

RKK Könyvek Református közelmúltunk

KRISZTUSBAN NYERT ERŐ I.

A TISZÁNTÚLI
REFORMÁTUS
GYÜLEKEZETEK

háborús krónikája

(1944-1945)

Krisztusban nyert erő I.

A Tiszántúli református gyülekezetek
háborús krónikája (1944-1945)

RKK KÖNYVEK

Református közelmúltunk

TÁMOGATÓK:

A kötet a Nemzeti Emlékezet Bizottsága szakmai támogatásával készült.

EMMI

GULAG-GUPVI
EMLÉKBIZOTTSÁG

EMET

A kötet a GULAG-GUPVI Emlékév alkalmából, a Gulág Emlékbizottság civil pályázati támogatásával jött létre.

Krisztusban nyert erő I.

A Tiszántúli református gyülekezetek
háborús krónikája
(1944-1945)

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára
- Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány

- 2016 -

**Kiadó: © Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára - Református
Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány**

Sorozatszerkesztő: © **Kiss Réka**

Szerkesztő: © **Szabadi István**

A szöveget gondozta: **Diós Bella, Garas Norbert, Németh Irén**

A kéziratot átírta: **Fodor Krisztina**

Könyv-és borítóterv: *Vitányi Beatrix grafikus*

Készült a Kapitális Nyomdában, Debrecenben, 2016-ban

Igazgató: **Kapusi József**

ISBN 978-963-8209-25-2

ISSN 2498-8545

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	11
A Tiszántúli Református Egyházkerület Püspökétől. Körlevél.....	12
I. rész.....	15
ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE.....	15
Balmazújváros.....	16
Balmazújváros (német).....	19
Büdszentmihály.....	19
Földes.....	24
Hajdúböszörmény.....	25
Hajdúdorog.....	30
Hajdúhadház.....	33
Hajdúnánás.....	43
Hajdúszoboszló.....	44
Hajdúszovát.....	51
Nádudvar.....	52
Nyíracsad.....	64
Polgár.....	65
Sáp.....	69
Tetétlen.....	70
Tiszacsege.....	72
Tiszadada.....	78
Tiszadob.....	81
Tiszaeszlár.....	84
Tiszalök.....	84
Vámospércs.....	85
II. rész.....	87
BÉKÉSBÁNATI EGYHÁZMEGYE.....	87
Battonya.....	88
Békés.....	89
Békéscsaba.....	91
Békéssámson.....	93
Békésszentandrás.....	94
Doboz.....	95
Füzesgyarmat.....	97
Gádoros.....	98
Gyoma.....	100
Gyula.....	104
Hódmezővásárhely.....	106

Hódmezővásárhely-Tabán	110
Hódmezővásárhely-Újváros	111
Hódmezővásárhely-Újtemplom	112
Hódmezővásárhely-Tarján.....	113
Kétegyháza	115
Kiszombor-Földeák-Püspöklele	115
Körösladány	116
Köröstarcsa	119
Kunágota	122
Magyarcsanád	123
Makó	123
Mezőberény.....	125
Mezőhegyes.....	125
Nagymajlát	126
Orosháza	127
Öcsöd	128
Reformátuskovácsháza	132
Szarvas	137
Szeged	138
Szentes	141
III. rész	143
BEREGI EGYHÁZMEGYE	143
Barabás	144
Beregdaróc	145
Beregsurány.....	147
Beregújfalu	148
Csaroda	150
Gelénes.....	151
Gulács	153
Hetefejércse.....	153
Jánd	155
Kislónya	156
Márokpapi.....	156
Mátyus.....	157
Nagylónya	158
Tarpa	159
Tákos	160
Tiszaadony.....	161
Tiszakerecseny.....	161
Tiszaszalka	162
Tiszavid	163
Tivadar.....	163

Gergelyugornya	164
Vámosatya	165
Vásárosnamény.....	166
IV. rész	169
BIHARI EGYHÁZMEGYE	169
Ártánd.....	170
Berettyószentmárton	172
Biharkeresztes	173
Biharpüspöki	176
Bojt	183
Bors.....	186
Csökmő	187
Darvas	190
Élesd	193
Érkeserű	195
Furta	196
Hegyközszáldobágy.....	197
Jákóhodos	198
Kismarja	198
Kisszántó	199
Nagykerekéi	200
Nagyszántó.....	204
Nagyvárad	207
Rév.....	216
Siter.....	218
Szalárd.....	219
Told	220
Váncsod.....	222
Zsáka	223
V. rész.....	225
DEBRECENI EGYHÁZMEGYE	225
Asszonyvására	226
Álmosd.....	227
Bagamér.....	229
Bakonszeg.....	231
Báránd	233
Berettyóújfalu.....	240
Biharnagybajom	242
Bihartorda	243
Dancsháza	245
Debrecen.....	245
Debrecen-Csapókert	247

Debrecen-Péterfia	248
Debrecen-Egyetemi egyházkörzet	250
Debrecen-Árpádtér	251
Debrecen-Csapó utca	256
Debrecen-Ispotály	259
Debrecen-Mester utca	260
Debrecen-Kossuth utca	263
Debrecen-Kistemplomi egyházzsík	265
Debrecen-Téglavetői egyházkörzet	267
Debrecen-Kerekestelepi egyházzsík	267
Debrecen-Homokkert	268
Debrecen-Tanyai egyházzsík	270
Derecske.....	272
Esztár.....	287
Gáborján	293
Hajdúbagos.....	295
Hajdúsámson.....	296
Hencida.....	297
Hosszúpályi	298
Józsa.....	299
Kaba	300
Kokad.....	306
Konyár.....	308
Mikepércs.....	315
Monostorpályi.....	316
Nagyléta.....	317
Nagyrabé.....	322
Ottomány.....	337
Pocsaj.....	340
Sárrétudvari.....	343
Szentpéterszeg.....	346
Szerep.....	347
Tépe.....	348
Újléta	348
Vértés.....	349
VI. rész.....	353
FELSŐSZABOLCSI EGYHÁZMEGYE.....	353
Ajak	354
Anarcs	355
Benk	356
Berkesz	358
Beszterec	359

Demecser.....	360
Dombrád.....	363
Döge.....	366
Eperjeske.....	367
Fényeslitke.....	369
Gemzse.....	370
Gégény.....	373
Gyulaháza.....	375
Gyüre.....	382
Kék.....	383
Kékcse.....	385
Kisvarsány.....	388
Kisvárd.....	391
Komoró.....	394
Kopócsapáti.....	396
Laskod.....	396
Lövőpetri.....	397
Mándok.....	398
Mezőladány.....	402
Nagyvarsány.....	402
Nyírkarász.....	404
Nyírlövő.....	409
Nyírmada.....	409
Nyírtass.....	410
Pap.....	413
Pátroha.....	419
Petneháza.....	423
Rétközberencs.....	423
Révaranyos.....	425
Szabolcsbáka.....	425
Szabolcsveresmart.....	431
Székely.....	434
Tiszabездé.....	436
Tiszakanyár.....	438
Tiszamogyorós.....	443
Tiszaszentmárton.....	444
Tornyospálca.....	446
Tuzsér.....	448
Újkenéz.....	449
Záhony.....	450
Zsurk.....	451

Helység-és személynévmutató.....	453
Tartalomjegyzék.....	5

Előszó

Az 1944-es esztendő a Tiszántúli Református Egyházkerület, annak gyülekezetei és református népe számára elhozta a német majd a még kegyetlenebb orosz megszállást, a háború minden borzalmával együtt. A Tiszántúl katonailag már 1944 őszén orosz megszállás alá kerül, Debrecen október 19-én foglalták el, és itt rendezték be a megszállt magyar területek katonai és politikai központját, a december 21-én megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány névsorát is hetekkel korábban megküldték – Moszkvából.

„Most engedjem nemzetemet, népemet Krisztustól elszakítani?” – teszi fel többször Révész Imre püspök a kérdést. Így tájékoztatta a közgyűlést: *„egyházkerületünk északkeleti egyházközségeiben a jogfosztás már bekövetkezett ... együtt szenvedünk a szenvedőkkel, akik felé csodálatunk és áldásunk száll. Közéjük soroljuk gyülekezeteink hadifoglyait, a trianoni vonalon innen és túl valószínűleg sok ezerre menő, ismeretlen sorsú polgári deportáltját”*.

Püspöki körlevelében, melyet 1944. december 5-ére keltezett, kérte a gyülekezetektől, hogy mérjék fel, és záros határidőn belül tudassák vele, hogy a szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán az egyházközség emberáldozatokban, épületkárokban, klenódiумokban, más egyéb anyagi értékekben, levéltárában stb. mit és mennyit szenvedett. Az 542 egyházközség közül 358-tól érkezett jelentés, amelyeket most nyomtatott formában bocsátunk a kutatók és érdeklődők rendelkezésére. Az anyag forrásértéke első rangú még akkor is, ha az orosz megszállás árnyékában született, amire több lelkész felhívta a figyelmet: *„amíg az oroszok itt vannak, addig egy ilyen egyházi krónikát se lehet teljes őszinteséggel megírni”*. Ugyanakkor szinte minden lelkész hálaadással szól a megmaradásról: *„lelkünkben az Isten Krisztusban megjelent szeretetének bizonyosága új erőt adott”*.

„Az eltelt több mint fél esztendő olyan mély barázdát szántott hazánk, nemzetünk és egyházunk életében, amelynek jelentőségét bár már most is mindnyájan ösztönös élességgel érezzük, teljes valója szerint csak késői nemzedékek történeti távlatából lehet majd felmérni” – fogalmazta meg Révész Imre 1944 decemberében. Kiadványunk ennek a felmérésnek az elvégzését hívatott segíteni.

Szabadi István

A Tiszántúli Református Egyházkerület Püspökétől.

4300/1944. szám.

Körlevél

a tiszántúli református egyházkerület gyülekezeteihez, pásztoraihoz és egyéb egyházi tisztviselőihez.

Kegyelem néktek és békeesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól!

Szeretett Atyámfiai! Igyekszem a legelső alkalmat felhasználni, amikor, több mint két hónapra terjedt keserves elzártság után, reménységem szerint újra szélesebb körben szólhatok Hozzátok. Addig, amíg hivatalos lapunk újbóli megindításának és szétküldésének meg nem nyílik a lehetősége, ebben a formában próbálok meg időről-időre érintkezni Veletek.

1. Legelőször is tudatni kívánom, hogy már október 26. óta újból állandóan Debrecenben lakom (szeptember 19-től október 25-ig részben súlyos légítámadások, részben a hadiesemények miatt Hajdúszoboszlón laktam és hivataloskodtam, de szeptember 22., 27., 30., október 4. és 7. napjain még Debrecenben is bent jártam hivatali ügyeket intézni) a hivatalom, amelynek iratanyagában, Isten csudálatos kegyelméből, semmi számottevő károsodás nem történt, mindeddig, ha a viszonyok kényszerűsége folytán szűkebb keretek közt és megfogyatkozott munkaerővel is, de zavartalanul működik.

2. Minthogy a közös szenvedésekből – Istené a dicsőség értük! – mind anyagi vonatkozásban, mind egyéb tekintetben nekem is, családomnak is bőven kijutott a részben még most is kijut, a megértés, a csodálat és a hála teljességével fordulok mindama szolgatársaim – pásztorok, lelkészek vagy más egyházi tisztviselők – felé, akik, részben az enyémnél jóval súlyosabb helyzetekben és még súlyosabb szenvedéseket is hordozva, híven megállottak őrhelyükön s ezzel nevüket az egyház történelmébe – mint Uruk és az Élet könyvébe – örökre beírták. Kérésem csak ez: „*vigyázzunk magunkra, hogy el ne veszítsük, amit munkáltunk, hanem teljes jutalmat nyerjünk.*” (II. JÁNOS 8.)

3. A legnyomatékosabban kérek és intek azonban mindenkit, de különösen és elsősorban a presbitériumokat, hogy a helyükről a hadiesemények előtt vagy alatt eltávozott lelkipásztorok és egyéb egyházi tisztviselők dolgában óvakodjanak elhamarkodottan ítélni. Maga a megszálló hadsereg állandóan hangsúlyozza, hogy a magyar állami jogrendet – a saját katonai céljainak biztosításán túl – semmi vonatkozásban nem kívánja érinteni. Szomorú volna, ha ugyanakkor mi a saját magunk által alkotott egyházi jogrendünket akarók fölforgatni, a törvényes igazság olyan sarkalatos alapelveinek is figyelmen kívül hagyá-

sával, aminő az, hogy senkit kihallgatás nélkül elítélni, szerzett jogaitól megfosztani nem szabad. Minden eltávozott egyházi tisztviselő ügyében, mihelyt a viszonyok megengedik, igazoló eljárás fog lefolyni s annak eredményéhez képest történik majd döntés a sorsa felől. Addig egyetlen gyülekezetnek sincs joga eltávozott tisztviselőjét önhatalmúlag állásvesztettnek nyilvánítani s helyét mással betölteni próbálni. Ily irányú törekvésnek nemcsak segédkezet nem nyújtok, hanem azt tőlem telhetőleg – törvényes kötelességemnek megfelelően – meg fogom akadályozni.

4. Természetesen a mindenkori lehetőség szerint igyekszem minden módot megragadni arra, hogy az átmenetileg teljesen lelkész nélkül maradt gyülekezeteken segítsek. Kérem az idevonatkozó óhajok minél sürgősebb bejelentését. Legelsősorban az olyan gyülekezetek kívánságát fogom figyelembe venni, amelyeknek közvetlen szomszédságában nincs olyan másik gyülekezet, melynek lelkipásztor a kisegítő szolgálatot még télvíz idején is nagyobb nehézség nélkül elláthatná. Az ilyenekbe megpróbálok helyettes lelkészt küldeni, ha pedig ez nem lehetséges, az igehirdetés, sákramentumkiosztás, esketés, temetés feladatainak rendkívüli, kivételes és ideiglenes exmisszióval és fakultációval meghatalmazok és kiküldök olyan egyént (rendszerint tanítót), akinek kifogástalan egyházhűségéről s egyéb tekintetben is alkalmas voltáról jó bizonyosságokat sikerül szerezniem. Magától értetődik, hogy ilyen meghatalmazás érvénye csak visszavonásig, illetőleg addig tart, amíg a törvényesen hivatalban lévő lelkipásztor a gyülekezetben újra meg nem jelenik s hivatala gyakorlását meg nem kezdi. Az ilyen meghatalmazással bíró egyén nem helyettes lelkész, tehát a lelkipásztor távolléte alatt sem gyakorolhat más jogokat és kötelességeket, csak azokat, amelyekre a meghatalmazást kifejezettem megkaptam.

5. Felhívok minden lelkipásztort, lelkészt, ilyenek hiányában a helybenmaradt tanítókat és presbitereket, hogy már most kezdjék meg az adatgyűjtést és összeírást annak megállapítására, hogy a szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán az egyházközség emberáldozatokban, épületkárokból, klenódiumokból, más egyéb anyagi értékekből, levéltárakban stb. mit és mennyit szenvedett. Az elérhető legnagyobb hitelességgel összeállítandó a sorsdöntő helyi események krónikája, az egyháztagok s különösen az egyházi tisztviselők egyéni sorsa, megpróbáltatásai. Mindez lehetőleg folyó év december 31-ig elkészítendő s kapcsolatosan jelentendő, hogy az esztendő végéig mennyire sikerült az egyházközségben a normális állapotokat helyreállítani, a tisztviselőket munkába állítani, iratanyagot s egyéb értékeket visszaszerezni, illetőleg biztonságba helyezni stb. Ez a jelentés három példányban készítendő, egy a helyi egyházközség, egy az egyházmegye és egy az egyházkerület levéltára számára. Mindenkit figyelmeztetek, hogy a jelentés pontos, részletes és hiteles összeállítására helyezzen igen nagy súlyt, mert ezzel egy későbbi időpontban egyházközségének esetleg még anyagi tekintetben is használhat.

6. Minden tisztviselő-társamat, de különösen a lelkész testvéreket aggódom és intem, hogy az esetleg meginduló politikai pártakcióktól tartsák magukat minél távolabb. Éljenek azzal az emberi és állampolgári jogukkal, hogy a politikai meggyőződésüknek adandó alkalommal kifejezést adnak, de szervezési, agitációs, propaganda-munkára vagy éppen vezérkedésre egyik pártnak se kötelezzék el magukat. Azt hiszem, nem szorul magyarázatra, hogy lelkészek pártpolitikai szereplése – amelynek én normálisabb időkben

sem voltam soha barátja – a mai helyzetben micsoda kiszámíthatatlan veszedelmeket zúdíthat egyházunkra.

7. Az iskolaügyeket – egyelőre Debrecenre és Hajdú megyére nézve – nemcsak mint püspök, hanem mint megbízott tankerületi királyi főigazgató és tanfelügyelő is intézem, mindaddig, amíg a leendő kormány ez állásokra bárkit is ki nem nevez. Ezt a terhet egyrészt közös nagy magyar érdekből, másrészt a református iskolaügy folytonosságának és e területen kétségtelen prioritásának dokumentálása érdekében vettem átmenetileg és ideiglenesen magamra. Örülnék, hogyha a gyülekezetek iskolai nehézségein ebben a minőségemben is tudnék valamit segíteni.

8. A közelgő szent ünnepre és úri szent vacsorai alkalomra tekintettel figyelmeztetem a vezetőket, hogy az úrvacsorának egy szín alatti kiosztását hitelveink tiltják. Ahol tehát a szükséges bormennyiséget biztosítani nem sikerül, ott az úrvacsoráról egyelőre le kell mondani és forrón imádkozni, hogy az Úr méltán büntető keze ne tartson bennünket felettébb soká távol az ő szent vendégségétől, amelyet jobb időkben annyira elhanyagoltunk. Viszont az úrvacsorai bor bőven vizezhető – ami őskeresztyén eredetű szokás és más egyházak máig gyakorolják – és így aránylag kis mennyiségű borral sokak lelki szükségét ki lehet elégíteni.

December hó 19-én délelőtt 9 órától, ha a viszonyok megengedik, kerületi tanácsülés lesz a püspöki hivatalban.

Ézsaiás 64. és I. János 9. részével áldott adventet, karácsonyt, és újesztendőt kíván szerető és tisztelő szolgatársatok.

Debrecenben, 1944. december 5.

Révész s. k.
püspök

I. rész

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

Balmazújváros

Balmazújvárosi II. református egyházat és tagjait ért anyagi és személyi károkról 1944. június 2.-ától:

A templomot 4, a tornyot 1 találat érte. Tető, gerendázat, falazat, ablakok kijavítása 85,000 P
Orgona, játékasztal, csaknem az összes sípok 40,000 P

Lelkészi lakáson:

ablakok, ajtók, tetőjavítás, csatornák, góré, kocsiszín, ólak kijavítás 10,000 P

Régi lelkészi lakáson: tető, padlás, ablakok javítása 5,000 P

Kántori lakáson: oszlop, kerítés, javítása 2,000 P

Úrasztali, szószéki, lelkészi pad terítője 3,000 P

Úrvacsorai terítők: 4 kicsi, 2 nagy egy fedő bársonyterítő 10,000 P

Lelkészi irodán: könyvtárszekrény kijavítása, könyvtár, nyomtatványok 1,000 P

Gondnoki irodában: asztal, szekrény, nyomtatványok, irodaszerek 1,000 P

Lelkészi javadalmi tanyán épületben esett károk értéke 1,000 P

Anyakönyvek nagy része megsemmisült.

Összesen: 158,000 P.

Bombatámadás következtében 2, lövés következtében 9 ember vesztette az eddigi beérkezett jelentések szerint életét. Egyházunk tagjai épületekben különösen, de jószágokban és egyéb javakban is nagyon sok kárt szenvedtek. Lelkész elmenekült, kántor, gondnok és 24 presbiter, valamint az egyháztagok mind itthon maradtak.

Istentiszteletet, - a templom nagymérvű megrongálódása miatt -, iskolában, valamint a szertartásokat, kántor az I. sz. református egyház segédlelkészével végzi el.

Balmazújváros, 1944. december 31.

Pinczés Imre

református kántor, községi tanító

Balmazújvárosi magyar református egyházat ért hadiesemények folytán előállott károsodásokról:

Emberáldozatokban legelőször augusztus 22-én érte községünket tömegesebb veszteség, mikor is légi-terror támadás 22 emberéletet oltott ki és több, mint 70 sebesülést eredményezett. Október 15-22.-ig a megszállás napjáig még ez idő szerint pontosan ki nem mutatható halálos áldozatot követelt az ostrom: sokan tanyákon, vagy itthon magán házaknál az udvaron lettek eltemetve, és anyakönyvezésök elmaradt. Hallomás szerint, mintegy 30-40-re tehető ezeknek a száma, anyakönyvünkben 10 halálos áldozat van elkönyvelve,

kik részben a megszállók által pusztítottak el, részben szerencsétlenségnek lettek áldozatai.

Épületekben nagyobb károsodások nem érték egyházunkat. Templomunk párkányzatát, a lelkészlak sarkát érte csupán kisebb találat. Más tekintetben azonban bőven kijutott a károsodásból.

TEPLOMUNKBÓL ELVITTÉK:

nagy zöld plüss úrasztali terítőnket ért. 2000 P.
ugyanolyan szószékterítőnket ért. 1200 P.
piros posztó úrasztali terítőnket ért. 300 P.
orgona sípjaink, játszópád huzalai, fujtató, szálláda összetöretettek ért. 20.000 P.
8 darab villanycsillár, körték, huzalok ért. 800 P.
4 darab templomi persely ért. 160 P.
87 darab ablaküveg és ráma ért. 600 P.
számrakó táblák ért. 80 P.
zsoltárok rongálása ért. 50 P.
nemzeti és gyászlobogók ért. 600 P.
templomkert kerítés, kapuk és ajtók ért. 600 P.
bokrok és fák

LELKÉSZI IRODÁBÓL ÉS LAKÁSRÓL:

úrasztali lenvászon fehér abrosz rece csipkével ért. 2000 P.
kenyérruha és abrosz ért. 350 P.
kenyérvágókés és egy úrasztali korsó ért. 35 P.
irodai szerek és nyomtatványok ért. 150 P.
faljavítás, ablakok, kerítés, ajtók ért. 1600 P.

GONDNOKI HIVATALBÓL:

Wertheim kassza, két helyen feltörve
biztosítva ORJÓ-nál 3500 P-re ért. 8000 P.
irodai szerek, nyomtatványok ért. 500 P.
harmónium, szekrény, képek, székek ért. 2700 P.
iratok, könyvek, naplók---
tűzifa, szerszámfa ért. 2500 P.
kerítések, kapuk, ajtók ért. 4000 P.
káplánszobai bútorok ért. 800 P.
ajtók, ablakok ért. 200 P.

KÁNTORI LAKÁSNÁL ÉS KÉT BÉRHÁZNÁL:

kerítések, ajtók, ablakok ért. 5000 P.

Összes károk értéke 58.525 P.

Épségben maradtak anyakönyveink, parókiális könyvtárunk, úrasztali és keresztlő edényeink. A szemétről előkerültek legfontosabb betétkönyveink, nyugtáink, kezelési naplóink jó részben. Istentiszteleteink október 17.-től november 8-ig szüneteltek, majd november 10.-én újabb nagyarányú megszállás templomunkat is elborította és csak november 18.-án kellő takarítás után kezdhettük meg újból az istentiszteleteket. Azóta végezzük rendszeresen. December 10.-én tartottuk első presbiteri gyűlésünket. Karácsonykor, mintegy 1850 lélek volt templomunkban, úrvacsorát azonban csak 179-en vettek. Legátusunk volt Molnár József hittanhallgató, aki szeptember 20. óta, mint menekült teológus nálunk tartózkodik. Községi és állami népiskolákban a tanítás december 10.-én megkezdődött, 5 itthon maradt rendes tanerővel és 16 kiegészítő tanuló közreműködésével 21 osztályban. Közben december 16-18.-ig fogolytábor betelepítés miatt kényszerszünet tartatott.

Egyháztagjaink kivétel nélkül sok károsodást vallottak, igásjóságokban, sertésekben, baromfiakban, takarmányokban és szemes terményekben. Csekély borkészlet mind elvitetett. Ruházati dolgokban is legtöbb helyen csak a rajtalevő maradt meg az embereken, és az ágyneműk is elvitettek.

Novembertől kezdve a férfi lakosság állandó robot munkára van hajtva, sőt december hóban a nők is ki voltak rendelve répa, krumpli ásás, tengeri törésre karácsonyig. 15-50-60 évig.

Egyházunkból Burján Sándor kántor katonai szolgálatot teljesít. Filep Sándor és Komáromy Gábor vallásoktató lelkészek elmenekültek, úgy szintén 5 presbiterünk is. Helyzetünk nehézségét súlyosbította, hogy összes közigazgatási tisztviselőink 42 tanító és tanár, összes orvosok, stb. mind elmenekültek.

Csupán Jakucs Sándor lelkész, Kardos Sándor segédlelkész, vitéz Császy Elek igazgató és négy tanító társa maradtak helyükön, kik a munka terhe alatt roskadoznak. De hiszünk és bízunk Istenben, hogy segít elviselni a reánk mért próbákat és nem terhel feljebb, mint azt elszenvedhetjük!

Tárgyaltattott és elfogadtatott az egyháztanács 1944. december 31.-én tartott gyűlésében.

Balmazújvároson, 1944. december 31.

Kardos Sándor
egyh. jegyző

Jakucs Sándor
református lelkész

Posta József
református gondnok

Balmazújváros (német)

A volt német református egyház háborús káraitól kimerítő és pontos jelentést adni nem tudok. Az egyház irattárával együtt megsemmisültek a vagyonelemtári feljegyzések is; a gondnok és presbiterek sem emlékeznek az ingóságokra, mik és hány darab volt? Nagyjából és hozzávetőlegesen a következőket jelenthetem.

A templom és torony 15-20 gránát és akna találatot kapott, (egy döglött akna ma is ott van az úrasztala és első padsor között lesüllyedve a földben, dacára, hogy több mint féléve jelentettem a hatóságnak, hogy annak elviteléről gondoskodjanak) a falak, tetőzet erősen rongálva, mennyezet 20-30 méteresen leszakadva, az ülépadok közül 8-10 teljesen összetörve. 7-8 erősen rongálva, templomablakaiból alig van 7-8 darab üveg épen, a többi 220-240 ablak karika teljesen kitorve, az orgonából csak a faváz áll, sípjai 8-10 darab összetörve, a többi mind eltűnt.

A paróchián megsemmisült a teljes irattár, az összes anyakönyvek, jegyzőkönyvek, úrasztali terítők és kannák egy része, szekrények, asztal, székek, - a lakás ablakai hiányoznak, (a megmaradt üvegeket az orosz parancsnokság szedette le és vitette el). Az ajtók jó része is sérült, töredezett, kilincs nélkül áll, - melléképületek is sérültek, a góré eltűnt (tüzelődött).

Kerítés nagy része eltűnt, - megsemmisült.

A károk értéke felbecsülhetetlen, sok és súlyos milliókat jelent.

Balmazújváros, 1946. január 28.

*Jakucs Sándor
református lelkész*

Büdszentmihály

A büdszentmihályi református egyházat ért károk részletes kimutatása.

TEMPLOM	Darab	Érték	P.
Úrasztali kisebb hímzett, horgolt, kézimunka terítők	10	2000	P.
Úrasztali kör- és félkör alakú kék bársony, arany hímzéses és rojtos terítő	1	1200	P.
Úrasztali félkör alakú fehér terítő	1	200	P.
Szószekre való kék bársony, aranyhímzéses és rojtos terítő	1	800	P.
Úrasztali kör alakú fehér terítő	1	500	P.
Ezüst keresztelő kancsó és tál	2	600	P.

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

Gyászdrapériák	4	400	P.
Kántorkönyvek, kották	3	400	P.
Persely	1	15	P.
Harangkötél	1	250	P.
Templomi 5 m-es lóca	1	60	P.
Villanykörték	14	84	P.
ÖSSZESEN: 6259 P.			
ISKOLAÉPÜLETEK (HÁROM)	Darab	Érték	P.
Falak kijavítása	-	2500	P.
Ablaküvegek	66	950	P.
Ablakráma	3	150	P.
Kilincs és zár ajtóhoz (réz)	7	350	P.
Üzleti ajtó üveg	1	200	P.
Kályha	1	300	P.
ÖSSZESEN: 4.450 P.			
TANTERMI BERENDEZÉSEK	Darab	Érték	P.
Iskolai pad	84	21.000	P.
Iskolai szekrény	10	3.500	P.
Iskolai állótábla	10	1500	P.
Tábla állvány	12	600	P.
Tantermi asztal	7	700	P.
Pódium	6	780	P.
Karszék	10	1.000	P.
Víztartó bádogedény	8	640	P.
Ruhafogas nikkell fogakkal	6	900	P.
Térképek és szemléltető képek	182	2.410	P.
Himnusz tábla	12	60	P.
Magyar címer	12	72	P.
Horthy-kép (ráma üveggel)	12	240	P.
Magyar zászló kisebb	50	500	P.
Magyar zászló nagy	2	120	P.
Fekete zászló nagy	1	50	P.
Órarend (ráma üveggel)	12	144	P.
Osztálynapló	12	300	P.
Íróasztali tintás üveg	12	60	P.

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

Dobozos fehér kréta	10	80	P.
Dobozos színes kréta	8	40	P.
Tanítói vezérkönyvek	30	300	P.
Ábécés könyvek és füzetek	-	280	P.
Ifj. Vöröskereszt munkaeszközei	8	260	P.
Fizikai és kémiai eszközök	-	1.200	P.
Betű- és olvasószekrény	1	100	P.
ÖSSZESEN: 36.836 P.			
TANTESTÜLETI SZOBA BERENDEZÉSEI	Darab	Érték	P
Zöld asztal (4 méter)	1	300	P.
Hajlított karos szék	8	1.200	P.
Íróasztal (diófa)	1	800	P.
Tantestületi könyvszekrény	1	350	P.
Ifjúsági könyvszekrény	1	350	P.
Újabb készítésű harmónium	1	2.250	P.
Régibb készítésű harmónium	1	1.200	P.
Nyitott könyvállomány	1	100	P.
Szekrény nyomtatványok számára	1	800	P.
Horthy-kép (ráma üveggel)	1	20	P.
Magyarok bejövetele (ráma üveggel)	2	160	P.
Különféle képek	8	120	P.
Tantestületi könyvtár 530 kötet	-	5.300	P.
Ifjúsági könyvtár 125 kötet	-	625	P.
Kályha	1	200	P.
Igazg. irodai nyomtatványok, felszerelések	-	260	P.
Iskolai csengő	2	100	P.
Mosdó és ivó felszerelések	-	80	P.
ÖSSZESEN: 14.215 P.			
LELKÉSZI LAKÁS	Darab	Érték	P.
Ablaküveg	25	125	P.
Ajtó (utcai)	1	250	P.
Kapu (utcai)	1	400	P.
Ajtó (istálló)	3	600	P.
Villanyberendezés	-	600	P.
ÖSSZESEN: 1975 P.			

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

IRODABERENDEZÉS	Darab	Érték	P.
Asztal	1	200	P.
Szék	2	200	P.
Dívány	1	500	P.
Szekrény	2	1.000	P.
ÖSSZESEN: 1.900 P.			
Gondnoki szoba	Darab	Érték	P.
Wertheim szekrény	1	2.000	P.
ÖSSZESEN: 2.000 P.			
SEGÉDLELKÉSZI LAKÁS	Darab	Érték	P.
Sertés akol és ajtó	-	350	P.
Drótkerítés (12 m.)	-	300	P.
ÖSSZESEN: 650 P.			
IG. TANÍTÓI LAKÁS	Darab	Érték	P.
Deszkakerítés (4 m.)	-	140	P.
ÖSSZESEN: 140 P.			
TANÍTÓI LAKÁSOK	Darab	Érték	P.
Deszka (70 m.)	-	350	P.
Deszkakerítés (86 m.)	-	3.010	P.
ÖSSZESEN: 3.360 P.			
ISKOLAI ALTISZTI LAKÁS	Darab	Érték	P.
Deszkakerítés (62 m.)	-	2.170	P.
Kapu (utcai)	1	250	P.
Ajtó (utcai)	1	150	P.
ÖSSZESEN: 2.570 P.			
KERESZTYÉN IFJÚSÁGI EGYESÜLET	Darab	Érték	P.
Könyvszekrény	1	500	P.
Hosszú asztal (5 m.)	4	320	P.
Asztal	2	200	P.
Asztal-láb	8	160	P.
Ping-pong asztal	1	150	P.
Ping-pong felszerelés	2	120	P.
ÖSSZESEN: 1.450 P.			
KÜLÖNFÉLE KÁROK	Darab	Érték	P.
Nagyiskolai deszkakerítés (101 m.)	-	3.535	P.

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

Kisiskolai WC (154 m. deszka)	-	770	P.
Vízlevezető csatorna (60 m.)	-	600	P.
Iskolai számológép	3	180	P.
Tetőfedő cserép	-	300	P.
Kútkáva és felszerelés	1	200	P.
Iskolai kerekcsúszó lánc	1	80	P.
Ablaküveg (40x40 cm.)	16	160	P.
Kulcsok, zárok, lakatok	-	1208	P.
Nagyiskolai WC-re zárok	8	80	P.
ÖSSZESEN: 7.113 P.			

ÖSSZESÍTÉS	
Templom	6259 P.
Iskolaépületek	4.450 P.
Tantermi berendezések	36.836 P.
Tantestületi szoba berendezései	14.215 P.
Lelkészi lakás	1.975 P.
Irodaberendezés (lelkészi)	1.900 P.
Gondnoki szoba	2.000 P.
Segédlelkészi lakás	650 P.
Ig. tanítói lakás	140 P.
Tanítói lakások	3.360 P.
Iskolai altiszti lakás	2.570 P.
Keresztyén Ifjúsági Egyesület	1.450 P.
Különféle károk	7.113 P.
FŐÖSSZEG: 82.918 P.	

Büdszentmihály, 1945. január 21.

Szabó László
főgondnok

Ajtay Jenő
református lelkész

Földes

ÉPÜLETEK:

A templom tetejét – horgonyozott vaslemez – több helyen felszakította a löveg. Ideiglenesen kijavítani sikerült. Az ablakokat az északi oldalon bedesztkáztuk, a déli oldalon az összetört üvegeket kijavítottuk. Az orgonát két heti szorgalmas munkával Orbán Gyula kántor hozta helyre, mikor decemberben hazajött rendbe hozta, hiányzik belőle 162 síp.

A torony cca. 100 lövést kapott. Sok kár nem lenne az ablakokban s az ablakok körül, de a 1.5 m vastag erős kőfal s a beleépített 100 kötővas szilárdan tartja, úgyhogy mind a 3 harangot használhatjuk.

PARÓKHIA:

A főépület tűrhető állapotban van, ajtó ablak kár van, de ez helyre hozható. Góré, mosókonyha magtár elpusztítva. Az egyház Wertheim szekrénye 18 robbantóval szét van robbantva. Tanácsteremből az összes székek – 32 db eltűntek. Közkerítés szintén elpusztítva. Írógép felszerelésével hiányzik.

Lelkészi lakásból az ott maradt apróbb dolgok hiányoznak. Űrasztali aranyozott ezüst edények, keresztelő ezüst edény (2 készlet) megvan, a brokát selyemmel bélelt dúsan aranyozott drágaköves terítő megvan.

A hosszú terítő ezüst hímzéssel apróbb kisebb jó, és régi elavult terítők, egy pár dísz-tányér és díszkanna szintén elveszett.

Az összes anyakönyvek is hiányoznak.

Káplán szoba berendezése ajtaja ablaka hiányzik. A K.I.E. otthon bútorzatának nagyrésze eltűnt.

ISKOLAI ÉPÜLETEK:

Ajtó ablak kár sok van. Teljes taneszköz felszerelésünk, több száz darabból álló gyönyörű ásvány gyűjteményünk, író edények és padok 50 %-a, iskolai anyakönyvek legnagyobb része, szemléltetőképek áldozatai lettek a háborúnak.

A központi fiúiskolánál tetőcserépkár is sok van!

A lelkesi iroda még mindig nincs rendezve a nagy hideg és igen nagy elfoglaltságom miatt.

Földes, 1945. január 30.

Nagy István
ny.ig.t. exmissus

Hajdúböszörmény

Lelki élet, gyülekezeti munka

Isten iránti mélységes hálával jelentem, hogy jelenleg mindkét templomunkban, Bocskay-téren éppen úgy, mint a Kálvin-téren zavartalanul tartunk naponként istentiszteletet. Köznapokon és vasárnapokon egyaránt igét magyarázunk. Esketünk, keresztelünk, temetünk és úrvacsorát osztunk. Új borra 1944. november 19-én és karácsonyra terítettünk meg az úriszentasztalt. Első alkalommal 500, karácsonykor 1200 volt az úrvacsorázók száma templomunkban. Kenyeret és bort híveink adtak össze. Novemberben 60 liter, karácsonykor 110 liter bort. Tartalékoltunk is az ünnepen a jövőre időre. December elején megkezdtük az ifjúsági munkát (K.I.E.). Hetenként pénteken vezető bibliaórárt tartok a komolyabb vezető ifjaknak. Ezen hét vesz részt az irodámban. Nagyobb társaságnak a KIE-ben minden csütörtökön tartok biblia-órát. Mintegy 60 leány részére Zolnai Irma tanító tart vasárnap délutánonként biblia-órát. 1945. január első hétfőjétől kezdve újra megkezdem, illetve folytatom a Kálvin-téri templomban az úgynevezett hétfői evangélicizációs istentiszteletet, amelyet zsoltár és evangéliumi énekek tanítása vezet be.

1944. október 22.-én vasárnap kora reggel jelent meg városunkban az első megszálló orosz járőr. A Kálvin-téri templomban azonban reggel 8 órakor a vasárnapi istentisztelet megtartottam. Negyvenen voltunk jelen. A templomban istentisztelet tartása közben jöttek be a fegyveres oroszok. Békén hagytak. Nyugodtan befejeztük az istentiszteletet. Nyomban azután megkezdődött városunk körül az orosz-német tűzharc, amely miatt 10 napon keresztül szenvedtünk. A Bocskay-téren október 22.-én azért nem lehetett istentiszteletet tartani, mert már nem volt gyülekezet. Október 23. és november 10. között meg sem közelíthettük a templomokat. Fegyveres őrcök vették körül. Katonákat ravataloztak úrasztalainkon és temették el őket templomkertjeinkben. Templomajtóink előtt állanak a fakeresztek s a szovjet-csillagos halotti emlékek. Az első nyilvános templomi istentiszteletet november 12.-én vasárnap tartottunk. Bűnbánattal kezdtük, készültünk a november 19.-re meghirdetett úriszentvacsorához. A megszállás első rettenetes napjaiban minden szertartás nélkül temettek emberek. Maguk ácsolták a koporsókat és helyezték el azokat az udvaron megázott sírokba. Az első hét elmúltával október 30.-án temettem Zolnai Mihály h. kántorral nyilvánosan az első halottat, egyik öngyilkost a másik után. Ettől kezdve nap mint nap temettem. A második hét végén paróchiámon reggeli áhítatokat tartottam. Egyre fokozódott a résztvevő szomszédok száma míg november 12.-én templomba mehettünk. 1944. október 8.-tól, amikor pánik-szerűen menekültek az emberek és jöttek a rettenetes hírek egészen 22.-ig minden reggel 7. órakor ima-órát tartottam irodámban egy 12 tagú kis hívő református közösségben.

Református népiskolánk helyzete

Évnyitó istentiszteletet 1944. december 17.-én vasárnap délelőtt gyermekistentisztelet keretében tartottunk mindkét templomban. Az első rendes tanítási nap december 18.-án volt. 33 osztályt 31 teremben 31 tanerő vezet. Összevontunk két-két osztályt. Jelenleg, 1944. december végén 1900 növendék iratkozott be, tehát mintegy 85 %. A hiányzók főként a tanyákra esnek. A tanyai iskolákban szünetel ma is a tanítás, mert a harcok alatt tönkretették az iskolai bútorzat nagy részét, épületkár is van és csak nő tanerők állanak rendelkezésre a tanyákon. Ezek a tanítónők, míg a helyzet nem változik, egyedül nem vállalják a tanyai munkát és kint-lakást, kérték a városi iskolákhoz beosztásukat. Presbitériumunk kérésüknek helyet is adott. Negyvenhat tanítónk közül 21 hiányzik. Katona: 10. Szilye János, Dobó János, Nagy Zoltán, Kövér Endre, Pájer Gyula, Szócs Gyula, Nagy Kálmán, Laczkó László, Barna Lajos, Kovács Zsigmond. Elmenekültek száma: 8. Rác Gyula ig. tanító, Rác Károly, Huszti István, Kozmáné Varga Irma, Szócs Piroska, Kis Magda, Dr. vitéz Abary Antalné, Harangi Péter. Civil fogolyként (túsz) elhurcolták Biró János és Kéky Gyula tanítókat. Nyugalomba ment, de állása betöltetlen Fülep Imrének. Súlyosan beteg Laczkó Lászlóné. Szükséges volt 11 helyettes tanító beállítása, részint a nyugdíjasokból (4.), részint az elhelyezkedni nem tudó okleveles tanítókból, havi 150 P. díjazással. Tanítás a városban hét iskolaépületben, vagyis minden iskolában folyik.

Egyházi tisztviselőkről: lelkészekről egyéb lelki munkásokról

A Kálvin-téri templomban és egyházban a szolgálatot Dr. Kálmán Sándor parokus lelkipásztor vezeti a gyülekezetet, egyedüli lelkészi irodáját ahova szinte éjjel-nappal jönnek tömegestől a meggyötört emberek segítségért és vigaszért. A Bocskay-téri templomi szolgálattal presbitériumunk október 11.-én Lovas Márton tanyai segédlelkészt bízta meg. Almássy Márton kálvineumi igazgató, gimnáziumi vallástanár 1944. október 10.-én Tarcalra távozott, miután azonban leányukat már nem találták ott, pár nap múlva feleségével együtt visszatért városunkba. Hárman maradtunk és vagyunk is lelkész jellegűek gyülekezetünkben. Október 28.-án Almássy Márton az orosz katonai parancsnokság polgármesternek nevezte ki és ezt a tiszteletet 1944. december 21-ig – lemondásáig – tartotta meg. Ezideig a gimnázium vallásóráit helyette Lovas Márton tartotta, aki a polgárban is helyettesít. A Bocskay-téri templomban kisegítőnek szolgált és szolgál továbbra is Almássy Márton. Pár héten át Fejszcs Endre komádi lelkipásztor, aki ide haza menekült szintén segédkezett a lelkiszolgálatban, amíg gyülekezte december elején haza nem vitte.

1944. október 9.-én reggel elmenekült presbitériumunk elnöksége: Kis József lelkészelnök és Dr. Szálkay Antal főgondnok. Elmenekült Jánossy Imre Kálvin-téri lelkipásztor, továbbá Máthé Kálmán Bocskay-téri segédlelkész egyházjegyző, mindkét vallásoktató lelkészünk: Szabó Gyula és Fülöp Ferenc.

Három diakonissza testvérünket: Erika, Ella és Marika testvéreket 1944. október 20.-án német autó Nyíregyházára vitte.

Bartha Gyula diakónust, aki feleségével parókiámon lakott és a Kálvin-téri körzetben végzett ifjúsági munkát, - 1943. október 30.-án elhurcolták civil fogolyként (túsz) az oroszok.

Egyházi gondnokunk: Balogh Endre katona. Helyettese van: Papp József ellenőr helyén maradt és munkában állt.

Presbiteri gyűlést október 11.-én és december 22.-én tartottunk. Helyettes lelkésznőknek Dr. Kálmán Sándor, helyettes főgondnoknak Dr. Ujvárossy Imrét választotta meg a presbitérium.

Egyházi tisztviselőink és alkalmazottaink anyagi helyzete

1944. december 31-ig minden rendes tisztviselő és alkalmazott megkapta egyházi illetményét. A helyettes tanítóknak nem tudtunk még fizetni. Számításunk szerint még nehezen ugyan, de januárra kitudjuk szorítani még az egyháztól járó fizetést. Az államsegély sorsa aggasztó. Nyugdíjasainkat sem tudtuk segíteni, csak azzal, hogy a vállalkozókat osztályvezetéssel helyettesként megbíztuk. Városi pénztárunk decemberre előlegül 100 Pengőt folyósított az aktív tisztviselőinknek.

Egyházunk háztartása, anyagi forrása

1945. évre költségvetést nem készítettünk, mert még annak reális alapját nem látjuk világosan. Presbitériumunk 1944. december 22.-én tartott ülésén felhatalmazta az elnökséget, hogy az új költségvetés elkészültéig zárja le (1945. február 15.), az 1944. évi költségvetés keretében utalványozhasson, anyagi forrásunk 900 hold föld haszonbérbe szoktuk adni kisebb parcellákban. Lesz-e bérbevevő a tavasszal munkás- és jószághiány miatt? Isten tudja. Mi reménykedünk. Másik forrásunk az egyházi adó, de ez ma még nem sokat számít, a jövője is bizonytalan.

Dr. Szálkay Antal főgondnok a legerélyesebb hangon sürgette és rá is vette a presbitériumot arra, hogy búzakötvénybe helyezzen 130.000 P.-t ebből 110.000 Pengő felépítési alapja volt, 20.000 Pengő a Kálvin-téri renoválási alapja. Alig kétséges, hogy ez a hatalmas összeg elveszettnek tekinthető. 100.000 Pengőt főgondnokunk a városi bankban kamatoztatott. Sajnos, csak a betétkönyvünk maradt meg erről a sok summáról, mert a pénzt az elmenekült városi tanács magával vitte. Hiába zörgettünk a városi bankban, mert a kassza ott is üres.

Megbecstelenített leányaink, asszonyaink száma ismeretlen. Bizonyos, hogy igen magas ez a szám. Csaknem két hétig álló front volt városunk körül és ezalatt mintegy 40.000 főnyi megszálló harci sereg dúlta házainkat.

Hiába jöttek hozzám már a megszállás második napján gyermekágyas asszonyok és elhurcolt lányaikon kesergő anyák, hiába ostromolták a polgármestert, segíteni hetekig nem tudtunk.

Parókiák, lelkészi irodák, egyházi levéltárak

Két parókia épülete kárt nem szenvedett, csupán ablakokban, ajtóknak és zárakban történt rongálás. A Bocskay-téri parókiáról legalább 150 q száraz tűzifát vittek el. Nem maradt egy darab fa sem. Kiss József és Sárossy Imre lelkipásztorok bútorait megtudtuk menteni, ha egyebet nem is. Részben a rokonság, részben a parókián adott helyet bútorainknak. A Kálvin-téri parókián családommal együtt kimondhatatlan kárt szenvedtem. Ruháink, fehérneműink nagy része oda van. Az Úr nagy kegyelme, hogy élek, mert nem egyszer szegezték nekem a puska csövét: nőt követeltek rajtam.

Lelkészi irodáinkban, egyházi levéltárainkban jegyzőkönyveink és anyakönyveink hiánytalanul megmaradtak, csaknem sértetlen állapotban. Aktáinkban, hivatalos lapjainkban már több kárt tettek. Írógépeink eltűntek, a Bocskay-térről ill. a gondnoki hivatalból 2 darabot vittek el a katonák. Tollhegyek, irodai és levélpapírok, borítékok is eltűntek. A két lelkészi hivatal pecsétjét is összetörték. Mindkét telefonkészüléket elvitték. Csodálatos módon maradt meg a gondnoki hivatal pánccsaszekrénye mintegy 20.000 Pengővel.

Iskolai levéltár, felszerelés, tűzifa

Felvételi naplók, értesítők, táblák, szekrények, padok szinte teljesen tönkrementek, különösen a tanyákon, a városban egyik-másik iskolában. Két iskolai harmóniumot vesztettünk. Több mint 200 q száraz tűzifát vettek el az iskolák udvaráról. Néhány kályhacső is elveszett. Szertárak iskolai könyvtárak nagyrésze hiányzik.

Klenódiom

Négy darab kelyhet a város egyéb értékeivel együtt elvitettük még a megszállás előtt. Mindkét templom úrasztali felszerelését: kelyhek, terítők, - elástam – és így azok épségben maradtak. Szószéki terítőink is sértetlenek.

Templom és iskolaépületek rongálódása

Mindkét templom tornyán, tetején, falazatán – német ágyuk lövedékei robbantak. Különösen a tornyok pléh-teteje szenvedett sok kárt. Átszakadt a Bocskay-téri templom teteje, találat érte az orgonát, rés támadt két helyen is a Kálvin-téri homlokzaton, de nem veszélyes az épület állaga. Megrongálták a Kálvin-téri templom orgonáját, a sípokat és a villamos fűjtatót. Elromlottak a toronyórák, a lövedékek széjjelvágtak néhány templomajtót. De azért maga az épület lényegében áll szilárdan. Ablakai közül kevés maradt épen.

Iskoláink közül különösen a két központi épület szenvedett kárt. Telitalálatot kapott mindkét iskola tetőzetén, falain, egyik tantermén. Alig maradt ablak iskoláinkon. A két központi épületen kívül a többi öt épület lényeges kárt nem szenvedett.

Javítási munkálatok anyagi fedezet előteremtése

Istennek hála, hogy templomaink és iskoláink szükséges javítási munkálatait 1944. december 31.-re befejeztük. Csak a múlhatatlanul szükséges reperatiót végeztettem el. Templomaink tornyát, tetőzetét befedtettem. Ablakait is megcsináltattam, ajtóit rendbehozattam. A két központi iskola is készen van. Tetejét becsepelték (sic!) ill. a pala helyére kátránypapírt tettek új gerendákra lécelve. Elvégezték a kőműves és üvegezési, asztalosi, lakatosi munkákat is. A parókiákon és a KIE épületben is pótolttam a kiáltó szükségét. Orgonáink is használható állapotba kerültek.

A megszállás második hetében fogtam hozzá a munkálatok előkészítéséhez. Munkásokat kellett először is találni. Az Úr megáldotta fáradozásaimat. Azután az anyagot és pénzt kellett előteremteni. Üzletről-üzletre jártam és sikerült a törmelékekből egyet mást előhajhászni. A torony tetőn bádigosok kivételével a többi mesterek fél órabérért 1.50 P-ért dolgoztak. Szeget, üveget és pénzt híveink szószéki felhívásunkra maguk öszszehordtak parókiánkra. Gyűjtési akciót szerveztem. Tanítóink járták a házakat. A gyűjtés ill. adományozás eredménye 14.600 P., amely összegből 10.000 P.-t adtunk ki munkára és anyagra.

A város főbb tisztviselői közül csak dr. Jánossy Lajos közellátó hivatalnok itthon, a többiek mind elmenekültek. A római és görög katolikus felekezet papjai – négyen – kivétel nélkül helyükön maradtak, nem ment el a baptista prédikátor sem. Az adóhivatal, rendőrség, bíróság, csendőrség tagjai közül alig egy-két ember maradt itt. A jelenlegi városi és katonai parancsnokság a polgári hatóságok jóindulattal viselkednek egyházunkkal és iskoláinkkal szemben. Mindjárt a kezdet-kezdetén bekapcsolódtam a városi közélet irányító munkájába. Részt veszek a tisztí értekezleten, tagja a „Nemzeti bizottságnak”. A többi keresztyén felekezetek lelkészeivel jó viszonyban, szinte testvéri szeretetben állok.

Egyházunk, iskoláink, városunk hetek óta csöndes, békés életet él. Természetesen, hogy emlékeztetnek bennünket arra, hogy legyőzött nép vagyunk: túsok, nyilas-érmelmű magyarok, német nevéek elfogatása, összes búzaraktárunk elfoglalása által is.

Hajdúböszörmény, 1945. január 2.

*Kálmán Sándor
református lelkipásztor*

Pótjelentés 1945. március 17.-ig

Hazajött az elmenekült Jánossy Imre lelkipásztor 1945. február 6.-án. Presbitérium nem igazolta.

Kövér András 1945. január 15.-én visszatért katonai szolgálatából, a tanítást végzi.

Egyházi tisztviselők és alkalmazottak fizetése mindezidáig zavartalanul folyósított, április 1.-én azonban már beáll a fizetésképtelenség, mert a város megvonta a rendkívüli segílyt, ezért tanítóinkat az üres iskolai pénztárból fizetni nem tudjuk. A városi határozatot az alispán úrhoz megfellebbeztük. Természetesen, mi végső döntésre nem határozzuk el magunkat az iskolai kérdésben, míg egyházi felsőhatóságainkkal meg nem beszéltük a dolgot.

Ez évben a következő lelkiszolgálati alkalmaink vannak:

- hétfő este a templomban evangelizációs istentisztelet énektanulással: 2300 résztvevő
- kedden este imaközösség: 20-30-an
- szerdán vezetők bibliaórája, C. E. szövetség óra: 14 fő
- csütörtökön: délután lányok imaórája: 20-30-an, este KIE bibliaóra: 15-20 ifjú
- pénteken: délután vasárnapi iskolai előkészítő, este: KIE vezetők bibliaórája
- vasárnap: lányok bibliaórája

Helén diakonissza testvér folyó hó 9.-én munkába állt: vezeti a leánykört: 100-120 résztvevő van.

Külsőségen, tanyán folyik az istentisztelet.

Hetenként: Középkerti és Vénkerti iskolában.

Réti, Bodán egyszer úrvacsorát osztottunk böjtkor.

Hajdúböszörmény, 1945. március 17.

Kálmán Sándor

Hajdúdorog

Állomáshelyemet 1944. október 27.-én reggel hagytam el és községünk elfoglalása november 1.-én történt meg. Nem az oroszok elől menekültünk, hanem a harc miatt. Október 22.-én egy magyar százados - a pocsalyi lelkész állítólagos esetére hivatkozva - a legnyomatékosabban felszólított az azonnali távozásra, de akkor még nem teljesítettük. Átéltünk október 24.-én bent a községben egy páncélos csatát minden borzalmaival, de még az sem ingatott meg abban a kezdettől fogva hangoztatott álláspontomban, hogy nem megyünk. Csak amikor a gyakori repülőtémadás és állandó agyúzáj végsőkig fokozták családom lelkében az izgalmakat - nem tudván vállalni a felelősséget esetleges lelki összeroppanásukért - határoztam el magam a távozásra. Később nagyon sokszor megbántuk, de akkor már kívül álltunk azokon a lelki hatásokon, amelyeket utólag rekonstruálni már nem lehet.

Családomat az abaújmegyei Tomorra – előbbeni szolgálati helyemre – vittem, azzal a számítással, hogy kicsiny falu és nem lesznek harcok s ha elfoglalása megtörténik, könnyebben visszatérhetünk. Tomor elfoglalása csak december 12.-én történt és szekeret előbb nem kaphatván csak december 23.-án indulhattam haza, ahová 29.-én értünk, amikor is azonnal átvettem szolgálatomat, sőt vallásóráimon felül még 8 óra számtan tanítását is vállaltam a helybeli polgáriskolában.

Távollétem alatt Koncz István állami elemi iskolai tanító, énekvezér megbízása alapján az istentiszteletek zavartalanul folytak. A temetéseket Apostol Elek hajdúnánási vallás oktató lelkész és Koncz István énekvezér az úrvacsoráztatást és kereszteleseket Apostol Elek végeztek.

Visszatérve úgy értesültem, hogy eltávozásom miatt bizonyos mozgolódás történt, de amikor ezt az énekvezér, gondnok és Nagy János presbiter előtt szóvá tettem – azzal, hogy Főtiszteletednek teljesen hű jelentést tehessek, kijelentették, hogy tényleg hangoztak el szavak eltávozásom miatt, de ezek már elmúltak és e tekintetben nincsen semmi jelenteni való. Hogy mi történt, mi nem történt, nem tudom – de tény, hogy a templomi gyülekezet szeretettel és ragaszkodással fogadott, aminek külső jele is megnyilvánult az első istentiszteleten.

Az egyházi épületekben – Istennek hála – kár nem történt. Ugyanezt mondhatom nagyjában az ingóságokról is. Részletes jelentést azonban – sajnos – erről még nem áll módomban tenni, mert távollétem alatt a papi lakást a katonai parancsnokság részére foglalták le és én családommal együtt egyik hívemnél lakom. Hogy mikor térhetek vissza a papi lakásba, az ma még teljesen bizonytalan.

Személyes kárunk igen nagy, de miután míg a papi lakáson kívül vagyunk, ezt még hozzávetőleg sem áll módomban megállapítani.

Miután ott jártam alkalmával beszéltem volt Főtiszteletednek Ella nevű 19 éves leányomról, vagyok bátor jelteni, hogy jártam Nyírábrányban, nyomoztam a leányom után és megállapítottam, hogy akikről ott szó volt, azok között nem volt a leányom. Hogy mi van vele, csak a jó Isten tudja.

Végezetül legyen szabad megemlíteni, hogy a vallás és közoktatásügyi miniszter úr – értesülésem szerint – kérésemre 800 P. rendkívüli segélyt utalt ki s amikor a minisztériumban személyesen érdeklődtem, azt mondták hogy onnan még október elején leküldötték. Alázatos tisztelettel kérem, ha ez tényleg megtörtént volna, méltóztassék intézkedni.

Hajdúdorog, 1945. január 8.

Derzi Endre
református lelkész

1944. évi háborús káirairól:

Hajdúdorogra az orosz hadsereg 1944. október 31.-én vonult be. Istennek hála, súlyosabb harcokra nem került sor és így a község nagyobb kárt nem szenvedett. Legnagyobb csata az október 24.-iki páncélos csata volt, amikor Nyíregyháza felőle több páncélos vonult be a községbe és egy pár órás harc fejlődött ki, de akkor még az oroszok részéről eredménytelenül. Közben a harci helyzet úgy alakult, hogy Hajdúdorogot jóformán harc nélkül adták fel a németek.

Egyházközségünk elszenvedett kárai a következők:

Kovács Sándor magánzó és Rákó György fodrász neje Péntes Erzsébet lövések áldozatai lettek, Menyhért Tóni magánzót megfojtva találták és Rákó Aliz IV. p.o. tanuló az édesanyjával történt események okozta agyhártyalobban halt meg. Emberáldozatok száma a gyülekezet tagjai közül = 4.

Az egyházi épületekben nagyobb kár nem történt. Mindössze egy pár ablakszem, a kerítés, a villanyvezeték és a falak kisebb megrongálása, - ezek voltak a károk kb. 1000 P. értékben.

A klenodiumok közül elveszett 1 darab fehér úrasztali terítő és 1 darab kékvirágos, selyem, rojtos úrasztali terítő – és helyükbe valahonnan ide került 1 darab krémszínű 2 ½ m. hosszú, rojtos, selyem, sálszerű úrasztali terítő. A klenodiumok nagyobb része elvult ásva az egyház ládájában, ezek megmaradtak. Az említett terítők, azok közül vesztek el, amelyek úrvacsoraosztás céljára maradtak vissza és az egyház szekrényében nyertek elhelyezést. A kár kb. 1000 P.

Más anyagi értékben elszenvedett károk: - elveszett a nemzeti színű zászló rúdja, a nyári konyha tűzhelyének ajtaja, a papi lakás kis szobája kályhájának 2 m csöve, 1 darab vaslapát, - összetört egy cementvályú és egy pad, - megrongálódott 2 cserépkályha, a főző-tűzhely és az irodai kályha kb. 1000 P. értékben.

Levéltárban, irattárban jóformán hiány, kár nincs. Csupán 1-2 lényegtelen ügyirat tűnt el és a jegyzőkönyv egy pár lapja hiányzik. A lajstromozott ügyiratok, anyakönyvek, fontosabb és értékesebb parochiális könyvek el voltak ásva az egyház ládájában, a többiek pedig rendes helyükön az egyház szekrényében maradtak meg épen és sértetlenül. A számadási okmányok a gondnoknál voltak és azoknak sem történt semmi bántódása.

Lelkész a körülmények kényszerítő hatása alatt az orosz hadsereg előtt 4 nappal családjával együtt eltávozott. Távozásának oka az volt, hogy a heteken át tartó ágyútűz, a nap-nap után megismétlődő repülőgéptámadások, az október 24.-iki páncélos csata és a célzatosan terjesztett hazug hírvérek család tagjainak és elsősorban feleségének idegeit annyira megviselték, hogy további itthon maradásukért a felelősséget vállalni nem tudta. Távozása minden előkészület nélkül oly gyorsan történt, hogy még az énekvezért és a gondnokot is csak egy pár hátra hagyott sorban tudta értesíteni, - a lakás, iroda, egyházi szekrény és templom kulcsait pedig Sinai Lajos egyháztagra bízta, akit – mint kibom-

bázottat – családjával együtt elhelyezett lakásában. Október 27.-én távozott és december 29.-én tért vissza. Távolléte alatt a szolgálatokat Apostol Elek hajdúnánási vallásoktató lelkész és Koncz István énekvezér végezte, akinek erre a püspök úr felhatalmazást adott.

A parókiára lelkész távolléte alatt az orosz katonai parancsnokság költözött be, igénybevéve a lakásberendezést, konyha felszerelést, élelmi készletet, szóval mindent, ami a lakásban található volt – és amikor folyó év január 15.-én, lelkész haza térte miatt, más lakásba költöztek, mindent magukkal vittek, csak egy pár megrongált bútordarabot hagytak vissza. Távozásuk alkalmával fedezték fel, hogy a rekamier kihúzható fiókjá tele van ruha és fehérnemű félével – és azt is utolsó darabig magukkal vitték.

Lelkész kára lakásberendezésben, konyhafelszerelésben, élelmi készletben, ruhában, fehérneműben és egyéb ingóságokban meghaladja a 100,000 Pengőt.

Egyházi tisztviselőknek bántódása nem történt. A presbitérium tagjai közül elmentek: Dr. Lenthe Lajos főgondnok, dr. Réthy Lajos, Károlyi János, Bartos Lajos presbiterek, akik azonban dr. Réthy Lajos kivételével már visszatértek. Koncz István énekvezért Hajdúnánásról, ahova az orosz bevonulás elől ment, elvitték Debrecenig, de ott szabadon bocsátották. Itteni embereket nem hurcoltak el. Robot munkában sokat kellett dolgozni híveinknek is, anyagi veszteségek voltak, az itthonmaradottaknak is, de ezeken túlmenő megpróbáltatásoktól egyháztagjainkat megkímélte az Úr.

Hajdúdorog, 1945. június 7.

Derzi Endre
református lelkész

Hajdúhadház

Eddig még gondolkodni se tudtam, a sok veszteség és kár, az eszünket is csaknem elvette. Messzeföldön szépségéről híres templomunk október 24-25.-én porrá égett, csak falai merednek az égre. Leányiskolánk vagy 6 gránát találatot kapott, teteje nincs, a tantermek mennyezete szétrombolva. Lelkészi lakásunk is 3 telitalálatot kapott, szerencsére egy kémény és a Gabi szobája fala rombolódott. A kéményt és a tetőt felrakattam itt. – Csodálatosan az egyik toronyban 2 harangunk nem zuhant le, a toronyőr alatt boltozott volt. – Ezek használhatók. A németek 12 teljes napig ágyúztak állandóan éjjel-nappal. A pincében éltük át vagy 40-50-en e rettenetes napokat. Azóta is rettegés az életünk. Az ágyúzás ideje alatt a román katonák lakásunkat teljesen kifosztották. Az én 2 palástomat és a Czeglédy Sándorét is elvitték, Sándor téli kabátját, a kis Aranka összes stafirungját szemünk láttára vitték el. A Te kis leányod stafirungládáját is elvitték, belőle a tartalmát kiszórták, részben elvitték. Egyrészt feleségem megmentette, nem tudjuk még, hogy mennyit. Egy román százados puskával az összes úrasztali kelyheket elvitte, engem falhoz állítva kényszerített, hogy mondjam meg, hol van? 10 kelyhet vitt el, köztük a Kolozsvárról kapottat is. Ebből 1 kehely már meg van és egy keresztlő kancsó és kenyértállal. Egy disznó ólban ta-

lálták meg. Feleségem és kis Aranka ékszerét ugyanez a román százados puskával rabolta el másnap. Feleségemmel ásatta ki a földből, azt mondva, hogy agyonlő bennünket, ha ki nem adjuk. Elvették mindnyájunk aranyjeggyűrűjét, aranyóráinkat. Utánok orosz kórház lett lakásunk 5 napig. 10 napig román katonai parancsnokság, most orosz parancsnokság van. Az egész lakásból, még a konyhából is kilakoltattak és most 4-en az irodában, (feleségem, én, Gabi leányom és Arató Feri, aki Gabi vőlegénye lett) lakunk. Csak innen ne kellené már sehova menni. Évikééről nem tudunk semmit, se Zoltán fiamról. Öreg Porzsolték is átérték a nehéz napokat. Úgy hallom esperesünk Bartha László, a földesi, nádudvari, nánási papok elmenekültek, a böszörményiek közül Kálmán Sándor, Lovas és Almássy M. maradt helyén. Sok volna leírni az eseményeket. Hadkár teljes pusztulás képét mutatja a központban. Istentiszteletet november 12.-e óta tartunk az iskola, fiú I. o. termében. A beírásokat 5 teremben december 4.-én kezdjük. Tanítóink nagy része elmenekült szintén. Itt maradt Csósz Ferenc, Csika Gábor, Molnár Gabi, Dr. Sallayné Kovács Ibolya. A többi 9-et idemenekült idegenekkel pótoljuk.

Mély tisztelettel kérdem, mit tegyünk, mit tanítanak a tanítók, ugyanazt-e, mint eddig?

Az orosz parancsnokság emberei eddig elég jók hozzám, sőt határozottan tisztelnek, azt mondják: én ne dolgozzam, csak imádkozzam, fizikai dolgozra adnak annyi embert, amennyi szükséges.

Hadházon alig van, alig maradt diplomás ember. Vitéz dr. Hadházy Ferenc, dr. Poroszlay Ferenc, s a községi jegyzők mind elmentek október 8.-án. Magam, dr. Szilva Endre, öcsém: Molnár Ferenc, a két gyógyszerész, dr. Dancsy László orvos küzdünk a sokszor lehetetlennel.

Nagyon vágyunk Püspök úr tájékoztatása és utasítása után.

Hajdúhadház, 1944. november 30.

Molnár Zoltán
református lelkipásztor

U.i.: Agyonlőtt és gránát által elpusztult ember körülbelül 45-50 van. Ezeket egyenként, szertartással temetjük. A téglási pap is elmenekült, helyette Nagy József jár át szolgálni. Porzsolt nászom írja, hogy Kálló környékéről csaknem minden pap elmenekült.

Írógépünk nincs, azt is elvitték.

A pusztulásban is milyen szerencsés Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúdorog, és Balmazújváros, alig van épület kárjuk. Hadház középületei, tanítói lakásai azonban romokban hevernek. Ép ablaküveg alig van a központban, a légnymás és gránát mindet kiverte.

Hajdúhadház, 1944. december 31.

Molnár Zoltán
református lelkipásztor

A hajdúhadházi református egyház lelkipásztorainak, tanítóinak, tisztviselőinek és egyéb alkalmazottainak életéről

Az orosz megszálló sereg kötelékei 1944. október 20.-án déli 1 óra tájban léptek be Hajdúhadház község területére – géppuska-harcot véve fel a vasútállomás tájékán a kivonuló német csapatokkal. Heves utcai harcok keletkeztek. A visszavonuló német páncélosokra a templomnál felállított aknavetőkből lőttek az oroszok, akik részben Téglás, részben Hajdúdorog, részben Hajdúböszörmény felé vonultak ki és helyezkedtek ellenállásba. Az orosz csapatokat követték a román csapatok, amelyek szintén utcai harcokba bocsátkoztak a kivonuló német csapatokkal.

Hajdúhadház község november 2.-ig állott a heves harcok középpontjában. A német páncélosok, ágyuk és aknavetők igen közelről: a hajdúböszörményi erdőből, a hajdúhadházi szőlőskertekből és a téglási grófi erdőből éjjel-nappal lőtték Hajdúhadház község középpontját. Minden lövedék a páratlanul szép-, országSZerte híres templomra, vagy annak közvetlen közelében lévő épületekre (községháza, református népiskola, állami népiskola, lelkészi lakás, Hangya szövetkezet) irányult.

Maga a templom is áldozatul esett az ágyútűznek. Október 24.-én délután 4 órakor a templom Debrecen felé eső tornya három gyújtógránát-találatot kapott és a torony tetőzete hamarosan lángokban állott. Az égő torony rázuhant a templom tetőzetére és ez is lángba borult. Innen a tűz átterjedt az északi toronyra és ennek is leégett a tetőzete. Két napig égett a gyönyörű templom - még biztosabb célt szolgáltatva a német lövegeknek. A szép templom teljesen leégett. Csak a puszta falak merednek az ég felé. A templom megmentésére – a zápoként hulló ágyútűzben – gondolni sem lehetett. Az északi toronyban elhelyezett toronyőri szoba boltozata nem engedte át a tüzet – így a toronyban elhelyezett 2 harang használható állapotban megmaradt. Az égő templomból a szószéken levő régi Bibliát élete kockáztatásával kimentette Hadházy András presbiter; az úr-asztaláról 3 terítőt, a bronzból készített régi keresztelődényt és egy zománcozott agyag úrasztali korsót Abrók Sándor volt harangozó mentett meg.

A beözönlő románok és oroszok a lelkészi lakásra november 22.-én, vasárnap reggel 3 óra tájban rontottak be. A legelső vendég 4 román katona volt, akik a lelkésztől 4 kenyeret vittek el és ezzel megelégedve - távoztak. Utánuk a kilincset egymásnak adva – jöttek a román katonák és mindent elvittek, ami megtetszett nekik. A lelkészi család a parókhia alatti pincében húzódott meg. Ide menekültek a szomszédok is, azonkívül többen a község más részéről; úgyhogy az oltalmat keresők száma 30-tól 50-ig váltakozott.

A gránát-lövésektől és a légi-támadásoktól menekülve 12 teljes napot és éjszakát töltötünk a föld alatt. Főtt ételt csak a negyedik napon ettünk egyik szomszédunk jóvoltából, aki lebbencs-levest, majd később paprikás-krumplit főzött.

A megszállás harmadik napján – egy magát századosnak mondó román fegyverrel kényszerített bennünket arra, hogy az összes úrasztali edényeket szolgáltatassuk ki. Ennél az aktusnál jelen volt rajtam kívül a vöm: dr. Czeglédy Sándor egyetemi tanár, Arató Ferenc segédlelkész, Varga Gábor presbiter fiával: Varga Lászlóval és öcsém: Molnár Ferenc községi tisztviselő. A román tiszt azt mondta, hogy adjam oda az ezüst és arany edénye-

ket, mert ha nem adom oda, mindnyájunkat agyon lő. Mikor kénytelen-kelletlen átadtam a drága kelyheket, köztük az 1626. évről maradt rézkelyhet, az 1872-ben készített 3 gyönyörű nehéz ezüstkelyhet és a kolozsváriaktól 1943-ban kapott kelyhet – szám szerint összesen 10 kelyhet 3 úrasztali tányérral és egy ezüst keresztelő készlettel, akkor azt mondta a román tisz, hogy az aranyakat is adja oda, mert ki vagyunk adva, hogy olyan is van. Ha nem adom - főbe lő. Nem akarta elhinni, hogy nekünk arany kelyhünk soha sem volt. Csak nagy nehezen távozott el. – Ugyanez a román tisz 2 nap múlva ismét visszajött és feleségemmel együtt falhoz állítva bennünket – arra kényszerített, hogy ássuk fel és adjuk oda összes ékszereinket, ezüst és arany tárgyainkat, pezsgőket és finom italokat, mert ki vagyunk adva, hogy ilyen is van nálunk elrejtve bőven. Ekkor már nem voltak velünk Czeglédy Sándorék és általában a férfiak, mert október 24.-én reggel a heves ostrom alatt Czeglédy Sándor tanácsára, sőt majdnem kényszerítésére elmentem keresni az orosz főparancsnokságot, amilyen akkor még Hajdúhadházon nem volt. Reggel 9 órakor mentünk el az Arany János utcába, ahol a román tüzérség parancsnoksága volt. A parancsnok elküldött bennünket a község másik oldalára, hogy ott találjuk az orosz főparancsnokságot. Onnan visszaküldtek bennünket a román parancsnoksághoz... Négyyszer tettük meg ezt az utat a rettenetes gránát-tűzben, román katonáktól kísérve. Végre elmentünk a román pretoriára, a hadbíróshoz, ahol egy őrmester órákig várakoztatott bennünket és kérésünkre haza kísért. Vesztünkre; mert amikor eljött hozzánk, meglepetve látta, hogy nálunk a pincében legalább 8 férfi van, akiknek nem lett volna szabad a községben maradniok. Azt gondolták, hogy ezek a férfiak titkos leadóval értesítik a németeket az orosz állásokról. Nyomban jelentést tett a román parancsnokságnak, ahonnan egy román főtiszt és egy orosz ezredes jött és azt a parancsot adták a férfiaknak, hogy menjenek velük a parancsnokságra. A parancsnokságon megjelentek: dr. Czeglédy Sándor, Arató Ferenc, Molnár Ferenc, Varga László, Bodó Ferenc földműves, Mikó Miklós theologus és Kiss Ferenc földműves béresével együtt. Vallatóra fogták őket és amint mondják az orosz ezredes azt akarta, hogy mindnyájukat lőjjék agyon. Nagy nehezen határozták magukat arra, hogy elbocsássák őket azzal a feltétellel, hogy távozzanak a községből Debrecen felé. Egy román katona kísérte el őket a község széléig és ők Debrecen felé véve útjukat – eltávoztak a községből. Az volt ugyanis a helyzet, hogy a 16 éven felüli férfiaknak nem volt szabad a községben tartózkodniok. Ezt a rendelkezést – azt mondják – küldönc útján adták tudomására a lakoságnak mi viszont erről semmit sem tudtunk és ezért történt meg, hogy a férfiak nálunk az óvóhelyen maradtak.

Míg ezek történtek, az előbb említett román tisz fegyverrel kényszerített engemet feleségemmel együtt – hogy ékszereinket és arany tárgyainkat adjuk ki. Feleségem és Aranka leányom egy ideig tiltakoztak ellene, de amikor látták, hogy életveszéllyel jár az ellenszegülés, egymás után adták oda kedves emlékekkel egybekötött értéktárgyaikat. – A román tisz nem hitte el, hogy pezsgőnk és más finom italunk nincs. Nagyon nehezen távozott el. Nem volt meglegedve a zsákmánnyal. Távozáskor gúnyosan mondta, hogy azt a szekeret, melyen a templomi kegyszereket vitték, telitalálat érte, így a kegyszerek megsemmisültek. Három nappal később ugyanez a tisz elküldte egyik katonáját azzal, hogy menjek velük és mutassam meg, hol lakik a főjegyző és a főbíró. Úgy értesült, hogy azoknak is sok ékszerük

van. Én természetesen nem mentem, mert tudtam, hogy a főjegyző elmenekült és a főbíró sem volt otthon.

Az oroszok bevonulása utáni harmadik napon, október 23.-án néhány orosz bement M. Kiss Gyula harctéren levő igazgató-tanító lakására és elrejtett fegyver után kutattak. M. Kiss Gyuláné tagadta, hogy fegyvert rejtgetnének. Erre a pincében ázni kezdtek és találtak is egy revolvért. Ekkor egyetlen kisleányukat a szobából kiküldve – M. Kiss Gyuláné, sz. Tarczali Erzsébet református tanítónőt az egyik katona agyonlőtte. Egy óra múlva Arató Ferenc segédlelkész mondott imádságot felette, amikor a ház udvarán rögtönzött sírban elhelyezték. Kisleánya az ostrom további ideje alatt a lelkészi családnál talált menedéket.

A Debrecenbe távozott férfiak az első éjjelt Varga László tanyáján töltötték. A férfiak egy része továbbra is a tanyán maradt; dr. Czeglédy Sándor, Molnár Ferenc, Arató Ferenc és Mikó Miklós Debrecenbe mentek és a Központi Egyetem épületében kerestek szállást. Innen munkára hajtották őket a repülőtérre. A repülőtéren többször bomba-támadás érte őket és az első alkalommal a mintegy 5000 főből álló tömegnek 18 halálos áldozata lett. Az eltávozott férfiak közül legelőször Mikó Miklós tért haza és hozott hírt a többiekéről. Majd vasárnapra hazatértek dr. Czeglédy Sándor, Molnár Ferenc és Arató Ferenc is, és hordozták tovább velünk együtt a nehéz terhet.

Október 30.-án dr. Czeglédy Sándor feleségével, 2 kis gyermekével és M. Kiss Gyula igazgató-tanító leányával 2 gyermekkocsit tolván – bementek Debrecenbe. A zaklatásoknak éjjel-nappal továbbra is ki voltunk téve. Elraboltak tőlünk mindent, amit lehetett. Elvitték 8 öltözet ruhámat, 2 lelkészi palástomat, rengeteg fehérneműmet. Elvitték Aranka leánynomnak hazuról elhozott kelengyéjének mintegy 80 %-át, dr. Czeglédy Sándor vöm lelkészi palástját, a fiam összes ruháit, 3 hegedűjét, cipőinket.....

Elvitték 2 jó erős lovamat szekérrel együtt, 2 kocsimat, 5 szép sertésemet. Elvitték tőlünk mintegy 20 libát, 20 pulykát, 10 kacsát, 150 q. szénát, 20 q. árpát, 10 zsák búzát. A búza elvitele közben a búza között találtak egy fel nem robbant gránátot. Mivel azt hitte az ott lévő román cigány katona, hogy a gránátot én rejtettem el, azonnal agyon akart löni. Csak az éppen akkor oda érkező-, Ferenc bácsinak nevezett orosz katona – aki az első világháborúban magyar hadi fogoly volt – és a később oda érkező Arató Ferenc mentették meg az életemet. Arató Ferenc a gránátot a búza közül kiemelte és kivitte a magtár elébe. Erre a román katona leeresztette a fegyverét és azt mondta, hogy csak „tréfált”.

Az a körülmény, hogy mi lelkipásztorok (rajtam kívül Nagy József vallásoktató lelkész és Arató Ferenc segédlelkész), valamint családom többi tagjai – nem hagytuk el gyülekezetünket, azt eredményezte, hogy a lelkészi hivatalból egyetlen írás sem vészett el. Az anyakönyvek, jegyzőkönyvek, iratok mind megvannak sértetlenül. A gondnoki hivatal azonban annál inkább feldúlták.

A gondnok távol lakott a hivataltól és saját családja védelmével volt igénybe véve. Őt is igen kifosztották. - A gondnoki hivatal páncélszekrényét feltörték s belőle kb. 1700 pengő készpénzt elraboltak. A református iskola igazgatói irodája hasonló sorsra jutott. Mindent szétszórtak, vagy összetörték. Az iskola szomorú látványt nyújtott az ágyútűz után. Az összes ablakok betörve, a leányiskola tetőzete több helyen szétszaggatva, a mennyezet betörve; úgyhogy a leányiskola teljesen használhatatlan. Mivel annak idején a belső ablakokat

leszedtük a légi támadásra való tekintettel ezek üvegezésének felhasználásával sikerült a fiúiskola 5 tantermét használható állapotba hoznunk. A helyreállítási munkálatoknál nagy segítségünkre volt a lelkészi lakásba beszállásolt román parancsnok: Olteanu István, aki a romok eltakarítására több mint egy hétre kirendelte a cigányokat. Ezek takarították el a németek által emelt barikádokat, szedték össze a kézigránátokat, tömték be az óvóárkokat, takarították össze a tantermekben és az udvaron felgyűlt szemetet, szedték ki a sárból, piszokból az iskolapadokat.

Mielőtt a román parancsnokság a lelkészi lakáson elszállásolta magát, négy napig orosz kórház volt a lelkészi lakás. A kórházba 3 orosz sebesültet hoztak a katonai barakból. Jött velük 15 ápoló-személyzet, közöttük 2 nő. Hogy milyen evés-ivást vittek végbe ezek – az nem közönséges. A lelkészi lakás konyháján egy szakács állandóan főzött számukra; naponként 10-15 baromfit öltek le és faltak fel. Hoztak sertést és azt felsütötték. Hoztak magukkal egy hasas fejős-tehenet és mikor elmentek, ezt a tehenet a nálunk meghúzódó szövetkezeti korcsmárosnének ajándékozták; egy ökröt pedig Borsi József harangozónak adtak, amiért disznójukat feltrancsírozta. Eleinte nagyon bizalmatlanok voltak irántunk; azt mondták ránk: burzsuj! Később azonban az orosz szakács – amikor megmutattam neki a fürdőszoba használatát és megfürödhett – felengedett irántunk és egy jó darab frissen sült karmonádlit küldött be hozzánk és maguk módja szerint készített almás tésztát egy tányérral. Egy doktornő volt velük és egy ápolónő. Ők egész nap egyebet nem csináltak, mint magukat cicomázták, de velünk szoba sem álltak.

Négy nap múlva elmentek – amint hallottuk – Kabára. Egy napig voltunk őrizet nélkül. Egy nap múlva jött – mint a község parancsnoka – az előbb említett Olteanu István, aki magyarul is tudó, nagyszebeni születésű román főhadnagy volt. Ő és tisztársai elég emberségesen bántak velünk. Azonban alig 10 napig tartó itt tartózkodás után a most is itt székelő Baikov Barisz Nikolajevics moszkvai görög katolikus főhadnagy és Kaszinov Alexander Ivanovics görög katolikus főtörzsőrmester (Sztalingrád) 6 orosz katonával – váltották fel a román parancsnokságot. A románok meghagytak bennünket a lakásban (2 szobát engedve számunkra). Az orosz főhadnagy azonban, amikor délután 2 órakor bejött, azt mondta, hogy 6 órára minden civil távozzék a lakásból, még a konyhában sem szabad maradni. Erre nagy sebtében, a legszükségesebb dolgokat összeszedve leköltöztünk a lelkészi irodába és az alsó konyhába. Bútoraink nagy részét fent hagytuk. A záros szekrényekre azt mondta a főhadnagy, hogy legyenek ott, ne vegyünk ki belőlük semmit, majd ha elmennek – sértetlenül kapjuk vissza. Ezideig tényleg nem történt semmi nagyobb baj annál, hogy néhány szekrényünket összetörték, mert az ott tartózkodó orosz katonák állandóan isszák a bort és a pálinkát és ennek következtében jó hangulatban vannak. Cigányt rendelnek a parókháira és úgy mulatnak éjjel-nappal.

A 12 napig tartó ostrom alatt borzasztó zaklatásoknak voltunk kitéve. Éjjel nappal jöttek hozzánk a román és orosz katonák azzal az ürüggyel, hogy rádióleadót, fegyvert, bort, pálinkát keresnek. Elvitték értékes tárgyaink nagy részét. Leányainkat az a veszély fenyegette, hogy megbecstelenítik őket. Isten csodája, hogy pincében, padlásán, szomszédoknál való rejtegetéssel meg tudtuk menteni őket. A hozzánk menekült kis leányok közül azonban kettő nem menekült meg. Többször elhurcolták őket még fényes nappal is.

A 14 tagú református tanítótestületből nem menekültek el: Csósz Ferenc igazgató, Csiha Gábor tanító, vitéz dr. Sallay Gézané, Kovács Ibolya, Molnár Gabriella tanítónő. Elmenekültek: Szabó József, Ónodi Géza, Mezei Sándor, Mezei Sándorné, Barcsa Lenke, Balogh Anna, Halmai Tivadarné. M. Kiss Gyula és Végh Mihály katonai szolgálatot teljesítettek a bevonulás időpontjában.

Attól kezdve, hogy a román-, majd később az orosz parancsnokság a lelkészi lakásban megkezdte működését – lassanként megkezdődött az élet községünkben és egyházunkban. November 2.-án öcsém kíséretében felmentem a községházára és megtekintettem – milyen állapotban maradtak községi hivatalaink az ágyútűz után. A községháza – eltekintve a templom felőli szárnytól – össze volt löve; a felszerelés széttörve, az iratok szétszórva.

November első napjaiban dr. Herpay Gábor ezidőszerinti alispán egy orosz alezredes és egy tolmács kíséretében községünkbe érkezett, hogy megszervezze a község közigazgatását. Nagy József vallásoktató lelkész hozzám vezette őket. Elhivatták a parókhíra dr. Szilva Endre ügyvédet, Tatár József községi főbíró és Molnár Ferenc községi tisztviselőt – akik a megpróbáltatás napjait együtt élték át a község lakosaival. dr. Herpay Gábor alispán a község ügyeinek vezetésével továbbra is megbízta a főbíró, öcsémet: Molnár Ferencet megbízta a közigazgatás ellátásával és a főjegyzői teendők intézésével. dr. Szilva Endrét pedig kinevezte a központi járás főszolgabírójává.

Hozzákezdünk a romok eltakarításához. A községházán hamarosan megkezdtek működésüket a hivatalok. Rendbe hoztuk az egyház gondnoki hivatalát és az iskola igazgatói irodáját is. Az iskola tantermeit buzgó asszony és leány egyháztagok kimeszelték, felsúrolták. A falak mennyezetét Zádor Mihály szobafestő hozta rendbe segédeivel. Kőművesek és asztalosok dolgoztak a tantermekben, hogy az iskolát minél előbb rendbe hozzák. December 4.-én megkezdődött a tanítás a fiúiskola 5 tantermében. A helyben maradt 5 tanerőhöz csatlakoztak – ideiglenes szolgálatra jelentkezve – Nagy Ferenc polgári iskolai h. tanár, Enyedi Etelka Tiszarádra megválasztott tanítónő, Papp Gyula orgonista kántor, aki szintén Hajdúhadházon maradt, ifj. Csiha Gábor V.é. tanítóképzős, Daniel Mária Temesvárról menekült tanítónő.

Az állami népiskola tantermeit raktár számára foglalta le az orosz katonaság. Így az állami népiskola növendékei is a református iskolába járnak, úgy hogy minden második nap kerül rájuk a sor. Az állami népiskola 26 tanítója közül helyben maradtak: Balogh Antal igazgató, Balogh Antalné, Bajkay Dezső, Bajkay Dezsőné, Bundy Adél, Debreczeni Károlyné, Tóth Etelka. December végén szolgálatra jelentkezett: Vécsey József cégényuti iskolai tanító, aki a megszállás napjait rokonainál: Domoszlón töltötte el és Monoki Ilona, aki – mint téglási lakos – odahaza tartózkodott szüleinél. Helyben maradt még Füzessi Vilma fényestelepi tanítónő is. Debreceni Károly a megszállás napjaiban katonai szolgálatot teljesített. A népiskolai tanítói munkába bekapcsolódtak: Borbás Károlyné Füzessi Róza és Bundy Margit polgári iskolai tanárnők.

Az istentiszteleteket – mivel a templom porrá égett – a református fiúiskola tantermében kezdtük meg november 19.-én. A második istentiszteletet az iskola udvarán tartottuk meg, mivel az I. oszt. tanterem nem volt képes befogadni a megjelenteket. A további

istentiszteleteket azután a III., IV. és V-VI. oszt. tantermekben úgy tartottuk és tartjuk, hogy a lelkipásztori szolgálatot a folyosón-, az egybenyíló tanteremajtóknál végezzük. A karácsonyi ünnep alkalmával 1500-2000 ember szorongott a 3 tanteremben és a hosszú folyosókon. Úrvacsorával élt kb. 1000 ember.

Az ostrom ideje alatt az első harangszó éppen akkor zendült fel, október 31.-én amikor családi áhítatot tartottunk. Egy román vagy orosz katona, a toronyban járva néhány-szor megütötte a harang oldalát. Valami csodás érzés hatott át bennünket; éppen maradtak a harangok! Nem győztünk elég hálát adni Istennek. Könnyek törtek elő szemünkéből. A román parancsnokság november első napjaiban csak egy-perces, legfeljebb két-perces harangozást engedett meg. Az oroszok nem törődnek a harangozással; teljesen szabad kezdet adnak ezzel kapcsolatban.

Fentebb említettem, hogy egy román tiszt elvitte Ur asztali kegyszereinket. A kegyszerek közül néhány darab visszakerült. Varga Sándor ácsmester felesége jelentette, hogy a disznóóljukban egy kelyhet, egy tálat és az ezüst keresztelőkorsót megtalálták. Varga Sándorné mindhárom kegyszert a lelkészi hivatalba beszolgáltatta. Az elvitt kegyszerek pótlására új kegyszereket adományoztak buzgó egyháztagjaink. Vitéz Karácsony György volt huszár főtörzsőrmester kölcsön adta egyházunk számára hatalmas ezüst serlegét, melyet egy lovas bemutató alkalmával nyert. Id. Hajdu Sándor presbiter, volt birtokossági elnök az egyháznak ajándékozta kisebb nagyságú ezüst kelyhét, melyet a hajdú hét alkal-mából rendezett kiállításon nyert. Néhai Simon Károly református igazgató örökösei az egyháznak ajándékozták azt a kelyhet, melyet Simon Károly 1900-ban a tanítótestülettől ajándékba kapott. Jellemző az itteni közbiztonságra: ezt az ezüst kelyhet egy beteg- úrvacsoraosztás után valaki a lelkészi lakás ideiglenes konyhájából ellopta.

Az oroszok bevonulása előtt Hajdúhadház községből sokan eltávoztak. Október 8.-án meglepő gyorsasággal, minden előzetes bejelentés nélkül eltávoztak a község 2 fogatán: Kovács József vezetőjegyző, vitéz Veszprémy István másodjegyző és Enyedi József köz-igazgatási jegyző. Eltávoztak továbbá: Dr. Poroszlay Ferenc főszolgabíró, Varga András birtokossági elnök presbiterek. A községben diplomás ember alig maradt. Községünkben maradtak és a lakossággal együtt élték át a megpróbáltatás napjait: Dr. Dancsy László orvos, presbiter, Ertsey Gyula és O. Varga Imre gyógyszerészek.

Külön megemlítem, hogy a szomszédos Téglás községből elmenekült Kovács István lelkész helyettesítésére Püspök Úr Nagy József hajdúhadházi vallás-oktató lelkészt küldte ki, aki mindezeideig végzi Tégláson azokat a lelkészi teendőket, melyeknek ellátása lelki-pásztori képesítést kíván.

December 29.-én az iskolai munka megkezdésére jelentkezett Mezei Sándor tanító, aki a megszállást Büdszentmihályon szüleinél élte át. Előadta, hogy még a hónap első felében jelentkezni akart a munka megkezdésére. Ezt a szándékát azonban nem valósíthat-ta meg, mert amint gyalogszerrel községünkbe igyekezett – útközben egy orosz katona megállásra kényszerítette és teljesen levetkőztette. Hiányos öltözékében nem akart tovább jönni, sőt fényes nappal még visszafelé sem mert elindulni. Egy közúti híd alatt várta meg, míg besötétedik és úgy tért vissza Büdszentmihályra. Mezei Sándor jelentette, hogy fele-sége is hamarosan jelentkezni fog a munka megkezdésére. Jelenleg egészségi állapota nem

engedi, hogy munkába álljon, mert még a nyár folyamán gyermekszülés következtében agytrombóvizist kapott és még most is ápolást igényel.

Jól eső érzéssel említem meg, hogy az orosz parancsnokságnál tartózkodó két tiszt és a 6 legénységi ember velünk eddig emberségesen bánt. Biztosítottak engem, mint „bátyuskát”, hogy nem ér semmiféle bántódás, sőt igyekeztek némiképpen rajtunk segíteni. Mint érdekes esetet említem meg, hogy az orosz főhadnagyot egyik gyülekezeti tagunk meghívta „kereszt-komának”. A főhadnagynak reggel említettem, hogy a gyermeket én kereszteltem meg. Ő azt mondta, hogy tudja és meg akar fizetni a „robotért”. Úgy is történt. Mire az istentiszteletről haza értem, az alsó konyhába egy élő libát küldött be stóla fejében. Mászor egy kövér birkát dobtak be a sertésólba azzal a parancssal, hogy „öljem meg és egyem meg”. Erre azonban nem került sor, mert szerencsére jött a birka tulajdonosa és elvitte, mire a főhadnagy igen megharagudott, mert nem ölettem meg. Mászor pedig, amikor mintegy 110-120 féléves süldőt hajttatott valamelyik uradalomból a katonaság, kettőt azzal adtak át, hogy az oroszok által elvitt 5 darab sertés helyében tartsam meg. Amikor azt mondtam, hogy nem fogadhatom el, mert majd ezeknek is jön a gazdája, azt mondták, hogy míg ők itt lesznek, nem tarthat a tulajdonjogra igényt senki sem. Természetesnek tartom azonban, hogy ha jelentkezik a tulajdonos, vissza kell szolgáltatnom. A legutóbbi héten pedig a bitangságban talált lovak közül egyet kiválasztottak azzal, hogy az én elvitt lovaim. Helyébe adják és szekeret is adnak hozzá az elvitt szekere helyett. Azt is érdekességképpen említem meg, hogy az orosz őrmester és egy akkor érkezett orosz tiszt – végignézték a karácsonyi úrvacsoraosztást és mint pravoszlávok velünk szorosabbnak tartva a kapcsolatot, mint a római egyházal – beálltak a sorba és fölvtették az úrvacsorát. El nem küldhettem őket; komolyan éltek velem, de a felvétel után rögtön eltávoztak. Azt is megemlítem, hogy a megszállás után történt első esküvő alkalmával a háznál történt szertartásra kocsin vittek el. A parancsnok végighallgatta a szertartást és az azt követő lakodalmi ebédnél mellettem ült. A főhadnagy és az őrmester azt is kijelentették, hogy ha sokáig itt maradnak és Hajdúhadházzal házasodnak, velem végeztetik az esküvői szertartást. A főhadnagy az iskolát is meglátogatta. Legelőször Csósz Ferenc igazgatóhoz jött be velem együtt, majd az osztályokat látogatta meg. A gyermekeket megsimogatta, nevüket megkérdezte. Általában véve azt jegyezhetjük meg, hogy ezek az oroszok „jóindulatú gyermekek”, akikkel ha szépen bánnak, a bánásmódot ők is hasonlóan viszonozzák. Viszont olyan is akad köztük nagyon sok, aki még most is – ha megteheti – „zabráll”. De a parancsnokság, ha erről tudomást szerez, nyomban letartóztatja őket és elzáratja. Ezek többnyire frontról szökő kóbor katonák.

Azt is megemlítem, hogy az ideiglenes nemzetgyűlés megalakulása előtt december 15.-én este Hajdúhadházzal érkezett dr. Szilágyi József és dr. Vajda Benő. A kommunista párt titkárával: Koffler Ferencsel együtt este 7 órakor bekopogtattak lakásomra, elhivatták a község főbíráját és arra szólítottak fel bennünket, hogy hassunk oda, hogy a kisgazdapárt megalakuljon és a másik 3 párttal együtt válassza meg a nemzeti bizottságot. A nemzeti bizottság pedig javaslatával választassa meg az ideiglenes nemzetgyűlésre kiküldendő képviselőt. Én – mint lelkipásztor – nem akartam résztvenni ebben a munkában, azonban úgy a debreceni kiküldöttek, mint a helyi kommunista párttitkár ragaszkodtak

ahhoz, hogy – mint párton kívüli ember – én legyek ennek a helyi nemzeti bizottságnak az elnöke. Mivel azzal nyugtattak meg, hogy a debreceni nemzeti bizottságnak Püspök Úr is tagja, így én is nyugodtan vállalhatom ezt a szerepet – elvállaltam azt a megbízatást, hogy Hajdúhadházon a nemzeti bizottság ülésein az elnöki tisztelet ellátom, a bizottság üléseit megnyitom és bezárom. Ezeken az üléseken én nem döntök és nem szavazok. Szavazategyenlőség esetén az ügy tárgyalanná válik. Az a kötelesség is én reám hárult, hogy az ideiglenes nemzetgyűlésről visszatérő képviselő beszámolója alkalmából a népgyűlést megnyissam és berekesszem. Ezen a népgyűlésen magyar nemzeti lobogók voltak kitűzve, a falon Kossuth Lajos és Deák Ferenc és Széchenyi István képei függtek. A megnyitó szavak után elénekeltük a Himnuszot, beszámoló után pedig a Szózatot. Bánhegyesi Kálmán, a szociáldemokrata-párt elnöke, a község ideiglenes nemzetgyűlési képviselője beszédét ezekkel a szavakkal kezdte: „*Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, e földön békesség és az emberekhez jóakarát*”.

A helyzet megszilárdulása után lassanként megindult az egyházi élet. A hétköznapi istentiszteleteket a hívek szép számmal látogatják. Vasárnapokon és ünnepnapokon oly szépszámú gyülekezet látogatja az istentisztelet helyet, hogy az iskolai tantermek kevésnek bizonyulnak a hívek befogadására. Olyan gyülekezeti teremre lenne szükség, mely legalább 1000 embert befogadna. A legközelebbi presbiteri gyűlésen ezzel a kérdéssel is foglalkozunk és vagy az illetékes katonai parancsnokságtól igénylünk egy barakot a hajdúhadházi baraktáborból, vagy pedig a nélkülözhető egyházi épületek anyagát fogjuk felhasználni gyülekezeti terem építésére.

Híveink áldozatkészségére jellemző az, hogy mindjárt az első napokban egy vidpusztai földbirtokos: Botos Antal, aki egyébként hajdúböszörményi lakos – 1000 pengőt adományozott az egyház szükségére. Egy aránylag szűkös viszonyok között élő kisgazda özvegye: özv. Hadházy Lászlóné szintén 1000 pengőt adományozott. A vasárnapi perselypénzadakozás összege átlag 150-160. P. A háromnapos karácsonyi ünnep perselypénzadakozása felül volt 500 pengőn. Kisebb emberek közül is sokan támogatták már egyházunkat 20-100. pengős adományaikkal. Így a hajdúhadházi református egyház már karácsony előtt fizetési előleget tudott adni a szolgálatban álló tanítóknak (rendes tanítóknak 300. P-t, ideiglenesen beosztottnak 150. P-t).

Istenben bízó hittel nézünk a jövőbe és nem félünk a változásoktól. Aki bennünket így megpróbált és megsegített – meg is fog tartani továbbra is. Áldott legyen a mi megtartó és gondviselő Istenünk, hogy erőt adott a megpróbáltatások elviselésére és további hitet, reményt, kitartást ad a reánk váró munkák elvégzésére.

Hajdúhadház, 1944. december 31.

*Molnár Zoltán
református lelkipásztor*

Hajdúnánás

Jelentem, hogy a két gyülekezeti lelkipásztor elmenekült. Illyés Péter segédlelkész szolgatársaimmal azóta minden szolgálatot ellátunk. Anyakönyvekben nincs semmi kár. (A 4 legrégebbit a városi iratokkal elvitték Dunántúlra). Lényegesebb kárról nincs jelenteni valóm. A gimnáziumot és a népiskolát rövidesen megnyitjuk.

Hajdúnánás, 1944. november 20.

*Apostol Elek
vallásoktató lelkész*

Kállay Imre szolgatársunk, ki a tanyavilágot gondozta, szintén eltávozott. A tanyagondozást ellátjuk legalább havonkénti egy istentisztelettel, mihelyt az út és fogatviszonyok megengedik.

A pásztor nélküli Hajdúdorogot is gondjainkba vettük. Egy már megtartott adventi s karácsonyi istentiszteleten kívül egy újévit vettünk tervbe s míg a helyzet nem változik az ünnepnélküli hónapokban legalább egyszer átmegyünk. A fuvart vállalja a gyülekezet. A karácsonyi istentisztelet egyéb áldáson kívül azzal az örömmel járt, hogy a Tedelyen használt s elveszett úrvacsorai kelyhet nálunk megtaláltam.

A veszteségek közül főként az úrasztali és úrvacsoraoasztáskor használt terítőket említtem meg, továbbá a kelyheket és az írógépet. A kelyheket a Dalárda tiszteletdíjként kapott kelyheivel pótoljuk.

Jelentem azt is, hogy népiskolánk termeiben folyó hó 11.-én a tanítás megkezdődött. Mindenféle vallású gyermek jár ide. Egyelőre még nem közelíti meg a régi létszámot. Főként a ruhátlanság az oka. A régi tanerők közül Mikó József ig., Mikó László, Magi Mátyás, Tóth János, Elek Sándor, Cs. Oláh Miklós, Zsuga Júlia, Apostolné Ember Mária, továbbá Takács Ambrus, Zágonyi Jakab, Szanka Margit nyug. tanítók, Jóna Ilona, Kerekes Éva, Jakab Tamásné, Sipos Róza okl. tanítók, és Veszerényi Béla, Iván Mária római katolikus tanítók s Kakucs Imréné Késmárky Gizella római katolikus vallású áll. tanítónő működnek. E 3 más vallású tanerő osztályában a vallásoktatást ellátjuk, a többiben maguk a református tanerők végzik.

Az ORSZ. árvaházat, mivel a kapcsolat a központtal megszűnt, igyekszünk gondozni a lehetőséghez képest. A gyülekezetnek szószéki hirdetés útján már többször ajánlottuk szerető pártfogásába.

Legnagyobb kérdésünk most a városi kezelésben levő egyházi adó ügye. A város a befolyt adónak kb. 74%-át küldte be eddig állami adóként. A megmaradt 26%-ból 17.47 % volt az egyházi adó a legújabban megállapított kulcs szerint. Többszöri személyes tárgyalás után azonban városunk polgármestere úgy nyilatkozott, hogy míg alispáni, vagy más felsőbb rendelkezést nem kap, nem fizethet ki semmit. Az egyház állami adóját is fizetni kel-

lene (8000 P.). Az Alföldi Takaréknak 4.500 P. kamat kellene. Mivel a termény elszámolás, ill. a terményár kifizetés sem történt meg, igen nehéz helyzet előtt állunk. A gimnázium és népiskola városi segélyéből is igen nagy a hátralék, amit máskor így év végén egyenlítették ki. Ez évben is az egyházi pénztár terhére előlegeztük azokat.

Kérjük azért Főtiszteletűségedet, méltóztassék közbenjárni az alispán úrnál az adófizetés rendezése ügyében. E levéllel egyidejűleg különben az alispán urat is megkeresem e tárgyban.

Hajdúnánás, 1944. december 28.

*Apostol Elek
vallásoktató lelkész*

Hajdúszoboszló

Református népiskolánk 8 rendbehozott tantermében eddig 304 fiú és 305 leány iratkozott be. Az itthon-levő 19 tanító felváltva tanítja az I-IV. osztályos gyermekeket ezekben a helyiségekben. A fűtésről a temetőkből kitermelt akácfa felhasználásával, valószínűleg az egész téli időszakban gondoskodni tudunk. A 19 itthonlevő tanítónkat múlt évi november hónapról az iskolai pénztár ki tudta fizetni, mivel Hajdúszoboszló város kiutalt 6.000 P 1944. évi rendkívüli iskolai segélyt. Ezt az összeget az iskolai pénztár 1.552.33 P-vel megtoldotta és így novemberre 7.552.33 P-t kaptak tanítóink, amennyi járt volna nekik a Központi Illetményhivataltól. December hónapra a városi pénztárból kérték tanítóink az Illetmény Hivataltól járó 7.526 P 61 fillér kiutalását, amelyet a Nemzeti Bizottság, nagy vita után, meg is szavazott. Én jobb szerettem volna, ha a város a még múlt évről ki nem utalt, de költségvetésben előirányzott 18.181 P iskolai segélyünket fizette volna ki, amely fedezte volna bőven a január és február havi tanítói járandóságokat. Erre az útra térve nem tudom biztosan, hogy a február havi járandóságunkat a helyi Nemzeti Bizottság Központi Illetményhivatal helyett előlegzi-e, mert arra sincs kilátás, hogy a bentlevő 18.185 P felekezetei iskolai segélyünket a város ki fogja utalni.

Magunk is gondolunk reá, hogy e változások után az egyháznak magának kell összes kiadásait fedezni.

Az egyházi, iskolai épületek rendbehozásával járó költségeket éppen ezért közadakozásból igyekeztünk fedezni, s felhívásunkra be is folyt épületeink rendbehozási költségeire eddig 5.200 P adomány és perselypénz, s a karácsonyi úrvacsora osztáshoz szükséges szentjegyek bevásárlására is több mint 1.000 P-t gyűjtöttünk.

Az új földreform életbeléptetésével netán előforduló változásokra éber figyelemmel leszünk.

Mivel egyházmegyénk esperese és lelkészi főjegyzője eddig általunk ismeretlen helyre menekült, mély tisztelettel kéri egyházunk továbbra is Főtiszteletű Püspök Úr szíves atyai

pártfogását és utasításait. A 3.741/1944. számú püspöki körlevélben foglalt utasításokat figyelemmel kísérvük.

Végül bejelentem, hogy az egyház gazdasági bizottsága január 14.-én kelt ülésében megértvén Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úr felhívását, felajánlotta, hogy a nehéz helyzetben levő debreceni Kollégium részére az 1944. évi még be nem fizetett 500 P segélyt és az 1945. évi másik 500 P iskolai segélyt, Bélteky Lajos lelkész pedig 1944. évre március 3.-án beküldvén már csekk-lapon 60 P Kollégiumi ajánlatát most beküldi együtt az egyházzal az 1945. évi Kollégiumi segélyt is, vagyis együttesen 1.060 P-t ad át megbízottunk a debreceni Kollégium részére. A tegnapi istentisztelet végén pedig felhívtam a híveket, hogy emlékezzenek meg ők is az Alma Mater szükségleteiről.

Az 1944. évi egyházkerületi járulékából egyházunknak fent van még 672.48 P hátraléka, amely összeget, ha ez lehetséges, hajlandók vagyunk a három lelkész özvegy február 1. nyugdíj-járuléka kiutalásánál pótlólag elszámolni. 3 özvegy járuléka 442.40 P, pótoljuk 230.08-vel.

Hajdúszoboszló, 1945. január 16.

*Bélteky Lajos
lelkész*

Nagy megnyugvásunkra szolgált és közönségünkre igen felemelő hatású volt, hogy Főtiszteletű Püspök Úr és kedves családja szeptember 19.-október 25.-ig a nehéz napokban városunkban tartózkodtak, sőt szíves volt templomunkban is több ízben hirdetni Istennek az ígését. Ezek a napok és eseményei reánk nézve örökre feledhetetlenek lesznek. Nagy befolyással volt Főtiszteletű Püspök Úr jelenléte arranézve is, hogy gyülekezetünk lelkész jellegű tagjai őrhelyükön mindvégig megmaradtak. A megszállás eddigi ideje alatt is végzik lelkipásztori kötelességeiket: Bélteky Lajos lelkész, Fehér János lelkész, Kovács Lajos vallásoktató lelkész és Péter Szarka László segédlelkész. Kénytelenek voltak beosztásuk folytán bajtársaikkal eltávozni: Loós András és Melegh Dániel tábori lelkészek.

A csapataikkal együtt eltávozott: Loós András és Melegh Dániel tábori lelkészeknek segédlelkési alkalmazásukat gyülekezetünkben visszatérésük után is továbbra is kérem.

Templomunkban az isteni tiszteleteket október 8.-át és 15.-ét kivéve, amikor városunk külső részein nagy harcok folytak minden vasárnap megtartottuk. Az utóbbi időben vasárnap délután, sőt hétköznap reggel is imádkozással és írásmagyarazattal. Különösen a női közönség még az addigiaknál is fokozottabb mértékben látogatja a vasárnapi és hétköznap istentiszteleteket. A férfiak templom látogatása amiatt kevesebb, mert a katonai hatóság még a vasárnap isteni tisztelet idején is közmunkára rendeli ki őket. Hajdúszoboszló városát az orosz katonaság egy napi harc után október 9.-én reggel 8 órakor szállotta meg. A következő tíz nap alatt amíg Debrecen megszállása be nem következett közvetlenül a város alatt súlyos harcok folytak és tulajdonképpen ezekben a napokban szenvedett legtöbb kárt városunk és egyházunk a németek ellentámadása folytán behulló gránát és bombalövedékektől. Templomunk, s más egyházi épületeink és iskoláink még annyiban szerencsés-

sebbek voltak a körülöttük fekvő más épületeknél, mert nagyobb mérvű bombalövedékek nem hullottak rájuk.

Egyházi és iskolai épületeink a következő nagyobb károsodásokat szenvedtek.

Templomunk ablakai a közelben leeső gránát és bomba találatoktól majdnem kivétel nélkül összetörttek, úgyhogy azok beüvegzésére több mint 1.200 P-t fordítottunk.

Tornyuknak első részét, a feljáró felett, gránát lövedék kb. 2 m² terjedelemben átszakította és feljebb is apróbb 10-20 cm átmérőjű rések támadtak rajta gránát találatoktól. Ezeket azonban a rendelkezésünkre álló, téglá, mész, homok és beton felhasználásával rövidesen rendbehozzuk.

Két lelkész-lakásunk csak gránát szilánkokat kapott, azonban ablakaik nagyrésze betört. Ezeket is rövidesen helyreállítottuk.

Kántori-lakásunk tűzfalához közel kb. 1 m távolságban légiakna esett, amely azonban az épület csekély megrongálásán kívül csak a mellette lévő wc-t zúzta össze.

Alapítványi házaink és a temető-örök lakásai szintén csekély kárt szenvedtek. Az összes egyházi épületek rendbehozására és a szükséges építési anyagok árában 3.528 P-t fizettünk ki asztalos, kőműves, ács, lakatos, üveges és festő számlákra.

Népiskolánk épületénél nagy gyűléstermünk tetőzetét érte bomba találat, amely azt nagyobb mértékben megrongálta. Többi iskolánk épületei csak kisebb bomba és gránát szilánkokat kaptak, amelyektől az ablaküvegek nagy része és a tető cserepek is összetörttek. Az iskolai épületeknél elvégzett asztalos, kőműves, ács, lakatos, üveges, bádigos és festő munkákért 2.350 P-t fizettünk ki, míg a felhasznált anyagok értéke 2.210 P volt. Együtt 4.560 P.

Vagyis egyházi és iskolai összes épületeknél a támadások folytán előállott károknak a megszüntetése 8.088 P-be kerültek.

Mivel rendkívüli kiadásokra egyházunk és iskolánk költségvetései fedezettel nem rendelkeznek, templomi szószékről adakozásra szólítottuk fel gyülekezetünk tagjait, akik megértvén kérészózatunkat eddig 5.065.53 P önkéntes adományt hordtak össze.

Nagyon megnehezítette egyházunk és iskoláink anyagi helyzetét, hogy a nehéz viszonyok miatt a földbérletek és az egyháziadó tartozások befizetése is majdnem teljesen megszűnt. Egyházközségünk tisztviselőit és alkalmazottait azonban eddig teljesen ki tudtuk fizetni, de tanítóink az iskolai adók átengedése folytán a Központi Illetményhivaltól kapván eddig fizetésüket november és december hónapokra azokat a központi Illetményhivatal nem folyósította, csak az iskolai pénztár tudott nekik tartalékaiból bizonyos összegeket kifizetni. Tanító özvegyeink és nyugdíjasaink részére sem folyósította november 1.-től kezdve az Országos Tanítói Nyugdíjpénztár csekély járandóságukat.

Viszont könnyített 29 állásban levő tanítónk helyzetén hogy október hó elején a Központi Illetményhivatal 13.726 P rendkívüli előleget utalt ki, amelyet sikerült még október 7.-én a helybeli postahivaltól felvenni. A nekik járó összeget 25 tanítónk részére azonnal folyósítottuk, míg a 4 távol levő tanítónk részére kiutalt 1.571 P rendkívüli előleget az egyházi pénztárban letétbe helyeztük és mostanáig őrizzük.

A lelkészi nyugdíj pénztárból november és december hónapokra esedékes özvegyi nyugdíjárulék címen Főtiszteletű Püspök Úr szíves volt az egyházkerületi pénztárból

két hónapra özv. SZABÓ ANTALNÉ részére 337.20 P-t, özv. GYÁRFÁS SÁNDORNÉ részére 278.80 P-t, özv. VÉCSEY ARTHURNÉ részére 278.80 P-t, együtt: 894.80 P-t kifizettetni. Reméljük, hogy ez a csekély lelkészi özvegyi járulék a következő január hónapra is utaltatni fog nekik.

Tisztelettel jelentem, hogy összegyűjtöttük az egyházunkat és iskoláinkat ért veszteségeket és károsodásokat.

A szeptemberi hadiesemények megkezdése óta emberekben a háború áldozatai voltak 46 egyháztagunk. Ebből a megszállás és az első harcok ideje alatt 32 egyént szertartás nélkül temettek el udvarokon, kertekben és a tanyai külsőségekben. A viszonyok rendeződése óta 14 egyént rendes szertartással temettünk el.

Városunk megszállása rövid harc után október 9.-én reggel 8 órakor következett be. Megelőző nap október 8.-án a katonaság előljáróság, rendőrség tagjai nagyrészt eltávoztak és a lakosság közül sokan.

Főtiszteletű Dr. Révész Imre Püspök Úr és családjával együtt itt maradtak a lelkészjellegű egyének. A tantestület tagjai közül október 8.-án állomáshelyüket önként elhagyták és ismeretlen helyen tartózkodnak: Angyal Samu, Nagy Irma, Nagy Ferenc, Nagy Tibor és Huszka Mihályné testületi tagok. Egyházunk személyzete és a tantestület tagjai azóta sok megpróbáltatásnak voltak kitéve, lakásaikban, vagyonukban, ingóságaikban, sok károsodás érte őket, főként a szegény lakosság részéről. Egyházunk és iskolánk épületeit a harcok alatt több károsodás érte, amint arról már fent megemlékeztünk, amelyeket azóta igyekeztünk pótolni. Irattárunkat és könyvtárunkat feltörték, s több iratunk és könyvünk hiányzik. A presbiteri és iskolaszéki gyűlések jegyzőkönyveit is megrongálták, belőle sok lapot kitéptek. Azonban születési, házassági, halotti és áttérési anyakönyveink teljesen épségben megmaradtak a hozzájuk készített betűsorosokkal együtt, 30 kötetben.

Feltörték azonban az úrvacsorai felszereléseket tartalmazó erős megvasalt ládát és abból a következő nagyon értékes tárgyak hiányoznak:

- 1 darab kisebb láda
- 1 darab 1748-ban készült kehelynek a teteje
- 1 darab aranyozott kehely, mely a hajdúszoboszlói Városi Dalegylet tulajdona volt
- 3 darab nagy kenyérvágó kés
- 1 darab kék bársony terítő 1858-ból Karácsony Sára adománya
- 1 darab piros bársony terítő aranyozással 1872-ből Kis Mihály ajándéka
- 1 darab kék bársony terítő 1891-ből Karacsné Császi Mária ajándéka
- 1 darab úrasztali korlát terítő piros bársonyból arany széllal
- 18 darab kisebb-nagyobb hímzett abrosz és terítő az úrvacsora osztáshoz
- 1 katonai úrvacsorai felszerelés, melyet Loós András táborigaznok helyezett le az egyháznál megőrzésre.

Különösen a gazdag aranyhímzésű bársony terítő ma már szinte pótolhatatlan.

Az ezüst keresztelési készletünk teljes épségben megmaradt. Ellenben jó lelkű híveink beadtak a katonák által elhagyott ón boros kannát, mely a felirat szerint a szeghalmi református egyház tulajdona volt és egy aranyozott kisebb méretű úrasztali poharat. Mózes Anikó Hajdúszoboszlóra menekült székely úri leány pedig egy Maros menti díszes pi-

ros hímzés úrasztali terítőt adományozott, melynek az értéke legalább is 3-400 P lehet.

Az Országos Református Jóléti Társulat pénz beszedője a Debreceni Gazdák Biztosító Intézete vezetőjének a tanácsára megkezdte a tagoktól a temetkezési járulékok beszedését, amelyből eddig kb. 1.000 P gyűlt össze. Ezt, és a tovább befolyó összeget utasításom szerint az Egyházi Pénztárnál helyezi letétbe további intézkedésig. Kb. 800 tagunk közül többen elhaltak szeptember hónap óta, azonban a temetési segélyeket a Debreceni ORJÓ vezetőség utasításának megérkezéséig a befolyó összegből nem folyósítjuk.

Tisztelettel jelentem, miszerint a lelkészek nem vesznek részt a politikai pártakciókban, elnökségeket nem fogadnak el. Bélteky Lajos lelkész mindössze a tiszteletbeli elnökséget fogadta el a Független Kisgazda párttól, amelynek 1930. évi megalakulásától országos keretben egyik alelnöke volt. A nemzeti bizottságban mint párton kívüliek helyet foglalnak Bélteky Lajos és Fehér János lelkészek, s Görög Sándor és Domokos Sándor tanító. Sőt Domokos Sándor tanító a debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlésbe is beküldetett a helybeli Nemzeti Bizottság által, mint a hajdúszoboszlói munkásságnak a megbízott képviselője.

Nagy megnyugvásunkra szolgál az az értesítés, hogy Főtiszteletű Püspök Úr intézi ideiglenesen a Tankerületi Főigazgatói és Tanfelügyelői hivatalok ügyeit is. Bízunk benne, hogy ez a mi iskoláinknak is csak előnyére szolgál.

A hajdúszoboszlói Református Népiskolákról Görög Sándor igazgató-tanító jelenti, miszerint a rendbehozott üvegezéssel és kályhakkal ellátott 8 tanteremben az 1-2-3-4 fiú és leány osztályok tanítása 1944. november 16.-án megkezdődött és ott a régi tanterv szerint azóta rendszerben folyik a tanítás.

December 23.-ig az egyes osztályokban a kb. 1.600 minden napi tankötelezett közül következő létszám iratkozott be:

- I. osztály: fiú 70, leány 77, összesen: 147
- II. osztály: fiú 63, leány 46, összesen: 109
- III. osztály: fiú 74, leány 83, összesen: 157
- IV. osztály: fiú 61, leány 68, összesen: 129

Az aranyzegyi református tanyai iskolába beiratkozott 24 növendék. Összesen tehát 566 gyermek.

Beíratási díjakból befolyt az egyház pénztárába 252 P.

Hogy a mindennapi tanköteles gyermekeknek majdnem 2/3-a odamaradt, annak oka főképpen a ruha és a lábbeli hiányban keresendő, mert a szülők még a most már jól befűtött tantermekbe sem hajlandók gyermekeiket a hideg idő beálltával elküldeni.

Nagy nehézség a tanításnál a tankönyv és a tanszerek hiánya is.

Iskolai irkákat, füzeteket és írószereket az egyház hozatott ki Debrecenből 151.20 P értékben a jótékony alapítványok kamatainak terhére.

Az 5 református tanyai iskolából kettőben a tanítói állás pályázó hiányában nincs betöltve, egy tanító katonai szolgálatot teljesít, egy fiatal tanító pedig elmenekült. Így csak egy tanyai iskolában tudtuk a tanítást megkezdni.

A tantestület tagjai közül november 16.-ig szolgálattételre jelentkeztek a következők: Görög Sándor igazgató, Márton Antal, Tatár Antal, Keresztury Sándorné, Görög Sándorné, Kovács Lajosné, Huszti Elek, Kigyós Sándor, Balla Margit, Csanády Róza, Iványi

Antalné, Korpos Zsófia, Domokos Sándor (ki a közéletvezetésnél van megbízva) és Dávid László Aranyszeg tanyai tanító.

Mint kisegítő gyakorló tanítók önként jelentkeztek az itthon tartózkodó: Bánszegi Laszlo és Végh Sándor most végzett állás nélküli okleveles tanítók, továbbá Rác Antal szamosújvári református kántortanító és Török Eszter állami tanítónő, akik fizetést ezért nem kapnak.

Katonai szolgálatot teljesítenek 1944. október 8.-a előtti időről Cseke Antal, Keresztury Sándor, Tóth Imre, Tóth Kálmán, Galánffy András, Kolozs Sándor, Jónás Lajos, Pál János és Melegh Tibor, összesen kilenc tanító.

Kályhakkal és fűtőanyaggal az iskola nyolc tanterme, igazgató irodája, tanítói szobája és szolgálakása február végéig el vannak látva. Az orosz katonai parancsnokság utalt ki iskoláink részére 4 szekér kőszemet, az egyház 5 temetőjéből pedig eddig több mint 100 q akácfa termeltünk ki, vágattuk össze és raktározottunk el felekezeti iskolánk részére. Sőt még az Állami Polgári Iskola fűtésére is 24 q 42 kg akácfa tudtunk kölcsönképpen átadni. Emellett egyházunk hivatalainak a fűtőanyag szükségletei biztosítva vannak.

Nagyon kívánatos volna azonban, ha a tantestület havi járandósága minél előbb folyósíthatná a Központi Illetményhivatal részéről, minthogy azok fedezésére az egész 1944. évi iskolai adó kivetésünket áttettük az állami adóhivatalhoz beszedetés végett és így nagyon elég, ha a hiányosan befolyó iskolai földbérlet jövedelmek a dologi kiadásokat fedezni tudják. A várostól járó rendkívüli iskolai segélynek is eddig majdnem csak harmadrészt kaptuk meg, mindössze 6.000 P-t, a többinek a folyósítását azonban a közel jövőben még csak megígérni sem tudja az ideiglenes városi vezetőség.

Az úri szentvacsora kiosztását újbórra, vagy a reformáció emlék ünnepélyén nagy sajnálatunkra nem tudtuk eszközölni. A közönség óhajtására a karácsonyi szent ünnepekre megkíséreljük az úri szentvacsora kiszolgáltatását. A szentjegyek úgymint: kenyér és a szükséges bor beszerzése több mint 1.600 P-be került, amely nagy összegnek az előteremtése végett már az úrvacsora osztás előzetes meghirdetése alkalmával igyekeztünk a híveket minél jobban felbuzdítani. Az adakozás e célból megindult, s mivel most ünnepi legátust sem kértünk, hanem a lelkészek maguk végzik az összes ünnepi szent szolgálatokat és így elmarad a legátus részére való adakozás és perselypénz gyűjtés, a karácsony ünnepén befolyó összes perselypénzeket és adományokat a szentjegyek beszerzésének a nagy költségeire próbáljuk fordítani. Reméljük, hogy e célból megindított mozgalmunk is megfelelő sikerrel fog járni és az ünnepek alatt a szükséges pénz összegyűl.

Örömmel tudatom, hogy az ünnep első napi úrvacsora osztás szertartását semmi nem zavarta meg. Az előre nagy költséggel beszerzett jó minőségű tiszta bort sikerült megőrizni, kiosztani és kenyereket is süttettünk.

A nők padsorai zsúfolva voltak, ellenben a férfiak oldalán csak az elaggott, öregek és a gyermek ifjak ültek, mert a nagy kiterjedésű hajdúszoboszlói repülőter gyors megépítése végett még a környékbeli Kaba, Nádudvar, Szovát, Tetétlen, Földes községek igáját, több száz embert vele és innen helyből a fogatokon kívül a 16-70 éves férfi lakos-

ságot karácsony első és második napján is szükség munkára szedték össze. Alföldi rossz szokás szerint a közönségnek legalább fele része eltávozott e nehéz időben is az úrvacsora osztás elől, de még így is 69 férfi mellett 523 nő járult az Úrnak szent asztalához. A szentjegyek beszerzési költségének a fedezésére sikerült az ünnepnapok alatt 611.02 P templomi perselypénzt és 292.-P adományt, összesen: 903.02 P-t összehozni s mivel 20 liter bort D. Szabó Antal cipész mestertől természetben kaptunk ajándékba, a megmaradt bor értékesítésével az 1.600 P beszerzési költség a szent jegyeknek teljesen fedezve lett. A hiányzó úrasztali abroszokat is kölcsön adták jótékony asszonyaink az ünnepekre, a Lorántffy Zsuzsanna Református Női Biblia Kör pedig a buzsáki hímzésű, tagjai által készített, asztal-futókat adta oda az úrasztala korlátjának a felterítéséhez.

Itt is bejelentem, hogy 1.420 kg súlyú nagy harangunkat hadi célokra még 1944. július 19.-én leszerelték és elszállították, amelynek beszerzési ára 1923-ban 448 q búza volt, 40 P-s mai egységárban tehát, 17.920 P értékű.

A 8 km távolságra eső hajdúszováti egyház lelki szükségleteit, legalább is ünnepnapokon a hajdúszoboszlói lelkészi kar látja el.

Nagyiszteletű Bartha László esperes úr hol létéről szeptember utolsó napjai óta semmit nem tudunk. Pedig az őszön megújított földbérleti szerződések és három új alapítvány alapító levelei szeptember hónapban mentek be hozzá egyházmegyei megerősítés végett. Azonban ha elvesztek volna is szerencse, hogy az azokat név szerinti szavazással egyhangúlag elfogadott presbiteri határozatok megvannak, a földbérlők ezeknek az alapján fizetési kötelezettségűnek eleget tettek.

Utolsó presbiteri gyűlésünk 1944. augusztus 19.-én volt a városháza gyűléstermében, éppen légiriadó alatt, és így elég izgatott hangulatban. Ezért a kevésbé fontos ügyeknek további elintézésével az egyház gazdasági bizottságát bízták meg. Ennek alapján a gazdasági bizottság intézkedik is a felmerült ügyekben.

A városi menekülőkkel együtt dr. Márton Gábor polgármester főgondnok is eltávozott városunkból október 8.-án városunkból. Azóta mint elnöklő lelkész egyedül intézem az egyház ügyeit, s írom alá az utalványozásokat, melyekről utólag tesztek gazdasági bizottságnak jelentést.

Részvétellel hozom Főtiszteletű Püspök Úr tudomására, hogy a várunkban lakott testvérének özv. Szalay Józsefné úrnőnek a közlése szerint, a Hajdúszoboszlóra menekült Kiss Lajos nyugdíjas magyarói lelkész és esperes innen betegen Debrecenbe szállítván a Horthy Miklós kórházban október 12.-én meghalt, s mivel hozzátartozója a még akkor Debrecen alatt folyó harcok miatt nem tudott jelentkezni, a debreceni köztemetőben október 17.-én szegény jogon eltemettetett. A háború borzalmi ilyen szomorú véget juttattak az Úr érdemekben megőszült s megfáradt öreg szolgájának.

Még több erdélyi menekült család lakik Hajdúszoboszlón, közöttük Szász Imre görgényszentimrei református lelkész családjával együtt. Ezeket tüzelőanyaggal amennyire teheti a mi egyházunk segíjezi.

Szertartás nélkül a harcok közben eltemetett halottokról külön gyászistentisztelet keretében emlékeztünk meg névszerint is, amint azt a püspöki kar 1942. október hó 10.-én kiadott pásztorlevélben a hősihalottokról elő méltóztattak írni.

Azonban mindezen megpróbáltatásaink között eszünkbe jut a sokat szenvedett Jób-nak ama megnyugtató szava: *Ha már a jót elvettük Istentől, e nyomorúságot nem szenvedjük-e el?* (JÓB 2:10)

Istentől megáldott nyugodtabb újesztendőt kívánunk Főtiszteletű és Méltóságos Püspök úrnak, kedves családjának és az egyházkerület nagyérdemű vezetőségének.

Hajdúszoboszló, 1944. december 27.

Bélteky Lajos
lelkész

Hajdúszovát

A harci cselekmények következtében Hajdúszovát 12 ember vesztette életét, köztük 11 férfi és egy nő. A lelkipásztor 1944. október 9.-én menekült el a községből. Erdős Károly igazgató tanító 1944. október 8.-án, Gaal Zsigmondné Márkus Ilona 1944. október 7.-én hagyták el Hajdúszovát. Nevezettek közül Erdős Károly 1945. májusában a Dunántúlról, Gaal Zsigmondné pedig 1945. június 14.-én Csehországból hazatértek ahol igazolásuk után megkezdték a tanítást. A Gábor András lelkipásztor mind a mai napig nem érkezett vissza.

Az iskolai tanítás november 15.-én kezdődött meg az itthon maradt tanítónők és tanítók illetve segédezők bevonásával. Gyülekezeti istentiszteletet december elején kezdték meg. Fehér János hajdúszoboszlói lelkipásztor járt át vasárnaponként és tartott délelőtti istentiszteletet az úgynevezett „*Tasnády iskola*” összenyitható termeiben. A templomban ugyanis nem lehetett istentiszteletet tartani, mivel az ablakok hiányoztak. 1945. január 22.-én rendelte ki püspök úr helyettes lelkészül az egyházközségbe Benkő Károlyt. Azóta van állandó lelkési szolgálat. Az egyházi élet gyakorlását semmiféle külső erő semmilyen formában nem akadályozta sőt a Nemzeti Bizottság és a politikai pártok egyenesen támogatták azt.

Az egyházközség anyagi vesztesége tetemes. A templom tornyát több telitalálat érte és az romokban hever. A templom ablakai mind betörték, csak hűsvétra sikerült legalább részben úgy beüvegezni, hogy a templom használható legyen. A templom egyéb részei (bejáratok, tetőzet) is megrongálódott. Nagyobb rongálódás érte a lelkészlakot is, noha ideiglenesen részben lakható. Kisebb rongálódások érték az iskolaépületeket is. Az orgona súlyos károkat szenvedett. Sípjait mind szétrombolták, letöredezték, billentyűit elpusztították illetve súlyosan megrongálták. Elpusztultak az összes úrasztali terítők több irodai berendezési tárgy székek lócák stb. elvesztek, az irattár teljesen szét van dülve itt is tetemes hiány jelentkezik. A parokhiális könyvtárban is hiányok észlelhetők de pontosan meg nem állapítható, mivel a könyvtárjegyzék is elveszett. Több értékes régi keletű születési, esketési és halálozási anyakönyv értesülésem szerint tűz martalékává vált. Mindezekhez hozzájárult a földreformtörvény rendelkezései folytán az egyháztól

kisajátított 99 hold 215 négyszögöl földbirtok. De lélekkel mindenem keresztül lehet vésszelni, lélek nélkül pedig minden hiábavaló.

Hajdúszovát, 1945. szeptember 20.

Benkő Károly
helyettes lelkész

Nádudvar

Az 1944. évi októberi és az azután lezajlott eseményeket így írta le Kiss György nevű atyánkfia 132. sz. alatti lakos, maga feljegyzésében:

Október 7.-én feleségem a templomból kijövet találkozik a lelképásztorral a városháza kapuban, hol is ott állott Biró J. községi főjegyző, ki így szólott a lelképásztorhoz: „*Na Jóska, össze pakoltál-e?*” Felel rá: „*Minden kész.*”

Október 8.-án vasárnap megyek a templomba, de nem harangoznak. Nincs senki az egyházi irodában. Megyek a paplakba, egy kis lányka mondja, hogy az éjjel mindnyájan elmenekültek, mind a három pap és családjaik is. Én fent maradtam (tudniillik a templom környékén) mert a helyzet izgatott volt. A kör előtt sokan voltunk, de senki semmit nem tudott. Bent a városházán nem volt senki. Később jött a szomszéd állami iskola igazgatója, ki is a megalakuló nemzetőrség parancsnoka lett. Első intézkedése az volt, hogy a kocsmákat le kell azonnal zárni, mert a jelenlevők között is sok volt már a részeg ember. Engem is befogtak ott a bizottságok tagjaként, de mert láttam, hogy itt mindenki részeg, kikerültem minden megbízatást. Csak a postán voltam szétnézni (ahonnan a személyzet elmenekült) egy bizottsággal, de azok is részegek voltak és így otthagytam őket.

A csendőrség jött Püspökladány felől 9-10 óra tájban. Azt mondták, hogy már ott bent vannak az oroszok. 10 órakor innen is elmentek a csendőrök mind. 11 órakor valaki azt mondta, hogy még Nagybajomban sincsenek bent az oroszok. A harangot meghúzták, hogy a lakosságot lecsillapítsák, mert kezdtek sokan menekülni Balmazújváros felé. A németek mind arra menekültek, miután a határban elhelyezett petróleum és benzín készleteiket felrobbantották. (A község határában német repülőtér volt.) Délután én nem mentem fel a piacra, már ki voltak küldve a falu szélére az oroszokat váró bizottságok úgy mint Pálfi Antal (első háborúban orosz fogoly, felesége is orosz származású), Molnár Jenő (banktisztviselő), Famin (első háború után itt maradt orosz hadifogoly, szabómester) és egy másik. Kaba és Szoboszló felé szintén 2 megbízott, hogy ha jönnek befelé (az oroszok): fogadják őket.

Délután 2 órakor érkeztek be az első partizán csapatok. Molnár József, volt községi pénztárnok udvarán találtak egy német katonát. Agyon lötték. A faluban összeszedtek még 14 német katonát, akiket a város istállója udvarán a trágya csomó mellett löttek agyon. Ott is voltak temetetlenül 5 napig. Délután fél négykor özönlöttek befelé a faluba mindenfelől.

Reggel tovább mentek Szoboszló felé (t.i. 9.-én). Körülbelül 6 hadosztály vonult keresztül. Reggel 8 óra tájban megjelentek a német repülőgépek és bombázni kezdték az elvonuló csapatokat és a községet. Ekkor találtak el a bombák vagy 20 házat és a templomunk is majdnem áldozatául esett. Alig 50 cm-re csapódott mellé egy bomba (a déli fal előtt) egy másik az egyházi irodától 3 méternyire a templom udvarán. A lelkészlak udvarára is esett bomba, valamint a torony körül is több bomba esett a Kösi-be (folyóba). Ott lecsapott egy orosz katonát is, a dr. Ludány Miklós udvarán is lecsapott 5 katonát. Itt az oroszok sok német repülőgépet lelőttek. Este felé a község fölött csapott össze 2 orosz és egy német repülőgép, de a német a felhőbe felszökött és elmenekült. Láttuk, amikor a német repülőgépet lelőtték és a pilóta ejtőernyővel elmenekült, de mire földet ért, lelőtték.

Az oroszok estére mind elvonultak, úgy hogy egész éjjel félelmetes csend lett a nagy zűrzavar után.

Másnap tizedikén reggel elindultam, hogy felnézek (t.i. a piacra). Amikor a főuccára kiértem, jött 4 német repülőgép. Ledobott kettő egy-egy bombát. De mert nem lőtték rájuk, a másik kettő már nem is dobott bombát a falura, elmentek. A nap folyamán többször megjelentek, de nem volt mit bombázni.

Felmentem a községházához, a templomhoz. A csőcselék már megkezdte a maga utálatos munkáját. Fosztogatott mindenfelé, mert senki se szólott a dolgukba. Szétnéztem a templom körül. Még a templom sértetlen volt, ajtaja bezárva. Megálltam mellette és imádkoztam. Már akkor a paplakásból hordták kifelé a bútort és ágyneműt.

Szerdán 11.-én nem történt semmi, csak a nép fosztogatott. Este jött vagy 10 német tank a községre és 12.-én reggel már német posztok állottak őrt minden ucca végén a főuccán.

Felmentem újra, ki akartam a templomot nyitratni, hogy istentiszteletet tartsunk, de az emberek kinevettek. Azonban többen mondták, hogy csak menjünk imádkozni. De mire a harangozót megleltem, aki az óvóhelyen volt, azt mondta, hogy a templom kulcsa a kúratornál van. Oda is elmentem, de már akkor megélnékült a harci zaj. Jöttek a repülőgépek, bár nem bombáztak, de nagyon zajongtak. Így a templom kinyitásából nem lett semmi. Én pedig azt akartam, hogy az ablakokat kinyitjuk és azokat kikötjük, hogy az esetleges légnyomás be ne nyomja az üvegeket. Hazafelé jövet talákoztam egy asszonnyal, ő mondta, hogy a kasszák az egyháznál fel vannak robbantva, a könyvek szét vannak szórva és az ott maradt két palást a sárba van taposva. Ez az asszony mondta a férjének, hogy vigyék el a palástokat, de férje azt mondta, hogy ha a gazdájának nem volt rá gondja, ő sem tartja érdemesnek felvenni, hadd vesszen.

Pénteken 13.-án jött a sok német mindenfelől. Láttam, hogy hordták kifelé a német katonák a házakból a párnát, paplant, dunyhát, baromfit, egész bödön zsírt, kövér malacot. Rakták az autóra s vitték el, hogy ne maradjon az oroszoknak. A rendek zugon egy kristályos füllhallgató rádiót, amelyiken reggel azt a hírt közölték, hogy Arad, Makó, Szentés, Szeged orosz kézen és 40 hadosztály közeledik Nagyvárad és Füzesgyarmat felé előre. Ezt tartóztatta fel a nálunk felsorakozott német haderő 5 napig, míg Debrecen alól Pest felé elvonult a német tábor. A Debreceni és Pest közötti műutat védték. Ezek után csak félelemmel teljes napok és éjszakák következtek. Állandóan az óvóhelyen kellett tartózkodni, mert a repülőök működtek s éjjel a német katonák fosztogattak. A Bánom gát vége tele volt német katonák-

kal. Bátyám háza mellett volt felállítva a 30 és feles mozsár, 10 lépésre a háztól egy 21 cm-es és előbb a közben egy 21 cm-es löveg állott.

Hétfőn 16.-án és kedden nagy harcok voltak Kabán. A németek erőssen védték az útvonalat s szerdán (18.-ra) virradóra borzalmas ütközet volt. 17.-én már a templomunk is megsérült. Ágyugolyót kapott, amely borzalmas rombolást vitt véghez benne. Egész éjjel nem aludtunk. A németek menekültek és közben raboltak. 18.-án reggel már nem volt a faluban német. 10 órakor jöttek az orosz előőrsök. De már ezek rendesebb katonák voltak, mint a 8.-i partizánok.

Ismeretlen egyének ekkor törtek be a templomba, szétrombolták az orgonát, eltűntek az úrasztalához való terítők, az 5 ezüst kehely, amelyből négy darab az egyik polgárszszonyhoz került, ahol is bort ittak belőle. Ezt mikor az asszony meglátta, sírásra fakadva csókolta a kelyheket. Ezeket ott is hagyták nála (karácsony első napjának reggelén kerültek vissza az egyházhoz s a hívek már ebből itták az úrvacsorai bort).

A 18.-tól 22.-ig terjedő 5 nap a megszállással telt el. Hétfőn 23.-án ötvened magammal marhákat és juhokat hajtottunk Püspökladányba. Este érkezünk Barándra. Ladány össze volt löve, Barándon le volt égve a református templom tornya.

24.-én reggel szépen harangoztak a bárándi katolikus toronyban, a templomban pedig istentisztelet volt, mivel onnan a plébános nem szökött meg.

Barándról hazafelé indultam a kabai legelőn toronygyenest. Láttam még a sok temetetlen orosz hallottat. Kabára érve hallottam, hogy ott maradt a jegyző is, a pap is, szóval az egész előljáróság. Nem is lett olyan nagy rendetlenség és fejetlenség, mint nálunk, bár ott öt napon keresztül folyt a harc és nem volt egy ház sem, amely épen maradt volna. Sok volt a polgári hallott is.

Kaba és Nádudvar között a vasút végig állott kocsival. Ezek mind ki lettek rabolva. Az embernek fáj a lelke, ha látta ezt. 25.-én felmentem a templomig. Láttam, hogy az ajtajai nyitva vannak, az egyház és a lelkészi lakás is tárva-nyitva. Minden irat és bútor széttörve és széthányva hever mindenütt. Üvegcserepekben mentem a templomban. Telve volt papírokkal és vízzel, mert az eső folyton esett és mindenütt beázott, mivel a tető olyan volt, mint a rosta.

Nem tudtam semmit kezdeni. Sírtam és imádkoztam. Láttam az Úrnak büntető ostorát.

26.-tól 2 hétig robot munkára jártam 15-öd magammal s így nem járhattam fel szétnézni. Időközben megindult a község élete, 3 kommunista érzelmű ember állott a község élére.

November 12.-én délután felmentem 26-od magammal a templomba és nagy sírással tartottuk meg az istentiszteletet, pap nélkül az Ezékiel 34:11-16 versei alapján. Ezek után a hír eljutott az előljárósághoz ki is a templomot bezáratta és a kulcsokat magához vette. Mi akkor elhatároztuk, hogy 16.-án ismét tartunk ott istentiszteletet és ha lehet, harangozással, de a közbejött akadály (az előljáróság betiltotta) nem lehetett. Találkoztam az egyik előljárával és kérdeztem tőle, hogy miért záratták be a templomot, hisz az orosz katonák megmondták nekem, hogy szabad az istentisztelet mindenhol és bármikor, ők nem tiltják ezt.

Ekkor azt a választ kaptam, hogy még nagyon korai a dolog, majd ők szólnak felőle, mikor az ideje eljő.

November 19.-én gyűlés volt a városháza udvarán. 28.-án kedden fel lettem idézve az előljárásságra harmadmagammal (Kiss István kurátorral és Danka Lajos építőmesterrel). Röviden azt a parancsot kaptuk, hogy a megsérült templomot használható állapotba kell hozni. A szükséges anyagot, ami csak van a készletben ők rendelkezésünkre bocsátják. Én ezt megköszöntem és elmentünk felbecsülni a kárt. A mester azonban azt mondta, hogy amíg a romok el nincsenek takarítva, nem tud semmit mondani. Tehát hozzá fogtunk a romok takarításához. Közben állványozni kellett a templomban, ez megtartott egész hétig. Akkorra már az anyag nagyon megritkult a község háza udvarán. Már élelmesebb emberek széjjel osztották maguk közt a bomba károsult házak részére. De azért, ami a legfőbb: a gerendázat, szarufák s a legszükségesebb deszkaanyag csak előkerült. Csak a szegekben szenvedtünk nagy hiányt. Az ócska szegeket mind kiszedtük, mégse lett elég.

A tetőzetet kátrány lemezzel vontuk be a bádog alatt. A templomban lévő 15 ablak közül egy sem volt ép. Amikor a romok eltakarítottak s a tetőzet megjavított, jelentettük az előjárásnak s kértünk anyagot az ablakok üvegezéséhez, és bedeszakázásához. Az lett a felelet, hogy meg van vizsgálva a templom és egy évig kibírja. Nem dől össze. Elmehetünk. De én nem nyugodtam bele, mert még nem volt használható állapotban. Az idő meg erősen közelgett karácsonyhoz. Mi lesz itt? Mindenki, még az is, aki sohase járt templomba, mindenkor csak azt kérdezte, lesz e már istentisztelet karácsonykor? Imádkoztam. Felírtam egy kis cédulára: felkérjük a híveket, hogy adományozzanak a templom szükségére ablaküveget és szegeket. Megindult a munka az egyház körül. A betört üvegeket is számításba vettem. Isten és a hívek segítségével 184. ablakkarikát Molnár Ferenc asztalossal becsináltattam, a felső cirádás ablakokat pedig bedeszakáztattam. Ezért az előjáráságtól megrovást is kaptam, mert egy olyam munkát kellett végrehajtanom, amit másnak nem volt szabad csinálni, csak nekem, meg a kántornak, esetleg a presbitereknek. De ezek nem jöttek soha segítségére.

December 17.-re be lett fejezve (a templom ideiglenesen tatarozása) az előjáráságtól megvizsgálva. Ekkor még azt a parancsot is kaptam, hogy még ki is kell a templomot súrolni. Tehát ehhez is hozzáfogtunk. 17.-én gyűlést hozott össze a református iskola igazgatója és a presbitérium úgy határozott, hogy az ünnepi istentiszteletet meg kell tartani. Kérjük meg a püspök urat, hogy küldjön nekünk papot az ünnepekre. Az előjáróság vállalkozott, hogy ő ezt majd elintézi. Az előjáróság be is ment Debrecenbe. 18.-án kért is papot. A püspök úr utasította Bélteki szoboszlai lelkész urat, hogy 3 papjából lássa el a nádudvari gyülekezetet a karácsonyi és az újévi ünnepeken. De míg az előjáróság a debreceni állomáson tartózkodott, futár jött hozzájuk a püspök úrtól azzal az izennel, hogy Kabán lakik bizonyos Kiss Antal missziói lelkész, és ha csak lehetséges, azzal jöjjünk érintkezésbe, mert ő úgyis ráér és közelebb van, mint a szoboszlai. Az előjáróság ezt szerdán december 20.-án hozta tudomásunkra. Ekkor én elindultam Kabára.” – Eddig tart Kiss György atyánkfia feljegyzése.

Kiss György atyánkfia hozta magával a református iskola igazgatójának levelét, melyben a presbitérium nevében kér, hogy az október 8.-a pásztor nélkül való nyáj vezetését vállaljam el.

December 23.-án jött értem a nádudvari előjáróság fegyveres őrrrel is ellátott fogata. Búcsút mondtam családomnak, amit a legnagyobb bizonytalanságban hagytam Kabán, azok-

ban a napokban. Egyenesen a községházára mentem s megköszöntem az előljárásának azt a buzgalmát, amelyet az itteni egyházi élet megindítása érdekében kifejtett. A községi előljáróság kérdésére leszögeztem, hogy politikai párthoz sohasem tartoztam s ezután sem akarok tartozni. Egyedül a mindeneket átfogó krisztusi szeretet jegyében óhajtok dolgozni pártpolitikától mentesen.

December 23.-án délután tartottam az első istentiszteletet a templomban.

Másnap 24.-én karácsony első napján zsúfolásig megtelt a templom, nagyrészt könnyező hívekkel.

December 27.-én nevezett ki a püspök úr helyettes lelkésznek Nádudvarra s fogtam a romokon a lelki és anyagi építés nehéz munkájához. A szemétként kihordott egyházi levéltárt levelenként szedtem össze és hordtam be.

Híveink áldozatkészségéből bebútoroztattam a lelkészi irodát, ahol idejövetelemkor a rendetlenségben és szemétben csak egy háromlábú rossz karszéket találtam.

Hogy a romokon megindulhatott a viszonyokhoz mérten rendesnek mondható egyházi élet, azért az én buzgalmam s híveink áldozatkészsége mellett is egyedül Istené a dicsőség.

Kiegészítésül közlöm az 1944. októberében elmenekült egyházi tisztviselők névsorát.

1944. október 8.-ra virradó éjjel eltávoztak egyházközségünkben: Madarász József lelkipásztor családjával, Nagy Balázs Dezső hitoktató családjával, Tót Gábor segédlelkész, Tóth Andor tanító, családja itt maradt. Nádor János tanító (nőtlen), Tenyeiné Horogh Ilona tanítónő családjával, Biró József presbiter, községi főjegyző családjával. Presbitériumunk többi tagja helyén maradt.

A bevonulás és megszállás hónapjaiban a hadműveletek következtében meghalt 19 református polgári egyén. Ebből kettő idegen illetőségű. A halál okai: bombatalálat, lőfegyver golyó okozta sérülés, gránáttalálat, szerencsétlenség (szétszórt robbanó szerek miatt).

Nádudvar, 1945. szeptember 27.

Kiss Antal
helyettes lelkész

Az őszi hadműveletek alkalmával a nádudvari református egyházat a következő károsodások érték az épületekben

S.sz.	MEGNEVEZÉS	ÉRTÉK				
		EGYENKÉNT		ÖSSZESEN		
		P.	f.	P.	f.	
1.	L E	11 azaz (tizenny) négyzetméter. 4.160 cm ² üveg	12	-	132	-
2.	L	5 (öt) darab ablakszárny	20	-	100	-
3.	K	9 (kilenc) m. lefolyócsatorna	3	20	28	80
4.	É	7 (hét) m. nyílt csatorna	3	20	22	40
5.	S	1 (egy) bélelt ajtó a mosókonyhán. 2 m magas 1 m széles			120	-
6.	Z	1 (egy) bélelt nagyajtó a gondnoki szobában. 2 m 20 cm magas 1m széles			140	-
7.	I	5 (öt) m ² falterületen rombolás	5	50	27	50
8.	V	1000 (ezer) cserép a tetőzeten 22 négyzetméter	55	-	55	-
9.	A	1 (egy) nagy öntött vas-kályha csővel a gondnoki irodán. 1 ½ hosszú 60 cm átmérőjű	130	-	130	-
10.	T	1 (egy) kalor kályha csővel lelkeszi irodán. 1 m magas 60 cm átmérőjű	130	-	130	-
11.	A L O K	2 (kettő) sárga rézki-lincs a tanácsterembe	10	-	20	-

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

12.	L E L K É S Z I L A K Á S	52 azaz (ötvenkettő) négyzetméter 7.500 cm ² üveg	12	-	264	-
13.		9 (kilenc) m lefolyó csatorna	3	20	28	80
14.		8 (nyolc) m nyílt csatorna	3	20	25	60
15.		6 (hat) darab különböző ablakszárny	20	-	120	-
16.		8 (nyolc) darab ajtókilincs és zár	22	-	176	-
17.		2 (kettő) ajtóretesz	8	-	16	-
18.		10 (tíz) darab ajtókulcs	4	-	40	-
19.		1 (egy) darab sparhelt 5 m kályhacsővel	85	-	85	-
20.		1 (egy) kalor kályhacsővel. 1 m magas 60 cm átmérőjű	130	-	130	-
21.		1 (egy) darab kályha. 3 m csővel	75	-	75	-
22.		1 (egy) darab cserépkályha 2 ajtója és 5 darab téglakockája			500	-
23.		500 (ötszáz) cserép a tetőzeten. 11 négyzetméter			25	-
24.	20 (húsz) téglakocka a kéményen			15	-	
					ÖSSZESEN: 1500.40 P	

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

25.	K Á N T O R R I L A K Á S	22 azaz (huszonkettő) négyzetméter üveg	12	-	264	-
26.		6 (hat) ablakszárny	20	-	120	-
27.		2 (kettő) ajtókilincs és zár	22	-	44	-
28.		4 (négy) darab kulcs	4	-	16	-
29.		3 (három) darab ütköző	3	-	9	-
30.		2 (kettő) kiskerítés kapu	25	-	50	-
31.		2 (kettő) nagykerítés kapu	100	-	200	-
32.		2 (kettő) darab sertés ól kapu	25	-	50	-
33.		a sütő külső nagy ajtaja	25	-	25	-
34.		1 (egy) darab gazdasági nagy fakapu			150	-
35.		1 (egy) darab kis kapu ajtó			45	-
36.		1 (egy) pince ajtó			75	-
37.		1 (egy) falszekrény ajtó			60	-
38.		1 (egy) takarékos tűzhely csővel			85	-
39.	2 (kettő) darab szobakályha csővel	85		170	-	
40.	7 (hét) m lefolyó csatorna	3	20	22	40	
41.	100 (száz) cserép a tetőzeten			8	-	
42.	1 (egy) ablakkeret és 1 (egy) ajtóprém			40	-	
ÖSSZESEN: 1433.40 P						

43.	HARANGOZÓ LAKÁS			6	-	
	½ (egy fél) négyzetméter üveg					
ÖSSZESEN: 6 P						
44.	L E L K É S Z L A K U D V A R A	33 m hosszú 1 ½ m magas, drót és lécz kerítés	8	-	264	-
45.		Bejárati nagykapu szárnyak a kapuféllal.			170	-
46.		A fás és szenes kamara 9 m hosszú és 2 m széles deszkázata. Ugyanennek kettő ajtószárnya.			360	-
47.		Az illemhely 2 nagy deszka ajtaja.	30	-	60	-
48.		A sertés akol 9 m hosszú 1 ½ m magas kerítésének deszkázata. Ugyanennek az ajtaja.			110	-
49.		A tyúk padlás ól ajtaja.			6	-
50.		A sütőkemence vasajtaja és a széntartó ajtaja.			35	-
51.		Az 5 m hosszú 4 m magas és 15 m széles tengeri góré deszkázata, lécezete és cserepe.			155	-
ÖSSZES: 1160 P						

ALSÓSZABOLCS-HAJDÚVIDÉKI EGYHÁZMEGYE

52.	T E M P L O M	Déli falazatán 50 négyzetméter területű bomba okozta rombolás.	5	-	250	-
53.		60 négyzetméter területű mennyezeti rombolás	20	-	1200	-
54.		28 négyzetméter üveg	22	-	336	-
55.		4 négyzetméter ablak üvegezéssel és kerettel	32	-	128	-
56.		A templom keleti bejáratánál 4 m ² üveg	12	-	48	-
57.		Északi karzaton 10 négyzetméter deszkázat.	20	-	200	-
58.		A karzaton egy 10 m hosszú üllő lóca.			100	-
59.		Ugyanitt egy 10 m-es üllő lóca fele része.			50	-
60.		Az északi fal belső részén 10 négyzetméter bomba okozta rombolás.	5		50	-
61.		A templom bádoggal tetőzetén 230 m ² -nyi rombolás.			7519	70
ÖSSZESEN: 9881.70 P						

62.	T O R O N Y	Harang szobája északi ablakáról egy fél ajtó-szárny.			15	-
63.		A torony villámhárítójának templom melletti védő deszkázata.			5	-
ÖSSZESEN: 20 P						

Háborús iskolai károk a nádudvari református népiskolában

S.sz.		MEGNEVEZÉS	ÉRTÉK			
			EGYENKÉNT		ÖSSZESEN	
			P.	f.	P.	f.
1.	É P Ü L E T	2 m2 fal berakása	6	-	12	-
2.		1 ajtó külső és belső szárnyal	70	-	140	-
3.		400 darab tetőcserép. 10 m2	3	-	30	-
4.		118 darab ablaktábla üveg	1	20	141	60
5.		2 utcai nagykapu két szárnyal	100	-	200	-
6.		40 m kerítés	10	-	400	-
7.		40 m járda	2	80	112	-
ÖSSZESEN: 103560 P						

B Ú T O R O K É S I N G Ó S Á G O K	3 szekrény, 3 kalor vaskályha, 50 m kályhacső, 1 állófogas, 5 falifogas, 5 asztal, 20 szék, 30 kép üvegezve ráába, 8 köpöcsésze, 2 mosdótál, 1 keményfapad, 30 iskolai-pad, 9 iskolatábla, 3 táblaállvány, 55 ablakfüggöny, 4 pódium, 6 nagyméretű nemzeti zászló, 2 nagyméretű fekete zászló, 50 kisméretű nemzeti zászló, 2 fali óra, 3 légo fecskendő, 80 szemléltető kép, 2 számoló gép, 100 könyv az ifjúsági könyvtárból, 1 vetítő gép, 3 futball labda, 3 stuk labda, 12 nagy falitérképváson, 70 szemléltető kép, 1 szekrény telve fizikai szemléltető eszközzel, 1 méter rúd, 4 liter tinta, 2 doboz toll, 5 doboz fehér kréta, 6 doboz színes kréta, 2 nagyméretű körző, 2 nagyméretű háromszög vonalzó				
ÖSSZESEN: 10000 P					

Nádudvar, 1945. szeptember 27.

Kiss Zoltán
egyházgondnok

Kiss Antal
helyettes lelkész

Összesítő kimutatás a nádudvari református egyház káraitól az 1944. évi őszi harcműveletek alkalmával, 1939. január 1.-i érték szerint:

Lelkészi hivatalnál 855.70 P
 Lelkészi egyháznál 1500.40 P
 Kántori lakásnál 1433.40 P
 Harangozó lakásánál 6 P
 Lelkészlakás udvaránál 1160 P
 A templomnál 9881.70 P
 Toronynál 20 P
Összesen: 14857.20 P

Iskolánál:

Épületkárok 1035.60 P

Iskolai bútorok, tornaszerek, felszerelések 11035.60 P

Végösszeg egyháznál: 14857.20 P

Végösszeg iskolánál: 11035.60 P

Összesen: 25892.80 P, azaz huszonötezer nyolcszáz kilencvenkettő pengő és 80 fillér.

Kiss István
egyházgondnok

Kiss Antal
helyettes lelkész

Nyíracsad

Kimutatás a nyíracsádi református egyházat ért háborús károkról

S.sz.	KELET	KÁR MEGNEVEZÉSE	ÉRTÉKE (P)
1.	1944. október	2 ajtó a magtárról és góréról	5000
2.	1944. október	1 ajtó az iskolai WC-ről	2000
3.	1944. október	1 darab zöld úrasztali selyemtakaró	150
4.	1944. október	1 darab úrasztali plüss takaró	200
5.	1944. október	1 darab úrasztali fehér takaró kalotaszegi	500
6.	1944. október	2 darab régi takaró	200
7.	1944. október	8 darab különféle asztali kendő	800
8.	1944. október	1 darab fehér vászontakaró	150
9.	1944. október	1 iskolaitábla	2000
10.	1944. október	1 mosdótál, 1 kanna	200
11.	1944. október	15 darab fali szemléltető kép	800
12.	1944. október	2 térkép, 1 földgömb	1000
13.	1944. október	32 darab tanítói könyvtár	1500
14.	1944. október	ifjúsági könyvtári könyvek	1800
15.	1944. október	2 darab zászló	600
16.	1944. október	kémiai, fizikai felszerelések	500

17.	1944. október	1 iskolai asztal és dobogó	9000
18.	1944. október	17 darab iskolai ülőpad	21000
19.	1944. október	ablaküveg 6 m ² , 4 ablakráma	6600
20.	1944. október	templomi orgona sípjai	20000
21.	1944. október	egyházközségi és parók. könyvek	3000

A tantermeket hónapokon keresztül a németek szállásnak használták, az iskolai padokat az udvarra kidobálták és feltűzelték. Az orosz hadsereg bevonulása után egy alkalommal a templomot mozinak használták, akkor a polgári egyének az orgona sípjait és az úrasztali terítők egy részét elhordták. Épületekben nagyobb rongálódás a háború következtében nem esett.

Nyíracsaád, 1945. október 15.

Némegy István
lelképásztor

Polgár

Isten úgy akarta, hogy a szenvedett károk bejelentésével egyidejűleg most Isten iránti mély hálával és nagy lelki örömmel számolhassak be arról is, hogy egyetlen esztendő folyton súlyosbodó anyagi viszonyai között is szinte csodával határosan sikerült ezt a mindig szegény, elesett kis missziói egyházat elesettségéből kiemelni.

A parókián szenvedett épületkárokat még február hónapban helyrehoztam a gyülekezet közadakozásából és a községi előljáróság segítségével. Ennek folytatásaként az itt szenvedett kerítés károkat is pótoltuk majd 100 %-ig. A templomi padok helyett lócákat csináltattunk, amik teljesen megfelelnek, amíg az eredetieket pótolni tudjuk, az iskola számára pedig az óvodától kaptam kölcsönpadokat. A templomi harmónium is megkerült, igaz használhatatlan állapotban, de azt is magam teljesen rendbehoztam, valamint a szószéki és úrasztali terítöket is megfelelő módon pótoltuk, úgy hogy nagypénteken tarthattuk meg az első hálaadó istentiszteletünket a templomban. Épületeinknél több mint 50 darab ablaküveget kellett pótolni, amit ha sok utánajárással is, de mind pótoltam még a kora tavasszal. Ma már semmi kincsért nem lehetne.

Az iskolával kapcsolatban szenvedett károk pótlását a róm. katolikus egyházzal együtt intéztük. Szintén még ez év elején megkerestük a községi előljáróságot, a Nemzeti Bizottságot, az összes politikai pártok vezetőségét, hogy valamit tegyenek iskoláink érdekében, mert mi a teljes pusztulással szemben tehetetlenek vagyunk. Iskoláink érdekében már a segélyezést biztosító rendeletek megjelenése előtt jóval igyekeztünk az említett közegek minél hathatósabb anyagi támogatást kieszközölni és nem sikertelenül, mert iskolánk is ez akció során az elpusztult berendezését 100 %-ig megkapja és pedig keményfa bútorzattal.

Kapunk 12 darab iskolapadot, asztalt, széket, fogasokat, táblát, amiknek elkészítése most van folyamatban. Ígéretet kaptunk a térképek, szemléltetőképek és eszközök pótlására is. A paróchiális könyvtár egy része és iskolai könyvtár néhány darabja is visszakerült, bár e téren sok a pótolhatatlan veszteség.

Egyházunk anyagi helyzetében van öröndetes változás, hogy a korábban juttatott 50 kat. hold O.F.B. földet a gyülekezet közadakozásából teljesen kifizettük és az egyház sajátjává tettük. Ezenfelül a mostani földbirtok rendezése folytán Görbeháza 200 református lelkes külső településünk számára kaptunk 2 telek-helyet és most van folyamatban 20 kat. hold lelkesi és harangozó föld-javadalom szerzése, hogy ezt külön fiókegyházzá szervezzük önálló segédlelkésséggel. Tiszagyulaháza hasonló református önállósítási tervünk megvalósítása céljából.

Pillanatnyilag az a nehézség, hogy nem tudjuk ezeket az egyházi földeket megfelelően hasznosítani, de reméljük, hogy a viszonyok változásával minden majd jó mederbe terelődik és ezekkel a már meglévő és reménybeli lehetőségekkel a polgári református missziói egyház a sok nyomorúsággal, küzdelmekkel teljes múltjával szemben, kevesebb gondokkal küzdve fogja betölteni hivatását a jövőben. Hogy ez így legyen, ezért küzdünk és imádkozunk naponként, még a mindennapi kenyér súlyos gondja közepette is, mert egyházam önhibáján kívül álló okok miatt ez évi helyi javadalmamból a mai napig annyit kaptam, amit a 2000 öl felesben munkált javadalmi földem termelt. A missziói segély teljesen elmaradt, államsegély, családipótlékról pedig csak néha és elkésve érkeznek töredékek, amikor a kézhez kapott összegek vásárló értéküket elveszítik.

Naponta lelkierőt ad azonban az imádság, Isten közellétének érzése és annak elgondolása, hogy nekünk nem szabad elcsüggednünk, még ha sokkalta nagyobb próbákon vezet is át Isten bennünket. Sokszor és sok tekintetben tapasztalom naponként a magam és 7-8 tagú családom sorsában Istennek gondviselő jóságát, irántunk való szeretetét és különös kegyelmét a gyarló emberrel szemben, igyekszem is hűséggel szolgálni mindenekben, mik reám bíztak, hogy kegyelmét bírjam és Tőle lelki erőt nyerjek még nehezebb terhek hordozására is.

Nem mulaszthatom el, hogy kifejezést ne adjak afeletti öröömömnek, hogy egyházkerületünk gyülekezeteinek szavazata gyönyörű egyhangúsággal – Isten akaratából – ismételten Főtiszteletűségedet bízta meg püspöki tisztségben egyházkerületünk vezetésével. A szolgálat gyönyörűségében és a kegyelem napról-napra, lépésről-lépésre való érzésében oldozza fel és gyógyítsa be Isten azokat a lelki fájdalmakat, amiket illetéktelenek okoztak meggondolatlan akciójukkal, a Püspök választással kapcsolatban. A jó Isten tegye áldottá és eredményekben gazdaggá azt a nehéz szolgálatot, ami a jelen nehéz időkben Főtiszteletűségedre várakozik.

Kívánunk végezetül Istentől megáldott, békességes, boldog karácsonyi szent ünneplést, és boldogabb újesztendőt!

Polgár, 1945. december 16.

Szabó Pál
református missziói lelkész

Kivonat

a polgári református missziói egyház presbitériumának 1945. évi március hó 11.-én tartott gyűlése jegyzőkönyvéből.

1.szám

„I. Krón. 28:20. versének felolvasása után lelkész imával kezdi meg ismét a jó Isten kegyelméből – hosszú és keserves idők után megtartható első presbiteri gyűlést ez évben. Megemlékezik röviden a háború kegyetlen viharáról, amely a közelmúltban végigszárguldott felettünk, amely szétszórta, magával sodorta békés családoknak, gyülekezeteknek tagjait, hivataloknak, közületeknek vezetőit, köztisztviselőkné ezreit és így őt is, mint az egyháznak és gyülekezetnek vezetőjét és pásztorát. A presbitérium megértését kéri, hogy családjával együtt – ha aránylag rövid időre is – eltávozott, de ezt több kényszerítő körülmények miatt kellett megtennie. Ugyancsak hálóját fejezi ki, hogy pontosan kettő hónapi távolléte után, amikor visszatért múlt év december hó 28.-án, olyan szeretettel fogadta presbitérium és gyülekezte minden tagja.

Ezután utal a veszteségekre, károokra, miket az egyház szenvedett. Amúgy is szegény és mindig súlyos gondokkal küzdő egyházunknak pillanatnyilag ugyan pótolhatatlanok veszteségei, de még a pusztulás szemlélése közben is hálát kell adnunk Istennek, hogy épületeinket megőrizte majdnem sértetlenül és főként csak berendezésekbe, sok részben pótolható értékekben szenvedtünk károkat. Épen azért nem szabad csüggedni, bizalmunkat elveszíteni. Az Ige ígérete szerint velünk van és velünk lesz az Úr, a Kegyelem Istene és megsegít bennünket minden jó törekvésünkben.

Jelenti lelkész, hogy Mártha Lajos gondnok a mai napig ismeretlen helyen van, egyes rossz hírek szerint talán el is halt, ami igen sajnálatos lenne. Távolléte így is nagy gondot okoz, mert egyházunk minden számadási okmánya, csekély készpénze az ő kezelésében volt és maradt. Tanítónőnk, Juhász Dezsőné Máté Irma, mint ismeretes múlt év őszén, szeptember hó 26.-án eltávozott férje megválasztása folytán Felsőcécére, állásáról le nem mondott, de a mai napig vissza nem tért. Az iskolát azonban fenntartjuk, a tanítást február hó eleje óta a lelkész látja el.

Presbitérium fenti jelentéseket megértéssel tudomásul veszi.”

4. szám

Egyházunk által szenvedett háború-okozta anyagi károkat presbitérium az alábbiakban állapítja meg:

PARÓCHIÁN:

kb. 400 folyóméter deszka kerítés 12.000 P
templom falazatának megrongálása 2.000 P
templom ablakok, ajtók pusztulása 1.400 P
templom padok pusztulása (27 darab, 800 P-ért) 21.600 P
Iskola épület megrongálása 2.500 P
iskola padok pusztulása (12 jó és 3 gyenge) 10.000
iskola szertár-szekrény, szék, asztal 2.000 P
Lelkészi lakás rongálása 4.000 P
melléképületek 6.000 P
4 darab kályha 2.000 P

Összesen: 63.500 P, azaz hatvanháromezeröttszáz pengő, a jelenlegi érték szerint.

Továbbá elpusztult mondhatni teljesen az egyházi és iskolai irattár és könyvtár, az egyházi és iskolai mindennemű anyakönyvek egy kivételével. Megmaradt anyakönyvünk születési, 1900. szeptember 14.-től 1920. október 29.-ig, házassági 1918. április 13.-től 1932. január 5.-ig és halotti anyakönyv 1914. január 16.-tól napjainkig. Elpusztultak továbbá az összes hivatali pecsétek, az úrasztali terítők nagy része és a jegyzőkönyvek. A legrégebbinek egy része van meg, az is erősen megrongált állapotban.

TANÍTÓI LAKÁSNÁL:

kerítésben szenvedett kár 450 folyóméter 13.500 P
lakás megrongálása 5.000 P
melléképületek megrongálása 11.500 P

Összesen: 30.000 P, azaz harmincezer pengő, amely károsodás tulajdonképpen a Baltazár Amerikai Alap mint tulajdonos kára, mely az egyházkerületnek, mint alapkezelőnek bejelentendő.

Presbitérium fájdalommal veszi tudomásul fenti károkat, amik teljesen az egyház önhibáján kívül keletkeztek, de éppen azért azzal a hittel és reménnyel tekint a jövőbe, hogy Isten, aki lesulytott, fel is emel, hiszen oly sokszor megmutatta már kegyelmét a mi szegény és mindig küzdő kis egyházunkkal szemben.

Polgár, 1945. december 14.

Szabó Pál
lelkipásztor

Sáp

4300/1944. sz. körlevélben foglaltakra mély tisztelettel jelentem, hogy gyülekezetünk ezideig még mindig lelkész nélkül van. Szundy Béla lelkipásztorunk október 6.-án, a hadicselekmények előtt eltávozott körünkéből s sajnos azóta semmit nem tudunk róla. Az istentiszteletet csekély személyem látja el. A karácsonyi ünnepek alkalmával az úrvacsorát Király Sándor bihartordai lelkész úr szolgálta ki. Elképzelni sem tudjuk, hogy szeretett lelkipásztorunk hol lehet, egyáltalában életben van-e, mert semmi hírt nem tudunk róla szerezni. A környéken már tudakozódtunk utána, de sehol nem tudnak róla. A gyülekezet nevében és megbízásából kérem mély tisztelettel Főtiszteletű Püspök Urat, hogy amennyiben a püspöki hivatalnál már jelentkezett volna, úgy egyházunkat méltóztassék értesíteni, hogy a gyülekezet által igen szeretett és nagyrabecsült lelkipásztort, mielőbb hazajuttathassuk. Egyébként – a visszaérkezésig – meghatalmazást kérünk Topa Dezső igazgató-tanítónk részére adni, hogy a vasárnapi istentiszteleteket s a temetési szolgálato-
kat elláthassa.

Mély tisztelettel jelentem továbbá, hogy a hadi események következtében templomunk egészen jelentéktelen sérülést kapott. Két lövedék a torony téglázatát omlasztotta meg és másik két lövedék a torony bádogzatát görbítette – jelentéktelen nagyságú területen – a légnyomás következtében mintegy 3 m²-nyi ablaküveg tört össze. Annál súlyosabb kárt szenvedett azonban egyházi irattárunk. Minden darab irat, okmány szétszóratott, feltűzeltetett vagy az udvarra kiszóratott, ahol az szétáztatta, vagy a földre taposódott. Egyházi anyakönyveink közül hat kötetet Hajdúszovátról mentettünk haza. A többről nem tudjuk, vajjon menekülő lelkipásztorunk nem vitte-e magával? Az úrvacsorai, keresztelési kelyhek egy kivételével megkerültek. Ezeket sikerült megmentenünk. Az irodai bútorok össze vannak törve s a székek eltűntek. Iskolánk épületében lényegesebb kár nincs. A kitört ablakok jórészt pótolva vannak s ugyanígy a betört ajtók zárai is. A tanítást megkezdtük s az iskolai élet ékesen és szépen folyik. Balogh Sándor tanítónk, aki katonai szolgálatra volt behíva, még mindig távol van tőlünk. Osztályait mi – az itthon levő két tanító – vettük át.

Nem mulaszthatom el Főtiszteletűségednek jelteni azt sem, hogy a templom, iskolaépület karbahozatalánál igen nagy segítségemre volt és van ma is, községünknek igen kiváló bírója, aki egyúttal presbiter is: Topa Lajos. A községi bíró úr minden alkalmat megragad, amikor lehetőség van arra, hogy javítási munkálatok ingyenes végeztetésével egyházunknak hasznos szolgálat tétessék.

Tiszteletteljes jelentésem szíves tudomásul vételét kérve, maradok Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úrnak alázatos szolgálója:

Sáp, 1944. december 26.

Topa Dezső
igazgató-tanító

Tetétlen

A templom tetőzete aknatafalatát következtében megrongálódott, a templomtorony pedig falazatában is és tetőszerkezetében is súlyos kárt szenvedett. A templomtetőt már megjavítottuk, a torony javítására szintén gyűjtöttünk 55.000 pengőt. Minden valószínűség szerint ki fogjuk javítani a torony hibáit is még a tél beállta előtt.

Iskolák csak ablakkárt szenvedtek, ablaküveg hiány miatt kijavításukra egyelőre kilátás nincs.

Lelkészlak vakolat- és ablak-kárt szenvedett. Kijavítására ez évben sor nem kerül.

Paróchiális levél- és irattár nagyrészt megsemmisült, a paróchiális könyvtárból kb. 60 kötet hiányzik.

Iskolázás szeptemberben indult, de októberben és novemberben szünetelt. Ezentúl szünet nem volt.

Lelkész négy hetes távolléte alatt senki nem tartott istentiszteletet.

Tetétlenen, 1945. augusztus 6.

*Puskás Lajos,
református lelkész*

Jelentés a Vörös Hadsereg Tetétlen községben való bevonulásának történetéről

1944. október első napjaiban már egészen közletről hallottuk az ágyúk dübörgő moráját. Lázás izgalom és titkos félelem élt mindenki benn, mert senki sem tudta biztosan hogyan bánik a Vörös Hadsereg a meghódított terület polgári lakosságával. Akadtak menekülők, akik „állítólag” saját szemükkel látták, amint a lakosságot elhajtották Ukrajnába. Mások állati kegyetlenségről beszéltek, a hivatalos propaganda pedig ha nem is erősítette meg mindezt, de sokat jelentő hallgatásával nem is cáfolta. Nem tudtuk mi lesz, de éreztük: itt lesznek az oroszok nemsokára. Október 1.-e után senki sem dolgozott a faluban. Az utcán ödöngtek, jövő-menőket fogtak el az emberek, továbbá a németeket kérdezték: mi lesz? A jövő-menők azt mondták nemsokára itt lesznek az oroszok, a németek hazudtak. Titkos fegyverekről beszéltek, - közben hosszan pakoltak. Családomat már két héttel előbb elküldtem Szamosszegré, Szatmár megyébe szüleimhez.

Október 6.-án megérkezett a község házára a kiürítési parancs. Senki nem ment el, csak az iratokat rakták fel szekerre, de mint utóbb kiderült ez sem jutott túl a szomszéd községen Kaban. Október 6.-án éjfélkor már a géppisztolyok hangját is meg lehetett különböztetni a fegyverropogásban. A falu végétől látni lehetett, hogy Kaba ég. Ekkor egy fiatal tanítóval és egy község házi írnnokkal együtt kerékpárra ültünk, hogy Hajdúszovátont át Debrecenbe jussunk.

Mások elbeszélése után írom a továbbiakat. Október 7.-én egy orosz csapat végigszárguldott a falun. Senkit nem bántottak, németek után kérdezősködtek. A németeket senki

nem tudta merre mentek. Október 7-14.-ig aztán egyszer németek, egyszer oroszok voltak a faluban. Harcra egyelőre nem került sor; olyan senkiföldje volt a falu, ahol csak felderítést végeztek, gondosan kerülve az összetűzést. Október 15.-ére virradó éjjel aztán 40-50 német ásta be magát a falu szélén, tüzérseget helyeztek el itt is, ott is, s elkezdődött a harc. A lakosság tanyákra menekült ki, csak az élettől már semmit nem váró öregek és betegek maradtak bent a faluban. Három nap és három éjjel tartott a pokoli tüzérsegi párbaj. Szerdán a németek (tehát október 18.-án) visszavonultak Hajdúszovát irányába. 19.-én reggel bevonult a Vörös Hadsereg a faluba.

A gyülekezet tagjai három napon keresztül- tehát a harc idején,- tanyákon tartózkodtak s viszonylag keveset szenvedtek. A polgári lakosságnak összesen 7 halottja volt.

Lelkész, október 7.-én családjához ment Szamosszegre Szatmár vármegyében. Három hét múlva 180 km. gyaloglás után október végén tért vissza gyülekezetébe.

Öt tanító közül csak a két női tanerő tartózkodott a faluban a Vörös Hadsereg bevonulása idején. A három férfi tanerő ebben az időben katonai szolgálatot teljesített. Hármuk közül 1945. május 17.-én szerencsésen hazaérkezett Somogyi Antal, kit a németek kihurcoltak az országból s Zittauba vitték. Szöllősi János még előtte hazajött azonban az oroszok mint katonaszökevényt elfogták s nyomban fogolytáborba vitték. A harmadik tanítóról Gábor Jánosról csak annyit tudunk, hogy a németek őt is kihurcolták az országból.

Anyagiakban egyelőre fel sem fogható a kár amit az egyház szenvedett. Nyugodtabb, békésebb időkben azonban – hisszük Istent – nem csak számba vesszük, de újjá is építjük ami romba dőlt.

Tetétlenen, 1945. június 10.

Somogyi Antal
egyházközségi jegyző

Bogár Gábor
gondnok

Puskás Lajos
református lelkész

Tiszacsege

1944. szeptemberében, mint Tisza partja mellett fekvő községben sok idegen ember fordult meg. A német hadsereg 260 főnyi legénysége mindkét iskolánkat lefoglalva, távbeszélő és rádió tanfolyamot tartva itt tartózkodott október 8-áig. Magánházaknál voltak elszállásolva. Itt volt gyűjtő és elosztó tábora a hajdúvármegyei munkabíró férfiaknak és levente ifjúságnak is. Mintegy 10.000 ember élt itt, tétlenül, cél nélkül, lézengve, mondhatni minden felügyelet, ellátás nélkül. 10 napi tartózkodás után 3/4 részben hazaszöktek, mert még akkor sem volt meg a kellő számú vezető és a normális élelmezés. Tanyákon, istállókban, padlásokon, iskolákban és lakásokban minden férő helyet elfoglaltak. Később, amikor az élelmező zászlós megérkezett, minden burgonyát és beszerezhető más élelmet összevásároltak. A nőszövetség és a leányegyesület tagjai állandóan tésztagyúrással voltak elfoglalva, hogy főtt tésztát is kaphassanak. Ez a tétlenül élő, semmit tevésre kárhóztatott, háborús fejetlenséggel összeterejt ember tömeg, úgy meglepte és betöltötte a községet, mint egy óriási hangyaboj. Az utcán alig lehetett járni, láрма, zaj, nótázás, kiabálás. Sétálás töltötte be és zavarta meg az amúgy nagyon csendes falu nap-pali éjjeli nyugalját.

Ugyanebben az időpontban indult meg a tiszai védő munka. A lakosságot elkötelezte a katonai parancsnokság, hogy a parttól 150 méterre a terepet teljesen meg kell tisztítani a fától, fűzesektől, tengeritől, minden látást zavaró növénytől. A község 16-60 évig terjedő lakosa részt vett ebben a munkában. Óriási kiterjedésű fűzesek, melyek szúrós szederrel voltak tele erdők irtattak ki. Ez a munka két hétnél tovább tartott s minden egyénnek legalább hat napot kellett dolgoznia. Mint apró kis méhcsalád, úgy nyüzsgött a sok ember és ellenséges repülőgépektől gyakran szétrebbentve végezte szorgos munkáját. Recsegték, ropogtak a fák, sírtak a fűzesek tulajdonosai, bérlői, daloltak a lányok, kúrjongattak a legények, nádvágó, sarló, kasza, fejsze megtisztította a terepet.

Ebben az időpontban árasztotta el a menekültek áradata is községünket. Szászok, székelyek, magyarok szekértáborának végnélküli sora özönlött az utakon. Éjjeli szállásra különösen a fő utcát kapták meg. A lelkipásztornál csaknem minden nap volt ilyen menekülő szálló vendég. Bónizs, Papp, Szász, Bányai és más családok adták egymásnak az ajtókilincset.

1944. október 7.-én végre megtisztult a község. Ekkor már nagyon közletről dörögtek az ágyúk, és Nádudvarról a Hortobágyon keresztül községünk határába érkeztek az oroszok. Egy-egy autó még el tudott síklani, de szekerek már nem jöttek. Október 8.-ára, vasárnapra még az ablakok is többször megrázkódtak s a nyugalját veszített községben félelem lett úrrá a lelkekben. A menekülni szándékozók hirtelen összekapkodták fontosnak vélt holmijait és útnak indultak. Orvos, állatorvos, jegyző, patikus nélkül maradt a község. Estére elvonultak a németek is. Október 9.-én hétfőn a tiszai hídnál, az átkelőknél olyan torlódás keletkezett, hogy két napig is kellett várni az áteresztés és a sorakerülés lehetőségére. október 9-19-ig várakozásokban és bizonytalanságokban

teljes tíz nap telt el. Senki sem dolgozott már, az utcák tele voltak állandóan emberekkel, mindenki érezte, hogy a bizonytalan jövő miatti aggodalom köde ereszkedik a lelkére. Október 18-án a csendőrség az ohati erdőben felvette a harcot az oroszokkal és egy német repülőátadás zavarát felhasználva lélekszakadva tajtékozó lovakkal kimenekült a gyűrűből és még az este eltávozott. Ugyanazon a napon megszűnt az utolsó Egyek községgel feltartott távbeszélő összeköttetés is. Egy pár megfigyelő német katona még szállingózott itt is, ott is az utakon. Kecskés és más tanyákról beérkezett jelentés szerint már a határban mindenütt oroszok voltak. Az eddig megtartott nemzetőrség, melyben a lelkipásztor is többször tartott fegyveres éjjeli szolgálatot megszűnt s az egész éjjel aknazuhogás és puskaropogás közben várt oroszok körülfojták a falut és megvárták a reggelt.

A vörös hadsereg Tiszacsegére 1944. október 19.-én csütörtökön reggel 8 órakor minden ellenállás, egyetlen puskalövés nélkül vonult be. A legelső héten itt tartózkodó katonák ennivalón kívül mást nem igényeltek. A második és harmadik héten hozzájuk gyűlt csapatok azonban már a nőkkel való erőszakoskodást is megkezdték és az ennivalón kívül személyválogatás nélkül minden nekik tetsző dolgot eltulajdonítottak. Három hétig tartott az ide oda szaladgálás, míg végre sikerült a Tiszán átkelniük és a hidépítést mesterséges köd leple alatt elkészíteni. Ez alatt az idő alatt állandó kényszer munkát kellett végezni a község egész lakosságának. A katonáknak tésztát csináltatott és ingvarrást végeztetett a lelkipásztor. Az egész falut körülárkolta a lakosság s ebben a munkában is részt vett a lelkipásztor és Szombathy Béla ig.tanító. Az elromlott út sártól való megtisztítása 8 hétig tartott. A három tiszai híd megépítették és karban tartották az itteni lakosok. Különösen sok baj volt a hordóhiddal, mert azt állandóan az áradás és apadás szerint emelni vagy süllyeszteni kellett.

A hidak elkészítése után megkezdődött az átvonulás, mely szakadatlanul éjjel nappal mintegy négy hétig tartott. Az átvonuló teherautók, gépek, ágyúk, tankok megrongálták az utat. Az orosz katonai parancsnok az út javítására leszedette a tetők cserepeit, elbontatta a kerítéseket, szétverette a téglapépítményeket, lakások, kerítések ajtajait is leszedték és minden kemény anyagot, sokszor szétvert bútort is a sárba szórtak. A folytonos esőzés miatt tiszta habarék volt az utca. Az egymás mellett sokszor ötös sorban száguldó hadsereg házfaltól házfalig egybeolvasztott kövesutat, járdát, árkot. Épületeket kellett elbontani, vasdorongokkal szétverni, hogy téglája tujavításra használható legyen. Az út sarába került a templom kerítés is az összes más téglakerítéssel együtt. Épület elbontó és útburkoló munkában, valamint az úttestről a habarcs lekaparásában részt vett az egész lakosság, köztük a tanítók és a lelkipásztor is. A három átkelő hídon kívül még rengeteg kisebb nagyobb csolnakot kellett a község főúri faragni tudó lakosságának készíteni. Ezek a csolnakok kerítésekből és padlókból készültek. Az új iskola 3 tanterméből a padló és a dobogók nagy része is e célra használtatott fel. Mindkét iskolát kezdettől kezdve igénybe vette az orosz hadsereg. A bent lévő iskolapadokat az udvarra kihordták és lasként teljesen feltüzelték. De nemcsak a padokat, hanem a szekrényeket, író és tanzsereket, térképeket, könyvtárat, szertárat jóformán teljes egészében megsemmisítették. A leszedett belső ablakok üvegeit berugdosták s a rájárat feltüzelték a külső ablakoknak is

1/3-át betörték. A termék ajtóit, folyosó ajtókat leszedték és 1/3-át részben azt is eltűzelték. A kályhákat és a kályhacsöveket bunkerokba s onnan tovább elhordták. Október 24.-étől 29.-ig templomunkban gépkocsihegesztő műhelyt rendeztek be. Ez alatt az egy hónap alatt templomunk belső berendezése csaknem teljesen tönkrement. A két karzat nyolc oszlopából hetet elfűrészttek és el tűzelttek, a nyolcadik oszlop az alatta lévő egyetlen paddal, mint szalonna sütő hely megmaradt. Ezen az egy padon kívül, egyetlen pad sem maradt meg. Az Úr asztala, papi szék, szószék feljáró, főbejáratajtó, karzati lócák is mind feltűzeltettek. Mikor a lelkipásztor felkereste Hodossy Dezső helybeli lakos lakásán található orosz katonai parancsnokot, hogy szüntesse meg ezt a vandalizmust, a katonai parancsnok azt válaszolta: *„Nem lehet elvenni a katonák harci kedvét!”* Községünkben a Tiszaköz tanyán vagon számra volt ölbevágott fa, mégis eltűzelték a templom berendezését – *„mert most háború van, a hegesztéshez szükséges tüzelő anyagot onnan kell elővenni, ahol leggyorsabban megtaláljuk”* mondta a parancsnok. Az orgonát teljesen szétverték, a fújtató láda bőrét bicskával kihalásították, a sípokat egyenként kiszedték, s napokon keresztül még az utcán is katonák, gyermekek fújták, a billentyűket mind feltépték. Lelkipásztor legalább az orgonát szerette volna megmenteni, s kérte a parancsnokot, hogy ezt a hadászatiilag semmi jelentőséggel nem bíró drága és pótolhatatlan értéket ne engedje elpusztulni, de erre is az volt a válasz: *„Majd építtek magatoknak új templomot, csináltatok új orgonát. Drága és pótolhatatlan csak egy van az elesett orosz katonáélete.”* A barbarizmus legnagyobb kiáltójelen volt az, hogy a férfiak bejárata előtti templomi előszobát árnyékszéknek használták.

A lakosság a bevonulás második hetétől kezdve sokat szenvedett. Szinte kibírhatatlan volt az a folyton szaporodó óriási tömeg, mely összesereglett, de még a Tiszán átjutni nem tudott. De sokat szenvedett a heteken át tartó átvonulás alatt is a lakosság. Az itt megszorult tömeget és az átvonuló katonákat élelemmel s gondozással a községnek kellett ellátni. Körülbelül 700.000 ember vonult át itt. Községünktől, miután Balmazújváros 35 km távolságra van s onnan idáig nincs más község, így a délután 3-tól reggel 5-ig ideérő katonák mind itt szálltak meg. Ez alatt az idő alatt a lakosság nagyrésze csak ruhástól feketett le, ha volt hova, mert a házból a kamrákba, istállóba, és padlásokba szorultak. Még kisebb házaknál sem volt ritka a 40 darab éjjeli szálló vendég. Az átvonuló katonák válogatás nélkül szállásolták el magukat, és vették birtokba a házakat, nem törődve sokszor beteggel, öreggel, sok kis gyerekekkel, kizavarták és elkergették hazulról, leszállították az ágyról is őket.

A baromfit, disznót, szarvasmarhát, birkát csak ott nem pusztították el, ahol a Gondviselés megtartotta, vagy valami leleményes elrejtéssel vagy pedig egy jószívű hosszabb időre szállást igénybevevő orosz tiszt védelmével. Szénát, árpát, zabot tengerit pocsékolásig szórták a sárba a lovak elé. Mikor egy kicsit megtisztult a levegő, trágyára dobott combnélküli marhák, sertések bűdösödő hullájára akadt a lakosság. Egy combot kivágtak az állatból és megették a többit elhajították. Célnélküli lövöldözések, puszkapróbák gyümölcsfákba, baromfiakba, hajléktalanná váltak batyuzása, szorongatott nők visítása, elhagyott lakások helybeliek által kifosztása, artikulátlan hangok töltötték ki borzalmaikkal az éjjeleket és nappalokat egyaránt. A nők pincékbe, tyúkólpadlásokba, mene-

kültek. Lehetőleg nagyobb tömegben 20-25-en laktak egy-egy helyen a helybeli lakosok. Sokan csakhogy megmenthessék erkölcsi biztonságukat, ott hagyták mindenüket. Pedig az elhagyott lakások szabad prédái lettek az orosz és a helybeli ragadós kezűeknek. Te-kintettel sem az orosz, sem a helybeliek semmire sem gazdagra, se szegényre, se had-bavonultra, se hadiözvegyre nem voltak, az üres lakásokat kivétel nélkül kifosztották. Az elmenekültek lakásaiból nemcsak a bútorok és belső berendezések, hanem az ajtók, az ablakok, kályhák, csatornák, kerítések, minden fogható és elemelhető tárgy eltűnt. Ha még sokáig tart ez az állapot, eltűnt volna a tetőről a cserép, a gerenda, sőt maga a fal is.

Az átvonulás azután is tovább folytatódott, de már most csak mint mellék átvonuló hely, 3-astól 25-ös csoportonként mentek a frontra katonák. A község nagy segítségére volt a Tisza, mely egyik zajlás alkalmával elszakította a hidakat s ettől kezdve a nagyobb mérvű zaklatás megszűnt.

A lakosság robot munkája azonban ezután sem szűnt meg, mert több ló kórházat állítottak fel községünk tanyáin és határain. Nagymajor, Kismajor, Tiszaköz, Telekháza és belső Ohat tanyákon csaknem pünkösdig 500-3000-ig tartó lovat kellett gondozni. Lóápolás, patkolás, szekér és kocsicsinálás, takarmányhordás 50 km körzetből, tengeri törés, trágyahordás stb., mind sok dolgot adott a lakosságnak. Az összeszedett jószágok, jelenben is a falu határában levő legelőkön legelnek. A lógondozó és legeltető oroszoktól különösen a tanyai lakosság szenvedett sokat. Amilyen jó dolga volt a tanyasiaknak ele-
inte, éppen olyan rossz lett később.

Mint átvonulási helyen az oroszok által elhagyott beteg lovak vánszorgó serege, döglött teteme, itt is ott is, autó roncsok, szekér és kocsi alkatrészek voltak találhatóak az úttesteken és a határban.

Az oroszok bevonulásának első napjaiban, de különösen X-2 4-én a Tisza túlsó part-járól több lövés érte községünket. A templomunk is egyik cél volt, körülötte 8 ágyúgolyó hullott le. Egy a tornyot is ledöntötte volna, de szerencsére előbb a levegőben darabokra hullott s így csak a vakolatot verte le, ebből egy még egészen forró szilánk a lelkipásztor lába elé esett, aki lakása folyosóján tartózkodott. Két srápnell a templomkertben lévő gondnoki iroda tetőzetét tette teljesen tönkre, 3 pedig a környező házakban tett kárt, vé-gül két találat a lelkipásztor udvarára hullott, s az épület déli oldalán az ajtókat zárostól kitépte, s több ablaktáblát betört, a cserepeket megrongálta.

Életüket veszítették:

[...]

Pál Mihályt (1917) egy katona, mert nem állt meg, agyonlőtte.

A túlsó partról hozzánk érkező srápnell szilánk szétépte: Remenyik Sándornét (1870), Bari Andrást, Vigh Sándort és Hobka Ilonát.

Kun Istvánt (1892) 10 gyermekes családapát kézigránát ölte meg.

Súlyosan megsebesült állapotban elszállították Fenyves Ferencet, aki azóta eltűnt.

Kapcsos Mihályt kézigránát pusztította el.

Juhász Ferenc a tiszai munkák alkalmával vízbefulladt.

Megsebesültek:

Papp Ferenc fejét vasvillával beszakította egy 16 éves katona.

Szalontai Sándor combsérülést szenvedett.

Bana Ilona (Bana Sándor leánya) Pál Erzsébet (T Tóth Albertné) Kovács Gyula, Lanku József, Pál Albert, Juhász Ferenc, Boruzs Janos súlyos sérülést szenvedtek.

Simon Sándor 3 éves kis fiú ijedségtől nyavalyatörős lett.

Foglyok közé dobták és elhurcolták: Kun Vilibald, Kalóz Dezsőt.

Lelkipásztor az áldozatokat, akiről tudomást szerzett a helyszínen, az udvaron eltemette. Srapnellhullások között, sokszor palánk mellé lapulva, vagy udvarról udvarra, kerítésről kerítésre mászva közelítette meg a temetési helyet. Ezeket a halottakat, mihelyt a rendes állapot helyreállt a hozzátartozók kivették a temetőbe.

Az istentisztelet 1944. október -22-től december 3-ig a templomban nem volt. December 3-át megelőző héten önként vállalkozó gyülekezeti tagok a templomot kitararították. 3 szekrényi szemetet (szalma, széna, papír, csont, trágya) kihordták, az összekent karzatot, szószéket lemosták, a fal alsó részét kimeszelték. 1944. december 3-án tiszta, de ülőhely nélküli templomban tartott az első istentisztelet s ettől kezdve fokozottan helyreállott a gyülekezeti rend. A padok és berendezések pótlására önkéntes gyűjtés nélküli adakozás mintegy 7000 pengőre gyűlt. Az ideiglenesen megcsinált padok és a mozi székek most már teljesen betöltötték a templomot és ugyanannyi az ülőhely mint a múltban volt. Az egyház javainak menedékvára a lelkipásztor lakása volt, anyakönyvek, kegyszerek, terítők, levéltár, könyvtár és egy nagy harmonium csaknem teljes épségben megmaradt.

Az iskolai termeket 1945. január. 29.-ére sikerült valamennyire rendbehozni. Különösen ifj. Tóth Sándor tanítójelölt tevékenykedett de a többi tanítók is kivették a részt a javítás munkálataiból, maga a lelkipásztor is több ablakot és padot megjavított, illetve összeállított. Az iskola padok megcsináltatására is sikerült használt deszkát keríteni a lelkipásztornak s így remény van arra, hogy a most ideiglenesen berendezett 3 tantermen kívül még 4 tantermet sikerül tanítás céljaira szükség berendezéssel ellátni.

Az iskolai tanítás 1945. január 29.-től megkezdődött és 1-1 teremben délelőtt és délután felváltva más-más tanerő által rendszeren folyik. Az egyháziadófizetés, amely máskor is májusban megszűnik s csak októbertől tart az 1944. évről 75 %-ban teljesen elmaradt. S a nagyon megpróbált és anyagiakban óriási kárt szenvedett községben 1945. március 9.-én megkezdődött és május 27.-én 168 sorszámgig jutott el, s így az egyházban anyagiakban nagyon gyengén áll. Szerencsére a tanerők fizetése túlnyomóan államsegély a lelkipásztor fizetésének javarésze pedig földekben van.

A lelkipásztor felismervén a helyzetet saját kezelésbe vette a földeket s ott maga is dolgozik, szánt, vet, boronál, gyűjt.

A hadi események folytán legkevesebbet azok szenvedtek, akik a helyükön maradtak.

A gyülekezet nem hagyta el Nagymáté László lelkipásztor, aki családjával együtt a paróchián tartózkodott, sem neki, sem családjának bántódása nem történt. Anyagiak-

ban is kevés kárt szenvedett. Elvitték a táskaharmóniumot, melyet házi istentiszteleteken szokott használni. És ágyhuzatának javát, paplanok és párnák egy részét, valamint a konyhafelszerelésből egy keveset.

Szombathy Béla ig. tanító volt az, aki lelkipásztorral és Végh Lukács volt főbíróval együtt a vezetők nélkül maradt községet az alatt a tíz nap alatt, míg a vörös hadsereg meg nem szállta, irányította. Lelkipásztorral együtt a töltésen Hajdúnánásra, alispáni hivatalba mentek, a hadisegélyek és ellátatlanok ügyében, sikerült ugyan még hazajutniok, s részben a hadisegélyt kifizetni, de már a termény ellátást nem tudták elintézni, mert másnap bejött a megszálló sereg. Egy húsztagú társaság minden élelmiszerét elfogyasztotta. A tiszt ruhájának a megtalálásakor sokat zaklatták, fenyegettek. 50 %-os rokkantsága dacára robotba hajtották.

Csogor Ferenc tanító a hajdúmegyei munkaszolgálatosok között főhadnagyi ranggal teljesített szolgálatot és jelenleg mint hadifogoly bizonytalan tartózkodik. Felesége, aki tanítónő, féltvén 16 éves leányát, elmenekült. Sopronban mint kórházi ápolónő fejezte be községünkől távolodó tovább-tovább vándorlását. 1945. V. 27.-én leányával együtt hazaérkezett.

Szűcs Lajos András tanító helyben maradt sok viszontagságokon átmenvén némi anyagi károkat szenvedvén, kiállta a testi-lelki próbát.

Szentjóby-Szabó Tibor kántortanító, levante főoktató, rend helyreállítási kísérletezésénél főjegyzőséget vállalt. A visszatért adóügyi jegyző pátrónusai egyetértvén az akkor még egyetlen szociáldemokrata párttal, hivatalból letették és helyette őt, Juhász Barnát megválasztották. Miután még mindig nem tudott belenyugodni a megváltozott helyzetbe és emiatt hangos kifakadásokat tett és különösen kritizálta a bűnügyi osztály vezetőjének működését, megkezdődött ellene az adatgyűjtés, melynek eredményeképpen internáló táborba került, felesége és két kis fia, minden fizetés nélkül maradt. Ügye még tárgyalás alá nem került. (Közben bíróság felmentette és hazajött.)

Lévai Mihály tanító és tiszacsegei munkaszolgálatosok vezetőjének tétetett meg és a Tisza túlsó partjára vezényeltetett. Gyenge egészségében megrongálódva sikerült neki még az oroszok bejövetele előtt hazakerülnie. Felesége egyedül félvén lakni az emeletes iskola lakásában, elköltözött férje testvéreihez. Itt élték át a nehéz napokat s innen a presbiterium engedélyével beköltöztek az I. sz. tanítói lakásba, melyet mint lóistállót, sok munkával lehetett lakhatóvá tenni. Anyagiakban igen sok kárt szenvedett, mert elköltözés alkalmával csak a legszükségesebbeket vitték magukkal.

Németh Lajos katonai szolgálatot teljesített s Ausztriából 1945. május. 19.-én pünkösöd szombatján került váratlanul haza családjához. Családjá a legnehezebb időkből a lelkipásztornál húzódott meg, ahol 15-en aludtak egy szobában. Maga a lelkipásztor is a puszta padlón aludt 2 hétig. Körülbelül 4 hétig laktak itt s innen az I. sz. tanítói lakásba költöztek, mind a négyen. Lakásuk berendezése teljesen tönkrement.

Frencel Klára tanítónő édesanyjával és hűgával 1945. október 9-én elmenekült. Pesten, majd Budán élte át a legnehezebb időket. Lakásukból a jó szomszédok egy pár darab bútort megmentettek, de mivel lakásuk lakhatatlan lett, hazajövetelüktől (1945. március. 22.) kezdve a lelkipásztori lakás egyik szobájában laknak.

Vitéz Tóth Sándor tanító, mint százados teljesített katonai szolgálatot. Jelenleg ismeretlen helyen, mint hadifogoly tartózkodik. Családja sokat szenvedett. Fia, mint helyettes kántor tanított és templomi szolgálatot ellátta 2 hónapig.

Tiszacsegén, 1945. május 30.

Hajdú András
gondnok

Nagymáté László
lelkipásztor

Tiszadada

Tiszadada községhez levő s élő református egyháztagnak közül az orosz hadseregnek 1944. november 1.-én történt bevonulása előtt a hadiesemények miatt a községet 25 református egyháztagnak hagyta el:

Szücs József református lelkész s családja, Szücs Lajos református tanító s családja, Martonffy Béla református kántor tanító.

A többi elmenekült egyháztagnak részint köztisztviselők s családtagjaik (10 személy), részint iparos s kisgazdák családtagjaikkal (7 személy).

Egyházi tisztviselő csak Mikó Sándor református igazgató tanító maradt a községben nejevel együtt.

Szücs József református lelkész menekülésekor magával vitte az egyház vagyonát képező, értékes úrvacsorai kelyheket, kannákat, úrasztali terítőket, fontosabb iratokat, anyakönyveket, egyházi s iskolai pecséteket, iskolai naplókat, s az egyház pénzét stb.

Lelkész az elvittekről leltárt nem hagyott a presbitériumnak, így pontosan felsorolni nem tudja az elvitteket.

Lelkész úr hallomásunk szerint Viriusz, telep u.p. Balatonszepezd, Veszprém megyében lakó testvérehez menekült. Az egyház ingóságokat Bazsi pusztán, Zemplén megyében elásta de, hogy hova, a presbitériumnak ezideig nem sikerült megtudni, s így arról sincs tudomása, hogy azok meg vannak-e, s vissza kerülhetnek-e Tiszadadára.

Mielőtt az orosz hadsereg bevonult volna a községbe, mely harc nélkül került orosz kézre, ősrégi de 1935. évben újjá renovált templomunkat október 31.-én, este 8 óra 30 perckor német katonák felrobbantották. A robbanás által évszázados templomunk és tornya teljesen rommá lett, két harangja darabokra tépve repült szét a környéken vagy hullott le a romok közé.

Egy kőhalmazzá lett a templom és tornya, gerendái, padlós deszkái, tetőszerkezete, templomi székei, orgonája mind-mind hasznavetetlené váltak, a kár felbecsülhetetlen.

A templom szomszédságában levő házak közül, 4 teljesen elpusztult, 3 erősen megromgálódott. A megromgáltak között van a kántor tanítói lakás s a vele egybeépített iskolai

épület is, valamint az udvaron levő mellékhelyiségek tetőzetei. Tönkre ment a templomot körülvevő drótkerítés is.

A harci események folytán áldozatul esett a lelkész autója, több sertése, zsírjai, méz-készletei, s ötven családból álló méhese, több száz kötetből álló könyvtára stb., háza körülbelül a padlásáról elhordott terményekről s téli tüzelő anyagokkal együtt 50 ezer Pengő.

Fel lettek törve az egyházi szekrények is, s bennük levő egyházmegyei, egyházkerületi s konventi jegyzőkönyvek, egyháziratok stb. mind-mind megsemmisültek.

Ez történt az iskolai szekrényekkel, s tartalmukkal is.

A falu lakosai is kivették részüket az anyagi pusztulásból. Több mint 50 darab lovat, sok tehenet, sertést, baromfit vesztett, valamint az egész évi szálástakarmány készletét, igen sok szekeret, igácsszszámokat stb.-stb. Az olyan lakások, melyeket lakói elhagytak, feldulattak, bútorzatuk szétvagdaltattak, sokak elégetve lettek, vagy másként hasznavehetlenekké tétettek.

Az egyház tulajdonát képező 15 kat. hold lucernaföld évi termése is áldozatul esett.

A rombolásban, megsemmisítésben, eltulajdonításban, reszt vettek a templom és iskolák környékén lakó szegényebb sorsú magyarok is, s ezek több kárt tettek az egyháznak, lelképásztornak, elmenekült tanítóknak, mint a katonák.

Rombolást szenvedett a lelkészi lak is, ablakai betörve, vagy elvive, ajtajai megrongálva, kerítései lehasogatva, megcsonkítva, s a melléképületek is erősen megrongálva.

Károk vannak az új iskolai épületben s az udvaron levő melléképületeken, iskolai padokban.

Az új iskolai épületből elment Széles Lajos tanító bútoraiban és más ingóságaiban kevesebb a kár, ellenben cirka 50 családból álló méhészete, méhese, azokhoz szükséges felszerelések teljesen megsemmisültek. A hadi események miatt tanító előbb Taktaharkányba, aztán Makkoshotykába ment, ahol se neki, se családjának személyében bántódás nem esett, míg a Tiszadadán hagyott ingóságában körülbelül 30.000 Pengő kárt szenvedett.

Az itt maradt Mikó Sándor igazgató tanító bútoraiban semmi, ruhaneműiben kevés kár lett, csak épülőfélben levő házának agyagjait vitték el az átkelőhid építéséhez, s készpénz, széna, kerítésekben 10.000 Pengő kára lett.

Mártonffy Béla kántortanító hollétéről presbitérium nem tud semmit, az ő kára 2.000 Pengő bútorokban, ruhaneműkben.

EGYBEVETVE AZ EGYHÁZAT ÉRT KÁROKAT, A KÖVETKEZŐK:

Templom és torony teljes szétrombolásával okoztak 1.000.000 Pengőt

2. harang megsemmisítésével 100.000 Pengőt

Templomi berendezések elpusztulásával 100.000 Pengőt

Templomi kerítések elpusztulásával 3.000 Pengőt

Lelkészi lakok s melléképületein okozott károkkal 20.000 Pengőt

Egyházi könyvek, iratok megsemmisítésével 2.000 Pengőt

Lelkészilak kerítéseinek megsemmisítésével 3.000 Pengőt

Kántortanítói lakáson s iskolán esett károk által 50.000 Pengőt

Iskolai bútorok, és könyvek, s iratok megsemmisítésével 4.000 Pengőt
Új iskolai épületek s melléképületeik ejtett károk által 2.000 Pengőt
Egyházi földeken (15 kat. hold.) termett lucernaszéna elvitelével 20.000 Pengőt

Összesen: 1.304.000 Pengő

Egyháztagokban a hadiesemények miatt ez ideig 9 vesztés van, ezek részint azonnali halállal múltak ki, részint sebesülésükbe később haltak el. Sebesülésben él 3 egyháztag.

November 26.-án a község orosz parancsnoka elrendelte az istentisztelet tartását és iskolák megnyitását. E parancsnak azonban december 17.-ig nem tehattünk eleget, mert az iskolák ez időre lettek a katonaságtól kiürítve, s a tanítás céljára kitisztítva, berendezve, a templomba menni pedig félték a hívek.

December 15.-én a községi előljáróság, s a református és római katolikus gondnokok közös megbeszélésükben elhatározták az istentisztelet tartás megkezdését. Mivel a református templom romhalmaz, a katolikusoknak pedig meg van a templomuk, de sem papjuk, se kántoruk vagy tanítójuk nincs, így főszolgabíró úr engedélyezésével, a hívek kérésére Mikó Sándor református igazgató tanítót kéri fel a róm. katolikus templomban tartandó közös istentisztelet tartására mindaddig, míg lelkész nem tér vissza, a községbe. Mikó Sándor református igazgató tanító vállalja a közös istentiszteletekbeni lelkési teendők, s a halálozás alkalmával lelkési teendők végzését.

Ezen esemény dobszó útján tudatva lett a népekkel, s már december 17.-én közös istentisztelet lett tartva a katolikus templomban.

December 18.-án a tanítások is megkezdődtek az iskolákban, Mikó Sándor ig.tanító vezetése, útmutatásai alapján tanképző iskolai tanulók és 4 polgári iskolát végzetek segítségével.

Az iskolákban együtt járnak református és katolikus tankötelesek.

December 22.-én visszaérkezett a róm. katolikus lelkész, de a közös istentisztelet tartás az ő visszatérével sem szűnt meg. Minden vasárnap délelőtt van a katolikus híveknek mise, a reformátusoknak igehirdetés, közös ima, református énekek, s római katolikus énekek éneklése. A lelkési teendőket a római katolikus lelkész, a kántoriakat Mikó Sándor református ig. tanító végzi.

Református vagy katolikus halottak is együtt temetnek a kétfelekezeti szokások szerint.

A karácsonyi ünnepek másodnapján Fekete István tiszadobi református lelkész úrvacsora osztást is tartott a római katolikus templomban, az ez alkalomra bevitt református úrasztaláról, mely a pusztulástól meg lett mentve.

Ez úrasztala azóta is ott van a katolikus templom oltárelőtti térségében, gyönyörű hímzett terítővel letakarva.

Fekete István tiszadobi református lelkész és a tiszadadai római katolikus lelkész megegyeztek abban, míg Tiszadobra vissza nem tér a katolikus lelkész, addig Fekete István református lelkész temeti el a katolikus halottakat is, s kereszteli meg a katolikus újszülötteket.

Az iskolákban a vallásoktatást Bódis Andor római katolikus lelkész végzi a katolikus gyermekeknek, a református gyermekeknek pedig Mikó Sándor református igazgató tanító, s a kisegítő református ideiglenes tanerők.

Január 10.-én visszaérkezett Széles Lajos református tanító, s 15.-én megkezdte működését.

Azonban a református vezetői erő kevés a sok rom eltakarítására, a sok-sok károk kijavítására, a hitélet további fejlesztésére. Szücs József lelkész a Dunántúlról jó, ha tavaszra visszaérkezik.

Presbitérium kéri Főtiszteletű Püspök urat helyettes lelkész küldésére, vagy ha ez nem lehetséges volna, úgy Mikó Sándor igazgató tanító megbízását a lelkészi teendők végzésére, s őt a tanítás alóli felmentésre, hogy minden idejét az egyházépítésre használhassa fel a lelkész hazajöttéig. Helyettes lelkész vagy megbízott javadalmazására is utasítást kér mély tisztelettel a presbitérium.

Isten kegyelme, irgalma, szeretete, áldása legyen velünk szenvedő magyarokkal!

Tiszadada, 1945. január 17.

A tiszadobi presbitérium tagjai

Tiszadob

Az oroszok 1944. november 1.-én érkeztek Tiszadob község határához és még ezen a napon megszállták a Reje és Katahalma nevű uradalmi tanyákat. A községben lévő német erők ellenállása következtében azonban a község belterületét csak november 7.-én foglalták el. E harcok alatt és később a lerakott aknáknak felrobbanása következtében egyházközségünk tagjai közül 6 fi és 5 nő vesztette el életét, többen könnyebben, néhányan súlyosabban megsebesültek. A harcok alatt a lakosság nagy része pincébe rejtőzködött el és az eközben elesett polgári személyeket a helyszínen: udvarokon, kertekben, egyházi szertartás nélkül földelték el. A f. év tavaszán azonban ezek exhumáltattak s a temetőben egyházi szertartással eltemették. A nőekkel való erőszakoskodás és a hadizsákmánylás miatt nagy erkölcsi és anyagi kárt szenvedett a község lakossága. Főként a jószágállományból pusztult el igen sok. 1944. végén például az 5000 lelket számláló községben 3-4 pár lónál több nem maradt. A németek elvonulása és az oroszok bejövetele közé eső időben a polgári lakosság fosztogatta a pincében rejtőzködő vagy a községből elmenekült polgártársainak a lakását. Az orosz harcoló csapatok átvonulása 4-5 napig tartott. Ezután következett a „robot” időszak, amely csak f. év tavaszán ért véget. Emberek kidőlten, igavonó állatok elpusztultak, a vasárnap és ünnepnap sem szünetelő munka miatt. December első hetében a két grófi kastélyba román katonai kórház költözött. Ebben sokszor ezernél is több volt az ápolott katonák száma. Később az egyik uradalmi majorban román katonai lókérdőházat is állítottak fel. Ezeknek az intézményeknek élelemmel és tüzelőanyaggal való ellátása is szaporította a lakosságra nehezedő terheket. A kórházak felszereléséhez is hozzá kellett járulnunk bútor-

zattal, konyhaeszközökkel, ágyneművel. Ezzel szemben a román katonai kórházak helyet adtak a falusi polgári betegeknek, sebesülteknek is és ha nem is ingyen, de lelkiismeretesen gyógykezelték őket. A lelkipásztornak megengedték, hogy a kórházban ápolt magyar hadifoglyokat meglátogassa és lelkigondozásban részesítse. A kórház parancsnoksága a karácsonyi templomi úrvacsorához egyházunknak 10 liter bort ajándékozott. Az ünnepi istentiszteleten az itt állomásozó román katonai alakulatok legénysége tisztjei vezetésével szép számmal megjelent, sőt többen közülük az úrasztalához is hozzájárultak. Egy ízben egy utazó román tábortartó lelkész tartott külön katonai istentiszteletet református templomban (noha római katolikus templom is van községünkben) és erre a református lelkipásztort külön is meghívták, aki palástosan meg is jelent és istentisztelet végeztével a két lelkész tolmács segítségével barátságosan üdvözölte egymást és kölcsönös áldáskívánással váltak el egymástól.

Az egyház négy tanítója közül kettő: Kuki Lajos és Bereczki Lajos katonai szolgálatra való behívása miatt távozott el 1944. októberében állomáshelyéről. Barcsa Béla ig. tanító és felesége: Bagoly Gizella tanítónő helyben maradtak. Kónya Ferenc presbiter, uradalmi szőlőkezelő, a község megszállása előtti napokban családjával együtt Mádra a saját birtokára költözött. Fekete István lelkipásztor 1944. november 1.-én távozott el a községből, amikor a harcok már a község határában folytak és feleségével, 2 felnőtt leányával, gimnazista fiával Diósgyőrben lakó községi főjegyző öccséhez ment, akinek felesége orosz nő és azért ott családja nőtagjainak az épségét jobban biztosítottnak látta, mint idehaza. Isten segítségével sikerült s nagyobb baj nélkül átélnie családjával együtt a Diósgyőrért csaknem egy hónapig folyó harcok súlyos megpróbáltatásait. Diósgyőr megszállása után, mihelyt utazási engedélyt kaphatott, családját ott hagyva 1944. december 21.-én gyalog tért vissza szolgálati helyére, ahol sértetlenül és hiány nélkül megtalálta egyházának azokat az értékeket: készpénzt, klenódiáit, közokirat jellegű anyakönyveit és fontosabb iratait, amelyeket eltávazása előtt az egyház gondnokával, egy presbiterével és az egyházfival együtt alkalmas helyen elrejtett. Azonban éléskamráját és a lelkészi magtárt, amelyben az egész évi termés volt, teljesen kifosztva találta. Bútorainak nagy része hiányzott. Fekvőhely egyetlenegy sem maradt a lelkészi lakásban. A hazatérő lelkipásztornak Bodnár László nyug. községi főjegyző és családja nyújtott szeretettel szállást csaknem egy hónapig. Családja hazatéréséig pedig itt és a gyülekezet mintegy 20 családjánál volt önként felajánlott „sorkosztón” szívesen látott vendég. 6 darab szarvasmarhája, 5 darab sertése, baromfi állományának nagyobb része. 6 tagú családjának sok ruhaneműje, magánkönyvtárának egyötöde elpusztult. Az itthon maradt egyházi tisztviselők szintén szenvedtek anyagi károsodást, de jóval kisebb mértékben. Életük és testi épségük megmaradt.

A tiszadobi református egyház háborús kára, melyet annak idején a községi előljáróságnak is bejelentett, a következő:

ÉPÜLETEKBEN: aknatalalat következtében a templomtetőzetén és mennyezetén, valamint az iskolai épületek tetőzetén kisebb rongálások; egy kémény a tető fölött teljesen ledőlt, egy nagyon megrongálódott; egy iskolai épületről a vízlevezető csatorna (kb. 20 f méter) teljesen hiányzik; kerítések, kapuk megrongálódtak; egy utcai és egy kertkapu teljesen hiányzik, kb. 40 ablakfiók be van törve.

BERENDEZÉSEKBEN: 1 darab bársony és 1 darab szövet szószéki terítő, az orgonából néhány cső, 3 darab persely két istentisztelet perselypénzével, tanítói lakásból 1 darab kályha csövekkel, takaréktűzhely lemezek, 10 darab iskolai pad, 2 darab iskolatábla, tanítói könyvtárból és az iskolai segélykönyvtárból több könyv eltűnt. Iskolai szemléltetőképek, kísérleti eszközök, térképek nagyrészt megsemmisültek. 3 iskolai asztal megrongálódott, fiókja összetört, az igazgató tanító iskolai pénztári könyve okmányokkal és pénzzel együtt eltűnt. A lelkészi hivatalból a paróchiális könyvtár törzskönyve több kötet könyvvel, 1 darab 1895. utáni időből való anyakönyv, 1 kötet körleveles könyv hiányzik. Az egyházi hivatalos lapokat és az irattár legnagyobb részét kidobálták és megsemmisítették. A paróchiáról eltűnt még 1 darab „*Jobbágy*” kályha, 1 darab régi fajtájú fatüzelésű magas vaskályha füstcsövekkel együtt. A magtárból 10 darab mérlegsúly.

TERMÉNYBEN: 1 kat. hold föld tengeri termése (kint a földön pusztult el), kb. 100 kg rozs.

A megszállás előtt 1944. október 29.-én volt az utolsó vasárnapi és október 31.-én az utolsó köznapreggeli istentisztelet (a lelkipásztor tartotta.). A november 5.-re meghirdetett újbóri úrvacsoráztatást azonban már nem lehetett megtartani. Kb. egy hónapi szünetelés után 1944. december 3.-án kezdődtek meg újra a vasárnapi istentiszteletek. Ekkor és a rá következő 2 vasárnap: december 10.-én és 17.-én, tehát összesen három alkalommal Barcsa Béla kántortanító prédikált. Ezenkívül lelkipásztor távollétében 3 halottat eltemetett. 1944. december 24.-én (advent utolsó vasárnapján), karácsonykor és esztendő utolsó napján már a lelkipásztor végezte az igehirdetést, osztott az ünnepben úrvacsorát, sőt a karácsonyi úrvacsoraosztást a lelkipásztor nélkül levő szomszédos Tiszadán is elvégezte és megkeresztelte a római katolikus lelkész visszatéréséig a helybeli r. és görög katolikus gyermekeket is.

1944. december 2. hetében két tanerővel az iskolai tanítás is megkezdődött. Mind a templom, mind az iskolák mielőbbi rendbehozatalát az orosz hatóságok is szorgalmazták és elősegítették. Úgy, hogy a normális állapot – azt mondhatjuk – az 1944. év végére csaknem teljesen helyre állt a tiszadobi református egyházban, ami főképpen annak köszönhető, hogy templomunkat és iskolai épületeinket nagyobb rombolástól megőrizte az Úristen bűneinket nem néző kegyelme!

Tiszadob, 1945. június 30.

Fekete István
lelkipásztor

Tiszaeszlár

Mély fájdalommal jelentem, hogy a német hadvezetőség parancsára 1944. október 31.-én tornyunk és templomunk felrobbantott és teljesen rommá tétetett, mert a templomunk farozati részének alap és felmenő falazata megmaradt ugyan, de a robbanás következtében előálló repedések miatt bizonyára ezt a részt is le kell bontani.

Megsemmisült a 400 kg. és a 150 kg súlyú harangunk, valamint az orgonánk is. A kőből faragott szószék megmaradt. A robbanás ereje betörte a templomunkat L alakban körülvevő egyházi épületeknek: a lelkipásztori lakásnak, az iskolai tantermekkel egybeépített három tanítói lakásnak és iskolának az ablakait és ajtajai egy részét és 30 %-os rombolást idézett elő ezeknek az épületeknek a tetőzetében.

Az anyakönyvek, a levéltári fontos iratok, az ügy és anyagkezelési könyvek, valamint a történeti dokumentumok, a keresztelési és úrvacsorai kelyhek és úrasztali edények mind idejében eltétek és épségben megvannak.

A paróchiális könyvtár, az újságok, a konventi, kerületi és megyei jegyzőkönyvek saját könyvtárral együtt széthányattak, mert a katonai hatóság november 3.-án kiürítette a Napkor községbe irányította a lakosságot, az evakuáció 15-20 napja alatt senki sem őrizte a lakásokat. A járművel nem rendelkező lakosok ugyanis gyalogosan a közelebb fekvő nyíregyházi tanyákig mentek csak és onnan hamarabb visszaszivárogtak és mint történni szokott: fosztogattak is.

A károk értéke szinte ki sem számítható, mert nem ismerjük sem a munka, sem az anyag egységárakat, de valószínű, hogy a községi előljáróság által megállapított 1 (egy) millió P. kármegállapítás megfelelő.

Tiszaeszlár, 1945. február 4.

Kovács Lajos
református lelkipásztor

Tiszalök

1944. október 31.-én a visszavonuló német csapatok templomunkat felrobbantották, úgy, hogy az teljesen elpusztult, kár 1.500.000 pengő.

A hadiesemények következtében emeletes iskolánk épülete súlyos károkat szenvedett, tantermeiben, tanítói lakásaiban istálló volt, ablakai csaknem teljesen elpusztultak, ajtóhiányoznak, kár 200.000 pengő.

Kis iskolánk tantermeit s tanítói lakásait istállónak használták, bútorzatát, padlóját, ablakait teljesen elpusztították kár 100.000 pengő.

Paróchia épületén esett károk 30.000 pengő.

Iskolai padok csaknem teljesen elpusztultak, iskolai felszerelések, bútorzatok kár 60.000 pengő.

Lelkési hivatal bútorzata, irat és könyvtára kár 30.000 pengő.

Melléképületekben, kerítésekben szenvedett károk 20.000 pengő.

Összesen 1.940.000 pengő.

Ez az értékelés az 1944. év január 1.-én érvényben levő árak alapján történt.

Tiszalök, 1945. szeptember 20.

Pál Ferenc
református gondnok

Mikó Sándor
lelkész

Vámospércs

A 675-1945. számú felhívására tisztelettel jelentem, hogy a vámospércsi református egyházközség 12 tanerős és négy tanítói lakással rendelkező népiskolája 1944. évi kára körülbelül 1.000.000 Pengő.

A lelkészlak, a templom és tornya 1944. évi kára körülbelül szintén 1.000.000 Pengő.

Vámospércs, 1945. szeptember 19.

Bartha Dezső
református lelkipásztor
iskolaszéki elnök

A templomot 15 ágyú, illetve akna-találat érte. A tető bádogfedél héjjazata 33 m² területen, fedéllécek, gerendák, 6 m³ deszkafödém teljesen elpusztult. Értéke 285.000 P.

A torony déli és keleti oldalán 3 m³ falazat tönkrement, újonnan rakandó 14.000 P.

A toronyon lévő 4 darab ablakot a szilánkok és a légnomás megsemmisített 8.000 P.

A torony fedélszéke deformálódott, 5 darab 7 m 20x20 méretű gerenda összetört 25.000 P.

A torony íves felületén 18 m² 25 cm vastag deszkaborítás megsemmisült 9.000 P.

A templom kerítését, téglá- és vasanyagát 31 méteren páncélossal összetörték 45.000 P.

A templomban az orgona repeszdaraboktól használhatatlanná vált, alkatrészeit a megszállás idejében ismeretlenek elhurcolták 614.000 P.

A templomnál történt háborús károk értéke a jelenlegi árviszonyokat figyelembe véve lett megállapítva 1.000.000 P-be.

A károk 1944. október 10-20. között estek.

ISKOLÁNÁL LÉVŐ HÁBORÚS KÁROK:

A dombon lévő iskolánál 12 ablakból a légnyomás 136 tábla, 40x50 cm²-rű ablaküveget kitört 48.800 P.

24 darab 4 üléses iskolapadot a németek feltűzeltek 52.800 P.

10 darab 10 üléses iskolapadot a németek feltűzeltek 42.000 P.

1 darab fafűtéses kályha felrobbantva 9.000 P.

2 darab tanítói asztal eltűnt 4.000 P.

39 m 180 cm magas deszkakerítést a németek leromboltak, eltűzeltek 39.500 P.

A németek által okozott károk szeptember 20-október 18-ig történtek.

Az új iskolánál 18 ikerablakból 256 tábla, 30x45-ös méretű ablaküveget a légnyomás kitört 71.680 P.

37 darab 2 üléses iskolapadot a németek eltűzeltek 48.400 P.

26 darab tanítói karosszék eltűnt 20.800 P.

2 darab pódiumot a németek eltűzeltek 4.000 P.

1 darab tanítói íróasztal eltűnt 2.500 P.

Az iskola tetőzete lövedéktalálat következtében 24 m² területen elpusztult (pala, deszka, perenda) 42.600 P.

Az új iskola emeletén lévő két tanító részére való lakás lövedékrobbanás következtében tetőrongálódást szenvedett, a falai megrongálódtak, hasznavehetetlenné vált 350.000 P.

Az összes kár 1944. szeptember 20.-október 20.-ig történtek.

AZ ALSÓ ISKOLÁNÁL LÉVŐ HÁBORÚS KÁROK:

18 ablakból 210 tábla, 40x50 cm² méretű ablaküveget a légnyomás kitört 73.500 P.

5 darab 5 üléses iskolapadot a németek feltűzeltek 15.000 P.

14 darab 4 üléses iskolapadot a németek feltűzeltek 30.500 P.

92 m 180 cm deszkakerítést a németek leromboltak és eltűzeltek 118.500 P.

A lelkészlakon az irodaépület és más épületek lövedéktalálat következtében megrongálódtak 26.420 P.

A jelentett háborús károknak csak az anyag értéke becsültetett fel, a jelenlegi áraknak megfelelően, a templomnál és iskoláknál összesen 2.000.000 azaz kétmillió pengőben. A munkadíjak a jelentett kárösszegbe nem foglaltattak bele.

Vámospércs, 1945. szeptember 28.

Bartha Dezső
református lelkipásztor, iskolaszéki elnök

II. rész

BÉKÉSBÁNATI EGYHÁZMEGYE

Battonya

1944. szeptember 22.-én vettem azt az értesülést, hogy községünket kifogják üríteni, nagy harcokra lesz kilátás és tanácsos, hogy kimenjünk a községből. Templomunk tornyát katonai megfigyelők foglaltak le. Oly váratlanul kaptuk e hírt, hogy csak az Úrasztali értéket tudtam biztonságba helyezni. Azután a községtől 10 km.re levő javadalmi föld tanyájára mentünk ki Feleségemmel együtt azzal a tervvel, hogy a harcok lecsendesedése után néhány nap múlva visszajövünk. A tanya azonban közel fekszik egy műúthoz, mely egyik főútvonal Oroszára felé. Azon vissza nem jöhettünk, a községet meg lőtték, így a tanyáról Mezőkovácsházára mentünk. Szeptember 23.-án délután onnan az utolsó vonattal Oroszára s 25.-én délután érkeztünk Öcsödre Feleségem szülőfalujába, hol két testvére lakik. Erről jelentést tettem Püspöki hivatalnak Öcsödre érkezésünk után mindjárt.

Ide október 7.-én jött be az orosz hadsereg egy puskalövés nélkül, senkinek semmi bántódása nem esett. Mivel Öcsödről Irlanda Dezső és P. Nagy Elek lelkészek elmentek, mihelyst istentiszteletet lehetett tartani azonnal jelentkeztem szolgálatra s Isten segítségével 1945. február 15.-ig zavartalanul végeztem minden munkát. Február 17.-én indultunk vissza kocsin Battonyára, hamarább nem lehetett. Amint a levél posta megindult november végén a battonyai testvérekkel levelezésben voltam.

Battonyai egyházunkat Istennek legyen hála különösebb veszteség nem érte. Templomunk déli oldala felől a fal tövéhez közel esett egy kis kaliberű gránát lövedék, de csak az ablakok egy részét törte ki a légnyomás ezen az oldalon, ezt azonban hamarosan kijavították. Három ablakról a vászon függönnyt elvitték.

Úrasztali kelyhek, tányérok, terítők hiány nélkül megvannak. Anyakönyvek prezbiteri jegyzőkönyvek sem hiányzanak, mindössze az történt, hogy az utolsó kötet prezbiteri jegyzőkönyvből 89 beírt lapot vigyázva kiteptek s azt egy másikba tették, a többi tisztán levő lapot elvitték. Konfirmáltak, áttérők, kitérők anyakönyve is megvan. Irrattárunkból sem hiányzik iratcsomó: hogy valamilyen irat hiányzik e, azt csak a teljes átnézés után tudnánk megállapítani.

Ember életben nem esett kár!

Általános benyomásunk az, hogy azok az orosz katonák, kik a lelkész-lakásban voltak megszállva szinte tiszteltetben tartották a templom melletti lelkész-lakást. Se a falakon, se a bútorokon semmi nyoma, hogy itt laktak, még csak vakolat sincsen leütve a falról, sem karcolás nincs a bútorokon.

Iskolánknál néhány szemléltető kép s két térkép hiányzik. Az osztálykönyvekből még szeptember közepén a Tanfelügyelőség szigorú felhívására 15 kötetet (1919-1943 éveket) postán beküldtük, ezek sorsáról még semmit nem tudunk.

A tanítás már október elején megkezdődött s zavartalanul folyt. Egy tanítónőképezdei IV. oszt. növendék s egy polgári iskolai tanár végezték a tanítást április 1.-ig, akkor egyházunk tanítója vette át. Ő 1943 óta katonai szolgálatot teljesített, mint levante körzet parancsnok s a Dunán-túlról jött vissza családjával együtt.

A lelkészi hivatal bútorából egy darab sem hiányzik.
Jelentésem szíves tudomásul vételét kérve vagyok

Battonya, 1945. június 15.

Vörös Lajos
lelkipásztor

Békés

A mi békési református egyházunk és elemi iskolánk összes tisztviselői, tehát lelkipásztorok úgy mint, Karácsony András és Balogh Mátyás, továbbá Nagy Lajos vallásoktató lelkész, Ladányi Imre és Tokaji Károly segédlelkészek, s Lipcsei Gábor külterületi elemi iskolai tanító, okleveles lelkész itthon maradtak s egy napig sem távoztak el őrhelyükről. Tanítóink nagy része szintén itthon maradt, így Tokaji Gábor és Hidvégi Gábor igazgatók, Gulyás Sándor, Takács István, Gyöngyössy Elek, P. Szász Lajos, Molnár A. Béla, Séllei Vilma, Bélteky Mária, Endrődyné Turi Juliánna, Virág Mária, tanítók illetve tanítónők, - a megszállás előtt katonai szolgálatot teljesítettek Varga Béla, Biró László és Tikász István, - a megszállás előtt való napokban Debrecenbe utazott s ott rekedt családi ügyben, s ma is távol van Kovács Sándor c. igazgatótanító, s a megszállás elől elmenekült mint levante osztagparancsnok Jánszky Elemér tanító. Istené legyen a hála és örök dicsősége, hogy a honmaradtaknak adott erőt a súlyos idők elhordozásához.

Távollevő egyházi tisztviselőnk ügyével presbiteriumunk addig hivatalosan nem szándékozik foglalkozni, míg erre felsőbb egyházi hatóságainktól felhívást, illetve utasítást nem nyer.

Egyik segédlelkészünket, aki a megszállás előtt s alatt is tábori lelkész volt az északi frontokon s e hó közepén jött haza, - előbb katonai szolgálatából leszerelve, - itteni állásának fenntartása mellett – kiegészítőként átengedte egyházunk a fűzesgyarmati egyháznak szolgálattételre, miután onnan a rendes lelkész elmenekült s a községben csak egy unitárius lelkész maradt. E segédlelkészünk névszerint Takács László.

Az egyház épületeiben különösebb károk nem keletkeztek. Néhány darab tetőcserép, ablaküveg tört be. Több kárunk van, bár az sem nagyobb értékű, ingóságokban. A megszállás első napjaiban az orosz hadsereg után a román szállásolt be a központi régi Kollégiumunk épületébe, ahol is feldúlták ismeretlen tettesek a külső és belső lelkészi hivatalt, a gondnoki s egyházi jegyzői hivatalokat, a tanítói gyűléstermet és az egyházi levéltárat. Minden bezárt ajtót, szekrényt, zárat feltörték. Anyakönyvekben s fontos okmányokban károkat nem szenvedtünk, de a hivatalban őrzött, vagy kezelt hivatalos és magán pénzeket, perselyek tartalmát vitték el, circa 2000 – kettőezer pengő értékben. Elvitték a két írógépet, telefont, számoló gépet, barométert, zsebórát, író és levélpapírokat. Elvitték a gondnoki hivatal erős zárú pántos szekrényét feltörve az egyik úrasztali, felirat nélküli régi úrvacsorai kenyértányért, ezüstből valót, továbbá ugyanonnan néhány úrasztali fehér vászonabroszt

és kendőt. Ezek kivételével a többi értékes ezüst úrasztali kelyheket, cinedényeket, bársony és feketeaposztó úrasztali terítőket, még eddig sikerült megmentenünk s nedvességmentes száraz helyen tartanunk.

A rajtunk átviharzott megszállásnak illetve háborúnak emberéletben eddig csak 2 (kettő!) polgári személy áldozata van. A bejövetel napján a repülőkről lezúgó gépfegyver golyók megölték 4 magyar katonát s a bevonuló orosz sereg leterített 2 fegyvertelen utcán báméskodó katonát. Tegnap hoztak haza Gyomáról egy békési református fuvarost, aki többi társával 10 paraszt kocsin robotba fuvarozott el szombaton innen egy csapat orosz katonát, akik a pesti frontra voltak irányítva. Homloklovástól halt meg.

Az itthon maradt egyházi tisztviselők sokat szenvedtek és szenvednek a katonai beszállásolások miatt, mert a katonák az ingóságokat sem kímélik. A tisztviselők egymás között a mai súlyos idők kívánta igaz testvéri és szolgatársi viszonyban élnek, ami ugyan azelőtt is fennállott közöttük. Az egyházközség életében a normális viszonyok lassanként helyre állnak. Nagy baj, hogy sem a katonaság, sem a polgári lakosság annyiban nem respectálja a vasárnapot, hogy ezen a napon is vannak községi s egyéb hivatalok, bár a templomba járást nem akadályozza semmi. Ezen azonban ma nem változtathatunk.

A bevonulás október 6.-án délután fél 3 órakor történt, mely után az első istentiszteletet a templomban október 12.-én tartottuk, s azóta megszakítás és fennakadás nélkül tartjuk ma is. Elemi iskoláink október 23.-án megnyíltak s a mai napig illetve ma is folyik a tanítás. Tüzelőanyag, tanszer, tankönyv és ruhahiány most már nehezítik az iskola munkáját. Az egyház és a magánosok tulajdonából elvitt vagy elveszett ingóságokat még nem szerezhettük vissza és kevés reményünk van a visszaszerzésre.

A kavargó és nehezen tisztuló politikai párt akcióktól minden egyházi tisztviselőnk az E.T. idevágó rendelkezése szerint is, távol tartja magát.

Az úrvacsoraosztási alkalmakra, az orosz katonai parancsnokság – kezdettől fogva mindenkor, a legteljesebb megértéssel és készséggel bocsátotta rendelkezésünkre, az egyház pincéjében tárolt s őrzött készletéből a szükségelt illetve kért mennyiséget.

Egyéb jelenteni valóm jelenleg nincs.

E jelentésem 3 eredeti példányban készült, az egyházkerület, az egyházmegye és a helybeli egyházközség levéltára számára.

Jelentésem szíves tudomásul vételét kérve, Isten gazdag áldását és oltalmát szívből kívánva, atyafiságos köszöntéssel maradtam Főtiszteletű Püspök Úrnak

Békés, 1945. január 29.

Karácson András
református lelkipásztor, a presbitérium elnöke

Békéscsaba

1944. szeptember 21.-e az első fekete nap városunk és egyházközségünk életében az immár évek óta folyó háború során. Angol és amerikai bombázók súlyos légitámadását éltük át. Hatalmas épületek és kis családi házak egész sora vált a földdel egyenlővé. Egyházi épületeinkben nem esett kár, egyház tagjaink családi házai közül azonban sok pusztult el, vagy rongálódott meg súlyosan. Egyház tagjaink sorából többen életüket veszítették, pontos számukat azonban éppúgy, mint az összes veszteségét nem sikerült megállapítani. A sokszor gyakorolt és elképzelt mentési munkálatok majdnem teljesen csődöt mondtak. Bizonytalanul, kapkodva és kis erővel indult meg a mentés. Mindjárt másnap ez is abbamaradt, a város önkéntes kiürítését közlő falragaszok olyan fejetlenséget és pánikot idéztek elő a városban, amely minden további mentést, az áldozatok összeszedését és tisztességes eltemetését lehetetlenné tette. A város vezetősége, hatóságok, közhivatalok pakolt és ment. Az egész város fölbolygatott méhkashoz volt hasonló. A félelem lelkét bocsájtották a városra anélkül, hogy tanácsot, útbaigazítást, segítséget adtak volna az arra illetékes tényezők. Aki csak tudott, pénzzel és szállítóeszközzel bírta, elhagyta a várost. A rendőrség is eltávozott, élet és vagyonbiztonság megszűnt. A több mint 10.000 menekült között egyházunk tagjai közül is sokan szerepelnek, pontos számukat megállapítani azonban mindezekig nem sikerült. Egyházunk főgondnoka a polgári kiürítési kormánybiztos rémlátásai s rábeszélő unszolásának hatására távozott. Egyházunk gondnoka egy szónyi, vagy sornyi értesítés nélkül, egyetlen egy anyagi vonatkozású írás, betétkönyv s a pénzkészlet átadása nélkül hagyta itt az egyházat. Eltávozott az egyház kántora s a fentiekén kívül még három presbitere az egyháznak.

Lassan telnek a napok, viszonylagos csend és nyugalom áll be. A hadi helyzetről s a front állásáról vagy semmilyen, vagy a valóságnak meg nem felelő tájékoztatást kapunk. Már megindul az elmenekültek visszatérése, mikor ránk köszönt október hatodikának szomorú reggele. Istentiszteletre készülök, amiből azonban nem lesz semmi. 8 órától egymást érik a légi harcok s légitámadások. Senkise tudja, mi ez, a városban tartózkodó katonai alakulatok zavarodottan futkostak. Idő nincs a gondolkodásra. Pár óra telik el s még dél sincs, mikor az orosz élcsapatok végig dübörögnek a városon. Számbajöhető ellenállást a város határában sehol sem fejtenek ki a mieink. Ezzel magyarázható a gyors, aránylag csekély rombolással végbemenő megszállás.

A megszállás reggelén lelkész társammal nem sikerül az érintkezést felvennem. Magam miután látom, hogy istentisztelet tartására sor nem kerülhet, hiszen riadó van s egyre sűrűbben pattognak a lövedékek az utcákon s a házak falán, kerékpárra kapva a szomszédos Békés községbe igyekszem, hogy édesanyjánál lévő feleségem és gyermekem sorsáról tudjak s ha kell, segítségükre legyek. Az utat állandóan lövik s csak Isten kegyelme őriz és segít át Békésre. A megszállás ott ér s az első napok zürzavarában nem látszik tanácsosnak a hazaindulás. Egy heti türelmetlen, de kényszerű várakozás után gyalogosan indulok haza. Baj nélkül érkezem s az első, amit megtudok az, hogy lakásunkat érkezésem reggelén

dézmálták meg az oroszok. Templomi, úrasztali felszerelésekben, anyakönyvekben, irattárban nem esett károsodás. Ezeket még közvetlenül a bombatámadás után, szeptember végén biztonságba helyeztük. Lelkészársam az én kényszerű egy hetes távollétem alatt is helyén maradt s az istentiszteleti szolgálat s más lelkési szolgálatok is a megszállás percétől fogva megszakítás nélkül tovább-folytak.

A megszállás napján s az azt követő néhány nap alatt a minden gátlás és fegyelmező erő alól felszabadult tömeg szégyenteljes vandál pusztítást visz véghez a városban található jóformán minden üzletben és raktárban. Az elmenekült városi vezetők helyét a kommunista és a szociáldemokrata párt emberei foglalják el. Az orosz hatóságok és a városi tanács egybehangzóan az egyházi munka zavartalan folyása s a hitoktatás további végzése mellett foglal állást.

Az orosz parancsnoksággal mind az ő, mind a mi kezdeményezésünkől többször ke-restük az érintkezést s örvendezéssel kell megállapítani, hogy egyházi életünk zavartalan folyása mindezt ideig biztosított.

Amikor már viszonylag rendeződni kezdtek az állapotok, november elsejétől sorozatos német légitámadások célpontjává lettünk. A lakosságon ismét pánik, félelem lett úrrá. Bár a lezajlott négy támadás aránylag kis károkat okozott, egyházunknak mégis komoly veszteséget szenvedett ezek során. A templom és a parókia ablakai a légnomás következtében többször bezúzódtak, a gyülekezet szeretetháza pedig közvetlen közelében becsapódott bombától annyira megrongálódott, hogy hasznavehetetlenné vált. Javítására, vagy épen újjáépítésére a jelen körülmények között nincsen mód.

Ami az egyháztagok, illetve az egyházi tisztviselők egyéni sorsát és megpróbáltatását illeti, röviden a következőket jelenthetem:

Kivételesen minden egyháztagnak így, vagy úgy, kisebb vagy nagyobb mértékben kivette részét a megpróbáltatásokból és a veszteségekből. Az elmenekültek ingóságai s házi (ingóságai) felszerelése elpusztult. Főgondnokunk és gondnokunk lakásából semmi sem maradt. Ugyanez lett a sorsa a kántor s az eltávozott presbiterek ingóságainak is.

Isten előtt való hálaadással jelenthetem, hogy a közös nyomorúság s eltávozott szeretteinkért való közös aggodalom a lélek mélyéről őszinte és buzgó istenhez való fordulás gyümölcsét teremtte. Istentiszteleteink a megszállás legkezdeti idejétől eltekintve egyre látogatottabbakká váltak. A karácsony ünnepét megelőző egy hetes evangélizációnk s a karácsonyi istentiszteletek és úrvacsoraosztások a legteljesebb béke viszonyokhoz hasonlítva is fölül tetézték azokat látogatottság szempontjából, buzgóság tekintetében pedig messze fölülte voltak a régebbieknél.

Lelkiek tekintetében tehát nincs okunk panaszsra.

Anyagi vonatkozásban került azonban az egyház a változott helyzetben súlyos körülmények közé. Az állami támogatás elesését csak súlyosbította az a körülmény, hogy eltávozott gondnokunk magával vitte az egyház betétkönyvét s pénz-készletét. Teljesen üres kasszával kellett a lehetetlent megpróbálni: fedezni a felmerült szükségleteket. Isten lelkétől vezérelve a gyülekezet azonban itt is segítségünkre jött. Az egyházi adózás, leszámítva az elmenekülteket, kibombáztak s teljesen kiraboltak eleső tételét, önkéntesen és örvendetesen folyik. Az egyház céljait szolgáló adományok összege nem egészen három hónap

alatt felülhaladta az 1.000 pengőt, ami múltbani helyi viszonyainkat véve tekintetbe, igen jelentősnek mondható. Templomi persely-pénzünk egy-egy alkalommal összegszerűleg magasan felette jár az előző éveknek. Így adódott, hogy nemcsak munkában tudtuk tartani és állítani a szükséges egyházi tisztviselőket, de a körülményekhez képest anyagi tekintetben is kielégítően tudunk gondoskodni.

A presbitérium kiegészülve a törvényesen megválasztott és behívott pópresbiterekkel – kiket ideiglenes megbízással hívott be – az egyház anyagi ügyeinek vezetésére ideiglenes megbízatással gondnokot választott s a kántori teendők önálló ellátásával megbízta azt a presbitert, aki eddig is kisegítő kántori szolgáltatásokat végzett.

A gyülekezetben rend és nyugalom van s az egymás terhe hordozásának krisztusi parancsát egyre értékesebb és meghatóbb cselekedetek sorozatával váltja mindennapi valósággá a gyülekezet.

Bízva hisszük, hogy a közös megpróbáltatás és nyomorúság Isten kegyelme által hitbeli megébredést és krisztusi életforma kialakulását, mint áldott és drága gyümölcsöt fogja megteremni. A megpróbáltatásokért, fájdalmakért és veszteségekért s a bőségesen megta-
pasztalt kegyelemért hála és dicsőség legyen az Istennek.

Békéscsaba, 1945. február 4.

*Koppányi Gyula
lelkész*

Békéssámson

Mindenek előtt Isten iránti hálával jelentem, hogy a megszállás ideje alatt egyházközségemben maradtam, a lelkészi szolgálatomat úgy a templomban, mint azonkívül is zavartalanul folytathattam. A megszállás október 7.-én reggel történt. Kéttanerős iskolánk egy tanítónője: Pankovits Jolán szüleihez menekült Kőröstarcsára s ott a református iskolában nyert beosztást; vissza térni még nem volt módjában. Semmi felforgató actió sem a presbitérium, sem a gyülekezet kebelében nem indult meg s nem észlelhető. A megszállás kortörténeti leírását, egyházi életünkkel kapcsolatban néhány nap múlva elkészítem.

Jelentem továbbá, hogy a politikai községben: az állami, római katolikus, uradalmi, községi iskolák összes tanerői elmenekültek; egyedül a mi iskolánkban van tanítás, november 1. óta, de csak az alsó tagozatban s az itt maradt Kovács Mária kántor-tanítónő vezeti a IV. vegyes osztályt; Bartha György lelkész az I. vegyes osztályt, s az áll. óvónő a III. vegyes osztályt s egy II. o. líceumi leány növendék a II. vegyes osztályt. Még eddig a kántor-tanítónő fizetések az egyház pénztárából kifizettük, csak a lelkész áll. fizetés kiegészítése maradt el november 1.-től, de egyházi természetű javadalmát ő is megkapta.

A kollégiumi segílyt és az egyház közigazgatási járulékát, - még ha módunkban volna is – sem tudnánk megküldeni, mert a szeptember 26.-án leszerelt postahivatal, még a mai nap sem működik, úgy hogy egyszerű levélküldeményeket is az államépítészeti hivatal

útóri futár postája hozza és viszi a legközelebbi vasútállomásra, Tótkomlóra. Azonban ha lehetősége lesz a pénz küldésének, teljesítjük kötelezettségünket.

Ezek után maradok Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úrunk

Békéssámszon, 1945. január 22.

*Bartha György
lelkész*

Békésszentandrás

Békésszentandrás község 1944. október 7.-én hajnalban került harc nélkül az orosz hadsereg kezére. A község átadása, illetőleg átvétele simán történt. A háborúval együttjáró körülményeket (tömeges munkára kirendelés stb.) nem számítva, ettől az időponttól kezdve pontosan egy hónapig, november 7.-ig a község s benne a református egyház-község élete szinte zavartalannak volt mondható. Istentiszteletünket rendszeresen megtartottuk, iskoláinkban a tanítás megindult s az élet- és vagyonbiztonság a község belterületén normális volt. Ez idő alatt egyházközségünk semminemű veszteséget nem szenvedett.

1944. november 7.-e a község történelmében feledhetetlen nevezetességű dátum lett. E napon ugyanis elrendeltették a község kiürítése. A kiürítés ideje a rendelet szerint 10 napra szólt s a lakosság tartózkodási helyéül a tanyavilág és a Szarvas nagyközség jelöltetett ki. A kiköltözködés a kiszabott idő rövideje és a fogatok hiánya miatt a legnagyobb nehézségek között történt s 10 napi eleségen és hirtelen összekapkodott holmin kívül a lakosságnak minden ingó vagyona a házakban maradt.

A 10 napból 49 lett. A tanyákban összezsúfolódtott községi lakosság ez idő alatt súlyos megpróbáltatásokat szenvedett át. Számptalan helyen egy-egy tanya szobájában, konyhájában, istállóiban és fészteriben 30-50 ember húzódtott meg s az élelem-, különösen a liszt és sóhiány miatt a helyzet katasztrófálissá súlyosodott.

Az egyház lelkipásztora feleségével együtt egy római katolikus gazda tanyájában talált menedéket s tizennegyedmágával négy hetet töltött egy kis szobában. Mikor az élelem, ruha és egyéb hiányok miatt helyzetük már tarthatatlanná lett, nagy nehézségek között Szarvasra költöztek be. Két tanítónk családjával együtt szintén a tanyavilágban élte át az otthontalanság idejét.

Negyvenkilenc napi távollét után december 27.-én végre letelt a számkivetésnek ötszöröstre megnyúlt ideje s hazajöhettünk elhagyott otthonainkba.

Hogy mit jelentett Békésszentandrás községre s a református gyülekezetre nézve a kilakoltatás 49 napja, annak részletezésébe most nem bocsátkozhatom. Az ingóságokban, berendezési tárgyokban, élelmi anyagban és épületekben szenvedett kár ezidőszerint pótolhatatlan veszteségeket okozott az amúgy is szegény anyagi viszonyok között élő lakosságnak.

Az egyházközség veszteségei: az éppen 100 éves orgona sípjainak megrongálása miatt alig használható. Eltűnt 2 darab nehéz, nagyértékű bortartó ónkupa, az ezüst keresztelő edény, az összes (aranyozott szegélyezésű, nehéz piros bársony) drapéria, megrongálódott néhány díszfaragású templomi pad, a templomi kövezet egy része a benti tüzeléstől helyrehozhatatlanul elszennyeződött, egy régi kézfárasztó értékes persely-állvány, szám-kirakó tábla stb. tűz martaléka lett.

További károk: egy egész épülethez való (temetőcsősz házra szánt) tető-faanyag teljesen, a cserép anyag egy részében megsemmisült, 42 folyóméter deszkakerítés eltűnt, kifesztett ajtók 3 darab, a lelkészlakáshoz tartozó kályha, kályhacsövek, elrontott záruk, iskolai padok, iskolai anyakönyvek és egyéb rongálások tetézik az eklésia kárát.

Anyakönyveink sértetlenül megmaradtak, a levéltárban az összekeverésen kívül lényegesebb hiány nincs, az értékeesebb iratok előkerültek.

Lelkipásztornak és feleségének a rajtuk lévő felső- és alsó ruhán kívül semmi ruhaneműjük nem maradt, s itt elő sem sorolható ingóságai és berendezési tárgyai eltűnése őket szinte a teljes anyagi pusztulásáig juttatta. Hasonló sors érte egyik tanítónkat, Lengyel Jenőt és családját.

Most, hogy a nagy szenvedéseken és veszteségeken átesett gyülekezet a lehetőség szerint úgy-ahogy ismét fészket rakott otthonában, lassanként megindul a polgári és gyülekezeti élet vérkeringése is.

A bűneinkért méltó haragjában is kegyelmes Isten előtt alázattal leborulva, magunkra, drága hazánkra, egyházunkra, magyar népünkre az Ő irgalmát esdve mondjuk: *„Letörölöm könnyeimet s megyek rendeltetésem pályafutásán”.*

Főtisztelendő Püspök Uramra, munkájára Isten megsegítő kegyelmét kérve, maradtam

Békésszentandrás, 1945. január 16.

*Marjay Géza
lelkipásztor*

Doboz

1944. október 5.-én este 10 óra tájban nagy utcai csoportosulás zaja tett figyelmessé – érdektelen szemlélő előtt gyönyörűnek tetsző – tűzijátékra, mely Békéscsaba felett jelent meg, mint mondták „Sztálin-orgona” világításában. Ez a zaj rövidesen elmúlt, „visszaverték a támadókat” hangoztatta a propaganda, és sokan, ebben a gondolatban tértek pihenőre. Az október 6.-i gyásznapi azonban már hajnalban talpra állította a község apraját-nagyját. Német, majd magyar csapatok vonultak keresztül a községen, utóbbiak azzal biztattak, hogy a németeknek adják át a frontot. Az ágyúszó szünet nélkül hangzott egyre közelebb Gyula felől. A reggeli órákban nagy sürgés-forgás a községben. A szeptemberi menekülésből visszatért községi tisztviselők a főjegyző vezetésével verik az indulót. Közben én temetni megyek. Kántor nélkül, mert egyetlen itthon levő tanítónk is családjával küzd, mit

csináljanak. Temetés közben már golyók sívítását közelből hallani. Temetésről hazajövet már csendesül a falu, akik akartak, elmenekültek, az itthon maradtak óvóhelyre tértek. Én is feleségemmel és cselédünkkel a pincébe vonulok le. 11 óra múltával közeli lövések és lovasok patkócsattogásának zaja hirdeti, hogy az oroszok megérkeztek. A kíváncsiság felcsal a padlásra, s annak ablakán át nézünk végig a tekintélyes lovascsapaton, mely rohanva száguldott át a községen, de a háztetőn pattogó golyók hamarosan lezavarnak. A pincéből hallgattuk és vártuk a következő eseményeket. Nem sokáig. 13 óra körül puskaropogás és aknavető robaja tesz figyelmissé. Sarkad felől érkeznek újabb csapatok. Pincénk fala szinte reszket. A közeli útkereszteződéstől hallik a zaj, ahol a községből az északi hídon túlra vezető útból elágazik a Vésztfő és a Sarkad felé vezető út. 14 óra tájban orosz katona kiabálása kényszerít fel a pincéből. Két katona lovat követel. „Nem”-et intésemre egyik fegyverhez nyúl, „burzsujt” fenyeget, de a másik csitítja, megleégszik a zsebórámmal s tovamennek.

Az esteli órákban érkezik meg a fosztogató csapat. Lakásunkat végig fosztogatták. A könyvtárszekrény kivételével minden szekrényt kiürítettek, tartalmát széjjel szórták. Minden zseb- és karórát, számszerint 7-et, arany ezüst és nikkell órát, minden ékszert, összes nadrágomat, lepedőket, paplanokat és két női biciklit vittek magukkal. Naivságunkban nem rejtettünk el semmit azon a törékeny és porcelán és üvegtermékeken kívül, amit a bombázásból bekövetkező házomlás elől helyeztünk el a pincében.

A fosztogatás megkímélte pincénket, kamránkat, már nem volt idő ott is széjjel nézni. Az irodát szintén érintetlenül hagyták, mert a szekrények üresen ásitottak feléjük, miután az összes anyakönyveket, irattárat, jegyzőkönyveket már jóval előbb aránylag bombabiztos helyen raktároztam el az úrasztalához tartozó összes felszerelésekkel együtt, a lelkes lakás vastag bolthajtásos és ágasokkal még alátámasztott, megerősített pincéjében.

Másnap nehezen indult a forgalom. De hírek szállingóztak, hogy több civil halott lett. A hír, sajnos, igaznak bizonyult. 23-an lettek szomorú áldozatai részben kíváncsiságunknak, részben pedig annak a szomorú ténynek, hogy egy magyar zászlós néhány katonával együtt a fentebb említett útkereszteződésnél felfejlődve, golyózáport zúdított a bevonuló orosz katonaságra. Rövidesen elhallgattatták s megszalasztották őket aknalövésekkel, de a vésztfői országúton valószínűleg mind hősi halált haltak. Hátra maradt néhány német katona szintén kézigránátot dobott az oroszok közé, akik német katonák után kutatva lőttek le civil magyarokat. Még pedig 21 férfit, 2 nőt. Ezek között voltak 17 évestől 66 évesig minden korúak. Később még sebesülésbe behalt egy 17 éves ifjú. Meggyógyult két meglehetősen súlyos sebesült.

Ez már nem tartozik a bevonuláshoz, de megemlítem, hogy 1945. január 3.-án 58 éves férfit az erdőn farakás közben vadászó oroszok eltévedt golyója megölt.

Ezen életáldozatok mellett az anyagi veszteség eltörpül. Ingatlanban alig van kár. Nagyobbakról éppen nem lehet beszélni. 12 ház sérült meg kevésbé, ezek a sérülések is hamarosan eltűntek, úgy hogy községünk egyáltalán nem mutatja a háború dúlásának képét.

Egyházi épületekben is ugyanígy alig van kár. Templomunk bádofedése kapott golyótól apró lyukakat, és a torony falazatán látszik szintén itt-ott lövések helye. Egyik iskolaépület, ami éppen szomszédságában fekszik az említett útkereszteződésnek, valamint a lelkeslakás tetőzete szintén golyólövésektől kapott sérülést.

Nagyobb veszteség érte iskolánkat belső berendezésében. Sárban leragadt autók alá kihordták padjait, letörték szekrények ajtait. Ezek helyre hozatala és pótlása ma pénzben ki sem fejezhető. Az itteni asztalos ítélete szerint félmillióba kerülne a 24 darab 4 személyes pad újból csináltatása.

Anyakönyvekben, jegyzőkönyvekben, irattárban, úrasztali és keresztlő edényekben, terítőkben, semmi károsodás nem esett, ezek az első püspöki körlevélre szinte tűz bombabiztos helyen őriztettek, a parókhia fentebb leírt pincéjében.

Az anyagiak így megőriztettek, annál nagyobb a kár a lelkiekben. Istentiszteleteket megtartjuk ugyan, - mindössze egy hétig szünetelt a bevonuláskor, azután az egyesületi összejöveteleken kívül megindulhatott a normális egyházi élet; ám ha a nők talán valamit szaporodtak is, de a férfiak csaknem teljesen elmaradtak a templomból. Sőt a presbiterek is egészen megfogyatkozott számban látogatják nemcsak az istentiszteleteket, de még a presbiteri gyűléseket is.

Doboz, 1945. október 11.

Fogarassy Jenő
református lelkipásztor

Füzesgyarmat

Füzesgyarmatra az orosz hadsereg 1944. október hó 7.-én jött be. Napokkal, sőt hetekkel előbb a rádió és az újságok propaganda hírei, valamint a bihari menekültek rémhírei idegesítették és rémítették a lakosságot. A község vezetői, a nagyobb birtokosok, hivatalnokok, az egyház lelkipásztor, segédlelkésze és tanítóinak egy része elmenekült. Elvitték a községi iratokat és azokkal együtt egyházunk anyakönyveit és jegyzőkönyveit, hogy a várható pusztulástól megmentsék. Az egyházi könyveket a község egyik irodatisztje vette át a lelkészi hivataltól, az anyakönyveket és jegyzőkönyveket, község kocsijával vitte Csuz-ra és ott állítólag biztonságba helyezte. Az anyukönyvek sorsáról sajnos semmit sem tudunk, mert Csuz szlovák megszállott terület lett, és előjáróságával semmiféle összeköttetést nem sikerült felvenni. Most a külügyminisztériumhoz fordultunk, hogy diplomáciai úton hozzahassuk haza nevezett iratokat.

Füzesgyarmat község a megszállás során aránylag keveset szenvedett, mert harcok itt nem voltak, így az egyház összes épületei sértetlenek maradtak, mindössze a római katolikus uradalom kastélyát égették fel. Az iskola épületében mintegy három hétig kórház volt, ez alatt az idő alatt (ide számítjuk a német megszállás idejét is) az iskola berendezési tárgyaiban, padok, táblák stb., valamint kitört ablakok 1944. októberi értékeléssel, mintegy 12000 pengő értékű károsodás érte az iskolát. Az iskolai anyakönyvek és levéltár csaknem teljesen sértetlen maradt, úgy-szintén a tanítói, és ifjúsági könyvtárak is. Templomunk berendezési tárgyaiban, úrasztali edényekben, terítőkben, orgonában stb., semmiféle károsodás nem volt. A lelkészi hivatal irattarából az iratokat szétszórták, úgyszintén a paróchiális könyvtárat is, a

könyvtárat csaknem teljes egészében sikerült megmenteni és a levéltári iratok nagyrészt is. Azt mondhatjuk, hogy károsodás itt sem történt.

A gondnoki hivatalból 1943. évi adófőkönyvet, az utóbbi évek egybekötött gyűjtőnaplóját elvitték és az 1944. évi pénztárnapló összes beírt lapjait kitépték, ennek következtében, az 1944. évi zárószámadást összeállítani teljességgel lehetetlen, annál is inkább, mert a nyugtáknak is nagy része eltűnt. Feltörték és tönkretették két Wertheim szekrényüket.

Füzesgyarmat lakossága a megszállás alatt úgy szenvedett, mint a többi községek lakosai, részben az oroszoktól, akik itt is molesztálták a nőket, robotoltatták a férfiakat stb. részben pedig a lakosság egy részétől, akik nemcsak a menekülteknek az otthonait fosztották ki, hanem minden magyarét, aki ha csak a szomszédba is, de elment az otthonából. Akik elmenekültek, azok talán még többet szenvedtek, mert idegenben érte őket a megszállás, közülük nem egy meg is halt. Kun Albert közigazgatási jegyzőnket Kapuváron egy orosz katona lőtte agyon, Csatári István református tanítónk családja, felesége és két kis gyermeke Budapesten bombatámadás áldozatai lettek, ő maga is eszméletlenül feküdt hónapokon keresztül egyik kórházban, most internáló táborban van, tanítói állásáról lemondott. Két füzesgyarmati magyart Karcag határában lőttek agyon, itt a községben is történt egy-két ilyen eset, amikor civileket öltek meg orosz katonák. A katonák, munkaszolgálatosok, és menekültek közül még sokan nem tértek vissza, hogy hányan maradnak oda örökre nem tudjuk.

Tanítóink közül három itthon maradt, kettő katonai szolgálatra volt behívva, hat elmenekült. A menekültek visszatértek és tanítanak; katonáink közül egy angol fogságban, egy internáló táborban van. Lelkész és segédlelkész, szintén elmenekültek, március végén illetve május közepén tértek vissza és azóta lelkési szolgálatukat háborítatlanul végzik.

Az orosz katonai megszállás idején az oroszoktól később az internáló táborok kellemetlenségeitől szenvedtek és szenvednek sokat egyesek.

Füzesgyarmaton a normális állapotok 1944. novemberének az elején állottak helyre, amikor már az Istentiszteletek tartása és református iskolában az itt maradt rendes és ideiglenesen beosztott helyettes tanerők működésével a tanítás is megkezdődött.

A múltban az Isten volt velünk, jövőnket is Ő formálja Benne bízunk.

*Kiss János
református lelkipásztor*

Gádoros

Lelkipásztora Benkő Ferencz lelkipásztor és B. Kiss Zsigmond segédlelkész az 1944. szeptemberben bekövetkezett hadiesemények ideje alatt helyükön maradtak és végezték hivatali teendőiket. Helyén maradt Bese Imre gondnok és vitéz Király Lajos kántor is.

A presbitérium tagjai közül dr. Papp Károly, dr. Molnár Gyula, Paksi Sándor elmenekültek ismeretlen helyre; ifj. Bokor János hadimunkára rendeltetett ki ismeretlen helyre, a presbitérium többi tagjai idehaza maradtak. Gyülekezetünk több tagja nem is menekült el a községből.

A gyülekezet tagjai közül október 7.-én László Jenő egyháztagot, mert lakásán 3 magyar katonát elbújtatott, az orosz katonák agyonlőtték. Híveink közül 1944. év végéig több áldozat nem volt.

Lelkipásztorok emberfeletti munkája következtében az egyházat semmi anyagi kár nem érte, levéltára, klenódiумok, elrejtve épen maradtak, rendeltetésüknek átadattak. Lelkipásztor lakásába mindig a katonai parancsnokot kérte beszállásolni és ennek következtében semmi rendetlenség a lelkészlakásban nem volt. Lelkipásztor éjjel-nappal hívei körül tartózkodott, ahol segítségre szükség volt, ott közbejárt, híveit a lakásán éjnek idején összegyűjtötte és vigasztalta, erősítette, akik a lakásba nem fértek be, azok a templomkert bokrai és fái között elbújva találtak menedéket. A sok zaklatásnak, rekvirálásnak, lopásoknak lelkipásztor közbelépése igen sok esetben akadályul szolgált. Mint híveink mondják, menedékük volt az egyház.

Épületekben, Istené legyen a hála érette, semmi kár nem esett, azok teljes épségben megmaradtak.

Az egyház tulajdonát képező lelkipásztori javadalmi földek, valamint a Spilka alapítványi föld vetetlen maradt, azokat a bérlők felmondták az állatok elvesztése és munkások hiánya miatt.

Az istentiszteletek az első két vasárnap kivételével zavartalanul megtarthatók voltak, valamint minden más egyházi munka normális keretek közt folyt, semmi akadály nem volt. Híveink a súlyos megpróbáltatás ideje alatt buzgón látogatták az istentiszteleteket, úgy ünnepeken, mint hétköznapiokon. Vasárnapi-iskola, biblia-óra, ifjúsági munka B. Kiss Zsigmond segédlelkész vezetése mellett a normális keretek között megtartatik. Híveink a nehéz viszonyoknak megfelelően fokozottabb mértékben látogattak meg.

Egyházi adó, mivel az együttes kezelésében van, alig folyt be, így tisztviselők fizetést október óta nem kaphattak. Elmaradt a vallásügyi minisztérium által az illetményhivatal útján kiutalt lelkési és segédlelkési kongrua, kárpótlék, családi pótlék.

Az újbori és karácsonyi úrvacsora osztás lelkipásztor előre való gondolkodása következtében két szín alatt, rendszeren megtörténhetett.

Egyház iskolát nem tart fenn, így jelenteni való nincs.

Nagyszénás fiókegyház

Az egyház gondnoka Czeglédi István ismeretlen helyre elmenekült, a presbitérium többi tagjai a községben maradtak. Ez ideig emberéletben áldozat nem volt.

Épülete, levéltára, klenódiума nincsen, így károsodás nem érte a fiókegyházat. Karácsonyi istentisztelet úrvacsoraosztással megtartatott.

Szentetornya fiókegyház

Az egyház gondnoka Petri Imre, valamint a presbitérium tagjai is a községben maradtak, emberéletben nem esett áldozat.

Egyháznak épülete, levéltára, klenódiума nincsen, így károsodás nem érte. Fuvarhiány miatt istentisztelet nem tartatott.

Nagymágocs fiókegyház

Az egyház gondnoka Szolády Sándor ismeretlen helyre menekült, a presbitérium tagjai s a hívek a községben maradtak. Híveik közül pedig eddig áldozat nem volt.

Egyháznak épülete, levéltára, klenódiума nincsen, így károsodás nem érte.

A nagy távolság miatt és fuvarhiány miatt istentisztelet nem tartatott.

Kiskirályság szórvány

A szórvány jelentése benne foglaltatik az anyaegyház jelentésében.

*Bese Imre
gondnok*

*Benkő Ferenc
lelkipásztor*

Gyoma

1944. október 6.-án délután 3 óra körül meglepetésszerűen szovjet páncélosok futottak be a Gyoma közvetlen szomszédságában lévő Endrőd község területére. Az orosz páncélosok – heves harcok közben – tovább nyomultak előre, Gyoma irányába. A két község közt újabb tűzharc következett. Gyoma lakosságát a legteljesebb mértékben váratlanul érte a támadás, amikor 4 óra tájban az első gránát bevágódott a községbe. Másnap, október 7.-én, a délelőtti órákban – heves ágyúzás után – a vörös hadsereg benyomult Gyomára s megszállta a községet, amely azóta – megszakítás nélkül – orosz kézben van. Két napi zűrzavar után, október 9.-én az orosz katonai parancsnokság megbízta Fekete Sándor anyakönyvvezetőt – egyházunk egyik derék presbiterét – a polgári városparancsnoki teendők végzésével. Október 11.-én megalakult a helyi direktórium. Majd ennek kb. egy hónapi működése után a kommunista párt újjászervezte a községi elöljáróságot.

Az október 6-ki és 7-ki hadi eseményekkel kapcsolatban, illetve annak következtében, nyomban vagy később egyháztagjaink emberéletben a következő veszteséget szenvedték: Horváth Lajos, 5 éves kislíával együtt, Juhász Lajos gránátrobbanás következtében; K. Tóth Lajos, Nagy Lajos, Icsa Sándor agyonlövés következtében; Kegy Istvánné tüdőlövés, Köszl Ottóné golyó általi agysérülés, Vági József gránátokozta agyrontolás következtében életét veszítette. Szanyigó Ferenc és neje, továbbá R. Szücs Erzsébet a megszállás napján önkezeléssel vetett véget életének. Az áldozatok száma: 12.

Egyházi épületeink sok kisebb-nagyobb kárt szenvedtek, a kár azonban – hála a Gondviselésnek! – nem katasztrofális és így az belátható időn belül helyrehozható, illetve pótolható.

Templomunkat és tornyunkat kilenc gránátalát érte. A legnagyobb hatású gránát a torony déli oldalán – közvetlenül a harangablak felett – igen nagy rést ütve, áttörte a vastag falat, majd a toronyszobába hatolva szétroncsolta a harangokat tartó egyik vasgerendát és a középső nagyságú harangot kettészelte. Szilánkjai a kisharangot két helyen átlukasztották. A harmadik és egyben legnagyobb harang sértetlen maradt. Egy másik súlyos találat a templomtető északi oldalát rongálta meg, a templompadláson robbant gránát repeszdarabjai a templom középső fő boltívet több helyen átütötték. Az így keletkezett rések azonban csak kisebb méretűek, úgyhogy beomlás veszélye egyáltalán nem fenyeget. A templom és torony falait ért többi gránátok nagyobb mérvű rongálásokat nem okoztak. Úgy templom, mint a torony szilárdan áll. Az ablakok 90 %-ban épen maradtak. A templom belső berendezésében – a lövések következtében – kár nem történt. Az orgonát azonban ismeretlen tettesek erősen megrongálták, a főbejárati, valamint a karzati ajtókat és az orgonaajtót felfeszítették és ez utóbbiak zárját tönkretették.

Az iskolaépületekben kisebb károk keletkeztek. A központi iskola tetőzete sérülést szenvedett. Mintegy 2000 cserép tönkrement. A melléképületekben kisebb kár esett. A mentő- és iratszekrények tönkrementek. A padoknak cca 20 %-a eltűnt. Két nagy kályhát, csövel együtt elvittek. A KIE felszerelését: asztalt, székeket, padokat, irat- és könyvtárszekrényt, ping-pong és billiárdasztalt tönkretették. A Hősök útjai és a Baross-utca 27. sz. alatti iskolákban az ajtók, ablakok és záruk megrongálódtak, az irat- és mentőszekrény tönkrement. A Baross-utca 36. sz. alatti iskola tetőzete, ajtajai, ablakai és zárai megrongálódtak, az irat- és mentőszekrény tönkrement. A Horthy M. út 81. sz. alatti iskolaépület, valamint a melléképület tetőzete megrongálódott. Az ajtók, ablakok, záruk szintén megrongálódtak, az irat- és mentőszekrény tönkrement. Az összes kerítések és cölöpök eltűntek. Az egyház hivatali épületének ablakai részben betörték, az ajtózárak megrongálódtak. A lelkészlakásokon csak kisebb rongálódások vannak. Zárak tönkrementek, kilincsek eltűntek. A kántorlakás falát kisebb aknátalát érte. A lelkész-, kántor-, továbbá a lakatlan tanítói lakásokból a katonai parancsnokság az egyház tulajdonát képező kályhákat és tűzhelyeket elvitette. A lelkészlakásokat, a kántorlakást és a lakatlan tanítóilakásokat ismeretlen tettesek kifosztották. A bútorokat a katonai parancsnokság elszállította. A lelkészlakásokból – jóllehet Kruchió Lajos gondnok, Katona Gyula segédlelkész és Balogh András egyházi többízben is megkísérelte – néhány jelentéktlenebb holmin és kevés könyvön kívül semmit sem lehetett megmenteni, mivel az ott tanyázó katonaság nem engedte.

Anyakönyveink, jegyzőkönyveink, úrasztali edényeink és terítőink, amelyeket még szeptemberben biztonságba helyeztünk, hála Istennek, kivétel nélkül mind sértetlen állapotban megmaradtak. Keresztelő kancsóink szintén épségben vannak. Irattárunkat feldúlták. Az 1942. évi lelkészi hivatali akták eltűntek. A kár nem súlyos, mert az ugyanerről az évről való elnök-lelkészi akták – amelyek sokkal fontosabbak – hiánytalanul megvannak. Fenti hiánytól eltekintve iratanyagunk csaknem teljes.

Lelkészi hivatalunkat több ízben feldúlták. A legsúlyosabb inzultus november 4-én történt, amikor összes hivatali helyiségeinket megszállták. A reggel hivatalába érkezett Katona Gyula segédlelkészt nem engedték be. Majd amikor a gondnok és a helyettes kántor kíséretében később ismét be akart oda lépni, hogy néhány fontos dolgot magához vegyen, az egyik vörös katona pálcával verte ki. Szerencsére ez az alakulat másnap továbbment.

A lelkeszi hivatalból az ott volt palástokat ismeretlen tettesek még az első napon elvitték. A perselyeket feltörték és kifosztották. A lelkeszi hivatal írógépét sokáig meg tudtuk őrizni, különböző helyeken rejtegetve, míg egy éjszaka az is eltűnt. Ezekon kívül még különböző apróságok tűntek el: papírvágókés és olló, írógéppapír, nyomtatványok stb. A pánccs szekrényeket is megpróbálták megfúrni, de eredménytelenül. A pénz hiánytalanul megmaradt. Hasonlóképpen az adófőkönyvek és pénztári naplók is.

Október 6.-án, a késő délutáni órákban, Bay József és Gyökössy Dániel lelkészek – családjukkal együtt – elhagyták a községet. Hetek múlva Bay Józsefet Pesten, Gyökössy Dánielt pedig a Dunántúl különböző helyein látták. Jelenlegi tartózkodási helyük ismeretlen.

Hajdu Béla ig. tanító október 4.-én, feleségével együtt, Szolnokra utazott, ahonnan a megszállás miatt már nem tudott visszatérni. Tartózkodási helyük ismeretlen. Október 6.-án Kiss István és Oláh István tanítók, családjukkal együtt eltávoztak községünkben. Oláh István 1945. január 2.-án visszatért.

Katona Gyula segédlelkész október 6.-án délután Endrődön, a fiókegyházban temetett. A temetői liturgia közben az orosz pánccsok befutottak Endrődre s nyomban feláldozták a harcot. A temetői szertartás bevégezése és a sír behantolása után, a kíséretében volt előnéveléssel, Bíró Dániellel, (a helyettes kántor betegsége miatt nem volt jelen) hazafelé igyekezett. Mivel a temető a községen túl van, útjuk Endrődön keresztül vezetett volna. A községen azonban már nem lehetett átmenni, az utcai harcok miatt. A Körös mentén kerestek tehát utait Gyoma felé. A hídfőt azonban a németek akkorra már megszállták. Ezen az úton sem mehettek haza. Így kénytelenek voltak a tűzből kifelé haladva, a tanyák között meghúzódní. Másnap reggel ismét megkísérelték a hazajutást, mindhiába. Október 8.-án reggel újból elindultak hazafelé, de ismét golyózáporba kerültek. (A menekülő hídfőrség töredékeit üldözték a vörösök.) Egy tanyában kerestek menedéket. Október 9.-én hétfőn reggel negyedszer próbálkoztak meg a hazajutással, ami három napi megpróbáltatás után – Isten segítségével – végre sikerült is.

Egyháztagjaink, a már említett emberáldozatokon kívül, anyagiakban is károkat szenvedtek. Az elmenekültek lakását ismeretlen tettesek kifosztották, a bútorokat a katonai parancsnokság elszállította. A református vallású elmenekültek száma mintegy 30-40 fő. (Az összes menekülteknek cca 20 %-a.)

1945. január 5.-én a német származású egyének közül a 16-45 év közötti férfiakat és a 18-30 közötti nőket elszállították. Ez a tény elsősorban az evangélikus egyházat érinti igen súlyosan, de egyházunkat is érinti, mivel az elszállított egyének között református vallásúak is voltak. Ez utóbbiak száma – az eddigi adatok szerint – kb. 20-25.

Iskoláinkban a tanítás november 20.-án kezdődött meg. A helyi hatóságok rendelkezésére már két héttel előbb megkezdődött ugyan a tanítás községünkben, de felekezeti

jelleg nélkül. Vallást nem volt szabad tanítani. Később a katonai parancsnok közös értekezletén közölte a felekezetek lelkészeivel és tanítóival, hogy a tanítást az addigi módon lehet folytatni. A honvédelem kivételével minden tantárgy tanítható, még a vallástan is. Az engedély birtokában az egyházak megnyitották iskoláikat.

Egyházunk 10 tanítója közül csak három volt itthon: Faragó Károlyné, Kató Gáborné és Faragó Károly c. igazgató. Hajdu Béla ig. tanító, Oláh István és Kiss István tanító eltávoztak. Katonai szolgálatot teljesítenek: Gecsei Zoltán, Somogyi Mihály, Mészáros István, Darvas Tibor tanítók. Hogy a tanítást megkezdhessük, szükség volt arra, hogy helyettes tanítókat állítsunk be. A helyettesítésre felkértük Németh Gizella okl. tanítónőt, Kovács Sándor V. é., Kovács Ilonka IV. é., és Gaál Éva IV. é. tanítóképzősöket. Így hét tanerővel, négy tanteremben folyik a tanítás. A presbitérium – a távol levő Hajdu Béla ig. tanító visszatéréséig, ideiglenesen – Faragó Károly c. igazgatót kérte fel az igazgatói teendők ellátására, aki a múltban már nem volt igazgatója iskoláinknak. Oláh István tanító hazatérése után pár heti szabadságot kapott, hogy lakását némiképpen helyrehozhassa s berendezhesse. Így tanítói ténykedését a mai napig még nem kezdte meg. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 15/1945. M. E. sz. rendelete – amelyet éppen a mai napon kaptunk meg – elrendeli a közalkalmazottak igazolását. Oláh István igazolása folyamatban van.

Egyházunkban normális gyülekezeti élet van. Az istentiszteleteket rendszeresen megtartjuk. A templomlátogatás, a körülményekhez képest kielégítő.

Az őszi úrvacsoraosztást bor hiánya miatt nem tarthattuk meg. Karácsonykor azonban már úrvacsoraosztás is volt. Az egyháztagok meglepően nagy számmal járultak az úrasztalához. Keresztelés, esketés, temetés, beteg úrvacsoráztatás, mind a régi rendben történik. A vallástanítás és konfirmációi előkészítés szintén. A nőszövetségi és ifjúsági munka most indul meg. Az egyházi adó 50 %-a december 31.-ig befolyt. A befizetések az óta is tartanak.

Palotás István önálló állami hitoktató lelkész, aki a helyi polgári iskolában a vallástanítás mellett – a tanárhiány miatt – mint kisegítő-tanár is működik, a gyülekezeti munkában a múltban sem vett részt s gyülekezeti lelkészi szolgálatot jelenleg sem végez.

Az összes gyülekezeti lelkészi teendőket Katona Gyula segédlelkész látja el.

Az endrődi fiókegyházban a szokásos bel- és külterületi istentiszteleteket és vallástanításokat – amelyeket a múltban Katona Gyula segédlelkész végezett – a megszállás óta az anyaegyházi lekötöttsége, másrészt a fuvarhiány miatt, sajnos, nem végezhet. Temetést, keresztelést, betegúrvacsoraosztást azonban végzett. A lehetőség szerint ezt a kérdést igyekszünk megoldani, minél előbb.

Az egyházunkat ért összes anyagi kárt összecszerűen most még nem lehet pontosan megállapítani, de a hozzávetőleges becslések szerint mintegy 15.000 (tizenötezer) pengőre tehető.

Az épületkárok közül eddig a templom és a központi iskola tetőzetét hozattuk rendbe. A használhatatlanságig megrongált orgonát Faragó Károly ig. tanító, vitéz Mészáros József helyettes kántor és Katona Gyula segédlelkész teljesen kijavították. A tanítás szolgálatába beállított iskolákat, illetve tantermeket rendbe hozattuk.

Mivel elnöklelkész nélkül szabályszerű presbiteri gyűlést összehívni nem lehet, a rendkívüli helyzet megkívánta intézkedéseket a már három ízben összeült presbiteri értekezlet döntései alapján tettük meg.

Egyedül Istené a dicsőség!

Gyoma, 1945. január 20.

Katona Gyula
segédlelkész

Gyula

Esperes atyánk Margit leánya halála miatt lélekben nagyon megrendült. Felesége a postakocsin el is indult Debrecen felé, hogy talán még a temetésre elérkezik. Atyánk küszködött magával. Az apai érzés vitte volna, a kötelesség Gyulán marasztotta. De attól kezdve lélekben még inkább kettéhasadt. Hír jött, hogy felesége nem tudott Debrecenbe eljutni, valószínűen Pestre vergődött. Ettől kezdve nem volt nyugta egy pillanattig sem. Gyötrelmem volt nézni ezt a megtört fáradt embert. Végül is október elején kerékpáron elindult vagy Debrecenbe, vagy Pestre, mint mondá, a felesége után. Azóta két hónap is eltelt, tele voltunk aggodalommal, míg a tegnapi nap folyamán egy Pestről nagy kerülővel hazavergődött atyánkfia hozott tőle hírt, kb. öt héttel ezelőtt beszélt vele Pesten és nagyon aggódott miattunk. Mégis valami megnyugtató!

Anyaszentegyházunkról Isten iránti mélységes hálával jelenthetem, hogy szinte csak egy napi megszakítás mellett mindeztidáig zavartalanul működik, minden funkcióját végezzük: Kustár Dániel, Molnár István és én, Kósa Feri hazament Ceglédre. Presbiteri gyűlést tartottunk a főgondnok vezetésével, melyen engem vezető lelkészi, Molnár Istvánt pedig, minthogy gondnokunk lemondott, a pénztári teendőket ellátásával bíztak meg. Különböző gondnokot karácsony másodnapján van számításukban választani. Anyagilag még ezideig nem akadunk fel, államsegélyes tisztviselőink számára is folyósítottunk 50 %-os előleget. Istentiszteleteinken a hívek szép számmal részt vesznek. Iskoláinkban a tanítást november 3.-án megnyitottuk mi lévén a legszerencsésebb helyzetben, mert ezideig még egyetlen termünket sem foglalták le, jóllehet minden iskola és középület kórház. A vallástanítás is folyik a régi mederben minden jellegű iskolában.

Egyházmegyénkről is szabad legyen beszámolni, míg illetékesebb jelentés nem futna be. Szomorú, hogy igen sok órálló nem érezte meg a fokozottabb vigyázás szükségességét. De ne ítéljünk, hogy ne ítéltsünk! Tudomásom szerint eltávoztak: Gyulaváriból Ratkay László, ott most igen nagy buzgósággal Tisza Imre diakónus szolgál, a sakramentális szolgálatokat pedig mi látjuk el, úgy szintén az esketést is, noha egy pár esetben a testvér keresztelni is kénytelen volt, mert behozták a gyermeket a templomba. Gyomáról Bay József, Gyököcssy Dániel, helyben maradt Katona Gyula aki a lelkészi, Palotás István, aki a vallástanítási szolgálatokat látja el, Mezőberényből Sértő

Radics István, a szolgálatokat az evangélikus lelkész látja el, Öcsödről Irlanda Dezső és P. Nagy Elek, ott a szolgálatokat a Battonyáról idemenekült Vörös Lajos lelkipásztor látja el. Köröstarcsáról Papp Gábor eltávozott, a segédlelkézt pedig azonban a napokban hívták be a katonai szolgálatra, ott egy beszercei segédlelkész ragadt, aki működési felhatalmazást kér, neve: Rápó Károly. Kunágotáról Ivanits Bertalan, a tanító segélykérő levele éppen most futott be hozzánk, melyet áttettem az esperes helyettes úrhoz. A kétegyházai missziós lelkész betegen fekszik a gyulai civil kórházban. A mezőhegyesiek természetesen szintén nincsenek helyükön. Szeghalom szinte lelkipásztor nélkül van, a torony össze van löve. Helyükön maradtak a lelkipásztorok tudtommal: Békés (innen csupán Turóczy vallásánár távozott el), Békéscsaba, Békéssámsón, Doboz, Földeák, Szarvas, ezekkel a testvérekkel ugyanis már levélváltásunk volt.

Úgy tudom, hogy már a helyén van Gönczy nagytiszteletű úr is Vésztőn, kinek hétfőn jelentést is tettem a gyulai helyzetről, várva és kérve esperes helyettesi intézkedését az egész egyházmegyét illetően. Ugyanis egyre másra jönnek a levelek a lelkipásztoroktól tanács és útbaigazítás végest egyfelől a rendkívüli körülmények, másfelől az évvégén adódó egyházi köteleességek és teendők miatt, költségvetés, zárszámadás. Mindenkinek azt írjuk válaszelevélben, hogy mindaddig, míg más rendelkezést nem kapunk a törvénykönyv a döntő. Mindazonáltal mindannyiunk nevében mély tisztelettel kérünk Püspök úrtól amennyiben a mód és lehetőség engedi egy atyai, pásztori levelet, melyben a teendőkre nézve irányítást kapjunk mindnyájan és egyben a lelki kapcsolatokat is felújítsuk, sőt tovább mélyítsük, különösen szükség lévén ezekre a jövőben.

Nagy lelkiszomorúsággal tölt el bennünket a mi kedves, drága és nagy áldozattal századokon át kiépült Debrecenünk pusztulása. A szeptemberi éjszakákban itt virrasztottunk a háztetőn és könnyeinkkel szerettük volna oltani az égő Nagytemplomot.

Gyulát ezzel szemben alig viselte meg a harc, anyaszentegyházunk minden értéke hiány nélkül meg van, természetesen ezekkel nem hivalkodunk, hanem mint egykor őseink, ha nem fa, de cserépedényből osztottunk úrvacsorát.

Fiúi tiszteletadásunk kifejezése mellett búcsúzom, egyben Püspök Atyánkra a mindnyájunk, a gyulai és környékbeli lelkipásztor atyafiak nevében is Isten gazdag áldását és mindenekre megsegítő kegyelmét kérünk, remélve, hogy a kért atyai pásztori levél mihamarabb hozzánk érkezik és ez őszi ködben vezérlő és tanító szövétnekünk lesz.

Személyi vonatkozásban a gyulai református egyház és vele a békésbánati egyházmegye megfogyatkozott, amennyiben az esperes lelkipásztor Harsányi Pál, leánya temetésére szeptember végén eltávozott és ide a hadiesemények következtében vissza már nem térhetett. Hasonlóképpen eltávozott gyülekezetünkől Kósa Ferenc egyházmegyei missziói lelkész feleségével, Zsengellér Margittal, gyulai tanítónővel, ők Ceglédre mentek, honnan a héten levelet is írtak. Nincs semmi bajuk, és szeretnének visszajönni, de lehetőség és alkalmatosság erre még most nem kínálkozik. Harsányi Pál esperesről az az értesítésünk van, hogy november végén még Budapesten volt.

A hadiesemények miatt híveink közül mindössze 6-an veszítették életüket, köztük gondnokunk felesége is. Mindegyiket egyházi szertartással temettük el.

Épületkárok szinte jelentéktelenek, templom, parókia, iskola ablaküvegei töredezték be, egyik tanítói földünkön gránát érte a tanyát, de ezek miatt épületeink használhatók. Kultúrházunkból asztalok, székek veszték el.

Kegyszereink, anyakönyveink ma még biztos helyen hiánytalanul megvannak.

A hadiesemény rövid leírása: egy hétig Gyula és Elek között hullámozott a harc, ez idő alatt halt meg több hívünk és rongálódott meg a városban néhány ház. Október 6.-án hajnalban kezdődött a nagy támadás, mely 9 órára be is fejeződött és a győző orosz hadsereg átdübörgött városunkon. Templomunkban istentiszteletet október 6.-t kivéve mindig tartottunk, melyen egyre bátorodó híveink mind többen, többen vesznek részt. Egyházukhoz való ragaszkodásukat így is, de még adakozásukkal is bizonyítgatják. Egyházi munkánkban senki nem gátol, iskoláinkban a tanítás november 3.-a óta zavartalanul folyik, mivel egyik iskolatermünket sem foglalták le, sőt a jövő héttel kezdve még a római katolikus gimnázium is a mi iskolai épületünkben tanít. Egyedül a belmissziói szervek nem működnek, azok is inkább fahiány miatt, meg az egész heti nagy elfoglaltság miatt.

Itt maradt lelkipásztorok: Nagy Sándor vallásoktató lelkész, jelenleg megbízott helyettes lelkész is, Kustár Dániel vallásoktató és Molnár István esperesi segédlelkészek hűséges és odaadó szolgálattal dolgozunk, hogy gyülekezetünkben a hitélet semmiképpen ne hanyatoljon, sőt a hívekben az egyház lelki, anyagi dolgai iránti felelősség ébredjen és erősödjön.

Midőn mindezeket a legmélyebb tisztelem kifejezése mellett jelentem vagyok Főtiszteletű Úrnak.

Nagy Sándor
vallásoktató lelkész, helyettes lelkipásztor

Hódmezővásárhely

Jelentésem első részében idézem az 1945. február 27.-én tartott első presbiteri gyűlésen előterjesztett elnöklelkészi beszámolómat. Az azt követő időszak eseményeiről és történéseiről, valamint az orosz és román megszállás alatt történt egyházi és személyi veszteségekről az elnöklelkészi jelentés után szólok.

Nagyitiszteletű Presbitérium!

Az előző években az év első presbiteri gyűlésén mindig kedves kötelesség és szívem szerinti feladat volt számomra az, hogy beszámoltam az elmúlt év eseményeiről és rámutattam a reánk váró feladatokra. Amikor most ugyanezt szeretném teljesíteni: szinte visszariadok a feladat nehéz voltát érezve. Mert az elmúlt 1944-ik esztendő úgy hazánk, mint egyházunk számára annyira sorsdöntő, hogy abban a kábulatban, melyet ennek eseményei mindnyájunkra rázúdítottak, még nem is vagyunk képesek felmérni. Pedig létünk függ attól, hogy fölérjük tudunk-e nőni és fel tudjuk-e bennük is ismerni Isten hatalmas kezét és

meg tudjuk-e érteni Isten üzenetét mindabban, ami velünk esett meg ezekben az időkben. Nekünk, az Evangélium egyházának nemcsak tudnunk kell, de hirdetnünk és bizonyágot tennünk amellet, hogy Isten akarata ellenére semmi sem történhetik és minden a mi javunkat szolgálja.

Az év első felének eseményei, bár előre vetették árnyékát a következőnek, elhomályosulnak azok mellett, melyekkel az utolsó 5 hónap ejtette rabul egész valónkat. Amint közlekedett hozzánk a harctér, mind nagyobb és nagyobb rettegés fogta el a lelkeket. Illetékes helyek és hatóságok ahelyett, hogy lelket igyekeztek volna önteni a lakosságba, még szították a félelmet. Egyházunk lelkészi kara mindent megtett, hogy a szószerk útján ellensúlyozza az ijesztés munkáját, de szavát elnyomta a pánikkeltő lárma. Először szeptember végén került ostrom alá városunk. A szeptember 25.-i első menekülés alkalmával egyedül a református lelkészi kar volt az, melyik teljes egészében helyén maradt. Pedig nagyon kellett imádsággal erősíteni magunkat a propagandával szemben, mely bennünket is magával akart sodor-ni. Hogy ezt illusztráljam, csak azért említem meg, hogy Szentesről úgy a főispán, mint a polgármester visszaküldte autóját, hogy pakoljak és menjek utánuk. Mégis nekünk volt a legnagyobb veszteségünk. Nagy Béla susáni lelkésztársunk idegei nem bírták ki a harc, menekülés és riasztó hírverés izgalmait és 26.-án reggel családját kiirtotta és magával is végzett. Értékes munkást, derék pástort veszített benne egyházunk. Felesége pedig egyenesen pótolhatatlan veszteség susáni egyházzrészünk számára. Lelkészi karunk megrendülten állta körül az öt koporsót. Nem kutatjuk tettének okát, nem ítélnék, hogy ne ítéltessünk. Idegrendszerét megbolygatta a 4 év előtt körüle felburjánzott rágalomhajsza és növelte, érlelte azt a terheltséget, melyet magában hordozott. Búcsúóraiban Isten irgalmához folyamodott. Hisszük, hogy nem hiába.

Másik súlyos veszteségünk Gáspár Kálmán igazgató tanítónk halála. Ő szeptember 25.-én a helybeli nagyállomáson tartózkodott, amikor egy odacsapódó akna szilánkja megölte. Kiváló tanító, jó pedagógus, igazi ember volt, egyházának mindenkor hűséges és buzgó tagja, Istennek alázatos szolgája: így a veszteség súlya kétszeres erővel nehezedett és nehezedik reánk.

Pár nap múlva egy időre távolabb ment tőlünk a harcvonal. A menekültek nagy része visszatért. De nem soká tartott a csend. Október 3.-án újból megindult a riasztás a hatóság részéről. Összehívtam a lelkészi kart és feltártam előttük a helyzetet és ismerttem a hatóság álláspontját. Semmit nem szépítettem a képen, melyet illetékesek festettek elém a ránk váró sors felől. Kijelentettem, hogy én maradok. Személy szerint felkérdezve a kar tagjait, mindnyájan egyértelműleg a maradás mellett nyilatkoztak. Azonban a városban tudatosan táplált tömeghisztéria, menekülési láz, a 6.-án éjjeli bombázás többet magával ragadott, úgy hogy csak Losonczy Endre, dr. Godács Imre, Beretzki Sándor, Seres Béla, Rapcsák Péter és én maradtunk a helyünkön. Éppen annyian, hogy a szolgálat ellátásában zavar nem állhatott be. Október 8.-án reggel szállták meg az oroszok a várost. E napra hirdettünk úrvacsoraosztást, de nem tudtuk megtartani. Istentiszteletet is csak Losonczy Endre tartott néhány résztvevő számára az Újtemplomban. Többi templomunk még ekkor üres maradt. De már 15.-től kezdve minden zökkenő és zavar nélkül tartjuk istentiszteleteinket. Sőt négy hónapra keresztül az evangélikus templomban is mi szolgáltunk az elmenekült kolléga helyett.

November elején megnyitottuk iskoláinkat is, bár a leánygimnázium egész tanári kara elmenekült, a fiúgimnázium tanáraiból is csak 6 maradt helyén, a többi vagy hadba vonult vagy elmenekült és a tanítói karból is csak 7 maradt itthon. A két gimnáziumot összevontuk úgy, hogy az, alsó négy osztályban fiúk és lányok külön, a felső négy osztályban együtt tanulnak redukált óraszámban ny. tanárok és kisegítő tanárok alkalmazásával. Vallástanár nem lévén, óráikat Márton Árpád, dr. Godács Imre, Seres Béla, Rapcsák Péter látták el. Elemi iskoláinkban először csak az alsó 4 osztályt nyitottuk meg, később az V. és VI. osztályok is megnyíltak, sőt újabban két telepen már a VII. és VIII. osztály is működik, természetesen itt is nagyobbára helyettes és kisegítő tanárok alkalmazásával. A gimnáziumok igazgatói teendőit Vörös Mihály tanár vállalta, míg az elemi iskolák igazgatását Kiss Károly nyugdíjas igazgató és Csenki Ferenc igazgató osztják meg egymás között.

Mindezen intézkedést elnöklelkész és a presbitérium által e célra előlátásból még júniusban alakított Intéző Bizottság hajtotta végre.

A beszámoló teljessége okából már itt jelentem, hogy a susániak kérésére a megüresedett lelkészi állást betöltöttük és arra egyhangú meghívással Rapcsák Péter vallástanító lelkészünket választotta meg a susáni gyülekezet. Állásába ünnepélyesen Losonczy Endre egyházmegyei tanácsbíró iktatta be. Egyházi főhatóságainktól el lévén zárva, az 1944. évi VIII. tc. illetve a vonatkozó 310-1944. sz. zsinati határozat értelmében elnökségünk, illetve Intéző Bizottságunk tette meg a törvényben megszabott intézkedéseket.

Közben visszajött Nagygyörgy Sándor tabáni lelképásztor és Eperjesi Mihály vallástanító lelkész. A Rapcsák Péter helyére pedig dr. Tóth Kálmán teológiai magántanárt alkalmazta az Intéző Bizottság. Ezek folytán más iskolába járó növendékeink vallásoktása is megnyugtatóbb megoldást nyert és a lelkészi szolgálatok is könnyebben elláthatók.

Az egyházi pénztár hadbavonult két derék tisztviselőjének helyébe pénztárnokul Feyes Ida anyakönyvi kisegítő munkaerőnket alkalmaztuk, míg a könyvelés teendőit Kiss Károly nyugdíjas igazgató-tanító vállalta és végzi nagy buzgósággal. Nem lehetünk elég hálásak iránta, hogy nagy szükségünkben segítségünkre jött.

Így egyházi életünk minden vonatkozásban eléggé megnyugtató képet mutat.

A vesztett háború és a megszállás természetszerű velejárójaképpen anyagiakban úgy híveink, mint egyházunk nagy veszteséget szenvedett. A románok nagy kárt okoztak gimnáziumunk szertáraiban, feldúlták egyházi hivatalainkat, egyházmegyei levéltárunkat. Elvittek több úrasztali edényt, terítőt, az egyház három írógépét, számológépét, az összes tiszta lapokat tartalmazó könyveket. Széthányták a pénztári hivatalt, az egyház pénzszekrényét nem tudták feltörni s az abban lévő pénzmennyiség, cca 20.000 pengő megmaradt, a jegyzői hivatalt és az anyakönyvi hivatalt, de Istennek hála, úgy a jegyzőkönyvek, mint az anyakönyvek: széthányva és szétaposva bár, de hiány nélkül megmaradtak és megvannak. Összeszedésük, elrendezésük megtörtént. Az egyház lelkészei és tisztviselői személy szerint is sok kárt szenvedtek, különösen ruházati cikkekben, berendezési tárgyokban és bútordarabokban. Élelemben is nagy a veszteség.

Tisztviselőinket mindeddig pontosan tudtuk fizetni, mihez hozzásegített városunk megértő vezetősége; vállalta az államsegélyek folyósítását hitoktató lelkészeink, tanára-

ink és tanítóink részére. Továbbá is együttes kezelésben szedi be egyházi adónkat. Illesse köszönet és hála őket egyházunk részéről.

Híveinkben hatalmasan megnövekedett e nehéz időkben az áldozatos szeretet. Az ORSZ. által fenntartott Árvaház és Aggmenház a központtól elszakadva igazán árvaságra jutott. Egyetlen kérő szavunkra megindult az adakozás a két szeretetintézmény részére. Természetbeni és pénzbeli adományok oly bőségben futnak pénztárunkba, az árvaházhoz, hogy fennállása óta még sohasem volt ilyen gondtalan a vezetőség és sohasem tudtuk ilyen jól ellátni árváinkat és ápoltjainkat.

Mielőtt beszámolómat lezárnam, helyénvalónak tartom és kötelességemnek tudom, hogy személyemre vonatkozólag is jelentést tegyek. Anélkül, hogy közdolgozka vagy éppen pártpolitikába beavatkoztam volna, vagy bármely politikai pártnak tagja lennék, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok kérésére vállaltam a Front elnökségét és egyúttal a helyi Nemzeti Bizottság elnöki tisztét is. Ugyancsak így esett rám az a megtiszteltetés is, hogy az ideiglenes nemzetgyűlés tagjául választott a Törvényhatóság. Úgy érzem, hogy mindez nem annyira személyemnek szólt, hanem az állásnak, melyet a presbitérium bizalma folytán betöltök. Nem magamnak használok vele, hiszen éppen jelen beteg állapotomban a csendes elvonultság volna az ajánlatos, hanem egyháznak és a város közönségének vélek vele szolgálatot tenni. Szó sincs róla, kellemes érzés így a pályám végén és életem alkonyán tapasztalni polgártársaim megtisztelő bizalmát és bátran mondhatom: szeretetét, de nem az ebben való hiú sütkérezés vágya vezérelt, hanem a szolgálat lelke és a használhatóság tudata.

Kérem jelentésem szíves tudomásul vételét és hozzájárulást ahhoz, hogy e megbízatásokat tovább is vállalhassam.

Elnöklelkézi jelentésem előterjesztése utáni idő a zavartalan egyházi élet és munka jegyében folyt. Munkákban akadályoztatás sehol nem történt. Lelkészeink és tisztviselők nagyrészt hazajöttek és munkába álltak. Igazolásuk is megtörtént. Lelkészeink közül jelenleg Rác Károly vallásoktató lelkész, tanítóink közül Szél Balázs tanító nem tértek még vissza, kik elmenekülvén, ma ismeretlen helyen tartózkodnak. Mónus Ferenc és Nagy Zoltán segédlelkészek katonai szolgálatra vonultak be s értesüléseink szerint Nyugaton fogságban vannak. Tanáraink közül ismeretlen helyen tartózkodnak az elmenekült dr. Somogyi József gimnáziumi vallásanár és Micsinay Péterné leánygimnáziumi tanárnő. Fogságban vannak: dr. Sipka Sándor, Láng István, dr. Tölcséry István, Szabó Kálmán és Gáspár Ferenc. Tanítóink közül fogságban vannak: Molnár Sámuel, Nagy Endre, Zoltán Gábor, Biczó János, Pánczél László, Lencse Jenő és Becsei Imre, valamint dr. Kovács Ernő ótemplomi kántor.

A háború itt dülése következtében súlyosabb épületkárt a leánygimnázium, a Bánátutcai iskola épülete szenvedett, jelentéktelenebbet a fiúgimnázium, a Nagy Sándor-utcai iskola épülete, valamint három templom tetőzete és ablakai. Ezek javítása a lehetőségekhez mérten részben elvégeztetett, részben folyamatban van.

Egyházunk mindezekig rendesen tudta fizetni tisztviselőit. Anyagi állapotunk azonban a mostani időkben egyre romlik. Földjeink igénybe vétettek, tetemes jövedelemtől esvén így el egyházunk, adót az újabb adózási rendeletek következtében nagyon keveset

kapunk: gondunk és felelősségünk mindinkább növekszik egyházunk anyagi bázisának biztosítása érdekében. Mindannyian keressük a megoldás és kibontakozás útját, hisszük sikerrel. S bízunk mindenekfölött az Isten megsegítő és megtartó kegyelmében, amely a legnehezebb napokban is velünk volt, megtartott és segített, hogy ezután is kíséri utunkat és támogatásával diadalra viszi gyarló magunk által is az Ő akaratát. Isten segítő keze őrizze, vezérelje és irányítsa a jövőben is anyaszentegyházunk és magyar népünk életét!

Kérem jelentésem szíves tudomásul vételét. Vagyok a Püspök Úr iránt.

Hódmezővásárhely, 1945. október 10.

*Márton Árpád
elnökjelkész*

Hódmezővásárhely - Tabán

1944. október 1.-ig helyemen maradtam. Az első támadást családommal együtt itt éltem át. A második nagy támadáskor 5 kicsi gyerekem és feleségem Kecskemétre vittem el ott lakó testvérnémhez. Magam október 5.-én visszatértem Vásárhelyre. Október 7.-ére virradólag úgy alakult a helyzet, hogy a családomtól előre nem látható időre el kell válnom. Nehéz tusa után úgy döntöttem, hogy utánuk megyek. Szakadatlan támadás közben hagytam el a várost. Október 25.-ig Kecskeméten voltunk. Ekkor hivatalosan kiűritették az egész várost. Kis gyerekeimmel együtt gyalog mentünk 28 km. távolságra egy ismerősünk tanyájára (Örkény tábor mellé) és ott vártuk meg a két sereg átvonulását. Innen november 11.-én indultunk vissza Kecskemétre megint csak gyalog. (12 éves, 11 éves, 4 éves, 3 éves, 8 hónapos kis gyerekekkel.) Kecskeméten a néném házat telitalálat érte. A romok eltakarítása után 13.-án indultunk haza egy kölcsön kapott vak lóval. Az orosz katonaság támogatásával 17.-én érkeztünk meg.

Megpróbáltatásban bőségesen volt részünk. Kétszer mindnyájan a pusztulás szélén álltunk. Isten könyörült rajtunk, haza vezérelt.

Itthon a lakásunkat bizony eléggé kifosztva találtuk, a legfontosabb élelmünk megmaradt. Gyülekezetem, - amelyet megkövettem - megértő szeretettel fogadott. Életemet és újra megkezdett szolgálatomat úgy fogadtam, mint Isten újonnan adott kegyelmi ajándékát.

Ami az egyház állapotát illeti, erről mások, akik az egész idő alatt itt voltak, illetékesebben tudnak jelentést adni.

EgyháZRészemben az egyházat súlyosabb kár nem érte. Két bomba, amely közelünkben csapott le a templom és lelkészlakás 21 ablakát megrongálta. De ez már részint ki is van javítva, részint rendelkezésre áll az anyag a teljes helyrehozatalra.

Eltűnt egy kis ezüst úrasztali kehely (betegek számára) úrasztali és szószék-terítő készletből 5 kisebb darab, iskolaszéki pecsét, az iskola udvaráról mintegy 70 q szén. Ifjúsági egyesületünk vesztesége: 1 táska gramofon, lemeztartó 8 lemezzel, sakkészlet és egyéb játékok. Asszonykörünk vesztesége 13 darab 2.5 m.-es asztalterítő, 1 darab 56 literes üst fedővel.

Egyházzrészünkben az elemi oktatás folyik I-VI. osztályban, a két felsőbb osztályt a központba irányítottuk, ahol van VII. és VIII. osztály is.

Kántorunk nincs itthon, egyelőre feleségem látja el a templomi kántori szolgálatot.

Jelentésem tudomásulvételét kérve vagyok.

Hódmezővásárhely, 1945. január 26.

*Nagygyörgy Sándor
lelkipásztor*

Hódmezővásárhely - Újváros

Hódmezővásárhelyi viszonylatban is újvárosi egyházzrészem területe - minthogy ide az orosz sereg Makó felől közeledett - különösen és elsősorban vált hadszínterré és pedig már 1944. évi szeptember 24.-től.

A csatatér mind jobban és jobban fokozódó iszonyatát, 2 hét után, október 8.-án (vasárnap) a vörös - majd 3 nap múlva a román hadsereg bevonulása s az ezzel kapcsolatos események tették borzalmassá. Egyházzrészem területe ettől kezdve hosszú hetekig az állandó felvonulás és beszállásolás terheit nyögte. Istennek legyen hála és dicsőség, hogy e vészes időkben is, feleségemmel együtt gyülekezetem körében maradhattam, és meg tudtam állni örhelelyemen, sőt több mint 3 évtizedes lelkészi szolgálatomnak minden jutalmát egyszerre elnyertem híveim felém sugárzó szeretetében, ragaszkodásában, a szívek összedobbanásában, mellyel a legnehezebb órákban is közöttük való maradásom méltányolták, fogadták és ennek reájuk való hatását felém ragyogták.

Boldogan jelentem, hogy szolgálataim, az első bevonulási napot (október 8.) kivéve, mikor a hívek lakásaikat elhagyni és az utcán járnai nem mertek, minden bántódás nélkül, már a bevonulási napot követően végezhettem és ma is végezem. A munka körében, csupán a belmissziói alakulatok: Asszonykör, Leánykör, Férfikör bibliaóráinak megtartásában állott be szünet, mivel azt a korai sötétedés, a világítás teljes hiánya és az utcán való járkálástól való félelem akadályozta.

Jelentem továbbá, hogy a bevonulással kapcsolatos események folytán személyemet ért károsodáson kívül, templomnak, lelkészi hivatalomnak értékeit, felszereléseit mind épen és sértetlenül sikerült megőrizni és megtartani. Egyházzrészem területének elsősorban csatatérre válása folytán azonban az épületek rongálást szenvedtek. Így a templom és lelkészlakás tetőzete és ablakai kézi-és gépfegyver golyótól, a Nádor-utcai iskolánk ablakai, tetőzete és padlásrésze ágyúlövedék repeszdarabjaitól, de legnagyobb a rongálás a Bánát-utcai iskolánk épületén, melyet ágyúlövedék telitalálat ért. Itt az épület egy része alapos javításra szorul és itt iskolai felszerelési tárgyak és bútorok is pusztultak, illetve veszték el. Egyházzrészemben az épületeket ért károsodás mintegy 12-14 ezer P. értékű.

Fájdalom, a felettünk elzúgott vihar lesodorta egyik derék és buzgó tanítónkat is, Gáspár Kálmán ig.-tanítót, ki még a bevonulás előtt, szeptember 26.-án repeszgránát darab-

jától sújtva hősi halált halt. Egyházzsrezem területén Olasz István kántor, Csenky Ferenc igazgató-tanító helyükön maradtak és ma is végzik szolgálataikat. Becsei István, és Varga Sándor tanítók megelőzőleg katonai szolgálatra vonultak be és semmi hír felőlük. Pista Ilo-na és Szarka Zoltán tanítók elmenekültek, még vissza nem érkeztek. Elemi iskoláinkban a tanítás szeptember 25.-én szűnt meg, majd november 6.-án újból megkezdődött és azóta folyik akadálytalanul kiségitő tanítók, illetve okleveles óvónők szükségyszerű beállításával. Én, november hó folyamán a leánygimnázium I-IV. osztályainak a hittanóráit láttam el.

Végül jelentem, hogy mindezideig sem politikai pártnak, sem szabad szakszervezetnek tagja nem vagyok.

Magyar református Sionunkra a Jó Isten megtartó kegyelmét kérve vagyok.

Hódmezővásárhely, 1945. január 26.

*dr. Godáts Imre
lelkipásztor*

Hódmezővásárhely - Újtemplom

Az oroszok 1944. október 8.-án vasárnap reggel vonultak be városunkba, szakadatlan ágyúzás és gépfegyver kattogás közepette. A harci zaj megszűnte után lassanként bátor-kodtunk a pincében (óvóhely) eltöltött éjszaka után előjönni s vigyázva leskelődtünk az ablakok függönyein keresztül. Az utcák elég hamar a polgári lakosság szórványos megjelenésével is kezdtek némi élénkséget mutatni. Miután az éjszakát a paróchiától távolabb eső atyafi lakásban töltöttem, ½ tíz óra tájban elindultam a paróchia felé. Út-közben egy orosz kocsi felkényszerítettek, hogy megmutassam a vasúti állomást. En-nek megtörténte után leszállítottak a kocsiról s onnét most már zavartalanul mehettem a paróchiára. Ott még akkor nem volt semmi változás, csupán a szomszéd épületet érte ágyúgolyó találat. Csakhamar azonban a nyitva hagyott kapun át megjelentek a kutató katonák s magyar vagy német katona keresésének, továbbá lőszer vagy bárminő hadi anyag kutatásának hangoztatásával végig járták az egész lakást, elvették zsebórámat, el-vittek másfél liter pálinkát, egy pár, csaknem új cipőmet, s több apróságot, amit nem tudtam ellenőrizni mivel én csak az egyikkel lehettem, a másik a többi szobában ku-tatott. A következő éjszakát sem töltöttem a paróchián, ekkor a szomszéd kántor lakás ablakán hatoltak be a lakásomba, az egész lakást felforgatták, az irodában az iratokat szétszörták, a fiókokat kiforgatták. Úgy látszik ékszereket vagy más értékeket kerestek. Ekkor az íróasztal fiókjából 3 db. használaton kívül levő órát elvittek. Hogy milyen és mennyi ruhát, fehérneműt vittek el, azt nem tudom megállapítani, mivel két fiamnak és egy özvegy leányomnak a ruhái is ott vannak az én lakásomban, így csak ők tud-ják majd, ha hazajönnek, megmondani: mi minden hiányzik. Még október 9.-én dél-előtt is voltak kutatók a lakásomban, de ezek, mivel amit összehakoltak is (férfiingek, gyufa stb.) itt hagyták az ablakpárkányon. Ezentúl a paróchián nem volt fosztogatás.

Október 8.-án délután betörték az orosz katonák az Újtemplom egyik ajtaját s berontván a templomba a perselyeket feltörték, a bennök talált pénzt elvitték, ezen kívül szét-szedték a légó ládák tartalmát és a kötözőszereket elvitték. A templom mennyezetébe több helyen bele lőttek, egy függő villanylámpát le is lőttek. Az úrasztala szekrényét feltörték, de ott egy használaton kívül helyezett posztó gyászlobogón kívül – amit elvittek – csak régi énekes könyveket találtak. A toronyba is felmentek s nézték a Tisza felé húzódnó csapatmozdulatokat. A toronyszobában elhelyezett légó berendezési tárgyakat összetörték, vagy a toronyból ledobálták. A templom cserepezését gépfegyver golyói több helyen megrongálták. Egyéb károsodás sem templomunkat, sem engem nem ért. Az istentisztelet tartása csupán október 8., 9. és 10.-én szünetelt. Október 10.-én már temetést végeztem; október 11.-én pedig megkezdtem az istentiszteletek végzését s október 15.-én az úrvacsorát is kiszolgáltattam a híveknek. Azóta zavartalanul folyik minden lelkeszi szolgálat, a hívek megnövekedett buzgósága mellett.

Hódmezővásárhely - Tarján

Augusztus 8.-tól kezdve főleg az egyházmegyei levéltár rendezésével voltam elfoglalva. A légi riadók azonban gyakran félbeszakították e munkámat.

Szeptember második felében egyre közelebb ért hozzánk a háború zaja s számoltunk az orosz megszállás lehetőségével. A lelkeszi kar közös megbeszélés alapján a helyben maradás mellett döntött.

Szeptember 22., 23. és 25.-én az egyház Dillinka nevű temetőjében fakitermelést végeztünk Eperjesi Mihály h.o. lelkész és Halmi Imre tanító s két fiam társaságában, mivel a fahiányra tekintettel úgy határozott az egyház, hogy temetőiben a fát kitermelési s tisztviselőit így látja el tűzifával. Makó irányából a harcok zaja épen e temető felé egyre közeledett s munkánkat emiatt félbe kellett szakítani.

Szeptember 25.-én már úgy látszott, hogy ha erősítések nem jönnek, feladják a várost. Ekkor kezdődött az első menekülési hullám. Mivel azonban erősítések némileg visszaszorították az ellenséget, a menekülők közül időközben többen visszajöttek.

Szeptember 26.-ra virradó éjszaka, pont éjfélkor két magát menekültnek kiadó nő kért nálunk szállást. Meglehetősen zavaros beszédük és gyanús viselkedésük alapján ítélve valószínűleg kémek voltak.

Október 1.-től 8.-ig a nehéz, szorongatott helyzetre tekintettel bűnbánati hetet hirdetett egyházunk, melynek során 3.-án és 6.-án bibliamagyarázatot tartottam. Úrvacsorát azonban már nem oszthattunk az oroszok vasárnap reggeli bevonulása miatt.

Október 2-5.-ig a helybeli gimnáziumban berendezett hadikórházban naponként látogattam a sebesült katonáinkat.

Október 6.-án reggel még kimentünk a Dillinka temetőbe Halmi Imre tanítóval és 2 fiammal a kidöntött fák fűrészelése végett, azonban ismét félbe kellett a munkát szakítani a közeledő harc miatt.

Ez éjszakán bombázták városunkat s a tarjáni egyházzsében is néhány ház megrongálódott.

Október 7.-én folytatódott az előző napokban megjelent falragasz és a bombázás hatása alapján az általános menekülés a városból. A katonai és polgári menekülőket e nap délutánján heves repülőátadás érte. Ez alkalommal ismét több ház megrongálódott s egyházzsénk néhány tagját is sebesülés illetve károsodás érte.

Október 7.-ének estjét és éjszakáját házunk pincéjében együtt töltöttük Márton Árpád elnökkel és Rapcsák Péter h. o. lelkész testvérem családjával. S reggelre egész éjszakai lövöldözés után bevonultak az oroszok a városba. Az istentisztelet és úrvacsoraosztás elmaradt, mivel a bevonulás az istentisztelet idejében még javában folyt.

Délután 3 órakor Fehérváry József lapszerkesztő görög keleti vallású feleségét tettem, kántor nélkül s házuk udvarán ástott sírba. Onnan átmentem a Malom u. iskolához (ez a tarjáni egyházzsék istentiszteleti helye), azonban senki nem jelent meg ott. Innen átmentem s meglátogattam a szomszédban egyik bombakárosult egyházztagunkat.

Október 9-14-ig minden reggel felmentem az ótemplomhoz könyörgésre, azonban a hívek közül senki sem jött. Az egyházi hivatalokat már 9.-én feltörve és feldúlva találtam s a következő napokon jöttek az oroszok után a románok s azok teljesen feldúlták, minden értékesebb irodai holmit, írógépeket, lehúzó gépet, papírt, írószereket, számoló gépet elraboltak, még az egyház iktató könyvét és az ótemplomi és tarjáni egyházzsék kis kézi anyakönyvét is s az iratokat, anyakönyveket a földre kiszórták és letaposták, ugyanígy tettek az egyházzsék levéltárral is.

Október 12.-én közmunkára, repülőter egyengetésre rendelték ki s bár egy vezető ember azt tanácsolta, hogy térjek vissza, részt vettem benne.

Október 15.-én, vasárnap ismét megkezdtek az istentiszteleteket úgy az Ótemplomban, mint a Malom u. iskolában. Délután meglátogattam Fehérváry József lapszerkesztőt, kinek feleségét egy hete temettük.

Október 16.-án újra folytattam a kórházzlátogatást.

Október 18.-án 4, 20.-án 5 bombakárosult családot látogattam meg s velük áhítatot tartottam. Fokozatosan a többieket is felkerestem.

Ettől kezdve lassanként helyreállt a gyülekezeti munka rendes menete s akadálytalanul végezhetjük szolgálatunkat. Az asszonykör, leánykör még október folyamán ismét megkezdte működését, a vasárnapi iskola is működik november második vasárnapja óta, mikor az iskolák megnyíltak, a serdülő ifjúság is tart közös összejöveteleket vasárnap d. u. kint. November 5.-én Reformációi emlékünnepezt rendeztünk a Szeretetszövetség helybeli árvaháza felségítésére. Karácsony előtt felruháztuk szegény iskolásainkat.

Október 22.-től november 12.-ig elláttam az igehirdetés szolgálatát a tabáni templomban a november 17.-én visszajött Nagygyörgy Sándor tabáni lelkipásztor helyett. November 12., december 3. és 17.-én pedig az evangélikus lelkész helyett végeztem templomi és egy ízben temetési szolgálatot.

November 10.-től a polgári leányiskola és leánygimnázium vallásóráinak ellátásában is résztvettem a távollévő hitoktató, ill. vallástanár helyettesítésében, heti 8, 12, majd 4 órában.

November 2.-tól újra rendeztem az egyházmegyei levéltárat a dúlás után.

Lakásomban többször fordultak meg jövő-menő orosz katonák, majd mivel a házam előtti híd (dobogó) alatt egy magyar katonai töltény-ládát találtak, házkutatást tartottak s hárman hozzánk szállásolták be magukat. Előbb fenyegető magatartásuk után később megbarátkoztak s jóindulatot tanúsítottak irányunkba, sőt fosztogató, főleg román katonáktól egyenesen megóvtak bennünket s a legjobb érzésekkel távoztak el tőlünk, sőt egy közülök pár nap múlva nagy örömmel jött vissza hozzánk. Utánuk még három másik orosz katona volt nálunk szálláson pár napig s még egy alkalommal november 10.-én éjjeli szállásra irányítottak hozzánk 2 katonát egy benzín rakománnyal telt teherautóval, de sem ezek, sem az előbbiekről, sőt még a kóborló látogatók részéről sem történt semmi bántódásunk, sem károsodásunk. Így a legörömteljesebb valósággal láttam meg az éppen e napokban olvasgatott Példabeszédek könyvében írt igének az igazságát: Mikor jóakarattal van az Úr valakinek utaihoz, még annak ellenségeit is jóakaróivá teszi. (Példab. 16. r. 7. v.) Egyébként is boldogan tapasztaltam e próbáló nehéz napokban az Ige erőt adó és megnyugtató hatalmát. Isten kegyelme megerősített, helyben maradásra indított és segített, megoltalmazott, módot és alkalmat adott a tovább munkálkodásra. Övé legyen egyedül a dicsőség!

Hódmezővásárhely, 1945. január 31.

Seres Béla
református lelkipásztor

Kétegyháza

Emberben, épületben kár nem esett. Lelkész a változáskor betegen Gyulán volt. Kétegyházán 1944. október-ben elveszett 1 fehér damasztterítő (6 P.), s 1 egyházi láda (6 P.). Élek főkegyházban elveszett a harmónium. A rendes viszonyok a lelkész januárban történt „természetes” halála miatt csak 1945. májusban álltak helyre. Az összedobált irattár (1937-től) alig károsodott.

Nánay Attila
lelkipásztor

Kiszombor - Földeák - Püspöklele

Makó térségben folyó két heti harcok egyházi épületeinkben szinte semmi kárt nem tettek. Püspöklelei iskolánk néhány ablakát, a földeáki tanítói lakás egy ablakát törte be – minden valószínűség szerint – a légnyomás. Központi lelkészlakás kerítése nagyon megrongálódott.

Földeáki társegyházunknak 1000 P-je veszett el.

Szeptember 24.-én Földeákon szolgáltam. Délután 2 óraker hagytam el a községet – 5 óraker bevonult az orosz hadsereg. Este Makón szolgáltam, 25.-én reggel akartam kiszombori lakásomra menni, de már nem lehetett. Makón rekedtem. Mire haza mehettem – sajnos iratainkat szétszórva találtam. A kiszombori születési anyakönyvet feltűzelték, a presbiteri jegyzőkönyvvel együtt. Ezeket, a többi elveszett iratokkal együtt azért nem tettem el, mivel a szeptember 24.-i információk szerint a harcok még Aradnál folytak.

A szolgálatokat, ha nagy nehézségek árán is, mint eddig el tudtam látni. Jármű nem áll rendelkezésemre, így gyalog járok az egyes társegyházakba.

Földeákról elment, mint egy férfi csoport vezetője Csathó Kálmán kántor-tanítónk. Elment felesége Csathó Kálmánné Szász Erzsébet II. sz. tanítónk is. Jelenleg összevontan Csathó Kálmán IV. e. teológus tanít a földeáki iskolánkban, aki a megszállás után Két-egyházáról jött haza.

Püspökleléről a nyáron megválasztott tanítónk Makkai Márton távozott el a leventékekkel együtt a hatóság utasítására. Női tanerők: Füle Éva helyén maradt, így a tanítás itt is folyik az iskolánkban.

A karácsonyi szent ünnepeken mind a három gyülekezetben Isten megengedte kiosztani az úrvacsorát.

Nekem és családomnak személy szerint semmi bántódásunk nem volt. Anyagi kárunk ellenben a mi viszonyainkhoz képest igen nagy.

Állandó tapasztalatom, hogy alant vannak az Úrnak karjai és hordoznak.

„*Kinek szíve Reád támaszkodik, megőrzöd azt teljes békében, mivel Te benned bízik.*”
(Ézs. 26:3)

Kiszombor, 1945. január 9.

Jeney László
lelkipásztor

Körösladány

A torony ablakait ágyúlövedék betörte, a templom egy ablakán két kis táblát puszkagolyó betört. A betört ablakokat megcsináltattuk 150 pengőért. A tetőcserép is megrongálódott, de azt egyelőre helyrehozni nem lehet. Orgonánkat, sajnos annyira megrongálták, hogy azt csak újjal tudjuk majd pótolni. Erre egyelőre lehetőség nincs. Addig istentiszteleteken a harmóniumot használjuk. A templomban a villanylámpákat megrongálták.

Egyházi épületeink fala és tetőzete épen maradt.

Az úrasztali terítők közül megvan egy piros bársony úrasztali terítő, két kis piros bársony szószéki terítő.

Elveszett: egy nagy piros bársony úrasztali terítő a Gróf. Wenkheim család ajándéka, másik piros bársony úrasztali terítő Kozák Mária ajándéka. E két terítő aranyrojtjal szegélyezett része és a felírás megmaradt. Egy felírás nélküli sima piros bársonyterítő. Négy nagy úrva-

csorai fehér abrosz, két asztalvédő, egyiken: „*Vegyétek, egyétek...*”, másikon: „*Ez az én vérem...*”. Két viaszosvászon a kenyérhez és borhoz. Két kehelytörlő. Pirosbársonnyal bevont úrasztali és szószéki terítő. Szószéki és úrasztali gyászterítő, gyászzászló, az egyház nemzeti színű zászlója.

Úrvacsorai edények közül megvan: két aranykehely, egy cinkehely, egy zománcozott tányér, egy cserépkorsó, s három cinkancsó. Elveszett: egy aranykehely, H. Tóth Sándor egyházigondnok ajándéka; két cinkehely, egy aranyozott tányér, egy kenyeres tálca és két cinkancsó.

Anyakönyvek közül az első 1755-1816-ig, és második kötet 1816-1831-ig megvan, de teljesen használhatatlan. A többi közokirat hitességű anyakönyvből néhány lap maradt meg, tehát ezek is használhatatlanok. Mostani bejegyzéseket ideiglenesen egy tömbbe írom.

Keresztelési anyakönyvekből meg van meg VII -VIII- IX-ik kötet, 1904-től 1943-ig. Esketési anyakönyv 1901. november-től 1935. november-ig. Halotti anyakönyv III-ik kötet 1825-től 1853-ig, V-VI-VII-ik kötet, 1869-től 1933-ig.

Iskolai anyakönyveink elvesztek. Az iskolaszék pecsétje meg van.

Az egyház irattára elveszett.

Az egyház ingóságai közül elveszett még a lelkészi hivatalból egy iratszekrény, keresztelési edény alja és felső része, írógép, lelkészi hivatal és az egyház pecsétje. Ellenben előkerült a lelkészi hivatal régebbi pecsétje, amit most használunk.

Gondnoki hivatal pecsétje. Gondnoki hivatalból egy hosszú asztal és két lóca. Lelkészi és gondnoki hivatalból egy-egy vaskályha. Segédlelkészi lakásból ágy, asztal, szekrény, mosdó.

Iskolai felszerelések, kivéve két tanterem padjait, elvesztek.

Ezeket válaszolhattam egyházunk siralmas állapotáról.

Körösladány, 1945. január 31.

Görömbey Károly
segédlelkész

A bevonulás után nyolc nap múlva szabad volt harangoztatni. Azóta - október 15. - rendszeren tartunk Istentiszteleteket. Körülbelül kettő hónapig orgona, illetve harmónium nélkül tartottunk istentiszteleteket, mert az orgonánkat tönkretették annyira, hogy csak újjal lehet majd pótolni. December közepén sikerült az egyház harmóniumát a templomba bevitetni. Azóta, azt használjuk istentiszteleteinken.

Kereszteléseket esketéseket temetéseket rendszeren végzem.

Karácsony első napján Istennek hála az úrvacsorát is kiosztottam, két szín alatt.

A bekövetkezett események folytán egyházközségünk négy embert veszített.

Épületeink állnak. A templom és a torony ablaka betört. A záruk közül több megrongálódott. A kárt rendbe hozattuk 150 pengőért. Egyházi épületeink belsőkerítéseinek nagy része elveszett. A kár még most pótolhatatlan.

Úrasztali terítőkből elveszett: 3 nagy pirosbársony úrasztali terítő, négy nagy úrvacsorai fehérabrosz, két asztalvédő, két viaszos vászon a kenyérhez és borhoz, két kehely törlő, két pirosbársonnyal bevont szószéki, illetve úrasztali terítő. Szószéki és úrasztali gyászterítő, gyász- zászló, nemzeti színű zászló.

Úrvacsorai edények közül elveszett: mind a hat kehely, de három előkerült, egy aranyozott tányér, egy kenyeres tálca, két cinkancsó és egy cserépkorsó. Ez utóbbi megkerült.

Hét iskolai épületünk közül öt a parókiával együtt körülbelül kettő hónapig kórház volt. Öt iskolából a padok, szemléltető képek, összes felszerelések elvesztek. A kár felmérhetetlen, és egyelőre pótolhatatlan.

Az egyház irattára majdnem teljesen elveszett. Az 1944. évi közpénztári napló, ellenőrző könyv, egyházi tisztviselők, egyháztól járó illetményjegyzék, kitértek anyakönyve, az egyházi könyvtár 46 kötete, közte a törvénykönyv, istentiszteleti rendtartás, agenda, néhány anyakönyvi kivonat, konformációi emléklap, régi presbiteri jegyzőkönyvekből részletek maradtak meg.

Anyakönyveinkből a közokirat hitelességükből az első és második kötet van meg, de használhatatlan állapotban.

A többiekből néhány lap maradt meg csak. Megvan még keresztelési anyakönyvekből: 7.-8.-9. kötet 1904. szeptembertől 1943.-ig. Esketési anyakönyv 1901. novembertől 1935. novemberig. Halottianyakönyveinkből 3.-ik kötet 1825.-től 1853.-ig, 5.-6.-7. kötet 1869.-től 1933. augusztusig. Legújabb anyakönyveink azonban sajnos elvesztek.

Az egyházi földek bérletét nem fizette ki a bérlő, így az egyház anyagilag nagyon gyengén áll. Az egyházi hivatalt december 9.-én nyitottuk meg, s a személyi tartozás fizetésére felhívtuk a gyülekezet tagjainak figyelmét.

Az eredmény nem kielégítő, mert egyház tagjaink nem tudnak semmit értékesíteni, s így úgy egyházi, mint állami adófizetőképességük nagyon csökkent. Így az egyház nem tudja tisztviselőit fizetni. Ellenben örömmel jelenthetem, hogy a község az államsegélyt folyó évi február hó végéig előleg képen tanítóinknak kifizette. Így tehát egyelőre nem szenvednek hiányt ellátás terén. Szükség esetén az egyház, annak ellenére, hogy a lelkész lak udvaráról az iskolák részére kivágatott 160 q tűzifát elhordták, fát is tud adni tisztviselőinek, mert a temetőben még van egy kevés.

Egyházi tisztviselőink közül mindenkit ért kár. A távollevők kára felmérhetetlen s egyelőre pótolhatatlan. Az itthon maradottak kára is elég nagy.

A tanítást 1944. évi október hó 16.-án kezdték meg egyházi tanítóink. Eleinte csak egy, később két tanteremben tanítottak. Deczember elején a községi iskola egy tantermet rendbe hozták, azóta oda jár két osztály: az első és az ötödik. Márczius 19. óta a községi iskola másik tanterme is rendelkezésünkre áll. Időközben hazaérkezett három tanerőnk, igazolásuk megtörtént, s így a nagylétszámú harmadik és ötödik osztályt ketté osztottuk, s így őket is munkába állítottuk. A tanítás rendszeren, pontosan folyik. Az újladányi községi iskolában a vallás tanítást én végzem, a kofirmandusok oktatását szintén.

Húsvét első napján Isten segítségével az úrvacsorát kiosztjuk.

Körösladány, 1945. március 31.

Görömbey Károly
segédlelkész

Köröstarcsa

A háború vihara községünket, szorosabban egyházközségünket sem kerülte el. Az 1944. év tavaszán a szövetséges hadsereg erőteljesebb akcióba lépett. A sorozatos légiiradók községünk nyugalmas életét is megbolygatták. Egyházi vonatkozásban is érintett bennünket, mert az istentiszteleteket gyakran kellett abba hagyni, vagy pedig a késő délutáni órákra áthelyezni. Községünk 1944. október hó 6.-ig légitámadást nem kapott.

A háború forgatagába szeptember elején került. A felsőbb hatóságok u. n. önkéntes kiűritési parancsot adtak ki. Ezen önkéntes kiűritési parancsra szeptember hó 22.-én elhagyta községünket a község vezető jegyzője, vele együtt a családja biztonságosabb helyre leendő elhelyezése végett szintén eltávozott a Papp Gábor lelkipásztor. A családja elhelyezése után Papp Gábor többször visszatért egyházközségünkbe. 1944. október hó 6.-án ő tartotta az istentiszteletet. Október 6.-án végleg elhagyta egyházközségünket anélkül, hogy eltávozási szándékát a presbitériumnak bejelentette volna és oda csak 1945. március végén tért vissza.

Kövér László segédlelkészünket 1944. október hó 4.-én katonai szolgálatra behívták, aki 1945. október végén tért vissza. Kövér László segédlelkész bevonulása előtt, Rápó Károly segédlelkészt aki visszatérőben volt Erdélybe, de itt rekedt Köröstarcsán – a lelkipásztor nélkül maradt gyülekezet érdekében megkérte, hogy a viszonyok rendezéséig lássa el a lelkészi szolgálatot – aki erre vállalkozott is. Az orosz hadsereg bevonulása után ő vette át a lelkipásztori szolgálatot.

Indította meg az istentiszteleteket és a vallásoktatást a helybeli állami iskolában. A püspök és esperes helyettes urak utólagos jóváhagyásával még 1944. év végén is vezette egyházközségünk ügyeit. Erre a felkérésre Kövér László segédlelkész részéről azért volt szükség, mert a bevonulásakor már nem tudott összeköttetést kapni Harsányi Pál esperessel sem.

Szabó Zoltán csárdatanyai segédlelkész a biztonságosabbnak látszó Tiszavárkony községbe vitte el családját 1944. október hó első napjaiban, de innen már maga sem tudott visszatérni az időközben megszállás alá került községünkbe.

Tanítóink közül katonai szolgálatra bevonult 1943-ban Petneházi László és 1944-ben Kiss Imre tanító. Jelenleg mind a ketten orosz hadifogságban vannak.

Farkas István tanító 1944. október hó 6.-án a szomszédos Körösladány községben lakó rokonaihoz ment családi ügyeit intézni, azonban onnan már nem tudott visszatérni, mert estefele bekövetkezett községünk megszállása. Jelenleg szintén hadifogságban van.

Helyükön maradtak: vitéz Rébék Pál református igazgató tanító, Szentandrási Elek Szücs Imre tanítók és Farkas Istvánné tanítónő, végül Vári Imre református helyettes tanító.

Helyén maradt az egyház gondnoka, az összes presbiterek, a harangozó és iskolaszolga.

A megszállás után az orosz katonai hatóságok hamarosan lehetővé tették az istentiszteletek és az iskolákban a tanítás megkezdését.

Az istentisztelet a templom ablakainak megrongálódásai folytán az év végéig a központi iskola dísztermében tartatott, melynek ablakait a megmaradt ablaküvegekkel pótol-

tuk. Az istentisztelet 1944. november hó 14.-én kezdődött meg. Újévre a templom ablakait vastag papírral bepótoltuk és akkor az istentiszteleteket már ott tartottuk. Karácsonykor bor hiánya miatt az Úrvacsorázás elmaradt.

Iskoláinkban a tanítás 1944. november 14.-én kezdetét vette. Ez időpontra sikerült az összeszedett ablaküvegek segítségével a központi iskolában három tantermet a tanításra alkalmassá tenni. Ugyancsak megkezdtük a tanítást az üjülési iskolában, majd 1945. januárjában a csárdatanyai iskolában is.

Községünket 1944. október hó 6.-án légitámadás érte. Egy ház megrongálódott és ugyanakkor bombatalálat áldozata lett egy két hónapos kis gyermek.

Emberáldozatban is vesztett egyházközségünk. Golyótalálat következtében elhalt 6 fi és 3 nő atyánkfia, kiket akkor lelkeszi szolgálat nélkül temettek el. Elhalt ezen kívül községünkben 4 katonai szolgálatot teljesítő személy, kiket a templom kertjében szintén lelkeszi szolgálat nélkül temettek el. Ezen katonai és polgári személyeket a viszonyok jobbulása után lelkeszi szolgálat közbejöttével a halottakat megillető tisztességgel a végső nyugvóhelyükön helyeztük örök nyugalomra.

A bevonulás alkalmával templomunk, iskolaépületünk és a lelkészlakás kisebb caliberű ágyútól találatot kapott, de nagyobb sérülés nem keletkezett. Templomunk ablakai közül 57, iskoláink ablakiból pedig 417 darab ablaktábla semmisült meg. A tantermek és tanítói lakások ablakaiból összes vászon rollók eltűntek.

A TEMPLOMBAN SZENVEDETT KÁROK

Az orgona sípjainak 1/3 része megsemmisült, úgy hogy az orgona alig használható állapotban maradt vissza.

Az úrasztalát körülvevő szőnyeg (mintegy 18 m) elveszett. Az úrasztalát borító bársony asztalterítő erősen megrongálódva és rojt nélkül került vissza valamelyik lakostársunktól. A szószékre vezető kart borító bársonyterítő és egy értékes halasi csipketerítő elveszett.

Az úrasztalához szükséges edényeket és terítőket őrző láda az összes úrasztaliterítőkkal és kisebb asztalkendőkkel együtt elveszett. A kelyhek, kancsók, a tálcák megvannak, megsemmisült a kenyérvágó kés is.

Az orgonához vezető kar ajtaját összetörték. A világító berendezést megrongálták, két darab mennyezet lámpát ernyővel együtt megsemmisítettek.

A keresztelési edények megvannak, bár a kancsóba valaki belelőtt, de azt már rendbe hozattuk.

A LEKÉSZLAKÁSBAN ÉS IRODÁBAN SZENVEDETT KÁROK

A lelkeszi könyvtár nagy hiánnyal maradt meg, mivel maga a leltár is elveszett a kár nem állapítható meg pontosan.

A régi okmányoknak csak egy kis töredéke maradt meg. Elveszett egy kötet halotti anyakönyvi napló, a konfirmáltak anyakönyvi naplója erősen megrongálva és összetépvé maradt vissza.

Elveszték az egyházunk anyagi helyzetét feltüntető naplók, leltárak és kimutatások. Elveszett egy darab írógép, telefon berendezés. Az irodában levő bútorokról lehúzták a bőrbevonatot. Megrongálták a világítási berendezést és a vízvezetéket. A lelkészi lakás fürdőszoba berendezését erősen megrongálták. A gazdasági udvaron lévő sertésólaknak a deszkái is eltűntek.

A GONDNOKI IRODÁBAN KELETKEZETT KÁROK

Elveszték a pénztári és gabona bevételi és kiadási naplók, leltárak, egy darab nemzeti, és egy darab gyászszászló. Használhatatlanná tették a tűzbiztos pénztári páncélszekrényt. Elveszett 6 darab hajlított szék, vizeskancsó és 2 darab pohár. Megsemmisült az epreskerti vevőket kimutató napló is.

AZ ISKOLÁT ÉRT KÁROK

A tantermekből 10 darab négy és három személyes ülőpad. A csárdatanyai régi tantee-remnek az összes padjai. A szekrényekben levő iratok, könyvek, a falakon elhelyezett szemléltetőképek, a térképek 2/3 része, a fizikai felszerelés teljesen megsemmisült. A csárdatanyai iskolában 2 darab harmónium, 6 darab vaskályha, 1 darab takaréktűzhely, az összes szemléltető képek, térképek, szekrények semmisültek meg.

Az üjülesi iskola tanítói lakásából 2 darab vaskályha. A központi iskola tanítói szobájából az asztal, az iskolát érintő okmányok gyűjteménye, beíratási díjak pénztári naplója, egy tűzbiztos vasládika a benne lévő pénzkészlettel, egy darab nemzeti és egy darab gyászszászló, a tanítói könyvtárból 60, az ifjúsági könyvtárból 50 kötet könyv veszett elő illetve semmisült meg. A tantermekből 2 darab dobogó, 2 darab asztal, 4 darab fogas, 2 darab falitábla és az összes víztartó edények megsemmisültek.

A DÍSZTERMET ÉS A PRESBITERI TERMET ÉRT KÁROK

A díszteremből eltűnt mintegy 50 m-t kitevő bársonyból készült rivalda és ablakfüggöny. 40 darab hajlított szék. 4 darab 4 m-es ülőpad. Az összes asztalokról a linóleum bevonat, a falakat díszítő egyházi és történelmi képek nagy része megsemmisült.

Megsemmisült a helyi református Nőszövetség, KIE, Leánykör vagyona csaknem teljes egészében. A megmaradt vagyon csaknem semmivel egyenlő.

Elveszett a tanítói lakáshoz tartozó sertésólak akoldeszkáiból 40 darab, 40 darab cirokseprű, vizeskanna, petróleumoskanna, vizesüveg és poharak.

Az összes anyagi kár 60-70.000 arany pengőt tesz ki.

Végül még meg kell említenem, hogy az egyház megmaradt a községbe széjjelhordott vagyon tárgyainak összegyűjtésében nagy része van vitéz Rébék Pál ig. tanítónak, Szücs Imre és Szentandrás Elek tanítóknak, Szöllősi Károly egyházgondnoknak. A lelkészi iroda berendezési tárgyainak a megmentésében nagy érdeme van Rápó Károly akkori segéd lelkésznek, aki személyes fellépésével mentette meg a berendezéseket az elszállítástól.

Nevezettek személyes közbenjárásának és fellépésének köszönhető, hogy az egyház jelenleg is meglévő vagyontárgyai megvannak és a körülményekhez képpes használható állapotban kerültek vissza az egyház tulajdonába.

Köröstarcsa, 1946. április 23.

Kurdi Sándor
lelkipásztor

Kunágota

Községünk a trianoni határ közelében van. Heteken keresztül hallatszott már az ágyúszó, míg végre 1944. szeptember 24-ikén egészen közelünkbe került a felszabadító orosz hadsereg. Meglátogattam Magyarombegyház leányegyházamat s oda már a gépfegyver kattogása egészen jól hallható volt. Úgy hogy az istentiszteletet nem tudtuk megtartani. Egész vasárnap éjjel azon tanácskoztunk a községünkben levő honvédtisztekkel és tábori papokkal, hogy mit tegyünk. Egyöntetűen azt állították, hogy a papokkal kapcsolatban nagyon rossz tapasztalataik vannak. Azt ajánlották, hogy hagyjuk el községünket. Ez nagyon rossz hatással volt rám. De talán nem is magamat, hanem a családomat féltettem. Szeptember 25-ikén már belőttek a határunkba s így feleségemmel és leánnyal a sógoromhoz mentünk Nagykőrösre. November 3-ikán itt ért utól a felszabadító hadsereg. Nagykőrösről is elmenekültek a lelkészek, így kértek istentisztelet tartására, azonban annyi ruhám sem volt, amiben a templomban megjelenhettem volna. Nagykőrösről többször megpróbáltam haza jutni, de ez csak 1945. január 7-ikén sikerült. Gyülekezetem nagy örömmel fogadott és ellátott minden szükséges dologgal. Másoldalról azonban nagyon siralmas kép tárult a szemeink elé. A parókia területére legalább 18 gránát esett le. A deszkakerítés úgy át van luggatva, mint a rosta. A lelkészlak tetejéről hiányzik a sok cserép, egy ép ablakfiók sincs, az istállót 2 találat érte.

Bent a lakásban összedúlva minden. Az anyakönyvek jó részét széttépték. A könyvtár nagy része hiányzik. A templomból az összes terítőket elvitték. Az úrasztali edények közül is csak egy tányér és egy kehely van meg. Találatot kapott a torony is, a templom is, a tetőről jókora darabon hiányzott a pala. Igyekeztünk mindent pótolni, amennyire a körülmények megengedték, de még mindig sok építeni való van, de Isten segítségével mindent pótolni fogunk, ha elkövetkezhetik az áldott béke, amikor ismét nyugodtan dolgozhatnánk Isten dicsőségére magyar hazánk újra építésére.

Kunágota, 1946. március 28.

Ivanics Bertalan
református lelkész

Magyarcsanád

Templomban és egy egyházi épületben annyi kár keletkezett, hogy renoválásra szorulnak. Orgona, mely 1942-ben épült, nem használható, mert légnyomás hatott rá és egy fel nem robbant srappnell a hátulsó részét beütötte. A karzat templomi padjai szilánkokra zúzódtak. A templom ablakai betörték. Az úrasztala alja betört. Az úrasztali terítőket ismeretlen kezek elvitték. Valamint a kegyeszerek egy részét. Agapéhoz való edények jó részét szintén elvitték.

Az irattárat teljes egészében feltüzelték.

Az egyházi könyvek jó részét elvitték. Ezekből az országról egy néhányat vissza tudunk hozni, amit leszórtak a kocsikról.

A lelkipásztor palástját széttépve és a földön letaposva megtaláltuk. Részben (félleg-meddig) ki lehetett javítani és tisztítani, de csak kényszerítő anyagi okok miatt minősítjük viselhetőnek, mert ékes benyomást nem kelt.

A lelkész és neje, valamint a kántortanító összes ruháit és cipőit elvitték. Csak, ami legrosszabb ruha rajtuk volt, az maradt meg. Mindezeket a lelkészi család jelenlétében és szeme láttára vitték el.

Magyarcsanád, 1945. január 15.

Soós Béla
lelkipásztor

Makó

Utam legelső állomása Kisújszállás volt. Itt találkoztam Bucsay László nagytiszteletű úrral, és Sipos nagytiszteletű úrral. Ők mondták el, hogy az egyházat igen súlyos anyagi károk érték. A templom tornya rádőlt a templom tetőzetére, és igen megrongálta azt. De az eső és egyéb csapadék ellen, már a tetőzetet kijavítottuk. A nagyharangot elvitték. Az iroda felszerelésekben, irattárban, anyakönyvekben számottevő károk nincsenek. Az elemi iskolák megnyíltak, a legszükségesebb tanító szükséglet megvan. Az istentiszteleteket a lelkészlakban tartják, hétköznapokon, a vasárnapi istentiszteleteket pedig a tornateremben.

Még azon a napon eljutottam Túrkevébe. Itt megtaláltam a Czirják Nagytiszteletű urat, és Kapás hitoktató lelkész urat. Tóth Lajos nagytiszteletű úr elmenekült. Itt is a templomot érte 4 gránát, de már a rombolást kijavították.

Az egyházi irattárban, templomi felszerelésekben, semmi hiány nincs. Az istentiszteletek a templomban rendszeren folynak. Az iskolákban a tanítás rendszeren folyik és általában az egyházi élet úgy, mint eddig.

Legközelebbi város Mezőtúr volt. Az egyházi hivatal a városházán van. A hivatalt Patkós János gimn. tanár vezeti. Mivel minden hivatalban lévő lelkipásztor elmenekült, dr. Mancsa Imre nyugalmazott lelkipásztor vette át az egyház vezetését és Széchenyi Endre hitoktató lelkésszel karöltve látják el a szolgálatokat. Így istentiszteleteket rendszeresen tartanak a templomba, melynek tornya nincs, de használható. A református gimn. megnyílt. Az elemi iskolák közül öt megnyílt, és 6-6 osztállyal működik. A tanerők közül 5 református, 12 állami tanító. Az anyakönyvek jórészt elégették.

A szarvasi egyházzal semmit nem tudhattam meg. Csupán annyit, hogy ahol az istentiszteletet szokták tartani, azt a házat hadikórház céljaira igénybe vették.

Orosházára menet megtudtam, hogy Gádoroson ott maradt a lelkész és a nagyszénási gyülekezet lelkigondozását is végzi.

Orosházára érve, már észre lehetett venni, hogy sokkal kevesebbet szenvedett az egyház, mint északabbra. Itt Horváth Kálmán nagytiszteletű úrral találkoztam, aki elmondta, hogy anyagi kár az egyháznak nem érte, a templom ép. A gimnáziumból az elmenekült tanárok helyébe jöttek mások, s így megindult a tanítás. A polgári iskolában ugyancsak folyik a tanítás.

Reformátuskövácsháza község lelkipásztora Szabó Dániel elmenekült, és a szolgálatot Szabó Imre IV. éves theológus végzi. Istentiszteleteket tartanak az iskolába. Szórvány missziót is végez. A templom megrongálódott, de használható.

Végre érkeztem utam céljához, Makóra. Itt az egyház minden különösebb megrázódtatás nélkül élte át a megpróbáltatásokat. Egy lelkipásztor menekült el, Szirbik Sándor. A templomok épek. A református polgári és az összes elemi iskolákban a tanítás megindult. Az egyház irattárában és anyakönyveiben semmi kár nincs. Innen látják el Mezőhegyes lelki munkáit, ahonnan a lelkész elmenekült.

A magyarcsanádi, nagylaki, csanádpalotai egyházak szolgálatát változatlanul Soós Béla lelkipásztor végzi.

A kiszombori-földeáki-püspöklelei társegyházak lelki gondozását Jeney László lelkipásztor végzi.

Hosszas betegségem miatt, még nem tudtam eljutni Szegedre, Hódmezővásárhelyre, Szentesre. De most, hogy fölépültem szeretném ezeket a helyeket azonnal meglátogatni, és az itt szerzett tapasztalataimról azonnal írok.

Főtiszteletű úr életére és munkásságára Isten gazdag áldását kívánom.

Makó, 1944. január 8.

Haluska János
református diakónus

Mezőberény

Az 1944. év szeptembere óta bekövetkezett hadiesemények folytán a mezőberényi egyház tagjai közül ketten meghaltak, mást a hadizónába küldtek. Az épületekben nagyobb kár nem esett. (Egyik iskola összes ablakai betörték a közelben leesett bomba légnyomása folytán.) A levéltár szétszórattott ugyan, de az iratok nagyobb része a rendezés során megke-
rült. Az egyháztagok súlyos megpróbáltatásoknak voltak kitéve, mint mindenütt, kárt ki-
vétel nélkül mindenki szenvedett. Az egyházi tisztviselők közül lelkipásztor családja után szeptember 28.-án fölment Budapestre, ott rekedt, csak 1945. április 8.-én térhetett vissza, mert az átélt szenvedések annyira megviselték, hogy kórházba került. Hermán Tibor se-
gédlelkész katonának vonult be, onnét elbocsáttatván, vissza nem tudott jönni, amiért a Csalóközben Csicsón helyettes lelkésznek beosztott. Az egyház tanítói közül Hathy Ti-
bor ig. tanító szeptember 1.-én katonai szolgálatra behívatott 1945. április 9.-én szabadult meg, illetve térhetett haza. Szabó Antal tanító szeptember 20.-án munkaszolgálatos lett, december 24.-én tudott csak hazatérni. Molnár Ernő tanító 1940. decemberben katoná-
nak vonult be, csak 1945. január hónapban térhetett vissza. Oláh István tanító 1941-ben bevonult katonának, azóta katona. Bányai Anna tanítónő október első napjaiban eltávo-
zott, azóta sem tért vissza ismeretlen helyen állítólag Németországban van.

Az egyházközségben a helyzet súlyos volta dacára is az iskoláztatás november hó 3.-án megkezdődött, ugyanakkor az istentiszteletek tartása is megengedtetett és azóta a normá-
lis állapot lassan-lassan helyreállott. Lelkész és tanítók távollétében a helyben tartózkodó és lakos tanító növendékek és menekült tanítók látták el a szolgálatot, akik szüleiknél tar-
tózkodtak. A lelkészi szolgálatot egyik helybeli nyugdíjas hitoktató lelkész végezte el eddig, amíg az esperes úr által Békésről ide megbízott lelkészek a helyettesítést nem végezték. Klenódiumok és egyéb értékek megvannak.

Mezőberény, 1945. október 6.

*Sértő-Radics István
református lelkész*

Mezőhegyes

Emberáldozat: 2 férfi

Épületkár nincs.

A szószék és Mózeszék bársony szegélyét letépték. A falra épített perselyeket (vas-
ból) feltörték, ezzel tönkre is tették. Pénz nem volt benne. Az orgona sípokat kiszedték és szétszórták. Sikerült őket összeszedni s visszahelyezni, úgyhogy az orgona most mar
használható. A templom villanykörtéit elvitték, ezeket sikerült pótolni.

Elveszett:

1 darab boros kancsó

1 darab miniatúr beteg úrvacsorázató készlet (kis dobozban kehely, tányér, lapos üveg)

2 darab tóga, övvel.

1 darab palást.

A levéltárnak kb. fele.

Pecsétek.

A község elfoglalása különösebb megrázkódtatások nélkül történt.

A lelkész és kántor elmenekült. Istentiszteletek tartása távollétük alatt egy ideig szünetelt. Az evangélikus lelkész visszatérése (1945. január) majd Gyenge Sámuel helyettes lelkész kirendelése után (1945. május) az istentiszteletek rendszeresen megtartottak. A gyülekezet lelkésze 1945 novemberében tért vissza. A presbitérium teljes egyhangúsággal oda határozott, hogy szolgálatában továbbra is megmaradjon. Így Mezőhegyesen az egyházi élet zavartalanul folyik.

Mezőhegyes, 1945. december 15.

Tóth István
református lelkipásztor

Nagymajlát

Újborra úrvacsorát osztani nem tudtam bor hiányában. Karácsonyban kiosztattott az úri szent vacsora az ambrózfalvi evangélikus lelkésztársam által református liturgia szerint itt is, Komlóson is. (Ugyanis én a makói kórházban feküdtem.) Istentisztelet a megszállás alatt a normális állapotok szerint tartatik. Egyébként a gyülekezetemet soha egy napra sem hagytam el.

Megőriztem mindent. Templom, parochia, anyakönyvek, jegyzőkönyvek, számadási naplók, irattár, úrasztali felszerelés, klenódiumok – minden sértetlen. Csupán az iktató könyvet, lelkészi naplót, 1 bibliát, 1 imakönyvet tépett szét egy katona. (Ezeket nem rejtettem el.)

Az összes írástudó ember elfutott a faluból. Így történhetett meg, hogy a község irattárát, adófőkönyveit, birtokíveit tűz emésztette meg. Az anyakönyveit megmentettem (11 kötet).

A községi iskola (más iskola nincs) irattára, felvételi naplói, a padok fele és minden más felszerelése tönkrement. 4 térképet megmentettem. (Szalmatakaró lepedőnek használták.)

Sok élmény, sok beszámolni való volna még, de már nagyon fáj a karom.

Nagymajlát, 1945. január 20.

Zeley László
református lelkész

Orosháza

Orosháza rövid harc után 1944. október 6.-án esett el. A harc folyamán a templom keleti oldalát az ereszcsonna magasságában ágyúlövedék 4 kg-os repeszdarabja átütötte. A torony frontális oldalát több kézfegyverből, vagy géppuskából eredő lövedék eltalálta és összetörte a toronyóra egyik számlapját.

Október 6.-án éjjel 1/2 11 óra tájban a lelkészlakba betörték és másnap délelőtt 11 óráig fosztogattak. Elvitték a lelkész csaknem minden alsó- és felsőruháját, dr. Tömöry Lajosnak az irodában elhelyezett palástját végighasították, az iratokat és könyveket szétszórták, két szekrény ajtaját szilánkokra hasogatták, az éléskamrából, kevés zsír kivételével, elvittek minden élelmiszert.

Október 7.-én kora délután a lelkész rettenetesen feldúlt lakásából legalább egy szobában rendet akart teremteni, de egy őrző a házból kitette. 10 napon át katonai iroda tartotta elfoglalva a lelkészlakot, ez idő alatt veszett el a lelkész konyhai edényeinek és evőeszközeinek jelentékeny része és a legutolsó presbiteri jegyzőkönyv, mely csak néhány gyűlés jegyzőkönyvét tartalmazta. Szerencsére sikerült a lelkésznek az anyakönyveket és az úrvacsorai edényeket biztonságba helyezni. Amikor a lelkész lakásába visszatérhetett, az ajtók zárait és a villanyvezetőket megrongálva találta.

A község elfoglalásának első hetében a templomba két éjjel betörték, az orgonába belélttek, a csillárt a karzatról ledobott fémsípval megrongálták, több színes ablaküveget kilyukasztottak, a sírboltba vezető ajtó tábláit betörték, zárját elrontották, a szószéken levő bibliát és több énekeskönyvet megtépdestek, a keresztlő edényeket meggörbítették, toronyóra ingáját leemelték és ledobták.

A Református Kör épületét hol orosz, hol román katonaság foglalta el. Közben pár napon át üresen is állott. Néhány asztalon és széken kívül elpusztult a kör egész berendezése a jelentős összegbe került színpaddal együtt.

Az istentiszteletek október 22.-én kezdődtek meg ismét, a tanítás az iskolákban november 9.-én, amikor is a vallástanítás munkájában az elmenekült vallásoktató-lelkész a lelkész és két tanító helyettesítette. A vallásoktató-lelkész 1945. febr. 7.-én tért vissza.

Az egyház tisztviselői közül még a főgondnok menekült el, aki jelenleg a népbíróság által reá kiszabott büntetését szenved Gyulán.

Az egyház levéltárát lelkész, amennyire lehetett rendbe szedte, hogy azonban mi hiányzik belőle, azt még nem állapíthatta meg.

Horváth Kálmán
lelkipásztor

Öcsöd

Múlt év szeptember 22.-én Battonyáról feleségemmel eljöttünk Öcsödre, hol az ő testvérei is laknak s idevaló. Ezt bejelentettem Főtiszteletű Püspök Úrnak ez itteni lelkészi hivatal útján, bár sem ez iktató sem a postakönyvben nem találom bejegyezve.

Szeptember 25.-e óta állandóan itt vagyunk, nem tudunk hazamenni, mert Békéscsabaig nincs amivel elmenjünk s nincs téli ruhánk, mert csak tavaszi kabátban egy öltözet ruhával s egy kis kofferrel jöttünk el. Bár ne jöttünk volna el! Akkor talán mindenünk megmarad, az is lehet, hogy ideges szívünk bírta volna a határmenti harcokkal járó izgalmakat.

Innen Öcsödről is elmentek Irlanda Dezső és P. Nagy Elek lelkészek családotól. Irlanda Dezső Budapesten, P. Nagy Elek Visegrádon van, december elején ez volt a hír róluk. Október 6.-án érte mentek el.

Október 25.-e óta végzem itt a lelkészi szolgálatot s intézem az egyház ügyeit. Iskoláinkban november 3. óta tanító illetve tanítónő tanít I-IV. osztályt zavartalanul. Elment az igazgató, 2 tanító, 3 tanítónő.

Az istentiszteleteket zavartalanul végezhetjük és végezzük.

Az egyháznak azonban sok baja van, kevés pénzzel rendelkezik, pedig igen sokra volna szüksége. Október 18.-án német légitámadás érte községünket, 2 bomba a lelkészlakás kertjébe esett. A légnyomás tönkretette a közeli épületek tetőzetét, ablakait. Templom ablakok egyik részén kitörték, 3 iskolaépület, tanítói, lelkészlakás tetőzete, ablakai törtek össze s különösen a lelkészlakás kert felőli részére ajtókat, ablaktokokat szakított ki. A tetőket már rendbe hozattuk, néhány helyen az ablakokat is, de többet már nem csinálhattunk, pénzhiány miatt. Október óta szünetel a községnél az adószedés, onnan nem kapott eddig az egyház pénzt. Ez évben megindult s remény van rá, hogy pénzhez jutunk.

Igyekeznünk fogunk, hogy minden rendben legyen. Kérem Főtiszteletű Püspök Urat, méltóztassék hozzá járulását adni ahhoz, hogy az idő enyhüléséig s az utazási viszonyok javulásáig itt végezhessem tovább a lelkészi szolgálatot.

*Vörös Lajos
lelkipásztor*

TEMPLOM

A templom teljes tetőzetének megrongálódása, palák meglazulása, részben a pala összetörése, a fal párkányzatának leomlása, a torony északi oldalán a vakolat lehullása.

A vaskeretes ablak tábláinak porrátörése.

A fakeretes ablakok kereteinek szilánkokra törése, üvegeinek teljes elpusztulása.

A bejárati ajtók megrongálódása.

A 16 változatú, két manuális orgona teljes megrongálódása (teljes újjáépítés nélkül hasznavehetetlen).

1 darab 220 Volt-os árammérő.

7 darab függő villanylámpatest.

13 darab különböző úrasztali terítő, bársony, selyem, batiszt, óarany fehérvászon anyagokból. Az 1700-as évektől az 1940. évig terjedő időből kegyes lelkek adományai.

1 darab pirosbársony szószékterítő.

1 darab cca 1 kg súlyú ezüst úrvacsorai kenyértálca.

EGYHÁZTANÁCSTEREM

2 darab zöldposztó asztalterítő (4*140 és 6*140 méretben)

1 darab ősi tulipános láda

1 darab asztal 6 m.

2 darab gyertyatartó

2 darab porcelán tintatartó.

2 darab álló petróleum lámpa

2 darab petróleum kanna.

10 darab Tonett szék

2 darab irodai vonalzó

1 darab irodai olló

1 darab ruha kefe

1 darab cipő kefe

4 darab törlőruha

LELKÉSZI IRODA

1 darab dívány

2 darab iratszekrény megrongálódása

1 darab Remington írógép

1 darab telefonszekrény

2 darab Tonett szék

2 darab üvegtintatartó

2 darab nyomóítató

2 darab irodai vonalzó

PARÓKHIA

A parókhia épülete a légiakna robbanása következtében javíthatatlanul megrongálódott, melléképületei összeomlottak, az aknaszilánkok az összes ajtókat, ablakokat tönkretették, a robbanás ereje a tetőt levitte (a cserepeket), a mennyezetet megemelte s ezzel az egész tetőszerkezetet megrongálta. A tető mintegy 1680 négyzetméter.

1 darab fürdőszoba, mosdó és WC felszerelés megrongálódása

1 darab – az egyház tulajdonát képező – 4 lángú bronzcsillár

LELKÉSZI LAKÁS

3 darab ajtó megrongálódása

3 darab ablak megrongálódása

47 darab ablakfiók összetörése
Fürdőszoba vízvezetékének megrongálódása
Fürdőszoba cementlap padozatának megrongálódása.

ISKOLAÉPÜLETEK

1700 négyzetméter tető megrongálódása, cserepeinek összetörése
25 darab ajtó, 66 ablak
720 üvegtábla
5 tanterem padlózatának tönkremenetele
3 WC felépítménye
10 darab szénfűtéses kályha
12 darab szeneslapát, kanna, piszkálóvas
9 darab mosdó medence és állvány
4 darab iskolai katedra dobogóval
9 darab Tonett szék
9 darab falitábla
6 darab tábla állvánnyal
9 belső – angyalos – címer
9 külsőcímer
75 darab iskolapad
7 víztartó medence
9 darab vizesveder
9 darab köpöcsésze
9 darab órarend kerettel
5 darab iskolai szekrény
7 darab nemzetiszínű zászló rúddal
4 darab számológép
13 darab szobahőmérő
3 darab 220 Volt-os árammérő
10 darab lámpatest
36 darab különböző térkép
6 darab földgömb
28 darab iskolai fogas
8 drb métermérték tábla
400 darab szemléltető kép
75 darab kísérleti eszköz
2 ásvány gyűjtemény
340 darab padtintatartó
25 darab anyakönyv (iskolai)
300 darab segélykönyvtári könyv
150 darab ifjúsági könyvtári könyv
100 darab tanítói könyvtári könyv

SEGÉDLELKÉSI LAKÁS

- 1 darab vaságy
- 1 darab faágy
- 2 darab szalmazsák
- 1 darab dívány
- 1 darab asztal
- 5 darab Tonett szék
- 1 könyvállvány
- 1 darab 2 ajtós szekrény
- 1 darab szénkályha füstcsővel
- 1 villanycsillár
- 1 falikar
- 1 mosdó vasból
- 1 zománc mosdótál és vizesveder
- 1 vizeskanna zománcozott
- 2 darab ablakfüggöny (roló)

EGYHÁZI, GAZDASÁGI ÉPÜLETEK

Magtár, istálló, fáskamra tetőzetének teljes megrongálódása. A vakolat teljes lehullása. Kukoricagóré al- és felépítményének teljes elpusztulása, a benne levő tengeri egy részének megsemmisülése.

A magtárban tárolt búza, árpa, zab, len és napraforgómag egy részének – az 1944. évi zárszámadás részletezése szerinti – elpusztulása.

WC megsemmisülése, és az összes kerítések.

Ezt a kárfelvételt tárgyalta az öcsödi református keresztyén presbitérium az 1945. évi június hó 17.-én tartott rendkívüli gyűlésében, a tényleges helyzetnek megfelelően és az abban feltüntetett kárt a pillanatnyi értékelés szerint kettő és félmillió pengőre rugónak állapította meg azzal, hogy a kár összegéből mintegy 810.000 P, nyolcszáztízezer pengő az iskolai, a többi összeg az egyházi károkra esik.

Az iskolai károk legalább részbeni helyreállításához a hívek áldozatkészségén kívül kénytelen igénybe venni a polgári község, a helyi nemzeti bizottság és a vallás és közoktatásügyi minisztérium megfelelő támogatását, amely nélkül a következő iskolai esztendő már megnyitni sem tudja. Ebben az iskolai esztendőben is csak úgy tudott megküzdeni a nehézségekkel, hogy a háborús viszonyok miatt a beiskolázott növendékek egy része nem látogatta az iskolát s az erősen megcsappant létszámú osztályokat váltott rendszerrel tanította a rendelkezésre álló tantermekben és az osztállyá átalakított egyháztanácssteremben.

Irlanda Dezső
elnökjelkész

Reformátuskovácsháza

Reformátuskovácsháza a román határtól a battonyai vonalon 20, mezőhegyesin 14 km-re esik. Szeptember elején községünkön átvonulóban járnak a nyíregyházi huszárok, ahol kb. egy hétig előzőleg elszállásoláson is voltak. Ekkor még nyugodt a körülöttünk lévő levegő, mivel nem hallatszik hozzánk még az ágyúzörej. Az újságok is bizakodással írnak, bár ha a Kárpátok felől különösen pedig Dél Erdélyből minden nappal hűvösebb légáramlás jutott el hozzánk. A naiv, befolyásolható lelkek azonban még ekkor reménységgel telítettek, csak a világosan látók és reálisan gondolkozni tudók előtt nem volt kétség az, hogy végső kifejlődéséhez közeledik a már hat éve dühöngő és minden lelki-testi, anyagi és szellemi értéket felemészítő háború. Szeptember 10.-én iktattam be Mezőhegyes ifjú lelkipásztorát, Tóth Istvánt és a beiktatási ünnepi aktus ágyúzörej közben folyt le már. A tőlünk elvonult nyíregyházi huszárok Battonya és Mezőhegyes határán érintkezésbe kerültek az ellenséges hadvonallal. Igaz, hogy ezután még Aradra is bevonultak szegények, talán még tovább is meneteltek, de csakhamar visszafordultak Temesvár alól. Ekkor már az orosz haderő is nagyobb számban jött a román hadsereggel és feltartóztathatatlanul közeledtek felénk. Szeptember 22.-re virradóan a battonyai evangélikus lelkész az odavaló református tanítóval együtt menekülve, községünkbe érkeztek, azzal a hírrel, hogy az orosz haderő határukig jutott, tehát meneküljünk mi is. Ekkor mégsem indultunk útnak, mivel a hajnali telefon-tudakozódás Mezőhegyes-Makóról nem erősítette meg az ijedelmet. Délután azonban már nyilvánvaló lett, hogy közelünkbe ért a hadművelet. Költözött, menekült is a járási közigazgatás, Adóhivatal, Csendőrség stb. Mi 22.-én este dobszóval megbeszélésre hívtuk össze a község lakosságát, ahol a bekövetkezett helyzetet ismertette a vezetőjegyző. 23.-án, szombaton reggel azután a szomszédos községbeli menekülőkkel elindultunk Reformátuskovácsházáról mi is a vezetőjegyző, segédlelkész, állami óvónő és egyik állami tanító kivételével, akik egyelőre visszamaradtak. Velünk jött külön kocsijával egy földmíves-presbiter atyánkfia is. Menekülésünk útiránya Orosháza-Szentes volt, ahova vasárnap délután értünk meg. Innen én alulírott lelkipásztor, 25.-én reggel visszautaztam Reformátuskovácsházára, ahova csak 26.-án reggelre érkezhettem meg. Ekkor az e vidéken lévő magyar hadsereget teljes visszavonulásban találtam. Községünkön keresztül és a tőlük vett értesülés nyomán mindössze három órai itthon tartózkodás után másodszer is útnak indultam a vezetőjegyző vőm, Szundy László és Gonda Balázs segédlelkéssel együtt, hogy két hónapig tartó távollét után térjek majd csak vissza elhagyott gyülekezetembe és községembe családommal.

Elmenekülésünk után néhány nap múlva Reformátuskovácsháza csakugyan hadszíntérré vált és kilenc napig tartó súlyos harc után vonult be községünkbe október 6.-án a győztes Vörös hadsereg. A kilenc napig tartó súlyos harc emberáldozatokat is kívánt. Meghalt 4 fi és 2 nő községünkben és az emberáldozaton kívül tetemes anyagi kár is származott a hosszantartó tüzéségi párbajból. A legnagyobb pusztulás mégis templomunk tetőzetét és tornyát érte, minthogy a tetőzet rommá lövett, a torony pedig egész sisakjá-

val a földre hullt. Úgy a magyar, mint az orosz katonaság megfigyelőhelynek használta a tornyot, aminek következtében ma is látható a templom és torony falában fel nem robbant lövedék, egyet pedig az orgona belső szerkezetéből vettek ki a harc elmúltával.

A hadműveletek következtében elpusztult a toronyban lévő három szépszávú harangunk is, csak a negyedik, a legnagyobb, az u. n. Hősök harangja mentesült a pusztulástól, egy közepes és peremén levő csorbulás árán. Ez a harang jogilag a politikai községé, tényleg-valósággal pedig az Egyházé a megkötött egyesség szerint. A használatra átadásakor ugyanis nem adván fel tulajdonjogát a Község, az Egyház meg azt jelenté ki írásbelileg, hogy úgy veszi át és kezeli ezt a harangot, mint a saját tulajdonát és örök időn át senkinek sem lehet hozzá semmi jussa. Az elpusztult három harangból kettő teljesen darabokra törött, a harmadik ugyan még most is felszerelten a helyén függ, de többszörös végig hasadással használhatatlanul, újraöntésre várakozva másik két társával együtt. Az egész környéken egyedül álló illetén való pusztulása templomunknak siralmas látványul szolgál, tornyával még egy esztendő múltán is az itteni és más községbeli jóérezésű lakosoknak és járókelőknek.

Alulírott rendes lelképásztor, folyó év április 27.-én visszatérve, egyesült elhatározással és erővel hozzáfogtunk a romhalmazzá tett templomtető megépítéséhez, ami – Istennek legyen hála érette – augusztus, szeptember hónapokban befejezést is nyert. Most fele részben a régi fedő, az eternit pala fedi a tetőt, a másik felerész cseréppel fedett. A torony helyreállítási munkálata, anyagi fedezet hiányában egyelőre megakadt. De bízunk a Jóisten kegyelmében s az Ő segítségével a magunk erejében, hogyha élünk, a jövő évben rendben lesz az is. A templomtető gyors megépítéséhez a községbeli egyháztagok és lakosok adtak gyűjtés útján mintegy tizenötezer pengő adományt, amihez a mezőhegyesi hittestvérek minden dicséretet és hálánkat is kiérdemlő adakozása járult, gyűjtven az egyházközségben 7345.56 pengő adományt. Megrongálódott az egyházi épületek közül még a lelkészlakás is, kisebb-nagyobb mértékben, de melléképületek, különösen pedig az ólak összedőltek. A templomnak összes ablakai kitortek, lelkészlakásai is csaknem mind. Az iroda pl. több más szobával együtt még ma is üvegezés nélkül áll. Az istentiszteleteket ezért az eléggé sértetlenül maradt tanácsteremben tartjuk.

Az oroszok községünkben bevonulásuk után gyorsan tovább meneteltek, mivel a magyar hadsereg előbb a Tisza, majd ezt is feladva a Duna vonaláig vonult vissza. Községünk így a nagyobb orosz megszállástól mentesült ugyan, de Mezőkovácsházán és itt nálunk is volt orosz és román parancsnokság. Amint értesültem, az október 6.-i bevonulás zeneszó és nagy vigadozással történt Mezőkovácsházáról, amit az itteni lakosság megadással és megértéssel fogadott. Így azután felszabadult a kilenc napi súlyos harc alól és élhette tovább a már elveszettek hitt életét. Eleinte természetesen megszűnt minden egyházi élet és tevékenység, csak november hóban mutatkozhattak az életnek jelei. Összegyülekeztek az egyház tanácstermében egyszer-másszor a vallásos, hívó lelkek, az itt maradt Bányai Gizella állami óvónő vezetésével, aki olykor-olykor Bibliát olvasott és az éneklést vezette. A vallásos lelkek sürgetésére később Bányai Gizella Bakó László szegedi lelkészhez folyamodik kisegítő erő után, aki éppen azokban a napokban nála járt, Szabó Imre budapesti IV. é. hittanhallgató kiküldésével jön segítségére gyülekezetünknek. Szabó Imre december

közepe után megérkezve a gyülekezetbe, újból elkezdődött rendszeresen az istentiszteletek tartása. A karácsonyi úrvacsoraosztás is végbemenvén, az anyaegyház ilyen módon való lelkigondozása kezdetét vette, a szórványok kivételével. A szórványuknak az ellátását a helyzettel teljesen ismeretlen ifjú kezdő-embertől várni nem is lehetett. A hívek buzgón látogatták az istentiszteleteket, amint utólag értesültem róla és az ifúság is megkedvelte a hozzájuk viselkedésében hasonló ifjú embert. Az esperes is elfogadván Szabó Imre kisegítő munkásságát, Püspök úr is így exmittálta budapesti teológus barátunkat. Nem a megítélés, vagy elítélés szavával szólok felőle, hanem inkább elismeréssel adózom vállalkozásáért, hogy helyettem a gyülekezet gondozását ellátta március 17.-ig egyedül, amikor Gonda Balázs segédlelkész Ókécskén lakó szüleitől visszatért. Az ő visszajöttével vette kezdetét a rendszeresebb lelkigondozás, minthogy munkájába a szórványokat is bevonta.

Visszatérve Szabó Imre itteni szolgálataira, annyi a megállapításom végezetül is róla, hogy személyemet illetően más viselkedése is lehetett volna.

Nekem ugyanis óriási bűnömül rótták fel az elmenekülésemet. Kevés embernek, vagy talán senkinek nem volt egy mentő szava sem mellettem, sem a feleségem mellett. Legáltalában is nem hallottam ilyenről. Csak az értette meg az én itteni különös helyzetemet, akiről nem is gondoltam, nem is álmodtam. Az a mezőkovácsházai orosz katonai parancsnok, akihez visszatértem után 18 napra elhurcoltak, ő megértette elmenekülésem okát, mert olyan elfeledhetetlenül védelmemre állt és elégtételt is adott, amiért – amíg élek – a Jóisten után őt mindig szívemből áldani fogom.

Itt igen, mindenki bűnnek is minősítette elmeneteletemet, de amit én a történetek után egyenesen Isten rendelésének hiszek és állítok. Kijelentem e helyen is, hogyha nem megyek el, az életem áldozatul esik a háborús hangulatnak. De nem csak az enyém, hanem a feleségem és családomé is. Elpusztítottak volna magyar és hittestvéreim közül azok, akik ha kevesen is vannak, de mégis elegendően ahhoz, hogy valótlan állításokkal félrevezették volna az orosz katonaságot. Fasisztának állítván engemet, aki soha nem voltam az. Hogy így lett volna, abból joggal következtetem, hogy ma is vannak olyan elfogult lelkek, akik fasisztagómat állítani merészlik. Nem teszek másként velük, csak mint Krisztustól tanultam: imádkozom Istenhez, hogy bocsássa meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.

Ennek az ellenem tudatlanul és mesterségesen szított gyűlölségnek tulajdonítom, azt is, hogy elmeneteletem súlyosabbnak minősítve, mint aminő volt, lakásomat kifosztották, mindenemet széthurcolták. Még az itthon hagyott ócskább palástomat is szétvagdalták. Az irodában is kiforgatták íróasztalaimat, összevissza hányták a lelkészi hivatal irattárát, sőt egy részét fel is égették. Az anyakönyveket azonban nem bánthatták, mert azokat - összesen 9 darabot - magammal vittem az úrasztali terítőkkal, kehellyel együtt és rejtegettem Kötcsén, Szóládon, templomban, papilakon, harangozóknál. Visszajövet április 27.-én a szegedi egyháznál, a lelkészi hivatalban letétbe helyeztem. Az úrasztali terítő és a legértékesebb kehely még ma is a szegedi egyház lelkészi hivatalánál vannak. Hanem a legutóbbi 10 év óta íródó presbiteri jegyzőkönyv véglegesen elpusztult, miután a megszálló közegek egyike a beírt lapokat kitépte, az üreseket pedig magához vette, a széthordók egy része pedig felégette. A mostani törvénybíró-presbiter állítása szerint. Darabokra tépődött egy

fekete úrasztali terítő és egy fekete katedrai lepel is, amely a sietésben itthon maradt. Ez a fájó tény bizonyíték arra, hogy mi történik, ha a többiek is itthon maradnak. Ebből is csak következtetni tudok a magam sorsára.

Ha itthon maradok, vége az én életemnek is, mert ha a béke-időszakában az élet és vagyonbiztonság felállításakor megtörténhetett a magyar rendőrség asszisztálása mellett a valóság megcsúfolása azon a téves alapon, hogy fasiszta vagyok, holott nem vagyok. Elgondolható a háború kötetlen állapotában az én sorsom. Hiszen nem csak e községben, hanem az egész környéken, sőt a vármegyében sem volt nagyobb és nyíltabb elitelője a fasiszta rendnek és világnak, mint én, mégis az itteni helyettes-jegyző a részeg kommunisztatikkárral szövetkezve lefogattak és az orosz katonai parancsnokságra hurcoltattak, ahonnan a mezőhegyesi internálótáborba szállíttatni is akartak. De a könyörülő Isten nagy irgalmából megszabadultam ellenségeim kezéből, védelmezőt adván részemre annak személyében, akit elitelőműl szántak. *„Az Úrtól lett ez, csodálatos ez a mi szemünk előtt.”* ZSOLT. 118,23

Előzőleg április 11.-én Csanád vármegye földrendező tanácsa megsemmisítette az itteni községi földigénylő bizottság néhány hold földemet, háborús és népellenes bűnös cím alatt hozott, elkobzó határozatát, megállapítva véghatározatában: *„Németek, nevezetesen Hitlerrel szemben ellenszenvei, gyűlölettel viselkedett, jelzőkkel illette és felelőssé tette nyilatkozataiban a távollévő és elesett magyar katonákért. A falu szegényeit, akik többször fordultak hozzá kéréssel anyagi támogatásért, mint Csincsik Istvánné, mindig segítette stb.”* Egyedüli okként azt jelölte meg a vármegyei tanács, hogy a helyi kormánypártnak elnöke voltam időnként.

Amit itt is azért jegyzek fel, hogy az utókor előtt is nyilvánvaló legyen nem a magánember, hanem a lelkész azon eljárása, amit kizárólagosan az egyház és község érdekében tett.

Reformátuskovácsháza ugyanis kincstári, telepes község, 1813-ban települt Békés-Hódmezővásárhely és Heves vármegyéből. Mint telepes község a kincstár támogatására ráutalt is volt, de részesült is annak támogatásában. Földje örökvaltságos vala és részben az még ma is. Egyház, állami iskola politikai községgel együtt mindig segítőre talált a magyar kincstárban. Az egyház örökvaltsága pl. a rendezések során elengedtetett. Többízben és csak az én itteni 33 éves lelkészkedésem alatt is jelentős segélyekben részesítettett. Így 1917-ben a reformáció 400 éves fordulója alkalmából 20.000 korona segélyt nyertünk az aradi jószágigazgatóságon keresztül a Földművelésügyi Minisztériumból, templom és lelkészlakás renoválásra. Ez az akkori háborús viszonyok miatt nem használtatott fel s így elértéktelenedett. Tíz évvel ezelőtt pedig 6000 pengő templomrenoválási segélyben részesültünk, ami fel is használtatott a makói államépítészeti hivatal közreműködésével. Meg is újult e segélyből templomunk úgy, hogy az egész környéken nem volt hozzá hasonló, külső felszerelését illetően. Mert hófogóval is ellátott a csatorna fölött. E jelentős segítségen kívül csaknem minden évben az utóbbi időben az évi megtakarításokból 3-400 pengő adomány mindig jött az egyházunkhoz a Földművelésügyi Minisztériumból, amit Szilveszter Ákos miniszteri tanácsos hittestvérünknek köszönhető. 1919. pedig 10 katolikus hold föld íródott át az egyház tulajdonára a mindenkori református lelkész javadalmaként az aradi jószágigazgatóságnál fennálló összeköttetésem révén, amiről Nagyatádi Szabó

István földművelésügyi miniszter is tudomással bírt. Ez a föld addig kegyadományi elnevezés alatt szerepelt. Az egész környéken egyedül ez maradt meg az összes kegyadományi földek közül, minthogy a többi kb. 700 katolikus holdat a kincstár lelkészektől, jegyzőktől, tanítóktól hat évvel ezelőtt elvont és a csanádi püspökségnek juttatta kegyúri pótlék címén.

Egyházunkon kívül az állami iskolát, óvodát is a FM. Minisztérium építtette nálunk. Kitűnő vizű ártézikutat is fúratott. Az OKH. és Hangya szervezetek felállításához tetemes pénzbeli segítséget nyújtott. A községnek számtalan esetben támogatást adott. Legutóbb pedig az állam azon jóindulatát könyvelhettük el, hogy Mezőkovácsháza és Reformátuskovácsháza községek egyesítését, a mi ellenállásunkra és kérésünkre elhalasztotta. Mindezeket, mint tényeket azért soroltam itt fel, hogy indokolva legyen kormány melletti és nem elleni állásfoglalásom.

Ez elmaradhatatlan és szükséges kitérés után visszakerülve adatszolgáltatásaim folytatásához, azt vagyok kényszerítve jelteni, hogy még mindig nincsen egészen tiszta helyzetünk az egyház irattára veszteségéről. Ismétlem, hogy az anyakönyvek – Istennek legyen hála – megvannak. A régebbi presbiteri jegyzőkönyvek szintén, csak az említett legutóbbi 10 év feljegyzéseit tartalmazó veszett el. Az 1943-44-i iktatott iratokból alig maradt néhány darab. A paróchiális könyvtár köteteiből is hiányzik. Ez utóbbi állítólag a kommunista párt helyiségében van, az én odavitt könyveimmel együtt. Az egyházat ugyanis nem érte oly nagy mérvű károsodás, mint engem, a lelkipásztort. Nekem több száz kötetre menő könyvgyűjteményem volt, de a sajátomon kívül, fájdalmas örökség képpen egy szép és nagy könyvtárhoz is hozzájutottam néhai sógorom, a volt debreceni evangélikus lelkész Raposs Viktor hagyatékából. Ritka régi magyar és német könyvek voltak találhatóak ebben, ami boldogult Csikesz Sándor érdeklődését is bírta, és amit a debreceni Fux Antal ny. felsőipariszkolai igazgató, mint néhai sógorom jóbarátja, szedett leltárba. Ebből nagyon sokat széthordtak, feltűzeltek az egyházi paróchiális könyvtár darabjaival. Állítólag, mint fentebb is említettem, az itteni kommunista pártban úgy az egyházi, mint az én könyveim megtalálhatóak, de a jelen viszonyok között még nem tanácsos e kényes kérdéshez nyúlni. Bár ha nekem kormánybiztosi rendelkezésem is van ezeknek visszaadására, a választás utáni időnkig kényszerítve vagyok várakozásban maradni.

Hazajövetelem óta állandó terrorizálása alatt állok ugyan a kommunista pártnak, különösen pedig a párt titkáranak Egerei Pálnak, mindazonáltal helyzetem egészen más már most, mint hónapokkal ezelőtt. Visszajövetelem idején még a szociáldemokrata párt is a kommunista párttal együttesen kívánta elmenetelemet innen az igazolás megtörténte előtt, úgy szintén Gonda Balázs segédlelkészét is. Da azóta lényegesen változott a helyzet. Gönczy Béla esperes július 18.-i egyházlátogatás alkalmával még egy szociáldemokrata párttag is csatlakozott ugyan a négy tagú kommunista küldöttséghez, mely az esperest azért kereste fel, hogy az én elhelyezésemet kérje. Az esperes presbiteri gyűlésen tett nyilatkozata szerint igaz ugyan, hogy a felhozott okok inkább előnyömre valók, mint hátrányomra szolgálóak voltak, mégis e fájdalmas tény nem tagadhatom le, nem is akarom. Mindjárt a gyűlésen ki is jelentette, hogy önkéntes elhatározásból itteni lelkészi állásomat elcserélem. A presbitérium visszatérésem idejében megértéssel, jóindulattal fogadott, de a kevésszámú ellenzék nagy agitációja és terrorja miatt később félt nyíltan mellém állani.

Ezért az esperesi kánonlátogatás alkalmával beleegyezett csereútván való inneni eltávozásomba. Később az esperesi látogatás után ugyancsak a terror hatása alatt változtatni akart e beleegyező állásfoglalásán, de az Esperes bölcs felvilágosítása után elállt kezdeményezésétől. A helyzet egy igen kevés ideig feszültté is vált, de amikor én azt az elhatározásomat kijelentem, hogy az ellenem hangoztatott kifogásokat és vádakát hivatalosan nem tárják eléem, nem megyek el a gyülekezetből még önkéntes csere útván sem, megállapodtunk a presbitériummal, hogy legyen ez a megoldás. Azóta pár hónap is eltelt, és nyugszik, csendes minden, ebben a tekintetben. Augusztus végével részesültünk segédlelkésszel és az állami tanítókkal együtt kellemetlen meglepetésben, mikor egy másik kommunista vezér akaratóból a mezőhegyesi robotra rendelték bennünket kétszer is egymásután, de ezt az egész környéken visszatetszést szülő, sőt felháborodást keltő törvénytelen rendelkezést a magyar közigazgatási hatóságon kívül még a mezőkovácsházai orosz katonai parancsnokság is hatálytalanította. Esperesünk is erélyes felhívással fordult Csanád vármegye főispánjához, akinek szintén erősnek mondható beavatkozása elvette a kedvét az itteni kiskirályoknak a további zaklatásoktól.

Sok megnevezés, próbáltatás, zaklatás sőt letartóztatás is jutott osztályrészemül az alatt az idő alatt, mióta itthon vagyok. De minden nyomorúságomban éreztem az Úr jelenlétét és szabadító hatalmát. Nem tudom, mit rejt még magában a jövő, sorsomat illetően, de bármi következzen is be, én csak az Úrban bízom tovább. Vallom a Római levél 8. részének utolsó verseiben írottakat most és mindörökké.

Ui.: Reformátuskovácsházáról történő menekülésemből 1944. október 8.-án érkeztem Balatonszázszóra, az SDG üdülőtelepén lakó hasonnevű lelkész fiamhoz. Innen kerültem már október 13.-án a külsősomogyi egyházmegyében levő Nagycsepely anyaegyház fiókegyházközségbe: Kötcsére, konventi rendelkezés folytán, ahol 1945. április 23.-ig szolgáltam. 1945. január 1.-től Szóládon, Balatonszárszó és Kötcsé közötti egyházközségben laktam ápr. 23.-ig orosz katonai kiűritési parancs következtében. Innen jártam át Kötcsére gyalogszerrel legtöbbször.

Reformátuskovácsháza, 1945. október 11.

*Szabó Dániel
református lelképásztor*

Szarvas

Szarvasra az orosz hadsereg 1944. október 6.-ról 7.-re virradó éjjel történt. Az egyháznak ebből kifolyólag vesztesége egyáltalán nem történt. Később is csak a lelkészluhaneműiben, de ez sem volt említésre méltó.

A községre 15-20 kisebb légi bomba hullott, nagyobb kártétel nélkül. A község előtt levente gyerekekből és néhány csendőrből álló csapat állt ellen az orosz benyomuló csapatnak, akik közül cca. 20 esett el, köztük egy református 14 éves fiú is.

A lelkészi irattárban esett némi kár később, mert az irodába véletlenül bejutott egy tiszti szolga, aki tüzet gyújtott a tiszt szobájában és gyújtósnak az íróasztalon levő iratokból vitt magával.

A bevonulást követő néhány hétig tartó ijedelemből felocsúdva, híveink kezdtek istentiszteletre járni. Ekkor lett köztudomású, hogy néhányan családotól elmenekültek a hívek közül. A lelkipásztor azonban helyén maradt s a családlátogatás gyakorlásával bátorította, különösen a nagy lányos családokat.

Egyéb említésre méltó eset nem történt Szarvason.

Szarvas, 1945. október 20.

Halász Szabó Imre
lelkipásztor

Szeged

Isten kegyelméből a körülményekhez képest jól vagyunk, az egyházi és az iskolai élet többé-kevésbé a maga régi rendjén folyik s nagyobb károsodás eddigelé még nem is ért bennünket.

A szegedi és az újszegedi lelkészi karból Durkó Gáborék és Szabados Lászlóék mentek el, úgy hogy a ránk váró lelkipásztori munkát különösebb megerőltetés nélkül tudjuk végezni. Az iskolánál azonban sajnos minden tanerőnk hiányzik s így ott csak helyettes tanerőkkel tudunk dolgozni.

De azért az iskolai munka is folyik elég rendszeren a saját épületünkben.

Szeged, 1945. január 6.

Bakó László
lelkész

1944 szeptembere, az új munkás-esztendő indulása már egy túlfűtött légkörben kezdődött; mindenki érezte, hogy az egész világra rázúdult halálos vihar hozzánk is érkezett. Sokan már meg is kísérelték a lehetetlent: elfutni előle. Erre készülődtek a hatóságok is.

A különböző belmissziói munkák megindultak ugyan, a tanítás szeptember 11.-én megkezdődött stb., - látszat szerint tehát minden a régi mederben folyt, de ez csak látszat volt. Alig hogy megkezdődött a tanítás, általános rendelkezéssel hivatkozva a szinte napenkénti légitámadásokra, beszüntették azt, majd jött a tanítóokra vonatkozó utasítás: aki akar, mehet Szegedről... A szegedi iskolák irányítási helyét is kijelölték már. A tantestület tagjai el is hagyták a várost.

Az általános menekülés árja mind nagyobb lett.

Hiába volt minden jó tanács és figyelmeztetés: ez elől a halálos vihar elől nem lehet

elmenekülni. Be kell várni. A szemébe kell nézni. S inkább itthon, mint messzi hontalanságban.

Hála Istennek, hogy én és a feleségem maradtunk és velünk együtt jó egynéhányan az egyház hivatalosai közül.

Isten után bizonyára ennek is köszönhetjük, hogy viszonylag – egyház, iskola, saját-otthon – egyaránt olyan kevés veszteséggel vészeltük át a próbatételes időket.

Amikor október 8.-án, vasárnap a délelőtti istentiszteletről kijöttünk, olyan volt a város, mint a megbolygatott méhkas; közben megjelent az önkéntes kiürítési plakát s benne a felhívás, hogy mindenki, főként pedig a férfi-lakosság a saját érdekében meneküljön.

Amint említettem, a tantestület tagjai mind elmentek. Október 8.-án K. Nagy János igazgató-tanító is. (Veress László kántor-tanítónk mint katona régebben távol volt; a családját sikerült Szegeden marasztalni.) Így a tantestület tagjai közül csak Maár Olga helyettes tanítónő maradt Szegeden.

A lelkeszi karból dr. Durkó Gábor távozott el családotól s ők nem is kerültek vissza előbb, mint 1945 májusa.

Maradtunk: jó-magam, Seres Zoltán vallásoktató-lelkész, Török Ede segédlelkész.

Szabados László börtön-lelkész, óraadó vallásoktatónk az egész börtönnel, tehát a saját gyülekezetével együtt is már régebben eltávozott Szegedről-Vádra.

Még szeptember végén családi okokból elutazott Szegedről elemi iskolai hitoktató-nőnk, Gresztelyi Nagy Lenke. Amint tudjuk, az utolsó lehető alkalommal vissza akart jönni Szegedre, de már nem tudott. Értesülésünk szerint messze nyugatra sodródott s az egyház hivatalosai közül az egyetlen, akiről a mai napig semmit sem tudunk.

Helyben maradtak az egyházunk pénztárosa, Papp Ferenc, - ház- és temetőgondnoka, Nagy Sándor, - irodai alkalmazottja, Sch. Bán Rozália, - a katonai szolgálatra bevonult egyházfi családja, Ábrahám Andrásék, - az iskolaszolga, Székely Ferenc... s így az egyház és az iskola életmenetében személyi vonatkozásban különösebb nehézség nem állott elő, már csak azért sem, mert a november 6.-án megnyíló népiskolánkhoz a tankerületi főigazgatóság szolgálattételre készségesen osztott be úgynevezett menekült tanerőket.

A presbitérium tagjai közül annak kb. egyharmada dr. Széll Gyula főgondnokkal együtt eltávoztak Szegedről. A presbiteri gyűléseket azonban megtarthattuk s október 29.-én már össze is gyűltünk az első nagy számbavételre.

Október 11.-én virradóra derült ki – tulajdonképen egy napig tartó ostrom után –, hogy az oroszok már a városban vannak.

Templom, iskola, egyházi intézmények és épületek minden nagyobb károsodás nélkül estek át a város-ostrom és elfoglalás kritikus óráin: épületeink ablakai betörték ugyan, néhány lövedéket kaptunk, így az új templomunk tornya négy helyen megsérült stb., végeredményben azonban minden nagyobb veszteség és károsodás nélkül múltak el a fejünk felett a nehéz idők s mind a mai napig azoknak anyagi vonatkozású terhét, szorítását különösebb értelemben nem is éreztük meg.

Az új templomból november 25.-én ellopott (ott épen csak elraktározott) harmóniumon, - az egyetemi diákothontól és a táncotthonból a különböző beszállásolások révén elkallódott néhány pokrócon és lepedőn kívül tulajdonképen semmi más anyagi vesztesé-

günk nincs: klenódiუმaink, irat- és levéltárunk stb. érintetlen s máig semmi tudomásunk arról, hogy egyházunk és iskolánk hivatalosai közül valakit is elszólitott volna a nagy Isten kifürkészhetetlen akarata.

Az iskola épületét beszállásolási célra lefoglalták, de sikerült azt november közepére felszabadítani.

Huzamosabb időre más intézményünkben nem is eszközöltek beszállásolást.

Sőt a katonai parancsnokságtól intézményeink és hivatali helyiségeink mentesítő iratot is kaptak, mely a beszállásolást megtiltotta.

Isten iránti hálával külön is ki kell emelnünk azt a nagy kegyelmet, amelynek egyik pecsétje: templomi istentiszteleteinket, sőt egyéb gyülekezeti alkalmainkat is egyszer sem zavarta meg, vagy tartásukat akadályozta meg a háborús fordulat, Isten Igéje Szegeden egyetlen alkalommal sem lett bilincsbe verve. Azt azóta is szabadon hirdethetjük s Isten iránti hálával hirdetjük is.

A tanítást református népiskolánkban (az evangélikus népiskolával együtt) november 6.-án újra megkezdettük; egyelőre az egyház gyülekezeti termében, majd november közepén az iskola saját épületében.

Ugyanakkor megindult az élet a többi iskolákban is s így megkezdődött a vallástanítás munkája is. A közép- és középfokú iskolákban a hitoktatás munkáját Seres Zoltán vallásoktató lelkész, az elemi iskolákban pedig Török Ede gyülekezeti segédlelkész látta el.

Az orosz katonai parancsnoksággal, a város új vezetésével kezdettől fogva a hivatalos érintkezésünk meg volt s jogos és méltányos kéréseink lehetőség szerint mindig meghallgatásra találtak. Ennek bizonyosságaképpen a város vezetésének a kérésére a római katolikus és az evangélikus egyház lelkivezetőivel együtt egy közös nyilatkozatot írtam alá, melyet később egy Szegedről kiindult kiáltványban is belefoglaltak. A nyilatkozat szövege ez volt: „*A magunk részéről kijelentjük, hogy az orosz hadsereg a vallás szabad gyakorlásában senkit sem akadályoz, sőt bennünket arra hívott fel, hogy az istentiszteletet az eddigi rend szerint tartsuk és folytassuk. Senkit lelkészi mivolta miatt bántódás nem ért. Gyülekezeti iskoláinkban a tanítás éppúgy megkezdődhet, mint a többi iskolákban. - Kormányzó Urunk október 15.-i rádiószózatában megadott irányítást mi is az ország érdekében valónak tartjuk.*”

Nagyon kegyelmes volt hozzánk az Isten s most, amikor jelentésemet zárom, mindennél neki mondok köszönetet. Ugyanakkor pedig Őt kérem, oldja meg mostani helyzetünk egyik legkínzóbb kérdését: hadifoglyaink ügyét.

A szemünk előtt játszódik le ennek az ügynek minden szomorú mozzanata s olyan rettenetes naponta megtapasztalni a saját tehetetlenségünket.

Isten legyen hozzánk kegyelmes ennek a kérdésnek a megoldásában is.

Szeged, 1945. július 1.

Bakó László
lelkész

Szentes

Mély tisztelettel jelentem, hogy 1944. október hó 5.-én lakóhelyemről, Szentesről, szolgálati helyemre, Csongrádra költöztem át. A hat kis gyülekezet között a csongrádi gyülekezet a legnagyobb és itt van a legtöbb munka is. Ekkor az volt az általános vélemény, hogy a Tisza vonala, ha nem véglegesen is, de talán hosszabb ideig is záróvonal lehet. Erre való tekintettel költöztem át Csongrádra. Október 7.-én reggel családi ügyek intézése végett Csongrádról elutaztam. Ekkor történt az orosz hadsereg gyors és meglepő előtörése és Szentes, Csongrád valamint a környék elfoglalása egészen Kecskemétiig. Három ízben kíséreltem meg visszatérni Szentesre, vagy Csongrádra, mindhárom ízben kíséreltem sikertelen maradt. Sem ruhám, sem pénzem, sem otthonom nem volt. Nem maradt más választásom, felutaztam a sógoromékhöz Budára. Ott azonnal jelentkeztem a Konventen és jelentettem helyzetemet. Szabó Imre esperes úr be is osztott szolgálatátelle az óbudai egyházközségbe. 1945. január 9.-én adatott meg Isten kegyelméből a lehetőség arra, hogy visszatérhessek szolgálati helyemre. Útközben néhány napig tartó robotra elfogtak és 1945. január 17.-én érkeztem haza. Ettől az időtől kezdve Isten kegyelméből végzem tovább lelkipásztori szolgálatomat. Feleségem, négy gyermekem, édesanyám és minden más hozzám tartozó az otthonunkban voltak és ez alatt az idő alatt sem ők nem tudtak rólam semmit, sem én nem tudtam semmit róluk. Hihetetlenül nehéz idők voltak, de a jó Isten ezeket az időket is felhasználta arra, hogy lélekben sok tekintetben meggazdagodva végezhessem a most már még nehezebbé vált szolgálatomat. Kerékpáromat, a Főtiszteletű Úr által adományozott motorkerékpárt, ruhaneműimet és sok mást elvittek tőlem. Vonat csak igen ritkán közlekedik s így a 18-30 km-es távolságban lévő gyülekezeteket gyalog keresem fel. Naponta 40-50-60 km-t kell gyalogolnom. Távollétem alatt az istentiszteletek és más összejövetelek is megtartottak. Minden gyülekezetben a gondnok és hívó, bibliás presbitereink végezték igen nagy áldással.

Majsay József szentesi segédlelkész úr kérésére 1945. január 17.-től kezdve a szentesi gyülekezetben is végzek szolgálatot.

Hálát adok a jó Istennek, hogy megtartott bennünket és kérem a jó Istent, hogy használjon fel továbbra is szolgálatában.

Szentes, 1945. február 6.

*Böszörményi Jenő
lelkipásztor*

A szentesi református egyházközség szolgálatában jelenleg szolgáló lelkészek, segédlelkészek és vallásoktató-lelkészek névsorát tisztelettel felterjesztem:

Böszörményi Jenő lelkész
Majsay József segédlelkész
Losoncy Géza segédlelkész
Dr. Böszörményi Ede állami vallásoktató-lelkész

Még nem érkeztek haza:

Sebestyén Béla lelkész és Gilicze László lelkész
Báthory László vallásoktató-lelkész tudomásunk szerint hadifogságba esett. Róla egyáltalán nem tudunk semmit.

Folyó év március 3.-án érkezett vissza:

Vecseri Lajos segédlelkész. Az ő további beosztását illetőleg tisztelettel kérem Mél-tóságod rendelkezését. Nevezett szinten 1944. október 6.-án menekült és Sárbogárdról érkezett haza.

Tisztelettel jelentem, hogy Majsay József a központi parokián szolgál, míg Losonczy Géza a felsőpárti parókiális kör híveit pásztorolja.

*Böszörményi Jenő
református lelkész*

III. rész

BEREGI EGYHÁZMEGYE

Barabás

Az iskolai könyvtárt, valamint a református ifjúsági egyesület felszereléseit a váratlanul visszavonuló német csapatok szétszedték, illetve ezek csak hiányosan maradtak meg. A kár jelenlegi értékben circa 50.000 pengő.

Az egyháztagok és tisztviselők sorsát illetőleg szomorú jelentésem a következő:

Lelkipásztort tizenkét egyházzal együtt 1944. november 16-án a szovjet G.P.U. a községben letartóztatta és még aznap elhurcolta – mint állítólagos politikai foglyokat – előbb Bányuba, onnan Beregszászba, majd Szolyvára. Lelkipásztor hosszas utánjárás után csak karácsonyra tudott visszatérni. Többhónapos betegeskedéséből, ami elhurcolásának természetes következménye volt, csak hosszas és gondos orvosi gyógykezelés után gyógyult fel. A többi egyháztagok Oroszországba vitettek.

1944. december 1-jén 18 évtől 48 évig általánosan hurcoltattak el a férfiak gyülekezetünkől. Férfiaink nagyon csekély része tért vissza a mai napig.

Nagy Dezső kántortanító katonai szolgálatot teljesített s így került hadifogságba, ahonnan folyó évi augusztus hónapban térhetett haza. Ma már leigazolva kántori, illetve tanítói munkáját végzi.

Lelkipásztor hosszantartó betegségéből csak folyó évi március 1-jén épült fel anynyira, hogy lelkési szolgálatát el tudta látni és tarthatott elsőízben istentiszteletet. 1944. november 16-tól 1945. március 1-ig karácsonyi és újévi istentiszteleten, temetéseken lelkipásztort Gaál Miklós vámosatyai lelkipásztor helyettesítette, november 16-ig és folyó évi március 1-től istentisztelet minden alkalommal rendszeresen tartott.

Eltekintve attól, hogy a folyó évi július 12-én és augusztus 16-án történt ukrán betörés nyugtalanította úgy a politikai, mint az egyházközség életét, a normális viszonyok fokozatosan helyreálltak. Legyen szabad még megjegyezni azt is, hogy a barabási egyházközség határközség, olyannyira, hogy a szomszédos 3 km.-re fekvő Mezőkaszony község és Barabás község között húzódik az ideiglenes ukrán határvonal.

A rendkívül súlyos megpróbáltatás dacára a templomlátogatók és általában a komolyabb lelki életet élő hívek száma tetemesen megnövekedett várva Isten kegyelmét és megsegítését, hogy idegenbe hurcolt véreink mielőbb hazatérhessenek s a rég óhajtott békeség áldott és munkás napjai eljöhessenek.

Tiszteletteljes jelentésem nagybecsű tudomásulvételét ismételten kérve, maradtam.

Barabás, 1945. október 26.

Gacsályi Károly
lelkipásztor

Beregdaróc

1944. szeptember 1-jén kisebb katonai behívásoktól eltekintve a gyülekezet teljes létszámában együtt volt. Állandó rémületben tartotta a gyülekezetet az este nyolc órakor induló repülő átvonulás, ami két hétig minden este megismétlődött. Bombát a község határába is dobtak le egy-néhányat, különösebb kárt nem tett. Már ekkor a lelkekre nehezedett a helyzet komolysága, különösen akkor, midőn 40 református fiatal leventénket búcsúztattak el a templomban, akiket hivatalból sürgősen katonai szolgálatra berendeltek.

Amikor október 15-én délután elhangzott a „Rádió szózat”, hogy hagyják abba a reménytelen harcot, és ne higgyenek Hitler alaptalan propagandájának, mindenki fellélegzett és végét gondolta a háborúnak. Pedig a megpróbáltatások sorozata még igazán ezután következett.

Megindult a menekülés, a katonai visszavonulás, ezzel kapcsolatban a németek rablása és fosztogatása, ami mind ember, vagy anyagi áldozatot követelt a falu népéből. Így, a mezőn az ekékből fogták ki az ökröt és jármostul hajtották maguk előtt. Mindent, ami útjukba akadt elvittek magukkal: lovakat szekerekbe fogtak és úgy hajtották el. Így, Szerenyi Pál, Unoka Lajos, Csok Bertalan presbiterek veszítették el lovaikat, szekereikkel együtt. Továbbá Szarka Sándortól egy lovat, a lelkésztől egy ökörtintót és 25 hektoliter bort vettek el. Talán hely sem lenne itt annak a felsorolására, amit még a visszavonulók a lakosságtól eltulajdonítottak.

Német előterjesztésre elrendelte a hatóság október 19-én Bereg vármegye kiürítését és 18-42 évig minden férfinak el kellett hagyni a falut és a visszavonulókkal nyugatra menni. Voltak olyanok is, akik a faluban, a határban és az erdőben bujkálva várták meg az oroszok bevonulását.

Ilyen súlyos előzmények után érte a községet október 27-én pénteken reggel az orosz megszállás. A község Isten kegyelméből harc nélkül esett el.

A lakosság magyaros vendéglátásával próbálta megnyerni az oroszok jóindulatát, de ez csak ideig-óráig sikerült. Az oroszok elvetve a lakosság jóindulatú adakozását, nem elégedett meg azzal, hanem erőszakoskodtak, követelöztek, aminek a gyors elvonulás vetett csak véget. A kezdetben hadállásba helyezkedtek. A főhadiszállásuk a paróchián volt. Vasárnap, október 29.-én istentisztelet ideje alatt, a templom udvarán lévő iskolában mozi-előadást hirdettek, és kényszerítették a templomba menőket a részvételre, de senki nem ment el. De a gépet állandóan bűgatták, hogy ezzel is zavarják az istentiszteletet. Mérgükben összelövdözték az iskola falı képeit és felszerelését is. Nagyobb számú katonaság nem volt a községben. Annál nagyobb baj volt a nappali, de főleg az éjjeli portyázó katonákkal. Állandóan bort, pálinkát, szalonnát és ehhez hasonlókat követeltek. A lelkésznek még megmaradt borát kb. 95 hektoliter mind elvitték. 200 mázsa szőlőtermése pedig szedetlen maradt. Éjjeli rablásaikkal állandóan rettegésben tartották a lakosságot. Autókkal jöttek, és az apróságoktól kezdve, minden elképzelhető: így szoptatót kocát lőttek le malacáról, juhokat, bort, hordószámra vittek magukkal.

A zaklatás állandó volt. Elhajtották a lakosság munkabíró férfiainak a községből 15 km-re lévő Makkosjánosiba repülőgép építésére, fogatokkal és gyalogszerrel feneketlen sárban. Majd a megszállás után két hétre falragaszok jelentek meg, hogy 18-50 éves férfiak jelentkezzenek Beregszászban az orosz katonai parancsnokságon, úgy bíztatták, hogy 3 napi munkáról lévén szó. A lakosság jóhiszeműleg teljesítette a parancsot, és november 18-án szombaton 244 ember indult el a 1200 lakosú községből, melynek 2/3-a református volt, nem 3 napi munkára, hanem az oroszországi munkatáborok felé. Az elbeszélések után ítélve az út borzalmas volt. Beregszász városából 5000-es csapatokban indították útba gyalog az 50 km-re lévő Szolyva városába. Aki a menetet nem bírta, ütlegelték a lovas kozákok. Aki kidőlt, csak bajtársai segítségével vonszolta magát tovább. Szolyván a munkabírókat kiválogatták és étlen-szomjan hajtották tovább Oroszország felé.

Az édesanyáknak és hitveseknek önfeláldozó szeretete szinte utolérhetetlen és megható példája mutatkozott meg abban, amikor fáradságot, veszélyt nem nézve, 20-30 kg-os csomaggal a hátukon, télvíz idején gyalog mentek Szolyvára, Vereckére, hogy szeretteiknek élelmet vigyenek és ezzel is némileg könnyítsék szomorú és nehéz megpróbáltatásukat. Sajnos, az erőszakos katonák miatt sok csomag nem ért rendeltetési helyére, pedig azt itthon sok síró gyermektől vonták el. Sokan önfeláldozó szeretetüket életükkel és egészségükkel fizették meg. De minden árat megadtak volna, hacsak egy kicsit is könnyíthettek volna szeretteik borzalmas állapotán, akik tömegével préselődtek a szolyvai laktanya folyosóján és szobáiban, minden takaró nélkül csupasz földön fekédték, úgyszólván elzárva még a levegőtől is.

Itt kell megemlékezni a nov. 16-án elhurcolt 12, közülük 10 református egyháztagról. Bágyi Ernőt 64 évesen nyugdíjas igazgató tanítót és Kántor Bertalan presbitert is éjnek idején koholt ürügy alatt letartóztatták, és Beregszászba kísérték be, és ott 2 hétig dohos pincében tartották és vallatásuknál kegyetlenül ütlegelték. A vallatás eredménytelensége után Bágyi Ernő igazgató tanító kivételével Szolyvára hajtották őket elcsigázottan és betegen. Később Kántor Bertalan és Simon Pál teljesen tönkremenve került haza.

Ezek után kezdődtek meg a „jóvátételi beszolgáltatások”. Terményt, jószágállományunk több mint a felét, sertésállományunkat majdnem egészben elvitték. Férfi hiányában asszonyok és gyerekek szállították be a terményt nagy nehézségek árán 50-90 km-es távolságba. Nehéz volna leírni a sok keserű panaszt, amit a lakosság szenvedett.

Az egyházi élet terén a szenvedett lelkekben soha nem tapasztalhattunk olyan buzgalmat, mint éppen ezekben a megpróbáltatásokban. A lelkipásztor mindvégig a helyén maradt a presbiterekkel együtt, bár testileg, lelkileg összetört állapotában is igyekezett őrt állani és vigasztalni. Ifj. Barkaszi Károly buzgó gondnokot elhurcolták és vele együtt 3 rendes presbitert is, Kötény Endrét, Kántor Bertalant és Simon Endrét és két pót presbitert, Csok Bertalant és Kiss Bertalant.

Iskolai tanítás egy napra sem szünetelt, mert Békési Lajos buzgó helytállása és kemény magyaros elszántsága következtében megmaradt állásában.

Nagy segítségére volt a testileg és lelkileg összetört lelkipásztornak a munkájában Barkaszi Sándor II. éves theologus. Reggeli istentiszteletet minden nap tartottunk,

melyre a gyülekezetből szép számmal jöttek össze iskolás gyerekekkel együtt. Más lelki munkát a vigasztaláson kívül nem tudtunk nyújtani.

Egyház melléképületei, iskolája nagymértékben javításra szorul, de sem anyag, sem mesterember nincs ennek megjavítására. Egyház földjének megmunkálásánál is hiányoznak a munkás kezek, gyerekek és nők örülnek, ha a maguk munkáját elvégezhetik. Egyházi jövedelem jóformán nincs, adófizető-képesség alig valami. Egyházi tisztviselők és előjárók a legnagyobb bajokkal küzdenek. Igaz, az önkéntes adományok megsokszorozódtak, de a pénzromlás következtében a szükségletre kevés.

A hívek lélekben ennyi pusztítás és megpróbáltatás után sem törték meg. Istenbe vetett hittel járnak el a templomba és buzgón imádkoznak szeretteikért, ezek hazatéréséért és a szebb, boldogabb magyar jövődjéért.

Beregdaróc, 1946. január 23.

*Szeles Sándor
lelkész*

Beregsurány

Az 1944. szeptember eleji óta bekövetkezett hadiesemények folytán a beregsurányi egyházközség épületekben, klenódiumokban, más egyéb anyagi értékekben, levéltárban, Istennek legyen hála, semmi kárt sem szenvedett. Helyileg emberáldozat sem volt, a még most is távol levő 35-40 református katona közül nem tudjuk, hányan fognak hazajönni, de nem tudjuk azt sem, hogy az orosz katonai parancsnokság által a 18-50 évesekkel 1944. november 18-án munkára elszállított és ismeretlen helyen tartózkodó ugyanennyi egyháztág hazakerül-e valaha. Ez év tavaszán 2-3 beteg ember hazajött az elszállítottak közül, s ezek erősen állítják, hogy községünkben már 20-an haltak meg a munkán, s a köztük levő 5 református testvérünk elhunytáról – a családtagok kívánságára – templomi istentisztelet keretében is megemlékeztünk. Félő bizony, hogyha 300 lelkes gyülekezetünkben a távollevők előrelátható nagy százaléka hiányozni fog, szinte alapjában rendül meg itt az eddig virágzó családi élet!

A ránk szakadt sorsdöntő események között úgy a lelkipásztor, mint a többnyire nő egyháztágok, a 3 földbirtokos család kivételével helyükön maradtak és keresztyéni alázattal viselték a rájuk rótt próbatételeket. Már 1944. szeptemberében megkezdődtek a minden nap megújuló és hetekig tartó repülőgép járások, sztalin-lámpázások, közelbentávolban tisztán látható és hallható szörnyű és nagytömegű bombázások. Ezután következett a menekülő magyar hadsereg özönlése (lévén Beregsurány főútvonalon), majd az orosz megszállás mindennapi kilengéseivel, a 18-50 évesek elszállításával, a kevés itthon maradt gyalogos és fogatos robotra történő túlsűrű igénybevitelével. Itt jegyzem meg azt, hogy a templom mindig az a szent hely lehetett – a legnagyobb rettegek között is – ahol megszakítás nélkül hangozhatott Isten vigasztaló és erősítő örök igéje.

Végül annyit említek meg, hogy – ezer év megítélése szerint – a vészes idők testi-lelki nyomorúságai közelebb hozták híveinket az égi hazához.

Beregsurány, 1945. augusztus 7.

Palágyi István
lelkipásztor

Beregújfalú

Beregújfalú község nem esett nagyobb hadiesemények útjába, csupán azért volt félelmetes a légitámadások megmegújulása szeptember, október hónapokban, mert az egyik erdőnkben rejtett lőszerraktár volt, s ezt a raktárt napokon keresztül keresték a gépek és keresték a partizánok. Bombázást a község maga nem szenvedett, csupán a határban hullottak két ízben bombák, de sem emberi életben, sem épületekben kárt nem okoztak. Október 18-án hívta fel a közigazgatási hatóság a lakosságot menekülésre, de mindenki a helyén maradt. Október 24-én éjjel vonult be hozzánk a visszavonuló magyar hadsereg egy része, itt töltötte el 25-ét, 26-án hajnalban megkezdte a továbbvonulást. E két napon kisebb méretű ágyúharc és aknaharc tüzeiben állott a község, de olyan irányból érte az ágyúzás, hogy csak átzúgott felettünk, kárt azonban nem csinált. A helyzet gyors változását még a halotti anyakönyvünk is őrizni fogja, mert 26-án délelőtt 9 órakor temettem el Darcsi Andrásné, s miközben ágyúszó hangja mellett kísértük a temetőbe, a visszavonuló magyar katonaság utóvédje állott az utcán sorfalat, délután nagy órákor pedig a Csete Bálint kis leányának temetésekor már a vörös hadsereg katonái bámészkodtak, nézelődtek a temetési menet körül. Közben déli 12 és 1 óra között vonult ugyanis be minden harc nélkül a vörös hadsereg községünkbe. A következő éjjel egy helybeli baptista vallású férfit leánya védelmében s egy Gyulára, (Békes vármegye) való ágostai evangélikus vallású férfit egy fiatalasszony védelmében lelőtték, s azok meg is haltak. Tulajdonképp ennyi áldozatot kívánt az átalakulásnak vészterhes napja és éjszakája községünkötől. A többi áldozat az már nem a változás percében esett, hanem annak következtében ért bennünket. Ugyanis alig múlt el két hét, falragaszok jelentek meg és dobszó útján is felhívták a lakosságot, hogy minden 18-50 év közötti férfi jelentkezni köteles, majd november 18-20 között tartozik munkára jelentkezni s Beregszászba bevonulni. Éppen november 19-én volt úrvacsoraosztás, s a férfiak előtte való napon megkérték a nagyberegí városparancsnokot, engedje meg, hogy részt vehessenek abban, s csak azután menjenek el.

Az engedélyt meg is kapták, s ez alkalommal korán reggel egészen külön csoportban több mint 100 férfi könnyek között vette az úrvacsorát, -igen nagy szomorúságunkra - sokan az utolsó úrvacsorát. Majdnem 200 református férfit vittek el a szolyvai kaszárnyában alakított fogolytáborba. Közülük egy már Nagyberegen összeesett és halva hozták haza. Ezt a testvérünket a nagyberegí állomásparancsnokság szigorú utasítására minden tisztesség s harangszó nélkül temettük el a néma Miatyánk elmondásával. Az elhurcoltak közül többen

betegem jöttek haza, akik közül betegségbe kettő elhalt, 3 halottat Szolyváról hoztak haza, hármat pedig ott földeltek el. Az egész háború nem kívánt községünkől annyi áldozatot, mint a szolyvai fogolytábor. Ez év tavaszára, március végére onnan ismeretlen helyre vitték el férfiainkat, s azóta sorsukról nem tudunk semmit sem.

Az egyházközségnek sem épületei, sem klenódiukai, sem irattára és semmi anyagi értéke kárt nem szenvedett a hadiesemények folytán. Mindössze az egyház iskolájából tűntek el kisebb értékű felszerelési tárgyak, (szék, mosdótál, térkép, falitáblák stb.), később pedig 1945. év elején minden külön értesítés nélkül elvették az egyház iskoláját, s abban azóta ukrán nyelvű tanítás folyik, de nem vették el az egyház iskolaépítésből fennmaradt adósságát. Isten azonban megadta a lehetőséget, hogy az egyház ezt az adósságot teljesen kifizethesse.

Az egyházközség tisztviselői közül a lelkipásztor és családja aránylag nagyobb nyomorúság nélkül élte át a változást, nagyobb mérvű anyagi veszteségét pedig az Isten ígéjének tiszta útmutatása szerint (ZSID. 10. R. 34. v.) Istenben bízó szívvel tudta a család elhordozni. Annál nehezebb sorsa lett az egyház egészen ifjú kántortanítójának, Kovács Istvánnak, aki a múlt évben került ki a debreceni tanítóképzőből, s állását szeptember 23-án foglalta el. November 18-án ő is elment a többi polgári fogollyal, s azóta semmi hírt nem hallottunk felőle, ma sem tudjuk, él-e még valahol?...

A bevonuló vörös hadsereg háta mögött jött bujkálva egy állítólagos református táborig lelkész, aki egyik atyáncfiának a pincéjében bújt meg éjszakára, s másnap, 27-én hajnalban tovább osonva azt a szóbeli üzenetet hagyta a lelkipásztornak, ne merjen harangoztatni. Azért üzeni ezt, mondotta, mert ő már több napja jön mindenütt az első csapat háta mögött, és szemtanúja volt annak, amikor a harangszóra templomba bevonuló lakosságon rajtaütöttek, a lelkészt a szószéken lelőtték, az asszonyokat a templomban becstelenítették meg, a férfiakról a ruházatot húzták le, stb. A lelkipásztor nem adott hitelt ennek a rémhírnak, de mert az akkori lelkiállapotban ez a vész hír gyors szárnyakat kapott, többen kérték a lelkipásztort, mellőzze a harangozást egy ideig, míg valamerre a viszonyok alakulnak. Lelkipásztor kénytelen volt engedni az érveknek, főként annak, hogy e hír hatása alatt úgy sem jönne senki a templomba. Vasárnap, október 29-én nem volt templomi istentisztelet, hanem ahelyett a község különböző pontjain, 6 helyen tartottunk rövid istentiszteletet. November 1-jén az utcán voltam kint, amikor egy autó megállott előttem, s a rám szegezett géppisztolyt kézben tartó katonaruhás ember, állítólag a szomszédos Nyíresújfalú községi kovácsa kiszólt belőle: maga a pap? Igenlő válaszomra azt mondotta még: Nem kell bujkálni, szabad a harangozás, szabad a templom. Megköszöntem a felvilágosítását, másnap megkondult a templomba hívó harangszó, s azóta nem hallgatott el, járhatunk templomba fennakadás nélkül.

Egészen másként áll a helyzet a felekezeti református iskola működtetése tekintetében. A tanítás nem indulhatott meg, mert rövidesen híre járt, hogy a magyar nyelvű tanítást beszüntették az egész úgynevezett Podkárpatzska Rusz, mai nevén Zakarpatszka Ukrajna területén. Mint már fentebb érintettem, később az iskola épületet felszerelésével együtt megkérdezésünk nélkül egy ukrán tanító lefoglalta, s azóta abban ukrán tanítás folyik. Itt említem meg azt is, hogy a legnehezebb háborús időkben a múlt év szeptember 10-én avattuk fel újból a 75.000 pengős költséggel újjáépített iskolánkat.

A gyülekezet hitéletének elmélyülése, az áldozatkészség, az önkéntes adakozás szinte ugrásszerű megnövekedése lett az áldott következménye azoknak a próbáltatásoknak, amiken Isten átvezetett. Nagyobb külső veszteségek nélkül juttatott el Isten belső meggazdagodásra és erőre. Míg az 1914-18. közötti világháború végén s az azt követő inflációs időkben sem emelkedett a gyülekezet áldozatkészsége egy évben sem az 1.000 kor. felé, s nem volt annyi az évi perselypénz, hogy az évi úrvacsora bort abból be lehetett volna szerezni, most az önkéntesen és el sem használható bő mértékben adományozott boron kívül a múlt évben az adakozás és persely 10.000 pengőt ért el, a most folyó év I. felében pedig ezt az összeget már meghaladta. Erőteljes vágy él sok szívben a személyes és élő hit után, keresik az ígét s annak vizsgálatát s a lelkipásztorhoz mind többen fordulnak hitbéli kérdésekkel. Isten így tett bizonyosságot újból a mi szemünk előtt az Ő ígéreteinek igaz és ámen voltáról: Áldássá tette számunkra a nyomorúságot is. Legyen áldott szent neve mindörökké.

Beregújfalu, 1945. július 1.

Györke István
református lelkipásztor

Csaroda

Kiváló tisztelettel jelentem, hogy a csarodai református egyházat az általa fenntartott iskolán keresztül érte károsodás, ugyanis a padozatait összetörték, alig tudunk két tanterem padjaiból annyit összejavíttatni, hogy az egyik tantermet úgy-ahogy elláthassuk padokkal, továbbá a térképeket, fizikai felszereléseket, faliképeket, segélytanítói szak- ifjúsági könyvtárakat, anyakönyvi naplókat nagyjából elpusztították, illemhely, szemégtödör deszkázatait, oszlopait, tanítói istálló padlózatát, oszlopfákat és a tűzifát megsemmisítették. További háborús károsodása még az egyháznak az 1942. évben Szlezák László budapesti harangöntőhöz átöntés végett felküldött megrepedt harangja, melyet az ércek és fémek zár alá vételekor szintén igénybe vettek.

Az egyháztagok itthon levő 18-tól 50 éves férfi tagjait munkára elhurcolták, az itthon maradt egyháztagokat s az egyházi tisztviselőket (kik mindnyájan helyben maradtak) semmi különös bántódás nem érte, az egyházi élet zavartalan volt, Istentiszteleteink és szertartásaink mindig zavartalanul megtartottak, csupán az anyagi nehézségek okoznak zavarokat, mivel az egyház adófizető tagjai fizetési kötelezettségeiknek nem tesznek eleget, a presbitérium pedig semmit sem tesz, sőt, a gyűlésen sem jelenik meg, ha ezt tárgyalnánk a gyűlésen.

Csaroda, 1945. december 14.

Orosz B. Sándor
református lelkész

Gelénes

Gelénes községben oroszok 1944. év október hó 27-én jelentek meg első ízben. Harcok nem folytak, épületekben rombolás, kár nem történt. Egynéhány motorbiciklis orosz katonára száguldott körül a falun, s mivel ellenállás nem történt, szép csendben, rendben kivonultak a faluból. Ettől kezdve csak néha-néha jelentek meg, hogy a szeszes italok utáni vágyukat némileg kielégítsék, de nagyobb arányú rablások, fosztogatások nem történtek. A falu népe körében azonban nagy volt a félelem, amit fokozott az éjszakai elszállásolás és az élelmiszerek, életneműek gyakori rekvirálása, amit nem az orosz katonák eszközöltek, hanem a helyi előljáróság az oroszok parancsára.

Ez a gyakori rekvirálás aztán valóságos pánikot idézett elő a község lakosai körében, mert bizony rengeteg terményt, zsírt, szalonnát, szarvas jószágot, baromfit és sertést kellett beszolgáltatni, úgyhogy a lakosság zömének alig maradt valami ennivalója, még a vetőmagvakat is be kellett szolgáltatni, ami miatt a község lakosai szántóföldjének több mint 2/3-ad része vetetlen maradt, és az igavonó jószágokban és sertésekben nagy hiányosság állott elő. Mindezek nagymértékben fokozták a nehéz és keserves megélhetési lehetőségeket.

A két behivatalnok, a lelkész és tanító is bőven kivették részüket a keserű megpróbáltatásokból. 1944. év november 16-án reggel 8 órára barabási közjegyzői irodába becítélva a barabási orosz parancsnok által Hézszer Lajos református lelkész és Homoky Ferenc református kántor-tanító 11 gelénesi társukkal, és pedig Simon Gyula községi bíróval, Simon Elek albíróval, Kovács Károly, Simon Imre, Simon Sándor, Bakos Béla, Orbán Sándor, Gál András, Bakura Sándor, Tóth Sándor, Varga Gyula, gelénesi lakosokkal.

A barabási körjegyzői irodában egy orosz tiszt fogadott bennünket, aki kijelentette tolmács útján előttünk, hogy le vagyunk tartóztatva, és mint politikai foglyokat, őrizetbe vesznek bennünket. Délután 2 órakor a barabási politikai foglyokkal együtt gyalogosan átkísértek bennünket Bátyuba, ahol aztán becsuktak és őrizetbe tartottak az állami iskola egyik szűk tantermében. Másnap aztán megkezdődtek az egyénenkénti kihallgatások az orosz parancsnokságnál, és e kihallgatások többnyire az éjjeli órákban történtek. Engem, lelkészt Bátyuba ki sem hallgattak. November 19-én aztán Bátyuból Beregszászba kísértek át bennünket, ahol a Dr. Seeberg Béla ügyvéd lakásának mosókonyhájába és pincéjébe zártak be, sok-sok más vidéki politikai foglyokkal, csendőrökkel, rendőrökkel, detektívekkel stb. A kihallgatások itt is az éjjeli órákban történtek, melyeknek emléke mindnyájunk előtt feledhetetlen.

Feltűnő, hogy amikor Beregszászba megérkeztünk, a Seeberg-féle lakás folyosóján vettek őrizetbe bennünket, s onnan hívták be egyenként a foglyokat az első kihallgatásra. A kihallgatásnak már vége volt, s engem, lelkészt még mindig nem hívtak. Már csak egyedül voltam a folyosón, a távozó tiszték a sötétben belém botlottak. Zseblámpájukat felgyújtva kérdezték: ki vagyok én? Mikor megmondtam, hogy Hézszer Lajos gelénesi lelkész, bevitték a kihallgatási terembe s kérdezték, miért jöttem ide? „*Fogalmam sincs róla*”

volt a válaszom. Az orosz tiszték összenéztek, s a vádiratban keresték a nevem, de nem találták. Megörültem, hogy hazaengednek, de nem úgy történt. Az egyik tiszt kijelentette, hogy ami Simon Sándor fogolytársamnak a bűne, az lesz az enyém is, s akkor iktatták be a nevemet a vádiratba, s részesítettek ugyanolyan bánásmódban, mint a többieket.

Még feltűnőbb, hogy Orbán Sándor gelénesi fogolytársamat, mihelyt Beregszászba megérkeztünk, azonnal hazaengedték. Ez intézkedésüknek rejtélyes és titokzatos hátterének kell lenni. Nem ok nélkül történt ez!!

December 1-én mintegy 4000 társunkkal Munkácsra masírozattak, s december 2-án este érkeztünk meg Szolyvára egy gyártelepre, hol már sok-sok ezer társunk szenvedte a vérhas és tifusz kinszenvedéseit.

December 8-án Isten kegyelméből reám, s Homoky Ferenc kántortanítóra és néhány gelénesi társunkra eljött a fogságból való szabadulás órája. Szolyváról hazaengedtek bennünket teljesen elerőtelenedve, betegen, rongyosan. A többi társainkat pedig, kik nem voltak betegek, munkásszázadokba beosztva elhurcolták messze idegenbe, ismeretlen helyekre, kik közül idáig még csak egy néhányan kerültek haza.

1944. november 16-tól december 8-ig fogságba vételünk ideje alatt Gelénesbe nem volt istentisztelet. Elnémultak a harangok. 1944. december 8-tól 1945 júniusáig súlyos betegségem miatt (bélhurut, sárgaság, tüdőgyulladás) Homoky Ferenc kántor tanító végelte az istentiszteletet. A behivatalnokok közül én, lelkész szenvedtem a legtöbbit a fogságon kívül, mivel 2 darab 80-80 kg-os hízó sertésemet az orosz repülőtisztek erőszakkal elvitték. 3 darab süldő sertésemet pedig 1945 januárjában éjszakának idején az oroszok udvaromra behatolva teherautón elvitték. 5 darab szarvas jószágomat a helybeli elöljáróság az oroszok részére elrekvirálták minden ellenszolgáltatás nélkül, úgyhogy lelkésznek sertés és jószág állományából nem maradt meg egyéb, mint 1 darab tehén.

Az egyháznak összes terményét a helybeli elöljáróság az oroszok részére elrekvirálta, azt is minden ellenszolgáltatás nélkül, úgyhogy az 59 kataszteri holdnyi egyházi birtok vetőmag hiányában most is vetetlen maradt, s nem jövedelmez semmit.

1944. év december 1-jén egyházközségünkben Szolyvára elhurcoltak munkára 18 évtől 50 évig 94 embert. Ezek közül idáig haza került 22, fogságba maradt és elhalt 72. Mint katona, orosz fogságba került 47, ezek közül hazajött 20. Fogságba maradt vagy elhalt 27. Összesen nem jött még haza: 99 ember.

Gelénes, 1946. március 24.

Hézsér Lajos
református lelkész

Gulács

Tisztelettel jelentem, hogy egyházközségünkben a hadi események során lényeges személyi és anyagi károk nem voltak. Hadműveletek itt nem zajlottak le, csak magyar és német csapatátvonulások voltak, majd egy kisebb számú orosz csapat vonult keresztül a községen. Egyházközségünk életében semmi fennakadás nem volt. Lelkész és tanítók állásukat megtartották, helyüket el nem hagyták. Az istentiszteletet mindig megtartottuk, a rendellenesség mindössze annyi volt, hogy vasárnap harangozás nélkül jöttek fel a hívek a templomba.

Nagy és fájdalmas csapás érte községünket és egyházunkat később, mikor 1944. november 21-én az összes férfiakat 18-45 évig elvitték munkaszolgálatra, úgy innen, mint az egész megyéből. Egy ideig, kb. 1945. január közepéig az ezeréves határokon innen dolgoztatták őket, akkor a 40 éven felülieket és még egy pár beteget hazaengedtek, a többieket pedig ismeretlen helyre vitték. Kiszabadításukra mindent megkíséreltünk, de eredmény nélkül. Most kezdenek az elhurcoltak hazatérni, de még most is csak a betegeket és gyengélkedőket engedték. Nagyobb része az embereknek még most is oda van. A veszteségekről hivatalos értesítést még nem kaptunk, de a hazatértek állítása szerint igen sokan haltak meg az elhurcoltak közül. Így hír szerint elhunyt Fodor László igazgató tanítónk is.

Gulács, 1945. október 9.

*Dékán Elek
lelkipásztor*

Hetefejercse

A mindenható Isten előtt való mélységes leborulással és hálátelt szívvel jegyezhetem meg mindjárt itt a jelentésem legelején, hogy a hetei református egyház épületeiben, úgymint templomában, lelkészlakásában, és az 1940-1942. években a háborús viszonyok és események semmi kárt nem tettek. A légitámadások, bombázások Istenünk jóvoltából elkerültek kicsiny községünket, és csak a négy égtáj felől köröskörül, a mindenünnen hallatszó ágyú-moraj tépte, szaggatta az egyházközség híveinek idegzetét. Mint valami sötét nehéz felleg, úgy feküt mindenkinek a lelkére a bizonytalanság nehéz köve. Tanácstalanul és tétován néztek egymásra a még itthon lévő emberek, hogy vajon mit hoz reánk a holnap nap, míg aztán egy októberi reggelen (október 30-31.) a megszálló orosz katonai hatalom adta ki rendelkezéseit.

Egy pár család községünkben az orosz megszálló hatalom elől már október hónapban eltávozott, akik aztán 1945. év tavaszán tértek vissza.

Lelkész és tanító családjaikkal együtt helyükön maradtak, nem menekültek el.

1945. november 21-én minden 18-50 éves férfit elhurcoltak kényszer-munkafogságba. Ezeknek a férfiaknak legnagyobb része még mindig, jelen sorok írásakor is a rabság

keserű kenyerét eszik, csak elvéve jött haza közülük egynéhány. Ezen férfiak közül eddig 13-nak (tizenháromnak) a halálhíre érkezett haza, úgyhogy az egyházközség lakossága lélekszámának lényeges csökkenésével vagyunk kénytelenek számolni.

Károsodás anyiban érte az egyházközség lakosságát, hogy betakarított terményét a megszálló hatalom elkobozta teherautókon, éppen a keresztyénség legnagyobb ünnepén, karácsonykor és újév táján.

A községünkben lakó földbirtokosok magtárából az összes terményt a jószágokkal együtt elhurcolták.

A magtárakból a termények felszedésére a község lakosságát hajtották ki, közöttük a lelkipásztort is, a tanítót is, kik a legnagyobb hidegben és havas, fagyos sárban szedték a veremből a krumplit, több esetben.

Úgy a lelkipásztornak, mint tanítónak a terményét is elvitték. Ezenkívül a lelkipásztortól 2 darab sertést, és a rádióját is elvitték. A termények elvitelekor lelkésznél is, tanítónál is orosz katonák voltak szálláson, akik azonban kifogástalanul viselkedtek.

A vallásos élet gyakorlása elé akadály nem gördült. Az istentiszteletek megtartottak rendszeresen, és újesztendő első napján nemcsak beharangoztak az orosz katonák az istentiszteletekre, hanem azon is részt vettek.

Anyakönyvek és más könyvek épségben megmaradtak.

Az arcvonal távolodásával a megszálló csapat is tovább vonult aztán, és csak a járási székhelyeken, és bizonyos körzetekben hagyott hátra a megszálló hatalom parancsnokságokat. A lakosság hozzáfogott békés munkájához, és az egyházi élet terén is a normális élet 1945. év márciusától még inkább megindult, és 1945. év júniusától pedig a régi beregi csonka egyházmegye lelkészei helyettes esperes vezetése alatt végzik működésüket.

A püspöki hivatal 4300/1944. számú körlevelének felhívása folytán a fejeircsei református leányegyházból is, mint a hetei református anyaegyházhoz tartozó leányegyházból ugyanazt jelenthetem, mint Hetéből. Az egyházi épületek itt is megkíméltettek a pusztulástól. A leányegyház anyakönyvei a hetei lelkipásztori hivatalban megőrizettek a többi könyvekkel együtt. Az előkönyörgő-kántortanító nem menekült el, hanem mint Hetében a belhivatalnokok, úgy ő is végezte munkáját. Az istentiszteletek Fejeircsén is rendszeresen megtartottak, s a vallásos élet gyakorlása elé semmi akadály nem gördült. A községből senki el nem menekült.

1944. november 21-én ebből a községből is elhurcoltattak a 18-50 éves férfiak. A lélekszám lényeges csökkenésével kell a leányegyházban is számolnunk, amennyiben itt is halálozások történtek és a fogságba elvitt férfiakra sem érkezett eddig semmi hír. A hetei lelkész, mint felügyelő lelkésze, mint a rendes körülmények között, úgy mostan is látogatja a leányegyházat. Egyebekben a rendes normális élet eddig is folyt, és továbbra is folyik.

Hete, Tarpa 1945. október 15.

Zámbory Sándor
református lelkész

Jánd

A késelem igazolására térek ki elsősorban. Nálunk eddig minden postaküldemény a körjegyzői hivatalon keresztül lett lebonyolítva, a postaügynökség szünetelése miatt. Ennek folytán nem egy esetben kallódtak el a levelek. Így történhetett, hogy a jelentésre való felhívást nem kaptam meg annak idején. Csak most az esperesi hivatal felszólítására jutott ez tudomásomra.

Tisztelettel jelentem a fentiek előrebocsátása után, hogy a jándi egyházközséget nagy általánosságban és magát az egyházat nem érte anyagi károsodás. Az egyházi tisztviselők helyükön maradtak. A lelkészt annyiban érte jelentéktelen kár, hogy két óráját s ehhez hasonló kisebb tárgyakat volt kénytelen átengedni az erőszakoskodásnak. Az igazgatótanítót: Horváth Gábort 130 18-50 közötti emberrel robotba vitték. 5 hét múlva betegen hazatérhetett. Az elvittek közül már többen a munkahelyen, ketten itthon haltak meg. A hazatértek – mintegy 25-en – többek halálhírét hozták.

Az istentisztelettartás egy napon sem szünetelt. A legkritikusabb időben, egy vasárnapon, délelőtt csak imás istentiszteletet tartottunk, s mivel ennek megtartása 11 óra 30 perckor történt, délután azon a napon nem volt istentisztelet.

Nem szorosan ide tartozik - de mert engem, mint lelkészt közelről érint -, jelentem azt is, hogy Sinka József váralmási (Kolozs megye) lelkész, községünkön keresztül történt menekülése alkalmával, gondnokságom alá helyezett tárgyai, fogata, iratai közül a németek egy 4 éves lovat, 1 pár lóra való szerszámot, a közösen megbízott, munka ellenében fogat tartó gazdától elvitték. A magyar katonaság részére pedig a szekér rekviráltatott el. Tavasszal eljött megbízottjának meghívó levél ellenében a megmaradt kelyheket hiánytalanul átadtam. Az egyik meglevő lovat a megbízottal egyetértőleg 10.000 pengőért eladtam, az összeget nevezett lelkésznek levél kíséretében elküldtem. Ez összesen felül a ló megvevője az itt volt egy kis stráfszekérnyi rakományt a román határig, a ló ára pótlásaként elvitte. Az elvitt lovat és szerszámot a körjegyzői hivatalnál bejelentettem 450.000 pengő értékben.

Az elvitt rakomány sorsáról mindezüdig nem kaptam értesítést.

Végül jelentem még, hogy az egyház földjéből 16 kataszteri holdat házhelyekül a helyi földigénylő bizottság kiosztott. E területért a Mandel Mór féle földből nyertünk kárpótlást. Később ezt a bizottság másnak ítélte oda s az egyházat nagyon gyenge minőségű földdel akarta kielégíteni. Azonban a megyei, majd az országos tanácshoz való fellebbezésünkre, az először adott jó minőségű föld birtoklásában meghagyattunk. Lelkészi, tanítói javadalmi földek nem háborítottak meg.

Jánd, 1945. október 14.

Csatáry Jenő
lelkész

Kislónya

4300/1944. számú felhívásra tisztelettel jelentem, hogy a győztes Orosz Szovjet hadsereg katonái a kislónyai református egyház területére 1944. október hó 29-én éjszaka 2 órakor érkeztek. Egyházi és középületekben, s magán lakásokban kár nem esett, s személyében sem ért bántódás senkit sem. Lelkész és gyülekezeti tagok közül senki el nem menekült. Lelkész a lakásából november 18-án déli 12 órakor eltávolították, mert az egész lakást egy generális részére lefoglalták, ki november 20-ig benne lakott. Minden, a házban és udvaron, sértetlenül megmaradt, kárt nem tettek semmibe, még egy csirkefűben sem.

November 27-én és december 2-án 67 férfit, 18-tól 50 éveseket hadi munkára elhajtották, kik közül nagyon sokan meghaltak, s mai napig sem tértek vissza. A december 26-án Csapra elhajtott 20 leány, december 30-án bántódás nélkül hazaérkezett.

Rendes élet már 1945. januárjában megindult.

Jelentésem tudomásvételét kérve maradok

Lónya, 1945. október 24.

id. Oroszlán Sándor
kislónyai református lelkész

Márokpapi

Tisztelettel jelentem, hogy egyházközségünkben a háborús események következtében jóformán semmi külső változás nem történt. A harcok bennünket elkerültek, csak az ágyúdörgéseket hallottuk köröskörül. Még átvonulás sem volt, mert községünk az országtúttól oldalra esik. Menekülni senki egy lélek sem menekült 2 tanyasi földbirtokoson kívül. Lelkipásztor az egy napig itt tartózkodó s egyetlen átvonuló német csapat tábori lelkészének felhívására azt mondotta: „Maradunk a romok között is, ha harc lenne is, legfeljebb ha eddig mutattuk a keresztyén életet, megmutatjuk a keresztyén halált.”

Az egyházközséget magát semmi anyagi kár nem érte, csak később az oroszok bejövetele után, mivel 18 évtől 50 évig minden férfit elhurcoltak munkára, csak a lelkipásztort s a tanítót engedték vissza, az utóbbit is csak azért, mert felvidékről való cseh állampolgár volt, s tudott velök beszélni, s emiatt nem lévén aki munkálja a földeket, a feles földet felmondották. A lelkesi javadalmi földek $\frac{1}{4}$ rész kivételével most is ott vannak műveletlenül, s a lelkipásztor sehonnan fizetést nem kap, sem államtól (ma kapott lelkész 1944. október 1-től először 6000 pengő kongruát), sem egyháztól. Lelki és szellemi téren azonfelül, hogy az iskolába járás illetve az egyházi iskolai munka csak pár hétig szünetelt a háború miatt 1944-ben november elején, s pár hétig a télen fűtőanyag hiánya miatt, inkább gazdagodásról lehet beszámolni. A templom látogatók száma megnövekedett már

aránylag, mert a férfiakat elhurcolták tehát valójában kevesebb volt, s az egyházi hitélet elmélyült. Az elhurcolt egyháztagek egy része kezd hazajönni Oroszországból a katonafoglyokkal együtt, de csak a betegek, többnek halálhíre jött. Nem bírták ki az éhséget, szomjúságot, hideget s egyéb szenvedést, nyomorúságot.

Indokolása annak, miért nem küldetett be mindezülig a jelentés:

A kérdéses püspöki körlevelet, illetve Debreceni Protestáns Lapot nem kaptuk meg. A múlt évben az utolsó Debreceni. Protestáns lap a 39. számú szeptember 24-iki volt, amit október közepén kaptunk. Az idén sem kaptunk meg két lapot, a 3. és a 7. számot, kérném ezeket, ha lehet utólag elküldeni. A többieket is sokszor hetek, hónapok múlva rendszertelenül kapjuk. Postahivatalunk, ügynökünk sincs, s igen rendszertelenül jár a posta hetenként egyszer-kétszer. Ez utóbbi miatt az esperesi körlevelet is későn kaptam, amiből értesültem a Jelentés három példányban való beküldéséről. Egy esperesi körlevelet egyáltalában nem kaptunk meg.

Az irodai papírom teljesen kifogyott, már hetek óta hiába próbálom beszerezni, sem Vásárosnaményban, sem Mátészalkán nem tudom, csak most jutottam hozzá néhány ívhez, de csak annyi van, hogy e jelentéseket, szavazó levelet s egy kérvényt megírhattam, más kísérő levelet is csak anyakönyvi kivonat hátlapjára kell írnom, amiből van még néhány példány. Emiatt az esperesi körlevélben jelzett időre sem küldhettem be, amit ugyan a rendszertelen posta járás miatt sem tehettem volna, mert csak 17-én ment utójára posta, s hallom, hogy ma október 22-én fog, de ez sem bizonyos. A helyzet jelenleg az, hogy ezután minden adminisztrációt be kell szüntetnem, mert sehol papíroshoz nem tudok hozzájutni. Mindenki visszahozza a pénzt, akivel csak hozatni próbálok.

Márokpapi, 1945. október 22.

Barcsa József
református lelkész

Mátyus

Mátyus egyházközség anyagiakban, hála a Mindenható gondviselésének, nem sok kárt szenvedett. A község harc nélkül került a Vörös Hadsereg fennhatósága alá. (1944. október 30-án.) Egy héttel később két részeg katona garázdálkodása következtében életét veszítette két lány: Ferenczi Gizella 15 éves és Ferenczi Etel 20 éves. November 18-án ismeretlen okból elvitték id. Gerő Péter gondnokot és fiát, ifj. Gerő Pétert. Két heti fogság után a gondnokot hazaengedték, fia ma is ismeretlen helyen tartózkodik. December 6-án munkára elvitték a község 18-50 év közötti lakosait, szám szerint 54-t, akikből 1945. február végéig betegen hazaengedtek 23-at, ezekből egy itthon, 1945. február 1-én meghalt. Az elvittek között volt három presbiter: ifj. Tóth János, Mező Bernát és ifj. Tóth István. Ezek közül a két előbbi folyó év október közepén hazaérkezett testileg igen leromlott állapotban. Velük együtt jött meg még két egyháztage. Az elvitteknek tehát éppen a fele van még munkán

Oroszország különböző vidékein. Az istentisztelet mindössze két ízben maradt el, amikor a körülmények semmi módot nem adtak annak elvégzésére. Egyébként a gyülekezet élete rövid idő alatt a régi rendben haladt. Lelkipásztor nem menekült el, és itt maradt az állami iskola két tanítónője is. A gyülekezet megértvén a nehéz idők parancsát, fokozott buzgósággal munkálkodik az Úr szőlőjében.

Jelentésem tudomásulvételét kérve maradok Főtiszteletűségednek mély tisztelettel híve.

Mátyus, 1945. szeptember 30.

Horváth Zoltán

lelkipásztor

Nagylónya

A második nagy világháború ismét reánehezdedt a maga szörnyű, minden képzelet felülmúló rombolásával a föld népére és ismétlen a mi szegény, sokat szenvedett édes hazánkra is, mely hadszíntérré lévén, a pusztulás martaléka lett. Alig van község, mely ne érezte volna ennek a kegyetlen háborúnak kisebb-nagyobb mértékben rombolásait emberben és javakban.

Nagylónya, ez az egyébként forgalomtól, vasúttól, várostól távoleső község, mely a Tisza folyó jobb partján fekszik közvetlen, a nagy háborús áradatba került az által, hogy előbb a német hadsereg pontonhidat veretvén a Tiszán, erre helyezte részben visszavonulási útját, majd a támadó orosz hadsereg fahidat készíttette, 3 hadosztállyal itt kelt át a Tiszántúlra. Mindkét harcoló féltől szenvedett községünk, mert községünk férfi lakosságát és összes fogatait a híd építésébe bevonta. Isten különös kegyelme cselekedte, hogy úgy az 1944. év őszi bombatámadások során, mint az egész téli felvonulások során egyházunkat és községünket különösebb kár nem érte. Épületeinkben semmi kárt nem szenvedtünk, egyházi felszereléseink is hiány nélkül megmaradtak, levéltárunk sértetlen, egyedül 20 mázsa búza és zab terménye esett áldozatul az egyháznak, az is azért, mert a Futura nem tudta már kifizetni, nem kaphatta meg a központtól a pénzt.

A lelkipásztor, ki állomáshelyén maradt, a folytonos beszállásoláson kívül tetemes veszteséget szenvedett. Elvitték gazdálkodási célra használt két szép fiatal lovát, kocsiját, szerszámját, melyet pótolni talán soha nem tud a mai viszonyok mellett, s emiatt vetetlenül maradt javadalmi földjének 3/4 része. De minden anyagi veszteségnél fájdalmasabb az a veszteség, mely községüket férfi lakosaiban érte. A község nagylónyai részéből 108 embert, 17-52 éves családapákat gyermekeikkel együtt, fiakat szedtek össze munkára 1944. november 28. és december 7-én, és elszállították Oroszországba, ismeretlen helyre, azóta semmi hírt nem tudunk róla. Néhányan, mint betegek hazatértek Novy-Samborból, elbocsátották, de a többiek odavannak, 96-en, rossz, ócska, kopott ruhájukban. Elvitték a lelkipásztor jogszigorló fiát is, kiről semmi hír nem jött 1945. január 16-tól novi-sambori gyűjtőtábori helyéről. Ezekért sír, szomorkodik községünk népe lelkipásztorával együtt.

Emberáldozatunkat pontosan nem tudjuk, mindössze 6 katonáról jött le hivatalosan értesítés, hogy elesett, azokat jelképesen el is temettük.

Az egyházközségben némileg sikerült a normális állapotot helyreállítani. Az iskolában áprilistól a tanítás rendszeressé lett, bár a gyermekeknek csak 50 %-a jár iskolába, a nagyobbak a család gazdasági munkáit végzik az elvitt apa helyett, a kisebbek egyrésze pedig ruhátlanság miatt nem jár.

Istentiszteletet 1944. október 23-tól november 5-ig egyáltalán nem, 1945. február 18-ig pedig csak vasárnap tartottunk a bűnbánati hét kivételével. Közben nem egy vasárnap elmaradt az istentisztelet.

Ennyiben foglalhattam röviden össze az átélt háborús eseményeket.

Nagylónya, 1945. június 24.

Babus Gyula
lelkipásztor

Tarpa

A szeptemberi sorozatos légítámadások idején egyházunk egész irattárát, anyakönyveit bombamentes helyre szállítottuk. Azoknak semmi bántódásuk nem történt, és minden írásunk és klenódiaink szép rendben és Istennek hála épen megmaradtak.

Október 16-án Tarpa községbe is megérkezett a kormány kiűritési rendelkezése, hogy aki akar, menekülhet Losonc irányában. Dr. Baksay László, a tarpai gyülekezet lelkipásztora október 20-án presbiteri gyűlést hívott össze, melyen mindent szépen elintézve. Számadásokat elrendezve bejelentette, hogy ha nagyon zavaros lesz a helyzet, akkor a hátsószámba menekül kedves szüleihez Paksra. Másnap azután a község főjegyzőjével el is mentek, de azóta még sajnós hírt nem hallottunk felőlük. Átadta nekem, mint a tarpai gyülekezet megválasztott vallásoktató-lelkészének a gyülekezet vezetését mindaddig, míg őt visszasegíti a kegyelmes Isten. Gyülekezetünkben még a községi óvónő és egyházközségünk egyik ideiglenesen alkalmazott tanítónője: Gáspár Aranka menekült el. A sok megpróbáltatás között, melyért Istené legyen a dicsőség, egy nap sem némult el a tarpai templom harangja. Minden nap halljuk és várjuk a kegyelmes Isten szavát az ősi templomban. Megszálló csapat községünkön nem vonult keresztül. Így anyagi kárt községünk és egyházunk keveset szenvedett, de annál nagyobb lelkifájdalmat. Püspök úr is már bizonyára hallott róla, hogy Bereg, Ugocea, Ung vármegyék 18-50 éves férfait elvitték november 21-én munkára. Tarpáról is 860 ember ment el. Beregszászban kellett jelentkezni, és onnan mentek gyalog Szolyvára és több más községbe. Már vagy 100-at hazavezérelt az Isten a nagy nyomorúságból, de 8-at már eltemettem közülük.

21-én még egyszer elmentünk az Isten házába, hogy kérjük Isten segítségét, és úgy indult el a szomorú menet. Én is jelentkeztem, de a lelkészeket, de csak azokat, hazarendték. A többi drága magyar testvér kicsiny batyujával a hátán reggelenként indult

nyolcas sorokban arra a szomorú útra, amelyen lehetett a magyar gályarabok szomorú menete. Annyi férfi könny talán még sohasem folyt Beregszász utcáján, amikor három-négy testvér és édesapa egy sorban indultak. Oly szomorú volt az első vasárnap, amikor hiányoztak a férfiak a templomból. Ez alkalomból Joel próféta könyvéből szólott a viaszszaló beszéd a 2-ik rész 12-17 versekből. Mindenfelé sírás, bánat és fájdalom utcán és otthon. Olyan boldog vagyok, hogy vigasztalhatom szegény testvéreimet. Minden nap kérjük a kegyelmes Istent. Nagyon kérem Püspök Urat, imádkozzon érettök, és amiben hatalma és befolyása van, emberileg tegyen meg mindent kiszabadításukért. Legnagyobb részük már Lengyelországban van. Akik haza is tudnak jutni, mind betegek, 20-30 kg-ot lefogyva érkeznek.

E szomorú világban egy örömet is jelenthetek: szépen adakoznak. Karácsony óta több mint 500 pengő perselypénzünk volt és 900 pengőt adakoztak az egyházszükségeire.

Még nem jelentettem, hogy Szalay Sándor igazgató tanítónk is hadimunkán van, és nem tudunk róla semmit. Az iskolában a tanítás január 1. óta szakadatlanul folyik.

Úrvacsorát minden alkalomkor kiosztottuk. Templomlátogatásunk elég jó.

Ennyiben tehettem meg a tarpai egyház utolsó idejének szomorú történetéről jelentésemet.

Még egy keveset írok a többi beregi lelkésztestvéreinkről. A beregszászi lelkipásztor elmenekült, de már visszaérkezett, úgyszintén a tivadari lelkipásztor is hazajött. Még nem érkezett haza a naményi és tiszakerecsenyi lelkipásztor. Így volt Gacsályi Károly barabási és Hézsér Lajos gelénesi lelkipásztor sorsa. Istennek hála már úgy hallottam, hogy folytatják munkájukat.

Tiszteletteljes jelentésem tudomásulvételét kérve vagyok Főtiszteletű Püspök Úrnak alázatos szolgája.

Tarpa, 1945. február 28.

Telkes György
vallásoktató-lelkész,
a tarpai gyülekezet helyettes lelkipásztora

Tákos

A főtiszteletű Református Püspöki Hivatal 4300/1944. számú felhívására hivatkozásul tisztelettel jelentem, hogy a tákosi református egyház 1944. szeptember óta – Istennek legyen érte hála – anyagi tekintetben semmi károsodást nem szenvedett, annál fájdalmasabban sújtotta és sújtja az egyházat az a veszteség, amelyet 105 férfitagjának, köztük tanítójának, az orosz parancsnokság által történt elhurcoltatása miatt kellett s kell még ma is elszenvednie.

Az elhurcoltak közül 65 egyháztág még ma is Oroszország különböző táján szenved, s a hazaszállingózó szomorú hírek szerint közülük sokan életüket veszítették.

Tákos, 1945. október 13.

Csatáry Dezső
református lelkész

Tiszaadony

A 4300-1944. számú felhívásra tisztelettel jelentem, hogy a megszálló vörös hadsereg katonái Tiszaadony községbe 1944. november 2-án délután 3 órakor érkeztek meg tíz főből álló lovas járőrrel, s két órai ittlétel után tovább folytatták útjukat. Egyházi- és középületekben kár nem esett, s személyében sem ért bántódás senkit sem. Lelkész az egyházat egy napra sem hagyta el, s a gyülekezeti tagok is helyükön maradtak. Az egyházközség kántortanítója: Arday István 1944. május óta katonai szolgálatot teljesített, fogságba esett, s a legújabb hír szerint útban van hazafelé. A tanítás rendes mederben folyt, mert Arday István osztályai az állami tanítónők között osztatott meg.

Szomorú dátum azonban a község életében 1944. december 3., amikor is az összes 18-50 éves férfiakat (összesen 132) elhurcoltak Oroszországba, akik közül eddig vagy 10-en jöttek vissza betegen, hírt hozva több társuk haláláról.

A gyülekezeti tagok szorgalmasan látogatják a templomot, a kántortanítót másfél év óta lelkész helyettesíti.

Tiszaadony, 1945. október 27.

iff. Oroszlán Sándor
református lelkész

Tiszakerecseny

A tiszakerecsenyi református egyházközséget az 1944. szeptember eleje óta beállt hadiesemények következtében semmiféle anyagi károsodás nem érte. Klenodiumi, levéltára épségben megvannak.

A lelkipásztor elmenekült 1944. október havában, illetve hazament családjával együtt a Dunántúlra. Október 20-tól Seress Imre református igazgató tanító és Szabó Bertalan nyugalmazott lelkipásztor látták el a lelkészi teendőket egészen november 14-ig. November 14-től a nagyberegi esperes úr rendelkezése folytán Lengyel László Tamásváraljáról menekült lelki pásztor látta el a lelkészi teendőket, mint helyettesítéssel megbízott lelkész.

1945. május 13-án érkezett vissza az elmenekült lelkipásztor, aki a szolgálatot nem vette át, majd június 30-án lemondott állásáról. Az így megüresedett lelkipásztori állásra a gyülekezet teljes egyhangúsággal a helyettes lelkészt, Lengyel Lászlót választotta meg, akit 1945. augusztus 12-én be is iktatták hivatalába.

A községből, mint egész Bereg megyéből 18-tól 50-ig összeszedték a férfiakat, akik a németek elől elbújva itthon maradtak, s a felszabadítók ismeretlen helyre hurcolták. Ezeknek egy része meghalt, kicsi töredéke betegen hazajött, s a többieket imádkozva várják szeretteik. Mintegy 130 férfit hurcoltak el.

Jelentésem tudomásulvételét tisztelettel kérve maradtam teljes tisztelettel.

Tiszakerecseny, 1946. január 30.

Lengyel László
lelkész

Tizzaszalka

Hivatkozással Főtiszteletű Püspök Úrnak 4300/1944. számú felhívására mély tisztelettel jelentem, hogy – Istennek legyen hála! – a tizzaszalkai református egyházközséget 1944. szeptember eleje óta semminemű háborús károsodás nem érte.

Templomunk, tornyunk, a lelkészlakás, a tanítólakás sértetlen, ép állapotban maradt. Irattár, tanteremek mind megvannak. Az egyház normális élete egy pillanatra sem szakadt meg, még az orosz csapatoknak október 28-ai bevonulásával sem. Az egyházközség lelkipásztora őrhelyén maradt, kántora, Papp László állami tanító azonban elmenekült. Visszatérési szándékát a napokban Kiskunlacházáról jelentette. Egyházunk életében mégis igen szomorú dátum lett december 3-ika, amikor mintegy 120 egyháztagot, mind férfiakat, 18-48 éveseket, állítólagos munkára az oroszok elvittek. Ezek közül mintegy 10-et betegség miatt még a régi határokon innen elbocsátottak, a többit kivitték, de sorsuk és tartózkodási helyük ismeretlen. Nem szűnünk meg érettük könyörögni, hogy Istennek kegyelme és gondviselő szeretete legyen velük és vezérelje haza mindnyájukat. Híveink lelki buzgósága változatlan, sőt észrevehetőleg fokozódik, amit elsősorban bizonyít az Úr házának buzgó látogatása, és az Úri szent vacsorával való élés. Pünkösdkor: 187.

Kérve jelentésem szíves tudomásul vételét, maradok a Főtiszteletű Püspök úrnak alázas szolgája.

Tizzaszalka, 1945. május 31.

Szabó Gyula
lelkipásztor

Tiszavid

Örömmel s egyben Isten iránti mélységes hálával jelentem, hogy egyházunkat 1944. szeptember óta semmiféle kár nem érte. A behivatalnokok, lelkész és kántor, a legváltóságosabb időkben is helyükön maradtak és hűségesen végezték kötelességeiket, bátorítva a csüggedőket, biztatva a félénkeket. Az egyház hívei közül sem távozott el senki és a rend soha fel nem borult. Mindig hittünk, bízunk a gondviselő Isten oltalmában és hitünk nem szégyenült meg! Legyen Istené a hála és a dicsőség!

Tiszavid, 1945. október 14.

Reho Gyula
református lelkész

Tivadar

1944. szeptember 12-én tábori lelkészi szolgálatra bevonultam, helyettesítesemről az esperesi hivatal gondoskodott.

Hazajöttem 1945. évi február hó 7-én. Az idő alatt, míg távol voltam, feleségem és kisleányom itthon voltak. Az istentiszteleteket távollétem alatt a tarpai és gulácsi lelképásztorok látták el. Így a lelkigondozásban és a templomi szolgálatokban fennakadás nem volt.

Hazajövetelem óta mind a lelkigondozás, mind az egyház anyagi ügyeinek vezetése teljes rendben folyik.

Örömmel jelenthetem, hogy az egyház a megszállás borzalmaiban minden anyagi áldozat nélkül vészelt át. Mindössze a templom és a lelkészi lakás néhány ablaktáblája zúzódott be, mikor is a visszavonuló német csapatok a tivadari Tisza-hidat felrobbantották. A nagy légnyomás idézte elő ezt a csekély anyagi kárt, ami némileg már pótolva is van azóta.

Kegyszerek mind épségben maradtak és egy sem hiányzik.

A legfájdalmasabb, amit jelenthetek, hogy egyházközségünk 18-50 év közötti mintegy 50 tagját 1944. november 21-én hadimunkára Beregszász-Munkács-Szolyva irányába elvitték. A mai napig mindössze nyolcan tértek vissza közülük. Hatan már kint idegenben meghaltak biztos hírek szerint, a hazatértek közül pedig már kettőt temettünk el.

A templomlátogatók száma növekedett és az egyházi adót is elég nagy százalékban kifizették a hívek. A nagy nyomorúság közelebb hozta az embereket a templomhoz.

Istennek hála, hogy megőrizte a kis ősi tivadari református egyházat a nagy zivatarban, mostanában pedig csak azért zörgetünk, hogy a kegyelmes Isten legyen meghallgatója annak a sok könnyes szemű magyar édesanyának és édesapának, kik siratják drága szereteteiket és várják vissza minden nap meg-meg újuló simeoni szent reménységgel a messze távolból hazatérő gyermekeiket.

Kicsiny tiszaparti anyaszentegyházunk e szomorú néhány hónapja történetéről szóló tiszteletteljes jelentésem tudomásulvételét kérve vagyok tisztelettel és testvéri szeretettel.

Tivadar, 1946. március 16.

Ladányi Imre
református lelkipásztor

Gergelyugornya

Istennek legyen hála egyházközségemet 1944. évi szeptember hónap óta, sem anyagi, sem erkölcsi tekintetben említésre méltó nagyobb károk nem érték. Szerencsére egyházközségem, úgy a harcászati, mint az utánpótlási vonalból kiesett.

Egyháztagjaim közül a 18-50 éves korig főbelövetés terhe mellett a beregszászi orosz katonai parancsnokság rendeletére 1944. november hó 17-én jelentkezni kellett, e jelentkezők között volt: Huszti András gergelyi gondnok, File Gyula községi bíró és prezsbitér, File Endre prezsbitér, Gergely Endre, Koncz Tamás ugornyai prezsbitérek. Jelentkezett mintegy 186 egyháztag. Ezek egy ideig Szolyván voltak fogságban, majd később Oroszországba ismeretlen helyre hurcoltattak el. Huszti András gondnok, File Gyula prezsbitér, Koncz Tamás prezsbitér még Szolvárról haza engedtetek, a többiek csekély számú hazatértek kivételével még mindig a nagy Orosz Birodalom ismeretlen helyein vannak – hiszszük a hatalmas Istennek kezében, aki a Benne bízókat szeretettel pásztorolja hazafelé.

Hárman vagyunk egyházi tisztviselők: Joó Károly ugornyai kántor, Rebi Ferencz gergelyi kántor, s RácZ Jenő lelkipásztor. Joó Károly zászlósi rangban a visszavonuló seregben tűnt el, Rebi Ferencz pedig a jelentkezők között Szolvárról vitetett el Oroszország belsejébe. RácZ Jenő lelkész nem menekült el, úgy a német megszállás, mint az orosz felszabadítás idején egyházközségében tartózkodott. Közbelépésére a német parancsnokló tábornok nem robbantatta fel a templom tornyát, amelynek pedig, mint kilátó magaslati helynek a felrobbantása elrendeltetett, a robbanó anyagok már oda is vitettek, s a községünk kiürítése Vásárosnamény felé a Tiszán át rendeletbe tetetett, csak a végrehajtás hiányzott, Isten meghallgatta alázatos könyörgésem, s ez nem történt meg, a Tisza-híd harcászati szempontból felrobbantatott: 1944. október 25-én. Október 28-án jöttek az oroszok. Hihetetlen szörnyűségeket beszélt róluk a német parancsnok. Bár felajánlotta üres szállító autóit, nem mentünk vele. Nagyon buzgón és alázatosan imádkoztunk feleségemmel. Isten meghallgatott. A biztos magatartás önérzetével, s Isten szolgájának méltóságával léptem a parókhíán 1944. október 28-án tisztjeinek társaságában megjelenő orosz vezérőrnagy elé, aki tetőtől-talpig végigmért szűrős szemével mintegy fél percig, bátran állottam a tekintet, s kérdeztem, beszél-e a német nyelvet, igent intett, mire bemutatkoztam, hogy a helység papja vagyok, s kezemet nyújtottam erre a parancsnok katonásan tisztelgett, levette sapkáját, s elfogadta kezemet és megcsókolta, ezt látva a legénység fővetéssel tisztelgett. Bemutat-

tam a lakásom, elfogadta parancsnoki helyül, meghívott vacsorára, s minden kérésnél kiadta parancsba, hogy a község lakosságának és ingóságainak semmi bántódása ne legyen.

A parancs végre lett hajtvva, nem is volt semmi baj. Térjen örökkévaló hatalmas Istenünk nevére dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás!

Egyházamban a normális állapotokat igen rövid idő alatt helyreállítottuk.

Végül mély tisztelettel jelentem, hogy késlekedésem oka a levélküldés bizonytalansága volt.

Gergelyugornya, 1945. október 11.

Rác Jenő
lelkipásztor

Vámosatya

Az 1944. év októberében előnyomuló vörös hadsereg közeledésének hírére egyházközségünk területéről senki el nem menekült. A kiürítési parancs után karhatalommal elvitt leventék és katonaköteles férfiak valamennyien visszazöktek. A vörös hadsereg átvonulása nagyobb zavar nélkül történt meg 1944. október 27-én és azt követő napokban. Az istentiszteletek tartását a vörös hadsereg sem hétköznapokon, sem vasárnapokon nem gátolta, s egyházközségünket a hadműveletek által okozott károk nem érték. Felekezeti népiskolánkban, mely a politikai községben egyetlen népiskola, 1944. október 16-tól 1944. december 6-ig a tanítás szünetelt a katonai átvonulás miatt.

1944. december 1-jén a vörös hadsereg parancsnoksága útján 18 évtől 48 évig a község valamennyi férfi lakosságát Barabás községbe hívta a községi bíró és lelkipásztor, valamint a cigányok kivételével munkára elszállította, szám szerint 157 embert. Ezek közül a szolyvai kórházban meghalt 2 ember 1945. január hó folyamán, visszatért betegen 11 ember, kik közül 3 idehaza halt meg. A távollévő 144 ember közül most folyó hó elején 3 tért még haza oroszországi kórházakból, 141 ember sorsáról pedig még mindezidáig semmi hír, kik között van egyházközségünk kántortanítója is és 4 presbiter.

Az elmúlt nyárunk nevezetes eseménye volt az ukránok által két esetben is történt megszállás, mikor is a második esetben a beregszászi ukrán tanfelügyelőség felekezeti népiskolánkat elvette és ukrán állami iskolának nyilvánította, ami természetesen az ukránok visszavonulása után nyomban hatályát veszítette.

Az egyházi élet a belmisszió terén látta kárát a rendkívüli eseményeknek. A katonaság jövése-menése következtében leánygyesületi munkáról, az ifjak állandó, vasárnapra is kiterjedő robotoltatása miatt ifjúsági munkáról szó sem lehetett. Ellenben vallásos eseményeket felnőttek számára állandóan tartottunk hetenként a missziói időszakban, mely alkalmakon kívül a családlátogatások esetei jegyezhetők fel, mint a vigasztalások és lelki erősítések Istentől adott és megáldott alkalmak. Amit azonban belmissziói téren hiányosan lehetett végezni, ezt kipótolta maga az örökkévaló Isten: az események által megerő-

sította a hithűséget, megnövelte a templomlátogatók számát s felelősségérzetet plántált a szívekbe, amelynek következtében a legnehezebb időkben, a legnagyobb szegénységben maguknak a híveknek kezdeményezésére a gyülekezet önkéntes adakozást kapott régebb idő óta romladozásban lévő templomának és tornyának megjavítására. Istennek legyen érette dicsőség!

Jelentésem tudomásulvételét kérve vagyok mély tisztelettel.

Vámosatya, 1945. október 14.

*Gál Miklós
lelkipásztor*

Vásárosnamény

Egyházunk életére vonatkozólag legyen szabad jelentenem Püspök úrnak, hogy Kelemen Gyula lelkipásztor elmenekült, róla hírt azóta nem tudunk. A lelkészi szolgálatot Csörgő József segédlelkész látja el. Templomunk tetőzetét találat érte, de a hívek áldozatkészségéből rövidesen ki tudjuk javítani, pénzünk meg van reá.

Híveink szorgalmasan és nagy buzgósággal látogatják a templomot.

A hitélet megtartása és mélyítése érdekében Isten segítségével mindent igyekszünk megtenni.

Ne méltóztassék rossz néven venni tőlem, hogy mint egyházunknak egy szerény szolgálója ezekről bátorkodtam értesíteni Főtiszteletű Püspök urat.

A jó Isten áldását kérve Főtiszteletű Püspök úrra, vagyok mély tisztelettel.

Vásárosnamény, 1945. február 12.

*Gán János
állami iskolai igazgató tanító,
református kántor*

A vásárosnaményi református egyháznak az orosz megszállás következtében beállott helyzetéről:

Tisztelettel jelentem, hogy a mi egyházunkat az orosz előnyomolás és a megszállás alkalmával nem érte olyan nagy károsodás, mint amilyen más egyházat ért.

1944. októberében, amikor a németek kiürítették ezt a területet, a kiürítés alkalmával a vasutakat és a hidakat felrobbantották. A robbanás következtében előállott légnyomás hatására egyházunk épületeinek az ablakai részben beomlottak. A németek templomunk tornyát használták fel megfigyelésre. Hiába intettük őket, hogy ezzel egyházunknak nagy kárt tehetnek, de ők továbbra is kitartottak felfogásuk mellett.

Az ő makacs kitartásuknak köszönhető az, hogy a légi akna templomunkat is érte. A tetőzet beszakadt a becsapódás alkalmával. Ezt azonban a hívek áldozatkész adományából már a tavasszal kijavítottuk. Egyéb épületek kijavítása is folyamatban van. Az egyház tulajdonát képező földeknek egy részét, kb. 6 hold beltelket, házhely céljára kisajátították. Ezt azonban gyümölcsös átadásával kárpótolták.

Egyházunkból csak a gyülekezet lelkésze és két presbiter távozott el. Az egyik presbiter a politikai község vezetője volt. A két presbiter közül az egyik visszajött, a másik azonban, és a gyülekezet lelkésze meg most is távol van.

A megszállás után a templomi szolgálat csak kb. másfél hétig szünetelt, mivel a megszállók felfogását nem ismerve, nem akartuk magunkra uszítani a megszállókat. Ezt a helybeli katolikus egyház lelkészével megbeszélve közösen csináltuk. Ez a fennakadás azonban csakhamar megszűnt, mivel maga az orosz parancsnok adott utasítást a templomi szolgálatok mielőbbi megkezdésére.

Azóta az egyházi élet a nagy anyagi nehézségek ellenére is, rendes mederben folyik tovább. Nagy anyagi nehézséggel küzdünk, azonban híveink áldozatkészségében és legfőképpen a Mindenható Isten nagy kegyelmében bízva átvészeljük ezeket a nehéz időket és Isten segítségével kijavíttatjuk megrongálódott egyházi épületeinket is.

Vásárosnamény, 1945. október 10.

*Csörgő József
helyettes lelkész*

IV. rész

BIHARI EGYHÁZMEGYE

Ártánd

Az 1944. szeptember 25.-én Nagyvárad alatt, 27.-én pedig a Köröstarjánál megjelenő orosz és román haderők ágyúzásai, aknalövései, továbbá a községünkben olyan gyorsan változó katonai alakulatok azt jelentették, hogy Ártándról is rövidesen megindul a harci küzdelem, pár napig azonban a csata másfelé terelődött, az ágyúrobaj is csak tompán hangzott. Október 8.-án, az Ártándon magát elszállásoló egyik német hadosztály törzs megjelenése, ismét azt mutatta, hogy a csata itt tomboló erővel fog folyni.

Október 12.-én délután, szép református templomuk a tornyával együtt, a Bors felől érkező aknalövés következtében súlyos sebeket kapott, a parókiát egy, másnap délelőtt a kultúrházat szintén egy találat érte, a templom előtt elhaladó német katonák közül, többen megsebesültek, egy halálos sebet kapott vitéz, a templomkertben talált örök nyugovó helyet. A lakosság ezalatt a két hét alatt semmit nem dolgozott, csoportokba verődve tárgyalták az eseményeket, mindenkire nyugtalanítólag hatott, a közelben dúló háború. Október 13.-án este, a faluból lövöldöző német ágyúk zaja elhallgatott s tudtuk, hogy a német katonákat kereső orosz előőrsök rövidesen meg fognak érkezni, már este ½ 11 órakor meg is jelentek, a pincékben tartózkodó lakossággal szemben eléggé lovagiasan viselkedtek, szombaton reggelre pedig megérkezett a főcsapat.

A német propaganda a lelkészek nagy ellenségeinek hirdette az oroszokat, amelyet magam részéről nem tapasztaltam; én, aki a híveimtől nem váltam el, hanem őrhelyemen maradtam, mikor az utcára kiléptem s megtudták, hogy én vagyok a pap, borral kínáltak, sőt egy vallásos katona kezét akart csókolni. Eltekintve a mindannyiunkat, az anyagiakban kisebb-nagyobb mértékben érintő kilengésektől, nem tudunk eléggé hálát adni az Istennek, hogy embertársaink közül nem volt áldozat.

Szombaton, azaz október 14.-én este, amikor a jó kedv a boros hordók előkerülése következtében magas fokra hágott, több kedves család kérésére elhagytam a parókiát, s özvegy Tolvaj Lajosné asszony házához mentem el aludni, abban a reményben, hogy másnap reggel visszajövök és az istentiszteletet megtartom. Sajnos az óhajomat nem tudtam teljesíteni, úgy a vendégszeretetet, hosszabb időn keresztül kellett élveznem. Szombaton este, amikor eljöttem a parókiáról, szemtanúk állítása szerint, két magáról megfeledkezett ártándi lakos, az esti szürkületben, megrakodva, nagy pakkal jött ki a lelkési lakásból, sőt még másnap is sok mindent elhurcoltak onnan, node: Isten megfizet mindenkinek az ő cselekedete szerint!

A pihenésre jött orosz csapatok, majdnem négy hétig tartózkodtak a községben kb. 1200 ember, így mivel a parókiának, egy szoba kivételével, a nagy légnomás következtében az összes ablakai kitörték, különben sem tudtam volna hazajönni, mivel két teherautó katonái szállásolták oda magukat, amíg a falut el nem hagyták, az istentisztelet is még vasárnap szünetelt, legelőször november 12.-én tudtunk a templomba menni.

Az aranyserlegek, úrasztaliterítők, anyakönyvek, mind sértetlen állapotban maradtak, az irattár azonban nagyobb részben elkallódott, a legtöbb kárt az egyház, a lelkész és a kántortanító szenvedték, a kár a mai értékkel kb. 500.000 Pengőre tehető.

Az egyháznak a templom és a tornyon lévő belövések, az orgona szétszedése, a toronyóra megrongálódása, a bádogtetőzet megsérülése, a templom 80 darab ablaküvegeinek kitörése, a templomban lévő négy bársonyterítőnek eltűnése (valószínűleg a németek szedték össze) továbbá a két iskola disznó és baromfiólljainak szétszedése illetve a németek által történt epusztítása, a kerítések feltüzelése, két spór eltűnése, a tanítói iskola ablakainak kitörése által a kár 220.000 Pengő.

A lelkésznek kilenc darab disznója, száz darab aprólékja, 50 mázsa fája, 50 mázsa csövestengerije, 5 mázsa búzája, 20 mázsa krumplija, 1 mázsa babja, 25 kiló mákja, lisztje, zsírja, fekete ruhája, cipői, összes fehéreneműi, összes ágyneműi, szóval minden, ami a parókhán találtatott, elhasználtatott, illetve elhurcoltatott, csupán a bútorok maradtak meg, a kár kb. 250.000 Pengő.

A katonai szolgálatra illetve hadi munkára behívott kántortanítónk, ruhái és ágyneműi kallódtak el 30.000 P értékben, a községi főjegyzőnknek is nagy a vesztesége, rajta kívül még igen sok kedves híveinknek.

Amennyiben a két tanítónk közül egy sem volt idehaza, az állását még elfoglalni sem tudó Szőke Zoltán, július 23.-án hősi halált halt, Kocsis Lajos szeptember 24.-én hadi munkára vonult be, így az iskolát kisegítő tanítókkal nyitottuk meg november 27.-én. Vass Emília és Ferneczki Juliánna úrleányok vállalkoztak a tanítás nagy munkájára, utóbbit január 1.-én Vass Károly gazdasz, május 5.-én pedig Vass Emíliát Fóris Eszter úrleány váltották fel, mindannyian dicséretre méltó odaadással végezték kötelességüket. Vass Károlynak utolsó hetében a tanulmányai folytatása végett Debrecenbe kellett mennie, azért az év végéig én helyettesítem, különben egész éven tanítottam az egyházi éneket. 68 növendék kapott bizonyítványt, sokan részint a ruha és lábbeli hiány miatt, sokan pedig a távollévő apák helyettesítése miatt nem jártak az iskolába.

A normális állapotok még decemberben helyreállottak, szorgalmasan járnak a hívek a templomba, a kántori szolgálatot Vass Géza kereskedelmi iskolai tanuló látja el nagy szorgalommal, a tél és tavasz folyamán mindig örömmel jött haza Nagyváradról, hogy az akkor még birtokunkban lévő harmóniummal vezesse az éneklést; minden vasárnap imádkozunk a még távollévő 75 atyánkfiaért, akik bizonyára mindannyian a fogolytáborokban vannak s reméljük, hogy nemsokára hazajönnek.

Adjon Isten anyaszentegyházunknak és szegény magyar hazánknak egy szebb és boldogabb jövőndőt!

Ártánd, 1945. július 18.

Kóródy Gyula
református lelkész

Református Egyház:

a templom és torony belövése, az orgona szétszedése, a toronyóra megrongálódása, a bádogtetőzet megsérülése, a templom 80 darab ablaküvegének kitorése, 4 bársonyterítőnek a templomból való eltűnése, továbbá a két iskola disznó és baromfióljainak szétszedése illetve a németek által való elpusztítása, a kerítések feltüzelése, a lelkészi lakásból és a tanítói lakásból a spórok eltűnése, a tanítói iskola ablakainak kitorése: 220.000 P.

Ezenkívül a négy mázsás harangokat a hatóság leszereltette.

Az irattár jó részben elkallódott.

Kóródy Gyula református lelkész: 9 darab disznó, száz darab aprólék, 50 mázsa fa, 50 mázsa csövestengeri, 5 mázsa búza, 20 mázsa krumpli, 1 mázsa bab, 25 kiló mák, liszt, zsír, fekete ruhái, cipői, összes fehéreneműi, összes ágyneműi, stb., a kár: 250.000 P.

Kocsis Lajos kántortanító: ruhák, ágyneműk: 30.000 P.

Ártánd, 1945. július 18.

Kóródy Gyula
református lelkész

Berettyószentmárton

Községünkbe 1944. október 15.-én vasárnap hajnalban jöttek be az oroszok. Ezt jóval megelőzőleg az egyházunk birtokában levő könyvtárat, irattárat, kegyszereket biztonságba helyeztem úgy, hogy azokat elástuk.

Az oroszok bejövetelekor családommal a pincében kerestünk menedéket. Istennek legyen hála, sem engem, sem családomat nem bántottak. Mindannyiunkat alaposan átkutattak, és a menedékhelyre magunkkal vitt csomagban levő ruhaneműnket a többek között palástomat s egyéb értékeinket az oroszok elrabolták. Négy napig tartó erős ágyútűz után a községünkben levő német csapat a szomszédos Berettyóújfalú községbe visszavonulván, a pincéből feljöttek. Sietve körül néztünk. Láttuk, hogy templomunk tornya erősen megrongálódott. A templom északi falán levő egyik ablakon ment be egy gránát és bent felrobbanván, az ablaküvegeket kitorpte. A mennyezetet és falakat a repeszdarabok megrongálták. A padok és úrasztala is kisebb sérülést szenvedtek. Az orgonát elrontották, sípjait kidobálták úgy hogy az jelenleg nem használható. A templom ablakát, üvegeit és a belső rongálásokat, amennyire a mai viszonyok megengedték, kijavítottam, úgy, hogy az istentisztelet tartása december hónaptól kezdve lehetővé vált a templomban. A torony felső része, melyről a gombot is ledöntötte a gránát, egyelőre nem javítható meg. A papilak szerencsére csak kisebb kárt szenvedett. Két iskolaépületünk közül az egyiknek fala és tetőzete megrongálódott az ágyútűztől. A levéltár, parochiális könyvtár, valamint a kegyszerek épségben maradtak, miután azokat, mint már említettem, elástuk. Tanítónk és tanítónők a nehéz időkben szintén helyükön maradtak. Őket sem bántalmazták, de

ruhaneműjüket elrabolták. Én a kiállott lelki izgalmaktól agyvérzést kaptam, amelyből hála Istennek már kezdek gyógyulni.

Az igehirdetést és temetést ideiglenesen a helyben maradt tanító végzi, kivéve az esketést, keresztelest és sákramentum kiosztást.

A községünk lakóházainak 1/3-ad része ágyútűz és gyújtogatás miatt elpusztult. Két református családot is elpusztított a borzalmas ágyútűz, két fiatal családapát pedig szintén agyonlőttek. Templomunkban az istentiszteletet december óta újra megtarthatjuk. Iskolánkban a két tanító már 1944. november 6.-én megkezdte a tanítást, s az azóta zavar-talanul folyik. Magam lassan gyógyulok, s ha Isten segít, működésemet rövid idő múlva újra folytathatom. Tanítóink fizetését a vármegye részben folyósítja, magam azonban a múlt év augusztus hónapja óta fizetést nem kapok.

Berettyószentmárton, 1945. március 12.

Morvay Aladár
református lelkész

Biharkeresztes

Abból az egyetemes megrázkódtatásból, amely 1944 szeptembere óta országunkat érte, biharkeresztesi református egyházközségünk is bőven kivette a részét. Addig is sok, sajtós, anyagi és lelki bajjal küzdő egyház volt, most, ahogy ez az Ur akaratóból széltére történik, még inkább kárt szenvedett.

Községünk 1944. október 10.-én ideiglenesen, október 14.-én, aránylag kevés harccal, véglegesen jutott a megszálló orosz csapatok kezére. Innen, hogy a falu házai általában sértetlenek. Mindössze 10-12 épület sérült. Így a falu külső képe nem változott. Emberáldozatot református részről kilencet követelt a vihar, akik közül öt a tiprásra felkeresett női erény védelmének áldozata. (Róm. katolikus áldozat kettő van.) Az áldozatok, akiknek neveit és adatait az állami és egyházi anyakönyvek őrzik, ideiglenesen udvaraikon, kertjeikben (ritkán idegen kertben) hantoltattak el. Katonahalott kb. esett és hantoltatott el a határban. Ezek közül 3 magyar és 6 német katona új temetőkertünkben pihen. Civil halottaink közül eddig kettő exhumáltatott és helyeztetett el a temetőkertben.

Épületkáraink bőven kerülnek. A torony tetőszerkezete ágyúlövegtől erősen megrongálódott. Ez a hiba már, bádогоzás híján, meg javított. A torony észak felőli nagy ablaka, a légnyomástól, tokostól együtt lezuhant. Maga a légnyomást okozó gránát közvetlenül a keleti ablak felett robbant, erősen megsértvén ott a falat. A templom bádogtető szerkezete repeszdarabok által sok helyen kilyukgalódott. Az orgona cin- és fasípjai teljesen szétromboltattak, tönkrementek. Maga az orgonatest hasznavehetetlen. A templomi szószék peremterítője letépetett. Az úrasztalát a templomból elvitték. Négy (rögzítetlen) templomi lóca hiányzik. A templom déli ablakai a légnyomástól bezúzódtak.

A paróchia ajtajai közül négy (köztük egy padlás és egy pince-ajtó) erősen megrongálódott. A kilincsek több helyen letörttek. A tető egy helyen srapnelszilánkoktól sérült. (Ez a hiba, rapid módon, meg javíttatott.) Az utcai ablakokat a légnyomás bezúzta.

Az egyház Kossuth utca 11. szám alatti régi iskolaépületének és tanítói lakásának tetőszerkezetét repülő bombatalálat zúzta széjjel. Ablak nincs, mennyezet lyukas. Az épület hasznavehetetlen. 2-3 régi kályha eltűnt.

Az új iskolaépület (Kossuth utca 33.) tetejét az északkeleti részen tele gránáttalálat érte. Egy kémény ledőlt. A támadt folt, ideiglenesen, befoldatott.

Néhány iskolapad összezúzódott. A tanítói asztalokat kiürítették, egynéhány hiányzik is. Az iskolai szekrények közül is rongálódást szenvedett egy pár. Az iskolai felszerelések (szemléltető eszközök, etc.) 100 százalékban elpusztultak. Az ablakok üvegei, sok részben, összetörttek.

Az új iskola mellett fekvő régi iskolaépület és tanítói lakás ablakai jórészt bezúzódtak. Ugyanott a konyha és pinceajtó összetört.

Az új iskola utcafrontján levő két tanítói lakás ablakai csaknem egészen megsemmisültek; az igazgató tanító lakásán egy cserépkályha tönkrement.

Hiányzik az egyházi vagyonból összesen mintegy 500 méter hosszúságú kerítés.

Az iskolai segélykönyvtár, ifjúsági- és tanítói könyvtár, igazgatói irattár (okmánytár; anyakönyvi naplók) jórészt megsemmisült.

A paróchidról eltűnt a Jámbor-Alapnak egy takaréktűzhelye, a faluból ugyanannak egy varrógépe.

A kurátorszoba felszerelését elhordták, a Wertheim szekrényt felfeszítettek, (35 pengő volt benne). Onnan és az iskolából eltűnt kb. 15 darab szék. Hiányoznak általában kályhacsövek.

A lelkészi hivatal felszerelése részben megrongálódott (két szekrény, asztalok), részben elkallódott (székek, térképek, lámpa, telefon).

A Paróchiális könyvtár kötetei meghiányosítottak. Nyomtatványok és írópapír kötetek eltűntek. Egy láda anyagot, elásva, megmentettünk. Így megvannak anyakönyveink, kegyszereink; úrasztali edényeink és terítőink. Megmaradt, nagyjából, az utolsó 3-4 év iratanyaga, az 1943. évi (és még néhány előző évi) számadás, az 1944. évi (és még néhány előző évi) adófőkönyv, az 1944. évi költségvetés. Nem látom a legújabb vagyonleltárt. A legutóbbi egyházlátogatási jegyzőkönyvnek az 1944. évi akták közt kell lennie. Megvannak, talán hiánytalanul, a presbiteri jegyzőkönyvek és takarékkönyvek. A megmaradt holmik viszonylagos biztonságba helyeztetek.

A lelképásztor magánkönyvtára (köztük angolnyelvű munkák) és irattára úgyszólván teljesen elpusztult. Bútorai megrongálódtak és meghiányosítottak. Elvesztek a lelkészcsalád alsó és felső ruhái, asztal és ágyneműi, csillárjai, konyhai-, általában: házi felszerelése, éleltára; kamrája, állatállománya. Terménye is igen erősen megdézsmáltatott. Egy kevéske ágynemű maradt meg, most még leváltható alsó- és úgyszólván 1-1 szál felső ruhánk. Mindenünkből kifosztattunk. (A tanítócsaládok sorsa, kb. csaknem teljesen azonos.) Ruháneműinkből kiforgatásunk jórészt Kabán történt, ahová, szüleinkhez, családomat vittem. Magunk, igen komoly elhatározással, állomáshelyünkön akartunk maradni, azonban

menekülő, s nálunk szálló lelkészcsaládok befolyására végül is, mert ez volt Isten szomorú s fellebbezhetetlen rendelése, távoztunk. Szeptember 30.-án érkeztünk haza. Közben, feleségemmel, két ízben is megkísérletem, zuhogó esős napok után, október 6.-án és 7.-én a visszatérést, sajnos azonban, már eredménytelenül. November 6.-án jöttem vissza egyedül, november 17.-én pedig családomat hoztam. Azóta, szolgálók itt ismét, nagyon sok csalódást látott szívvel..., de szeretettel, türelemmel, nem zúgolódván, Istenre tekintvén, lelkiekhez lelkieket szabván. Sőt feleségemmel együtt, ki okleveles tanítónő, tanítók is az iskolában, minthogy tanítóink közül csak egy, Fekete Józsefné maradt itthon. Két férfi tanítónk Losonczy Géza igazgató tanító és Garaguly Gyula katona volt a hadiesemények idején. Fényes Kálmán tanító és Fényes Kálmánné tanítónő Pápára távozott, míg Tájak Ilona tanítónő Székesfehérváron tartózkodik.

Az iskolai munka, póttanerőkkel, háborús mederben, folydogál. A tankönyv és irka-hiány lényeges gátja, egyéb tényezőkön kívül, az intenzív munkának. Tanít a már említet-teken kívül id. Költő Gyula nyugdíjas igazgató tanító és Szigethy Mária óvónő; tanított a most már Nagykerekiben helyettes lelkészi szolgálatot teljesítő ifj. Költő Gyula, Nagyváradról ide, szüleihez menekült segédlelkész, ki két novemberi vasárnapon templomi szolgálatot is végzett. A tanítás november elején kezdődött. Tüzelőanyagot az iskola fűtésére, a temető kivágott fáiból, az egyház ad. A szolgálatot teljesítő egyházi tisztviselők csonka fizetését (havi 110 pengő és családi pótlék) egyelőre a község pénztára előlegezi. Annak ellenére, hogy a lakosság anyagi kára (jóság, ruhaféle, baromfi, élelem, stb.) tetemes, és hogy az egyházi adó viszonylag gyéren folyik be, annak ellenére, hogy az egyháznak a múltból is még mindig 100.000 (egyszázezer) pengő adóssága van, újabb kára pedig kb. 300.000 (háromszázezer) pengőre tehető: megkísérleljük a lehetetlent: iskolánk jellegét mindenképpen megőrizni, s ingatlanait, javait megtartani. A magam lelkészi fizetése most pl. annyi tűzifa, amennyivel éppen egy mindenes szobában (ez a hivatali helyiség is!) kitélelünk. Isten mindedig ellátott igével, élelemmel. Kegyelmeből bizonyára ezután sem zár ki. „Ő megsebez, de be is kötöz, összezúz, de kezei meg is gyógyítanak.” (JÓB KÖNYVE 5:18)

Erre a gyógyító kézre vár sok-sok tépett hajlék, sok-sok vérző szív és igen sok, próbát állott magyar ekklézsia.

„A négy szelek felől jöjj elő, Lélek.” (EZÉKIEL 37:9)

Vagyok Főtiszteletű Püspök Uram iránt megkülönböztetett tisztelettel

Biharkeresztes, 1945. január 25.

Boda Ferenc
református lelkipásztor

Biharpüspöki

Mindenekelőtt engedje meg, hogy úgy a magam nevében, mint gyülekezetem nevében, mely előtt körlevelét felolvastam, hálás szeretetünknek adjak kifejezést. Szeretném, ha éppen úgy megérezné a vezetésére bízott lelkipásztoroknak ragaszkodó szeretetét, mint ahogy mi, őrhelyünkön maradt lelkipásztorok lépten nyomon tapasztaljuk híveink részéről a hálás szeretetet. S ahogy ez nekünk erőt ad a további kitartásra, úgy adjon erőt Püspök úrnak is az a tudat, hogy az a palástos sereg, mely vezérében nem csalódott, munkájával és imádságával ott áll mögötte, immár féltő szeretettel, ragaszkodó tisztelettel.

Csernák Béla nagytiszteletű úr említette, hogy az itteni állapotokról részletesen beszámolt, nem akarom ismétlésekkel igénybe venni drága idejét. Csak arra kérem Püspök urat, a leghatározottabban szólítása fel Béla bátyámat, hogy ne csak a saját gyülekezetével szemben érezzen felelősséget, hanem mint egyházmegyénk szeniora, volt esperese, sőt egyházkerületi főjegyzője, vegye kezébe egyházmegyénk vezetését is. Az semmiképpen sincsen jól, hogy az, akire ma segítyt, útmutatást váróan sok-sok gyülekezet néz, annyira beletemetkezzen gyülekezetébe, hogy, amint hallom, heti 18 vallásórát is tartott (ugyanakkor, midőn elmenekült, de visszatért vallásoktatóinak szolgálatát állítólag elhárította!) egyetemes ügyekkel való foglalkozásra fizikai ideje se maradhasson. Lelkiismeretét pedig azzal nyugtatja meg, hogy az egyházmegyének törvényes esperese állítólag már december 3.-án hazatért Kisujjszállásról. S még csak meg sem kísérelte, hogy e hír valódiságáról meggyőződést szerezzen!

Főtiszteletű Úr körlevele volt az első vigasztaló és bátorító szó, melyet az őrállók és pásztorok megkaptak. Ha ugyan eljutott mindenhová. Hozzám például csak december 29.-én jutott el! Mily égető nagy szükségünk volt reá, arról leveletem átadó Kiss László tanító tud részletes felvilágosítást adni, kit a gyülekezet nem akart befogadni. Hát még milyen bajok lehetnek ott, ahol teljesen gazdátlanul maradt a népünk. Pedig a Debrecen környéki bajokon túl, itt még egy óriási veszedelem réme is fenyeget bennünket: ismét a trianoni határ árnyékában élünk s bár a sovinszta román csendőrséget, mely közel két hétig sanyargatta a magyarságot (Székely Ernő lelkipásztor testvérem az ablakon át menekült el, kurátorát állítólag agyonverték, mácsai véreinket mind egy szálíg kikergették falujukból stb.) egy nagyúri gesztus visszaparancsolta: a trianoni határ máris megvan s mi, mint senki-földje, úgy látom, politikai mézesmadzaggá váltunk. S hogy teljes legyen a szerencsétlenségünk, a jó Isten egy olyan vak tanügyi igazgatóval vert meg, aki nemcsak Istenországával szemben érzéketlen, amin nem is csodálkozhatunk, hiszen a veje református lelkész, másik leánya pedig teológiát tanult, hanem a magyarság itteni legelemibb életérdekével szemben is. Mert ha igaz az, amit szentül hiszek, hogy az egyetemes magyarság sorsa a jövőben azon fog megfordulni, milyen mértékben tudják az egyházak az ifjúságot nevelni, vagy nevelésére befolyást gyakorolni, százszorosan igaz itt, ahol egy más szellemű ideológia mellett, esetleg még egy más nacionalizmussal is meg kell küzdenünk. S ez a régi magyar állam-mindenhatóság eszméjétől megkergült, vagy mögötte álló ismeretlen erőket szolgáló kiszolgáló együgyű Deák, ahelyett hogy mindem erejével

és tekintélyével segítené, támogatná a felekezeti iskolákat, gáncsolja és akadályozza őket. Milyen nagy szükség volna rá, hogyha törvényes esperesünk ismeretlen körülmények miatt képtelen erre, legalább Csernák Béla nagytiszteletű úr, kit Deák úr amúgy is espere-sünknek tud és tisztel, mint a körzetébe tartozó református iskolák közvetlen főhatósága a körmére nézzen. Biharpüspöki ki tudta védeni, legalábbis egyelőre támadását, de mi lehet a többi gyülekezetekben? Mi lesz velünk, ha az iskoláink és tanítóink sorsát itt központilag senki sem tartja számon? Püspök Úr messze van, s a jó Isten ne adja, hogy máról holnapra még messzebb kerüljön tőlünk.

Addig is, míg a körlevélben elrendelt részletes jelentést egyházközségem helyzetéről és veszteségeiről elkészíthetem, itt is megemlítem, amit múlt hó 12.-én a püspöki hivatalnak címzett levelemben röviden már jelentettem: a tornyunk leégett, templomunk fedele összeromboltatott, de már kijavítottuk, egyéb egyházi épületeink kisebb nagyobb károkat szenvedtek. A lelkészi iroda sértetlen maradt a benne és alatta őrzött ingóságokkal, kegy-szerekkel együtt. A gyülekezetnek 11 erőszakos halállal elköltözött áldozata volt. Temetés, keresztelés, istentiszteletek megtartottak. Tisztviselők közül egyedül lelkész maradt a helyén. De már a családomról nem tudok semmit. Az elmenekült tanítók közül Kiss László és Szőke Ilona visszatért, a többi háromról és családjaikról nem tudunk semmi bizonyosat. A tanítás iskolánkban zavartalanul folyik. A templomlátogatók száma átlagosan jóval több, mint ittlétem óta bármikor is volt.

Végezetül tisztelettel jelentem be, hogy ha a jó Isten éltet s addig más baj nem fog érni, a közel jövőben útnak kívánok indulni, hogy családomat felkeressem. Presbitériumunk erre a célra két-három heti szabadságot engedélyezett. Távollétem ideje alatt Kiss László tanító fog helyettesíteni. A vasárnapi istentiszteletek tartását Paksy Kiss Sándor és Bittó Zoltán váradi vallásoktató lelkészek vállalták el.

Hiszem, hogy a jó Isten meg fog tartani az utamon is, mint ahogy velem volt halálos veszedelmek között, de ha másképp végezne felőlem, vagy azokkal kell megosztanom sor-somat, akiket errefelé ismeretlen céllal azért fognak össze, mert nevük után ítélve őseik nem a vereckei hágón át léptek e vérrel itatott földre, kérem, őrizzen meg jó emlékezetében s árván maradt családomat, ha még megvan, vegye pártfogásába.

A jó Isten áldja meg és őrizze meg Püspök Urat!

Tiszteletteljes szeretettel köszönti, készséges híve

Biharpüspöki, 1945. január 3.

Orth Imre

Szeptember 20. után mar nagyon feszült volt a hangulat. A dél felől menekülők szörnyű-ségeik elbeszélésével izgattak a kedélyeket. Az egyház tisztviselői közül Herczegh Kálmán igazgató tanító, ki leányait és Saszet Győző levita-tanító, ki fiait féltette, elhatározták, hogy a község vezető jegyzőjével Vigvári Mihállyal együtt elmenekülnek. Szeptember 25.-en indultak útnak. 27.-én az oroszok délről támadva, elfoglalták Nagyvárad egy részét. A magyar és német katonaság egyes osztagai fejesztetten menekültek. A parókia udvará-

ra beszállásolt három szekér legénysége, felhasználva a lelkészcsaládnak a légiriadó alatt a légvédelmi pincében való tartózkodását, kifosztotta a lelkészlakást. A gyanúsítottakat, kik szekereikkel a Várad felől hármasszloposan visszavonuló járművek közé nem tudtak befurakodni, a táborig csendőrség visszahozta s az elvitt tárgyak (a lelkészcsaládnak szinte összes ruhái, élelmiszer, kerékpár, értéktárgy stb.) néhány ezüstpénz, óra és apró fehérnemű kivételével mind előkerültek. Lelkész közbenjárására a hadbíró százados megengedte a felvett jegyzőkönyv megsemmisítését. Más polgári házak is jártak hasonlóan. Míg a katonák egy része becsülettel küzdött és életét áldozta, más része a becstelenség alkalmát kereste. A szökevények száma egyre nőtt. A zűrzavart a civil lakosság egy része is fosztogatásra használta fel. A lepecsételt zsidólakásokat és az elmenekült tisztviselők házait feltörték. Estére a front megszilárdult s néhány nap múlva visszaérkezett a magyar királyi csendőrség is, az elmenekült állami tisztviselőket pedig visszaparancsoltak. Visszatért Herczegh Kálmán és Saszet Győző is, felvette illetményeit, de a szörnyű hírek hatása alatt, melyeket az oroszok által megrohant, de aztán közvetlenül visszafoglalt Harsány, Zsadány és Nagyszalonta vidéken hivatalos körutat tett hadtest-lelkész inkább eltűnt mint csökkentett, ismét elmenekültek. A gyermekbecstelenségekről érkezett hírek hatása alatt lelkész is elhatározta, hogy biztonságba helyezi családját. Október 4.-én Lovadi Lajos egyházigazgató levente fia, két menekítés céljából befogott, törzskönyvezett kancával elindult velük Tiszafegyvernekre. Kiss László tanító már előbb, szeptember 30.-án, alkalmi vagonhoz jutva, apró gyermekeivel, feleségével s édesanyjával együtt, öccse Debrecen melletti tanyájára költözött. Lelkész nem távozott el a községből.

Október 10.-én délután néhány orosz tank jelent meg a bihari vasúti töltésen túl és belőtt a faluba. Az itt állomásozó német tisztek azt a felvilágosítást adták, hogy a Debrecen térségben körül zárt és megsemmisített orosz erők néhány harckocsija tévedt erre, kettőt már is kilőttek közülük. 11.-én, szerdán fél 5-kor Scholz német és Karola magyar alezredes vezetésével a németek megkezdték a falu kiürítését. Az oroszok nagy erővel támadhattak, mert 2-3 órán keresztül szünet nélkül ropogtak a fegyverek és robbantak az aknáknak. Fél hétkor kigyulladt a torony és kb. 15 méteres szép, barokk-stílusú fedélszerkezet, lépcsőzete az órával együtt teljesen leégett. A harangokat a falba épített vastraverzek megmentették.

Reggelre beteljesedett Biharpuszpöki község tragédiája. A lakosságnak a többi községekhez viszonyítva szokatlanul nagy anyagi (pl. az augusztusban nyilvántartott 1400 sertésből novemberben 74-et találtak az esküdtek) és erkölcsi veszteségei főképp három okra vezethetők vissza:

A községet súlyos harcok között foglalták el az oroszok és ezután több napon át lőtték agyúval majd bombázták a németek. A tulajdonképpeni front tehát meglehetősen hosszú ideig volt nálunk.

A lakosság alig néhány családot kivéve, nagyrészt már a bevonulás előtt, a bombázások ellen is biztonságot ígérő pincékbe menekült. Az ellenállás miatt amúgy is felbőszült orosz katonaság, kiknek nagyrésze kozák volt, senkit sem tálalt a házakban s joggal hitte, hogy e községben mindenki ellensége. Törni-zúzni kezdte tehát a lakatlannak vélt lakásokat, erre a lakosság még kevésbé mert előbújni.

A pincékben sok bor volt felhalmozva s ennek következtében sok volt még napok múlva is a részeg katona. Asszonyokat a férjeik, leányokat a szülei szemeláttára becstelenítették meg. Az egyik utcában szabályos bordélyházat nyitottak, ahová a pincékből hurcolták a szemmel vagy tapogatózással kiválasztottakat, s használták őket végkimerülésökig. Csáki Lajos 59 éves atyánkfia felesége védelmében halt meg. Nemi erőszakoskodás áldozata lett N.N. 27 és N.N. 65 éves asszony. Jellemző a katonák részegségére, hogy az egészen öreg asszonyokat sem kíméltek s áldozataik között 84 éves matróna is szerepel.

Az erőszaktól csak azok a nők menekültek meg, akik heteken át földalatti üregekben, vagy más rejtékhelyeken bujdoskoltak, vagy ahová magasabb rangú tisztak voltak beszállásolva. Sajnos a lakosság heteken keresztül nem érintkezett egymással s csak lassan jött reá, hogy a tisztikarnál védelmet kereshet és találhat. Egyes házaknál, így a lelkeszlakon is, heteken át több család lakott s nem egyszer 15-20 leány talált menedéket.

A község református vallású polgári áldozatai a fentiekén kívül Ökrös József 12 éves tanuló, ki egy eldobott magyar gránáttal játszadozott, Simon Imre 14 éves diák, kit egy német katona lőtt föbe, Szeghalmi József 71 éves gazdát 45 éves József fiával együtt azért lőtték föbe, mert igazolatlanul 2 zsidó munkaszolgálatost és egy magyar katonát találtak náluk. Papp Lajost (74) a feleségével együtt német ágyúgolyó ölte meg, Gombkötő Sándor (50) ismeretlen körülmények között, Sütő Lajos 70 éves vagyona védelmében halt meg s valószínűleg ily körülmények között lőtték meg Szabó József (48) és Sipos József (50) éves kereskedőket is.

A lakosság élet és vagyonbiztonsága nem sokkal javult a román csendőrség megérkezése után sem, legfeljebb az elhagyott civil házak polgári egyének általi fosztogatása szűnt meg. Másfelől a csendőrség úgy a maga szükségletére, mint váradi ismeretlen szükségletekre, maga is rekvirálni kezdett. Nagyon nagy terhet jelentett a lakosság számára a Nagyvárad-őssi híd építése is, ahol közel két hétig minden elismerés nélkül a csendőrség túlbuzgósága miatt éjjel-nappal 100-150 biharpüspöki-i férfi dolgozott.

A román csendőrőrmester, miután lelkipásztort felszólította, hogy 24 órán belül hagyja el a községet, mert különben lelövi, afeletti mérgében, hogy az nem ijedt meg fenyegetésétől (Vigvári Mihály főjegyzőt, ki amikor az állami tisztviselőket visszarendelték visszajött és itt is maradt, sikerült most ily módon elkergetnie a faluból) a lelkész szintén elhajtotta szakadó esőben, éjjeli hídépítő robotra. A kegyelmes Isten azonban ezt a munkát is a lelkész és ügye javára fordította, mert a robotosok maguk között látva pásztorukat, még jobban összeforrtak vele.

Kétségtelen, hogy a lelkésznek őrhelyén való megmaradása úgy lelki pásztornak, mint az egyháznak tekintélyét nagyon megnövelte és nagyon sok embert megerősített hitében. A német propaganda oly alaposan és maradéktalanul elhitette az emberekkel, hogy Oroszországban nincsen egyház és felakasztják a papokat, hogy népünk megérezte, hogy valóban az a lelkész maradt őrhelyén, aki még az akasztásra is felkészült, ha pedig felkészült reá, akkor feltétlenül érdemes Krisztusban hinnie. Lelkipásztor már október 13.-án orosz tiszti bizottságot vezetett a meggyilkolt Eröss Zsigmondné teteméhez, 15.-en prédikált a templomban s általában szabadon temette a halottakat, legnagyobb-

részt a kertekbe s szabadon járt az utcákon már akkor is, amidőn a lakosság nagyrésze a kertek végében elhúzódo pincékből még a lakásáig sem volt hajlandó elmenni. Egy-egy ilyen pincében néha 15-20 család is tartózkodott s ezeknek nagy vigasztalására szolgált, ha lelkész közöttük megjelent. Személyileg lelkész, nem számítva apróbb incidenseket és a német ágyúgolyókat és bombákat, melyek 30-100 méterre hullottak napokon át a parókiától, könnyen végzetessé válható helyzetben csak akkor volt, amidőn a lakosság segítségével keresztyéni végtisztességgel kívánta eltemetni a legelőn talált mintegy 35 magyar 4 német katonát s ebben egy tiszt megakadályozta, ki a szóváltás hevében a tömegsírba akarta dobálni a papot.

Október 29.-én már harangzó hívta a gyülekezetet a templomba. Az Úri szent vacsora december 3.-án szolgáltattott ki, ugyancsak kiszolgáltattott karácsonykor is. A templomlátogatók száma egyre szaporodott s általában az évszaknak ezelőtt megfelelt átlagos számot háromszorosan is felülmúlja. A presbitérium a veszedelem után először december 10.-én tartott gyűlést, melyen lelkipásztor részletesen beszámolt az egyház állapotáról, s az iskolára vonatkozólag, melyet a nagyváradi Tanügyi Igazgatóság meg nem értése nagy veszéllyel fenyegetett, kimondotta, hogy a felekezeti oktatást ha kell minden néven kezelt tőkepenzének vagy jövedelmének feláldozása árán is, addig, míg törvényes állapotok nem következnek be, feltétlenül fenntartja. Az iskola december 4.-én nyílt meg. Egyelőre Szőke Ilona református tanítónő és az állami tanerők, valamint lelkész tanítottak. Majd Bazsó Ilona okleveles református tanítónő is, kit lelkész presbitérium felhatalmazása alapján állított munkába, akit december 17.-én presbitérium meg is választott. December 14.-én hazaérkezett Debrecenből Kiss László tanító, s azóta három tanteremben rendszeresen folyik a tanítás, úgyhogy Kiss László és Szőke Ilona összevont osztályokban nagy buzgósággal közel 80-80 gyermeket tanítanak. Bazsó Ilona tanítványainak száma is 48. A három tanerő 194 református gyermeket oktat.

Anyagi károk

Egyházunk anyagiakban a következő károkat szenvedte:

ÉPÜLETEK

A toronynak csak a puszta négy fala maradt meg.

Lakhatatlanná vált a telitalálatot kapott 149. helyrajzi szám alatti tanítói lakás. A templom összes ablakai (455 Pengő) betörték, többhelyt megrongálódott a falazat, a fedélszerkezet megbomlott, cserepek nagyrésze összetört, a kistemplomi mennyezet egy része beomlott.

A fiúiskola összes ablakai betörték a belső ablakok a bombázás elől a pincébe menekítették s ott megmaradtak. Nagyobb renoválásra szorul az egész épület, a melléképülete pedig teljesen elpusztult.

Lelkészlak, rektorilak, leányiskolai épület, szeretetház épületkárai jelentéktelenek.

INGÓSÁGOK

A templomban vandál kezek széjjelverték az orgonát, összeszakították a szószéki és papszéki terítőket.

A toronyban elpusztult a régi, de jó toronyóra.

A lelkészlakon az elásott úrasztali kendők közül négy régi, értékes kendő összepereszedett.

AZ ISKOLÁKBAN

A leányiskolában lényegesebb kár nincs. A fiúiskola és a rektori laknál levő nagy iskola összes személtető taneszközei, továbbá egy tábla s néhány pad, valamint az anyakönyvek nagyrésze elveszett, a beszállásolt katonaság vagy feltüzeltte, vagy széjjelhordta, feldúlta. Elpusztult a fiúiskola padlására menekített két mozigép is egy diapozitív s egy epizkóp vetítógép melynek beszerzési ára 600 Pengő volt, de most jóval többet érhetett és az Ifjúsági Egyletben elhelyezett népkönyvtár háromnegyed részben, valamint a rektori lakban levő tanítói könyvtár is fele részben.

Az egyházigazgató kezelésében levő s az egyház tulajdonát képező hordókból 2 vészt el.

JÖVEDELMI KÁROK

Az egyház micskei földbérletének tengeri vetése csekély kivételtől eltekintve a harcok alatt megsemmisült.

Elpusztult 80 liter bor, s az 1944. évi szőlőtermés teljesen.

Az együttes kezelésbe adott és az 1944-ik esztendőre kivetett egyházi adóból a politikai község a mai napig egy fillért sem folyósított.

TISZTIVISELŐK

Orth Imre lelkész családjáról még nem tudunk semmit. Lakásából rádiót, kerékpárt, ruhaféléket, órát stb. udvaráról hízót, terményt, baromfit vettek igénybe.

Herczegh Kálmán igazgató-kántortanító elmenekült családjával együtt előbb Balmazújvárosra, majd később állítólag Gödöllőn és Vácott látták. Nem tudunk róluk semmit. Bútorainak és ingóságainak legnagyobb részét megbízása alapján Albert Etus volt szolgálója és annak családja vette őrizetbe. A lakásba maradt néhány bútort összetörték.

Saszet Győző levita segédlelkész, tanító, fiaival előbb Balmazújvárosra, majd onnan ismeretlen helyre menekült. Felesége kis leányával Érhatvanba ment. Lakását Szilagyi Erzsébet Hegyközszáldobágyra való cselédlányára bízta, ki több mindent hazahordott falujába. Bútorainak legnagyobb részét összetörték, ingóságait, terményeit stb. ellopták. Veszteségéről csak ő adhatna pontos számot.

Kiss László tanító a veszedelmet családjával együtt öccse Debrecen melletti tanyáján és Debrecenben vészelte át. December 14.-én jelentkezett újból szolgálatételre. Megbízottja távollétében Lajos Béla biharpüspöki 151. helyrajzi szám alatti lakos volt, ki a bútorokat 70 %-ban megmentette. Elveszett a konyhaberendezés (edények, evőeszközök) és a magánkönyvtára nagy részben, aztán 8 mázsa búza, 20 mázsa csöves tengeri 2 mázsa árpa, melyet a felelőtlen civil lakosság hordott el a telitalálatot kapott lakatlan házból. A ruhaneműeket magukkal vitték Debrecenbe. Azok nagy része ott el is pusztult. Családjá hazaköltöztetése most folyik.

Szóke Ilona a harcokat Nagyváradon élte át. Amikor a helyzet kissé javult hazatért. December elején ő volt az első, aki szolgálattételre jelentkezett. Ruhaneműi csaknem teljesen elpusztultak.

Iklódi Ilona Dunántúlra menekült. Mindenét elvitte magával. Nem tudunk róla sem.

Az egyháztagokat ért veszteségek példájául hadd álljon itt Lovadi Lajos egyházgondnok, 25 holdon gazdálkodó kispálya vesztesége:

Fia két törzskönyvezett kancával elmenekült, nem tud róla semmit. Veje katona volt, arról sem tud.

ANYAGI VESZTESÉGEI:

2 csikó (összes) 1 kétéves, 1 egyéves, 1 tehén, 4 darab. (összes) hízó, 20 darab kacsa, 30 darab baromfi, 20 mázsa árpa, 18 mázsa zab, 4 zsák liszt, 70 mázsa széna, 6 hektóliter bor, több hordó, a ruha és ágynemű 80 %-a, s az edények nagyrészen. 1 es fél hold szőlő termése s a tengeri, burgonyatermes fele. 4000 Pengő készpénz.

Mindamellettt állandóan otthon tartózkodott, s még másokra is gondja volt. Néha 50 személy is tartózkodott nála, kik lakásán találtak védelmet.

Az egyházközség hasonló arányú nagy anyagi vesztesége mellett a jószághiány és a jövő évi kenyér gondja az, mely legjobban sújtja a lakosságot. A jószágállomány legnagyobb részét erőszakkal elmenekítették, a folytonos bombázás és az egyre közeledő harcok miatt a lakosság nem tudott ősszel elegendő területet bevetni s már is sok az ellátatlan.

A bizonytalan jövő sötét árnyékától remegő lelkek az igében keresik a vigasztalást, s ősi titomunkban bizakodva zengi az ének:

*„Ha a nehéz időkben elcsügged a szívem,
Vigasztalást igédben, Uram, Te adj nekem!
Ha kétség közt hanyódom és mentségre nincs módom,
Te tarts meg, Istenem !!...”* 263. DICSERET, 2. VERS

„Boldog ember az, aki a kísértésben kitart, mert minekutána megpróbáltatott, elveszi az életnek koronáját, amit az Úr ígért az őt szeretőknek.” JAKAB: 1:12

Biharpüspöki, 1945. január 15.

Kiss László
egyházjegyző
református igazgató tanító

Lovadi Lajos
egyházgondnok

Orth Imre s.k.
református lelkipásztor

Isten iránti hálával jelentem, hogy szabadságomról 17 napi távollét után egészségesen hazaérkeztem. Családomat Nagyszékely községben (Tolna vármegye) megtaláltam. Sajnos a front akkori közelsége és közlekedési nehézségek miatt nem hozhattam haza őket. (Felleségem e hó végére vár kisbabát.) Sokat kellett gyalogolnom, orosz autókra is felkapaszkodtam, sokszor forogtam életveszedelemben, de a jó Isten mindig velem volt. Hazafele Szabadkán (ahol már szerbek az urak), Szegeden és Temesváron át jöttem. A gyülekezetben, hál Istennek jelenleg nagyobb baj nincsen. Egyházmegyénk azonban még mindig nincsen. Legalábbis eddig még egyetlenegy sor írást sem kapott hivatalom az Esperes úrtól. Csernák nagytiszteletű úr említette volt, hogy Neki írt már az esperes úr a választói névjegyzékek elkészítése ügyében, de az e tárgyban ígért körlevél sem érkezett még meg. Ugyancsak Tőle hallottam, hogy Vadai Béla esperes urat és segédlelkézszt beszállították Nagyváradra, de egy vagy két nap múlva szabadon engedték. Személyesen még ő sem találkozott vele. Ki tudja, milyen nehézségei lehetnek.

A jó Isten óvja és áldja meg Püspök Urat!

Biharpüspöki, 1945. február 5.

Orth Imre
lelkipásztor

p.s. Hazatérőben hallottam, hogy a biharmegyei internált lelkészeket a román hatóságok hazaengedték a bántásiak azonban még fogva vannak. Erről Debreczeni I. bizonyára beszámolt.

Bojt

Alulírott, Csávás Sándor lelkipásztor, Varga Lászlóné Lázár Gizella tanítónő, K. Pető Lajos egyházközségi gondnok, valamint a presbitériumnak katonai szolgálatot nem teljesítő tagjai mindnyájan, a hadi események ideje alatt állandóan idehaza voltak, helyüket nem hagyták el.

Az egyházközség emberáldozata ez idő alatt, egy és pedig Nagy Béla községi vezetőjegyző, aki félreértés áldozata lett.

Az egyházközség anyagi veszteségei:

Az orgona-dízsípjai, melyeket a román katonák szedtek ki és vittek el.

4 darab úrasztali terítéshez használt kisebb-nagyobb abrosz, melyeket szintén elvittek a községből.

A szószéktakaró, melyet leszakítottak.

Az Iskolában az iskolai szertár teljesen leltárával együtt megsemmisült, a tanítói, ifjúsági és segélykönyvtár, valamint az ugyanott volt leányegyleti és ifjúsági könyvtár, ezeket leltárakkal és könyvtárkatalógussal együtt meggyújtották. Régi osztálykönyvek közül több meg van.

Iskolák, tanítói lakások kályhái, takaréktűzhelyei, zárai megrongálódtak, összetörettek, ablakai betörettek, kerítés deszkái tüzeltek.

Lelkészi hivatalban semmi kár nem történt, sem levéltárban, sem anyakönyvekben, sem úrasztalai edényekben, azok teljes épségben és hiánytalanul megmaradtak.

Istentiszteletet október 15., 22. és 29.-én nem tarthattunk, mert harangozni nem volt szabad, viszont a hívek csak a harangról tudták volna meg az istentisztelet tartását, bár nem igen mertek volna feljönni.

November 5.-én tartottunk istentiszteletet, azóta pedig állandóan. A november 5.-i istentiszteleten a hívek szép számmal vettek részt, hálát adni a Mindenhatónak megtartó kegyelméért, különösen a nők, akiknek a ruházatuk inkább megmaradt.

Október 15.-én megkérdezte alulírott lelkipásztor az itt levő román őrnagyot, hogy tarthat-e istentiszteletet, az az engedélyt meg is adta, de harangozni nem lehetett, mert az a katonaság riadóját jelentette volna, viszont másként a híveket egybehozni nem lehetett, de nem is jöttek volna össze, mert a nők elrejtőztek, a férfiak pedig az otthonukat őrizték.

Október 29.-én egy orosz kapitány, ki lelkipásztornál lakott, mondotta, hogy lelkipásztor tartson istentiszteletet, de miután harangozni nem lehetett és a fenti okok fentállottak, akkor sem tarthattunk.

Végül november 2.-án a járási orosz csendőr-parancsnok a harangozást engedélyezte, s ugyanakkor istentisztelet tartását mindennap elrendelte, amelyet teljesítünk is, ugyancsak az iskola megnyitását, november 6.-án.

Az iskolát november 7.-én meg is kezdtük. Az iskolában előbb Varga Lászlóné tanítónő, utóbb pedig a vármegyei tanfelügyelő kinevezése folytán Nagy Adél érettségizett, kiegészítőtanerővel együtt látják el a tanítást. Szeptember hónapban a királyi tanfelügyelő engedélye folytán, mint kiegészítő működött iskolánkban Bokor Sándor nagyváradai vallásának nagyváradai áll. iskolai tanítónő felesége, akik a bombázás miatt jöttek községünkbe, innen azonban 1944. szeptember 30.-án előbb Törökszentmiklóásra, onnan pedig egy hét múlva Budapestre mentek.

Az újbóri úrvacsoraosztást nem tarthattuk meg. Ellenben a karácsonykor osztottunk úrvacsorát.

Lelkipásztor, tanítónő, gondnok, presbiterek és egyházközség csaknem minden tagja „nem szeretem napokat látott”, de mindenki elmondhatja azt is, hogy velünk volt a megsegítő Ur Isten. Az egyének átélt napjai megörökítésének, illetve papírra vetésének az idejét ma még alkalmatlannak látjuk, azoknak egybegyűjtése azonban folyamatban vannak.

Istentisztelet tartása, iskola munkája november 5., illetve 7.-től zavartalanul folyik, melyért Istené legyen a dicsőség! Utóbbihoz a tüzelőanyag biztosított. Orgona kijavítása, úrasztali terítők pótlása jobb időkre vár.

Az egyházközség két tanítója: D. Nagy László és Garzó Sándor katonai szolgálatot teljesítenek, az előbbi állítólag orosz fogságba került 1944 tavaszán, katonai szolgálatot teljesítenek a presbiterek közül: Csarkó Vince és Kovács Pál presbiterek.

Az egyházközségben a normális állapot, az adózás kivételével, helyreállott. Az egyháznak pénz vagyona a helybeli Hitelszövetkezethél és a Postatakarékpénztárnál levő

betétek, amelyek sorsának jobbrafordulásáig kissé nehéz a helyzet, de adószedést egyelőre nem kíván az egyház eszközölni.

Bojt, 1945. január 16.

Csávás Sándor
lelkipásztor

4300/1944. számú rendelet 4. pontjában foglaltakra mély tisztelettel jelentem, hogy a hozzám legközelebbi nagykerékii gyülekezet részéről a községi jegyző és bíró urak az egyház-község gondnokának nevében is november 20.-án Biharkeresztesen megkértek arra, hogy menjek át Nagykerékibe istentiszteletet tartani. Én, mint Nagykerékhez legközelebb levő, de amellet a környéken egyedül itthon maradt lelkész, természetesen készséggel vállaltam a szolgálatot csak azt kértem, hogy valami járművet (mindegy, ha tehén-szekér) küldjenek értem, mert a rossz (földút) út miatt gyalog nem tudok átmenni.

Miután azonban Dózsa Ernő maturandus a vasárnapi szószéki szolgálatot az Ágen-dából egy-egy imádság felolvasásával így ellátta, csak karácsony másodnapján mentem át, miután kocsit küldtek értem és végeztem a szószéki szolgálatot és osztottam úrvacsorát.

Ugyanakkor az egyház gondnokával közöltem azt is, hogy bármikor készséggel megyek úgy az istentisztelet megtartásával, mint bármily más funkció ellátására (temetés, esketés, keresztelés), csak előzőleg a küldönccel tudassák, hátha nálunk is ugyanakkor temetés van. Közöltem, hogy Hegedüs Kálmán lelkipásztor-testvérem hazaérkezéséig, akit máskor is akadályoztatásakor temetések alkalmával többször helyettesíttem, mint legközelebbi lelkipásztor a fenti funkciókat ellátom, s ha javul az idő gyalog is átmegek, de most a nagy sár miatt, miután a szívem rossz, gyalog nem tudok kétszer, 5-5 vagyis, jövet-menet 10 km-t megtenni.

Most azonban, miután Költő Gyula volt nagyváradai segédlelkészt Nagykerékibe helyettes lelkészül kiméltóztatott rendelni ez a kötelességem megszűnt. Viszont a környező egyházmegyei egyházközségekben: Biharkeresztes, Váncsod van lelkipásztor, Nagykerékiben pedig helyettes lelkész, így beszolgálati kötelesség reám nem hárul, mert a lelkipásztor nélkül levő Kis és Nagyszántó, Nagykerékiből, Ártánd és Told pedig Biharkeresztesről könnyen ellátható.

Bojt, 1945. január 16.

Csávás Sándor
lelkipásztor

Bors

Körrendeletre a borsi református egyház jelenlegi állapotáról a következőkben számolok be: Családommal együtt szolgálati helyemen maradtam, de itt maradt egész gyülekezetem is. Bízva a nagykegyelmű Istenben, igaz, hogy lelkiekben úgy, mint anyagiakban, rengeteg kárt szenvedtük, de mégis állhatatosan átéltük a súlyos próbáknak égető tűzét.

A községünk utcáin két napig tartó harcnak négy polgári halálos áldozata van. 16 család maradt hajléktalan, akiknek otthonuk teljesen a tűz martaléka lett. Legkeservesebb veszteségünk azonban templomunknak teljes leégése. Tisztán csak a téglafalak meredeznek siralmas állapotban az égnek. Nagy értékű orgonánk, művészi szószékünk, valamint az úrasztala, terítőkkel keresztelomedencével együtt, semmivé lett. A lelkészi hivatalban levő terítők közül két legszibet elraboltak. Irattárunk nem a tűznek, de a katonák garázdálkodásának legnagyobb részt áldozata lett. Anyakönyveink azonban csodálatosképpen épségben maradtak.

A lelkészilak ellenséges golyók becsapódása következtében annyira megrongálódott, hogy ma már csak a konyha és egy szoba lakható. Iskolánkat is érte találat, azt azonban ma már rendbe hoztuk. Tanítást azonban ez idő szerint még benne nem tarthatunk, de néhány nap múlva kisebb kőművesi munkálatok elvégzése után már használatba vesszük. Tanítónk, Bitay György, mint katona, családjával együtt elmenekült. Gyermekeink oktatását december 1. óta az állami iskola tantermében magam végzem. Ugyanitt tartunk istentiszteleteket is. Istentiszteleteket és iskoláinkban a hitoktatást zavartalanul végezzük.

Ami közgazgatási járulékainkat illeti, ha Isten éltet és megsegít bennünket, mint a múltban ezután is pontosan és hiánytalanul be fogjuk fizetni. Hátralékunk sohasem volt és ezután sem lesz. Ez idő szerint azonban nagyon szegények vagyunk. Alig-alig van meg mindennapi kenyerünk.

A kisszántói egyházzól jelentem:

Az egyház sem épületekben, sem egyéb anyagiakban veszteséget nem szenvedett. Irattára, anyakönyvei rendben vannak. Lelkésze, tanítója elmenekült. Az iskolás gyermekek mind az állami iskolába járnak, mivel felekezeti tanítót nem kaptunk. Megnyugtató azonban az, hogy Nagy Zoltán ifj. állami tanító hitünknek igen buzgó cselédje, nevel és tanít hitünk rendje szerint. A gyülekezet tagjai sem szenvedtek kárt, s jelenlétemkor ígérték is, hogy híven és buzgón ki fognak tartani ősi hitvallásukban. Ezt a gyülekezetet, amíg új lelkésze lehet gondjaimba vettem.

Sajnálom azonban, hogy Nagyszántóra, amelyik szintén lelkész nélkül van, eljutni a legjobb akaratom mellett sem tudtam. E mulasztás a fennálló hadiállapotban keresendő.

Több ízben szolgáltam még a szentjánosi gyülekezetben, ma azonban már ennek a gyülekezetnek van pásztorja.

Bors, 1945. január 26.

Dohi Árpád
református lelkész

Csökmő

Mint mindenütt az országban, úgy Csökmő községnek is kijutott azokból a nehéz, megpróbáltatásteljes napokból, mely 1944 őszén szakadt reánk.

A magyar hadvezetőség azon intézkedése, mely 18-42 éves nem katonaviselt férfiakat a Tisza-vonalra rendelt, arra a következtetésre adott okot, hogy a fegyveres csapatok ott akarják felvenni az előre nyomuló orosz csapatokkal a harcot. Eddig a polgári lakosság nyugodtan, hidegvérrel vette tudomásul hadi eseményeket. A fenti intézkedés azonban nagyon felkavarta a békés életet. Ettől kezdve az események gyors egymásutánban követik egymást. A közigazgatást felsőbb parancsra Dunántúlra irányítják, s ez csak fokozza a fejtelenséget. Az orosz tüzérség szeptember 25-én már Nagyszalontát lőtte. Az ágyúdörgés napról-napra közelebről hallatszik. Szeptember 26-ra virradóra a közigazgatás parancsot kap a menekülésre. A tisztviselőket, egyháziakat is, olyan igazolvánnyal látják el, mely szerint a hadi események kényszerítő hatására felsőbb parancs folytán hagyta el lakóhelyét. Ezen a napon menekül el az értelmiség nagyobb része: Andó Ferenc lelkész, a községi főjegyző, a körorvos, Bede Géza igazgató tanító stb. Bakos Kálmán tanító szintén ezen a napon vonul be katonának. Szeptember 30.-án 2 orosz tank fut be Ujiráz község felől, de a falu szélén a németek kilövik. Ez az esemény olyan pánikot okoz a faluban, hogy a lakosság egy része felvesztetten menekül ki a határba, kukoricatáblákba. Utána egy hétig viszonylagos csend van a községben. A hullámzó harcok során sikerült az orosz csapatokat némileg visszanyomni. A közigazgatási tisztviselők parancsot kaptak, hogy hivatalukat foglalják el. Haza érkezik a község főjegyzője. Andó Ferenc lelkész, miután leányát Gödöllőn lakó sógoránál biztonságba helyezte, október 5.-én feleségével szintén hazaérkezik. Másnap reggel az oroszok annyira előre törtek, hogy a községet néhány km-re megközelítették, Andó Ferenc lelkész feleségével, s a községi főjegyző ismét menekülni kénytelen. Október 8. aránylag csendben telik el. 9.-én az orosz tüzérség lövi a községet. Több találatot kap a torony keleti sarka. A német csapatok kivonulnak, s utána ők veszik tűz alá a falut. Megsérül a templom s a torony kupolája olyan szerencsétlen találatot kap, hogy az egyik harangot darabokra tépi, a másikat átlyuggasztja. Minden élet megszűnik a faluban. Az emberek ösztönszerűleg biztonságosabb helyekre, pincékbe húzódnak, s ott várják az események alakulását. Október 10.-én vonulnak be az orosz csapatok a községbe s innen nagy lendülettel nyomulnak előre. 2 hétig tart a csapatok átvonulása. Ezekben a napokban igen sok anyagi kár éri a lakosságot, de a rablások és fosztogatások, a nők bántalmazása korántsem fajul el annyira, mint sok helyen történt. Annál megdöbbentőbb azonban a lakosság egy részének a viselkedése. Nyíltan, nappal fosztogatják a menekülteket, vagy üresen álló lakásokat. Mintha kihalt volna az emberekből az erkölcsi érzék. Feltörik az egyházi irodát is, s az úrasztali terítők egy részét elviszik. Cs. Nagy Károly gondnok igen sok értéket megment ezekben a napokban. A megmaradt terítőket, az anyakönyvi naplókat biztonságba helyezi, s a megrongált iskolaépület tetejét is rendbe hozatja. A csapatok átvonulása után néhány orosz katona

veszi át a parancsnokságot, s ettől kezdve súlyosabb megpróbáltatás nem igen éri a lakosságot.

A harcok azonban emberi életet is követeltek. Áldozatul estek a polgárlakosság köréből október 7.-én Tóth F. Lajos 51 éves földműves orosz aknától, K. Kovács Lajos 59 éves földműves orosz aknarobbanástól, október 8.-án Balogh Róza 37 éves napszámos nő orosz fegyvergolyótól, október 10.-én Nagy G. Sándor presbiter, 60 éves, kit békés munkálkodása közben ért német aknatalálat. Jenei Dezső 35 éves gazdálkodó orosz fegyvergolyó találatot kapott, október 18.-án Tóth P. József 13 éves iskolás fiú és testvér néneje a 17 éves Etelka orosz aknarobbanástól haltak meg. Október 25.-én Nagy J. Lajos 37 éves napszámos orosz fegyvergolyó áldozata lett.

Az egyházi tisztviselők kivétel nélkül elmenekültek a községből.

Andó Ferenc református lelkész szeptember 26.-án menekült el feleségével és 18 éves leányával Gödöllőn lakó sógorához. Onnan a Dunántúli Nagypirit nevű egyházközség kisegítő lelkészévé nevezték ki. Április 25.-én tért haza családjával. Alig töltött itthon 10 napot, május 6.-án rendőrségi őrizetbe vették, Berettyóújfaluba kísérték, ahol nyilas és népellenes magatartással vádolták. 4 hónapig tartották fogva. A feljelentés személyes bosszú műve volt. Helyzetét megnehezítette az a körülmény, hogy az időközben kinevezett segédlelkész állítólag nyilasbélyegeket talált a lakásán. Természetes, hogy ez is éppen olyan alaptalan állítás volt, mint a fent említett vádak. Szeptember 3.-án bocsátották szabadon. Értékei, vagyontárgyai egy része elpusztult, különösen jószágaikban, bútoraikban és ruhaneműekben érte őket nagy veszteség.

Bede Géza igazgató tanító szeptember 26.-án menekült el feleségével és 19 éves gyámleányával, előbb Szoboszlóra, onnan október 8.-án sógorához Debrecenbe. Semmi bajuk nem történt. Anyagi kárt sem szenvedtek, mert azokat szomszédjaik, ismerőseik megmentették. December 6.-án tért haza családjával, amitől kezdve püspöki exmisszióval lelkész hazatéréig végezte az egyházi teendőket.

Bérczy Miklós tanító. Katonai szolgálatra 1943. április 13.-án vonult be. Anyagiakban kár nem szenvedett. 1945. május 6.-án tért vissza feleségével, aki 11 éves fiával szeptember 30.-án menekült el Dunántúlra Soltikápolnára szüleikhez.

Bakos Kálmán tanító 1944. szeptember 26.-án vonult be katonai szolgálatra. Azóta semmit nem tudunk róla. Állítólag angol vagy amerikai fogságba került. Feleségét és 2 kis gyermekét hagyta itthon. Családját semmi baj, károsodás nem érte.

Borsay Aladár tanító 1944. május 2.-án vonult be katonai szolgálatra. Róla csak annyit tudunk, hogy Morvaországban került orosz fogságba és onnan Oroszországba vittek. Itthon maradt ruhaneműink egy része elveszett.

Szabó István kántortanító 1942. október 6.-án vonult be katonai szolgálatra. Orosz fogságba került, ahonnan felesége sok utánjárása ellenére sem bocsájtották haza. Jelenleg Oroszországban tartózkodik. Értéktárgyai itthon nem voltak.

Somogyi Etelka tanítónő a szomszéd, Szeghalom községben élte át az orosz meg szállás idejét. Nem történt semmi baja.

Szántó Margit tanítónő szüleivel Budapestre menekült. Értékes ruháit, fehérneműit elvesztette. 1944. május 6.-án tért vissza állomáshelyére.

Úgy a harcok alatt, valamint a harcokat követő napokban igen súlyos anyagi károsodás érte az egyházat. A templom és torony annyira megrongálódott, hogy istentiszteletet nem lehetett benne tartani.

A torony keleti sarka a kupola és a falazat érintkezésénél olyan lövést kapott, hogy a két harang közül az egyiket darabokra szaggatta, a másik megrepedt és jókora lyukat ütött rajta. A torony falazata ezenkívül a szilánkoktól több helyen megsérült. Az ablakok tönkre mentek, a lépcsőzet is használhatatlanná vált. A templomtető egy harmad része a találat következtében, valamint a nyugati sarok nagyon megsérült. A légnyomás az összes ablakokat betörte. A kettős iskolának néhány ablaka tört be és a falazata szenvedett kisebb sérülést. A templommal szemben lévő iskolaépület cserepeit csaknem kivétel nélkül lesepergte a légnyomás. A benne lévő 2 tanterem és tanítói lakás ablakait egytől egyig kitornte, míg az utcafelőli falazatban a gránátszilánkok tettek kisebb nagyobb kárt. A lelkészi lak valamint az egyházi iroda épületének ablakai szintén betörték. A megszállás első napjaiban a bevonuló csapatok és a lakosság egy része a tantermeket feltörte, az ott talált felszerelési tárgyakat elvitte, vagy elpusztította. Így behatoltak a templomba, az orgonasípok egy részét vagy elvitték, vagy összetörték. Az egyházi irodát feltörték és az úrasztali terítők közül 7-et elloptak. A lelkészlakás, 4 tanítói lakás és 5 tanterem kályhacsövéjét a lakosság hordta szét. Ilyenformán elveszett 21 kályha csőfelszerelése. Egy tanterem padjait a megszállók rongálták meg. A tantermekben a felszerelési tárgyak, taneszközök jó részét a lakosság hordta szét. Ilyen formában elveszett a tanítói könyvtár $\frac{1}{4}$ része, az ifjúsági könyvtár teljesen, a segédkönyvtár $\frac{3}{4}$ része.

A kár értéke az 1938-as árakat tekintve a következő:

Templom és torony sérülése 30.000 Pengő

Harang 10.000 Pengő

Úrasztali terítők 2.000 Pengő

Egyházi iroda ablaki és bútorai 100 Pengő

Lelkészi lak ablakai 400 Pengő

Kettős iskola 60 Pengő

Kettős iskola tanítói lakás iskolával 10.000 Pengő

Patai iskola 100 Pengő

Tanítói könyvtár 400 Pengő

Ifjúsági könyvtár 2.400 Pengő

Segélykönyvtár 400 Pengő

Megrongált padok 200 Pengő

Az egyházat ért károsodás összesen 56.060 Pengő

1944. november 30.-án nyílt meg az iskola rendes tanítónő és 4 oklevéllel nem rendelkező kisegítő tanítónő közreműködésével.

Bede Géza igazgató tanító december 6.-án történt hazatérése után megindult az egyházi élet is. Az istentiszteleteket a templom használhatatlansága miatt a kettős iskola termében tartották. Az úrvacsora karácsonykor, böjtkor és húsvétkor rendszeren kiszolgálták.

tott. Keresztelés, temetés a régi szokás szerint történt. Június hónapban akció indult meg a templom újjáépítésére. Augusztus végére sikerült a szükséges anyagokat beszerezni. Szeptember 3.-án hazatért az egyház törvényes lelkésze, aki nagy buzgalommal hozzálátott a templomépítési munkálatok vezetéséhez.

Az újjáépítéshez szükséges pénzüsszeget részben az újjáépítési alapból, részben pedig gyűjtésekből és műsoros esték rendezéséből teremtettük elő.

Bízunk Istenben, hogy egyházunk az anyagi károsodásokat mielőbb ki fogja heverni és a templom teljes befejezése után egyházközségünk hívei újból buzgó látogatói lesznek az istenházának.

Csőkmő, 1945. november 12.

Andó Ferenc
lelkipásztor

Darvas

4300/1944. szám alatt kibocsátott nagybecsű körlevelét Román László segédlelkész úrtól, a ki most Darvason van s, a csőkmői egyház beosztogatásával van megbízva, átvettem és átolvastam, annak 5. pontjában kívánt jelentést majd külön, később be fogom terjeszteni megfelelő formában, most általánosan előzőleg is kívánom Főtiszteletedet tájékoztatni úgy a darvasi ref. egyház, valamint az alsó sárréti egyházaknak általános tudott helyzetéről.

Mindenekelőtt örömeimnek és gondviselő Isten iránti hálának adok kifejezést, hogy Főtiszteletedet és kedves családját e súlyos próbák idején életben és épségben megtartotta és drága Sionunknak átmentése és újra építésének nehéz munkája számára nagybecsű szolgálatát megkezdhette.

Nagy bihari egyházmegyénk egy testben maradhatása kérdésében az aggodalom és bizonytalanság homályában vagyunk.

Vadai Béla esperesünk visszatért Élesdre, de egyelőre semmit sem tud tenni az egyházmegyét illető kérdésekben.

Mi pedig itt nem akarunk semmiféle külön megoldást kezdeményezni, mert semmi sem lenne szerencsétlenebb gondolat, mint az, hogy precedenst produkáljunk idő előtt arra, hogy mi magunk már ab ovo belenyugszunk egy olyan helyzetbe, a mely ellen az egész ország évtizedeken át küzdött. Így egyházmegyénk áll és hallgat.

A darvasi egyház súlyos próbákat és károkat szenvedett.

Én október 8.-án hajnalban bementem Berettyóújfaluba. Akkor már a falu lövését megkezdték s, gépfegyver golyók már sűrűen csapkodták a torony falát. A németek itt olyan propagandát terjesztettek, hogy az összes lelkészeket az ellenség kiirtja. Ennek hatását növelte az, hogy Geszt, Zsadány, Homorog menekülő lelkészei, s ugyanazon jegyzők itt mentek keresztül, hozzám bejöttek s ezektől arról értesültem, hogy Nagysza-

lonta, Komádi, Csökmő lelkészei is elmentek. Így nekem azt tanácsolták, hogy Berettyóújfaluba menjek, ahol nem ösmernek, ott várjam be az inváziót, s onnan könnyen haza jöhetnek. Így is tettem. 12 napig voltam Újfaluban s onnan gyalog hazajöttem. Így itt az egyházi élet nem szünetelt csak a harcok alatt. Úgy itt, mint Berettyóújfaluban nagy harcok dúltak.

Az egyházat a következő károk érték:

A torony horgony bádóg teteje három oldalról kapott gránát lövéseket. A tetőzet burka mindenütt felszakadozott. Nagy nyílások tátonganak. Megcsináltatása igen költséges lesz. A templom épen maradt. A parókiát három találat érte. A nyári konyhát rommá tette. A lakás fedelét átütötte, cserepet, lécet, gerendát összetörte, s a mennyezetig hatott, de azt nem ütött át. A kútágast kitorpte. A lakáson történt rombolást már kijavítottuk, de e miatt csak november hó közepén tudtunk bele költözni. Addig a jegyzői lakásban tartózkodunk, s a mi lakásunk pedig a fosztogatások prédája volt. A templomban az orgonasípok egy részét elhordták. A templom perselyek egyikét, mind a kettő tartalmával circa 80 pengő, elvitték.

A lelkészi irodát feltörték, s abban mindent feldúltak. Az iratokat napokig tartó munkával szedtem össze. A legújabb keletű anyakönyv, születési, házassági, halotti és confirmálási együtt, egy kötetben, 1936-tól vezetve eltűnt, mert az elől volt, továbbá a legújabb presbiteri jegyzőkönyv is eltűnt 1930-tól vezetve.

Az 1944. évi adófükönyv 3 első oldalát kitepték. Egyéb irat nem hiányzik, de az összes írószereket és papírokat elvitték. A klenódiumpok megvannak, valamint az okmány erejű anyakönyvek is, mert ezek el voltak rejtve. elrejtettem a saját tulajdonomat képező írógépet is búza közé, de azt megtalálták és elvitték. A kerítéseket kidöntögették tankokkal mintegy 30 méter szélességben. A temetőben 6 élő fát kidöntöttek. A templom mellé elesett orosz katonákat temettek el.

Polgári halott csak egy 12 éves kis fiú volt, a kit egy német katonával együtt ért gránát lövés az utcán.

Az egyházi élet normálisan folyik. Az istentiszteletek, sákramentumok kiszolgáltatása rendben megy és a tanítások is. Igaz, hogy a kántori szolgálatot is én végzem, mert a kántorunk katona, így tehát orgona nélkül – pusztán énekléssel tartjuk a szolgálatot. Az úrvacsora osztásokon bort sikerült szerezni.

A kurátorunk is katona. Egyik presbiter helyettesíti. Az egyházi adók nem folynak be s így az évet nagy és sok fedezetlen kiadáshátralékkal zárjuk. A belhivatalnokok fizetései is nagy részben fizetetlenek, de az un. köztartozások el vannak rendezve. Az iskolák államiak, azokban a távollevő tanerők helyén úgynevezett szükség tanerők működnek, csak Papp Mihályné, az én lányom van helyén és tegnap előtt érkezett haza Bertók Borbála, aki ma kezdi meg a tanítást. Ő Román László segédlelkésszel november 15.-én Gulácson házasságot kötött. Most együtt vannak itt. A református hitoktatás az iskolákban normálisan folyik.

Intenzív belmissziói tevékenységet folytatni tüzelő és világító anyag hiánya miatt folytatni nem lehet.

Vadai Ferenc segédlelkészem október 6.-án elmenekült. Azóta nem tudom hol van.

Zsákán és Furtán az egyházi élet folyik. A zsákai lelkész el se ment. A furtai pedig csak Újfaluba ment, mint én, és onnan visszajött. A furtai lelkész vejét, Oláh Zsigmondot Berettyóújfaluban az oroszok a bevonuláskor agyonlőtték, szerencsétlen tévedés áldozata lett. Halála igen nagy részvétet keltett. Felesége és anyósa Miskolcon vannak és semmit se tudnak a tragikus esetről. A felesége azóta gyermeket is szült.

A saját kárait igen súlyosak. Elvesztettem a rádiót, írógépet, egy kocsit, 3 rend ruhát, egy felöltőt egy bekeccsel, 4 kövér disznót, 40 darab baromfit, 24 darab. főzőedényt, egy duplaezüst zsebórát, 12 mázsa zabot, 3 mázsa búzát, 4 mázsa árpát, 3 mázsa borsót, sok élelmiszert és sok apró házi eszközt. Egy kazal, 10 szekér szalma gránátlövéstől leégett, 12 boglya. Takarmány a mezőről eltűnt. Az összes földem vetetlen maradt, mert a faluból az összes lovakat elvitték. A falusi lakosság egy része botrányosan lopott és harácsolt.

A családtagjaim szét vannak szórva a világban. Fiam, a ki nagybajomi főszolgabíró volt, a feleségével a ki orvosnő elmenekültek Bajomból, s magukkal vitték anyjukat is, a ki állítólag hírek szerint Kunhegyesen meghalt. Állítólag a fiam a kunhegyesi főszolgabírói hivatal ellátására kapott megbízást, s a felesége ugyanott szülészeti otthonban működik. De nem tudom, hogy igaz é mindez? Papp Mihály vöm darvasi főjegyző katona. A másik vöm Papp László biharnagybajomi tanító szintén katona, magával vitte családját is, már a másik határ körül vannak.

Imre testvéremről és családjáról semmit se tudok.

Politikával természetesen nem foglalkozunk, mert az egyházban politikának helyen nincs. Az azonban kívánatos lenne, hogy a politikában a vallás ügyének helye lenne. Még pedig elsőrendű fontossággal.

Istentől megáldott boldogabb esztendő kívánok az esztendő helyett, a melyben látunk gonoszt.

Mély tisztelettel vagyok

Darvason, 1945. január 8.

Molnár Vince
református lelkész

Torony tetején ágyúlövés által keletkezett rongálódások. A tetőlemez 3 helyen felszakadt és tönkre ment. Általában pedig gépfegyverlövésektől képződött sok rések. A tetőgerendázat megrongálódott. 5000.00 Pengő.

Lelkészlakon nyárikonyha és fásszín teteje és kéménye ágyúlövéstől összeomlott. 1000.00 Pengő

Lelkészlak udvarán a kútágas és kútgém ágyúlövéstől összedőlt. 200.00 Pengő

Lelkészlak kertkerítése tankok járása folytán 30 méteren tönkrement, kidőlt. 300.00 Pengő

Templomperselyt pénztartalmával elvitték 100.00 Pengő

Orgonából 12 cinnlemezsípot elvittek 240.000 Pengő

Lelkészi irodából a legújabb kötet anyakönyvet fekete bőrkötésben elvitték. Vezetve volt 1936. évtől. Benne volt a születési, házassági, halotti és konfirmálási anyakönyv 150.00 Pengő

Lelkészi irodából a legújabb keletű presbiteri jegyzőkönyvet elvitték. Vezetve volt 1932. évtől. 60.000 Pengő

Az 1944. évi egyházi adófülkönyv 5 első oldalát kitepték. Ezt már pótoltuk.

Lelkészi irodából elvittek 50 ív finom írópapírt, 20 ív kékvonalú papírt, 10 ív indigó papírt, 1 doboz tollhegyet 100.000 Pengő

Az irattárt szétdúlták, azokat rendezték. Iratok nem hiányoznak. Lelkészi hivatal pecsétje hiányzik.

Összesen: 7150.00 Pengő

A normális egyházi élet még november elején helyre állt. Zavarok nincsenek. Részletes jelentés 1945. január 10.-én be lett küldve.

Darvas, 1945. március 1.

Molnár Vince
református lelkész

Élesd

A gyülekezet tagjait a nagykegyelmű Isten elég kemény próba alá vetette, minthogy a politikai község a felvonulási főútvonalba esett. A súlyos megpróbáltatás mintegy 4-5 napon keresztül tartott s bár kimondottan harci cselekmények csak kisebb mértékben érintették a községet, a nagytömegű katonai átvonulás, nemkülönben a környékbeli községek (szlovák és román ajkú) lakosainak garázdálkodása folytán elég sok kárt szenvedett. Magánépületek közül 5 teljesen, 1 pedig részben a tűz martaléka, illetve a gyűjtogatás áldozata lett. A középületek épségben megmaradtak, közöttük a református templom, paróchia, kultúrház és az egyház tulajdonát képező állami iskola is.

Az egyházközség emberáldozatai a következők:

Baranyi Gábor, akit mint honvédet szökésben a községben felettese lőtt agyon. Balogh József és Huszár Lajos, akik sajnálatos félreértés miatt lettek az átvonuló katonaság áldozatává. Nagy Józsefet véletlenül súlyosan megsebesítették, de ma már gyógyulóban van. Ezekon kívül Kerekes Sándor nevű pósalakai katona esett áldozatul ugyanúgy, mint a fentemlített Baranyi.

Az egyházközség anyagi veszteségei:

Az orgonák díszspjai közül 5 darabot, többiek közül 140 darabot széthurcoltak, s jó részt megsemmisítettek, azonban az orgonánk ezen veszteségek dacára is már újra

használható állapotban van. Épületkára egyházunknak, Istennek hála nincs. A kle-
nódiumi darabok közül mind megmaradtak, csak 2 régi úrasztalai töltögető, cinkan-
na szenvedett rongálást. Az egyházgondokoknál lévő pénzt, 1200 Pengőt, a sajátjával
együtt elvitték. Kisebb értékű terményt is elvittek. A levéltárat, úgy az egyházközsé-
git, mint az esperesit teljesen feldúlták, s mindkét irattár iratai közül több fontos irat
(díjlevelek, személyi törzskönyvi lapok, stb.) jórésze megsemmisült, amelyek azonban
részben pótolhatók lesznek. Az anyakönyvek közül csak a legutóbbi (1940-től) halálo-
zási esett áldozatul. Az okmányszerű anyakönyvek mind teljes épségben megmarad-
tak. A lelkészlak, továbbá az iskola és kultúrház bútortáának egy része, éppen úgy,
mint a hívek jórészéé, kárt szenvedtek!

Az egyházközség tisztviselői közül Vadai Béla lelkipásztor és neje, szeptember 26.-án
a politikai községet elhagyták és Kisújszállásra távozott édesanyához és testvéreihez, s on-
nan decemeber 6.-án szerencsésen visszaérkezett. Ezen idő alatt Cserepes Imre segédlel-
késze, mint felhatalmazott helyettes lelkész, aki mindvégig helyben maradt, a hívek teljes
megnyugvására végezte az összes lelkipásztori teendőket, s így fennakadás semmiben sem
volt. Román László esperesi segédlelkész a fenti időpontban távozott el mennyasszonyá-
hoz Darvasra, s a mai napig is távol van. Magánértesülés szerint jelenleg Darvason tar-
tózkodik. Sajti Károly állami iskola igazgató, az egyházközség kántora még múlt év május
havában katonai szolgálatra bevonult, s azóta felőle semmi pozitív hírt nem tudunk. Más
egyházi tisztviselő községünkben nem távozott el.

Ami a jelenlegi helyzetet illeti, azt eléggé normálisnak mondhatjuk. A hívek templom-
látogatása teljesen kielégítő. A karácsonyi úrvacsorázók száma, dacára, hogy sokan kato-
nai szolgálat miatt távol voltak és vannak, a rendesen úrvacsorázók számának több mint a
kétszerese volt. Az egyházi adókitetés a múlt évben megtörtént (nem együttes kezelésű) s
dacára annak, hogy a beszéd, az események után történt, nagyobb összeg folyt be, mint
az előző években. A kegyesadományozás is elérte majdnem a 2000 Pengőt. A lelkipásztori
munka ma főleg a hívek látogatásából áll. Lelkész és segédlelkész már eddig több mint a
felét a híveknek meglátogatta. Községünkben eléggé normális élet folyik. A jól megszer-
vezett polgárőrség már a megszállás kezdete óta közmegnyugvásra teljesíti kötelességét.
Személyi természetű feljelentések folytán történtek és történnek előállítások, sőt egy pár
internálás is folyamatba lett téve.

Bízunk abban, hogy a nagykegyelmű Isten az eddigi próbatételek után elhozza reánk
minél előbb a békességesebb időt.

Fenti jelentésem szíves tudomásulvételét kérve, vagyok

Élesden, 1945. január 24.

Vadai Béla
református lelkész-esperes

Érkeserű

Az Érkeserűi Református Egyház hívei, presbitériuma lelkipásztorával az élen 1944. nyári hónapjaiban már aggodalommal gondolnak a bekövetkező eseményekre. Egyre súlyosabb légi támadások érik az országot. A hadszíntér egyre közeledett. A propaganda és a riasztó hírek, a katonai behívások és a politikai helyzet nem várt alakulása nyomasztólag hatottak mindenkire. Szeptember hónapban egyre több szó esett a közigazgatás részéről egy meg nem fontolt lépésről, a menekülésről. Kijelöltetett felvevő területnek a Dunántúli enyingi járás, ahová járási főszolgabírói rendeletre a község fontosabb iratait szeptember 18.-án útnak is indították. Szeptember 15.-én a Debrecent ért légitámadás alkalmával 3 bomba esett a községtől pár kilométerre szántóföldre. Ezt követően a mindennapi légiriadók miatt a lakosság nagy része a környező lápokban töltötte éjszakáit, vagy a kertek végében készített árokóvóhelyeken húzódott meg. A légiriadókat templomunk harangjával jeleztük. Szeptember 26.-án reggel 4 órakor dobszóval kapták a parancsot a község 17-20 éves leventéi, hogy azonnal gyülekezzenek járási székhelyen, ahonnan együttesen vonulnak tovább. Szeptember 27.-én Orosz Lajos nyugalmazott lelkész földbirtokos és családja, Márton Sándor és családja, valamint Csiha Ernő és családja szekerekkel indulnak menekülésre. Szeptember 29.-én dobszóval hirdetik ki az általános mozgósítás, amelynek következtében az év végéig fenti leventékkel együtt több mint 280 férfi távozott községünkben.

Október 16.-án több belövés történt községünkbe. Október 17.-én délelőtt 10 órakor vonult keresztül községünkön a Szovjetország Vörös hadsereg elővédje. Ez a csapat nagy félelemmel érdeklődött német katonák iránt. Fölvilágosításokra tovább vonultak részint Értarcsa, részint Érmihályfalva felé. Német katonák október 7. és 8. napjain voltak itt. Körülbelül 600 beteg lóval, néhány katonával. Október 14.-én Sági Ibolya és Balássy Mária református tanítónak rokonaikhoz távoztak községünkben. Az előcsapat elvonulása után a Vörös hadsereg gépesített osztagai robogtak keresztül megállás nélkül községünkben. Nyolc napon keresztül állandóan tartott a felvonulás Kiskereki felől Értarcsa, Érmihályfalva irányában. Lovas, gyalogos és szekeres egységek katonái mindennap házról-házra jártak. Nappal élelem és bor miatt zaklatták a lakosságot, estefelé pedig nem voltak biztonságban tőlük a nőszemélyek sem. Asszonyok és lányok búvóhelyeken rejtőzködtek. Az elmenekültek ingóságait a katonaság kezdeményezésére a lakosság kezdte széthordani. Október 19.-én egy ittas orosz katonát Szabó Lajos és családja, mert nagy lányukra támadt, agyonverték. Másnap e család háza felgyújtott és földig égett. A felvonuló katonaságtól elmaradozók a községben többféle garázdálkodtak. Ennek következtében lőtt sebesülést szenvedtek Szabó Lajosné, Bertalan Imréné és Sass Sándor, míg Szilágyi Erzsébet arclövésébe bele is halt. Orosz katonai autó szállította volna Debrecenbe gyógykezelés végett, de útközben kiszenvedett.

Az egyháznak épületeiben, vagy ingóságaiban semmiféle kárt nem tett a Szovjetország Vörös hadsereg. Lelkipásztort, annak családját senki sem bántalmazta. Lelkipásztori Hi-

vatal irattára, klenódiumok sértetlenül és hiány nélkül meg vannak. Az iskola irattárát azonban a lakosság széthordta. Sajnos iskolai anyakönyvek is hiányoznak.

Istentisztelet egyetlen alkalommal október 22.-én nem volt a hívek félelme miatt. Október 29.-től azonban zavartalanul megtartatnak.

Iskolánkban a tanítás november hó 30.-án folytatódott lelkipásztor által. December 10.-én Bodnárné Kéri Róza tanítónő jelentkezett kisegítésre, akit presbitérium ideiglenesen alkalmazott is.

Érkeserü, 1945. január 25.

Lengyel József
gondnok

Kiss Ferenc
lelkipásztor

Furta

Emberélet áldozat gyülekezetünkben nem történt.

Épületkárokban egyházközségünk a következő károsodásokat szenvedte: az iskolai melléképületek, kerítések szétrombolása feltüzelése 1938. évi értékben: 5600 Pengő. Az iskolák ablakainak bezúzása összetörése, a padoknak feltüzelése nagyobb részben a német, majd a megszálló csapatok által 3500 Pengő értékben (1938-as érték).

Klenódiumokban károsodás nem történt.

Egyház magtárából 15 mázsa zabot, 22 mázsa csöves tengerit, 6 mázsa búzát a megszálló csapatok felhasználtak összesen 780 Pengő értékben. (1938-as érték)

Az irattárat feldúlták. Az iratanyag legnagyobb része megsemmisült. Pótolhatatlan veszteség a presbiteri jegyzőkönyv legutolsó kötetének elpusztulása. Ez a károsodás pénzértékben ki sem fejezhető.

1944. október 15.-én ért községünkbe az orosz hadsereg. Egyházunk tagjai közül a riasztó hír hatására többen elmenekültek, bár községünkben semmiféle harci esemény nem történt. A bevonulás idején lelkész, gondnok és presbiterek helyükön maradtak.

A lelkész családja, két asszonylányom áldott állapota miatt, s mert közelre várható születésükhöz az orosz kórházi kezelést ajánlott. Diósgyőrben lakó rokonaimhoz utazott, onnan az újszülöttekkel 1945. január elején tért vissza. Debrecenben élte át a felszabadulást Erőss Andorné, onnan karácsony előtt tért vissza. Egyházi életünk rendszeres menetében a hadiesemények miatt az istentiszteletek tartásában 2 hét szünet állott be. November 1-vel az iskolai tanítás is megkezdődött. Tanítói hiány miatt lelkész és Pál Jolán községi óvónő is tanítói szolgálatot teljesített. 1945 januárjában a rendszeres iskolai munka 3 rendszeres tanító munkába állásával megindult.

Ingó értékeink, iratanyagunk visszaszerzésére irányuló minden törekvésünk hiábavalónak bizonyult. Épület kárainkat kerítésben és iskolai felszerelésekben esett rongálódásokat helyreállítani vagy megjavítani mind máig nem tudtuk.

Furtán, 1946. március 31.

Juhász Sámuel
református lelkipásztor

Hegyközszáldobágy

Ifj. Nyeste István lelkész 1944. szeptember 25.-én távozott el. Október 25.-én írt Hajdúböszörményből. Azóta nem tud róla az egyház.

A lelkész eltávozása után, a zavaros, veszedelmes viszonyok miatt, egy hónapig nem volt istentisztelet. Azután a lelkészi szolgálatokat Magyar Vince hegyközújlaki lelkész, majd prédikációk és imádságok felolvasásával Mihályi Sára helybeli református tanítónő végezte, 1944 karácsonya óta pedig, az Esperes Úr által kiküldött, Füzessy Géza helyettes lelkész látja el, aki esetről esetre Nagyváradról jár ki.

A tanítás az iskolában zavartalanul folyik. Az állami iskola növendékei is a református iskolába járnak. A tanítás egész napos. Délelőtt a református iskola növendékei: I., II., III. osztály, délután az állami iskola növendékei: IV., V., VI., VII. osztály járnak. Az I. II. III. osztályban 40, a IV. V. VI. VII. osztályba 31 növendék jár, mivel az állami tanító másfél éve katona.

A lelkészi hivatalt feldúlták. Az iratok egy részét széttépték. Az iktató könyvet darabokra szaggatták. A presbiteri jegyzőkönyvből a tiszta lapokat kitépték, elvitték. Az anyakönyvekből is hiányoznak lapok. A pecsétet elvitték. A lelkészi lakásból sok mindent elhordtak. A lelkész bútorainak jó részét a lakosság megmentette. Néhány ruhadarabot is. A lelkészi lakás kerítését egy oldalon kidöntötték.

A megszállás alkalmával Forrai István, Somogyi György, Parrag Gyula és két ismeretlen honvéd életét veszttette.

Most már rend, csendesség van a faluban.

Kiváló tisztelem nyilvánításával vagyok,

Nagyváradon, 1945. február 5.

Füzessy Géza
helyettes lelkész

Jákóhodos

A paróchia területét egy percre sem hagytam el. Feleséggel együtt itthol voltunk és itthol vagyunk. Istenünk velünk volt.

Az egyházi élet zavartalanul folyik tovább, eltekintve attól, hogy 1944. október 15.-től november 15.-ig istentiszteletet nem tartottunk. Egyházi életünkben inkább elmélyülés tapasztalható, de a templomlátogatók száma feltétlen nagyobb.

Az egyházat, illetőleg az egyházközséget és egyházi tisztviselőket, s tagokat ért károk összeírása folyamatban van. Szabad legyen megjegyeznem, hogy egyházközségünket anyagiakban kevés kár érte.

Politikai pártakcióktól mindig távol állottam. Soha egyetlen pártnak sem voltam tagja. Dolgoztam a közért. Munkámat ma is felajánlottam. Az állami népiskola V-VII. osztályát vezetem 1944. december 4.-től.

Isten legyen velünk!

Jákóhodos, 1945. február 9.

Jámi Gusztáv
református lelkipásztor

Kismarja

1944. szeptember 1.-én az egyházunk békebeli állapotban volt még, az iskolák megnyitottak, a templomi szolgálat folytatólagosan ment, bár ha a lelkipásztorunk ekkorra katonai szolgálatra bevonult. A templomban a tanítók szolgáltak, a sákramentumokat a pelbárthidai lelkipásztor szolgáltatta és szolgáltatja ki ma is.

A sorsdöntő idők október 10.-én következtek be, amikor is az orosz hadsereg községünkbe bevonult és itt a németekkel felvette a harcot. A hadi cselekmények következtében a polgári lakostársunkból 10 egyházi tagot veszítettünk el, ebből 8 férfi és 2 nő volt.

Tornyunk és templomunk súlyos károkat szenvedett, belátható időn belül a károk helyreállítása nem lehetséges. Az istentiszteletek az iskolában tartatnak meg.

Öt tantermünk közül hármat használható állapotba tudtunk helyezni, kettő pedig nem sok anyagi áldozattal használhatóvá teszünk, ha az anyaghiány megszűnik és a hívek az adót fizetik.

Súlyos károkat szenvedett a lelkészi lak és az abban elhelyezett levéltár is, az anyagi kár tetemes a hiányzó okmányok és hivatalos iratok pótolhatatlanok, a könyvtár is nagyon hiányos.

Az anyakönyveket előzetes biztonságba helyezésével sikerült teljesen megmenteni. A kegyeszek is jórészen épségben maradtak. Az alkalmazott tanítók jelenleg is mind

szolgálatban vannak. A szülők az iskoláztatást csak 30 %-ban teljesítik. A tanítók járandóságának helybeli kiszolgáltatása jelenleg hiányos.

Az egyházi földek hasznobérét csak kismértékben fizették be, a jövő évre pedig még nincsenek hasznosítva mivel hasznobérlő még nem jelentkezett.

Abban a reményben, hogy a nagy rázkódtatás után lassan visszatér a fejlődő munkás egyházi élet: Hisszük hogy azok a veszteségek a melyeket egyházunk szenvedett, kipótoltatnak az Úr kegyelméből az Ő dicsőségére.

Azon vagyunk, hogy minden dolgokat, a melyek hiányoznak, tehetségünk szerint fellekeressük, s rendeltetésének vissza adjuk.

Bizodalmunk van az Istenben, aki Atya Fiú és Szentlélek.

Kismarja, 1944. december 30.

Farkas Kálmán
főgondnok

Barta András
igazgató tanító
presbíter

Pesti László
gondnok

Tóth Gábor, Varga András, Újlaki Gyula, Tarcsi Lajos
presbíterek

Kisszántó

Ez alkalmi posta útján alázatos tisztelettel van szerencsém jelenteni, hogy elmenekülésünk helyéről, Budapestről, családommal együtt március hó 20.-án hazaérkeztünk Kisszántóra.

1944. szeptember 26.-án menekültünk el, amikor olyan riasztó rémhírek jöttek a Székelyföldről, hogy a lelkészi családok életét nagy veszedelem fenyegeti. Én azonban, családom elhelyezése után, Budapestről visszaindultam Kisszántóra október 7.-én, de Szolnoknál a tábori csendőrség nem engedett tovább, mivel a polgári vasúti forgalom már le volt zárva.

Fél évi távollét után a hívek a régi szeretettel fogadtak. Mint, hogy teljesen kifosztott, üres, bútorok nélküli lakást kaptam, segítettek a szanaszét hordott bútorok egy részének visszaszerzésében, élelmiszert adakoztak össze, hogy az életünk újra meginduljon. A visszatelepülési engedély megszerzése iránti kérvényemet az egész falu 100 %-os egyhangúsággal ajánlotta a felsőbb polgári hatóság jóindulatú támogatásába.

Ezek után bizalommal tekintek a községi purifikáló bizottság döntése elé, minthogy politikával egész pályafutásom alatt nem foglalkoztam.

Az egyházközség ingó és ingatlan vagyonában, hála Istennek, súlyosabb természetű kár nem történt. A lelkészi lakás ajtói és ablakai rongálódtak meg, melléképületeinek néhány ajtaját elvitték. Az iskola és tanítói telek kerítésének egy része hiányzik. A templomban a szószék és úrasztali terítő elveszett, a perselyládák szét vannak törve, a klenódiumok megvanak. Anyakönyvek, jegyzőkönyvek és a fontosabb iratok épen megmaradtak. Egyházmegyei, kerületi, konventi és zsinati jegyzőkönyvek 60 %-a hiányzik.

Megérkezésem után találkoztam Váradon Csernák Nagytiszteletű Úrral, aki tájékoztatott a legfontosabb dolgokról. Ő mondta, hogy Esperes Urunkkal az összeköttetés megszakadt, teljesen fej és vezető nélkül áll az egyházmegyénk. Kért engem Csernák Nagytiszteletű úr, hogy, ha jelentkezem a Főtiszteletű Püspök Úrnál, kérjem az ő nevében is a Főtiszteletű Urat arra, hogy ideiglenesen méltóztassék Kiss Károly, Nagyvárad Velencei lelkészt az esperesi teendők végzésével megbízni.

Jelentkezésem szíves elfogadását kérve, vagyok a Főtiszteletű és Méltóságos Úrnak.

Kisszántó, 1945. április 5.

Kádár Ernő

Pótlólag legyen szabad még jelentenem a következőket:

Budapesten a 10 héti tartó óvópincében való tartózkodás ideje alatt minden vasárnap délelőtt és minden kedden és pénteken este a 120 lakónak, valamint a szomszéd pincékből odagyülekezett emberek részére, valláskülönbség nélkül jöttek, istentiszteleteket tartottam. Egy bombatámadás áldozatát eltemettem. Egyszer úrvacsorát osztottam. Jelenleg Nagyszántót részesítem lelkigondozásban, ahol is az ünnepen úrvacsorát osztottam.

Nagykerekii

Nagykerekii gyülekezetünkkel az 1944. szeptember hava óta bekövetkezett hadieseményekkel kapcsolatos sorsáról, a gyülekezetnek emberéletben, épületkárokban, klenódiumokban, levél- és irattárában szenvedett veszteségeiről és a gyülekezet jelenlegi helyzetéről a következőkben teszem meg tiszteletteljes jelentésemet:

A gyülekezet tagjait Isten az ő kegyelme szerint nem próbálta fölöttébb, mint ahogy elhordozhatták. A községet még az egész vidéken csak, átvonuló harcok sem érintették. A legközelebbi csatározások a községtől 5-6 kilométer távolságban zajlottak le, s a község október 10.-én minden utcai harc nélkül véglegesen került az oroszok kezére. Így, bár az élelmi és ruházati cikkeket a lakosságot nagy általánosságban érték súlyos veszteségek, a nagy megpróbáltatás csak három ember életét követelte, a nők becsületét viszonylag megkímélte, s minden család feje fölött meghagyta a hajlékot. A községben a személy- és vagyonbiztonságot egyre jobban szilárdítja a magyar rendőrség. A teljesen ellátatlanul átvonuló katonaság, a csaknem állandó közmunkaszolgáltatás, az eseményekről való tájékozatlanság, a sok távollévő családtag, édesapa, a bizonytalan jövő, pártoskodni

akarók elleni harc, mind-mind küzdelmet jelentenek most és a jövőben, de semmi kétségem afelől, hogy a gyülekezet megtartja az Isten békességes tüzésre intő beszédét, amely hirdettetik számára.

Az egyházközség tisztviselői közül: Hegedűs Kálmán lelkipásztor szeptember derekán elvitte családját Füzesabonyba. Körülbelül kétheti távollét után visszatért, s egy hétig tépelődött, hogy mit tegyen. Értesüléseim szerint semmiképpen nem akar távozni. De amikor a helyzet meglepetésszerűen változott kritikusra és némely embereknek előző távozásán, kifejezett, bizonyára fenyegetést érezhető rosszallása is megzavarta, az utolsó órákban kerékpáron eltávozott. Azóta semmi ellenőrizhető hír nem érkezett róla. Lakását én teljesen kifosztva tálaltam. Mindössze három teljesen szétázott bútordarab volt az előszobában. Remélhető azonban, hogy ha rövidesen visszatér, még sok mindent megtalálhat a polgári lakosság között. Vagyonát már első eltávozása alkalmával német katonák is kikobozták, második eltávozása után pedig, mikor a hadiesemények során román katonakórház települt a parókián, a még szobáiban levő ingóságokat az udvarra húzgálták ki. Hogy ez idő szerint még életjelt nem adott magáról, indokoltnak tartom, mert a Füzesabony közelében levő Egerről még olyan hírek hallatszanak, hogy az még nincs szilárdan orosz kézen, tehát a harcok még nem fejeződtek be.

Az egyházközségnek négy tanerője volt: Benedek László igazgató tanító, Hercegh János kántortanító, Horváth József tanító és Bartha Erzsébet tanítónő. Valamennyien elmenekültek a lelkipásztori családdal egyidőben, de hogy hová, arról semmi alapos értesülést nem sikerült szerezni. Róluk sem tudhatom, milyen értékeiket hogyan tudták biztonságba helyezni, de a lakása valamennyinek teljesen üres. Esetleg sikerül úgy nekik, mint a Lelkipásztornak körülbelül 2-2 darab jobb bútort a visszatérésig átmenteni.

A gyülekezetnek adat szerűen kimutatható veszteségei a következők:

ÉPÜLETKÁROK:

A lelkészi lakáson: 12 félablaktól az üveg, s maguk az ablakkeretek is, 13 félablaktól csak az üveg hiányzik. Hiányzik 3 nagy-, három kicsi-, 4 ólra való ajtó. Hiányoznak a hombárból deszkák (körülbelül 30 méter), a góréról lécek (körülbelül 20 méter), egy veder a kútról és körülbelül 10 méter deszkakerítés. Az I. számú tanítói lakáson és iskolaépületben: 10 ablakszárny üveggel, 15 ablakszárnyból az üveg, 1 szobaajtó, 1 ólajtó, 4 kiozott ajtó, 1 kályha, 1 kútostor, óldezkák hiányzanak. A II. tanítói lakáson és iskolaépületben: 8 ablakszárnyból az üveg, 3 kiozott ajtó és 2 verőce hiányzik. A III. tanítói lakáson és iskolaépületben: 8 ablakszárnyból az üveg, 2 ólajtó, 1 verőce, 1 kútostor, 1 veder, 2 kilincs és 1 ajtózárral hiányzik. A templomban hiányzik 3 ajtó üveg, a tetőzet körülbelül 600 Pengő, az orgona (két változat) körülbelül 2000 Pengő összeggel helyrehozható kárt szenvedett.

Az összes épületekben esett károk összege:

Orgona: két változat, körülbelül 2000 Pengő

Templom tetőzetén bádoggal körülbelül 600 Pengő

Lefolyó csatorna 14 méter
 Ablaküveg 36.5 négyzetméter.
 Ablakkeret 23 szárny.
 Szobaajtó 3 darab
 Kisebb ajtók 7 darab
 Verőce: 3 darab
 Kályha: 1 darab
 Veder: 3 darab
 Kútostor: 1 darab
 Kilincs: 2 darab
 Ajtózár: 1 darab
 Kerítés (deszka): 50 méter
 Léc: 20 méter
 Deszka (hombárból): 30 méter

KLENÓDIUMOK:

Az úrasztali és keresztelési edények megvannak (több polgári egyénektől került vissza), csupán a keresztelési kancsó fedele van a forrasztásnál elválva; terítők közül sajnos alig van meg valami, az összes (számukat megállapítani nem lehetett, de legalább 3 úrasztali és 3 szószéki) terítők, melyek bársonyból, posztóból, vagy gyapjú kézimunkával készültek, hiányoznak. A vászonból készültterítőket egy állítólagos megbízott őrizte, ami valószínűvé teszi, hogy a többieket is elhelyezte valakinél a távozni készülő lelkipásztor.

LEVÉLTÁR:

Nem állapítható meg, hogy az egyházközségnek milyen anyaggal rendelkező levéltára volt. Én négy évvel ezelőtt dolgoztam pár hétig ezen a parókián, de nem emlékszem a parókia épületében irattárra, amely rendszeresen meggyűjtött régi okmányokat tartalmazott volna. A templomban van egy fali szekrény, amelyben vannak iratcsomók. Ezekből az egyházgondnok véleménye szerint nem hiányzik. Az újabb iratanyagot teljes egészében a szemétdombon találtam. A hiány a lelkipásztor nélkül nem állapítható meg, de tény, hogy az 1944. évről sem költségvetés, sem számadás, sem adófőkönyv, sem vagyonszámtár, sem választói névjegyzék, úgyszintén ilyenek az 1945. évre részben, vagy egészben elkészítve, nem kerültek elő. A parókiális könyvtár köteteiből szintén csak a szemétdombon akadtam néhányra, de mindre elázott, használhatatlan állapotban. Anyakönyvek megvannak, csupán egy kötetből van az 1926-1929. évi bejegyzéseket tartalmazó (születések, keresztelések) lapok alsó fele kitépve. Presbiteri jegyzőkönyvekből hiányzik az 1937. évi határozatokkal kezdődő legújabb kötet.

EMBERÁLDOZATOK:

Agyonlövés következtében pusztultak el K. Szabó Sándor, Balogh Károly és Nagy Lajos atyafiak, akik közül két előbbit indok nélkül lőtték agyon követelőző katonák, a harmadik pedig, gyengeelméjű lévén, nem állott meg a katonák felszólítására. Egy égő lö-

szeres autó mellett érte halálos baleset Vida Istvánt, az egyházközség harangozóját. Életét vesztette még Hodosán Vilma. Összesen 5 atyafi .

A jelenlegi helyzetről már Istennek hála, azt jelenthetem, hogy, bár több ideiglenes megoldással, az egyházközség élete a normális mederben folyik. Január 7.-én megkaptam a Nagytiszteletű Esperes Úrtól a felhatalmazást, hogy Nagykerékiben, mint helyettes lelkész működjek. Így Deo volente a lelkészhiány megszűnt. Az istentiszteletek zavartalanul tarthatók. Az Ifjúsági Egyesület megalakult. A felnőttek pásztorálását családlátogatásokkal végzem, s ugyanerre jó alkalom a sorkosztolás, amelyet részben a gyülekezet anyagi könnyebbsége érdekében, részben éppen a pásztori lehetőségek megfontolásával vállaltam. A lelkészi irodahelyiséget berendeztem, s az összes hivatali teendők végzését megkezdtem és folytatom. Az egyházi adót, szakítva az eddigi együttes kezeléssel külön kezelésben szedjük. Kielégítő eredménnyel. A gyülekezet lelkiállapota megbékéltnek mondható úgy a jelen megpróbáltatásait, mint a jövő fenyegetéseit illetően. Az iskola is zavartalanul végzi munkáját. Hat derék diák ifjú (Szőke Sándor, Gönczi Sándor, Tóth Ernő, Czina Pál, Nagy Géza és a közben eltávozott Dózsa Ernő, aki megérkezésemig istentiszteleti szolgálatokat is végzett s a Dózsa Ernő örökébe lépett Kiss Viola, a legelső alkalmat felhasználva, már november 20.-án összeszedték a gyermekeket, megkezdték a munkát s őszinte megállapításom szerint, úgy mennyiségileg, mint minőségileg teljesen kielégítő jó munkát végeztek. Most gyakori iskolalátogatással és tanítói értekezletek tartásával igyekszem segítségükre lenni, hogy képesítésük hiányát pótoljuk. A gyermekek iskolalátogatása a mostani télvíz idején is az átlagosnál sokkal jobbnak mondható. Fizetésüket (négy fizetést, amelyen, haton megosztottnak) a község adja, de tudatában vannak mindazoknak, amikre Főtiszteletű Püspök Úr körleveleiben saját iskoláinkkal kapcsolatban figyelmeztetett.

A gyülekezet egyetlen ponton nem mutatja a normális keresztyén gyülekezet képét: a templomlátogatás távolról sem kielégítő. Igaz, hogy sok a robot, de nekem régebbi tapasztalatom az, hogy ez a hanyagság nem a hadieseményekkel áll kapcsolatban. Bízom azonban abban, hogy ha sokaktól, akiknek semmijük nem volt, elvétellett is amilyük volt, azoknál, akiknél, volt s akiknél van, ezekben a próbáltatásokban ezt a „van”-t megszaportítja a fáradtakhoz, betegekhez, éhezőkhez és szomjúhozókhoz jött Krisztusnak hozzájuk a szóló Evangéliuma.

Fentiekben megtett jelentésem tudomásulvételét kérve, vagyok Főtiszteletű Püspök Úrnak

Nagykeréki, 1945. január 21.

Költő Gyula
helyettes református lelkész

Nagyszántó

A lelkési lakáson: elromlott 7 ajtózárral, kitört 10 négyzetméter ablaküveg, hiányzik 1 veder, 7 méter lánc (a kútról), 8 méter kályhacső, 2 ólajtó, 10 szál deszka (40 méter). A templomban: egy elromlott ajtózárral, és tönkre ment 2 persely. Iskolában: elpusztult 1 pad, térképek és néhány könyv. Klenódiumokból hiányoznak: 1 gyászlobogó, 1 ezüst tányér, 1 keresztelési tál, 1 keresztelési abrosz, 1 bársony katedra terítő, 1 hivatali pecsét. Anyakönyvekből: hiányzik a születéseket, esketéseket és temetéseket tartalmazó I. kötet. Az irattár vesztesége nem állapítható meg, mivel azonban a lakástól a szerteszórt papírokat nem hurcolták ki, valószínű, hogy az egy szobába összehordott s ott elzárt papírhalmazból adandó alkalommal kiválogathatók lesznek a szükséges iratok.

A jelenlegi állapot normálisnak mondható. Az ígéhirdetési szolgálatok folynak. Szükség esetén lelkész télvíz idején is hozzáférhető. Az e téren szükséges gondoskodást Czeglédi Sándor igazgató tanító példás buzgósággal végzi. Az iskola zavartalanul működik, mert egyetlen tanterője el sem távozott. Fizetését az egyházközség a későbbre remélt államsegély terhére előlegezi, ha az államsegély végleg elmaradna, a tanító a nyert előleget nem téríti meg. Az adó 1945. évre máris befolyt. A Kollégiumnak 300 Pengő segélyt küld az egyházközség. A körlevelek mindama pontjait, amelyek a bekövetkező nehézségekre készítik elő az egyházi tisztviselőket, őrállókat, behatóan megtárgyaltam a presbiterekkel, s remélem minden kérdésben helyesen foglalnak majd állást. Sajnálatos kellett tapasztalnom, hogy a próbáltatás nem okozott szembetűnő lelki elmélyülést. Ezért nagyon hiányzik a személyes lelkigondozói munka, amely lelkipásztor hiányában nem végezhető. Meg kell említenem egynémely presbitereknek azt az álláspontját, hogy a túloldalon megemlített károkat anyagilag is felelőssé kívánják tenni a majd visszatérő lelkipásztort, mondván: ha otthon maradt volna, nem érték volna az egyházközséget ezek a veszteségek.

A nagyszántói gyülekezet jelentését, s ezt a kiegészítést még 2 példányban elkészítettem s a többi példányokat főtiszteletű uram által rendelt helyükre futtattam.

Tisztelettel kérve fentiek tudomásulvételét, vagyok főtiszteletű Püspök úrnak

Nagykereki, 1945. január 22.

Költő Gyula
nagykereki-i helyettes lelkész

Egyházközségünk, más egyházközségekhez hasonlóan, 1944. szeptember havától kezdve a háborúval járó megpróbáltatások, szenvedések és anyagi veszteségek hosszú sorozatán ment át, s ezek még ma sem szűntek meg teljesen, amennyiben a különböző termény- és állatbeszolgáltatások ma is érzékenyen érintik a lakosságot, úgyszintén a férfiak állandó gyalog- és ígás robotmunkája, mely alól még az ünnepnapok alkalmával sem voltak mentesek.

Egyházközségünk 1944. október 10. óta lelkipásztor nélkül van, amennyiben Eszenyei Béla lelkipásztorunk községünkéből a jelzett napon elmenekült, s azóta felőle semmi értesülésünk nincsen.

Lelkipásztorunk két ízben menekült: először szeptember 26.-án egy Debrecen felé visszavonuló honvéd katonai alakulattal távozott községünkéből, azonban október 1.-én ugyanezzel a katonai alakulattal visszatért.

A másodízbeni menekülése október 10.-én hajnalban történt, a midőn egy német katonai alakulattal távozott, s azóta további sorsáról, avagy tartózkodási helyéről semmit sem tudunk.

Lelkipásztorunk elmenekülésével azonban nem szűnt meg Isten Igéjének hirdetése templomunkban, mert Czeglédi Sándor kántortanítónk helyén maradt, s amint a helyi körülmények lehetővé tették, minden vasárnap, valamint az ünnepeken is rendes istentiszteletet tartott. Az úrvacsora kiosztása, lelkipásztor hiányában, a karácsonyi ünnepen elmaradt.

Mivel a közvetlenül szomszédos egyházközségek (Bihar, Nagykereki, Kisszántó) szintén lelkipásztor nélkül vannak, a sakramentumok kiosztása, esketés, temetés elvégzésére, mint beszolgáló lelkészek Költő Gyula a nagykereki egyházban helyettesítéssel megbízott lelkész, vagy a biharpüspöki és borsi lelkészek jöhetnek számításba, mert kántortanítónk, aki 41. szolgálati évét tölti, megrongált idegzete miatt a teendők végzésére nem vállalkozhatik, ellenben a közönséges vasárnapi istentiszteletek megtartását, miként eddig végezte, ezután is készséggel végzi.

A háborús események zajlása, sajnos, egyházközségünköt emberáldozatot is követelt: Papp Sándor 21 éves ifjú egyháztagunk Nagyszántó és Nagyvárad között október 10.-én közigazgatási futárszolgálatot végzett, s amint szolgálatában hazatérőben volt, útközben szemben találkozott a községünkéből menekülő német csapatokkal. Ő is menekülni próbált, miközben Kisszántó községben halálos lövés érte. Eltemetése, az akkori körülmények miatt, minden egyházi szertartás nélkül, csak a hozzátartozók egy részének részvételével történt. Ettől a szomorú esettől eltekintve, egyházközségünknek több halálos áldozata nem volt.

Községünk, mivel a német csapatok itten nem vették fel a harcot, nem szenvedett nagyobb pusztulást. Templomunk, iskolánk, s községünk minden lakóháza sértetlen, csak egy-két udvar kerítése rongálódott meg, azonban a lelkészi lakást és az állami iskolát, melyeket az átvonuló katonák gazda nélkül, bezárva találtak, az épületek bezárt ajtóit feltörték, úgyszintén a melléképületek ajtóit is. A lelkészi lakás minden ajtózára használhatatlan, az ablakok egy része betörve, a kályhacsöveket, a főzőkemence lerét, a kút láncát és vedrét elvitték, a tornác fedődeszkái, az udvar kerítésének több deszkája, a sertésólak

ajtói hiányzanak. A lelkési lakás berendezéséből csak egy összetört zongora maradt a lakásban. A berendezésnek azonban csak egy része kallódhatott el, mert lelkészünk bútorainak egy részét a szomszédoknál helyezte el még első menekülése előtt.

Az állatállományban, gazdasági eszközökben háztartási- és konyhafelszerelésekben, ruha- és lábbelineműekben a híveket, kivétel nélkül, jelentős veszteségek érték. Minden használható lovat, igen sok szekeret elvittek az átvonuló katonák, emellett nagy mennyiségű takarmány, sertés, baromfi és gabonanemű pocsékolódott el a válságos napok alatt.

Egyházközségünk gondnoka lelkészünk első menekülése után (szeptember 26.) összeszedte a lelkési irodában található 5 darab anyakönyvet (a 18. századból származó I. kötet nem volt ott) továbbá a klenódiумokat, úgymint 2 darab úrasztali poharat, 2 darab tányért (egyik ezüst, másik cin) a keresztelő kancsót és tányért, továbbá 6 darab kenyér terítőt, 2 darab damaszt abroszt, 2 darab katedrai és 2 darab úrasztali terítőt, valamint az egyház pecsétjét, s azokat a templomban az úrasztala fiókjában elhelyezve, a fiókot lezárta.

Lelkészünk második menekülése előtti napon (október 9.) a távol levő gondnok feleségétől elkérte az úrasztala fiókjának kulcsát azzal, hogy egy anyakönyvi kivonatot kell kiállítania. A kulcsot nem küldte vissza, hanem azt gondnokunk egy hét múlva Burai Mihálynétól kapta vissza, aki lelkészünk sertéseinek és baromfiainak gondozásával bízott meg.

Az átvonuló katonák október 11.-én a templom ajtaját feltörték, s behatolva a két perselyt összetörték, a gyászlobogót elvitték, de az úrasztala fiókját nem bántották. Egy hét múlva gondnok az úrasztala fiókját felnyitva az odatett anyakönyveket és terítőt sértetlenül mind megtalálta, csak a 2 darab pohár, 2 tányér, a keresztelő kancsó és tányér s az egyház pecsétje hiányzott. Pár nap múlva Burai Mihályné azzal adta át gondnokunknak az egyik poharat és a kenyérosztó egyik cintányért, hogy ő azokat a lelkészünk pincéjében találta, míg Gál Imre hívünk ugyancsak átadta gondnokunknak a másik poharat és a keresztelési kancsót, melyeket egy orosz katonától kért el, aki nála volt szállásban. Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a kegyzereket lelkészünk a pincéjében elásta, de a katonák felszedték és széthordták.

Hiányzik tehát az ezüst kenyérosztó tányér, a keresztelési tányér, az I. számú anyakönyv, az egyház bélyegzője, továbbá a Csiki Zsuzsánna által adományozott keresztelési abrosz és a Nagy Lajos és Horváth Antal és nejeik által adományozott pirosbársony katedraterítő. E két utóbbit gondnok nem találta a lelkési irodában a többi terítők között.

Az egyház irat- és levéltárát, valamint a parochiális könyvtárt az átvonuló katonák szétszörták és összetaposták. Az egyház bekötött jegyzőkönyveit, az irattár és könyvtár egy részét a sok lim-lom közül napokon át végzett válogatással összeszedtük, s a templomban helyeztük el. A hiányt megállapítani azonban nem tudjuk.

Végül örömmel jelenthetjük, hogy felekezeti iskolánk épülete sértetlen, s a felszerelésben így csekély a veszteség. Mindössze egy iskolai pad rongálódott meg, továbbá a térképek és egy pár könyvtári könyv semmisült meg. Iskolánkban a tanítás még november 22.-én megkezdődött, s azóta folytonos s mivel az állami iskola tanterme ez idő szerint használhatatlan, ez iskola növendékei is felekezeti iskolánk tantermében nyernek

oktatást az állami tanítónőtől a délelőtti órákban, amíg felekezeti iskolánk növendékeit a délutáni órákban oktatja tanítónk.

Helyzetjelentésünket a fentiekben megtéve maradtunk a Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úrnak

Nagyszántó, 1945. január 21.

Fehér Károly
gondnok

Czeglédi Sándor
református tanító

Nagy Imre, Balogh Lajos, Szilágyi Sándor
Deli Kálmán, Zétényi Gyula, Gáti Imre,
Nagy Lajos, ifj. Bernáth Sándor

Nagyvárad

Az 1944. év december havának 13. napján déli 12 órakor (helyi időszámítás szerint) dél-előtt 10 órakor felkeresték lakásán Csernák Béla elnöklelkészt Olasziból Dr. Olasz Béla, vitéz Kovács László presbiterek, Újvárosról Papp László adminisztrátor lelkész, Monus Sándor egyházszei gondnok, Velencéről Kiss Károly lelképásztor, Kis Lajos algondnok, Rétről Sarkadi Pál adminisztrátor lelkész, Dr. Szőke Ferenc presbiter, és Béczy Ernő egyházi főpénztárnok.

Csernák Béla elnöklelkész megindult lélekkel köszöntötte kedves látogatóit. Kérte az Istent, tegye áldottá ezt a találkozást. Szükségét érzi annak, hogy ismertesse azokat az eseményeket, amelyek 1944. szeptember 4.-ei presbiteri gyűlés óta felettünk elviharzott, és jelentést tegyen elnöki intézkedéseiről, amelyeket mindig lelkészársainak, valamint a főgondnok helyettesének Monus Sándor egyházszei gondnoknak, Dr. Olasz Béla presbiternek és a pénztárosnak tudtával fogatosított.

Legutóbbi presbiteri gyűlésünk óta egymást követték a katasztrófális események.

Szeptember 6.-án még a június 2.-i bombázásnál is súlyosabb támadás érte városunkat. Réten elpusztult az imaház és lelkészlakás, továbbá a már befejezéséhez közeledő szép új elemi iskolai épület. Velencén a lakhatatlanságig összehasadozott a parochia, sok kárt szenvedett a kántortanítói lakás, az imaház és a kultúrház.

Még Dr. Soós István főgondnok úrral egyetértésben gondoskodtam a kibombázott egyházi tisztviselők lakásáról. Kis Károly velencei lelkész úr, az igazgató-tanítói lakásban (Nagy Sándor utca 16.), Bancsik János kántor tanító úr ugyancsak ott az igazgató-tanítói irodában helyezkedett el. Dr. Szabó Lajos réti lelkész úr számára a Hitler, (régén Úri) utca 59. sz. házat utalta ki a polgármesteri hivatal. Itt nyert elhelyezést a lelkészi hivatal

is, amelynek berendezését a bombázás után ideiglenesen az olasz lelkési hivatalban őriztük.

A romok úgy elborították városunk egyes utcáit, hogy a közlekedés fennakadt s a királyi tanfelügyelőséggel egyetértésben, miután a püspöki hivattal telefon összeköttetést nem kaptam, a kényszer helyzetre tekintettel főgondnok úrral egyetértésben a tanítás kezdetét iskoláinkban is október 1.-re halasztottam, Dr. Révész Imre püspök úrnak még szeptember 7.-én 283. szám alatt jelentés tettem a ránk zúdult nagy csapásról és iskolánk kezdetének elhalasztásáról. Püspök úr szeptember 11.-én 948. szám alatt írott válaszában velünk együtt siratja a gyönyörű megújulásnak indult váradi egyháznak megpróbáltatását. Imádkozik értünk, hogy Várad megmaradjon a magyar haza testén. Segítségét készséggel ajánlja fel. Püspök úrhoz szeptember 21.-én küldtem újabb jelentést, amikor a közeledő veszedelem elől már sokan elmenekültek városunkból. Még egy jelentést írtam szeptember 26.-án amit már nem postán, hanem egyik menekülővel küldtem el.

A háború viharának közeledtére szeptember 15.-én azt a felhívást kaptam a város katonai ügyosztályától, hogy jelentsem be hány elszállítandó csomagja volna az egyháznak, hány métermázsára rúgna a ládák súlya, mert a város gondoskodni akar az elszállításról. Főgondnok úrral az egyházi anyakönyveket és a presbiteri jegyzőkönyveket ítéltük elszállítandóknak. Csináltattam tehát 5 ládát és a könyveket azokba helyeztük el. Szeptember 21.-én személyesen jártam a katonai ügyosztályon és a polgármesteri hivatalban, s mindkét helyen azt a felvilágosítást kaptam, hogy a városnak nincs módjában gondoskodni az egyház ládáinak elszállításáról. Ennek tudomásul vétele után intézkedtem, hogy a lezárt ládák az újvárosi templom tűzmentes, vasajtóval ellátott földszinti helyiségébe vitessenek le, oda ahol az úrasztali klenódiumpokokat is őrzik. Az 1784-1925. évi anyakönyveket kezelő újvárosi lelkési hivatalból Dr. Incze Gábor lelképásztor úr akkor már eltávozott, s a mentési munka végrehajtásában Monus Sándor egyházzrészi gondnok segített.

Szeptember 24.-én reggel 9 órakor az istentisztelet végeztével felkerestek hivatalomban: Dr. Soós István főgondnok, Dr. Szeghalmy Sándor olasz egyházzrészi gondnok, Finta Gerő igazgató, akik úgy nyilatkoztak, hogy a várost az esetleges ostrom alatt sem hagyják el; hasonló nyilatkozatot tett a később érkező Gálbory Erzsébet polgári leányiskolai igazgató is. Nyilatkozatuk megerősített szándékomban, hogy nem hagyom el gyülekezetest, hanem vállalom a sorsot, amit Isten akarata részünkre kiszabott. Még ugyan ezen a napon délután 3 órakor eltávozott vitéz Papp Andor segédlelkész az olasz parochián egyedül maradtam lelkész. Este már jelentették, hogy dr. Soós főgondnok is elutazott családjával együtt Budapestre.

Szeptember hó 25.-én az egész várost elfogta menekülési láz, s a főispán és alispán szíves ajánlata szerint a vármegye utolsó autója hétfő este szakadó esőben elvitte feleségemet és leányomat is Berettyóújfaluba, abban a reményben, a németek várt segítségével pár nap alatt megmenekül városunk a veszedelemtől és a nők pár nap múlva visszatérhetnek Nagyváradra. Így aztán hétfőn este teljesen egyedül maradtam az olasz parochián.

Magánosságom csak kedden délutánig tartott, mert 26.-án délután 2 órakor Kiss Károly lelkész társam és családja, Béczy Ernő énekes és családja, összesen tizenhárman költöztek át hozzám a lakás óvóhelyére a 150 éves pincébe. A támadás a déli országhatár

felől érte városunkat. Körös balparti részt. Napokon át a pince volt lakóhelyünk. Szeptember hó 29.-én pénteken merészkedtünk ki először az utcára. Felkerestem az újvárosi egyházi épületeket, Mónus Sándor egyházzrészi gondnok lakását, az olasz római katolikus plébániát, több családot. Megállapíthattam, hogy találat érte újvárosi templomunk nyugati tornyát, a református otthont, az újvárosi kántori lakást, a leánynevelő intézet dísztermét, akna robbant az árvaház kapuja előtt. Szombaton reggel, mikor újból fölzendült a harangszó, boldogan siettünk templomba. Vasárnap október 1.-én nagy gyülekezet sereglett fel az olasz templomba, hogy halát adjon Istennek az oltalomért. Ott láttuk a gyülekezetben a főispánt és alispánt.

Felocsúdva az átélt megpróbáltatásból seregszemlélt tarthattunk és megállapíthattuk, hogy az újvárosi és réti egyházzrészek lelkész nélkül maradt.

Újvárosról Dr. Incze Gábor még a szeptember 6.-ai bombázás után elutazott Budapestre. Miután a szerkesztésében megjelenő Híradó nem emlékezett meg az egyházunkat ért nagy csapásról, a felelős szerkesztő távollétében ismét átvettem a Híradó szerkesztését s annak két utolsó számát magam rendeztem sajtó alá. Az újvárosi segédlelkész Költő Gyula is elhagyta helyét, s főnöke távollétében az elnök lelkészt sem értesítette elmeneteléről. Így következett be az a helyzet, hogy akik lelkészi szolgálat igénybevétele céljából az újvárosi paróchián zörgettek, ott zárt ajtókra találtak.

Egy házaspár október 3.-án azzal jött hozzám, hogy eskessem meg őket, miután Újvároson senkit sem találtak.

Réten dr. Szabó Lajos lelkész szeptember 24.-én még otthon volt. Eltávozásáról szeptember 25.-én az esperes Élesdről telefonon értesített, másnap szeptember 26.-án reggel kaptam meg az eltávozott lelkésztárs levelét, amelyben tudatja, hogy a Dunán túlra megy. Segédlelkésze sem tudott az eltávozásáról. Nagy Lajos segédlelkész mindaddig ellátta a lelkészi szolgálatokat, míg október 1.-én délután be nem vonult katonának. Így Rét is lelkész nélkül maradt.

A helyzetről október 4.-én 304/1944. szám alatt tettem jelentést az egyházmegyei elnökségnek. Jelentésemet az elnökség Nagyváradon lakó tagja dr. vitéz Nadányi János egyházmegyei gondnok vette át, miután az esperes úrral nem érintkezhettem. Az egyházmegyei gondnok engedélyével az új városi egyházzrészt lelki gondozását Papp László internátusi igazgató lelkészre, a Réti egyházzrészt gondozását Sarkady Pál vallásoktató lelkészre bíztuk. Erről a gyülekezetet a Református Híradó útján (sajnos az utolsó számban) értesítettem. Október 6.-án délután hazaérkezett dr. Incze Gábor és felkeresett pár percre, néhány napot aztán itthon töltött, tudomásom van arról, hogy Biharpüspökiben is halt, az október 12.-re virradó éjjelt pedig Lukács György utcában egy tanítónő családjánál töltötte. Aznap eltávozott, anélkül, hogy felkeresett volna és gyülekezetére vonatkozólag valami intézkedést tett volna. Ezek után a helyettesítésre vonatkozó rendelkezés megváltoztatására nem volt szükség.

Elkövetkeztek ránk a második ostrom halálosan nehéz napjai is, amely napokat már 18-an töltöttük el az Olasz parochia pincéjében. Az ostrom nagyobb karokat most is Újvároson okozott. A két tornyú templomunkat találat érte, de azért a templom nem vált használhatatlanná. A háború következményeképpen sok kár esett a presbiteri gyű-

lésterem, az elnöki szoba, a gazdasági hivatal bútorzatában. A gyülesterem képei közül Ritoók Zsigmond arcképe, az elnöki szobában Kálvin János arcképe esett áldozatul. Feltrtek a pénztári szoba vasszekrényét és elvitték a benne maradt mintegy 1500 Pengő készpénzt, és a szekrényben őrzött kötvények közül sok megsemmisült. A fiú internátus igazgatójának jelentése szerint eltűnt az internátusnak mintegy 5000 Pengő készpénze, elhordták az internátusi ágyak nagy részét, megrongálódott az udvari kőkerítés a nagykapuval együtt. Olasziban a leányinternátust Gálbory Erzsébet igazgatónő ottmaradása megóvta a nagyobb pusztulástól. Árvaházunknak élelmiszerraktára és bútorzatának egy része esett áldozatul. A leánynevelő intézet óvóhelyen tanárnőink és a diakonissza testvérek nagyobb baj nélkül élték át a veszedelmes napokat. Urasztali klenódiumaink megmaradtak, leszámítva néhány felprédált terítőt. Iskoláink bútorzata is sok kárt szenvedett.

Egyházunk tisztviselői a közös sorsnak részesei. Ruházatunk nagy része áldozatul esett. Miután életben maradtak, s egészségükben nem szenvedtek, a vihar csillapultával munkához láttak. Megkezdttük a halottas házak látogatását, a halottak eltemetését, Az első napokban udvarokon, virágos kertekben, a Kőrös partján temettük el a halottakat. Olaszi templomunk előtt 5 ismeretlen halott pihen a boldog feltámadás reménye alatt. Én magam több keresztelést és egy esketést végeztem magán háznál, például dr. Szőke Ferencet október 11.-én az ostrom alatt eskettem meg, jövet-menet életveszélyes utat járva meg. Isten megőrzött bennünket s az élet lassan megindult.

A vöröshadsereg parancsnoksága október 17.-én fogadta először az egyházak képviselőit. A parancsnokság nevében közöltek velünk a parancsot, hogy az egyházak folytassák munkájukat. Október 18.-án reggel megszólalt az olaszi templom harangja, attól kezdve minden reggel tartunk istentiszteletet. Az első vasárnap istentiszteletet Olasziban tartottunk meg október 22.-én, Újváron és Velencén csak egy hét múlva. A Réten pedig az Élőtelepi iskolában három hét múlva kezdhettük meg az istentiszteletet.

A hadsereg parancsnoksága október 28.-án reggel 8 órakor ismét fogadta a vallás felekezetek képviselőit. Maga a tábornok adta tudunkra, hogy a vallás gyakorlata szabad, mindenki azt a vallást követi, amelyiket akarja, kiváltságos felekezet nincs, meg a zsidó sem az, nem hajlandó elszakítani a nagyváradi magyar görög katolikus egyházat a hajdúdorogi püspökségtől, azt sem hajlandó elrendelni, hogy minden görög katolikus és görög keleti gyermek románul tanulja a vallást. Minden marad a régiben. Ez utóbbi megjegyzés fontosnak tartottuk, gondoltunk az állam és egyház között eddig fennállott kapcsolatokra.

Lelkészársaimmal megállapodtunk abban, hogy egyelőre nem prédikálunk, hanem az emberi beszéd helyett Isten igéjének adunk több helyet istentiszteletünkön, az előfohász után elmondjuk a gyülekezettel az apostoli hitformát. Megállapodásunk helyességet igazolták az események. Egyik vallásánárunk a tanévet megnyitó istentiszteleten beszédet mondott, a beszédet tanári karban a tanítványok előadása alapján kritika tárgyává tették. Ma már lelkészársaimmal prédikálunk. Mindenki megtalálja mondani-valóit Isten igejének irányítása mellett. Az Apostolikum elmondása a gyülekezetre nagy hatást tesz, a templomban megjelenők meghatódottan tesznek vallást hitükről. Azok a

vidéki lelkésztársaim, akik példánkat követve a Hiszekegy elmondását bevezették bizonyosságot tesznek arról, hogy ez jó hatással van minden gyülekezetre.

Jól esik tapasztalunk, hogy egyházunk tagjai hálásan fogadták ittmaradásunkat. Itt vagyunk lelkészek: Csernák Béla olasz, Kiss Károly velencei lelképásztor, Pap László újvárosi, Sarkady Pál réti megbízott lelkész, Bittó Zoltán vallástanár, Paksi Kis Sándor vallásoktató lelkész, Tanárok: Gálbory Erzsébet polgári leányiskola igazgató, Ambrus Julia, Varga Éva, Dr. Vadász Jánosné tanárnők. Tanítók: Kelemen Etelka, Kis Ilona, Incze Ilona, Ujvári Eszter, Szikszai Erzsébet, Gálbory Margit. Kántorok: Béczy Ernő, Vásárhelyi Sándor. Ittmaradásuk, a közös sors vállalása megmentette a nagyváradi református egyházközséget azoktól a bajoktól, amelyek a lelkész és tanító nélkül maradt gyülekezeteket gyötrik. Templomaink egyre jobban megtelnek. Az emberek vágyakoznak az evangélium után. Az első úrvacsora osztás alkalmával, advent első vasárnapján, sokan járultak az úrasztalához. Iskoláink népesek.

Segédlelkészeink ma már nincsenek. Olasziból vitéz Pap Andor szeptember 24.-én, Rétről Nagy Lajos október 1.-én távozott el. Költő Gyula újvárosi segédlelkész eltávozását nem tudom nap szerint meghatározni, de annyi bizonyos, hogy Kis Imre es Bustya Mária házaspár október 3.-án nem talált Újvároson senkit. Költő Gyula Biharkeresztesről, ahol szüleinél tartózkodott be-be nézett Nagyváradra, ha nem is azzal a szándékkal, hogy a szolgálatát felvegye, noha november 30.-ig a teljes segédlelkészi fizetését megkapta, mint ahogy az egyház minden tisztviselőjének kiutaltam ez októberi-novemberi járandóságát. Újabbán azt hallottam róla, hogy tanári megbízást szeretne nyerni, és szüleinek együtt beköltöznek a Sulyok püspök úr lakásába. Rác Mihály velencei segédlelkész velünk volt a veszedelmek napjaiban. Üzenet érkezőn hozzá, hogy menne haza Nagyszalontára, mert ott nincs lelkész, a szalontaiakkal folytatott tárgyalás után úgy döntött, hogy ha mi nem akadályozzuk meg, hazamegy. Eltávozásának nem mondtam ellene, mert Nagyszalontán felesége szüleinél megélhetése, meleg otthona biztosítottabbnak látszik, s az egyetemes református egyháznak, nagyobb szolgálatot tehet Nagyszalontán, mintha továbbra is itt marad.

A vidéki gyülekezetek közül több maradt lelkész nélkül, és Hegyközsáldobágy, Biharszentjános, Kisszántó hozzám fordult papért. Hivatali jogom sem volt az intézkedésre, de módom sem rá, hogy kérésüket teljesítsem. Maga Nagyvárad is nélkülözni kénytelen az ifjabb lelkészeket s mikor hetvenedik évemhez közel egy-egy temetés, kocsi es villamos hiányában a temetőbe gyaloglás sokszor zord időben meglehetősen elfáraszt, nem vállalkozhattam arra, hogy gyalog kimenjek ezekbe a gyülekezetekbe.

Iskoláink sorsára vonatkozólag már az első kihallgatás alkalmával kérdést intéztem a parancsnokság képviselőjéhez, hogy amennyiben az egyházak iskolákat is tartanak fenn, mi lesz az egyházi iskolák sorsa. A kapitány úr azt felelte, hogy az iskolákról később lesz szó.

A katonai parancsnokság rendeletére meg is történtek az újabb beírások.

Elemi iskolánk elhalt igazgatóját helyettesítő Bancsik Janos eltávozván, a beírások körüli teendőket Borsos József nyugdíjas állami igazgató tanító végezte, tudniillik, ő már tavaly is nálunk működött kisegítőképpen. A beírt tanulókat az olasz 4, és az újvárosi 2

csoport befogadhatta, s miután 6 tanítónő jelentkezett, Borsos József úrnak nem adtunk további megbízást. Méltó, hogy az egyházközség háláját fejezze ki hűséges szolgálataiért. Az igazgatói teendők végzésére Kelemen Etelka tanítónőt, az iskolaszéki elnöki teendők ellátására Kiss Károly lelkész társamat kértem fel. Elemi iskolánkban a tanítványok száma: közel 300.

A református leánygimnázium igazgatója és helyettes igazgatója eltávozott. Elmentek a tanárok is három kivételével. Kettő állami statusban levő, egy dr. Pelle Erzsébet felekezeti tanárnő. Miután dr. Pelle Erzsébet betegeskedett az igazgatói teendőkre dr. Gyenge Jánosné kértem fel. A leánygimnáziumban 120 növendék jelentkezett, még pedig az V-VIII. osztályban 21., ezek sem valamennyien reformátusok. Három tanárnővel nem lehetett az iskolát megnyitni, még úgy sem, hogy a polgári leányiskola tanárai hajlandóknak mutatkoztak a kisegítésre. Az állami tanügyi igazgató szívesen látta volna az állami Szent László gimnázium és a református leánygimnázium egybekapcsolását, leánygimnáziumunk címének fenntartásával. Megbeszéléseink alatt következett be az a rendelkezés, hogy polgári iskolák és a gimnáziumok egységes tantervet kaptak, így alkalmunk nyílt arra, hogy a református polgári leányiskolát fogjuk össze református leánygimnázium I-IV. osztályával. A leánygimnázium V-VIII. osztály tanulói pedig elhelyezkedhettek akár az állami, akár az Orsolya-rendi gimnáziumban, ez utóbbi is egyesült a Premontrei rend fiú gimnáziumával. Így kellett intézkednünk azért is, mert a leánygimnázium három tanerője, meg dr. Pelle Erzsébet is, aki biztosítottabbnak látta fizetését az államnál, az államnál jelentkezett szolgálattételre.

A leánygimnázium épülete a német katonák eltávozása után október 12.-én üresen állott. Román csendőrséget szállásoltak el beléje, és szertáraiban meglehetősen sok kár következett be. A román csendőrség távozásával szabaddá lett ez épület, s a hátsó pavilont az állami polgári leányiskola kérte, miután az épületében katonaság lakik. Készséggel tettünk eleget kérésüknek, s a bútorokat leltár mellett vették át. Kéri a szertárak használatának megengedését is, a felelősséget vállalja az iskola igazgatónője. Hallomás szerint a polgári leányiskola által elkért tantermekben délutánonként a 2. számú polgári fiúiskola tanít, anélkül, hogy erre tőlünk engedélyt kért volna. Az intézet három szolgálója közül egyet a polgári fiú iskola egyet a Tanügyi Igazgatóság alkalmazott, a kerész sorsa felett döntenünk kell.

A negyedszázados polgári leányiskolánk igazgatója Gálbory Erzsébet bátor magatartásával elhárította a nagyobb veszedelmet az iskola és a leánynevelő intézet felől. Az internátus berendezése még a német kórház felállításakor áldozatul esett. Az iskolába az újabb beiratkozás alkalmával több, mint 200 tanuló jelentkezett. A leánygimnázium növendékeinek idejövetelével a tanulók száma 340, úgy, hogy az első osztályt, a Tanügyi igazgatóság hozzájárulásával, párhuzamosítottuk. A tanárkart igyekeztünk kiegészíteni óraadókkal. A 25 évvel ezelőtt alapított iskola, a nagyváradi református iparosok és munkások gyermekeinek iskolája, viharállónak bizonyult.

A vallásoktatás ellátása sok nehézséggel jár, bár a vidéki tanulók elmaradásával a középiskolák tanulóinak létszáma megapadt. Két vallásoktató lelkészünk jelentkezett szolgálatra, Bittó Zoltán és Paksi Kis Sándor. A harmadik vallásoktató lelkész Sarkady

Pál állandóan itthon volt, s a Réti egyházzész gondozására megbízást nyert. Vallásoktató lelkészeink többsége április 1.-eje óta semmiféle munkát nem végzett az egyház körül. Kis Tamás vallástanárról semmi hír, lakását bútorzatát lefoglalták, a ház felügyelő a Bibliáját és palástját hozzám hozta át s ezeket átadtam az újvárosi lelkészi hivatalnak megörzés végett. Kecskés Balázs Nagyabajomból jött elő. Miután nem biztosíthattam, hogy illetményeit az állam helyett az egyház megfizeti, visszament Nagyabajomba, ahol főszolgabíróságot vállalt. Kurucz József Derecskéről jött be egy nap, és megértve egyházunk anyagi helyzetét, ő is visszament tartózkodási helyére.

A vallásoktató lelkészek díjlevelének 2. pontja szerint, ha a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium nem adná ki a vallásoktató illetményét, azt az egyház folyósítja. Erre támaszkodva kérte Sarkady Pál vallásoktató lelkész október és novemberi illetményét. Kérelmére 312/1944. szám alatt azt az elnöki határozatot hoztam, hogy a kért fizetést a viszonyok megváltozására való tekintettel, nem utalhatom ki. Sarkady Pálnak, mint réti megbízott lelkésznek utaltam ki fizetést, amit ideiglenesen 300 Pengő törzs fizetésben és 60 Pengő lakbérben állapítottam meg, addig is, míg a presbitérium ez ügyben határozhat.

A vallásoktatás körül felmerült szükség indított arra, hogy a református polgári leányiskolában és az állami polgári leányiskolában vállalam a vallás tanítást. Lelkészi hivatalomtól való távolmaradásom sok fennakadást idézett elő, s így az állami polgári leányiskolában egy Budapestről itthon maradt teológust, Márton Istvánt bíztam meg a vallás tanításával. Javaslom, kérjük fel a lelkész és kántor urakat, hogy vegyenek részt a vallásoktatásban heti 10-10 órán, díjtalanul. Az ellátatlanul maradó vallásórákról az iskolaszéki elnök úr a felekezeti tanítónők, vagy más munka erők bevonásával gondoskodik. A felekezeti tanítónők tudniillik fél naponként kevés óra számmal tanítanak az iskolában.

Egyházunk anyagi helyzete szinte katasztrofális. A két nagy bomba támadás óta alig folyik be egyháziadó. A bomba támadások okozta károk helyrehozásával felmerült nagy kiadásainkat addigi bevételeinkből kellett fedeznünk. Szeptember hó 8. óta a mai napig alig 5000 Pengő folyt be egyházi- adóból, ideszámítva az egyház segélyezésre nyújtott adományokat is. Igyekeztünk felkutatni minden lehető bevételi forrást. Sikerült felvennünk a Sebeskörös Hitelszövetkezetenél levő betétből 4000 Pengőt. A réti Férfiszövetség Putnoki István algondnok útján beszolgáltatta főpénztárunknak azt a 4000 Pengőt, amelyet a város a Réti református Kultúrterem létesítése címén a költségvetés III. Cs. II. Sz. 6 c. 30 r. alatt tulajdonképpen a Réti iskola építésére irányzott elő. Így aztán az egyház főpénztára fennakadás nélkül teljesíthette a fizetéseket, mind a mai napig, s ki is fizettünk minden járulékot december hó 31.-ig az állami adók és a felsőbb egyházi előírások kivételével. 1945. év január 1. után a helyzet megváltozik. Szinte lehetetlen feladat előtt áll az egyház, ha az államsegélyek megszűntével az egyházközségnek kell gondoskodnia a lelkészek, tanárok, tanítók esetleg a vallástanítók teljes javadalmáról. Csak a személyi illetmények felrúgnak havonta 11.000 Pengőre. Még, ha a 300 Pengőn felüli fizetéseknek csak 70 %-t szolgáltatnánk is ki, akkor is 8000 Pengőre, ha pedig a 300 Pengős fizetések teljesen elhagynánk, az esetben 7000 Pengőre volna szükségünk havonta. Az egyháziadó mellett tekintélyes a polgári leányiskola tandíjbevétele, úgy, hogy ez az intézet nem jelent nagyobb terhet. De elemi iskoláinknak nincs tandíj bevétele. Bérházaink jövedelmét

felemésztik a közüzemi díjak. Dologi kiadásaink egyre nőnek, a legkisebb iparimunka díja is magasra emelkedett. Megindítottuk az egyházi adószedést. Egyháztagjainkat nem szűnünk meg buzdítani, áldozatkészségre. Mindezek ellenére az egyház pénztára 1945. január 1. után nem fogja tudni fedezni a kiadásokat. Mégis meg kell próbálkoznunk a lehetetlen feladattal is. Javaslom, január 1.-én vegyük kölcsön az egyház rendelkezésére álló készpénzeket és a belhivatalnokokat a mostani mérték szerint fizessük ki, szolgáltatásuk ki a tanároknak és tanítóknak az államsegélynek megfelelő összeget is, ha az állam nem fizetné. Kövessünk el mindent, hogy a híveket áldozatkészségre bírjuk, noha nagyonukban ők maguk is sokat szenvedtek. Igyekezzünk előteremteni minden hónapban a szükséges összeget. Bízunk a mi jóságos Istenünkben, Aki már annyi nehézségeken átsegítette az ő nagyváradi református egyházközségét.

Árvaházunk élelmiszerraktára, bútorzata csaknem teljesen elpusztult. A megnyilatkozó áldozatkészség reménységet támaszt bennünk, hogy ezt az intézményünket továbbra is fenntarthatjuk.

Református szegényházunk, melynek hátsóépülete a nyári bombázások alkalmával megrongálódott, nem költözött be a polgármester által kiutalt házba: a volt zsidó menházba. Szegényeink részben elköltöztek, hárman meghaltak, s akik megmaradtak, elférnek az épület össze nem omlott szárnyában.

A pénz vásárlóértékének zuhanása következtében az elnökség a stóla díjakat az eddigi díjak kétszeresében állapította meg. Szabályozandó a harangozás díja is.

Kötelességemnek éreztem, hogy az országos lelkészi nyugdíjintézet Kossuth utcai bérházát, miután az Egyetemes Konventől megbízott gondnok eltávozott, kezelésünk alá vegyük, éppen azért megbízást adtam Beczy Ernő egyházi főpénztárosnak, hogy az említett bérházra terjessze ki gondját, hajtsa végre ott is a katonai parancsnokság rendelkezéseit, szedje be a házbéreket és a házbér terhére fizesse ki a közüzemi díjakat, valamint az elnöklelkész által utalványozott nyugdíj és özvegyárva gyámdíj járulékokat.

Kérem jelentésem tudomásvételét, intézkedéseim jóváhagyását, szíveskedjenek megosztani velem a felelősséget addig is, míg a presbiteri gyűlés mindezekben határozatot hozhat.

Elnöklelkésznek történeti hűséggel megírt és felolvasott jelentéséhez elsőnek dr. Olasz Béla presbiter szól, és hálás köszönetét fejezi ki az előterjesztett jelentésért, s kéri annak teljes egészében az egyház jegyzőkönyvében való jegyzését. Köszöni továbbá az itt maradt lelkészeknek és egyházi tisztviselőjének az egyház iránt megmutatott hűséget és bátorságot, amelyről itt maradásukkal bizonyosságot tettek, javaslatára a nagyváradi református egyházközségnek az olasz lelképásztor lakásán megjelent lelkészei, gondnoki és presbiteri elnöki tanácsá alakulnak és következőképpen határoznak:

Csernák Béla elnöklelkésznek a nagyváradi református egyház életét 1944. szeptember. 4.- 1944. december 12. felölelő jelentését köszönettel fogadják, azt jegyzőkönyvbe iktatni rendelik.

Jóváhagyják az elnöklelkésznek intézkedését, mely szerint az egyházmegyei elnökség útján gondoskodott a lelkész nélkül maradt újavárosi és réti egyházrészek lelkigondozásáról, jóváhagyóan tudomásul veszik, hogy a lelkészi teendőket további in-

tézkedésig Újvároson Pap László internátusi igazgatólelkész, Réten Sarkady Pál gépipar iskolai vallástanár végzi.

Köszönetet mondanak az itt maradt lelkészeknek, énekvezéreknek, tanároknak, tanítóknak, hogy itt maradásukkal az egyház és iskolák életének rendes folyását biztosították.

Pap László lelkész részére havi 300 Pengő Sarkady Pál részére havi 300 Pengő illetményt és 60 Pengő lakbért állapít meg tovább intézkedésig.

Elfogadják, hogy úgy a hétköznapi, mint az ünnepi istentiszteletek alkalmával a gyülekezet vallást tegyen hitéről, az előfohász után az Apostoli hitvallás közös elmondásával, hadd legyen ez emlékeztetője a mai sorsfordulatot jelentő időnek.

Tudomásul veszik az iskolákra vonatkozó intézkedéseket, a leánygimnázium tanulóinak a polgári leányiskolába való beosztását, dr. Gyenge Jánosné, dr. Varga Lajosné, dr. Pelle Erzsébet gimnáziumi tanároknak állami szolgálatra jelentkezését.

Beleegyeznek a leánygimnáziumnak és szertárának az állami polgári leány és fiú iskola részére használatba bocsájtásba.

Tudomásul veszik a vallás tanítás ellátásáról adott jelentést és felkéri Kis Károly lelkészt, mint iskolaszéki Elnököt, hogy az ellátandó órákról gondoskodjék, az egyház terheinek könnyítése végett felkéri a lelkészikart és énekvezéreket, hogy legalább heti 10 órát vállaljanak díjmentesen.

Felhatalmazzák az elnöklelkészt, hogy az egyháziadózás minél eredményesebbé tételére a szükséges intézkedéseket végrehajtassa.

Felhatalmazzák az elnöklelkészt, hogy 1945. január 1.-én a belhivatalnokok fizetését az eddigi mérték szerint utalványozza és a fedezetre az egyházi és iskolai alapokból ideiglenes kölcsönt vegyen fel.

Elhatározzák, hogy a pénz vásárlóértékének megfelelően a lelkészek és énekvezérek stóláját kétszeresre emelik, a harangozási díjakat a következőképpen szabják meg. Olasziban 1 harangozás díja 20 Pengő, Újvároson a kola [sic!] harang 20, a kis harang díja 10 pengő.

Az országos református lelkészi nyugdíjintézet Kossuth utcai 3. szám alatti bérház gondozását az elnöklelkész rendelkezése szerint Béczy Ernő egyházi házgondnokra bízzák.

Elrendelik, hogy a tanári és tanítói fizetések biztosítására a leánygimnáziumnál maradt készpénz is, amelyet Dr. Gyenge Jánosné az egyházi pénztárba beszolgáltatót, felhasználtsák.

Elrendelik, hogy a leánygimnázium kertészének fizetését december 31.-ig az elnöklelkész utalja ki és az állást január 1.-vel mondja fel neki.

Tudomásul veszik, hogy az október 17.-én elhunyt özv. Resch Mihályné végrendelete szerint vagyonának 1/3 részét az egyháznak hagyományozta.

Rendelik, hogy Olasziban a hétköznapi reggeli istentiszteletek a tél folyamán szüneteljenek.

Elfogadják Monus Sándor helyettes gondnok javaslatát, hogy a presbitérium összehívásáig jelen elnöki tanács intézze az egyház ügyeit a presbitérium helyett, a presbitériumnak teendő jelentés kötelezettsége mellett.

Több tárgy nem lévén elnöklelkész megköszönvén a lelkész, gondnok és presbiteri urak megjelenését a tanácskozást berekeszti.

Nagyvárad, 1944. december 13.

Csernák Béla
elnöklelkész

Rév

A révi református egyházközségnek, lelkészeinek a most folyó világháború forгатagán való átesésének leírása.

A most folyó világháború szelét akkor éreztük meg közelebből, mikor az erdélyi testvéreink menekülő vagon és kocsis sora községünk mellett elhaladt. A háború vihara közelebb jött s a húsunkba vágott, mikor a helybeli hivatalok közegek útra keltek a bizonytalanba. Mikor pedig október 13.-ára virradóra az elvonuló vonatörző és határvadász magyar katonaság a község vasúti és személyforgalmi 2. hídját felrobbantotta: benne voltunk a háborúban.

A faluból minden nadrágos ember elmenekült, egyedül én maradtam itt, részben látva azt a nagy szerencsétlenséget, ami mellett a menekülés történt, részben saját híveim, s pár hozzám eljött román ember kérésére, részben abból a tapasztalatból, hogy 1918-ban is ástem már megszálláson, nem történt semmi bajom, nagy lelki vívódások közt maradtam, s reá bíztam magam Isten megtartó, megmentő kegyelmére, amiben nem is csalódtam.

Október 14.-én déli 12 órakor érkezett elsőnek egy orosz kapitány, néhány katonával autón, s akit a község házában a magyarság nevében én is köszöntöttem. Barátságosan fogadott. Ugyanezen nap délután 3 órakor megérkezett egy román tábornok orosz és román tisztek kíséretében, akit a román lakosság diadal kapu alatt fogadott és üdvözölt. A tábornok megértésre, a kétnyelvű nép egymás megbecsülésére hívta fel a lakosságot, annak bejelentésével, hogy 4 román divízió fog áthaladni a falun, eltávozott. Kisvártatva megkezdte elvonulását a román csapat, kisebb orosz csapattal vegyülve s az utolsó divízió itt maradt éjjelre a községben.

A baráti szavak illúziója szétfoslott, melege 0 fokra süllyedt, megkezdődött a magyar házak sorba járása. Mindenki csak magával törődött a maga fészket védte. Nem maradt másom, csak az Isten, arra bíztam magam.

A harmadik katona csapat viziója után, mikor is mindenkit kiküldtek a szobából, hogy csak velem akarnak beszélni, órát, gyűrűt, italt kértek. Környezetem kérésére és unszolására az esti szürkületben eltávoztam hazulról, s a falu szélén egy nászommal barátságban levő román házban húzódtam meg éjszakára. Reggelre kelve szomorúan kellett tapasztalnom nagy tehertétel vagyok a házon, elárultak, hogy ott vagyok. Eljöttem, s a 15.-ét az erdőben töltöttem el az esti órákig, mikor is egy volt román feletemhez [sic!] akartam menni éjszakára, ki közel lakott az erdőhöz. Egy félromán ember utamat állta, hogy nem lehet megszökni, menjek vele az országútra, hogy átadjon az oroszoknak, mert neki

nem adtam ruhát a mi a községbe jött. Párszáz méternyi út után egyik hívemmel találkoztunk, akinek rábeszélésére, utamra engedett. Október 15.-ik éjjelt egy szénapadláson töltöttem egy falu szélén lakó hívemnél. 16.-án reggel haza jöttem a lakásomra, s az éjszakát, a helybeli román paptársam szívességét nem akartam visszautasítani, aki távollétem alatt többször keresett, nála töltöttem. Azóta itthon vagyok.

A házam valósággal szálloda lett az első időkben. Orosz tisztet láttam el szállással, vacsorával, akiket az előljáróság hozzám utalt.

A jó Istennek legyen hála, minden lelki-testi sérelem nélkül, a szokásos óra, élelem, apróbb-cseprőbb dolgok anyagilag elviselhető kára mellett, úsztam meg a megszállást.

Híveimet már nagyobb anyagi károk érteke jószág tartókat. A magyarok lovait, szerzősámától, kocsisától mind elvitték, pár vak és kapcs lábú ló kivételével. Itt maradtak ezek a fuvarozásból, fa és méshordásból élő emberek keresett nélkül. Magát az egyházat, mint legfőbbet semmi károsodás nem érte. A megszálló csapatok részéről, csupán a hidak felrobbantásakor templomunkon 3 darab nagy templomi ablak rámájával együtt benyomódott a légnymástól, természetesen ráma, ablak összetört. A megszállás után mintegy 2 hétre megjött a román csendőrség, de akiket pár nap múlva vissza rendeltek, s házkutatás alkalmával a lelkészi naplókat elvitték.

Istentiszteletet csak október 15. és 22.-én, 2 vasárnap nem tartottam, azóta rendszeren történik az istentisztelet megtartása. Természetesen eleinte csak nők, s a fiatalság jött, a férfiak házörzőbe otthon maradtak, mert kisebb-nagyobb orosz csapat be-be jár a falukba. Ma szélcsend és nyugalom van: a férfiak is látogatják az istentiszteletet.

A megszállás nyomán haláleset nem történt.

Az állami iskolában a magyar tagozaton, mikor a megszálló hatóság elrendelte az iskolák megnyitását: az ideiglenes 2. magyar tanító megjöttéig végeztem a beíratást, s mintegy 3 hétig tanítottam.

Hogy e száraz tények leírása vállamon 63 évvel mennyi lelki és ideg megrázkódtatást takar: az Isten a megmondhatója. Egyházam megőrzéséért, életem megtartásáért, a veszedelmeken való átvezetéséért Övé a hála, dicséret és magasztalás.

Rév, 1945. január 20.

Kulcsár Endre
lelkész

Siter

A 4300-1944. számú múlt évi december 5.-én kelt körlevelet ma 1945. évi január hó 11.-én megkaptam. Örömmel és Isten iránti hálával veszem tudomásul, hogy Méltóságod helyén van és semmi komolyabb baja nincsen. A körlevélben foglaltakat tudomásul vettük. Tiszteletteljes szeretettel jelentem, hogy én egyházközségemet egyetlen-egy pillanatra sem hagytam el, s híveimet a legkritikusabb órákban sem hagytam itt. Október hó 15., 22. és 29. napjain, ezen három egymásután következő vasárnapon a Siter és Szalárd között folyó harcok és hadműveleti ténykedések miatt nem tudtunk istentiszteletet tartani, de az óvó és rejték helyeken éjjel és nappal feleségemmel együtt-együtt szenvedtünk híveinkkel, illetve azoknak hol-egyik, hol-másik csoportjával, s velük együtt imádkoztunk. A Siter-Szalárd közötti harcok alkalmával kapott a templomunk is egy ágyúlövést, melynek folytán az előcsarnoknak egyik falán egy nagy úr támadt, s miután a gránát nem expendált a szemben lévő faltól visszaesett a padlózatra. A lövedéket ártalmatlanná tettem és mint történelmi emléket szeretném megőrizni. Egyébként a templom használható állapotban van, s november hó 5. óta rendszeren folyik az istentisztelet. Esketésnél, keresztelezésnél és temetésnél minden esetben igénybe van véve a lelkesi szolgálat. Az úri szent vacsorát adventkor is karácsonykor is kiszolgáltattam. A templomlátogatás semmit nem romlott. Karácsonykor 150-en vettek úrvacsorát. Az ünnep többi alkalmain telve volt a templom. Híveimet rendszeren, úgyszólván szakadatlanul látogatom. Egyházi és vallási szempontból a korszellemet és a hangulatot jónak tartom.

Az iskolákban most már rendszeren folyik a tanítás. Református iskolánkban a tanítónő Versényiné Bernáth Erzsébet (feleségem) végzi kötelességét, a másik tanerő Szabó Dániel kántor-tanító huzamosabb idő óta katonai szolgálaton van. Az állami iskolában a vallás-oktatás rendszeren folyik.

Anyagilag teljesen tönkre vagyunk téve. Kifosztottak mindenből. Ruházatunk és lábbelink gyenge, elégtelen. Pénzünk nincsen. Fizikailag és idegileg nagyon meg vagyunk viselve, de bízunk a jó Isten megsegítő kegyelmében.

Ezen jelentésemet alkalmilag Vitályos Sándor ifjú testvérünkkel küldöm, aki a ref. debreceni tanítóképző növendéke. Méltóztasson meghagyni neki, hogy ha bármikor is jön haza, jelentkezzen Méltóságodnál, hogy esetleg, rendelkezést, tanácsot és atyai szót hozzon részemre magával Méltóságodtól, mert úgy is nehezen vártam már, hogy némi kapcsolatom legyen legalább főhatóságommal.

Isten áldása maradjon Méltóságodon, kedves családján, életén és főpásztori munkáját kísérje a jó Isten segedelme.

Siter, 1945. január 11.

Versényi Sándor
református lelkipásztor, volt kolozsvári tanítvány

Szalárd

A Vörös Hadsereg 1944. október hó 15.-én történt bevonulása előtt távozott el Szennyessy József lelkipásztor családjával együtt és Nagy Dániel segédlelkész, szórványgondozó. Így maradtam egyedül a lelkészek közül, az egyházközségnek díjlevéllel megválasztott önálló állami vallásoktató lelkésze.

A harcok során templomunk fedélzetet érte találat s ablakai rongálódtak meg. A romlást a harcok elvonulása után a hívek önkéntes adományából javíttattuk ki. Más egyházi épület nem szenvedett említésre méltó rongálódást.

A lelkészi hivatal rendezés alatt álló irattára a harcok során szétszóródott. Irattári mutató hiányában csak nehéz és hosszantartó munkával lehet megállapítani az irattár anyagában esett kárt. Az anyakönyvek hiánytalanul megvannak. Megvan a presbiteri gyűlésekről vezetett jegyzőkönyv is hiányosan.

A távozó lelkipásztor az egyházi páncélszekrény kulcsait Sipos János gondnoknak adta át. 1944. november 12. után tartott vizsgálat során a páncélszekrényben 14.84 Pengőt, Kerekes Imre harangozónál 53.55 Pengőt. (perselypénzt) találtam. Az egyházközségnek 1944. október 15. előtti anyagi állapotát nem tudom áttekinteni, mert a gondnok minden ilyen természetű kérdésre, akár én, akár a presbitérium teszi fel, megtagad minden felvilágosítást azzal az indoklással, hogy ő nem vezetett anyagi számadásokat. Nem lehet megállapítani az építésre váró református otthon beszerzett anyagában levő hiányt sem, mert nincs meg az anyagelszámolás. Evégből kértem, hogy míg akár a lelkipásztor hazajön, akár az illetékes egyházi felsőbb hatóság az 1944. október 15. előtti állapotokat megvizsgálja, az átmenetileg lelkipásztor nélkül maradt egyházközség anyagi ügyeinek, 1944. november 12. utáni intézésére, pénztárost rendeljen ki a presbitérium, akit Sipos Imre presbiter személyében mellém is rendelt.

Az egyházközség hitélete a harcok elvonulása után elmélyült. A Vörös Hadsereg bevonulása után rövid ideig utcánkenti háziistentiszteleteket tartottam. A Vörös Hadsereg által szervezett katonai parancsnokság rendeletére 1944. november 12.-től ismét megkezdhetjük a templomi istentiszteletünket. Zavartalan a temetés, keresztelés, esketés. Pótoltam az anyakönyveket. Megindult az iskolákban a vallásitanítás. Úrvecsorát osztottam az egyházközségben adventre és karácsonyra, Újfégyvernek szórványban karácsonykor. Egy temetéssel kapcsolatosan meglátogattam Alsótótfalu szórványunkat. Az újesztendővel megindult a konfirmációra való előkészítés.

A nagyváradi tanfelügyelőségtől kapott felhívásra, az állami népiskolában az V-VI. osztályt vezetem. Erre annál is inkább kényszerültem, mivel az egyházközség, az elmúlt évi anyagi elszámolás hiánya miatt, valamint 8500 Pengőt kitevő banki tartozása miatt, olyan súlyos anyagi helyzetben van, hogy nem tudja megélhetésemet biztosítani, a lelkipásztori díjlevél megsértése nélkül. 1944. szeptember havától nem kaptam fizetést és a hívek természetbeni adományából élünk Isten kegyelméből.

Amikor jelentésemet zárom, kérem Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Urat, hogy rendelkezzen velem. Egyházközségünk a lelkipásztor hazaérkezése, illetve hivatalba lépése után önálló vallásoktató lelkészt fenntartani nem tud, ezért már most azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok a Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Urhoz, méltóztassék engem a lelkipásztor hazaérkezése, illetve hivatalba lépése után valahova kirendelni.

Szalárd, 1945. február 8.

Eszenyei Gyula
vallásoktató lelkész

Told

A körlevélben foglaltak alapján presbitérium az alábbiakban teszi meg jelentését az egyházközségünkben 1944. szeptember 1. óta történt eseményekről:

Lelkipásztor október 10.-én távozott el a községből azzal, hogy feleségét, 3 gyülekezetbeli leánnyal Nyíregyházán lakó szüleiknél, gyermekeikkel együtt, biztonságba helyezi, ő pedig visszatér. Kocsival indultak Nagykereki állomásra, honnét vonattal szándékoztak tovább utazni. Amint Nagykerékibe érkeztek, az orosz katonaság éppen lőtte a falut, lovunkat aknatalálat érte, ők Isten csodálatos kegyelméből sértetlenek maradtak. Innét másnap Toldra akartak visszatérni, az oroszok azonban ebben megakadályozták őket. Így aztán Kismarja községbe gyalogoltak át. Ide két nap múlva a német katonaság bevonult, akik teherautóval egészen Nyíregyháza mellé, Oros községig elvitték őket, honnét 14.-én estére gyalog érkeztek haza kétségbeesett szüleik nagy örömeire. Lelkipásztor miután, amint szándékába volt, visszatérni nem tudott, jelentkezett a középzsabolcsi egyházmegye esperesénél, aki megbízta a nyíregyházi középiskolákban a vallástanítás ellátásával. Ennek alapján november 20.-tól december 23.-ig tanított a fiú- és leánygimnáziumban, fiú- és leánypolgáriban és a felsőkereskedelmi iskolában. Karácsonyra pedig visszatért gyülekezetébe, hol örömmel és szeretettel fogadták, a szeretet ünnepén, a teljesen megtelt iskolateremben, a zokogó gyülekezet Isten iránti hála érzésével járult az úrasztalához.

Lelkipásztor bár látta, hogy a gyülekezet igaz szeretettel fogadta és méltányolta, hogy előbb visszatérni nem tudott, mégis december 31.-én szabályszerűleg összehívott egyházközségi közgyűlést tartott, amelyen előadta a velök történt eseményeket. Mivel úgy gondolja, esetleg vannak olyanok, akik nehezményezik távollétét, azért a gyülekezet rendelkezésére bocsátja lelkési állását. Kérte döntsenek: a régi szeretettel fogadják-e őt vissza, vagy nem? Ha többség amellet nyilatkozik, hogy nem óhajtják őt továbbra pásztorunknak, abban az esetben lemond toldi lelkési állásáról.

Lelkész a fentiek előadása után elhagyta a teljesen megtelt iskolatermet. A szavazást Nagy Lajos kántortanító vezette le. A feltett kérdésre a jelenlevők, kettő kivételével, egyhangú lelkesedéssel amellet nyilatkoztak, hogy Fintor Béla lelkipásztort a régi szeretettel fogadják vissza pásztorunknak, reá, családjára és munkájára Isten gazdag áldását kérik!

A gyülekezet éljenzése közben visszatérő lelkipásztor meghatott szavakkal köszönte meg az irányában megnyilvánuló bizalmat és ragaszkodást, ígérte, hogy igyekezni fog, Isten segítségével, az eddiginél jobb, odaadóbb pásztor lenni, a gyülekezet minden egyes tagjára Isten áldását kérte!

Nagy Lajos kántortanító október 5.-én munkaszolgálatra lett behívva, feleségével eltávozott a községből, hová november 8.-án tértek vissza.

Béres Józsefné, született László Zsuzsanna tanítónő nem távozott el a községből.

Községünkbe október 15.-én, 2 napos súlyos harc után vonult be az orosz, illetve nagyobb többségben román katonaság. Bihar vármegyében községünk esett el utoljára, az ide beszorult magyar és német katonaság nagy nehézségek árán tudott egy dűlőúton a gyűrűből kitörni.

A harcok súlyosságát mutatja, hogy községünk határában 8 tank, több ágyú és gépkocsi van kilőve. A lelkészi lakást egy aknatalálat érte, mely a tetőt és az előszoba mennyezetét átszakította. Több házat ért kisebb-nagyobb találat, legsúlyosabb rongálódást azonban templomunk, ifj. Török Zsigmond és Kósa Lajos egyháztagok háza szenvedett. Ezek lakhatatlanok, templomunkban pedig istentiszteletet tartani nem lehet: tetőzete összelöve, a mennyezet átszakadt, az oldalfalakon 3 nagy rész tátong s hogy a súlyosan összelőtt tornyunk még ma is áll, azt erős, szilárd építményének köszönhetjük.

Bár templomunk súlyos rongálódása szomorúsággal tölt el bennünket, annál is fájdalmasabb azonban, hogy a bevonuló katonaság minden ok és indoklás nélkül agyonlőtte: Béres Károly, Kondor Béla és Molnár László egyháztagokat, valamint az idemenekült 5 ugrai és 1 váradszőlősi férfit. Aknatalálat következtében meghalt: id. Tóth Sándor, Tóth József, Tóth Imre és Sajtós Mihály egyháztag.

A katonaság, fájdalom, bántalmazta gyülekezetünk nőtagjainak nagy többségét. A ló-és kocsiállományunkat mind, a szekereket és más jószágokat pedig nagyrészen elszállította.

Isten kegyelméből harangjaink, klenódiumok, anyakönyvek, presbiteri jegyzőkönyv sértetlenül megvannak. Az egyházi pecsétek azonban elvesztek, az irattár szétdúlva: egyházkerületi és megyei jegyzőkönyvek, számadások nagyrésze, a paróchiális könyvtár XV. és XVI. kötete, az iskolai könyvtárak nagyrésze, a paróchia ablakán lévő és az egyház tulajdonát képező 4 darab rolló, a melléképületeken lévő több ajtó, a kerítés sok helyen megsemmisült.

A lelkipásztor berendezései, könyvei (néhány kivételével), edényei sértetlen állapotban megvannak, azokat a gyülekezet tagjai megőrizték. Sajnos a jószágállománya: 6 darab disznó, körülbelül 80 darab baromfi, körülbelül 50 mázsa szemestermény, több mázsa burgonya és takarmányrépa megsemmisült, elvitték a katonák palástját is, néki és családjának több értékes ruhaneműjével együtt.

Kántortanítónak eltűnt sok edénye, s úgy az ő, mint felesége fehérneműit majdnem mindet, ágyneműikből és ruhaneműikből többet elvittek. Bútoraik sértetlenek maradtak.

A tanítónőtől 4 darab lovat, szekeret, 3 lóra való szerszámot, körülbelül 30 darab baromfit, több ruhaneműt és ágyneműt, sok búzát vittek el 3 család méhe, több mázsa tengerije és takarmányrépája pusztult el.

A presbitérium tagjait is hasonlóan több-kevesebb kár érte.

Iskolánkban a tanítás november 20. óta 2 tanerővel folyik.

Községünkben a normális élet visszaállítását, sajnos, mind a mai napig megzavarja az, hogy a szomszédos Okolicsányi tanyán többszáz lóval katonaság állomásozik, ahová naponta rendszeresen 3 szekér és 20 férfi munkaező jár robotra, de sokszor 15-20 szekeret és 60-80-100 férfit és nőt is kihajtanak. Élelmiszer, edény, ágynemű stb. tekintetében pedig naponta olyan követeléseket támasztanak, hogy rövidesen teljesen kiélik a falut.

Presbitérium a fentiek ismertetése, az átélt szenvedések, súlyos megpróbáltatások után sem hallatja azonban a zúgolódás szavát és nem csügged el, hanem a pásztor és gyülekezet hálaadással gondol a megtartó, kegyelmes Istenre és boldogan nyitja meg szívét az örvendetes Igék előtt: „... *hű az Isten, aki nem hagy titeket feljebb kísértetni, mint elszenvedhetitek*”. (I. KOR. 10:13) „*Dícsérvétek az Urat. Magasztaljátok az Urat, mert jó: mert örökkévaló az Ő kegyelme.*” (Zs. 106:1) „*Tudjuk, hogy azoknak, akik Istent szeretik, minden javukra van.*” (RÓM. 8:28)

Told, 1945. január 31.

Nagy Lajos
presbiter, jegyző

Szilágyi János
gondnok

Fintor Béla
lelkész

Váncsod

Istennek hála: egyházközségemben az orosz megszállás okozta károk olyan jelentéktelenek, hogy azoknak eddigi nem jelentése e körülményben leli magyarázatát.

Rongálások mindössze a templom és környéke körül történetek, amennyiben az előbbinek a teteje lyukadt be egy helyen, (már helyre van állítva!) s az eresz alatti kis rész szenvedett sérelmet, s néhány ablaküveg tört össze, míg a belső részen a pallás (mennyezet) vakolata szakadt le egy kis darabon, az utóbbinak pedig pár zsaluját érte lövedék a vakolatnak itt is jelentéktelen sérelmén kívül!

A templomot illetőleg legnagyobb panasszal még az orgonát illetően lehetünk, mert ennek a sípjai odavannak, s használni ez instrumentumot egyáltalán nem lehet.

Egyéb épületek sértetlenek. A lelkészlakon lévő úgynevezett „irodát” azonban teljesen felforgatták, az egyház pánccelszekerényét összetörték úgy, hogy azt használni többé nem lehet. Az iroda rendbehozása azonban a lelkész részéről már teljesen megtörtént.

Személyeknek bántalma nem esett. A tanítók közül kettő állandóan a községben tartózkodott a megszállás ideje alatt, de a másik három sem volt sokáig távol egyen, egyik tanítónőn kívül, akinek igazolása (érthetetlen okból) még mindezeideig nem történt meg, s aki így még máig sem foglalhatta el hivatalát.

Én magam is folyton a helyemen voltam.

Váncsod, 1945. november 29.

Német István
lelkipásztor

Zsáka

Istennek legyen hála, Zsáka községünk harc nélkül jutott az ellenség birtokába, így sem emberéletben, sem épületekben kár nem történt. Az orosz hadsereg átvonulása alkalmával a templomban őrzött kisebbik úrasztali kehely (1636. évi) eltűnt. Irattárunk fel lett dűlva, s elveszett a presbiteri jegyzőkönyv és iktatókönyv, valamint a lelkészi hivatalos pecsét. Pótlásuk folyamatban van. Egyházi s vallási életünk gyakorlásában különösebb fennakadás nem volt (mindössze 2 vasárnap nem tartottunk istentiszteletet, az átvonulás miatt). Lelkész nem menekült el, presbitériummal s a hívekkel az érintkezést a legváltáságosabb időben is fenntartotta, úgy hogy a folytonosság egy pillanatra sem szünetelt. Kántorunk, vitéz Lévay Géza a katonai szolgálatról még a mai napig sem tért vissza. Helyettesítéséről a presbitérium gondoskodott Bakóczy Imre állami tanító, presbiter személyében.

Megállapította a presbitérium 1945. július 22.-én tartott gyűlésében

Zsáka, 1945. július 22.

Szántó Gábor
gondnok

Gerzsenyi István
lelkész

V. rész

DEBRECENI EGYHÁZMEGYE

Asszonyvására

A hadiesemények folytán két tragikus halálesetünk volt.

Száldobágyi József 66 éves községi bíró, 1944. október 21-én vérmérgezésben – mivel orvoshoz nem mehetett – súlyos szenvedések között halt el. Egyházi szertartás nélkül kellett saját kertjében eltemetni.

Kovács Sándor 72 éves gazda, 1944. október 21-én kézigránát robbanásától halt el. Egyházi szertartás nélkül, saját kertjében temettetett el.

Kovács Károly 12 éves fiú, ki szintén nagyapjával volt, a kézigránát robbanásától súlyos altesti- és lábsérülést kapott, most is nyomorék.

Páll Sándor 14 éves fiúra egy ittas katona tréfából reálőtt. A golyó mellén átmenve, hátán jött ki. A gyermek csak Isteni csodával menekült meg, mivel egy hónapág orvosi kezelés nélkül volt. Nagy kérésre majdnem haldokolva engedte meg a Katonai parancsnokság, hogy Nagyváradra a kórházba szállíthassák. Csak nemrég került haza szüleihez.

Tar János 50 éves embernek srapnel szilánk altestét összeroncsoolta, alig bír most is mankóval járni, nyomorék maradt.

Darabont Eszter 60 éves asszonnak karját érte a srapnel szilánk.

Katona Sándor 60 éves Véd tanyai dohányost gránát érte, csípő és altesti súlyos sérülése van.

Legnagyobb és legsúlyosabb megpróbáltatás a nőket és fejletlen leányokat érte, akik közül többen még most is orvosi kezelésre szorulnak.

Egyháztagok általában állatokban, termény, ágynemű, bútorösszetörés, ruha és fehérneműkben, meg apróbb dolgokban szenvedtek nagy kárt. Nincs ember, aki ne károsodott volna.

Épületekben kárunk nincsen, mivel a faluban harc nem volt.

Templomi terítők, kelyhek és mindenféle értékes tárgyak a lelkészlakon el voltak rejtve, részben elásva, s így hiánytalanul megvannak. Ugyancsak így voltak eltéve az anyakönyvek és a többi összes egyházi könyvek is.

Az irattár teljes egészében megvan.

A templomi úrasztali és szószék terítők lelkészlakon voltak elrejtve, s épségben megvannak.

A fent említett egyházi értékek a múlt év december 14-ki presbiteri gyűlésen be lettek a presbitériumnak mutatva, s 2. szám alatt jegyzőkönyvileg igazolva vannak.

Sajnos, nem mondhatjuk ezt az Erdélyi Imre gondnoknál lévő készpénzről. A bevonuláskor Gondnokot lakásából kizavarták, az egyház ládáját feltörve, abból 2.300 pengő készpénzünket elvitték. Az annál súlyosabban érinti egyházunkat, mivel az eddig kapott iskolai és egyházi községi segélyt, az 1944. évre a közbejött események miatt nem kaptuk meg. Rendelet hiányában most már kétséges, hogy egyáltalán megkapjuk-e.

Mivel lelkész már korábban tábori szolgálatra vonult be, családja, vagyis felesége, súlyos beteg 88 éves édesanyjával és szintén beteg bátyjával állandóan a lelkészlakban tartózkodnak.

kodott. Csak így sikerült az egyház értékeit, könyveit, irattárát állandóan figyelni és megtartani.

Ellenben saját dolgai, ruhái, fehérnemű, ágynemű, üveg és régi családi porcelánjai, melyek egy része a bombázás elől a pincébe lettek letéve, össze lettek lövöldözve, részben elvive, vagy széttaposva. Értékes könyvtárából sok könyvet, iratot elégettek.

A napokon át tartó állandó főzés – kb. 45 tyúkot kellett sajátjából megtakarítson és elkészítsen, – éjjel-nappal egyfolytában, lelkésznet teljesen kimerítette, de Isten segedelmével, talán, hogy két beteg feküdt mellette, (konyhába költöztek ki, a lakás és udvar tele volt katonával és állatokkal), vagy talán az, hogy több nő volt a csapattal, fenyegetéseken kívül bántódása nem esett.

Az igazgatótanító nővére, ki a nehéz napokban pincékben rejtőzködött, fehérneműt és apróbb holmijait veszette el.

Az elmenekült tanítónő itt maradt holmijai elpusztultak, elvesztek. Házát, bútorait, terményeit a Katonai parancsnokság lefoglalta.

Gondnok nagyobb károkat nem szenvedett.

Jelenleg a presbiteri gyűléseket mint helyettes elnök, a Főjegyző úr vezeti teljes megelégedésére mindenkinek. Az egyházi könyvelést, levelezést és lezárásokat lelkésznet látja el.

Az értékek és könyvek jelenleg is a lelkészlakban állandó felügyelet alatt vannak. Ügyszintén a templomi terítők is, csak az Isteni tisztelet alatt vannak a templomban.

Az egyházi adóból begyűlő pénz jelenleg a községházán egy külön vasládában van letéve.

Mi mindent megteszünk az értékek biztonságára nézve, és bízunk az Úristenben, hogy továbbra is megőrzi azokat nekünk.

Asszonyvására, 1945. január 24.

*Pálur Istvánné
református lelkésznet
egyházi jegyző helyett*

Álmosd

Gyülekezetünkben és községünkben a szeptember hava óta bekövetkezett hadi eseményeknek 3 áldozata volt, 2 református férfi, Hermeci József és Bihari Mihály és egy görög katolikus asszony, Gombos Gáborné – mind hárman, orosz katonai fegyverek áldozatai.

Az egyházi épületeket külső falazatukban súlyosabb kár nem érte, nagyon sok épületünk ablakai be vannak törve, a rollók letépvé és elrabolva, az iskolai padok közül nagyon sok van megrongálva, 4 darab teljesen szét van törve, ajtók meg vannak sérülve, a záruk jó részben eltörtettek és megrongáltattak, az egyház vertheim szekrényé szét van zúzva - e címeken az egyház kára a vertheim szekrényen kívül, circa 4000 pengő - a vertheim szekrény értéke fel nem becsülhető a mai viszonyok között.

Anyakönyveink, úrasztali felszerelésünk, keresztelő edényünk, templomunk, orgonánk ez idő szerint épek és sértetlenek, és teljes egészükben megvannak. A templom ajtóinak zárait is feltörték.

Levéltárunkban már nagy a veszteségünk - főként az egyházmegyei, kerületi, konvenciói és zsinati jegyzőkönyvekben, a paróchiális könyvek pár darab kivételével megvannak és sértetlenek. Az egyház folyó évi anyagi ügykezelési naplói szintén megvannak - a levéltári hiányok a melegebb idő beálltával pontosan megállapíthatók - kimutatásunk alapján.

Ifjúsági könyvtárunk, egyesületi felszereléseink, értékes és igen nagy szeretetvendégségi edényeink, kancsóink, csupraink, poharaink, tányérjaink, kanalaink, stb. a bekövetkezett események martalécai lettek. E címeken kárunk circa 3000 pengő.

Iskolai naplóink, könyvtárunk jó részben sértetlen és ép.

Pénzbeli vesztesége közszükségleti pénztárunknak 2790 pengő 31 fillér - letéti és más természetű pénzbeli kárunk 1364 pengő 14 fillér - összesen 4159 pengő 5 fillér.

A belhivatalnoki karból szeptember 1-óta is Székelyhidy Béla és felesége, Katona Mária tanítónő, Baranya Pál tanító végezték munkájukat. Füzes Gyula kántortanító katonai szolgálatot teljesített, Dobos Katalin tanítónő szeptember hóban nem tért vissza szolgálati helyére, s előbb beteg szabadságot kért, később október 1-i hatállyal állásáról lemondott. Baranya Pál, mint levente köteles, szeptember 29-én, a Levente ifjakkal ismeretlen helyre távozott, s máig sem tért vissza.

Székelyhidy Béla református lelkész és felesége, Katona Mária tanítónő a körülmények kényszerítő hatása alatt - október 17-től november 2-ig - távol voltak a gyülekezet-től s egy harmadik községbeni tanyán szenvedték át e rendkívüli idők minden viharzását, és megfosztva jó részben a magukkal hozottaktól - lovaktól, szekértől, stb. - tértek vissza egyházunkba. Füzes Gyula kántortanító november 18-án érkezett haza katonai szolgálattól.

November 5-ike óta az Istentiszteletek vasárnap délelőtt és délután megtarthatnak, hétköznapokon ha a hívek jönnek.

December 2-án az október 15-től szünetelő iskolában a tanítás kezdetét vette, s azóta 3 csoportban a tanítás zavartalanul folyik. A körzeti iskola felügyelő (állami) Székelyhidy Béláné Katona Mária, Füzes Gyula helyi tanítónőt és tanítót, és Vargha Irén debreceni állami népiskolai tanítónőt - utóbbi január 2-án történt távozása után - Rátonyi Irma II. éves tanítóképző intézeti növendéket állította be református iskolánkba tanerőként. A tanítás és munka eredményét súlyosan gátolja, hogy a növendékek 50 %-ban sem látogatják a tanítási órákat.

A gyülekezet benső élete a viszonyokhoz mérten megfelelő, a mai Istentiszteleten már egészen normálisnak volt mondható a templomi gyülekezet. Az asszonyok és leányok szép számmal járnak templomba, a férfiakat és ifjakat gátolja az istentiszteletek látogatásában a folytonos robot. Jól esik hinni, hogy ezek mérséklődése vagy megszűnése után csak javul a helyzet.

Az egyházi közterhek viselése is tűrhető, eltekintve a vagyonos, elmenekült egyháztagoktól, akiket távozásuk előtt szóban és írásban is felhívtam adóik rendezésére, a pusztai igényre pedig egyebet azonban nem tettek, bár feltártam egyházi adóink rendezésének fontos

voltát és szükségességét – s ők fizetvén az egyházi terhek tekintélyes részét vagyonuk alapján – egyházunk, mely eddig anyagiakban teljesen rendezett volt, készpénz készletének elvesztése folytán is súlyos nehézségekkel küzd.

A belhivatalnokok a lelkész rozs járandóságán kívül, melynek értéke meghaladja a 2 ezer pengőt, ki vannak fizetve, e lelkészi járandóság kiegyenlítésére kevés a remény, a folyó bevételekből az állami és községi adók jó része is fizetetlen még.

A belhivatalnokok közül a lelkész szenvedett súlyos és tragikus károkat, elveszítvén egy élet munkájának az eredményét, megrabolt lakásában, gazdasági eszközökben, jószágokban, 60 hektó bor, százhektónyi üres boros hordó, értékes ruhák, szőlőbeli felszerelések, stb. eltűnésében. Füzes Gyula kántortanító is elvesztette minden felső és alsó ruháját, valamint elrabolták a Baranya Pál itthol maradt ruháit is.

Istenben rendületlenül bízó szívvel akarátán megnyugodva igyekszem, ha nem is régi energiával, de becsülettel végezni tovább is munkámat, esdve kérve az örökkévalóság Urát, adjon erőt, kegyelmet porszemnyi munkám végzésére.

Püspök Urunknak is erőt, egészséget kívánva vagyok mély tisztelettel

Álmosd, 1945. január 14.

Székelyhidy Béla
református lelkész

Bagamér

Hivatkozva Főtiszteletű Püspök Úr 4300/1944. számú nagybecsű körrendeletére, mély tisztelettel jelentem, a bagaméri református egyház káraitól, áldozatairól s más veszteségeiről már ez év márciusában jelentést küldtem Főtiszteletű Püspök Úrhoz és nagytiszteletű Esperes Úrhoz Székelyhídra, s mivel ez a jelentés mai napig sem érkezett meg, úgy azt ismételtén, az alábbiakban teszem meg.

Bagamér községben az orosz-román csapatok 1944. október 17-én harc nélkül vonultak be. Az orosz sereg elől visszavonuló németek Kanalas Károly 48 éves református sármunkást partizánnak gondolva 1944. év október 14-én lelőtték. A bevonuló orosz katonák a közülük zabráló két orosz katona agyonütése után, ártatlanul tettesnek Czobe József 33 éves református napszámost gondolva 1944. október 27-én agyonlőtték, ifj. Dandé Imre jómódú gazdát pedig, aki állítólag a két orosz katonát agyonlőtte saját szőlőjében, az orosz katonák ismeretlen helyre hurcolták el. E polgári áldozatok, a rendkívüli idők miatt egyházi szertartás és harangozás nélkül temették el.

A belhivatalnokok közül a községi főjegyzővel és másokkal együtt Csokonay József református lelképásztor és felesége is elmenekült az orosz csapatok bevonulása előtt pár nappal a vasárnap délelőtti istentisztelet elvégzése után, minden bejelentés nélkül a Dunántúlra, Kapoly községbe, ahonnan csak 1945. március hó 30-án érkezett vissza Bagamérba családjával.

Nem menekült el Taar Ferencz igazgató tanító és Taar Mihály III. számú református tanító, akik mindvégig helyükön maradtak. Nagy József II. számú és Csurka Gabriella IV. számú tanítók szüleikhez Nagylétára, illetve Vámospércsre mentek haza a bevonulás előtt.

Csokonay József lelkipásztor elmenekülése után a gyülekezet kívánságára az itthon maradt tanítók Halász András debreceni vallásoktató lelkészt kérték fel a lelkészi teendők elvégzésére, aki a bombázás elől felesége szüleihez jött ki, s itt tartózkodott 1945. január hó végéig, és szívesen látta el a lelkészi szolgálatot a tanítók, s néha az álmosdi lelkész segítségével. A helyben maradt tanítók még a község vezetését is átvették, és 1944. év december 19-ig maguk végezték a főjegyzői teendőket, amikor is aztán a helyzet engedvén, a község új helyettes jegyzőt kapott, s a felekezeti iskolánkban a tanítás kezdetét vehette 1944. december 19-én 3 tanító és Pettes Andor I. éves joghallgató - helyettes tanító közreműködésével. Ez utóbbi, mint Csurka Gabriella IV. számú tanerő helyettese működött 1945. március 15-ig.

Az egyházközség tisztviselői anyagi javakban súlyos károkat szenvedtek. Különösen felbecsülhetetlen a kár a parochián, a lelkész és egyház berendezését és felszerelését illetőleg.

Épületek tartozékaiként elpusztult: 24 ablak, 11 ajtó s kerítések.

Berendezésekben, felszerelésekben: 1 asztal, 5 lóca, 24 szék, 1 fogas, 1 láda, 1 wartheim szekrény, 1 kályha s csövek, stb.

Elpusztult az egyháznak levéltára, irattára – 1944. évi számadó gondnok pénztárkönyve is –, és a paróchiális könyvtár (4 darab kivételével).

Az anyakönyvek és klenódiumok is csak hiányosan maradtak meg. A klenódium közül eltűnt: 1 legrégibb arany úrvacsorai pohár, 1 ezüst úrvacsorai töltögető kancsó, 1 tányér, 1 ezüst keresztelőkancsó (71 úrasztali terítők 3, egy dísz, 2 fehér vászon, kivételével mind elvesztek).

Ügyszintén az iskolánál nagy a kár: berendezés és felszerelés: 46 darab földrajz szemléltető eszközök: 10; számtan- és mértani eszközök 3; történelmi képek: 42; természetrajzi eszközök: 18; term. tan. e: 23; segély és ifjúsági könyvtár: 24, s más szakkönyvek.

Belhivatalnokok mind igazolva lettek, kivéve Csokonay József lelkipásztort, akit a nép nem akar visszafogadni. Jelenleg Álmosdon tartózkodik. Ügye még mai nap is az egyházi főhatóság előtt elintézetlen van. Helyettes lelkész 1945. január 24-óta Ármós Zsigmond Hiripről, a románok által kikényszerített református lelkész. Igazolása megtörtént.

Bagamér-Debrecen, 1945. december 28.

Ármós Zsigmond
helyettes lelkész

Bakonszeg

1944. év szeptember havának első 25 napjáig minden rendjén megy az egyházközségben. Az iskola rendes időben megkezdí működését 3 tanerővel: Tóth Ferenc igazgató tanító, Szabó Katalin és Illyés Edit tanítónőkkel. A negyedik tanerő Papp Ferencz kántortanító, mint katona a jutasi tartalékos tisztí tanfolyamra lett vezényelve még augusztus hóban, ki mindez ideig nem adott életjelt magáról. A tanítás 3 tanerővel zavartalanul folyik.

Szeptember hó 25-én kedden reggel ama téves hírt tejed el, mit a községben dobszóval közhírré tett előjáróság, hogy Nagyvárad elesett, s aki akar és tud, meneküljön. E nap reggelén tanítás megszűnik az iskolákban.

Illyés Edit tanítónő szeptember 26-án elmenekül, s azóta életjelt nem adott magáról.

A menekülők karavánjai vonulnak át nap mint nap községünkön. A propaganda mind nagyobb méreteket ölt. Az ágyúszó hol távolabbról, hol közelebből hallatszík. Október elejétől mind közelebből.

A nagy propaganda hatása alatt Szabó István lelkipásztor is feleségével s 3 felnőtt leánnyával, köztük Szabó Katalin tanítónővel, féltve leánygyermekét, október hó 7-én este ½ 8 órakor elmenekül. 1945. év február hó 11-én vasárnap érkezík haza Litke Nógrád megyei községből, hol a megszállás érte. Három leánya pedig, köztük Szabó Katalin tanítónő, május hó 27-én vasárnap a késő délutáni órákban érkezík haza szerencsésen.

Tóth Ferencz igazgató tanító október hó 14-én - mikor a községet hat hullámban éri a bombatámadás - menekül el Budapestre. 1945. év február hó vége felé visszatérőben Berettyóújfaluban a rendőrök elfogják. Sorsáról nem tudni.

A BOMBÁZÁS ÁLDOZATAI:

Az 1944. év október hó 14-iki községünket ért bombázás alkalmával bombaszilánkoktól meghalnak: Borsa Imre 43 éves, Incze Beniamin 50 éves, Kovács Juliánna Barta Sándorné 35 éves, Barta Rebeka id. Tikos Jánosné 57 éves, október hó 23-án légnyomás következtében Ecsedi Balázs 63 éves egyháztágot.

Az 1944. év október 14-iki bombázás alkalmával teljesen elpusztul a következő egyháztágot háza: Takács Imre, Boros Péter, Boros Imre, özv. Miskolczy Barnáné, özv. Orosz Sándorné, Szőke Imréné, vitéz Kovács Károly különálló kamrája, s több egyháztágot háza kisebb, de helyre hozható sérülést kap, s több egyháztágotnak az udvarán behordott takarmány ég meg.

ISKOLA:

Az iskolában a tanítás 1944. év december hó 7-én kezdődík meg újra. A helyi orosz parancsnok s előjáróság a tanítókul beállítja: Farkas Beniamin okleveles tanítót, Jakab Árpádné szül. Incze Erzsébet helyettes postamesternőt, Kovács Irmát özv. Bod Emilné, volt kántortanító özvegyét ideiglenes tanítókul, azóta zavartalanul tanítanak.

EGYHÁZ ANYAGI KÁRAI:

1944. év október hó 15-én vasárnap, a templom tornya bádogtetőzetét több lövés éri s a sűrű egyházmelletti lövések cca 1 ½ négyzetméter körzetben a bádog tetőzetet felszakítja, mely még ma is úgy van. A templomtorny kőfalát 8 méter magasságban lövés éri, és kisebb lyukat csinál, mely ma is úgy van. A templom oldalfalát a papírszék felett éri lövés, mely nagyobb rombolást csinál, melyet egyház gondnoka Pikó Imre Harastoszi Gyula mesterrel helyrehozott.

Templom, iskolák és belhivatalnokok lakásán 65 ablak karika törik be. Iskolák ablakai rendbe hozott.

A wertheim pénzszekrényt a német katonák törik fel, s teszik hasznavehetetlenné.

A gyülekezet tagjai közül többen felhasználva a zavaros helyzetet, a templom úrasztali fekete terítőjét, 1 darab úrasztali ezüst tányért 1872-ből, 1 darab vörösréz tányért 1738-ból ellopják. Az orgona 1 néma sípját, 2 perselyt megrongálnak, persely helyre hozott. 150 mázsa tűzifát, melyet az egyház az iskolák téli fűtésére szerzett be, s mely a lelkesi udvaron az ólban volt elraktározva, egyháztagok elhordják.

Az egyháztagok ellopnak: 2 irodai széket, 6 nagyobb 2 kisebb ablakszárnyat, 5 darab létrát, 44 darab deszkát, 3 berakott tűzhely tetejét, 3 vedret, 1 kútostort, 50 darab cserepet, 1 darab iskolai víztartó-bádogot, 16 folyóméter vízlevezető csatornát, 1 darab kályhát, 8 méter kályhacsövet, 6 darab ól, árnyékszék és verem ajtót.

Ezekből csak 2 tűzhely tetejét sikerült ez ideig visszaszerezni.

Parochiális könyvtár mutatója elveszett. Megmaradt 67 darab könyv.

JEGYZŐKÖNYVEK:

Zsinati napló megmaradt 2 darab 1891-ből. Zsinati jegyzőkönyv megmaradt 2 darab 1891, 1928-ból. A többi elveszett.

Konventi jegyzőkönyvek: 1885-től 1940-ig van. Hiányzik: 1896, 1898, 1906, 1910, 1919, 1921, 1932-től 1935-ig, 1937. évi és 1940-től máig. Maradt: 51 darab.

Egyházkerületi jegyzőkönyv: 1860-tól 1941-ig van. Hiányzik: 1877-től 1882-ig, 1887, 1889-től 1891-ig, 1894, 1912, 1913, 1924, 1928, 1930, 1940. évi és 1942-től máig. Maradt: 108 darab.

Egyházkerületi statisztikai kimutatás van: 20 darab. Hiányzik: 1854-től 1856-ig, 1860, 1861, 1863, 1866, 1874-től 1876-ig, 1878, 1882-től 1897-ig és az 1899. évi.

Egyházmegyei jegyzőkönyvek: 1869-től 1935-ig van. Hiányzik: 1874, 1877, 1881-től 1896-ig, 1898, 1899, 1908, 1913-tól 1916-ig. 1919, 1927, 1932-től 1934-ig, 1936-tól máig-évi. Maradt 490 darab.

HIVATALOS LAPOK:

Csak az 1934. és 1935. évi van meg hiányosan, a többi évfolyam mind elveszett.

LEVÉLTÁR:

60 %-ban elpusztult.

ANYAKÖNYVEK:

Hiánytalanul megvannak.

MAGTÁRI:

Rozskötvények megvannak, az árpa kötvények elvesztek.

Számadások, nyugták, listák, adófőkönyvek, költségvetések, tűzbiztonsági kötvény mind elvesztek. Adófőkönyv 1934-től 1939-ig és az 1944. évi van meg csak.

Körleveles jegyzőkönyv van: 5 darab, melyből hiányos, a többi elveszett.

Egyházközségi jegyzőkönyv van 5 darab, a többi elveszett.

Pecsétek: 3 darab elveszett.

Egyházkerületi térkép van: 2 darab (új).

Lelkeszi iktatókönyv van 3 darab, postáskönyv 1 darab, a többi elveszett.

Elveszett más anyagokat és értékeket visszaszerezni nem lehetett eddig, a megmaradtak biztonságba helyeztetek.

Lelkipásztor hazaérkezésekor 1945. év február hó 11-én a normális állapot helyre állt, s a tisztviselők: lelkipásztor, gondnok és presbiterek munkába állottak.

Összeállította:

Bakonszeg, 1945. június 22.

*Szabó István
lelkipásztor*

Báránd

A beírásokat szeptember 1. és 2. napjain tartottuk meg. Erről szól az egyik kimutatás. A német katonák beszállásolása miatt félnapos váltással az I. és II. osztályok az egyház tanácstermében a III. és IV. osztályt a moziban helyezkedtek el. Szeptember 4-én évnitő istentisztelet után a tanítást megkezdtük, s a sok riadó által sűrűn megzavarva tanítottunk szeptember végéig, Püspök Atyánk szavai szerint „*ahogy lehet*”-ett.

Október 1. napján az Armeé Ober Kommando és Ober Quartier minden helyiséget igénybe vett, s így tanítási munkánk megszakadt. Október 7-én este s egész éjjel az oroszok Kaba felé átvonultak. 8-án utcai harcok voltak. Ez ugyan az egyház jelentéséhez tartozik, de az iskola életétől elválaszthatatlan. 9-én mintegy 150 orosz tank vonult át községünkön Püspökladány felől, melyek közül az elsők gyújtó lövedékkel felgyújtották tornyunkat, s mi könnyes szemmel végeztük az oltás és mentés munkáját, míg mellettünk robogtak el.

Kovács László segédlelkész tanítóról itt el kell mondanom, hogy az oltás és mentés munkájában hősi elszántsággal és példaadóan elől járt. Mikor a templomtetőre zuhant égő toronytetőt eloltották, a torony legfelső emeletére vitték fel a sugárcsővet, és eloltották az ott felül égő gerendákat, hogy a tűz a belső faalkotmányra át ne terjedjen. Ifj. Kádár Lajos máv. segédtsízt és Csuha István máv. altiszt voltak hős társai.

A nagyharang akkor kapott átlukasztó lövést, a későbbi harcokban pedig a tartóssint is eltépte egy ágyúlövedék, s a harangszoba padlójára zuhant.

A másik kimutatás a tantermeket a fejlesztés szerinti számozás alapján tünteti fel. Az 1., 2. és 8. számú tantermeket, egy épületben lévén átalakították kenyérsütés céljára. A közfalakat átvágták, a folyosóra és az épület végére 4-4 kemencét építettek, a padlót a kemencék előtt kivágták, lemélyítették, árkolták. Ezek a termek egyelőre használhatatlanok, és csak nagyobb munkával állíthatók helyre, ha majd építő anyag fog rendelkezésünkre állani. A 3. számú terem falát egy ágyúgolyó átütötte. A rést betemettük, s annyira „rendben” van, hogy január 2-án használatba vesszük. A 4. számú terem kályhacső és padok hiányában nem tudjuk beállítani. Különben a padokat a sok hurcolás annyira megviselte, hogy két terem régi padjai majdnem teljesen, a vaslábú padok pedig nagyrészen megrongálódtak, így a berendezés igen nagy gondot okoz.

Az 5. 6. és 7. számú jó termeket november 5-én vett értesítés után rendbe hozattuk, s a Püspök Atya rendeletére leszedett, s így jórészen megmentett belső ablakokkal felszerelve, kijavítva, november 13-óta egyes ablakokkal tanítunk, mert a külsőket a beszállásolás és a harcok alatti sok robbanás elpusztította. Eddig 60 tanítási napunk volt.

Tüzelő anyagot a katonai parancsnok utalt ki. Kb. 10 mázsa szenet és 2 mázsa fát. Még magunknak is van valamennyi akácfánk, úgyhogy januárban, vagy még február első heteiben lesz. Tanításunk a fentebb leírt kényszerítő körülmények hatása alatt csökkentett anyaggal folyik. Egyik teremben az I. és II. osztály, másokban a III. és IV. osztály félórás váltással, külön tanítóval a harmadikban az V.-VI. osztály tanul. Januártól a VII-VIII. osztályokat is bevonjuk, s a végezhető anyagon felül a konfirmáció előkészítésében részesítjük. Jelenleg 5 rendes tanító működik, egy okleveles és egy képzős kiegészítővel.

Iskolai anyakönyveinket széthányták, megrongálták, de meghagyták. Irattárunk is a szétdúlás és sok taposás ellenére legnagyobb részben ép. Egyesületi tagdíjakat októberig rendeztük. Fizetést októberben kaptunk utoljára. Egyházunk a helyi javadalom részét kifizette máig. Tanítótestületünkben Papp Károly elmenekült, Nagy Mihály katona, Sütő Károly december 1-én tért vissza katonai szolgálatából, Fodor János a 18-42 évesek között, hivatalosan eltávozott. A többiek itt szenvedtük át a harcok vészeit, aggodalmait, s hálás szívvel köszönjük Isten védő kegyelmét, hogy mindeddig megtartott, s kérjük további kegyelmes védő segédelmét!

Lelkipásztorunk és tanítótársunk eltávozását sajnáljuk, mert valószínű, hogy menekülésük a hajléktalanság és inség karjaiba döntötte.

Eddigi tapasztalatunk szerint – ha az égi Atya másként nem rendelte – nincs okunk megbánni, hogy itthon vállaltuk a veszedelmeket, bár kárunk sok, lelki megpróbáltatásunk ma is tart.

Jelentésem tudomásul vételét kérve, vagyok

Báránd, 1944. december 27.

Raffay Lajos
iskolafelügyelő-igazgató

Tiszteletteljes jelentésemet következőkben adom meg:

Az orosz csapatoknak Magyarországra való szeptember végi betörése nem maradt hatás és súlyos csapás nélkül báránde Református Egyházközségünkre sem.

Az oroszok elől menekülő székely magyarok – főként tisztviselők és vasutasok – úgy mondják hivatalból való menekítése – akik, kb. 1000, vasúti kocsiban egy hétig a vasúti állomáson vesztegeltek – már megzavarta a lakosság nyugalmát. Amikor pedig szeptember 30-október első napjaiban Nagyváradról és környékéről is szinte vég nélküli sorban, székezen, kocsin, kerékpáron, gyalog, - polgári lakosok - magyar, német katonaság felbomlott rendben vonultak községünkön át vezető műúton, menekülési láz fogta el községünk tisztviselő rétegét. Ehhez járultak azok az ellenőrizhetetlen vad hírek, melyek az ellenség atrocitásáról véltek tudni, melyeket egyes községekben és városokban követtek el a lakosok személyi épsége és vagyona ellen. Ennek volt a következménye, hogy egyházközségünk lelkésze, Solymosi József családjával október 4-én reggel az itt szállásoló tüzérszakasz kocsiján kevés batyuval eltávozott anélkül, hogy tőlem, az egyház segédlelkész-tanítójától elbúcsúzott volna, és az egyházi élet továbbvitelét reám bízta volna. Igaz, hogy engem is foglalkoztatott az a gondolat, hogy családomra való tekintettel, - feleségem, 20 éves leányom - valamire elhúzódom. De erről a tervemről a családdal való közös megállapodás alapján lemondtam, mert biztos helyet az oroszok elől, mert biztos helyet az oroszok elől való menekülésre nem találtam.

1944. október 7-én késő este 11 óra tájban az oroszok előőrsei beérkeztek a község közepére nagy puskázás között.

Solymosi Józsefről, lelkésztársamról hallomás útján a következőket jegyezhetem fel: október 7. és 20-a között Abádszalókon, illetve a Tisza partján tevékenykedett, a Bárándról is elvezényelt 18-42 éves férfiak között. November közepe táján Csepelen találkozott vele egy báránde hívünk. Állítólag a gyárba jár munkára. Legutóbbi hír szerint Gödöllőn beszéltek vele. Azóta mindmáig nem érkezett hír róla.

Október 7-én családommal és Nagy Mihályné rektorinéval, aki kis unokájával egyedül maradt itthon, egy óvógödörben húzódtam meg a rektori kertben, de úgy éjfél után nagyon veszélyesnek tálaltuk a helyet, az oroszoktól úgy 200 m távolságra, akik egyre puskáztak, a kerítéseken át egy távolabb lakó jó ismerősömhöz kopogtattunk be. Ott töltöttük az egész éjszakát, a földön fekvé, nagy aggodalmak között. Állandóan hallatszott a puskaropogás, szekérsörgés. Reggel megtudtuk, hogy az oroszok a németek után nyomultak Kaba felé. Tehát már oroszok között vagyunk. Ez az orosz csapat csak átvonult Bárándon. Arra azonban szakítottak időt, hogy otthagytak lakásomat feltörjék és kifosszák. Ennek dacára október 8-án vasárnap németek voltak bent a községben, majd este mintegy 40 német tank vonult el a kövesúton Sárrétudvari felé. Nem mertem megtartani az istentiszteletet. Délután az oroszok lötték a községet. A torony déli oldalát több ágyúlövés érte. De találat érte a lakásomat és a papilakot is. Az ágyúzás oka az volt, hogy német figyelő tartózkodott a toronyban.

Ezen a napon sebesültem meg könnyebben a toronyban. Az ágyúzás alatt otthon tartózkodtam. Amikor egy kisebb ágyúgolyó az iskolám falába fúródott, felrobbant, s én me-

nekülést keresve, felrohantam az iskola folyosójára, be akarván menni a házba. A robbanás pillanatában 3-4 lépésre voltam attól. Csupa por és füst vett körül. Azonnal visszafutottam és másutt, egy óvóárokban kerestem menedéket. Csak ott vettem észre a vérfoltos ruhámat, s a nagy izgalom után a fájdalmat is. Hála Istennek nagyobb sebet nem ütött a kő, melyet a robbanás ereje hozzám repített. Október 9-én gyászos napra virradtunk. A templomtornyot az oroszok felgyújtották és leégett. Amint az eseményeket utólag hallottam, így tudom leírni ennek esetét. A harc ezekben a napokban ide-oda hullámzó volt. Szombat reggel oroszok vonultak el Kaba felé, este német tankok dübörögtek át Sárrétudvari felé, de már vasárnap reggel oroszok voltak bent. A templomkertben 4 magyarral sírt ásattak. Közben egy pár orosz a toronyban volt. Mint utólag megállapíthatom, valószínűleg benzinnel önthette le a harangszoba fölötti gerendázott részt. Délután úgy 1 óra körül egy orosz tank fut Püspökladány felől. A falu előtt 50-60 méterre megáll és elkezd a tornyot löni. Több lövést is adott volna le, de B. Kiss Imre bárándi ember odamerészkedik hozzá, és magyarázza, hogy nincsenek bent németek, ne lője a tornyot. Erre nem is adott le több lövést, de késő, a torony már ég. Én magam csak akkor vettem észre, mikor felhívták a figyelmemet erre a szomorú tényre. A lángok már kicsaptak a bádogtető alól. Hatalmas lánggal égett (közben dörögtek az ágyúk). Tehetetlenül szemléltem a tűz pusztító munkáját. Közben dübörögtek az ágyúk. Minden gondolatom az volt, hogy valamit tenni kellene. A kerteken keresztül ideiglenes helyemről haza, az iskolába szaladtam, közel a templomhoz, hátha tudnék valamit csinálni? Az utcán senki. Máskor tömegesen jönnek az emberek tüzet oltani. Most mindenki szívfájdalommal hazulról szemléli a tűz pusztítását. Egyszer a torony hatalmas zuhanással a templomtetőre dől, és zuhan le tovább a műútra. Ettől tartottam, bekövetkezett. Meggyullad a tetőzet, oda lesz nemcsak a szép sugár torony, hanem még a templomunk is. Cselekedni kell. Futottam a községházára. Egy lélek sincs. Futottam a tűzoltó szertárhoz. Közben 2 embert fogtam. Ezeknek segítségével nagy nehezen kihúztuk a fecskendő. A fecskendőgondozó felesége is – Koósné is – jön tolni. A községháza elé érve, látjuk, hogy az utca végén Püspökladány felől sok-sok tank jön velünk szembe. Szétfutottunk, otthagya a fecskendőt. Amikor elvonult vagy 50-60 tank, egy kis szünet állott be, kimerészkedtem. Közben a katolikus plébános és káplánja is kinéztek a kapun, segítségemre jöttek. Négyen húztuk be a kutamhoz. Közben jöttek az orosz tankok rémes dübörgéssel. De már kezdtünk nem félni. Nekünk meg kell menteni a templomtetőt. Szerelni próbálunk. Nehezen megy. Végre egy régi tűzoltó – Slezák – jön segítségünkre. Tovább szerelünk. Már vagy nyolcan vagyunk. Hol a templom létra? Szerencsére közel van. Négyen odacipeljük. Fel a padlásra. Viszem a vállamon a sugárcsövet. Amint sejtettem, már égett a padlás gerendázata több helyen. Néhány tartógerenda is tüzet fogott. Éppen jókor érkezünk. Még nincs nagy veszély. Megindítják a szivattyút 60 méteres csövön keresztül. 5 perc múlva sikerült a tűz tovaterjedését meggátolni. A tető és a padlás meg volt mentve. De már látom, hogy a harangház is tüzet fogott. Elgondolom, hogy a torony belseje egész a földig le fog lassanként égni, hiszen tele van fagerendákkal és deszkákkal, ha valahogy elejét nem vesszük. De hogy tudunk oda felhatolni? Átadom a csövet ifjú Kádár Lajos máv. segédtisztnek, aki Csuha István máv altiszttel felmerészkedik az óraházba, s annak ablakán beveszi a tető gerincén át beadott sugárcsövet. A kisebb, már ott is fellob-

banó tüzeket eloltva, megyen lépcsőről lépcsőre, fel a harangszobába, hol már csupa tűz, parázs minden. A hőség elviselhetetlen. Bátorsága bámulatos. Felfelé irányzott sugárral záporozza a harangokat, gerendákat. Kezd a tűz lohadni. Egy félóra múlva megszűnt a tűz. Felmentem immár másodszer a toronyba. Először még a tűzoltás előtt, hogy megnézzem, mi lehet a harangokkal? A nagyharang leesve a padlón fekszik, de a kis harangnak semmi baja. Legalább tudunk harangozni.

Az egész tűzoltás alatt hatalmas orosz sereg vonul el a műúton. Csak bámulják. Egyesek fejüket csóválják, rosszallásuknak adva kifejezést. Mi is – a tűznél – lassankint megnyugszunk abban, hogy ezek az oroszok elég barátságosak és a róluk terjesztett vad hírek nem fedik a valóságot. Nem bántanak, nem ölnek meg senkit. Az oroszoktól való félelem okozta azt, hogy alig 20-30 ember gyűlt össze lassanként, hogy segítsen az oltásban. A legelső között volt Raffay Lajos igazgató-tanító is, sőt még néhány nő is, annyiban volt segítségünkre, hogy a feleségemmel együtt a templomi úrasztali és szószéki terítőket összeszedték és biztos helyre vitték, sőt a toronygömbben levő iratokat is megmentette öreg Szőnyi Mihály 86 éves buzgó hívünk, aki 1872-ben a toronygömb feltétele alkalmával, mint gyermek részt vett. Most eszébe jutott, hogy ott értékes iratok vannak. Este örömmel hívott el házához és átadta az írást. Sajnos, az az akta, mely az 1872-es egyházi és községi viszonyokat, a toronyépítéssel kapcsolatos adatokat, valamint az akkori árakat tartalmazza, kivált a szélein úgy megpörkölődött, hogy nem lehet az írást teljesen kiolvasni.

Október 10-11-12-én németek voltak benn a községben. 13-án este aztán ismét az oroszok. E négy nap alatt főként Biharnagybajom felől állandóan nagy ágyúzás folyt mindkét oldalról. 14-én a tornyot, templomot, papilakot dél felől több találat érte. Súlyosabb kárt azonban nem okoztak. Valószínű, hogy a kis harang tartógerendáját is akkor érte egy ágyúlövedék. Kétfelé szakította, úgy, hogy ettől kezdve féloldalra dőlve csüngött a tartógerendán. Ettől kezdve állandóan az orosz volt az úr a községben. Lakásomat többször rendbe hoztuk, de már másnap reggelre tótágast állott benne minden. Amit addig el nem vittek az előzőleg betelepedett orosz katonák, abból még mindig találtak elvinni valót. Sőt ami legfájdalmasabb volt: egy reggel korábban menve haza szállásunkról, a feleségem 4 helybeli szegény asszonnyal találkozott a folyosón, amint nagy batyukkal megrakodva, éppen távozni készültek. Oly szemtelenek voltak, hogy még ők álltak szembe a feleségemmel, de aztán mégis magukba szálltak, délután bocsánatot kértek. Az ilyen tolvajokat, fosztogatókat aztán „magyar oroszok”-nak nevezték el a lakosok. Sajnos, úgy látszik, a „magyar orosz” fosztogatók több kárt tettek lakostársaik ruhakészletében, ágy- és fémneműiben és egyéb értéktárgyaiban, mint az ellenségként beözönlött orosz katonaság, melynek eljárása a háború természetes velejárója, míg a „magyaroroszoké” eléggé el nem ítélnélhető halottrablás, nemzetgyilkolás.

A lakásomba állandóan orosz férfiak, nők szállásoltak. Ha hazamentünk, néha-néha beengedtek, sőt marasztaltak, hogy lakjunk otthon. De tudtuk, hogy ez azt jelentette volna, hogy süssünk-főzzünk nekik, mossunk rájuk, vagyis teljesen kiszolgáljuk.

Október 15-én déltájban az oroszok az állomás felőli oldalról erőszakkal kiköltöztették a lakosokat azzal az okkal, hogy a németek belövik a községet, tehát akinek kedves az élete, menjen a községtől mintegy 3 km-re. Ez oly lázba hozta a lakosokat, hogy kb. 1500 ember

– köztük mi is – szedte a legkedvesebb csekély holmiját, kiköltözött a sárrétudvari határba. Egész éjszaka folyt a tüzéségi párbaj, nagyobb erővel, mint az előző napokban. Valóban erős harc folyt községünk északi részében. Nem volt ház, amelyik kisebb nagyobb kárt ne szenvedett volna. Nem mondok sokat, az 1000 ház közül 250 megsérült. Október 17-én a templomkertbe 9 orosz katonát temettek el „robot”-ra rendelt lakostársaim.

4 heti bujdosás után november 5-én költöztünk vissza lakásunkba, amikor az utolsó orosz is tovább indult a front nyugat felé történt eltolódásával. Ekkor találkoztam Raffay igazgató úrnál a helybeli csendőr parancsnok hadnaggyal – polgári életben tanító –, aki elrendelte az iskolák azonnali megnyitását és istentiszteletek tartását. Erre kértem, hogy engedélyezze a templom megrongált tetőzetének javítását. Készséggel hozzájárult, megígérvén, hogy az itt dolgozó embereket nem fogják „robot”-ra vinni.

November 7-én néhány ember segítségével hozzáfogtunk a romok takarításához, az ép cserepek összeszedéséhez. A toronynak a templomtetőre történt leborulása olyan megrázkódást okozott, hogy a cserepek fele kimozdult helyéről, megcsúszott, leesett a templom mellé. Ott pedig, ahova a torony lezuhant, az északi oldalán kb. 25-30 négyzetméter felületen 5 gerenda összetörvén hatalmas nyílás, illetve üresség tátongott. Gerenda után néztem. Szm Kiss János ajándékba adott 4 megfelelő gerendát. Kettőt pedig, amelyik kevésbé volt sérült, visszanyomtuk és alátámasztottuk.

A déli oldalon csak a cserepelést kellett fele területen elvégezni, ami egy nap alatt meg is történt. Ezt végezte Szűcs László fiaival, néhány ember, iskolahagyott leányok és iskolás gyermekek.

Az utókor számára feljegyzem azon felnőttek neveit, akik a templom tetőjének javítási munkájánál segédkeztek: Szilágyi Márton, Tóth Károly, Tóth Imre mesteremberek, id. Z. Katona Sándor, ifj. Kádár Lajos, Szm Kiss László, Póvik Albert, ifj. Juhos Imre, Papp László, Szűcs Eszter, Bagoly Berta, Földesi Róza, Benedek Eszter és Kiss László iskolás, aki legtöbbször jött segíteni. Cserepet hoztak az állomástól: Galgóczi Imre kerékgyártó, Kádár Antal, Kiss Gy. János és Katona József.

Az északi oldalon való cserepelés nem ment ily könnyen. Sok cserép a torony lezuhanásával összetört. Pótolni kell. De mivel? Az istálló déli tetőzete ugyanolyan csereppel van fedve, mint a templomé. Leszedtük és ezzel pótoltuk a hiányokat. Ez sem lett elég. A déli porticus tetejéről teljesen leszedtük a hasonló cserepeket és így sikerült befednünk. Ez nem ment pár nap alatt, mint gondoltam. Körülbelül 2 hétig tartott a munka, mert közben a hideg esők, sokszor meg a segítő kezek hiánya miatt nem dolgozhattunk folyamatosan. De viszont a munkát folytatni kellett, mert az esővíz befolyt a padlásra, átáztatta a mennyezetet, úgy, hogy az már több helyen leszakadt. Így aztán több ízben csak a harangozó segítségével magam folytattam a cserepelést.

Végre november 12-én, 6 heti intervallum után megtarthattam az első istentiszteletet az oroszok uralma alatt a szépen kitakarított és a lehetőséghez képest rendbehozott templomban. Igen szép számmal jöttek a nők. Férfiak kevesen, részben azért, mert a 18-42 évesek hatósági intézkedésre a Tisza vonalára távoztak el még október elején, részint pedig a lakás őrizetére otthon kellett maradniuk. Nagy volt a lelki öröm, hogy most már együttes imádsággal járulhatunk a kegyelmes Isten elé, kérvén az ő segedelmét nyomasztó hely-

zetünk kezelésére. Ettől kezdve vasárnapról vasárnapra egyre nő a templomjárók száma. A hitbuzgóság abban is megnyilvánult, hogy a karácsonyi úrvacsorázók száma feltűnően nagy volt. A mostani helyzetben 94 férfi és 202 nő. Az úrvacsorát magam osztottam ki. Ez feltűnő volt annyival is inkább, mert emberemlékezet óta ez nem esett meg, hiszen a rendes lelkész mellett mindig volt káplán-tanító.

Az úrvacsorával kapcsolatban meg kell emlékeznem az úrvacsorai edényekről és terítőkéről. A három értékes kelyhet még az oroszok bejövése előtt az egyházgondnokkal elástam. Megmaradtak. A régi keresztelő tálat és kancsót magamhoz vettem. Megmaradtak. Az új kancsót és tálat a páncélszekrénybe tettük be a kenyérszító réztányérral együtt. A finom kis ezüst kancsót és réztányért, - feltörvén a páncélszekrényt, - november 25-én a papilakról történt kivonulásuk után véletlenül megtaláltuk a tanácsteremben.

Az ezüst tálat pedig Horváth Béla vendéglős juttatta el hozzám azzal a magyarázattal, hogy az oroszok zsírt vittek benne hozzá. Gondolván, hogy az egyházé lehet, eldugta előlük. A boros ónkupák is megkerültek a szomszédoktól, akiknek bemondása szerint az oroszok teát vittek benne hozzájuk a parókiáról. Kettőt Raffay Lajos igazgató-tanító rejtett el a templomégés alkalmával. A templomban lévő úrasztali és szószéki terítőket ugyanakkor szedték össze és mentették meg feleségem és Bakonszegi Gyuláné. Az úrvacsorai terítőkből 3 darabot a páncélszekrényben helyeztünk el, ezekből 2 fehér hímzett kis terítőt elvittek. A lelkészi hivatal pecsétjét is elvitték, s Rákossy József községi pénztári ellenőr – jelenleg vezető jegyző – juttatta hozzánk. Őt megajándékozták vele.

Említettem, hogy a páncélszekrényt feltörték. Megállapítottuk, hogy gyakorlott kaszszabetőrök végezték a hóhérmunkát. Alulról vágták ki a vastag páncélemelt és úgy hatoltak bele. Az alsó részen voltak az anyakönyvek, a 3 terítő és a keresztelő edények. A felső részen, az igaz pénzrekeszben volt 150 pengő körüli váltópénz és több évi nyugtaköteg, az 1944. évvel együtt. A pénzt 1 fillér híjával mind kipiszkálták és elvitték. A nyugtakat szétbontva, összezavarva benne találtuk meg.

Az anyakönyvekről szomorú szívvel jegyzem fel, hogy a legrégebbitől kezdve, - 1750-es évektől - 1870-ig terjedőleg, I. II. III. IV. kötetek mind elpusztultak. Az 1. 2. számú tantermekben sütökemencéket remekeltek az orosz pékek. Az anyakönyvek kiadós gyújtópapiroost szolgáltatnak nekik.

Ezt arról állapítottam meg, hogy az 1914. évtől vezetett házassági és halotti anyakönyv fedelét a kemence előtti árokban találtam meg, valamint néhány lapját is szétszórva az iskolában. Ami csodálatos, - Isten kezét mutatja - a házassági levelekből az 1944-es megmaradt az előtte néhány évvel együtt. Halottiból egy se. Az 1914-től vezetett keresztelési anyakönyv megmaradt, mivel azt magamnál tartottam a lakásomon. Az egyházi leltárból és paróchiális könyvtárból is találtam néhány füzetet, aktát a sütődobban, de mint megállapítottam, nem sok hiány van és nem is értékes anyagot tartalmazó darabok. Hanem a régi bekötött hatalmas egyházi adófőkönyveket, gondnoki számadási naplókát nagy előszere-ttel szedték elő és vitték kamrába, istállóba, szalma alá, szemétdombra. Innen szedtük össze – mondhatni - a sárból és trágyából, de már nem olyan állapotban, hogy azok ismét a régi megbecsült helyükre kerülhessenek. Talán mint régi relikviák, kedvesek lehetnek, de értékük csekély.

Utoljára megemlékezem az eltávozott Solymosi József lelkész itt maradt lakásberendezéséről és terményeiről. A lakásberendezés jó részét megbízott bizalmas emberei szállították magukhoz még az oroszok bejövetele előtt. Amikor 14-én megjelentek a gazda nélkül talált lakásban, szép számmal beszállásolták magukat, össze hordván a közelből a nekik szükséges ágyakat, ágyneműkkel együtt, nők és férfiak vegyesen. Ez a kb. 30 főből álló csoport, a tábori pékek csoportja a konyhában 3 hatalmas üstházat épített. Csőkéményét a magas konyhaablakon dugták ki, ami természetesen csak bizonyos fal és ablakbontással történhetett meg. A pékek csoportja november 25-én hagyta el a paróchiát, le nem írható piszokban, rendtelenségben, szemétkben. A még megmaradt bútorok meg nem menthető részét az orosz parancsnokság Biharnagybajomba vitette. Egy részét állítólag a szegény embereknek ajándékozták, másik részét bedeszkázva szállítják nagy Oroszországba. Csöves tengeri termését szintén lefoglaltatta az orosz parancsnokság. Még ma a görében van. Kenyérbúzájából a községi előljáróság kötelezvény ellenében egyes ellátatlan embereknek méretett ki vagy 4 mázsát.

Az ellenséges invázió tetemes kárt okozott tehát úgy az egyháznak, mint az egyház tisztviselői karának. Számokban nem is lehetne ma még megállapítani. De bízunk Istenünk irgalmában és megáldó kegyelmében, hogy a várva várt békeséges időket rövidesen megadja nekünk és az egyház érdekében folytatott munkánkat is megáldja. Egyházunk tagjai pedig kiheverik az okozott károkat és súlyos veszteségeket. Egyházunk háborús halottakban 10 lelket szenvedett.

Íme, ezekben számoltam be a bárándi Református Egyház és lelkészeinek megpróbáltatásairól.

Az iskolákról és tanítóktól az igazgató tanító úr külön számolt be melyet e jelentéssel kapcsolatban van szerencsém beterjeszteni.

Báránd, 1944. december 31.

Kovács László
okleveles lelkész-tanító,
káplán-tanítója

Berettyóújfalu

A felettünk elvihartott ítéletes idő berettyóújfalui gyülekezetünkben kb. 65 emberáldozatot követelt, ami által sok kedves családi hajlékra borult a gyász fellege. Közöttük különösen fájdalmas Oláh Zsigmond vallástanító lelkészünk, valamint Bagossy Vince belső egyházfink és két családtagjának elvesztése. Úgy előbb, mint utóbb említettek október 17-án délelőtt mindjárt a bevonulás első óraiban orosz fegyverek áldozatai lettek. Oláh Zsigmond az első órák zűrzavarában Szántó József vasúti alkalmazottal az utcán járt-kelt, több helyen megfordult, így a paróchián is, és viselkedésével úgy látszik, magára vonta a figyelmet. Fegyveres orosz katonák szegődtek nyomukba, s ők a

fenyegető veszélyt úgy vélték elkerülhetni, hogy beszaladtak Aranyi Imre presbiterünk udvarába, hol az orosz katonák mindkettőjüket agyonlőtték. Ideiglenesen ugyan azon ház udvarán, kesébb az úgynevezett Jerikói temetőben temettük el a gyülekezet nagy részvéte mellett e sokra hivatott ifjú Timótheusunkat. Bagossy Vince felesége és leánya védelmében halt hősi halált, ugyanakkor feleségét és anyósát is halálos lövés érte. Derék, szolgálatkész, krisztusi alázatosságú egyházfink volt. A többi áldozatokról név szerint e jelentés keretében nem tartom szükségesnek megemlékezni, mi, akik személy szerint ismertük és szeretjük őket, szívünkben őrizzük drága emléküket.

Jelentésem személyi vonatkozású részéhez tartozik annak megemlézése, hogy Nemes Ferencz állami hitoktató lelkészünk és felesége, Szikszay Csilla tanítónőnk, valamint Boda Aladár segédlelkészünk szeptember végén, illetve október elején eltávoztak szolgálati helyükről. Boda Aladárnak, mint tartalékos táborigazgató lelkésznek, Pécsre kellett bevonulnia. Azóta egyikőjükről sem tudok semmit.

Férfitanítóink közül Mezei Lajoson kívül mindenki katona, s bevonulásuk, illetve eltávozásuk óta megbízható értesülést felőlük sem szerezhettünk. Isten óvja, vezérelje vissza szolgálati helyükre mindnyájukat!

Személyi vonatkozásban végül meg csak annyit, hogy én követtem Főtiszteletű Püspök Úr korábbi körlevelében foglalt felhívását – amely egyébként saját eredeti elhatározással is megegyezett – és szolgálati helyemen maradtam. Isten kegyelme mindez ideig megtartott és megengedte, hogy a reám háruló jelentéssel megnövekedett munkát jó egészségben és lankadatlan munkakedvvel végezhetem, s elmondhatom, hogy a gyülekezetnek szemmel láthatólag megnyugvást okoz, hogy közöttük maradtam, és hálájuknak újra és újra kifejezést is adnak. Az egyházi munkában, annak úgy lelki, mint anyagi vonatkozású részében, fáradhatatlan munkatársam Boros Erzsébet diakonissza-testvér, akinek odaadó segítsége nélkül valóban nem tudnám megoldani feladataimat.

Ami az anyagi vonatkozású dolgokat illeti, e tekintetben mélyszomorúsággal jelenthetem, hogy egyházi épületeinkben igen jelentős károkat szenvedtünk. Különösképpen templomunk, tornyunk, toronyóránk, orgonánk és szószékünk szenvedett súlyos sérülést, illetve rombolást. Egyéb épületeink aránylag könnyebben helyrehozható sérüléseket szenvedtek, csupán egy egyházi épületünk, egy volt tanítói lakás ment teljesen tönk-re, amennyiben leégett a benne lakó család bútortárával együtt. A helyreállítás munkáját még október végén megkezdettük és ez azóta is folyik. Eddig e címen felhasznált anyag értékén kívül 4328 pengőt fizettünk ki, nagyrészt a gyülekezet önkéntes adományaiból. A templomház tetőzetének ideiglenes kijavítását legújabbban 3200 pengőért vállaltattuk fel – szintén a felhasználandó anyag értékén kívül – amely összeg, remélem szintén az említett forrásból nyerhet fedezetet. Általában vigasztaló és reményt keltő annak megtapasztalása, hogy ezer bajjal küzdő egyháztagjaink mily szívesen adakoznak Isten dicsőségére.

Klenódiainkban, irattárunkban jelentősebb kár nem esett, egyházi pénztárunk szerencsére nem jelentékeny – 400 pengőnyi – készpénzét azonban a páncélszekrényből elvitték. Sok kárt szenvedett elemi iskolai bútortáruk is.

Külön meg kell említenem az egyházmegye Berettyóújfaluban fenntartott polgári leányiskolájával kapcsolatban, hogy annak igazgatója, Soós Márton katonai szolgálatot teljesít. Az intézet épületeiben esett nem túlságosan jelentékeny károkat már jórészt helyreállítottuk, sajnos, az intézet páncélszekrényében elhelyezett, s készpénzben és tárkérbetétkönyvekben mintegy 18000 pengőt kitevő értéknek a páncélszekrény feltörésével nyoma veszett. Jelentős kár érte a tornacsarnok felszerelését is.

Úgy elemi iskoláinkban, mint a polgári leányiskolában – mely utóbbi ez idő szerint az állami polgári fiúiskolával együtt koedukációs alapon működik, – a tanítás október vége óta rendszeresen folyik. A hitoktatói teendőket, valamint a konfirmációs oktatást alulírott lelkipásztor látja el.

A vasárnapi iskolai és leánykörti munka is zavartalanul folyik, előbbi a lelkipásztor, utóbbi a gyülekezeti diakonissza vezetésével. A K.I.E. munkája egyelőre szünetel.

Befejezésül még azt kell megemlítenem, hogy miután templomunk számos súlyos találat folytán felhasználhatatlanná vált, s annak helyreállítása legjobb esetben is csak a tavaszi hónapokban lesz lehetséges, Istentiszteleteinket a Wesselényi utcai gyülekezeti teremben tartjuk, amely túlsúfoltság mellett mintegy 400 személyt fogad be, sajnos azonban, hogy az istentiszteleten részt venni kívánczó ez a helyiség soha sem tudja befogadni, de ez bizonyára azért is történik most így, hogy a gyülekezet annál inkább meghozzon minél előbb minden áldozatot szép nagy ősi templomunk helyreállítása érdekében.

Mindezek után az újesztendő küszöbén Isten minden áldását kérve gyülekezetem nevében is Főtiszteletű Püspök Úrra, áldozatos munkájára, vagyok őszinte tisztelettel és szeretettel, alázatos szolgája.

Berettyóújfalu, 1944. december 28.

*Dr. Hajdú Gyula
lelkipásztor*

Biharnagybajom

A jó Isten különös kegyelméből családommal együtt – bár teljesen kifosztva – még élünk. E néhány sorral akarok magunkról életjelt adni. Templomunk és minden iskolánk, s a lelkési lakás is romokban hever. Községünk rengeteget szenvedett. A lakosság ruhátlanul és élelem nélkül megy a télnek. Bízunk: Isten megsegít.

Az istentisztelet tartást újból megkezdjük. Sárrétudvariban azonban nincsen lelkész, s e levelemnek az is célja, hogy amíg a lelkész hazajön, szeretettel kérlek, hogy Dávidházy Gábornak, aki velem együtt itt dolgozik, méltóztassál megbízást adni, hogy a presbitériummal egyetértésben az összes lelkési funkciókat elvégezze.

A leveledet megbízottam magával hozza. Szóban valamikor, – ha Isten éltet – erről is többet.

Bocsánatot kérek, hogy ceruzával írok, se tintám, se papírom. Szeretnék Szász Imréről is valamit tudni.

Isten oltalmazó kegyelmét kérve Reátok, hű barátsággal ölel:

Biharnagybajom, 1944. november 16.

Ördög Lajos
lelkipásztor

Bihartorda

Bihartorda községben 1944. október 7-én délután 4-5 óra közt légi harc fejlődött ki orosz és német gépek közt a Herceg Benedek tanyájánál. Repülőgép nem zuhant le, csak lőtték egymást. Ennek lelkész és felesége – akik éppen ott voltak – szemtanúja volt. A községbe október 8-án a délelőtti órákban 7 orosz harckocsi jött be az Újtelepre, s onnan egy a Hangya épületéig, egy másik a lelkész lakásáig feljött, de ellenállásra nem talált, s visszament a két harckocsi az Újtelepre. A községnek Bakonszeg felé eső részén, az úgynevezett Szegikertben a német állások voltak, mintegy 80-100 harckocsi és ágyú. Másnap, október 9-én már sok orosz harckocsi jött az Újtelepre, s kora reggel megnyitotta a tüzet a templom toronyában figyelő németekre, amikor a tornyot több mint 10 találat érte, melyek közül a negyedik délelőtt 11 óra tájban ledöntötte a tornyot a kőrakásig. A lakosság könnyezve nézte a torony ledőlését, elszorult szívvel tekintett a csonka-toronyra. A toronyban lévő két harangunk az Isten csodálatos őrizete folytán sértetlen maradt. A ledőlt torony láttán mindjárt megfogant a lakosságban az elhatározás, hogy - ha ideiglenesen is -, mihelyst a harcok annyira szűnnek, a tornyot helyreállítják, ami az itt levő orosz parancsnok beleegyezésével a harcok szűntével meg is kezdődött, és háromheti önkéntes és ingyen munkával december elején befejeződött, a ledőlt torony fa alkatrészeinek, gerendázatának és bádoggjának felhasználásával. Így a torony a további rongálódástól meg van óvva. A templomot magát is érte ágyúlövedék, tetőzetét sok géppuska golyó, a palatető sok helyen átlyukadt, ezek a hibák is ideiglenesen kijavítottak. A templom ablakaiból 31 tört ki, ezek üveg és gitt-hiány miatt üvegezetlenül vannak. A templomban és a tornyon esett károk teljes helyrehozatala (új toronytetőzet, torony-falazat teljes javítása, templomrepedés, tetőzet palafedése, ablakok beüvegezése) mintegy 100-150 ezer pengőt igényel. Az orgona is használhatatlanná lett téve, csak újjal pótolható, ami kb. 10000 pengőre tehető.

Az október 9-én megkezdődött tüzérségi harc 9 napon át folyt, s október 17-én reggel 5 óra tájt foglalta el az orosz hadsereg a községet. Egy orosz harckocsi ki van löve az Újtelepen. Halottat az orosz katonaság kettőt, a németek hatot vesztek. A 9 napig tartó harc alatt a lakosság jó része kimenekült a faluból a földekre, a határba, sőt, többen el is menekültek a határból is, mivel élet-biztonság a harc miatt nem volt. A faluban két ember élete esett áldozatul a lakosok közül, úgy mint: Kis János 76 éves földműves és Balog Tibor debreceni születésű 20 éves községi írnok, mindketten reformátusok. Súlyosan sebesült

kint a tanyájukon Gyarmati Irén 20 éves református hajadon, aki láblövést kapott és láb-szárcsontja eltört.

A lelkészi lakást három ágyúlövés érte, melyek két szobát erősen megrongáltak, átütötték több helyen a falat, s egy lövedék a szobában explodálván: ott minden berendezést és bútort összetört. A lakás ablakai mind kitörték, az egész lelkészi lakáson ép ablak nem maradt. Itt a kár kb. 20000 pengőre tehető.

Az iskolaépület tanítói lakás része két találatot kapott, a falat átlukasztotta, az iskola-épület tetőzetét pedig valószínűleg repülőgépről géppuskatűz rengeteg helyen átlukasztotta. Ezek rendbehozása kb. 50 ezer pengő.

Lelkész magánkára, amit ruhákban, fehérneműben, ágyneműben, lakberendezési tárgyakban, terményekben, jószágokban szenvedett, ma 250-300 ezer pengőre tehető.

Vígvári Lajos kántortanító családjának a kára becslésünk szerint: 150 ezer pengő, Daday Ákos igazgató tanító családjáé becslésük szerint: 120 ezer pengő, Serdült Károly gondnoké becslése szerint: 25-30 ezer pengő.

Felfeszítették és szétronálták az egyház Wertheim-kasszáját, elvitték belőle az ezüst úrvacsorai két kelyhet, ezüst keresztelő kelyhet és tálat, ezüst kenyérszító tálat, melyek mint klenódiumpok, felbecsülhetetlen értékűek.

Említésre méltó, hogy az egyik elvitt úrvacsorai kelyhet a lelkész már visszaszerezte Földes községből, ahova állítólag egy román tiszt vitte, s ajándékozta egy asszonynak, aki látván a kelyhen levő felírásból, hogy az a bihartordai egyház tulajdona: felvitte azt a földesi községházához, ahonnan visszakerült hozzánk.

Elveszett az egyház alig használt írógépje, három kályha, lócák, két irodai nagy, hosszú asztal, szék, 80 mázsa kemény tűzifa, iskolai térképek, szemléltető képek, három iskolai tábla, taneszközök, tanítói és iskolai könyvtár szétszórattak, kár kb.: 10000 pengő. Lelkészi irattár szét lett szórva. Elveszett a lelkésznek két palástja főveggel. Anyakönyvek közül három van meg, 1775-től kezdődő és a két legújabb (keresztelési és halotti), melyek a hitelszövetkezet Wertheim-kasszájába voltak bezárva, s azt ismeretlen egyének próbálták ugyan felfeszíteni, de nagy, erős kassza lévén nem tudták, s úgy ezek az anyakönyvek benne maradtak.

A lakosság jószágban, gazdasági felszerelésben, ruházatban, élelmi cikkekben felbecsülhetetlen károsodást szenvedett.

Az egyházi élet rendes mederben folyik, isteni tiszteletek látogatottak, úrvacsorával elégséges számban élnek a hívek, egyházi adófizetés megkezdődött és folyik.

Iskolánkban a tanítás mindhárom osztályban december 4-én már megkezdődött, s azóta kisegítő tanerőkkel folyik. Ugyanis két férfi tanítónk, Daday Ákos és Vígvári Lajos katonai szolgálatot teljesít, Kasza Emma tanítónő még nem tért vissza, s úgy helyettük Daday Ákosné, Daday Éva és Vígvári Lajosné kisegítő tanerőül alkalmaztattak.

Bihartorda, 1945. február 1.

Király Sándor
református lelkész

Dancsháza

Háborús kárunk legnagyobb a tornyot ért találat következtében állott elő. Elpusztult 2 toronyablak és egyik harang, megrongálódott pár helyen a torony és templom fala, valamint a templom ablakai és templom tetőzet egy kis része. Paróchia ablakai betörték és repeszdarabok érték falát, valamint a melléképületek tetőzetét is. Anyakönyveink megvannak, az iratokból elégettek valamennyit, de lényeges fontosságú irat nem hiányzik. Az egyház lelkesi javadalmi földjéből és tanítói javadalmi földből igénybe akarnak venni 8 holdat a falu alatt úgy, hogy helyette adnak a kisajátítandó földből ugyancsak 8 holdat. Presbitérium hasonló minőségű föld esetén hajlandó átadni a 8 holdat, mivel házhelynek más alkalmas föld nincsen. Iskolai és úrvacsorai (terítők) felszerelésekben esett kár, de rendes körülmények között könnyen pótolható.

Isten segedelmével a kárt helyre tudnánk hozni, ha megvolna az egyháztalabban az áldozatkésztség, sajnos még a ma csekélynek nevezhető egyházi adóval is sokan hátralékban maradnak.

Nagytemplomra adakozásra ismételt felhívom a gyülekezetet, sajnos a teherbíró képességet a nagyon gyakori gyűjtések és kényszerbeszolgáltatások súlyosan terhelik.

Dancsháza, 1945. augusztus 16.

Ballay Aladár
lelkipásztor

Debrecen

Kimutatás a debreceni református egyház tulajdonát képező épületek értékeléséről és háborús sérültségének kárösszegéről:

Ssz.	Az épület neve:	Az épület helye:	1938. évi árak szerint		1946. évi érték alapján:		Helyre állítottatott %-ban.	Helyre állításhoz még szükséges.
			Érték P.	Kár P.	Érték F.	Érték F.		
1.	Lakóház	Acél u. 31-33.	1.000	----	2.000	----	----	----
2.	Lakóház	Apaffi u. 129.	16.000	6.000	30.000	20.000	90%	2.000
3.	Lakóház	Arany János u. 12. sz.	40.000	1.000	70.000	3.000	95%	150
4.	Templom	Árpád tér 1.	400.000	2.500	1,150.000	8.000	----	8.000
5.	Lakóház	Bem József u.6.	18.000	1.500	35.000	4.600	90%	460
6.	Lelkész lakás	Csapókert	20.000	400	60.000	1.200	95%	600

DEBRECENI EGYHÁZMEGYE

7.	Gyülekezeti ház	Csapókert	13.000	----	45.000	----	----	----
8.	Lakóház	Garai u. 17. sz.	20.000	1.000	38.000	3.000	20%	2.400
9.	Bérház	Hatvan u. 1-3. sz.	1,400.000	85.000	3,000.000	330.000	70%	99.000
10.	Lakóház	Hatvan u. 42. sz.	55.000	1.600	20.000	4.500	80%	900
11.	Templom	Homokkert	60.000	1.600	160.000	4.500	100%	----
12.	Lakóház, műhely, raktár.	Ispotály tér 1.	25.000	16.000	50.000	40.000	5%	38.000
13.	Lelkész lakás	Ispotály tér 2. sz.	20.000	18.000	35.000	30.000	----	30.000
14.	Tanoncotthon	Ispotály tér 9.	180.000	180.000	600.000	600.000	----	600.000
15.	Lakóház	Ispotály tér 10.	30.000	4.000	50.000	12.000	80%	2.400
16.	Lakóház	Ispotály tér 11.	40.000	40.000	70.000	70.000	----	70.000
17.	Szegényház és gyülekezeti terem.	Ispotály tér 12.	180.000	8.000	600.000	24.000	60%	9.600
18.	Templom	Ispotály tér	300.000	300.000	1,050.000	1,050.000	----	1,050.000
19.	Templom	Kálvin tér 1.	1,200.000	250.000	3,500.000	1,100.000	15%	935.000
20.	Lakóház és gyülekezeti terem.	Kálvin tér 5. sz.	120.000	55.000	300.000	185.000	10%	166.500
21.	Lakóház	Kálvin tér 8. sz.	50.000	1.200	110.000	3.000	50%	1,500
22.	Lakóház	Kálvin tér 10.	35.000	1.600	70.000	4.000	90%	400
23.	Egyházi hivatal	Kálvin tér 17.	200.000	12.000	450.000	36.000	90%	3,600
24.	Lakóház, raktár, műhely épület.	Károly F.J.ut 8.sz.	20.000	6.000	45.000	18.000	90%	1,800
25.	Templom	Károlyi Gáspár tér 1.	140.000	8.500	400.000	26.000	95%	1.300
26.	Lakóház	Kassa ut 12.	120.000	18.000	300.000	65.000	70%	19.500
27.	Gyülekezeti ház	Kerekes telep	5.000	----	12.000	----	----	----
28.	Lakóház	Kossuth u. 31. sz.	45.000	3.200	80.000	9.500	70%	2.850
29.	Iskola	Kossuth u. 31-35.	3,500.000	350.000	9,900.000	900.000	60%	360.000
30.	Lakóház	Kossuth u. 37.	10.000	----	20.000	----	----	----
31.	Lakóház	Kossuth u. 59.	30.000	2.800	55.000	8.000	30%	3.600
32.	Lakóház	Kossuth u. 75.	50.000	2.000	85.000	6.000	90%	600
33.	Templom	Mátyás király tér 1.	80.000	2.500	200.000	8.000	95%	400
34.	Templom	Méliusz tér 1.	600.000	6.500	1,650.000	20.000	30%	14.000
35.	Lelkészlak	Nagycsere	8.000	500	20.000	1.500	90%	150
36.	Lelkészlak	Nyilastelep	20.000	300	58.000	1.200	50%	600
37.	Gyülekezeti ház	Nyilastelep	16.000	800	40.000	2.500	50%	1.250
38.	Templom	Nyilastelep	65.000	3.500	180.000	10.000	85%	1.500
39.	Lelkészlakás	Ondód	8.000	----	20.000	----	----	----
40.	Lakóház	Péterfia u. 40	30.000	3.500	60.000	10.000	75%	2.500
41.	Lakóház	Reáliskola u. 4. sz.	30.000	1.200	60.000	3.600	30%	2.520
42.	Lakóház	Révész tér 2. sz.	160.000	16.000	370.000	55.000	80%	11.000
43.	Templom	Révész tér 1.	350.000	3.000	1,000.000	10.000	75%	2.500

DEBRECENI EGYHÁZMEGYE

44.	Lelkészlakás	Szabó Kálmán u. 45.	13.000	1.500	30.000	4.500	80%	900
45.	Olvasó kör	Szabó Kálmán u. 33.	15.000	7.300	34.000	23.000	50%	11.500
46.	Templom	Szávay Gyula u.	50.000	600	110.000	2.000	90%	200
47.	Lakóház	Széchenyi u. 4. sz.	40.000	20.000	75.000	65.000	20%	52.000
48.	Lakóház	Széchenyi u. 8. sz.	32.000	3.500	60.000	10.000	100%	----
49.	Lakóház	Szepesi u. 41. sz.	4.000	----	8.500	----		----
50.	Lakóház	Teleki u. 71. sz.	50.000	600	88.000	1.800	100%	----
51.	Gyülekezeti ház	Téglavető	16.000	1.400	30.500	4.200	50%	2.100
52.	Templom	Tisza István tér 1.	800.000	75.000	2,150.000	350.000	40%	210.000
53.	Lakóház	Vár u. 11.	25.000	800	45.000	2.400	60%	960
		Összesen:	10,757.000	1,526.000	28.751.000	5,150.000		3,726.240

Debrecen, 1946. október 23.

Tóth László
okleveles mérnök

Debrecen - Csapókert

A súlyos megpróbáltatás mellett is hála van okunk az Isteni kegyelemért, hogy aránylag nem szenvedtünk annyi személyi és anyagi kárt, mint általában és sokfelé.

A legfontosabb: az emberáldozat aránylag kevés volt, mert a bombázások és hadműveletek idején a lakosság óvóhelyekre és távolabbi, vagy éppen messze vidékekre menekült. A tanácstagok közül Kiss László vesztette életét.

A templom épülete, mivel erős, új építmény, csak egy kisebb helyen rongálódott meg erősebben, az is kijavítást nyert, mint a betört ablakok szintén. A toronyról leesett csillagos csúcs rész nehezen hozzáférhető, de addig is valahogyan bírja az időjárást. Templomunkat állandóan használtuk. Keresztelő és úrvacsorai edények megvannak. Terítők több hiányzik (pontos leltárt készítünk), de most is tisztességesen meg tudjuk teríteni az Úr asztalát. Perselyek megvannak. Iratok nagyrésze szintén. Nem tudok az anyakönyvi naplókról és iktatókönyvről. Takarékbetétkönyvek is megvannak.

A lelkesi lak belővések miatt tetején súlyosan megsérült, de kijavítható. Előző bombázások sok ablakot összetörték. Lelkész bútorait nagyrészt összetörték és széthordták ismeretlen tettesek, úgyszintén egyéb konyha és lakberendezési tárgyakat és élelmiszert is.

Az iskolaépületek, tanítói lakásokról az iskolaigazgató tesz részletes jelentést.

Dr. Dancsházy Sándor lelképásztor a bombázások következtében, valamint a hadműveletek közeledtével, de főképp a titkos forrásokból a helyekről hozzá érkező halálos fenyegetésekre először két fiával Dunántúlra menekült, a család másik részét tanyáján,

Hosszúpályi község határában hagyta. Egyszer még hazatért, míg október 8-án újra menekült. A konvent a dunántúli püspöki hivatalútján Balatonfüredre osztotta be kisegítő lelkési szolgálatra. Ott működött 1945 május végéig. Hazaérkezvén alaptalan és bosszúvágyból fakadó följelentések folytán két hónapig vizsgálati fogságban volt. Igazolása csak november végén történt meg, s akkor foglalta el újra lelkipásztori állását, s a november elsejével oldala mellé rendelt Kiss Lajos volt ördögkúti, de onnan kiutasított lelkésszel, illetve segédlelkésszel igyekeznek megújult egyházi életet létrehozni. A lelkipásztor távolléte alatt Molnár János előbb szalontai segédlelkész, majd 1945. januártól dr. Sulyok Sándor egyetemi fogalmazó, mint helyettes lelkész vezették a megpróbáltatott gyülekezetben az egyházi életet.

Debrecen, 1945. december 18.

dr. Dancsházi Sándor
lelkipásztor

Debrecen - Péterfia

A Péterfia utcai egyházzsér emberveszteségét 1944. szeptember 1.-óta külön nem tudom megállapítani. Ellenben néhány adatot közölhetek az egész egyházközség veszteségeire vonatkozóan. Az 1944. június 2-i angolszász légitámadásnak kerekszámban 500 áldozata volt. A szeptember 1-jén történt angolszász támadásnak kb. 100, a szeptember 19., 21., 24., orosz és 24-én ismét angolszász támadásoknak összesen kb. 200. Az ostromnak elenyészően kevés polgári áldozata volt, annál több az ostrom utáni időknél. December eleje óta hordták be a köztemetőbe az udvarokon és főleg tanyákon ideiglenesen eltemetett – nagyrészen lövés által okozott halálnemmel – halottakat, amelyeknek temetéséből e sorok írója meglehetősen kivette részét. Tudomása szerint ezekről külön statisztikát nem vezettek, február végén a köztemető emberei 300-400 közötti számra becsülték ezeket. A téli hónapokban felállított Hatvan utcai kórházban, ahol alulírott lelkigondozást végzett, igen sok ilyen sérültet kezeltek. E pillanatban még nem lehet megállapítani a menekülés, továbbá katonai szolgálat és fogság közben elhunytak számát. Legnagyobb anyagi kárunk szeptember 19-én a Nagytemplom elvesztése. Két bomba zuhant rá, mindjárt a légitámadás elején. Egy levante, aki a Kossuth utcai templom tornyából „*helyszíni közvetítette*” ezt a támadást, a LÉGÓ központjába úgy állította be a dolgot, mintha a repülőlk szándékosan repültek volna rá a Nagytemplomra. Erről futólag az egyik napilap is megemlékezett. A templom hamar leégett, nyugati tornya ellenben 8 napig parázsolt. Az egyházzsérhez tartozó egyetemi templom akna telitalálat következtében színes ablakait veszítette el, később az orosz megszálló csapat rádióállomás céljára több mint egy évre igénybe vette, s azalatt berendezése és felszerelése úgyszólván teljesen elpusztult és eltűnt. Az úrasztali edények elrejtve hiánytalanul megmaradtak. A nyulasi szentedényeket egy Boros nevű család Ausztriáig magával vitte, ott vasárnaponként használták,

és 1945 szeptemberével hiánytalanul visszahozta. Megmaradt az egyházzész irattára is.

A szeptember 1-jén történt légitámadás után még a riadó lefúvása előtt Dr. Révész Imre püspök és Szenes László lelkipásztor a kársújtott városrészbe mentek, s ott alkalmi lelkigondozást végeztek. Szeptember 4-én történt Szenes László beiktatása az állandó légiveszély miatt a délutáni istentiszteleten. Miután a püspök úr bizonytalán külön teszi meg részletes jelentését, azért itt csupán az egyházzész második lelkipásztoráról – magamról – és Sulyok Kálmán segédlelkészről szólok. Utóbbi az égő Nagytemplomba elsőnek rohant be, és hozta ki az úrasztali edényeket s a Kossuth-széket. Szenes László a püspöki palota pincéjében volt támadás alatt, minthogy ebben a házban lakott. A nagytemplom égésének hírére a jelenlévő sok száz zokogó ember előtt áhítatot tartott. Ennek végeztével kiment a templomhoz, ahol találkozott a püspökkel. Kb. 10-12 tagú kis társaság verődött össze, amely Ferenczy Károlyné kérésére énekelt és imádkozott, a már csaknem elhamvadt templom mellett. Utána e sorok írója az éjszakában gyülekezete meglátogatására, bejárására indult, mint minden légitámadás után. A lelkipásztor és segédlelkész mindvégig helyükön maradtak. Előbbi még lakását sem hagyta el, utóbbi pedig – noha szülei Debrecenben laktak – mindvégig a lelkipásztor mellett volt. Néhány hétig a Baltázár teremben volt Istentisztelet. A város elfoglalása előtt két nappal szűnt meg a hétköznapi istentiszteletek tartása. Szép számmal jöttek ide az állandó belövési veszedelemben is. A „pincézés” idején lelkipásztor az általa elérhető óvóhelyeket látogatta, ahol áhítatot tartott, még az ostrom utolsó napján is. A város elfoglalása után 2 nappal egy kisgyermeket hoztak keresztelni, a negyedik napon Szenes László egy temetést végzett, majd engedélyt kaptunk istentisztelet tartására, és a meghúzatott nagyharang szavára síró szemű emberek keresték az istentisztelet helyét (egyházi tanácsterem). A lelkészek részt vettek a romeltakarítási robotban, Sulyok Kálmán hosszabb ideig kényszermunkán volt egy hadikórházban. Szenes László ellátta a Hatvan utcai kórház lelkigondozását kb. 1945. májusig, amikor átadta ezeket az időközben visszajött illetékes lelkészeknek. A vallás és egyéb tárgyak tanításával részt vett a legelső meginduló iskola (fiúképző) munkájában. Az év elején bibliakört indított, végiglátogatta a nyulasi gyülekezetet. A Nagytemplom helyrehozásának munkálatai 1945. április 15-én kezdődtek, ebben Szenes László az előadó szerepét töltötte be. A templomra gyűjtést szervezett, és megszervezte az önkéntes munkát is, amelyben a lelkészekkel előkőn a gyülekezet sokezer tagja részt vett. Az új imaterem október 8-án nyílt meg. 1945. március-áprilisban az itt időző angol-amerikai ellenőrző bizottság tagjainak felkérésére Szenes László vasárnaponként angol nyelvű istentiszteleteket tartott. 1944 februárjában tolmácként szerepelt egy állítólagos Lord Hampton nevű angol mellett, akivel szemben az óvatosság utólag teljesen helyénvalónak bizonyult, miután kiderült, hogy nemzetközi szélhámos volt.

Debrecen, 1945. október 9.

*Szenes László
lelkipásztor*

Debrecen - Egyetemi egyházkörzet

1944.

Szeptember 15-én este az Egyetemi templomot könnyebb bombatalálat érte, de következő vasárnap már a gyülekezeti teremben 2 napi romeltakarítás után istentiszteletet tartottunk.

Gyülekezeti tagok jelentős része elmenekült, itt maradtaknak, ahogy a hadiesemények hozzánk közeledtek, mind gyakrabban és gyakrabban tartottunk „óvóhely”-istentiszteletet. Naponta 8-10 alkalommal.

Klinikák betegpasztorációja szakadatlanul folyt.

Október 19-én a Vörös Hadsereg bevonulás napján is, lelkész munkatársaival istentiszteletet tartott.

Lelkész 11 napig volt távol a várostól. Előbb német, nyilas katonák fogságában, három napig a Vörös Hadsereg fogságában, mint civil.

Segédlelkész katonai behívóval távozott szeptemberben, Jena mellett esett amerikai fogságba, 1945. szeptember 1-jén érkezett haza.

Gondnokunk, Dr. Bacsó Jenő 1945 végéig még nem tért vissza.

Két tanácsosunkat, Tóth Árpádnét és Mátay Andornét, legfelsőbb egyházi fórumok tiltakozása ellenére gettóba hurcoltak. Decemberben jött hír halálukról. Tanácsosok, egyháztagok sok része még 1945 végén nem tért vissza.

Templomunk 1944. november 4-óta katonai igénybevétel alatt van.

Irtátrunk pénztárkönyv és részleges gyülekezeti névsor kivételével hadiesemények folytán megsemmisült.

1945.

Templom lefoglalása miatt istentiszteleteinket még a szülészeti Klinika ambulancia helyiségében tartjuk. De a gyülekezet normális élete mind erősebben kezd helyre állni. Az év végére még sokan messze vannak, fogságban vagy menekülésben, de már működik 4 bibliakörünk, leánykör, sebesülteknek gyűjtenek a bibliakörök.

Egyházi kegyszereink egyetlen kehely s néhány szalvéta kivételével megmaradtak. Megmaradt az 1739-ből származó ezüst boroskannánk, az 1940-ből származó brokát úrasztali terítők.

Templomban súlyos rongálások: szószék koronája, úrasztal egy része, padok, ajtók, ablakok összetörve. Templom szeméttel megrakva. Templomi gépház motorjai elvive. Keszretelő medence összetörve, 3200 körtés ablakvilágítás megsemmisítve. Harmónium összetörve s még sok, ellenőrizhetetlen kár.

Gyülekezet várja, hogy kedves Egyetemi templomában mielőbb imádhassa az Ég s Föld Urát.

Debrecen, 1945.

*Koncz Zoltán
lelkész*

Debrecen - Árpádtér

Ez a vázlatos visszatekintés hasznosan egészíthető ki a Debreceni Képes Kalendárium 1946. évi kötetében közölt időrendi összeállítással: Mi történt Debrecenben 1943. dec. 14.-től 1945. november 21.-ig. Azt a közleményt Sőreghy János dr. írta, részben a lelkipásztor adatainak felhasználásával.

Az árpádtéri egyházzsér területén szenvedett egyházi károk vázlatos kimutatása:

TEMPLOM

Békebeli arany koronát vagy arany pengőt számítva: 100.000 pengő

Iskola (Rakovszky-utcai) 100.000 pengő

Parókia (Kassa-út 12.) Épületben 100.000 pengő

Gyülekezeti terem berendezése 30.000 pengő

Szeretevendégségi felszerelések 40.000 pengő

Lelkészi hivatal berendezése 40.000 pengő

Lelkészi lakáson 4 szobabútor 100.000 pengő

Lelkipásztor 2 palástja 30.000 pengő

Lelkipásztor kertje 20.000 pengő

Apafi-utca 129.szám, egyházi bérlakás 50.000 pengő

Tanítói lakás

Giday Endre tanító háza 50.000 pengő

Füleki Kovács Mihály kántor háza 50.000 pengő

összesen: 710.000 pengő

Debrecen, 1945. december 16.

Dr. Hegyaljai Kiss Géza
lelkipásztor

A Debrecen-Árpádtéri egyházzsér 58 utcája közül alig maradt olyan, amelynek ne kellett volna súlyos bombakárokat szenvedni. A Patay utcán 1 tanácsos kertje helyén pusztaság. A lelkipásztor kertjéből kiirtották a fiatal fákat, kellett tankfedezékek. A házak kerítészetű, ablak nélkül maradtak meg legtöbb helyen a régi jólét síremlékének. Egyébként az már nyereség, ha az épület egyáltalán megmaradt. A legidősebb presbiter, Harsányi Imre, az Apafi-utcai malom tulajdonosa kiviszi a lelkipásztort a malom háta megé. Tőfenék látszik ott, ahol sík terep volt. Ettől mentett meg az Isten, nagytiszteletű uram! A láncos bomba helye. A kaszárnyának szánták... A Harsányi István gályarab szakállas arcára emlékeztető családfő kérésére a háza alatt a pincében tartottunk istentiszteletet, ahova ő családjával leköltözött, és a környező házakból odagyűltek a hívek az ige hallgatására és éjjeli oltalomra.

Debrecen az ország egyik legtöbbet szenvedett városa, s az árpádtéri rész a város egyik legtöbbet szenvedett széle. A Bercsényi-utcán a házak egész sora pusztult el egymás mellett. A gyülekezet itt lakó helyettes gondnoka, Soós Ferenc állampénztári főtanácsos, a feleségével épségben maradt a kettészelt házukban. A ház leomló eleje azonban maga alá temette az alagsorban lakást bérlő Gulyás Sándor népzeneész feleségét, fiát, és Elvirát, az iskoláslányát. A szomszédos házakban is bútor, ruha, minden ott veszett az összeroskadó épületek téglái alatt. A lelkipásztor közel 30 évi szolgálata alatt nem volt megrázóbb temetési szolgálat, mint mikor 1 papírcsomagot hoztak eléje félkoporsóban. A csomagban a ráboruló fiatalasszony férjének, a 29 éves munkásnak, a fejéből és testéből voltak egyes részei. Rohammunka volt. Téglaszedés közben került elő a Bercsényi-utca lakosai közül egyik-másik.

1944. szeptember 1., szeptember 15., szeptember 17., szeptember 20. gyásznapi a gyülekezet életében. Ami pénteken megmaradt, az porba omlott vasárnap este. Egyik helyről, a Homok-utcából sok halott között egy fiatal párt kellett temetni. Férj, feleség ott halt meg az óvóhelyen. Máshol a két szülő sírva bolyong a házak körül, egyetlen gyermekét, a 11 éves Horváth Évát, a Dóczy polgári iskola színjeles növendékét siratva. Jenei Mihály nyugdíjas igazgató tanító, Homok-utca 129. szám alatti lakos, a felesége vállára omolva, tanítónő lánya mellett leheli ki lelkét az összeroskadó házfalak közt. Sebők Lajos presbiter nem tért vissza családjához a Virág utca 29. számú hajlékába. Munkahelyén halt meg. Az izgalmakba belehalt 1945. elején Soós Ferenc, az egyházzrész helyettes gondnoka. Buda ostroma után hazatérve végkimerülésben halt meg Füleki Kovács Mihály, a gyülekezet kántora, aki 21 éves korától 77 éves vénségéig állt a debreceni egyház szolgálatában, és egyházáért való áldozatairól is ismeretes volt.

Számszerű kimutatás nem készült a halottakról. De a veszteség emberéletben nagyon súlyos. Egy Nagy János nevű munkás családja minden tagja a Rakovszky utca 30. szám alól belekerült a halotti anyakönyvbe. A Báthory család a Botond utcán a 94 éves nagymamát az őszi rózsák viruló bokra alá temeti el jó mélyen. Még nincs vége a szertartásnak, repülőgépraj eregeti gépfegyver golyóit. Egy apa az országútnál találja halva fiát. Viszi a temetőbe. Új sírt talál a temetőn. Abba temeti el. Csak a halál évfordulóján temetik el szertartással. Egyébként egyetlen egy eset nem fordul elő, hogy pap nélkül végeznék a temetést, elvi meggyőződésből. A temetések száma még 1945-ben is szokatlanul magas, annyira, hogy csupán a vezető lelkipásztor 100 temetési szolgálatot végez december végéig.

Erkölcsiekben is súlyosak lehetnének a veszteségi tételek. Van olyan tanácsosa az egyházzrésznek, aki 1 évvel a felszabadulás után még veséjében hordozza a kegyetlen ütések nyomát. Nők védelméért. Egy másik tanácsosunk jól beszél oroszul. Jön egy részeg major. *„Ha 5 perc alatt nem kerítesz nekem nőt, agyonlőlek.”* A tanácsos derék szál ember, a visszafordított szóval leszereli: *„Te marha, ha te engem agyonlősz, akkor hogy kerítek neked nőt?”* A lelkipásztor a hívek közt járva sokszor kell, hogy rámutasson: Ahol megmaradt az élete, ahol nem kell a család nőtagjaiért sírni, ott mindenütt hálát adhatunk az Istennek a szabadításért.

Az anyagiakra nézve meg kellett tanulni úgyszólván minden háznépnek: *„Mert a foglyokkal is együtt szenvedtetek és vagyontok elrablását is örömmel fogadtátok, tudván, hogy*

néktek jobb és maradandó vagyonotok van a mennyekben” (ZSID. 10:34). Alig maradt lakás, amit ki ne fosztottak volna részben vagy teljesen. A rablás egyik szabadalmazott formája volt az utcák kiürítése. Egyszer hírtelen jön egy rendelet: A Csillag-utcát azonnal kiüríteni! A Bercsényi-utcát azonnal kiüríteni. Sorompót tettek az utca végére. Őrt állítanak. Magyar arra nem mehet. Mikor egy hónap múlva visszamehetnek a lakosok, megnézhetik mijük maradt. Ahol szívélyesnek látszó jó viszonyt tartanak fel a beszállásokkal, onnan is elvisznek az utolsó éjszaka mindent. A mesterek szerszámát és egyebet, ami mozdítható. Néhol a sofőr titokzatosan bezárva tart egy szobát annál a háznál, ahol beszállásolták magukat. Mikor elmennek, akkor látni, hogy megnyúzták odabenn a børszéket, vagy más ilyen szakmai műtétet végeztek azok, akik a világ minden népénél jobban értik a tolvajlás magas művészetét. Néhol mintha a sofőr volna az „ismeretlen tettes”. De a háziasszony megismeri a fia legszebb ingét az őrnagy úr nyakán.

Az egyetemi egyházrész templomában a szószéket is, a padokat is eltüntették a föld színéről. Ehhez képest az árpádtéri egyházrész még szerencsésnek mondható. Az orgonánál több mindent összetörtek, énektáblákat lelökték, a bezárt templom ajtót ismételtelen feltörték, ha egyebet nem, a villanyzókat elvitték. Hogy egy épületet hogyan lehet kifosztani, annak a rekordját az árpádtéri egyházrész parókiáján teremtették meg. Az épület a Kassa- és Apafi-utca sarkán áll. Emeletes. Ráfogták, hogy ez katonai célra kiválóan alkalmas. Pár lépéssel odébb áll a tűzéraktanya. Ebbe nem költöztek be. Még odább a légoltalmi laktanya. Ebbe csak sokkal később mentek be. A parókia kellett nekik. Itt fogják megszervezni Debrecen légoltalmi tűzértségi védelmét. A lelkipásztor egyedül maradt az épületben. Visszahúzódott már egy szobába. Zsebében volt a magyar-orosz nyelvű bizonyítvány (háromszögű pecséttel, ami a legfelsőbb foka a hitelességnek náluk). Az őrnagynak az se volt elég. Napokig folytak a tárgyalások a lelkipásztor és a csapatparancsnokok közt a városparancsnokság bevonásával. A vége az volt: át kell törni a parókia fedelét, ott kilátót, megfigyelőt csinálnak, ott a lelkipásztor nem maradhat. Végre a magyar rendőrség legjobb szellemű vezetője járt közben lelkipásztornál, Dr. Kövendy Lajos. Az ő kérésére a lelkipásztor engedett. A rendőrség lakást ad a lelkipásztornak abban az elhagyott lakásban, amelyet kiválaszt, azt a rendőrség, ha kell, helyreállíttatja. Az oroszok autót adnak a lelkipásztornak a kiköltözésre. Előreláthatólag egy félévig lesz szükség a parókia épületére... 1945. január 1. és 10. közt megtörtént a lelkipásztor kiköltözése. A lelkipásztor az egy szobába összezsúfolt bútorát kihozhatta. A többi maradt. A jelszó arra nézve ez volt: az őrnagy úrnak kell. Egyébként kapitány van köztük majdnem több, mint közlegény. De most őrnagy volt minden lépten-nyomon.

A lelkipásztor egy percre el nem hagyta Debrecent. Megható volt, amint a hívek jöttek hozzá: „*Mi lesz velünk nagytiszteletű úr!*” „*A jó Isten velem lesz. Én maradok!*” „*A mi papunknak nincs mitől félni!*” -mondják a munkások egymás közt. „*Megnőtt előttem az az ember még jobban, amiért itt maradt a hívei közt!*” -mondják a nyomában örömmel. És sírva fakadtak, mikor látták, hogy a parókiáról kifelé viszik a lelkipásztor holmiját. „*Addig jó nekünk, amíg azt tudjuk, hogy velünk van a fejünk!*” -mondják. Október 19-én reggel esett le a parókia előtt a második bomba, ami a házát közvetlen-közlelől megrázta. Kivetette helyéről a lelkipásztor dolgozószobája alatti szivattyúskutat. Betört minden ablaküveg.

A robbanás iszappal hanyta be a parókia homlokfalát. A lelkipásztor több sebből vérezve ment le a parókia alagsorába, az óvóhelyre. És lenn lakott 9 napig a pincében. Az alagsori helyiségek tömve voltak az odamenekült lakosokkal, szomszédokkal, ottszorultakkal. Zengett a dicséret délután fél 4-kor: Istenre bízom magamat... És magyarázta a lelkipásztor az igét. Akkor jöttek be az első orosz csapatok. A házmester, a harangozó Azeri Imre jól beszélt oroszul, a felesége is orosz nő volt. A csapatok jöttek-mentek, egy-egy riasztó lövés a pincében is eldördült. De tragédia nélkül végbemehetett az épület megszállása. A baj csak akkor következett be, mikor a lelkipásztornak ki kellett költözni egyháza érdekeit az utolsó lehetőségig védelmezve.

Az épületet bomba először szeptember 17-én érte. Az óvóhely telve emberrel. Az öreg kántor rákezd: Erős várunk nekünk az Isten!... És zeng az ének. A lelkek összefonódnak. Akkor jött egy rémítő rázkódás. Mikor fel lehetett jönni az óvóhelyről, akkor látszott, hogy a Kassa út 14. számú szomszédos portán a tűzfal tövébe vágódott egy nagy bomba, egy Sztalin gyertya maradványai fehérlettek az ásott földön. Az épületre ráírták: életveszélyes. A légoltalmi magyar kirendeltség elköltözött onnan. A lelkipásztor maradt, és a hívek továbbra is oda jöttek oltalomért. A két bomba nem tett az épületben annyi kárt, mint mikor a felszabadító csapat a parókiát *“kiürítette”*, totális kiürítés volt. Ez 1945. október végén következett be. A lelkipásztor azonnal egybegyűjtötte az egyházszeri tanácsot. Ott a helyszínén győződhetett meg mindenki, mi történt. Az ablakszárnyak, kályhák, vastűzhelyek eltűntek. A villany, a villanycsengő, telefon letépve. A vízvezeték csapjai letörve. A kert helyén pusztaság. A WC-k használhatatlanok, és minden szobát WC-nek használták. A lelkipásztor maga végzi el a tisztogatás alapvető munkáit, az önként vállalkozók jönnek segíteni. A gyülekezet pedig adományaival bizonyítja, hogy ott áll a lelkipásztora mellett az újjáépítésben segíteni, s a lelkipásztor kifosztatásának egyéni tragédiájából magának kérve részt.

Az árpádtéri egyházszer ily módon épületekben is igen nagy kárt szenvedett. A debreceni református egyháznak 4 épülete van az egyházszer területén:

A templom,

A parókia,

A Rakovszky utcai iskola,

Az Apafi utca 129. szám alatt egy lakóház.

A templom az októberi harcokban gránátlövést kapott. A szószék feletti kerekablak megsérült. Nagyobb erőfeszítés kellett az orgona motorjának a helyreállításához. Ez maga közel 200.000 pengős kiadás!

A parókián csak az ablakok pótlása több millió pengős költség.

Az Apafi utca 129. számú házat is rendbe tétette a lelkipásztor jó igyekezete.

A Rakovszky utcai iskola előbb a Csapó utcai, majd a Csonka utcai iskolában kapott szállást vendégjogon. A romlások pótlása, az épület új berendezése még elvégzendő feladat.

1945 májusától állt helyre a rendes élet az egyházszerben. Akkor történt meg a lelkipásztor igazolása, Kovács Lajos gondnoké is, akit házának (Sámsoni út 19.) bombázása nem, de mint postaigazgatót, felsőbb rendelet kényszerített menekülésre. A lelkipásztor ekkor tanácsulést tartott, s elkészültek a számadások a múlt évről is. A tanácsosok na-

gyobb része már itthon volt. Az iskola 4 tanerője munkában volt. Dr. Révész Imre püspök május 27-én az istentiszteleti szolgálatot végezte a templomban, ahol tanácsülést is tartottak, a tanácsosokhoz és az ifúsághoz külön szózatot intézett. A pünkösdi úrvacsorakor a hívek nagy tömeggel járultak már az önkéntes adományokból megterített úrasztalához. Azóta már 3-szor volt úrvacsoraosztás.

Nyitott sebe a gyülekezetnek a foglyok kérdése. Csaknem minden családból távol van még valaki. Legtöbb helyen egy év óta hír sincs a fiúról vagy az apáról, esetleg a felnőtt lányról. 2.000.000-ra teszik azoknak a magyaroknak a számát, akik elmentek előbb a Dunántúlra, aztán tovább nyugatra. Meg se határozható azoknak a száma, akik kelet vagy észak felé tűntek el. Ezeket, mint katonákat vagy hadi foglyokat hurcolták el. Több olyan van köztük, akiket az utcán kaptak el. Egy-egy ledobott levél (a vonatról) volt utánuk az utolsó jel. Amíg minisztérium Debrecenben volt, a lelkipásztor naponként bejárt a külügybe az elhurcoltak hollétéről tudakozódni. A deportálásba hurcolt zsidók ügye elnyomta ezeket a magyar honfitársakat, akik közt papok, tanítók is voltak, de akikről csak suttogva beszéltek. Minden héten temetik azokat, akik a keleti fogságból hazatérnek, és a családok, a gyülekezet könyörgései istentiszteletről-istentiszteletre mutatják, hogy mennyi távollévőért fájnak még a szívek. Vöröskereszt-szolgálat arrafelé nem épült ki, amerikai segítség csak újabban kezd hatékonyá válni. Addig imádság lehet minden jó magyar ajkán az ige: *Hozd vissza, Uram, a mi foglyainkat!* (ZSOLT.126:4.) A szívből fakadó közimákon kívül egyéb jelek is mutatják, hogy a gyülekezet „*a foglyokkal együtt szenved*”, együttérez.

Papnak a parókián a helye - vallja a lelkipásztor. A debreceni egyház sajnos - a Gazdasági Bizottság végzése szerint - pénzhiány miatt nem tud eleget tenni az árpádtéri egyházzrészi tanács kérésének. A kérés ez volt: csináltassa meg a parókia fedelét. Rakassa be téglával, védelemül az ablakokat. Téglából emeltessen kerítést a szomszéd üres telek felől. A fedél elkészült. A többire az áll, amit az egyház anyagi ügyeinek a feje, dr. Juhász Nagy Sándor mondott: Téglánk van, de pénzünk nincs. Annak se tud az egyház eleget tenni, hogy egy megbízható embert, illetve családot házmesternek állítson be. A lelkipásztor a legnagyobb erőfeszítések árán elérte, hogy az épületet már csukni lehet, de a nyitott ablakokon az jön be, aki akar. Az emeleten egy szobára ablakokat, zárat csináltatott. Így november eleje óta odafenn van a lelkészi hivatal. Az eddig ideiglenesen az Apafi utca 137. számú házban volt egy előszobában, s kétségkívül a világ legkisebb lelkészi hivatala volt.

Az ifjúsági alakulatok közül a Lánykör az Árpádtér 7. szám alatt egy családnál tartja összejöveteleit. Az egyházzrész cserkészcsapata is munkában volt, és a Dembinszky utca 16. alól most már a parókia alagsorában tartja táborozásait saját erejéből rendbehozott helyiségében az Árpád cserkészcsapat.

Tanácsülést 5-ször lehetett tartani ez évben. Teljessé a rend csak akkor lehet, ha lesz a városban közbiztonság. 4 órakor nem lehet az utcán járni a leütés, kirablás veszélye nélkül. A délután 3 óras istentiszteletek már későiek a gyülekezet nagy részének. Amíg az oroszok itt vannak, addig egy ilyen egyházzrészi krónikát se lehet teljes őszinteséggel megírni, bár amit a lelkipásztor ír vagy mond, az mindig őszinte.

Ha a lelkipásztor visszaköltözhet a parókiára, akkor jöhet el az ideje a rendes egyházi részi élet élésének. Az egyházi tanács vállalta, hogy az egyházi adót beszedi és szedeti. Ez már egy lépés afelé a várt időszak felé, mikor az egyházi részek egyházközségekké alakulnak. Isten segítségével eljön az idő, mikor a Kálvin és Kossuth demokráciája, legfőképpen pedig a Krisztus nyomán, Isten országa valósulhat meg Magyarország földjén.

Debrecen, 1945. december. 16.

*Dr. Hegyaljai Kiss Géza
lelkipásztor*

Debrecen - Csapó utca

Egyházzsűnkben 1944. szeptember hó 15-én éjjel, az akkor ötnegyed óráig tartó légitámadás alkalmával szenvedtük az első súlyosabb károkat. Ezen az éjszakán teljesen elpusztult és romhalmazzá vált a nagyméretű bombától telibe talál gyülekezeti házunk a Szappanos utca 16. szám alatt. Sajnos nemcsak a nagy anyagi kár érte egyházzsűnköt, még inkább fájdalmas és megrázó volt az emberéletben szenvedett veszteség. A gyülekezeti ház pincéjében ugyanis egyházzsűnk hűségese, szorgalmas és megbecsült eljárója, gyülekezeti házunk minden tekintetben megbízható bizonyult házimestere, G. Nagy Antal 6 gyönyörű gyermekével és dolgos élettársával együtt, valamint Deák Margit szociális fővédő és édesanyja, továbbá a többi ottlakók is szinte a felismerhetlenségig darabokra téptetn életüket veszítették. Ugyanezen az éjszakán érte súlyos találat a lelkipásztori parókiát a Széchenyi utca 4. szám alatt, ahol Isten különös kegyelméből azonban a lelkipásztor feleségével, Kerekes János segédlelkéssel együtt életben maradt. Az épület teljesen lakhatatlanná vált, s a lelkipásztor bútorzatának és könyvtárának egy része teljesen megsemmisült. Szeptember 16-án a lelkipásztor a Kollégium ügyései hivatalába hurcolkodott át a legszükségesebb felszerelési tárgyakkal, hogy ott legyen lakása és hivatala, a szeptember 17-i megismételt éjszakai légitámadás azonban ezt a helyiséget is használhatatlanná tette egy időre. Minthogy a lelkipásztor így úgynevezett testvér-családjának bombakárosodása következtében az utcára került, Vásáry József földbirtokos bocsátotta részére Szepesen lévő tanyájának egy szobáját. Innen járt be a lelkipásztor szolgálata ellátására mindaddig, amíg az esőzés a földúton való közlekedést a bekövetkezett nagy sár miatt lehetlenné nem tette. Amikor a tanyáról való ellátása a szolgálatoknak lehetlenné vált a hajdúböszörményi Kálvineum igazgatójának már régebbi és ismételt hívására odaköltözött, mert onnan minden nehézség nélkül lehetséges volt reggel a Debrecenbe való beutazás, este pedig a Hajdúböszörménybe való visszatérés. Kerekes Sándor segédlelkész pedig, aki szintén elveszítette a parókián lévő lakását, annál a két egyházzsűnk-nél kapott otthont, akik június 2-án történt kibombáztatásuk óta ugyancsak a lelkipásztor parókiáján laktak, s akik a hatóságtól a szeptember 15-i bombázás előtt kévéssel megfelelő lakáskiutalást kaptak.

A lelkipásztor Debrecenben október 8-án istentiszteletet tartott, de aznap már a jó-részen kiűritett, illetve félig elhagyott városból gyalog volt kénytelen Hajdúböszörménybe visszatérni. Minthogy a hadihelyzet alakulása és az ottani repülőtér parancsnokának felvilágosítása szerint órák kérdése volt, hogy Hajdúböszörmény is harctérre válik, és így szinte óránként megújuló légitámadásokkal is számolni kellett, ahol megfelelő óvóhelyről nem igen lehetett szó, hogy feleségét, akinek idegzetét a megrázó éjszakai támadások erősen megviselték, emberileg lehető biztonságba helyezhesse, október 9-én Görömbölytapolcán lévő gyümölcsösébe vitte el a lelkipásztor. Itt egyfelől – lakatlanabb területről lévén szó – kevésbé állott fenn a légitámadás veszélye, másfelől pedig megfelelő óvóhelyek állottak rendelkezésre a sziklákba vajt picékben és barlangokban. A lelkipásztor maga visszaindult, de a Tisza vonalán már át nem juthatott, mert akkorra ott már katonai személyek is csak nyílt parancs birtokában léphettek át a Tiszának harci területté vált túlsó partját. Ekkor Enyedi Andor tiszáninnyi püspök úrnál szolgálattételre jelentkezett, kifejezetten olyan gyülekezetben, ahonnan a lelkipásztor elmenekült. A püspök úr azonban a teljen káoszban, ami egyházi téren is jellemezte a helyzetet, csak egyetlen ilyen gyülekezet tudott megjelölni azzal, hogy ide sem küldhet, mert az utolsó emberre is kiterjedő katonai kényserítés miatt nincs kinek szolgálni.

Így a lelkipásztor kényszerítve volt arra, hogy bevárja a helyzet megváltozását, ami november 19-én be is következett. Amint az első orosz katonák megjelentek Görömbölytapolcán, a lelkipásztor kézipoggyászként magával vitt legszükségesebb ruhadarabjait is otthagya, feleségével együtt gyalog nekivágott a csaknem 100 km-es útnak, amelynek első 9 km-es szakaszát még ágyútűzben és légi támadások füstjében és porában tette meg, szembe az egyre nagyobb erővel felvonuló és szinte a kiáradt folyamhoz hasonlóan hömpölygő orosz haderővel. Említésre méltó, hogy egyetlen alkalommal állították meg csupán, s a hosszú úton végig ettől az egy esettől eltekintve senki nem kérdezte tőlük, hogy kik és mi járatban vannak. A polgári határban, minthogy Polgáron még a padlások is tele voltak orosz katonasággal, kukoricakóróból készített kunyhóban töltötték a novemberi éjszakát, s Görömbölytapolcáig a szó szoros értelmében térdig érő sárban gyalogolván, onnan egy magyar munkásokat szállító, a Tisza-hídhöz faanyagért Debrecenbe jövő orosz katonai teherautó hozta őket Debrecenbe, ahol a lelkipásztor november 22-én a szolgálatot újból megkezdte. Istenkísértésnek látszik utólag az a vállalkozás, de Isten megőrző kegyelmének szinte lépésről lépésre újabb és újabb bizonyosságait tapasztalhatta a lelkipásztor és élettársa.

Kerekes János segédlelkész új szállásadójánál Debrecenben maradt, s a város megszállását közvetlenül megelőző és követő izgalmakat velük együtt élte át. A nyár folyamán ruházatának nagyobbik részét a lelkipásztorral együtt tanyákra adta, ahol az mind oda lett. Palástja is a lelkipásztorral együtt elpusztult.

Az istentiszteleteket, miután a Nagytemplom szeptember 17-én gyújtóbomba következtében leégett és használhatatlanná lett, először az úgynevezett Baltazár teremben tartottuk a Kálvin tér 5. szám alatt, majd amikor ez is használhatatlanná vált, a Révész tér 2. szám alatt a lelkési hivatalban. Itt folytattuk azokat, amikor a helyzet már lehetővé tette, egész télen át, amíg a Piac utcai egyházrész gondnokával egyetértve a Piac utcai egyházrész

gyülekezeti termét kijavíttattuk, és megindítottuk a Kistemplom helyreállítási munkálatait. Húsvét első napján már a templomban – amelyet újra kellett fedetni, üvegeztetni, nem beszélve a belső szenny eltakarításáról – tarthattunk istentiszteletet. 1945. januártól kezdve már diakonissza testvér is szolgált egyháZRészünkben.

ANYAGI ÉS EGYÉB KÁROK:

A gyülekezeti ház tönkre bombázásával együtt természetesen a gyülekezeti terem berendezése is, könyvtárral és edénykészlettel együtt, tönkre ment. Az egyháZRészi nőszövetség asszonyainak és leányainak áldozatos és szerető munkájával készült függönyök, terítők stb. Garmathy Istvánné egyháZRészi tanácsosunk lakásán, illetve pincéjében lettek a háborús megszállás martalékaivá. A székek nagyobb része azonban megmaradt, mert azokat a lelkipásztor még a bombázás előtti időben a paróchiára szállította, hogy a tágas előszobában tartott bibliaórák résztvevői elhelyezhetők legyenek. 16 darab széket a bombakárosultak ügyét intéző hivatalnak adtuk használatra kölcsön. Ezekről nem tudunk. A bibliaórák céljaira elhozatta a lelkipásztor a harmóniumot is, s ennek volt köszönhető, hogy a harmónium is megmaradt. A lelkészi hivatal iratai, anyakönyvek, paróchiális könyvtár kötetek megmaradtak. Hasonlóképpen az összes egyháZRészi jegyzőkönyvek is, mint hogy ezeket a lelkipásztor a bombatámadások veszélyére gondolással még idejében a pincében biztonságba helyezte. Természetesen az épületkárokból elszenvedett veszteségek felbecsülhetetlenek, illetőleg csak békebeli értékben határozhatók meg összességükben.

A gyülekezeti ház értéke: [...] pengőre tehető 1939. december 31-i állapot szerint.

A paróchia kevésbé megrongált hátsó részének helyreállítási munkálatait még december folyamán elkezdtek, majd a téli fagyok elmúltával tovább folytattak úgy, hogy a lelkipásztor május hó első napjaiban már visszaköltözött Debrecen egyik építészeti szempontból is legnevezetesebb paróchiájára, illetve annak helyreállított 2 szobájába, egyébként a szó betű szerinti értelmében a romok közé. Addig Faragó Sándor egyház részi tanácsos szeretetéből volt egy szobás kis otthona a Nyomtató utca 11. szám alatt.

VESZTESÉGEK EMBERÉLETBEN:

Részben a légitámadások, részben a hadiesemények következtében a már név szerint is megemlíttettekkel együtt összesen 37-en lettek áldozataivá egyháZRészünk tagjai közül a nehéz időknek. Közöttük van egy hozzám beosztott presbitertestvérünk (F. Kiss István), aki lelkiegyensúlyát vesztetten saját maga menekült ki az elviselhetetlennek vélt teher hordozása alól, és élettársával együtt eldobta magától az életet. A szeptember 15. és 17-i borzalmas éjszakai légitámadás után.

ISKOLÁINK:

Az egyháZRészünk területén lévő 3 iskola közül kárt szenvedett a Csapó utcai és Csonka utcai. A Csapó utcai iskola épülete sértetlen maradt, a berendezés is megvan, csupán a tanítási eszközök hiányoznak. A Csonka utcai iskolát bombatalálat érte. Ennek következtében teljesen elpusztult 6 tanterem minden padja, 7 iskolai szekrény, 3 darab asztal, 8 darab szék, az összes fogasok, 3 darab pódium, 4 darab fászláda, 3 darab szeneskanna.

Tönkrementek az összes szemléltetőképek, faliképek. Megsemmisültek a kísérleti eszközök. Az ifjúsági könyvtári könyvekből néhány darab a szennyből került ki.

Debrecen, 1945. december 11.

Ferenczy Károly
lelkipásztor

Debrecen - Ispotály

Az áldozatok terén 1944. szeptember 1. után az emberáldozatokat felszámolni nem lehet. A gyülekezet nagy része abban az időben nem is tartózkodott a városban. Épületkár, leszámítva a június 2-i bombázásban súlyosan megrongálódott, illetve tönkrement épületek: templom, parokia, iskola, tanító lakások további rongálódását, nem is történt. Ezeknek az épületeknek különösen a faanyagát hordták el a megszállás után időben. A szegényház összes ingó értéke még július hónapban a lakókkal együtt átmentetett a Hatvan utca 37. alá, ahol a szeptember 15-i súlyos bombázás után, amikor is az egyik szoba mennyezete teljesen leszakadt, átlag 75 %-ban maradt meg. Itt rablás nem történt, az orosz a szegényházat tiszteletben tartotta, és a szegények sem mertek nagyobb mérvű rablást elkövetni. A klenódiумok az egyházzész pánccélszekrényében, melyet bár kipróbáltak nyitni, mind megmaradtak. A lelkészi lakáson levő iroda két szekrénye, egy díványa, a parókiális könyvtár néhány kötete, az irattár egy része és a leánykör könyvtára a szekrényrel együtt elveszett.

Az egyházzész június 2-tól kezdve állandó vándorlásban élt. Átlag egyharmada van még csak itthon, mivel az egyházzész kétharmada szenvedett 70-100 %-os kárt. Tavaly nyáron istentisztelet tartott a gyülekezet számára a Kistemplomban, a Vargakertben és a Tégláskertben. Karácsonyig mindhárom helyen szünetelt az istentisztelet. Legkorábban a Tégláskertben tartott meg, a Vargakertben csak a lelkipásztor visszatérte után, míg a központban, a Miklós utcai iskolában csak most ádventben, mivel késő őszig vártuk, hogy istentiszteleti termünk felszabadul az Ispotályban a katonai megszállás alól.

A lelkipásztort szeptember 15-én kibombázták, lakás híján október 1-jén családját szüleihez, Dunántúlra vitte haza, a beállt hadiesemények miatt azonban ő már nem jöhetett vissza. Április 26-ig volt Kádártán segédlelkész. Hazatérte után legelőször az Ispotály kitisztogatásához látott hozzá, majd hazavitte a szegényházat, a Vargakertben megkezdte az istentiszteleteket, az újjáépítés első mozdulatainak megkezdésére gyűjtést indított, háziistentiszteletek során próbálja a gyülekezetben az összetartozás lelki motívumait újból megerősíteni. Családjával együtt nagy megpróbáltatás alatt él. Vagyonát 90 %-ban veszítet el. Főképpen magyarok kezén ment el a bútor és ruhaneműje.

Az egyházzész is a legnagyobb megpróbáltatásban él. Építkeznie nem kell, mert nincs reá anyagi ereje, egyelőre csak saját fizikai életének élelemmel való fenntartásáért harcol. Mégis áldoz a gyülekezet szükségleteire. Sajnos, annyit nem tud, hogy belőle az újjá épít-

kezés látható kezdetei is meginduljanak. Egy hónapi áldozat kell, hogy például most két ablakfiókot tudjunk valahol pótolni. Lesújtottságában azonban Isten kegyelmes kezét is érzi, és készül a jövőre. Hisz abban, hogy Isten ha megalázta is, de törődik vele, sorsával és jövődjével. Ez különben a gyülekezeti ígéhirdetésnek is folyton megújuló témája.

A normális állapot mégsem tért vissza. Nagyon hiányzik a gyülekezeti terem, ahol a régi romok közelében alakulhatna ki függetlenebb és valamivel lökületesebb gyülekezeti élet. Iskolája is csak tengődik más iskolákkal zsúfolva, minden másnap, akkor is pár órással csak. Ifjúsági és leánymunka gyülekezeti helyiség híján nincs. Iratterjesztést sem lehet produkálni a nagy árak miatt. A családlátogatás és a háziistentisztelet szolgál erős összekötő kapocs gyanánt. A szegényházat sajnos át kellett telepíteni a városi szegényházba, mert fenntartására nincs fedezet sem az egyháznál, sem az egyházrészeknél. Sokszor nyomasztó a helyzet, kivált akkor, amikor a rendőrség sem igyekszik a hajdani csendes ispotály környékét megtisztítani a gyanús alakoktól, a város pedig a piszoktól és a szennytól, azonban mindennek ellenére hisszük, hogy a jövő tavasszal majd egységes gyülekezeti munkával fogjuk legalább a romok életét rendd é tenni. Hogy az építés munkáját mikor tudjuk megkezdeni, egyedül Istentől függ. Itt erőtlennek érzi magát az ember, de ugyanakkor bele mer tekinteni Isten tervébe is: a romokon kezdődjék meg az élet. Nem azért, mert erre hívja fel egyházrészü nket a történelmi múlt, hanem azért, mert így tanulhatjuk meg, hogy jobban vagyunk Istené, mint máskor.

Debrecen, 1945. december 6.

*Farkas Pál
lelkipásztor*

Debrecen - Mester utca

Egyházrészü nket közvetlen megpróbáltatása a szeptember 15-iki esti orosz bombatámadással kezdődött. Míg a június 2-iki és szeptember 1-i angolszász támadás egyházrészü nketben úgyszólván semmi kárt sem tett, addig a szeptember 15-i esti orosz támadás érzékeny károkat okozott, bár inkább csak épületekben, hiszen a lakosság nagy része vagy már elmenekült, vagy tanyán tartózkodott, vagy pedig a város bombabiztos óvóhelyeit kereste fel. E támadásnál templomunk is megsérült. A közelében robbant légiaknák ablakainak egy részét tönkretették, tetőzetét felhorzolták. Épületkárok keletkeztek, főképp a Mester utcán és Bethlen utcán.

Még sokkal szomorúbb meglepetéssel szolgált a 17-i esti, ugyancsak orosz támadás. Ezúttal már súlyos találat érte templomunkat. Nyugati részén kapott telitalálatot. A lelkészi szobát teljesen szétvágta egy rombolóbomba, a benne levő asztalkával, székekkel együtt. Pozdorjává szakadozott szét a szószék ajtaja, a lelkészi szoba ajtaja és a lelkészi szobából a templom belsejébe nyíló két ajtó, valamint a női padorsból az első pad. Megrongálódott még másik három pad is, valamint a csillár. Az ablakok kivétel nélkül kitortek. Csodálatos,

hogy magának az úrasztalának azonkívül, hogy jobboldali korlátja szétzúzódott, semmi baja sem lett. Ugyanígy a szószéken sem látszik egyetlen karcolás sem. Istentiszteletünket az erősen megrongált templomban is tovább tartottuk, 25-én zokogó gyülekezetben.

Egyházzrészünk közben ijesztően elnéptelenedik. Van utca (Tanító utca), ahol csupán egyetlen házban laknak. A gazdálkodók családotól együtt kivonulnak a tanyára. Ki gondolna most arra, hogy nem is olyan soká nagy árat fizetnek a „kivonulásért”. A 20-i és 21-i bombázások egyházzrészünkben újabb lényeges kárt nem okoznak. De nem is tudja már az ember számon tartani a veszteségeket. Az anyag elveszítette előttük értékét. A vagyon nem számít, az élet a fontos! –lehet hallani úton-útfélen.

A vihar megtanít bennünket magunkba nézésre. Ezrek fedezik föl lelkünket és hullatják a bűnbánat könnyeit. Talán soha annyi és olyan megrázó istentisztelet nem volt még Debrecenben, mint a bombázások alatt a pincék mélyén. Dölyfös, magabízó emberek nagyon alázasakká lettek. Káromló ajkak imádkozóvá szelídültek. A 17-iki bombatámadás alatt egy Széchenyi kerti futóárokban olyan férfi görnyed mellettem, akinek minden második szava szörnyű káromlás szokott lenni. Most csupa esdeklés az egész ember. Szinte artikulatlan hangon zokog fel minden pillanatban: „*Drága jó Istenem! Segíts!*” „*Igen*”, -akkor mindnyájan megtanultuk: „*Isten a mi oltalmunk és erősségünk. Igen bizonyos segítség a nyomorúságban.*”

A bombázások szeptember 21-én megszűnnek, de csak azért, mert az harc vonal közvetlen közelünkbe ér. Szeptember utolsó napjaiban már hallatszik az ágyúdörgés. Október 9-én megkezdődik a híres debreceni tankcsata. A 15-iki istentiszteletre alig tudunk bejutni a templomba. A Pozsonyi út bejárata fekvő gépfegyveres katonákkal és rendőrökkel van tele. Partizánokra vadásznak, akikkel már tele van nemcsak a Téglavető, hanem a Hatvan utcai kert és Csigekert is. A lakosságot innen már napokkal azelőtt kitelepítették. Egy rendőrtiszt többszöri kérésünkre végül is engedélyt ad, hogy saját felelősségünkre bemehetünk a templomba. Valósággal úgy kell belopakodnunk. Mindössze 30-an vagyunk. Szünetnélküli fegyverropogás kíséri istentiszteletünket, mégis csodálatos békességet érzünk. Vajon jövő vasárnap találkozhatunk-e? – kérdezzük egymástól, mikor elkészönünk.

Bizony nem találkozhattunk. Két vasárnap nem tudtunk istentiszteletre összegyűlni. Templomunk tornya az ostrom alatt ágyúlövést kapott. Megrongált tetőzete további sérülést szenvedett. A legnagyobb baj azonban az, amit vérző szívvel látunk, hogy templomunk telis-tele van förtelmes szeméttel. Szénatörmelék, tökdarabok, lótrágya arra enged következtetni, hogy állatokat kötöttek bele. Azonnal hozzálátunk a takarításhoz. November 5-re buzgó egyházzrési tagok segítségével, akik közül hadd említsem meg Isten iránti hálával Szeremley Béla egyházzrési gondnokunk, Boross Sándor tanácsosunknak és Márton József harangozónknak nevét, annyira rendbe hoztuk a kis hajlékot, hogy istentiszteleteink tartását folytathattuk. Eleinte bizony kevesen vagyunk. Huzatos a templom, meg az emberek se mernek még odúikból előjönni. Az orosz parancsnokság által elrendelt népszámlálást fölhasználom arra, hogy gyülekezetünk egy részét meglátogatam. Megható szeretettel fogadnak. A templomlátogatók száma vasárnapról-vasárnapra nő. Karácsonykor 1500 ember szorong kis templomunkban. Közel 600-an járulnak a szent asztalhoz.

Látogatásaim alkalmával megdöbbenő kép tárul elé. Testvéreink nagy része pincében húzza meg magát még egy hónappal a város eleste után is. Több helyen arról panaszkodnak, hogy valamelyik családtag már napokkal előbb elment robotba, és még mindig nem tért vissza. Sok helyen nincs élelem, de nem mernek a városba bemenni. Boérné Nagytiszteletű asszonyra nem ismerek reá. Könnyes szemmel fogad. Éjjel nappal szennyes alsókat mos és varr. Tóth Lajos bácsi, templomunk építetője a Sinay Miklós utcán húzó-dott meg Korom József tanácsos testvérénél. Szíve a megrongált templomért fáj legjobban. Csak azt szeretné még megélni, hogy újra ép templom előtt köszönthesse az Isten házába érkező testvéreket. Vágya nem teljesülhetett. Isten a tavaszon hazaszólitatta hűséges szolgálóját.

Amint a viszonyok egy kissé rendeződnek, kezdjük számba venni veszteségeinket. A hadieseményeinknek egyháZRészünkben 22 halálos áldozata van. 18 a bombázások alatt, 4 a város ostroma, illetve a megszállása alkalmával. Még ekkor nem tudjuk, csak tavaszra érkezik a megdöbbenő hír - hivatalosan mindmáig meg nem erősítve -, hogy egyháZRészünk lelkipásztora, Kolozsvári Kiss László, Budán bombaszilánk által okozott sérülések következtében elhunyt. Október első napjaiban még itt járt. Értékeit szállíttatta el, de ígérte, hogy ő visszajön. Isten másként rendelkezett felőle.

A gazdátlanul maradt paróchiát orosz kórházalakulatok foglalták el. Kapujában fegyveres katona állt őrt. Csak hónapok múlva juthattunk be harangozónkkal. Megdöbbenő a pusztulás. Hivatalunk bútorzata két szekrényt kivéve teljesen hiányzik. Irattárunk földúlva. Irataink, anyakönyveink 90%-a megsemmisült. Paróchiális könyvtárunkból mindössze 16 könyv maradt meg. Milyen jó, hogy kegszereinket biztonságba helyeztük. Így azok megmaradtak. Annál fájóbb piros bársony nehéz aranyhímzéses úrasztalterítónk elvesztése. A Téglavetőből is rossz hírek érkeznek. Az imaházat ágyútalálat érte. A kegszerek és terítők elvesztek.

EgyháZRészi tisztviselő lelkipásztorunkon kívül tudtunkkal nem esett áldozat. RácZ Zoltán segédlelkész, aki még szeptemberben elhagyta Debrecent, hazament Miskolcra. Később az ottani kommunista pártnak lett titkára. Felesége, szintén kommunista, tagja volt az ideiglenes nemzetgyűlésnek. Még Géder József tanító-testvérünkről, egyháZRészi pénztárosunkról kell megemlékeznem, akit 1944 nyarán behívtak katonának. Háza a bombázások alkalmával találatot kapott és leégett. Ő maga csak most nyáron került vissza.

A tanítás egyháZRészünkben már novemberben megkezdődött a Csap utcai iskolában, amelyet ugyan ágyútalálat ért, de 3 terem sikerült Jakucs László igazgatónak jórészt saját kezűleg rendbe hozni. A missziói munka csak ez év tavaszán indulhatott meg az április 5-i tanácsüléssel. Előzőleg csupán egy, még a bombázások idején létesült, és mind a mai napig fennálló református evangélikus közösség tartotta bibliaóráit hétről-hétre felváltva a református és evangélikus lelkész szolgálatával. Nőszövetségünket a hazatérő foglyok debreceni gondozásának szükségessége élesztette újjá. Tavasszal megalakul a konfirmandusokból Kislánykörünk. A nyáron 15 taggal újjáéled Nagylánykörünk. A gyülekezetet, a hazatérő foglyokat látogatjuk. Templomunk helyreállítására az adakozás szépen folyik. Egyúttal a helyreállítás is rendben halad. Először tetőzete, azután falai, majd ajtajai épültek újjá. Jelenleg az ablakokat csináltatjuk.

Az építés lassan halad előre. Viharban megedződött, és szenvedésektől lassan eszmélődő, ébredő lelkek állanak munkába, elsiratva a múlt bűneit, harcolni Isten országáért, és hirdetni a megbékélés Evangéliumát, küzdeni azért, hogy egyesek és közösségek a Szentlélek által szülessenek újjá.

Bár Isten elfogadná, megszentelné és megáldaná szolgálatunkat, hogy a romokon mindenekelőtt lelki vonatkozásban új és diadalmas élet fakadna.

Debrecen, 1945. december 5.

*Berényi József
helyettes lelkész*

Debrecen - Kossuth utca

A hadi események következtében, melyek 1944. évi szeptember elején következtek be, tudtommal egyetlen egyházi tisztviselő sem vesztette életét. A legtöbb tanítónk elmenekült ismeretlen helyekre (azóta már majdnem mind visszakerült), lelkész és segédlelkész kezdettől fogva szolgálati helyén maradt, s a környéken lévő óvóhelyeken naponként tartott istentiszteleteken Igét hirdetve vigasztalták Istennek népét. Lelkész és segédlelkész ingóságait a városon kívül fekvő egyik tanyára szállították a bombatámadások elől, s így azok mind megsemmisültek. A lelképásztor édesanyja Szepes 62. számú tanyán, mint szélütött öregasszony, 1944. október 8-án meghalt, de holttestét nem lehetett hazaszállítani a hadműveletek miatt, melyek ott már akkor megkezdődtek, úgyhogy sokáig, kb. 10 napig temetetlen maradt, s csak a következő 1945. év áprilisában tudták azt a köztemetőbe exhumálatni. 1944. október 19-én a várost az orosz hadsereg elfoglalta. A Kossuth utcai lelkészlakásba két ízben szállásolta el magát 50-50 orosz katona, akiket a parancsnokság kevés idő múlva onnét kilakoltatott. Itt mutatta ki jóindulatát Korolyó kapitány, ki a lelkészlakás bútorait megmentette az elviteltől, s mindkét ízben közbenjárt, és két napra őrt is állíttatott az épület elé. Itt említendő meg az is, hogy a lelképásztor formálisan ki is akarta végezni egy ittas orosz kapitány, ki 6 fegyverrel jött, s mint burzsujt állította a fegyverek elé. Ekkor gyújtották fel a lelkészlakás pincéjét is, de a lelkész eloltotta. Itt említendő meg az is, hogy a bevonulás délutánján a Kossuth utcai templom főbejáratát – miután be volt zárva – fel akarták kézigránáttal robbantani, ily helyzetben szaladt a lelképásztor ki a kulcsokkal, és kinyitotta a fő ajtót, úgyhogy csak a mellékajtókat törték be, melyek közül némelyik már az előző bombázás folytán be volt törve.

Azt, hogy a hadiesemények következtében hány egyháztag vesztette életét, nem tudhatjuk. A bomba hullott az egész Nap- és Kossuth utcára, belől a fronton, de a lakók nem voltak a házakban, mert elmenekültek. Az egész Nap utcán alig maradt egy-két család, jómagam pedig magam voltam a lelkészlakás óvóhelyén a sötét pincében a bombatámadások idején.

Istennek hála, középületeink közül teljesen nem pusztult el egy sem. Templomunknak összes ablakai és ajtajai kitöredeztek, a lelkészlakásnak úgyszintén, valamint a Pacsirta utcai iskolakörzet minden épületének tetőzete, ajtajai, ablakai és belső berendezései tönkre mentek. Így számokban kifejezve megrongálódott 1 templom, 3 iskola, 1 lelkészlakás, 3 tanítói lakás. Iskolák között leginkább szenvedett a Kossuth utcai református elemi iskola, melyet kérelmünkre a Város ez év tavaszán annyira rendbe hoztatott, hogy a lakás láthatóvá lett, de a termek még használaton kívül állanak. Siralmas a helyzet a többi iskoláknál is, melyek ablak, ajtó és felszerelés nélkül csak a nyári időszakban használtattak leginkább. Bár a tanítók mindent elkövettek, hogy némileg használhatókká tegyék az épületeket. Az összes épületkár pénzben kifejezve, akkori becslés szerint legalább 50.000 pengő. Azóta természetesen ez az összeg már nem állhat meg a pénz romlása folytán.

A kár tehát 50.000 pengő pénzben kifejezve. Sajnos, magának a templomnak színes üveglablakai, de az épületek üveglablakai sem állítottak helyre, s ma már a fenti összegből egy ablak ha kikerül a lelkészlakáson, vagy az iskolaépületekben.

Harangjaink közül elvittek 1-et. Még az első világháborúban elvitt 3 harang helyébe 1938-ban kettőt állított az egyházzsír a megmaradt legnagyobb mellé, ezeknek egyikét, a 330 kilogrammos kisebb harangot szerelték le 1944 nyarán, melyet a harangöntő Szlezák Cég 1325 pengőért készíttetett. A másikat, a nagyobbikat csak úgy tudtuk megmenteni, hogy helyette az Ispotálytemplom romba dőltekor lezuhant egyik harangot adta oda a vezetőség, azzal az elkötelezettséggel, hogy annak idején majd a Kossuth utcai egyházzsír önteti meg az elvitt harangot az ispotályiak számára. De hogy mikor kerül erre majd sor, a jó Isten tudja, miután az Ispotály templom, iskola és lelkészlakás teljesen összeomlottak.

Megrongálódott, de nem pusztult el a templom orgonája is. A toronyba vezető ajtókat a katonai parancsnokság utasítása szerint nyitva kellett hagynunk, így az orgonát bárki megszólíthatta, és azt meg is tették. Alkatrészei nem hiányoztak, s így megjavíttatása 1000 pengőbe került.

Egyébként a templombelső berendezésében (szószék, úrasztala és padok stb.) nagyobb kár nem esett.

Mivel az iskolák, mint középületek a Város tulajdonát képezik, ellenben azoknak berendezése és felszerelése az egyházié, a kár tetemes. Alig maradt meg valami az iskolakörzet berendezéséből. Akkori becslés szerint a kár összege 23.000 pengőt tesz ki.

A lelkészi iroda és egyéb egyházi hivatal berendezésében és felszerelésében szenvedett kár összege akkori becslés szerint 5000 pengőt tett ki. Ma már ez sem állíthatja meg a helyét természetesen. A lelkész irodában megrongálták a hivatali vasszekrényt, melyet fejszével próbáltak szétverni, nem sikerült, úgyhogy sok vesződés után még használni is tudjuk. Szerencsére a katonaság elfoglalásakor nem voltam a lakásban, s így nem nyitathatták ki velem a vasszekrényt, ahol értékes holmik voltak összehalmozva. De annak megjavíttatása most horribilis pénzbe kerül.

Az egyházzsír készpénzállománya így nem szenvedett kárt, amit a vasszekrényben őriztünk, az megmaradt.

Úrasztali klenódiumpokban azonban sok kárt szenvedett az egyházzsír. Mivel a vasszekrényben nem fértek el a holmik, s külön ládikában tartottuk őket, noha biztosnak vélt

rejtekhelyre helyeztük, mégis fölfedezték, s így 25 darab veszett el értékes terítőink közül, bár azokat már azóta szépen pótolgatták a hívek újabb adományokkal, illetőleg terítőkkal. Érték: 5000 pengő.

Az elveszett úrasztali terítők között különös beccsel bírt az özv. Koncz Aurélné által készített és adományozott terítő, mely saját kézimunkája volt, s konfirmáció alkalmával használtatott, fehér, csipkés terítő.

Így az épületekben, felszerelésekben, berendezésekben szenvedett károk összege együttesen 82.325 pengő. De bízvást tehetjük 100.000 pengőre is. Ez, mint említettük, az akkori időben értékeltetett fel. De ma már pénzben ki sem fejezhető.

Irattárunk egészben véve megmaradt.

Vagyonleltár, számadások megmaradtak.

Az egyházzrésznek külön anyakönyvei nem voltak, azok a központban vezetettek. Mindössze házi napló formájában vezetettek a keresztelési, esketési és temetési funkciók. Ezekből elveszett az esketési és temetési napló.

Presbiteri jegyzőkönyvek a központban kezeltettek, itt az egyházzrész jegyzőkönyveket gyűjtöttük, azok az irattárban megvannak.

A paróchiális könyvtár kötetei megvannak.

Az iskolák törzskönyvei, beírási, osztályozási naplói a központban, az egyházi levéltárban – úgy tudom – megmaradtak.

Debrecen, 1945. december 12.

*Baja Mihály
lelkipásztor*

Debrecen - Kistemplomi egyházzrész

Az 1944. évi szeptember 15-i bombatámadás alkalmával a Kistemplomi Egyházzrész Révész tér 2. szám alatti lelkészi lakását bombatalálat érte. Emiatt a parokhia konyhája és cseléd-szobája teljesen tönkrement, s az épület összes szobái, folyosói, éléskamarája és lépcsőháza súlyosan megrongálódott, az épület cserépfedele összetört. Azóta a mai napig a lelkészi lakás 3 szobája lakhatóvá tétetett, a tetőfedél kijavított. Úgyhogy a lelkész családja 1945. május közepén beköltözhetett. A 3 szobából egy a lelkészi hivatal. Két szoba ma is lakhatatlan. Az emeleten 2 helyiségben a Kistemplomi harangozó családja, a földszinten két szobában 1-1 idegen család lakik ma is, 1944. november óta. A lelkészi lak udvarán levő házmesteri lakás, mosókonyha és mellette levő volt harangozó lakás teljesen megsemmisült.

Az 1944. szeptember 15-i első bombázáskor, de utána a szeptember 17. és 20-i bombázáskor is, végzetes nagy sérülések érték a Kistemplomot. Az összes ajtók és ablakok megsemmisültek, a tetőfedélzet palája 3/4 részben összetört, a falak kívül és belül zúzódást szenvedtek. Emiatt a templom használhatatlanná vált. Majd kíméletlen fosztogatás prédája lett a Kistemplom. Az úrasztalát, korlátait, szószékét, lelkésszéket a terítőktől s behúzásoktól meg-

fosztották, az összes lámpákat szétzúzták. Az úrasztala belső területét borító kókuszszőnyegek szintén eltűntek. Az orgona belsejébe is behatoltak, ott értékeket kutattak, a sípokot összetaposták vagy elhordozták. Az orgona fújtató villanymotorját ismeretlen tettesek elvitték.

A templom rendbehozatala érdekében a következő intézkedések történtek: A tetőzetet az egyház presbitériuma (gazdasági bizottsága) rendbe hozatta, bár 1944. ősztől 1945. tavasz közepéig a templom beázott. A tetőzet 1945. húsvétra lett készen. Emellett a Kistemplomi egyházzsír, a maga áldozatkészségéből a következőket teljesítette: a templom összes ablakait beüvegeztette, a templomot belül alaposan kitakarította, az orgonát Üveges Zoltán orgonaépítővel rendbe hozatta, ugyanazon mesterrel az orgonafújtatót kijavíttatta, az elveszett villanymotor helyett újat szerzett és beszereltetett, a templom főbejárati ajtaját kijavíttatta és használhatóvá tette, ugyancsak rendbe hozatta a Révész tér 2. szám alatti gyülekezeti termet. Ezek alapján az 1944. szeptember 15-én megszűnt Istentiszteletek 1945. február közepén a gyülekezeti teremben, 1945. április 1-jén, húsvét első napján a Kistemplomban Isten kegyelméből megkezdődtek, s azóta megszakítás nélkül folynak.

Az 1941. szeptember 15-i bombatalálat miatt lakhatatlanná vált lelkési lakásból a lelkész családja kénytelen volt eltávozni, néhány helyiség és a lépcsőház életveszélyes volt. Uray Sándor lelképásztor előbb 2 hetet Monostorpályiban dr. Szász Imre esperesnél töltött, majd az esperestől egyhavi szabadságot kapott, s Budapestre gyermekeihez távozott. Innen azonban a hadihelyzet miatt már Debreczenbe nem térhetett vissza. Kénytelen volt Budán maradni, s onnan csak az ostrom után, 1945. március 10-én tudott Debreczenbe visszatérni. Igazolása rövid időn belül megtörtént. Tariska Zoltán kistemplomi segédlelkész 1944. október 1-jén katonai szolgálatra bevonult, s onnan csak 1945. február 27-én tért vissza, s szolgálatba állott. A közbeeső idő alatt az Egyházzsírban a lelkési szolgálatokat 1944. november végéig Kerekes János segédlelkész egyedül, attól kezdve vele együtt dr. Ferenczy Károly lelképásztorral együtt látták el.

A gyülekezet tagjai közül sokan eltávoztak, vagy meghaltak. Számok meg nem állapítható. Presbitereink sorából elvesztettük Sesztina Nagybákay Jenőt, a hű templomba járót és a templom legnagyobb jótévedőjét, továbbá dr. Győry György helyettes egyházzsír gondnokot, ki súlyos betegen fekszik azóta Miskolcon.

A lelképásztori lakásban és hivatalos helyiségben 1944-45. telén, hónapokon át katonai szállás volt, emiatt az egyházzsír irattára megsemmisült.

A templom klenódiumai javarészt megmaradtak a központi egyházi hivatal őrizetében. Néhány értékes úrasztali terítő eltűnt, néhány megsérült (de kijavítható). Sajnos, teljesen elveszett az egyházzsír tulajdonát képező úrasztali külön kehely készlet (1 személyes): 140 darab, 5 hozzávaló alapca tálcával.

Az Egyházzsír normális élete javarészt helyreállott. A templomlátogatók és úrvacsorával élők száma megközelíti a régi színvonalat. Egyedül a gyülekezeti terem téli használhatósága hiányzik. Ezt házi Istentiszteletek tartásával igyekszünk pótolni.

Debrecen, 1945. december 10.

Uray Sándor
a Kistemplomi Egyházzsír vezető lelkésze

Debrecen - Téglavetői egyházkörzet

Szegénységéről híres egyházkörzetünk anyagi helyzete a háborús eseményeknek hozzánk való elérése előtt viszonylag tűrhető volt. A német megszállás alatt gyülekezeti házunk mellékhelyiségeit német katonák vették igénybe. Ez alatt az idő alatt sem a házban, sem az ingó tárgyakban semmiféle kár nem esett. Városunk ostroma során gyülekezeti házunkat ágyúgolyótalálat érte. A város eleste után gyülekezeti házunkba orosz katonák költöztek be, mely idő alatt istentisztelet nem volt tartható. Az ezt követő ismeretes események során egyházkörzetünknek úgyszólván minden ingó tulajdona elpusztult. 1 darab úrasztali terítőt, 2 darab úrvacsorai kelyhet, 12 darab fehér asztalterítőt, 22 darab padot, 3 darab lapátot, 2 darab szenes kannát, 1 színpadi nagy függőnyt, 12 darab villanykörte, 14 szál harangállványfát, 2 öl vágott tűzifát, 15 mázsa szenet, 1 darab kapubejárati ajtót, az összes kilincseket és zárat személy szerint ismeretlen, és általánosságban ismert tettesek ellopták.

Az istentiszteleteket folyó év december hónapjában tudtam megkezdeni. Az ágyúgolyó okozta épületrongálást először ideiglenesen megjavíttattam. S majd az elmúlt tél folyamán egyházkörzetünkben az épületkár kijavítása céljára gyűjtést indítottam, melynek eredményeképpen minden hibát szakszerűen kijavíttattam. Az ajtókat és ablakokat csak ideiglenes kijavítással tudtam használatba helyezni. Az ingótárgyakban szenvedett veszteségeinket egyáltalán nem tudtam pótolni. Meg kell még említenem, hogy a háborús események alatt ellopták a palástomat is, azonkívül elpusztult a lelkési hivatal minden irata.

Az istentiszteletek rendkívül mostoha viszonyok között folynak rengeteg küzdelem, szenvedés és nyomorúság között.

Debrecen, 1945. december 10.

Erdei Károly
körzetvezető lelkész

Debrecen - Kerekestelepi egyházzsér

KEREKESTELEP:

Az 1944. szeptember óta hadiesemények folytán bekövetkezett emberáldozatok, épületkárok, klenódium, anyagi értékek, levéltári károk a következők:

Erős József és Székes István egyházzsér tanácsosok a hadicselekmények idején áldozatul estek.

A templom ablakai kitörtek, az egyházzsér tanácsteremben kötött lovak rongálásának nyomai még ma sem tűntek el, a segédlelkési iroda ablakai kitörtek, a háztetőn 100 cserép tört össze.

16 nagy terítő, 2 bársony asztalterítő, 2 fehér terítő, 1 selyem asztalterítő, 6 kisebb úrasztali terítő, 1 szószéki bársonyterítő tűnt el. 3 ezüst kehely, 1 ezüst boros kancsó elveszett.

1 ágy, 1 írógép eltűnt, 1 szekrény teljesen összetört, 1 harmónium darabokra szaggatva, 1 vég flanel, 150 személyes nőszövetségi teáskészlet eltűnt, részint összetört.

Levéltári iratok, anyakönyvek nem voltak az egyházzész birtokában, csupán gyűlési meghívók, jegyzőkönyvek, felszólítások, kimutatások, hivatalos levelezés, melynek nagyrészt tűzgyújtásra használták, a megmaradt kevés anyag rendezése folyik.

Az 1944. október végi zavaros helyzetben kivétel nélkül az összes egyházztagok nehéz megpróbatásokon mentek keresztül, és igen sok anyagi kárt szenvedtek. Számosan elmenekültek, s visszatértükkor kifosztott lakást találtak.

1945. január végétől minden vasárnap istentisztelet és hetenként egyszer házi istentisztelet tartatott (1944. november 5-óta rendszeresen istentisztelet és bibliaóra).

1945. október 10-től istentiszteletek, bibliaóra, leányköri összejövetelek, ifjúsági könyvkölcsönzés, lelkeszi hivatal hivatalos óra tartása, kérők oktatása folyik.

VÁLYI NAGY GUSZTÁV TELEP:

A kerekestelepi egyházzészhez tartozó Vályi telepen Isten különös gondviselése folytán emberáldozatot nem követelt a hadicselekmények pusztítása.

Egyházi edények, terítők nem voltak. Innen senki sem menekült el. Kisebb károktól eltekintve komolyabb baj nem történt. 1945 márciusában pár bibliaóra tartott, de segédlelkész hiányában Pünkösdtől 1945. október 10-ig minden egyházi munka szünetelt.

1945. október 10-től bibliaórák és házi istentiszteletek rendszeresen tartatnak.

ROKKANT TELEP:

A hadicselekmények következtében 3 felnőtt (Sebeszta Gyula, Agárdi Béla, Békési Sándor) és 3 gyermek (Balogh Sándor és István és Valek Ágnes) vesztette életét.

1943-ban volt utoljára bibliaóra, s a normális állapot úgy-ahogy 1945. november 1-től állott helyre. Hetenként bibliaóra tartása és a repülőtéri iskola egyik termében rendszeresen, minden vasárnap istentisztelet folyik.

Debrecen-Kerekestelep, 1945. december 11.

Király Zoltán
segédlelkész

Debrecen - Homokkert

A Debrecen Homokkerti egyházzészben a hadiesemények következtében a Kerekestelep kivételével, melyről külön jelentést terjesztünk be, legjobb tudomásom szerint 18 ember vesztette életét.

A lelkészek, presbiterek, egyházi tanácsosok közül hadi események következtében senki sem halt meg, az egyházi rész jelentős része 4-5 napon keresztül harci terület volt.

Épületkárokból különösen az 1944. évi szeptember 15-iki bombázás okozott súlyos kárt, amikor is gyülekezeti és előadóteremünk, és az Olvasó egyesület helyisége nagyon súlyosan megrongálódott, a templom, két iskolaépület és a tanítói lakások, valamint a lelkészi lakás tetőzete megrongálódott, s ablakai jórészt betörték.

Az október 15-19-én az egyházi rész területén dúló harcok jelentősebb kárt nem okoztak, némi kár ennek következtében csak a tetőzeteken és ablaküvegekben esett.

Klenódiუმainkban, egy a lelkészi hivatalban használt keresztelő tál (üveg) kivételével nem esett. Ezeket lelkipásztor elrejtette, s azok sértetlenül megvannak.

A lelkészi hivatal teljes bútorzata, iratszekrény, íróasztal, egy ovál keményfa asztal, egy karszék, naplók, iktatókönyvek, irattár, a parókialis könyvtár, a lelkipásztor kéziratai, feljegyzései, jegyzőkönyvek mind megsemmisültek. Megsemmisült, kisebb részben súlyosan megrongálódott lelkipásztor bútorzata, teljes berendezése, könyvtára.

Elveszett a Nőszövetség konyhafelszerelése, 200 darab teáscsésze, 200 darab kis tányérja és ugyanannyi kiskanala.

1944. szeptembertől kezdve olyan volt az egyházi rész, mint a megbolygatott méhkas. Csak futó és menekült embereket lehetett látni. A munkahelyeiket jórészt felkeresték még ekkor is, de a munka állt, vagy kapkodva végeztek azt, mert a készülő támadások következtében pánik, félelem fogta el az embereket. Aki csak tehetett, falura menekült, vagy legalább családját vitte el biztonságosabbnak vélt helyre. Október 8-án a hivatalok, katonai hatóságok rossz példája a város lakóinak jó részét is magával ragadta, s megindult a menekülők áradata mindenünnen, hiábavaló volt a biztatás, bátorítás, hiábavaló volt rámutatni arra, hogy hiába próbál menekülni az ember az elkerülhetetlen elől, amit Isten felőle végzett, az úgys beteljesedik, az emberek tébolyultan csak egyet akartak: menekülni.

Egyházi részemben még az is fokozta a rémületet, hogy október 8. és 9-én szinte megszakítás nélkül harckocsik százai vonultak át fültépő zajjal, s ágyúk tömegeit vontatták, s aknákkal a Vörös Hadsereg már belötte a várost. A rémület egyre fokozódott, s akik elmenekülni nem tudtak, vagy nem akartak, még azok is biztonságosabbnak vélték a város belsejébe, vagy az egyetem pincéjébe húzódni, olyan helyre főként, ahol a nagyobb tömeg, a jobb óvóhely biztonságosabb érzést adott. A város szélén lakók a harcok közeledtével beljebb húzódtak az egyházi részemből is, nagyon kevesen maradtak lakásaikban, még az itthon maradók közül. Maga a lelkipásztor is a harcok közeledtével az egyetem alagsorában húzódott meg, ott volt 8 napon keresztül október 13-tól 21-ig. Ide kb. 2000 ember menekült, s e nagyon hálás gyülekezet körében igen áldott szolgálat volt, naponként 4-5 csoportnak hirdetni az ígét.

Az egyházi részemben lakó egyházi tisztviselők közül itt maradt a lelkipásztor és segédlelkész, katonai szolgálatot teljesített a két tanító, akiket elvezényeltek, s családjuk is utánuk ment.

A lelkipásztort egyénileg súlyosabb megpróbáltatás nem érte, a segédlelkész azonban több súlyosabb megpróbáltatáson esett át. A lelkipásztor legnagyobb próbáltatása az volt, hogy lakását a bevonulás után kórháznak foglalták el, azt el kellett hagynia, s nem

is tudott beleköltözni, csak mikor ez év tavaszán sikerült valamennyire helyreállítani.

A Debrecen-Homokkerti egyházzszenben az istentiszteletek egészen október 17-ig rendszeresen megtartottak. Október 17-től november 5-ig nem volt istentisztelet. November 5-től kezdve a vasárnapi istentiszteletek rendszeresen megtartottak, ez év márciusától kezdve pedig mind a vasárnapi, mind a hétköznapi istentiszteletek, bibliaórák, gyermekistentiszteletek, házi istentiszteletek, vasárnapi iskola, ifjúsági munka a régi rend szerint folyik.

Debrecen, 1945. december 12.

*Kovács József
lelkipásztor*

Debrecen - Tanyai egyházzszen

Szabó Endre vezető lelkész tábori főlelkésznek hívatott be, mint ilyen, alakulatával előbb Mezőkövesdre, onnan Budapestre ment katonai parancsszóra. A múlt év december 8-án, amikor alakulata Németországba ment, nem ment el velök, hanem mivel a front miatt akkor már Debrecenbe nem jöhetett haza, Budán maradt, ahol átszenvedte a budai hat és fél hetes ostromot, mely idő alatt két ízben volt orosz fogoly. Debrecenbe 1945. március hó 27-én érkezett haza, lakását teljesen feldúlva és kifosztva találta, saját házába nem volt helye, ahol fejét lehajtsa. Hazaérkezése után azonnal munkába állott, átvette a tanyai egyházzszenek vezetését, járja a tanyavilágot, sokszor naponként 30-40 kilométereket gyalogolva, 2-3 vasárnapi isteni tiszteleteket elvégezve, hétköznaponként pedig vallástanítást végezve.

Rápolthy Árpád tanyai segédlelkész a fekete földi részen beosztva, a háborúval járó testi és lelki szenvedéseken felül nagy anyagi károkat is szenvedett ruhákban, élelmiszerekben és jószágokban, itthon szenvedte át a háborús borzalmakat.

Nagy Sándor tanyai fekete földi segédlelkész szintén itthon szenvedte át a háborús borzalmakat, ruhafélékben szenvedett kárt.

Molnár Gyula erdőségi segédlelkész családjával a Dunántúlon vészelt át a háborús állapotokat. Itthon a Cserén levő lelkészi lakásban apósa és anyósa laktak, ruhafélében szenvedtek kárt.

Az egyházzszenkörzetek anyagi veszteségei, felsorolva tárgyak részei szerint, pénzértéke ma fel sem mérhető:

ÁLLÓHEGY: Harmónium, úrvacsorai kancsó és kehely, úrasztali terítők. Keresztelési felszerelés. Persely.

HALÁP: Harmónium. úrvacsorai kancsó és kehely, úrasztali terítők. Keresztelési felszerelés. Persely. A halápi úrasztalai, csodálatos módon Erdélybe került, ahonnan most jött értesítés, hogy megőrzik számunkra.

PIPÓHEGY: Harmónium, amely most egy Kaszás nevű pipóhegyi lakostól előkerült. Úrvacsorai kancsó, kehely és úrasztali terítők. Keresztelési felszerelés és persely oda.

LUKAHÁZA: Harmónium, úrvacsorai kancsó, kehely, terítők, keresztelési felszerelés, persely elveszett.

HÁRMASHEGYEN: Boda Dezső tanító a Harmóniumot, úrasztali és keresztelési felszereléseket megőrizte.

NAGYCSERE: Harmónium, úrasztali kancsó és kehely, terítők, keresztelési felszerelés, persely elveszett.

SZATA: úrasztalai felszereléseket, valamint a keresztelési felszerelést is özv. Faragóné megőrizte.

FANCSIKA: Harmónium, úrasztalai kancsó és kehely, úrasztalai terítők, keresztelési felszerelés, persely, de még az egyházzrészskörzet betétkönyve is, amely a gondnoknál és tanítónál volt elveszett.

ÚJLÉTAI ÚT: új körzet, felszerelése még nem volt.

BÁNK: Harmóniumot, úrasztali kancsót és kelyhet, keresztelési felszerelést, perselyt és terítőket Kiss Albertné tanítónő megőrizte.

DIÓSZEGHY ÚT: Harmónium, úrasztali kancsó és kehely, terítők, keresztelési felszerelés elveszett, persely megvan.

PACZ: Harmónium, úrasztali kancsó és kehely, terítők, keresztelési felszerelés, persely elvesztek.

MÉZESHEGY: Harmónium, úrasztali kancsó és kehely, terítők, keresztelési felszerelés, persely elvesztek.

PACZ VEKER: új körzet, felszerelése nem volt.

HOSSZÚPÁLYI ÚT: Úrasztali kehely és keresztelési felszerelés elveszett, valamint egy darab terítő.

SZEPES I.: Úrasztali kehely, keresztelési felszerelés, terítők, persely elveszett.

SZEPES II.: Szováti út: A Jóna János által beszerzett drága úrasztali kehely, kancsó, nagyon értékes terítők elvesztek.

SZIKGÁT: Harmónium, úrasztalai kehely, terítők elvesztek. Keresztelési felszerelés megvan.

PALLAG: Harmónium, úrasztalai kehely, terítők elvesztek. Keresztelési felszerelés megvan.

DOMBOS TANYA: Felszerelés nem volt.

KISMACS: Harmónium, úrasztalai kehely, terítők, keresztelési felszerelés elveszett.

NAGYMACS: Úrasztali terítőegy darab és kehely, valamint a keresztelési felszerelés megvan.

CUCZA: Harmónium, úrasztalai kancsó és kehely, terítők, keresztelési felszerelés, melyet még néhai Polgár András és neje adományoztak elvesztek.

NAGYHEGYES: úrasztalai kehely és keresztelési felszerelés oda.

Kishegyes és telep: Két körzetnek együtt volt úrasztalai, kehely, terítő és keresztelési felszerelés, elveszett.

HORTOBÁGY: Nem volt felszerelése.

BELSŐOHAT, OHATTELEKHÁZA: Tiszacsegéhez tartoznak.

KÁDÁR DŰLŐ: Harmónium megvan. Úrasztali kehely és kancsó megvan. Keresztelési felszerelés megvan.

PERECZ DŰLŐ: úrasztali kehely 2 darab, 1 darab kancsó, terítők keresztelési felszerelés elveszett.

VERÉB DŰLŐ: Harmónium, úrasztali kehely, terítők, keresztelési felszerelés elveszett.

KUNPÁLHALOM: Úrasztali kehely, terítők, keresztelési felszerelés elveszett.

KÖSÉLYSZEG: Harmónium, úrasztalai kehely és kancsó, terítők, keresztelési felszerelés, melyet néhai Kun Antal és neje adományoztak elveszett.

A tanyai egyházzész betétkönyvei, melyeket Szabó Endre vezető lelkész, mikor behívták katonának átadott Balogh Béla presbiternek, aki az egyház pénztárába helyezte el, Istennek hála megmaradtak.

Debrecen, 1945. december 5.

*Szabó Endre
lelkész*

*Jóna János
főgondnok*

Derecske

Kerülő úton Debrecenbe járó híventől már régebben megtudtam, hogy Főtisztele-tű urat a nehéz napok után is egészségben látta, Jó Isten iránti hálával vettem ezt a hírt. Sok szomorúságban jól esett olvasni bizonyoságtévő és bátorító körlevelét.

A legnehezebb időben helyemen maradtam, még akkor is, amikor lakásomtól pár száz lépésre volt az orosz front. Csaknem három hétig pincébe háltam sok atyámfiaival, bátorítottam őket a nehéz időkben. Lakásomat csak akkor hagytam el mikor részeg katonák támadtak meg, de reggel ismét helyemen voltam!

Sok drága hívet eltemettem, egy vasárnap reggeltől késő délutáni óráig temet-tem fegyver zaja között. Már egy hónapja minden nap istentisztelet, úrvacsora osztás is volt, melyen többen vettek részt ezernél. Iskolánkban folyik a tanítás több mint fele feljár a gyermeknek. A romokat takarítjuk, javításokra eddig 4000 korona gyűlt egybe. Részletes jelentésemet nemsokára tisztelettel felterjesztem. Fehér Margitra vonatkozólag közlöm, ha lehet, jöjjön minél előbb. Holmiját nagy pusztulás érte, alig maradt meg valamilye.

Az itten vezetők azt hirdetik, hogy messze került, nem térhet haza. Lakás adója s egy tanító társa meg szívesen ad lakást és bútort is. Anyagilag én is tönkrementem olyan-képpen, mint a megszedett szőlőtő ősszel. Hiszem, az Úr velem. Drága gyermekeimről semmit se tudok. Hiszem, hogy velük az Úr. Most is csak nem telve lakásom katonákkal.

Isten áldja meg drága Püspök Urat.

*Vadon Béla
lelkipásztor*

Tiszteletteljesen felterjesztem, azon jelentésemet, melynek elkészítését és felterjesztését Főtiszteletű Püspök Úr 4300/1944. számú körlevelének 5. pontja szerint elrendelni méltóztatott.

Engedelmet kérek a késedelemért, amely azért történt, hogy teljes és pontos képét akartam feltárni a bennünket ért pusztításnak egyfelől azért, de másfelől azért is, hogy jelentést adhassak arról, hogy mi történt a romok eltakarítására és a lelki élet előbbre vitelére.

November 14-től kezdve pontosan folynak az istentiszteletek vasárnapokon és hét-köznapiokon délelőtt és délután is, a bibliaórák is. Megtartottuk az év eleji imahetet, az úrvacsorai előkészítő istentiszteleteket. Megkezdődött a lányok és ifjak közötti munka. Istennek hála eddig zavartalan volt az egyházi élet menete, senki részéről nem történt semmi zavaró körülmény. A mai idők szülte előjáróság és nemzeti tanács tagjai részt vesznek az istentiszteleten, ezek részéről is jóindulatban részesül Anyaszentegyházunk.

Iskoláinkban is zavartalanul folyik a tanítás, bár a tanítótestületnek több tagja katona, helyettesekkel pótoljuk a távollévőket. A polgári és gazdasági iskolákban folyik a vallás-tanítás. A konfirmáció oktatás is zavartalanul folyik, a konfirmandus növendékek szüleit a presbiterek közül többen felkeresték, hogy tegyenek meg mindent gyermekeik konfirmációs előkészületére.

A templomban szép számmal járnak, különösen nők, úgyhogy padjaik tejesen telve vannak, férfiak kevesebben járnak, ami érthető is.

Amikor teljes tisztelettel mellékelve küldöm jelentésemet, kérem annak tudomásul vételét. Kérem atyai jóindulatát és szeretetét, amelyre ilyen megpróbált léleknek, mint én vagyok, nagy szüksége van. Az Úr legyen őrizője és megtartója szolgálatában a főtiszteletű Püspök Úrnak.

Derecske, 1945. január 25.

*Vadon Béla
lelkipásztor*

Eleget téve a Főtiszteletű Püspök Úr 4300/1944. számú körlevele 5. pontjának, igyekszem részletesen és hitelesen elmondani annak az ítéletes időnek a történetét, amely itt az 1944. év október 9. napján reánk szakadt.

Azoknak, akik a Debrecent szeptember 1-jén ért első légitámadásnak a felvonulását látták, s a bombák robbanását hallották, emlékezetes lesz ez a nap míg élnek. Ez az esemény volt az, amely egész közelről jelezte, hogy rémséges háború közeledik Hazánk felé. Ettől kezdve mindig gyakrabban vonultak éjjel és nappal a repülőgépek községünk felett. S az idehozott német katonaság is jelezte azt, hogy közeledik felénk a veszedelem. A közelebb és távolabb történő repülőátadások arra kényszerítették a lakosságot, hogy óvóhelyeken, pincékben és szőlőskertekben keressen menedéket.

A félelmetes idők dacára is rendszeresen megtartottuk az istentiszteleteket, azonban a vasárnap délelőtti istentiszteletek a repülőgépek közeledtére gyakran félbeszakadtak.

Új kenyérkori úrvacsora osztáskor csak úrvacsora osztás volt, nagy számmal voltak úrvacsorával élők és hamarabb megtérhettek hajlékaikba. A Debrecent érő újabb támadások még jobban megzavarták a lakosság kevés nyugalalmát. Látva az elkövetkező idők vészes jeleit, igyekeztem ígehirdetésemben előkészíteni az elkövetkezendő időkre a híveket: alapigének Jer. sir. 3. részének 22. és következő verseit vettem fel, s eljutottam több vasárnapon keresztül a 26-ik versig, s a 26-ik vers nagyon alkalmas lett arra az időre melyben először állottam a vihar után a gyülekezet elé.

Szeptember utolsó hetében megjelentek községünkben azok a fogatok, melyek szegény menekült testvéreinket hozták Dél-Biharból. Szívet tépő látvány volt ez. Ide menekült Bihar vármegye főispánja, alispánja, s számosan a vezetők közül, s azután Nagyszalonta vezetői, s a német konzul Nagyváradról, ki mint protestáns, megjelent az istentiszteleten, de a vármegyei vezetők közül senki, s mikor jönni akartak október 2-ik vasárnapján, annak hajnalán tovább menekültek innen. Október 8-án vasárnap valósággal életveszélyes volt az úton való járás a katonai autók, polgári fogatok és gyalogosok nagy száma miatt.

Már ekkor éjjel és nappal dörögtek az ágyúk s mégis azt akarták elhíttetni, hogy nincs veszély s nincs ok a menekülésre. Október 8-án hajnalban felköltötték a vármegyei tisztikar nálam alvó tagjait, szalontaiakat és a német konzult, hogy legyenek készen az indulásra, mert baj van. Egy részük elment, s másik rész maradt, mert közbe az a hír jött, hogy nincsen semmi nagy baj: az ellenséget visszanyomták. Úgyhogy némelyek újra lefeküdtek.

Vasárnap teljesen fejtelten volt a menekülés községünkön, s ez fokozódott az esteli órákig. E nap délutánján hősi halottat temettem, s templomba menet találkoztam a tépei lelkipásztor társammal, ő is elindult a menekülés keserves útján. Könnyek között váltunk el, azzal biztatva egymást, hogy visszatér gyülekezetéhez, ha feleségét biztos helyre viszi. Később ugyanezen a napon egy ifjút temettem, sokan még a temetőbe sem mertek már kijönni, mert olyan közelről hangzott az ágyúszó. Azzal a hittel voltunk, hogy talán több nap múlva jön el hozzánk a veszedelem.

Vasárnap éjszakája elég nyugodt volt. Éjfél után felkeltem, s szétnéztem a községben. Csak a polgárőrség tagjaival találkoztam, s későn jövő menekültekkel, kik rémhíreket hoztak. A közigazgatás feje még ekkor is azt mondta, hogy a közeli veszély elmúlt. Beszélgetést hallottam arról, hogy községünk polgári lakosságát eltávolítják, vagy aki akar, menekülhet, de hatósági intézkedés nem történt. Elég nyugodtan telt el hétfő délelőtt, s az ágyúk dörgeése se mutatta, hogy milyen közel a veszély. Mivel semmi biztosat sem tudott a lakosság, nem gondolt javainak az elrejtésére. S hogy milyen jó lett volna az előzetes figyelmeztetése a lakosságnak, azt a későbbi események igazolták.

A lakosság legnagyobb része a mezőn volt. Nekem is ekkor hoztak pár szekér tengerit. Mindenki aggodalom nélkül ment további munkára. Délután lepihentem, mert két éjszakan a menekültekkel is foglalkozva keveset aludtam, és a vasárnapi több szolgálat kifárasztott. Három óra után a postára valókat intéztem el, s ki akartam nézni az utcára, hogy nincs-e valami ijedelem. Hirtelen két nő siet felém fehéren, a fájdalom látható jeleivel, s egyszerre mondták: most jelentik, hogy Hajdúszovát felől nagy tömeg kozák lovas jön, elég jóindulatú csapatnak látszik, s tanácsot kértek, hogy mit tegyenek. Haza azonnal, az ellenségnek nem lehet hinni.

Visszasiettem a lakásomba, figyelmeztetve a nálam lakókat, ne féljenek, bár az ellenség itt van. Lövöldözést nem hallottam, nagy rémület sem volt, csak vihar előtti csend. Egy szejény magyar katonát láttam menni csodálatos nyugalommal, talán nem tudta mily közel a veszedelem, vagy talán a legrosszabbra is el volt készülve. Azt hiszem, hogy hősi halott lett.

A lakásomban lévőket a pincébe küldtem, s a kert bokrai között kinézve egy hatalmas harckocsit láttam, meg száguldó kozákokat. Előbb azt hittem, hogy a tankot kergetik. S pincébe futottam, s pár pillanat múlva három katona szaladt el a pince ajtó előtt, csak lábaikat látva, azt hittük, hogy orosz katonák. Feljöttünk a pince lépcsőire, s akkor láttuk meg, hogy kifáradt német katonák. Pillanatok alatt visszaszaladtak az utca felé, nem tudom mi lett a sorsuk, de azt hiszem, elesetek.

Aggódva vártuk a következő perceket. A kurátori hivatal felől orosz katonák jöttek. Elibük mentem a velem levőkkel, de bántódásunk nem volt. Átvizsgálták mindent, hogy nincs-e német katona. A gondnoki hivatalt, kápláni lakást, magtárákat, levéltárt átvizsgálva, a szobákat, padlásokat is átnézték. A szobában már órát kerestek, s el is vitték a zsebórát. S egyre többen jöttek a lakásba és udvarra, de ekkor semmi különösebb baj nem volt.

Háromnegyed négy órától kezdve csaknem szakadatlanul vonultak a községen át másnap délután 2 óráig. Rengeteg lovas, különféle öltözetekben: egyiken díszes ruha, másikon rongyok. Egyiknek lábán lakkcsizma, a másik mezítláb, egyiknek díszes lótararó, a másiknak semmi, legfeljebb csepűkantár. Olyan nagy számmal jöttek, hogy az utcán alig tudtak egymástól menni, autók, tankok, motorbiciklik, kerékpárok. Valaki számolta, hogy rövid időn belül 700 harckocsi ment el. Megszámlálhatatlan szekér, elég megviselt fegyveresekkel, gyalogos nem volt köztük. Konyár felé mentek olyan zörgéssel, zajjal és kiáltozással, hogy szinte iszonyatos volt hallgatni. Elgondolható, hogy micsoda rémületet keltett a szörnyű hadsereg, s miket cselekedtek.

Hozzám 8 tiszt lett elszállásolva, s 2 nő, és egy csapat legénység. Vacsorát adtam nekik, de a maguk élelmével is megrakták az asztalt. Addig nem ettek, míg én hozzájuk nem ültem. Igen erős bort ittak, de nem sokat. Szótár segítségével próbáltak velem beszélni, egyik magasrangú tiszt igen barátságos volt, mindig mondta, nem kell félni, nem bántják a magyart. Volt köztük egy hadbíró is, aki igen gyanúsán nézett rám. Sokszor megkérdezték, hogy mi a foglalkozásom, orvos, professzor, tanító, író; megmondtam, hogy lelkipásztor vagyok. Néhány erősen vitatkozott, másik mérsékelte őket. Később lefeküdtek. A legfőbb maga aludt egy szobában, holott a másik ágy üres volt. A többiek a szobákban és legtöbben az irodában. Azután a szolga személyzettel kellett enni és inni. Míg a tisztok vacsoráztak, egy fiatal folyton a szobákat vizsgálta, s körülbelül ez lopta el drága feleségem aranyóráját és láncát, pár aranypénzemet, s néhány ruhát. A fiatalabbak általában rosszabbak voltak, mint az idősebbek. Hajnalban mentek el, s egyik másik igen barátságosan búcsúzott. Autójukat közvetlen a lépcsőkhöz állították, így kertemet teljesen legázolták. A személyzet egyik tagja egy nálam tartózkodó gyengeelméjű leányt megerőszakolt, kiáltó szavára segítségére akartam sietni, de egy másik katona fegyverrel ellenállott.

Mik történtek a községben az idő alatt! Azt fájdalom leírni, bár csak részleteket hallottunk felőle; rablás, pusztítás, leányok és asszonyok meggyalázása, lakásaikból való elhurcolása. Reggelre kirabolva és meggyalázva egy szép református, magyar község.

Pincékbe költöztek, sok helyen százan is szorongtak vermekben, erősebb házakban, disznó- és tyúkólakban, szalmában és bozótban húzódtak meg. Hétfőn délutántól egy lélek sem ment ki az utcára, csak a rablók, mások az udvarokból és rejtkehelyekről nézték az átvonulást. Az első bejövétel halottjait nem engedték eltemetni: az utcákon és pincékben heverték. Később az orosz sírokat kerítéssel vették körül.

Október 11-én, szerdán délután fél kettőkor óriási dördülés rázta meg a lakásomat és környékét, a templom és lakásom ablakai is kitörttek. Siettünk a pince felé. Néhány orosz is az utca felől a pince felé rohant. Visszahúzódtam házam népével, mert ha a pincébe megyünk, nekünk is végünk lehet. A németek berohanása után az oroszok kivonultak a községből Konyár felé.

A németek bejövetele után a lakosság kezdett előjönni rejtkehelyéről, és a kedves ismerős arcokról le lehetett olvasni, hogy a pár nap alatt milyen borzalmakon mentek keresztül. S mindenki ajkán elhangzott az a fájdalmas kijelentés, hogy talán többet raboltak helybeliek, mint az oroszok. De fájdalmas ezt leírni. De így van! A németek visszajövetelével megkezdődött eddig is nehéz életünknek a második, még nehezebb részlete. Látni a németek erős felvonulását, előre tudtuk, hogy nehéz napoknak nézünk még elébe. A front mind közelebb is jött, az ágyúk községünk körül lettek felállítva, meg az utcákon és udvarokon. Csaknem egész napon óvóhelyen voltunk, éjjel pedig pincében. Közvetlen közelünkől lóttek az ágyukból, sokszor a föld is reszketett a lábunk alatt. Az óvóhelyek és a pincék remegtek a robbanásoktól. Olyan közel volt hozzám a front, hogy a konyhából lehetett látni, hogy honnan lőnek az oroszok. Közben megtudtuk, hogy 2-3 napig fogják tartani a frontot a németek. A közelharcokban legborzalmasabb volt a keddi napnak (október 18.) a délutánja. Állítólag előbb magyar repülők támadtak tőlünk 500 méterre, áldozata lett 14 polgári egyén is, pár perc múlva a német stukák áldozata lett 5 polgári lakos. E nap éjszakáján irtózatos robbanások voltak, s fél 10 óra után megszűnt a tüzelés, a németek kivonultak a községből.

Még nagyobb félelem között vártuk a reggelt: mi lesz velünk. Hét óra felé ért lakásomhoz a bevonuló ellenség borzasztó lövöldözések között. Úgy pattogtak a golyók, mint a jégeső. Mikor láttuk, hogy közeledtek a pincéhez, elibük mentünk, de bántódás nem ért bennünket. Csak a csizmánkat szedték el, meg a kabátokat. Halálosnak látszó csend ülte meg az egész községet, amely alatt nagy dolgok történtek: pusztítás, rablás, gyilkosság, családok tönkretétele, lányok és asszonyok meggyalázása. Annyira sem tudtuk, hogy mi történik, hogy csak napok múlva tudtuk meg: gyönyörű szövetkezetünk porig égett. Napokon át egy polgári lakost sem lehetett látni. Rablás és pusztítás nappal és éjjel, ellenség és itteni lakosság részéről. Lakásom, hivatalom, a gondnoki hivatal, kápláni szoba, a levéltár kirabolva és széjjeldúlva. Kenyér és élelmiszer sok helyen elfogyott már, a kutakra is lappangva lehetett elmenni a bátrabbaknak. Az ellenségnek minden volt. Majd később román katonaság vitt el mindent, ami még megmaradt. Lakásomat és irodámat a románok ismét feldúlták. A gondnoki hivatalban, iskolákban és mindenütt összeszedték, ami értéknek látszott. Csak október vége felé kezdődött valami élet. A férfiak is bujkálva jöttek elő a házakból. Akik az utcákon találkoztak, férfiak és nők csak sírtak, vagy szó nélkül szorongatták egymás kezét. Október vége felé már nyilvánosan megkezdtem szolgálatomat:

temettem, kereszteltem, házi istentiszteleteket tartottam, s látogatásokat tettem jobban sújtott családoknál. Mindenütt nagy örömmel fogadtak: elhalmoztak öleléssel, csókkal, messziről szaladtak felém, hogy kifejezést adjanak örömüknek, hogy elmondják fájdalmaikat, veszteségeiket, s hogy gondoltak reám. Ekkor lett nyilvánvalóvá, hogy sok drága testvérünk elpusztult, kiknek legtöbbször odahaza temették el. Bár sokszor figyelmeztettek, hogy ne járjak az utcákon, bajom lehet, de mentem bátran félelem nélkül.

Templomunkat különösen délről és keletről nagyon sok találat érte, de úgy hittük, nincs azért nagyobb baj. Később tudtuk meg, hogy kisharangunk összetört, a nagy harang húzóját is összetörte a bomba, de a harangtest épen maradt. Két harangunkat már régebben leszerelték. A hívekkel való találkozás alkalmával azonnal szóba került, hogy mikor lesz istentisztelet, mikor szólal meg a harang. Mindig tudakozódtam a bennfentesektől, hogy mi a véleménye az orosz hatóságnak. Állítólag azt mondták, hogy felőlük lehet harangoztatni és istentiszteletet tartani.

Egyszer hívnak a község házára, ahol az új főszolgabíró örömmel fogadott és kérdezte, hogy mi a kívánságom: templom és iskola! Azt mondta, hogy legyen minél előbb mind a kettő. Teljes segítséget ígért a templom és iskolák rendbehozatalára. Nyomban munkához fogtunk, teljes erővel és lelkesedéssel.

November 14-én megkondult árván maradt nagy harangunk. Az első istentiszteleten és következő napokon is igen sokan jelentek meg. Sírás közt folytak le az első istentiszteletek. Azóta minden nap reggel és délután is van istentisztelet. A bibliai órákat is megtartjuk, jelenleg a világszövetség imahetét tartjuk. Az első vasárnapi istentiszteletet nem én tartottam, mert a légvonalos templomban erős kihülést kaptam, de betegségem idején ágyból kikelve a lelkipásztori irodámban tartottam az istentiszteleteket. Az első vasárnapi istentiszteleten megjelentek az orosz és román katonaság vezetői közül többen, s nagy figyelemmel kísérték az istentisztelet folyását. Az istentiszteletet Egeressy Gyula igazgató tanító végezte, s mint tudom, szépen. Az advent első vasárnapján úrvacsora-osztás volt. Ezernél többen vettek úrvacsorát. Több betegnek is ki lett osztva az úrvacsora. Bort eleget adtak a hívek, sőt még katolikus is adott. A bort este dugva hozták el.

LELKI ÉLET: Az ellenség bejövele nagy rémületet okozott, erre is készítettem igehirdetésemben és személyes találkozások alkalmával a híveket. S mivel az élet, biztonság veszélyeztetve volt: több mint egy hónapig nem lehetett istentiszteletet tartani a templomban. A nehéz és veszedelmes idők sok lélekben felköltötték az alvó hitet, s az isteni gondviselés hitét. Tudomásom van arról, hogy a pincékben, óvóhelyeken és házakban sok helyütt volt bibliaolvasás, éneklés és imádkozás. Magam is több helyen tartottam istentiszteletet. Bizonyoságot hallottam Isten csodás megtartása és kegyelme felől. Sok ajak nyílt imára, mely addig zárva volt, sokan megtalálták azt az Urat, kit hűtlenül elhagytak.

Fájó lélekkel kell kijelentennem, hogy nagy félelem fogta el a lelkeket. Szinte megdermedtek a lelkek. A férfiak is félnékek lettek, csak kevés azoknak a számuk, kik bátran állottak a veszély idején. S a lelki megijedés maga után vont a munka elhanyagolását is. Nem mertek a mezőre menni, s a sok drága áldás ott maradt szedetlen. Nemcsak testi ruhában tett rongyossá bennünket a szörnyű idő, hanem lélekben is megtépelt bennünket. A kálvinista kiállásnak és bátorságnak kevés jelét láttam, s úgy vélem, a túlságba vitt

propaganda rémítette el így népünket, hogy valósággal azt sem tudta, hogy mit tegyen, a vezetőknek az eltávozása is igen nagy félelmet, másrészt gyűlöletet váltott ki a lelkekből. Most is elébbvaló volt a kiskirályok hatalmi versengése, mint odaborulás az Isten elé, minden református magyarnak a főszolgabírótól az egyszerű parasztig. Feltűnő öltözködés akkor, mikor pár nap múlva az utolsó fehér ruhát is lehúzták rólunk. Gyaláztuk és bántottuk egymást még akkor is, mikor erős ellenség döngette nagyon gyenge kapunkat. Estélyeket rendeztek kiváltságosak részére, mikor az ellenség közeledett. Éket vertek magyar és magyar közé, mikor egygyé kellett volna lenni.

ERKÖLCSI ÉLET: Nem tévedek, mikor azt állítom, hogy a tekintetben volt a legnagyobb pusztítás. Szedte már is könnyű erkölcsi életünk gyümölcsét az ellenség bejövetele előtt is. Sőt, gyenge erkölcsi életben felnevelkedett lányaink egy része maga adta oda magát egyik másik germán katonának, de mégis azt kell mondani, legdöbbenetesebbek azok a dolgok, amelyek itt 1944. október 19-én megkezdődtek, s melynek szörnyű esetei csak most jönnek világhosszra.

A bombatámadások és harcok miatt sok helyen egybegyűlt asszonyok és lányok közül csak úgy válogattak, sokszor valósággal harcot folytattak az ilyen kiválasztott nő megmentésére: így halt hősi halált Vezendy József presbiter társunk is. De sokszor hiábavaló volt a küzdelem, elhurcolták őket, sokszor órák, vagy napok múltán bocsájtották el őket. Férjeket, apákat fegyver közé állítottak, míg szörnyű dolgukat elvégezték.

Szegény nőtestvéreink valósággal üldözött vadakká lettek, rejtőzködtek: széna, szalma közé, pelyvás színekbe, sertés- és tyúkólakban, bozótokban; volt, akit trágyadombban rejtettek el; egy elhurcolt nőt a templom bokrai őriztek meg. Asszonyaink és leányaink közül sokan heteken keresztül alig láttak napvilágot. Megemlítem, hogy egy anya magát áldozta fel, hogy szép kislánya tisztességét megmentse. Anyát elragadtak, kisgyermekét odadobva az ágyra. Egy nőt egy román katona mentett meg egy fiatal orosztól, de a maga számára, ez volt a megmentés ára. Férjek, apák haltak meg kedveseik védelmében. Sok nőt bátorsága mentett meg a gyalázattól. Egy lány testvérünk öngyilkos lett meggyaláztatása miatt. Sajnos akadtak olyan nők is, kik igen közeli viszonyba kerültek román és orosz katonákkal, s ezért jutalmat kaptak, a helybeliek elrabolt ruhaneműit és élelmiszereket.

E mai idők felkerült nagyjaitól hallottam: amikor egy nő panaszra ment a katonák erőszakoskodása miatt: „hiszen a magyarok is így bántak el az orosz nőkkel, tessék eltűnni”. Lehet, hogy találkoztak a mi katonáink között ilyenekkel, de ilyen általános meggyalázásra képtelen a magyar katona. Idős nőket, szél ért nyomorult nőket sem kíméltek.

Ez a szörnyű idő szörnyű gondolatokat hozott világra: hogy e meggyaláztatásból fogantatott gyermekek születését meg kell akadályozni, vagy ha megszületnek, ki kell venni őket a családi körből. Ilyen beszélgetések ellen, ahol csak lehetett, erélyesen emeltem fel szavamat. Van itt bűn már elég.

Azokra a drága nőkre, akik nem tudták vadállati emberektől megmenteni magukat, úgy kell rájuk tekinteni, mint mártírokra.

Hívek anyagi romlása: Egyiket-másikat teljesen tönkre tett a szörnyű idő, némelyeket alig ért anyagi romlás, de ezek közül egyesek kiáltoznak a legjobban. Sokan ruha, lábbeli, ágynemű nélkül maradtak. Soha sem lehetett itt annyi rongyos ruhát és lábbelit látni, mint

most. A rablás alól nem volt kivétel senki, még a Szeretetházat is kirabolták, ezenkívül bomba is érte. A szegényes kunyhó, mint a tisztos polgárház egyaránt ki volt téve a rablásnak. Elmenekült testvéreink romlása teljes, csak romok maradtak, s ezekben a rablásokban a helybeliek is részt vettek, a megmaradt dolgokat a mostani vezetőség teljesen el akarja pusztítani. Ezek a legfájdalmasabbak a szörnyű dolgok között.

Határunkon sok áldás kinn maradt. Vetés alig történt, mert hiányzott az igavonó állat, és nem volt elég bátorság a munkához. Jövő ilyenkor nagy lesz a nyomorúság. Népünk anyagi romlását az is fokozza, hogy a férfiak százai állandóan robotba vannak kivette fogataikkal, jószágaik leromlottak, soknak megdőglött a járó jószága, lovakat csaknem mind elvitték, a kiosztott lovakat, mikor javultak, visszavették a gazdától. Az apró jószág legnagyobb részét megette az ellenség, másik részét a vész pusztítja el. Bizony sok gazda háznál nem öltek az idén disznót. Összességére nem tudom még hozzávetőlegesen sem kiszámítani a kárt.

Az ágyúzás és bombázás folytán teljesen leégett kb. 30 lakóház, lakhatatlan lett kb. 150 ház, kisebb nagyobb kár ért 360 házat, leégett vagy 250 melléképület és sok termény. A községből a katonaság kb. 500 vagon gabonát szállított el, legnagyobb részt kártérítés nélkül.

LELKIPÁSZTOR: Helyemen maradtam. Többször voltam közel a halárhoz. Nappal a lakásban voltam, csak éjjelre húzódtam a pincébe, óvóhelyekre, templom körüli bokrok közé. Volt idő, amikor csak magam maradtam egész házsorban, saját állataimat főztem meg a katonák számára, hogy minél több védje lakásomat. Részeg fiatal katonák támadtak rám, kénytelen voltam menekülni, de csak éjszakára mentem máshová aludni, de reggel ismét hazamentem, konyhámból látszott a harc. Lakásom tűzfalát találat érte, bedőlt, az irodát háromszor dúltak fel, lakásommal együtt. Egyszer 100 orosz helyeztek el lakásomban, s ami még akkor megmaradt, azt a román katonák teljesen elpusztították. Irataimat megégették, csak hulladék maradt, 42 év alatt írott dolgozataim legnagyobb részt odavannak. Anyagi veszteségem: minden fehér ruhámat elvittek. Három hétig nem tudtam ruhát váltani, mert nem volt mivel. Ágybelimet egy párnán kívül mind elvittek. Bútoraim egy részét összetörték, s csak néhány maradt épen. Elvittek 4 lovat szekérral és teljes felszereléssel, az egyik pár lovat akkor vették el, amikor egyik lelkipásztortársamat és családját költöztettem vissza. Elvittek 2 ökröt, 5 tehenet, 1 bikát, 1 borjút, 45 darab juhómat, kocsimat magyarok vitték el. Megöltek 4 hízómat, 2 kocát, 1 kant, másoknak nálam hagyott 3 darab hízóját, 150 darab különféle baromfit, 250 darab galambot, a zsíromat németek vitték el. Szegény vagyok, de azért szegényebb testvéreimen szívesen segíték, most is 3 szegényt tartok.

AZ ISKOLA: Az iskolai évet szeptember 1-jén kezdtük. Tekintve, hogy a német katonaság egy kivételével minden tantermünket lefoglalta ebben az egy teremben, a templomban, egy óvodai teremben, és egy kisebb szükséghelyen kezdtük meg a munkát. Így a tanítás váltakozó rendszerrel, heti négy félnapos beosztással folyt. Tekintve a közelben lefolyt légitámadásokat, és az állandó légiriadót, csak kevés gyermek iratkozott be, és osztályonként csak néhány gyermek járt fel. Szeptember 27-én közelgő háborús veszély miatt a hatóság az iskolák bezárását rendelte el. November hó 23-tól már rendszeresen folyik a tanítás,

s ez idő szerint 11 osztályban 873 gyermek tanul. Az iskolák is súlyos károkat szenvedtek. A 17 tanteremből jelenleg is csak 8 van használható állapotban. A többi tanterem ablakai legnagyobb részt hiányoznak, két tantermet a románok istállóknak használtak, egy tanterem gránát találat következtében beszakadt. Az iskola irattárát, könyvtárát is szétdúlták. Nagyon sok iskolai padot eltűzeltek, s taneszközeink nagyrésztre is eltűnt. Az anyakönyvek legnagyobb része megvan.

TANÍTÓK: Még a mai napig is katonai szolgálat miatt távol vannak: Milotay Lajos, Nagy József, Szabó Lajos, Veress János, Torday Zsigmond, Fazekas István, Csiszér Béla tanítók és Hadházy Sándor kántor. Minden percben aggodalommal és szeretettel gondolkunk rájuk. Ijedelem miatt Hajdúböszörménybe távozott, és a mai napig sem tért onnan vissza Fehér Margit tanítónő, és ismeretlen helyre menekült Erdei Gyula tanító. Az itthon levő Egeressy Gyula igazgató, Nagy Margit, özv. Babós Lászlóné, Némethy Mária, Hamvas József, Egeressy Gyuláné, Jánváry István, Varga Károly tanítók és a helyettesek híven végzik kötelességüket. De különösen ki kell emelnem Egeressy Gyula igazgató tanító urat, ki minden képességével áll mellettem egyházunk építésében, s a romok eltakarításában. Bátoran áll őrhelyén vezetve ebben a nehéz időben iskolánk ügyét. Tanító, igazgató, felügyelő, lelkészt helyettesít, kántor, egyházjegyző stb. Példát mutatva, hogy milyennek kell lennie a református tanítónak. A többi tanítók is kitartóan, egységesen egymás kezét fogva állanak őrhelyeiken, példát mutatva a hívőknek ezekben a nehéz időkben. Áldja meg őket az Isten!

GONDNOK ÉS HELYETTES GONDNOK: vitéz Pozsgay Károly gondnok, ki tud oroszul, igyekszik ezzel is szolgálni az egyház érdekét.

Megemlítem még Vajda József prezbiter, helyettes gondnokot, ki az épületek javításánál kiváló szolgálatot tett, heteken keresztül minden munkánál itt volt és dolgozott, az orosz hatóságtól a torony javításához több mint 50 szál deszkát tudott kiharcolni.

Vallásoktató lelkész, segédlelkész: Dr. Tomay Dezső vallásoktató lelkész testvérünk még október hónap elején családjával együtt Budapestre távozott. Azóta nem tudunk róla semmit. Sajnos otthona kifosztva várja, bár mindent megtettünk ingóságai megmentésére.

Sándor Nándor segédlelkész katonai szolgálatra vonult be. Hollétéről nem tudunk. Lakását háromszor törték fel és fosztották ki. Könyvei és gyűjteményei nagy része elpusztult.

Kurucz József vallásoktató lelkész Nagyváradról ide menekült családjával, jelenleg ő végzi az állami polgári iskolában és a mezőgazdasági népiskolában a vallásoktatást. December közepe óta hűségesen segít a vasárnapi istentiszteletek végzésében, láthatólag nagyon jó hatással.

VESZTESÉG EMBERÁLDOZATOKBAN: 56 egyháztag halt meg a hadakozás idején, gránát okozta elvérzés folytán meghalt református férfi 12, nő 10. Golyó által férfi 19, nő 3. Gránát okozta elégés folytán 2 férfi, 3 nő. Teljesen széttörtött 2 férfi és 1 nő. Rémület folytán meghalt 2 nő. Kétségbeesés folytán öngyilkos lett 2 férfi és 1 nő.

Egyházunk és iskolánk anyagi romlása: A fentebb elmondottak már általános képet nyújtanak arról a részben pótolhatatlan veszteségről, mely egyházunkat és az általa fenntartott 17 tanerős népiskolát érte. Az október 9-i első bevonulásig kár csak az iskolákat érte, amennyiben az ablakokat több helyen vigyázatlanságból betörték az ottlakó német

katonák, néhány darab iskolai padot eltűzeltek, és az iskola taneszközeiből egyes darabokat a saját céljaikra elhasználtak. Emiatt a főszolgabíróshoz jelentést is tettünk, és kértük mintegy 2.000 pengő kárösszeg, továbbá a több mint 1.000 pengő villanyszámla megterítését, ez azonban nem történt meg.

A gondnokkal, igazgatótanítóval, Vajda József presbiterrel közösen megállapított károk a következők:

ÉPÜLETEKBEN:

Templom és torony: 3 darab vasablakot gránát tört össze. 1.800 pengő

140 tábla üveg. 856 pengő

A templom mennyezet és falainak sérülése, kőműves munka. 1.000 pengő

A templomot a javítás után újra kell festetni. 2.500 pengő

A karzat javítása asztalos munka. 300 pengő

A templom falán külső sérülések kőműves munka. 1.000 pengő

A templom felszakított bádogg teteje, ács és bádogos munka. 1.500 pengő

A torony rongálása folytán kőműves munka mai értékben. 2.000 pengő

A toronynál ácsmunka. 1.500 pengő

A toronynál bádogos munka. 3.000 pengő

Összesen: 15.456 pengő

Új iskola:

Az emeletes rész üvegezése, 80 négyzetméter üveghiány. 4.800 pengő

A szárnyépületben üveghiány folyosóval együtt 60 négyzetméter. 3.600 pengő

Elveszett 32 darab nagy ablakfüggöny. 1.600 pengő

Szárnyépületben 2 tanterem újrpadozása (istálló volt). 3.600 pengő

Szétért záruk és ablakvasalások javítása. 400 pengő

Egy darab gránáttól sérült vasablak javítása. 500 pengő

A megrongált belső WC rendbehozatala kb. költsége. 1.000 pengő

Az iskolaépület belső tatarozása és meszelése. 2500 pengő

Eltűzelt kerítés pótlása. 600 pengő

Udvari szolga lakás javítása, takarítása. 300 pengő

A kút kitisztítása, befedése. 250 pengő

Szemét és trágya kihordás. 400 pengő

Az udvari ürszék kijavítása, kitisztítása. 300 pengő

Gránáttól rongált fáskamra kijavítása. 150 pengő

6 darab lámpatest és 16 darab falikar, továbbá kapcsolók, vezetékek. 1.200 pengő

A bádogtetők javítása, bádogod, kőműves és ácsmunka. 600 pengő

Összesen: 21.800 pengő

RÉGI EMELETES ISKOLA:

Ablakok üvegezése és ablakszárnyak javítása. 2.200 pengő

Az épület, belső tatarozása és meszelése. 800 pengő
A megrongált ajtó záruk javítása. 200 pengő
Az épület külső rongálásának helyrehozása. 500 pengő
A villanyrongálás kijavítása. 250 pengő
A fáskamra rongálása. 200 pengő
Kerítés javítása. 700 pengő
Összesen: 4.850 pengő

Egy tantermes iskola megrongált tetőzete ablakok, takarítás. 600 pengő

LELKIPÁSZTORI LAKÁS:

Tetőzete és falak külső javítása és meszelése. 600 pengő
Ablakok rongálódása. 300 pengő
Lelkipásztori hivatal belső javítása, festése. 300 pengő
A lakásbelső javítása, tisztogatása. 500 pengő
Az istálló rongálódása és egyéb melléképületek. 400 pengő
A villanyrongálódásából. 100 pengő
Összesen: 2.200 pengő

TANÍTÓI LAKÁS 846:

Ellopott ablakszárnyak és hiányzó üvegek. 350 pengő
Megrongált ajtók, záruk. 600 pengő
Két helyiségben felszakított padló. 300 pengő
Szétvert berakott tűzhely. 300 pengő
Belső tatarozás és tisztogatás. 500 pengő
Külső tatarozás és meszelés. 500 pengő
Melléképületek külső és belső rongálódása. 800 pengő
A kút megrongálódása. 80 pengő
Kerítés, melyet eltűzeltek. 800 pengő
Összesen: 4.230 pengő

A 841. SZÁMÚ TANÍTÓI LAKÁS:

Az épület tetőzetének rongálódása. 200 pengő
Belső rongálódás, ablakkal együtt. 300 pengő
Eltűzelt, megrongált kerítés. 200 pengő
Összesen: 700 pengő

A 492. számú tanítói lakás, csak kisebb külső rongálódás. 200 pengő

KÁNTORI LAKÁS:

Hiányzó ablakok. 400 pengő
Az épület belső rongálása és a tisztogatás. 400 pengő

Zárak, ajtók rongálása. 300 pengő
Ól és fáskamara rongálódása. 400 pengő
Sertésól rongálásából kár. 200 pengő
Gémeskút rongálásából keletkezett kár. 100 pengő
Kerítés, amelyet eltűzeltek. 350 pengő
Összesen: 2.150 pengő

GONDNOKI HIVATAL, MAGTÁR:

Gondnoki hivatal üvegezése. 50 pengő
Segédlelkész lakásán ajtó, üveghiány. 200 pengő
Összesen: 250 pengő
Összes épületkár: 52.436 pengő

INGÓSÁGOK

ISTENTISZTELETI INGÓSÁGOK:

1 darab perzsaszőnyeg. 500 pengő
1 darab 2 manuális orgona (alsó játékasztala összetörve, felső rongálva, sípok és belső szerkezete összetörve, ajtók rongálva, pedál rongálva). 30.000 pengő
3 darab villanycsillár opál függő. 360 pengő
3 darab falikaros villanylámpa. 150 pengő
1 darab 6.42 mázsa harang, melyet a mieink szereltek le. 12.000 pengő
1 darab 3 mázsa harang, melyet a mieink szereltek le. 6000 pengő
1 darab 1.50 mázsa harang gránáttól összetört. 3000 pengő
A nagy harang húzó szerkezetének javítása. 200 pengő
6 darab hosszú falóca. 300 pengő
1 darab szószéki karszék. 40 pengő
Összesen: 52.550 pengő

KLENÓDIUMOK.

1 darab úrasztali piros bársonyterítő. 1000 pengő
Úrasztala előtti terítő. 200 pengő
Úrasztali terítő szőttés. 200 pengő
Hosszú fehér csipketerítő. 100 pengő
1 darab fehér szőttés abrosz. 800 pengő
1 darab fehér vászonterítő. 100 pengő
1 darab fehér vászonterítő kicsi. 60 pengő
2 darab fehér vászonterítő rojtos. 200 pengő
1 darab fehér abrosz. 100 pengő
1 darab damaszt terítő. 400 pengő
1 darab fehér futó. 100 pengő
1 darab damasztabrosz. 100 pengő

- 2 darab fehér vászonruha kenyérre. 40 pengő
 - 1 darab kenyérterítő hímzett. 20 pengő
 - 1 darab mintás fehér abrosz. 100 pengő
 - 2 darab fehér selyem hímzett kenyérruha. 200 pengő
 - 1 darab ezüst úrasztali pohár, 1895. özv. S. J. ad. 500 pengő
 - 1 darab kínaezüst keresztelők kehely Sz. I. ad. 200 pengő
 - 1 darab lilabársony úrasztali terítő felírással. 1500 pengő
 - 1 darab kenyérvágókés. 25 pengő
 - 1 darab gyászterítő bársonyból Cs. P. J.-né ad. 1500 pengő
 - 1 darab gyászszegély bársonyból. 400 pengő
 - 1 darab csipkeszegély szószékre. 500 pengő
- Összesen: 8345 pengő**

EGYHÁZIGAZGATÁSI-INGÓSÁGOK.

- 11 darab falikép rámában. 220 pengő
 - 4 darab támlásszék négyszögletes új, barna. 200 pengő
 - 1 darab vaskályha a lekipasztortól. 200 pengő
 - 1 darab megrongált kis Wertheim kassza. 300 pengő
 - 1 darab nagy Wertheim kassza szétverve. 2000 pengő
 - 1 darab mosdó tállal. 100 pengő
 - 1 darab nemzeti-zászló. 100 pengő
 - 1 darab gyászzászló. 150 pengő
 - 1 darab vaskályha. 100 pengő
 - 1 darab mosdó tállal. 100 pengő
 - 1 darab zománcos vízkanna. 30 pengő
 - 1 darab dívány. 150 pengő
- Összesen: 3650 pengő**

Ügykezelési könyvek. 1 darab esketési anyakönyv

ISKOLAI BÚTOROK:

- 8 darab asztali fiókkal. 600 pengő
- 20 darab karosszék. 1000 pengő
- 6 darab dobogó. 480 pengő
- 70 darab padtető. 1400 pengő
- 85 darab iskolapad. 8500 pengő
- 4 darab iskolai szekrény. 600 pengő
- 6 darab deszkaszék. 150 pengő
- 5 darab tanítói fogas. 150 pengő
- 2 darab mosdó tállal. 200 pengő
- 1 darab régi fali óra. 50 pengő
- 1 darab új fali óra 250 pengő

3 darab hőmérő. 60 pengő
1 darab kulcstartó fából. 30 pengő
10 darab szemétláda. 240 pengő
Összesen: 13.710 pengő

TANÍTÁSHOZ SZÜKSÉGES FELSZERELÉSEK:

2 darab tornapad. 400 pengő
1 darab ugrószekrény. 500 pengő
4 darab ugrósámoly. 1200 pengő
2 darab bőr ugrószőnyeg. 1000 pengő
1 darab 10 m húzókötel. 100 pengő
20 darab ugrókötel. 460 pengő
15 darab tornabot. 150 pengő
2 darab hajszalabda. 100 pengő
1 darab kosárlabda. 40 pengő
20 darab kézilabda. 100 pengő
6 darab állványos tábla. 600 pengő
4 darab falitábla. 280 pengő
1 darab számológép. 50 pengő
2 darab nagy földgömb. 300 pengő
1 darab kis földgömb holddal. 100 pengő
5 darab Bihar megye térképe. 250 pengő
2 darab Budapest térképe. 50 pengő
3 darab Magyarország térképe. 300 pengő
3 darab Európa térképe. 300 pengő
1 darab Afrika térképe. 100 pengő
1 darab Dél-Amerika térképe. 100 pengő
17 darab nemzeti zászló. 850 pengő
1 darab gyászzászló. 100 pengő
27 darab vallástani szemléltetőkép. 270 pengő
75 darab természeti szemléltető kép. 1500 pengő
35 darab történeti szemléltető kép. 700 pengő
15 darab beszéd és értelmet fejlesztő kép. 300 pengő
16 darab mérték szemléltető felszerelés. 320 pengő
70 darab természet tani szemléltető eszköz. 700 pengő
6 darab földrajzi szemléltető eszköz. 120 pengő
1 darab Magyarország domború térképe. 200 pengő
6 darab magyar címer. 120 pengő
1 darab Himnusz tábla. 10 pengő
Összesen: 11.670 pengő

ÜGYKEZELÉSI ÉS RENDTARTÁSI KÖNYVEK:

5 darab református tanterv. 25 pengő
5 darab szolgálati pragmatika. 10 pengő
2 darab állami tanterv és utasítás. 20 pengő
Irodai felszerelés. 500 pengő
Összesen: 5505 pengő

TANÍTÓI ÉS IFJÚSÁGI KÖNYVTÁR:

170 darab különböző mű. 340 pengő
350 darab szegény tanulók könyvtári könyve. 350 pengő

GAZDASÁGI ÉS EGYÉB INGÓSÁGOK:

1 darab tizedes mérleg súly nélkül. 300 pengő
16 darab virágláda. 160 pengő
1 darab karózóvas. 40 pengő
1 darab permetező fa kád. 100 pengő
1 darab taposókád. 150 pengő
1 darab boroshordó 140 l. 250 pengő
5 darab iskolai vaskályha. 750 pengő
Összesen: 1750 pengő

Elrabolt készpénz a Wertheim kasszából. 2406.34 pengő

A kár teljes összege: 147.772.34 pengő.

Ehhez számítandó még 2 darab persely, melyet lelkipásztor gyűjtött és adott át ismeretlen pénztartalommal a gondnoknak. Feltörték az összes templomi perselyeket. Kivágtak, elloptak a temetőkből kb. 250 darab akácfát, cca 250 mázsa fa értéke 3000 pengő.

Elvesztek a folyó évről a nyugták, ellennyugták, az előző évekről a számadási okmányok, s csak töredéke került elő.

A KÁROK HELYREHOZATALA:

A pusztítás után egyházunk 1 fillér készpénz nélkül maradt. Bevételi forrásai elapadtak. Több mint egy negyedéve nem kaptunk a községtől adót a közösen kezelt adókból. A földbér is vontatottan folyik be.

Adakozást hirdettünk, és év végére a hívek 10.000 pengőt adtak össze. Ebből az összegből készítettük el a templom ablakait, s a torony legszükségesebb javítását, hogy a további rongálódásokat elkerüljük. Az iskolában 8 tantermet teljesen rendbe hozattunk, és a lakásokon is elvégeztettük a légszükségesebb külső javításokat. A templomban 3 ablakot bedeszakáztattunk. Már kaptunk az elveszettek helyébe 8 darab terítőt.

Általában a gyülekezeti élet és az iskola ügye, mint a fentebb felsorolt intézkedésekből is kitűnik, lassan-lassan ha nehézségekkel is, a rendes mederbe terelődik.

JEGYZET:

Bátor vagyok egy pár adatot közölni az elmúlt 1944-ik esztendőről.

Született:

törvényes férfi 93, törvénytelen férfi 6

összesen: 99

törvényes leány 85, törvénytelen leány 3

összesen: 86 [sic!]

született összesen férfi 99, leány 86, összesen: 185

meghalt férfi 104, leány 74, összesen: 178

Az előző évhez viszonyítva 66-tal többen haltak meg.

A múlt évihez viszonyítva 20 párral kevesebb kötött házasságot. Házasságot kötött tiszta református pár 32. Vegyespár: 5. Összesen: 37 pár.

A vegyespárok közül 2 javunkra, 3 kárunkra kötött egyességet. Két református vallású vőlegény temesvári születésű, ezek menekültek, s kenyerük miatt eladták születendő gyermekeiket. Kitért 1 nő, hozzánk tért 1 férfi.

Az 1944. évben fogyatkozás férfi, 4. Szaporodás nő, 11. Lélekszám: 4506 férfi és 4517 nő, összesen 9023.

Az elmúlt évben úrvacsorával élt 6769 lélek, 2062-vel kevesebb, mint az 1943. évben.

Főtiszteletű Püspök Úr!

Éledünk! Bizunk! Reménykedünk! Karácsonykor csaknem 1400-an vettek úrvacsorát. Egyetlen hívásra 150 leány gyűlt egybe lelki munkára.

Jó várni és megadással lenni az Úr szabadításáig. JER. SIR. 3R. 26.

Derecske, 1944. december 31.

Vadon Béla
református lelkipásztor

Esztár

Az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán az esztári református egyházközség emberáldozatokban, épületkárokbán, klenódiумokban, más egyéb anyagi értékekben, levéltárában stb. az alábbi károkat szenvedte:

Az 1944. október 10-i és 15-i községünkben lefolyt hadiesemények következtében egyházközségünknek 5 tagja vesztette életét. 3 nőtagja és 1 férfi tagja a harci események idején aknaszilánkoktól szenvedett sebesülés következtében halt meg, 1 férfi tagja pedig jóval az itteni hadiesemények után mezei munkája végzése közben fel nem robbant lövedékre lépett, s ettől szerzett sebesülésébe 2 nap alatt belehalt.

Községünknek úgy az október 10-i, mint az október 15-i elfoglalása alkalmával az egyház épületei közül a templomot és két iskolai épületet igen sok ágyúlövedéktől származó találat érte. Lelkész-lakás, új iskolánk és a különálló tanítói lakásunk találatot nem kapott. A találatot kapott épületek cseréptetői súlyos kárt szenvedtek. Templomtetőn 3 gerenda, iskolai épületen 2 gerenda is szétroncsolódott. Iskolai épületek 1 kémény is összeomlott. Legtöbb kárt a templom szenvedett, annak is a tornya. A torony falazata és teteje megszámlálhatatlan találatot kapott. Az egyik toronyórát is kilőtte egy lövedék. A hadiesemények következtében, különösen légnyomás miatt úgy a templom, mint az iskolák ablakai mintegy 80 %-ban kitörték. Az épületkárok rendbehozása mintegy 15.000 pengőt fog igényelni, mely összegből tetemes részt a torony renoválása fog igénybe venni, mivel falazatának és tetejének javításához az egész tornyot körül kell majd állványozni.

Az egyházközség szentédeényeiben az eddigi megállapítások szerint kár és hiány nem esett.

Más egyéb anyagi értékekben ez idő szerint az alábbi károkat állapítja meg presbyterium:

A templomból az Úr-asztaláról a terítő eltűnt (hímzett bársonyterítő, dr. Horváth Károly és felesége (tanítónőnk) ajándéka volt).

Az Úr-asztala körüli kerítés és a két Mózes-szék bársony terítői letéptek és eltűntek. (A gyülekezet tagjainak adományiból készült.)

A lelkipásztori irodában az egyház szekrényében őrzött Úr-asztali terítőkből több darab eltűnt. Hogy hány darab, s milyenek tűntek el, még megállapítani nem lehetett, mert még nem került elő az egyház vagonnyomkönyve sem.

Az egyházközség tulajdonát képező írógép a lelkipásztori irodából eltűnt.

A templom orgonájának sok ónsípja eltűnt. Fasípok is nagyrészt helyükből kiszedettek. Hogy mennyi ón és fasíp hiányzik, még megállapítani nem lehetett.

Lelkipásztor és egyház gondnoka fegyveres katonák parancsára a lelkipásztori irodában az egyház Wertheim-kasszáját felnyitotta, s abból 755.91 pengő, azaz hétszázötven öt és 91/100 pengő készpénz elvitetett.

A harctéri átvonulás után itt uralkodó, vagyonbiztonságot nem nyújtó állapotok közben az egyházközség földjéről az egyház 1944. évi szalmatermése, mintegy 240 mázsa szalma eltűnt.

Az orosz katonai parancsnokság rendeletére Esztár község előljárósága ez egyház 1944-ben termelt zabosbükönyszénáját, cca 230 mázsa takarmányt december hóban elszállíttatta. Ígéret van, hogy ennek ellenértékét az egyház meg fogja kapni.

Iskolai bútorzatnak mintegy 50 %-a tönkrement, illetve eltűnt.

E károk értéke mintegy 14.000 pengő.

Az egyházközség levéltára, iratanyaga a hadiesemények következtében teljesen rendezetlen állapotba került. Rendbehozása hosszabb időt igényel, annál is inkább, mivel lelkipásztor november 14.-óta tanítói munkát is végez. Az eddigi rendezés alapján is megállapítható már, hogy jelentős hiányt az egyházi levéltár és iratanyag nem szenvedett.

Anyakönyvek hiánytalanul megvannak, jegyzőkönyvek is. Valószínű, hogy a számadási iratokban sem lesz jelentős hiány, bár több évnek nyugtái-ellennyugtái kötegeléseikből szétszórtak. Hogy mi kár lehet, pontosan csak akkor lehet majd megállapítani, ha a ládákba és kosarakba összegyűjtött, összekevert irathalmazt (ami ez idő szerint a lelkipásztori irodában van lezárva) lelkipásztor elrendezi. Az iskolai levéltárban és iratanyagban szintén teljes rendezetlenség van. Sajnos itt már a rendezés előtt is megállapítható, hogy több évi iskolai napló, s így több évi iskolai anyakönyv is eltűnt. Hasonlóképpen eltűnt a tanítói könyvtár és az ifjúsági könyvtár jelentős része is. A hiányt pontosan itt csak az elrendezés után lehet majd megállapítani.

Sorsdöntő helyi események, egyháztagok, különösen az egyházi tisztviselők egyéni sorsa, megpróbáltatásai:

1944. szeptember 16-án kidobolták községünkben, hogy vármegyénk haditerületté lett, aki akar, meneküljön el Dunántúlra a zirci járásba. Ez nagy riadalmat keltett. Azonban senki sem menekült ekkor el. Később – néhány nap múlva – e rendelkezést egy bizalmas rendelettel oda módosították, hogy az exponált személyek meneküljenek el. E bizalmas rendelet, továbbá a Nagyvárad felől érkező hadi hírek, valamint az a tény, hogy a MÁV állomásait szeptember 25-én Biharpüspökítő-Pocsaj-Esztár állomásig leszerelték, Vékony Sándor igazgató tanítónkat – különösen, mint levante parancsnokot – arra indították, hogy szeptember 25-én elvigye családját Nagykőrösre, Vajda Ferenc volt esztári tanítóhoz, két gyermekének keresztapjához. Ő maga, Vékony Sándor, október 6-ra visszajött Esztárra, azonban a hadi hírek hatása alatt október 9-én ismét visszament családjához Nagykőrösre. Azóta csak annyi hírt tudunk róluk, hogy az orosz sereg november 2-án Nagykőrösre történt bevonulása előtti estén gyalog elindultak Nagykőrösről Cegléd felé.

1944. október 10-én hajnali 1-2 óra között északkelet irányból ágyúlövések hangoztak be községünkbe. Az egész község talpra szökkent, s vezető emberek a községházán az itt állomásozó német katonaság vezető tisztjeitől kértek felvilágosítást. A kapott felvilágosítás pillanatnyilag megnyugtató volt: *„Néhány orosz tank szabadult csak ki a Földes táján levő gyűrűből.”* Azonban a bekövetkezett események mást bizonyítottak. Hajnali fél 3 óra tájban templomunk környékét világító rakétalöveg világította meg. Ezt látva lelkipásztor arra a következtetésre jutott, hogy templomunk tornyát célba vették. Ezért családját (öt kisgyerekekkel) levitte a paróchia pincéjébe. Lelkipásztor következtetése – sajnos – helyes volt, mert alig jutott le családjával a pincébe, megkezdődött a tornyunk belövése, s 2-3 órán keresztül állandó tűz alatt volt a tornyunk. Oly erős tűz alatt, hogy lelkipásztor a rövid lövési szünetekben félfő reménységgel nézegetett fel a paróchia pincéjéből: áll-e még vajon a szép esztári torony? Hogy állott és – ha megrongyoltan is – áll ma is, istenünk kegyelme után annak köszönhető, hogy eleink 56 esztendővel ezelőtt erős bástyaként építették fel. Október 10-én reggel 7-8 óra között az orosz csapatok bevonultak Esztárra. A paróchia lezárt részét (lelkési iroda, vendégszoba) feltörték, az egész lakást feldúlták, átkutatták. Dél tájban követelték lelkipásztortól, hogy az egyház Wertheim-kasszáját nyissa fel. Megmotozták a kulcsért, majd mikor nem találták nála a kassza kulcsát, fegyvert fogva rákényszerítették, hogy a kulcsot keresse

elő, kerítse elő. Mikor nagy nehezen lelkipásztor megértette velük, hogy az egyik kulcs a kurátornál van, elhajtották a kurátorért, s a kurátor megérkezte után vele a kasszát felnyitatták, s a kasszában lévő pénzt elvitték. Október 10-én alkonyattájt arról az utcáról, melyen a templom, lelkész-lakás, községháza, jegyzői-lakás van, fegyveres orosz katonák elhajtották a lakosságot, előbb Kismarja felé a határba, majd vissza a község másik szélére. Ott azt a parancsot adták az elhajtottaknak, hogy nem szabad senkinek visszamenni a lakásába, a falunak ezen a részén keressenek maguknak szállást. Lelkipásztor is családjával a falunak ezen a részén egy olyan pincében töltötte ezt az éjszakát, amelyben majdnem 40-en voltak. Községünk főjegyzője is (kinek felesége tanítónőnk) családjával együtt szintén ebben a pincében volt ezen az éjszakán. A pince fölötti lakásban tartózkodó orosz katonák – vadászpuska keresése címén – a pincében lévőket (a nők egy részét is) kettesével-hármasával felvitték vialatni. E közben két fegyveres orosz katona lelkipásztort a pince falához állítva agyon akarta löni. Isten oltalmazó kegyelme azonban nem engedte, hogy ez megtörténjen. Az oroszok által kiürített lakásokba 8-10 napig – az akkori állapotok miatt – senki nem mert visszatérni, csak nappal néztek haza a férfiak, hogy az állatoknak enni adjanak. Természetes, hogy az így gazda nélkül lévő feltört, feldúlt lakásokban szabadjában ment a szabad rablás. A falu szerezni vágyó része (cigányok, stb.) ezt az utcát kifosztották majdnem mindenéből. Lelkipásztori lakásból is ágyneműnek 60 %-a, ruhaneműnek 80 %-a, edényeknek 50 %-a és sok minden eltűnt. Még palástját is az egyik tetten ért cigánynak a batyujából húzta ki lelkipásztor. Lelkipásztor többi lényeges kára: 138 családos méhészetét felszerelésével együtt gyümölcsösében teljesen megsemmisítették (méhcsaládok mézét lépestől az utolsó cseppig elrabolták, méhcsaládok éhen elpusztultak), idei almatermését elvitték, cca 45 mázsa takarmányát (lucernát és szénát) elhordták, tengeri termésének mintegy felét tönkretették. Lelkipásztor még egy harmadik alkalommal is állott komolyan halált ígérő fegyver előtt: bujdosásának harmadik helyén, keresztszomszédjának pincéjében – ahol Erdélyi László tanítóval és családjával laktak együtt – egyik orosz járőr bujkáló német katonának nézte Erdélyi László tanító nevelt fiával együtt, s ezért ott a helyszínen, családja előtt agyon akarta löni. Egy jó érzésű kozák mentette meg őket az agyonlövéstől, majd az elkísértetéstől.

Lelkipásztor egyéni sorsa egy a sok közül. A többi egyházi tisztviselő egyháztagé is – esetleg kisebb eltéréssel – teljesen hasonló az övéhez.

Ugyanezt élte végig Erdélyi László tanító is, akinek szeme előtt ölték le egyetlen hízóját, használták el két tehene elől csaknem összes takarmányát, akit hajtottak robotmunkára, életének összegyűjtött javait: ruháikat, értékiket elvitték.

Ugyanezt élte át községünk főjegyzője és felesége, dr. Horváth Károlyné tanítónőnk, akik értékes lakásuknak, berendezésüknek csak romjait mondhatják magukénak.

Ugyanez jutott osztályrészül özv. Könyves Kálmánné tanítónőnknek, aki – most tévén haza Debrecenből – még annyi készséget sem talál feldúlt, kifosztott lakásában, hogy fejét nyugovóra hajthassa.

Ugyanígy járt Vékony Sándor lakása és minden értéke is, – bár itt lakó sógorára bízta mindenét elmenetelekor – ha haza jön, jóformán semmit sem talál.

De ugyanígy jártak az egyház gondnoka, presbyterei, s így az egyház tagjai is kevés kivétellel.

Október 13-án egyetlen puskalövés nélkül az oroszok kivonultak Esztárról, s visszajöttek a németek.

Október 15-én vasárnap estefelé mintegy 4 óra hosszat tartó erős tűzharc után Hen-cida felől ismét visszajöttek az oroszok. Azt az épületet is, melynek pincéjében lelkipásztor, tanító, s a házigazda családjaikkal laktak és tartózkodtak, erős tűz alatt tartották, s a pince fölött is robbant akna az épület mennyezetét áttörve. Ezen az éjszakán Esztáron nagy tüzek is voltak, több épület – lakóházak is – leégett.

Október 14-én és 15-én sok család elmenekült Esztárról (Dr. Horváth Károly főjegyző és felesége, tanítónőnk, özv. Könyves Kámánné tanítónőnk s még sokan). Ezeknek nagyrésze Vámspércsről, Debrecenből 1-2 hét múlva visszatért, de még mindig van néhány család, akik nem jöttek vissza.

A front átvonulása után nehéz sors jutott a község férfi lakosságának: a robot. Úgy gyalogsorban, mint igával. Tehén és ökör igával, mert a község lóállománya ekkor már nem volt meg. Község elöljárósága nem lévén a helyén, beosztás nélkül ment kezdetben a robot, s bizony előfordult, hogy egyeseknek nagyon kijutott. Egyházunk idős, beteges gondnoka is alig ért éjfél előtt haza ökreivel a debreceni robotból, már hajnalban újból hajtották 10 napos robotra a Tiszához, Polgárra. (A község nő lakossága is a katonaság itt tartózkodása idején súlyos megpróbáltatásoknak volt kitéve.)

Október 10. – november 3-ig községünk vezetőség nélkül volt. A bizonytalan állapotok miatt rend és munka nem volt. De nem volt kenyér sem sok családnál, mert a malom részben leszerelve tulajdonos nélkül maradt, tulajdonosa jóval előbb elmenekült. November 3-án lelkipásztor dobszó útján összehívott lakossággal a község élére ideiglenes vezetőséget választott, s e vezetőség a község megbízásából megindította a malmot, s gondoskodott a legszükségesebbekről (polgári őrség, mezei munka, betakarítás megindítása, stb.). Ez az ideiglenes vezetőség vezette a község életét a közigazgatás megindulásáig, az elöljáróság helyreállításáig.

Nehéz volt, nehéz most is, s bizonyára nehéz lesz még tovább is. De hála Istenünknek, hogy adott és ad erőt. Kérjük, hogy tegyen továbbra is erősekké a terhek elhordozására.

Mennyiben sikerült az egyházközségünkben a normális állapotokat helyreállítani, a tisztviselőket munkába állítani:

Október 10. és november 4. közötti időben – a hadi helyzet a bizonytalan állapotok miatt – istentiszteletet nem tartottunk. Ez idő alatt nem is harangoztunk.

November 4-én a megválasztott ideiglenes községi vezetőséggel dobszóval közhírré tette lelkipásztor, hogy november 5-én vasárnap harangozás istentiszteletre hívja a híveket, a templom megrongált állapota miatt az új iskolába. November 5-óta minden vasárnap délelőtt és délután rendes istentiszteletet tartunk az új iskolában. Bűnbánati heteken hétköznapokon is. November 19-én újbóri úrvacsora osztást tartottunk.

November 5-én presbyteri gyűlést tartottunk, mely elhatározta, hogy az iskolai tanítást is megkezdjük, mihamar a községi ideiglenes vezetőségtől ígért fűtőanyagot kapjuk és elhatározta, hogy az egyházi épületek megrongált tetőit a lehetőségekhez mérten rendbe hozatjuk, kijavítatjuk, hogy a télvíz bennük még nagyobb kárt ne tegyen.

A harctéri állapotok miatt 1944. szeptember 25-óta szünetelt tanítást a fűtőanyag érkezése után azonnal, november 14-én, megkezdettük s iskoláinkban a tanítás azóta állandóan folyik is. November 14-én az itthon lévő tanerő, Erdélyi László, a lelkipásztor és a községünkben akkor ideiglenesen itt tartózkodó Farkas Sándor vekerdi állami iskolaigazgató tanító kezdte meg a tanítást. Tanhelyiségről akként gondoskodtunk, hogy két tanterem ablakait a többiéből nagyjából kiegészítettük, e két tanteremben tanított a két tanító, lelkipásztor pedig lakásának egyik szobáját engedte át, s rendezte be tanteremnek, s ott tanítja az V-VI. osztályokat.

Farkas Sándor, volt vekerdi állami igazgató tanítót 1944. december 1-vel a nagyváradi tanfelügyelőséghez rendelték be, így ő december 1-vel iskolánktól eltávozott.

December 1-re azonban dr. Hováth Károlyné tanítónőnk Debrecenből hazaérkezett, a Farkas Sándor állami igazgató tanítótól ő vette át a tanítást.

Dr. Horváth Károlyné tanítónőnk férjét Biharkeresztesre főszolgabíróvá nevezték közben ki, azért tanítónőnk december közepétől szabadságot kért.

December 17-én azonban özv. Könyves Kálmánné tanítónőnk is haza érkezett Debrecenből, s dr. Horváth Károlyné osztályait ő vette át.

Így most lelkipásztor, Erdélyi László és özv. Könyves Kálmánné tanít iskoláinkban. Mivel tanköteleseinknek ruha és lábbeli hiány miatt csak mintegy 40 %-a jár ez idő szerint iskolába, egyelőre e három tanerővel mondhatni rendesen folyik az iskolai munkánk.

Az egyházi épületek megrongált tetőit – a torony kivételével – december 9-22. közötti időben 4 mester és 7 kiségitő munkás által rendbe hozattuk. Pénzünk nem lévén: az 1.000 pengő körüli munkadíjat (községtől és helyettes gondnoktól kapott) kölcsönből fizettük és fizetjük, a szükséges faanyagot és mintegy 3 és fél ezer darab cserepet az egyházunk több tagjától kértük kölcsön.

A torony falazatának és tetejének megjavítását pénzhiány, építési anyagihiány (torony tetjéhez fémlemezre lenne szükség), s főként a téli időjárás miatt most nem tudtuk és tudjuk megvalósítani. Nagyon szeretnénk templomunk és iskoláink ablakait is rendbe hozni, de pénz és üveghiány miatt még ezzel is várnunk kell. De hisszük, Isten megadja ezekre is majd a lehetőséget.

A távollévő Vékony Sándor igazgató tanítónk s kántorunk, és a szabadságon lévő dr. Hováth Károlyné tanítónőnk kivételével az egyház tisztviselői tehát helyükön vannak, s végzik munkájukat.

Az egyházközség pénzhiány miatt ugyan egyelőre tisztviselőinek pénzfizetését nem tudja fizetni, illetve (az államtól kapott részét) előlegezni (az államtól kapott rész: 2 tanerő havi mintegy 750 pengő, lelkipásztor havi 440 pengő családi és korpótlék), de tisztviselők teljes megértéssel vannak a mai helyzetben az egyház iránt.

A mai helyzethez mérten az egyházközség élete, állapota – a fentiek szerint – normálisnak mondható.

Érezzük, hogy nagy és igaz tanítása Istennek számunkra az esztári gyülekezet 1944. évi november 19-i lektiója és textusa: I. Tim. 6:21.

Fil. 4 11 b-13. *„Valóban nagy nyereség az Isten félelem, megalégedéssel... mert én meg-*

tanultam, hogy azokban, amelyekben vagyok, megelégedett legyek... Mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít.”

E jelentést az esztári református egyházközség presbytériuma 1944. évi december 24-én tartott gyűlésében tárgyalta s 2./1944. számú határozataként Főtiszteletű Püspök Úr rendeletére egy példányban egyházkerületi, egy példányban egyházmegyei levéltár részére megküldi, egy példányát pedig az egyházközség levéltárában elhelyezi. Amennyiben az egyházi és iskolai levéltári és iratanyag rendezése során, valamint az egyházi és iskolai megejtendő leltározás alkalmával az itt felsoroltakon kívül lényeges hiány és kár állapíthatnák meg, úgy ezt pótló jelentésben e jelentéshez annak idején csatolni fogja.

Esztár, 1944. december 24.

Papp Imre
gondnok

Bede Gyula
lelkipásztor

Erdélyi László
helyettes egyházi jegyző

Gáborján

A szovjet katonaság átvonulása községünkben október 10.-október 27-ig tartott. Ezen idő alatt, bár harctérre nem vált községünk, amiért Istennek legyen hála, mégis sok megpróbáltatáson mentünk keresztül. A gyülekezet órállói lelkipásztor, presbiterek kivétel nélkül helyén maradtak. A tanítók közül Hajdu Klára tanítónő október 8-án autóval lakását elhagyta. Juhász Sándor tanító március 1-től katonai szolgálatot teljesít. Molnár Antal 1944. július 21-én választott kántortanító a 18-42 évig bevonultakkal együtt munkaszolgálatot teljesített. 1944. szeptember 15-től.

A gyülekezet tagjai közül emberveszteség nem történt, csupán egy család nem bírván idegekkel a súlyos helyzetet, öngyilkosságot követett el. Az édesapa borotvával elvágta felesége és két éves kislánya nyakát, s végül az önmagát is.

A megszállás ideje alatt a lakosság nagy része pincékben és más helyeken bujdokolt.

A megszálló csapat utasítására nagyarányú sütés-főzés volt. Történtek nagyon fájdalmas és szomorú dolgok is a családok életében.

A lelkipásztori lakás a fent jelzett idő alatt teljes egészében a katonaság rendelkezésére állott. A lelkipásztor a családjával együtt, valamint október 9-én este éppen a paróchiára érkezett Biharugrai menekültekkel együtt (Pincési Sándor kovácsmester és Beliuszki Pál földműves családok). Összesen tehát 13-án, egy hétig a parókia pincéjében éjjel és nappal, másik héten az egyház magtára mellett levő kis szűk szobában voltak.

A lelkészi hivatalban az iratanyagban számottevő károsodás nem történt. Ceruzát, tollat, tisztapapírokat mind elvitték. Könyvtárak sértetlenül maradtak, az iratokat csak össze dúrták.

Az asztali szerelvények, klenódiumpok épségben megmaradtak. Az úrasztali terítők négy darab kivételével elvittek. Egy 1860-ból származó kenyérvágó nagy kést eltörtek, mert a perselyeket ezzel feszítették fel. A perselyeket feltörés után a benne lévő pénzzel együtt elvitték a román katonák. A pénztárszekrényt is feltörték, nyugtákat összehányták, pénzt azonban nem vittek el, mivel üres volt a kassza.

Templomunk és tornyunk épségben megmaradt. Az orgonát teljesen szétbontották, sípokat összetörték és széthányták, tehát használni nem lehet.

Szép és értékes szószerk és úrasztal terítők teljesen elvesztek. Az úrasztala alatt lévő dobogót feltüzeltek, a korlátot helyéből elmozdították és az úrasztalát, padokat megrongálták. A mennyezetben lövések látszanak.

Az iskola épületei is épségben maradtak. Molnár Antal kántortanító lakása, valamint a Hajdu Klára lakása bútorzatuktól teljesen ki lettek fosztva. A Juhász Sándor tanító lakása, mivel a családja itthon volt, épségben megmaradt.

Molnár Antal kántortanító iskolájából a tanterem dobogóját, szekrényt, táblát, asztalt, továbbá a magtár hombárját feltüzeltek, valamint az ugyanebben az épületben elhelyezett ifjúsági könyvtárat, iskolai anyakönyvet teljesen tönkretették. Végül az összes egyházi épületekhez tartozó kerítésekben, előfákban tetemes károsodás van.

Általában az egész lakosság anyagiakban és lelkiakban igen sokat szenvedett.

Október 10-27. mindenféle egyházi munka szünetelt.

Október 27-én az orosz parancsnokság egybehívatta a faluvezetőségét, és rendelkezést adott, hogy az iskolákat azonnal meg kell nyitni, és az istentiszteleteket gyakorolni. Ennek értelmében október 27. – kezdve az egyház és iskolák élete aránylag normális útra terelődött.

November 5-én megtettük az újkori úrvacsora osztást, és az iskolák vezetése a következőképpen indult meg.

Az I-II-III. osztályt azonnal Oláh Gyula a líceum II. évét végzett növendék, gáborjáni lakos.

A IV-V-VI. osztályt Könyves Tóth Albert gáborjáni lelképásztor vezette.

Megjegyezzük, hogy iskoláinkban a tanítás kezdete szeptember 1-jén beíratásokkal és istentisztelettel szabályszerűen megkezdődött, de szeptember 4. – október 27-ig szabályszerű, azaz rendszeres tanítás nem volt az állandó légveszély és katonai megszállások miatt. Csak rendszertelenül a tanítás folyt.

Könyves Tóth Albert lelképásztor az V-VI. osztályos növendékek vezetését 1945. január 1-jén hazajött Molnár Antal kántortanítónak adta át. A III-IV. osztályt Oláh Gyula a líceum II. osztályát végzett növendék, az I-II. osztályt Szabó Imréné szül. Tóth Gizella okleveles tanítónő tanítja, amit a presbitérium hagyott jóvá.

Iskoláinkat a község hatósága támogatta. A gyermekek általában eljárnak iskolába egy néhány kivételével, akik a ruhátlanság és lábbeli hiány miatt mulasztanak.

A jelenlegi községi-hatóság déli étkezési alkalmat is létesített a szegényebb sorsú gyermekek részére, amelyre egy páran járnak.

Az egyházközség a tisztviselői és tanítói javadalmakat teljesíteni tudja az 1944. évtől. Egy tájékoztató előadás után ugyanis az egyházi adó befizetése is megindult.

Sajnálatos jelenség volt, hogy az új községi hatóság kijelentette, hogy az állam azonnal átvette az iskolákat és az egyházi ingatlanokat (földjavadalmakat) ebben az irányban kezdte osztogatni, de csak beszéd tárgyában. A legutóbbi körlevél alapján azonban tisztázódott ez a kérdés.

Vallásos estélyeink, házi istentiszteleteink a lehetőséghez képest rendszeresen folynak, és nagy látogatottságnak örvendenek.

Az új községi hatóság intézkedése folytán Hajdu Klára tanítónő lakásában az egyik községi tolmács költöztetett fel.

A Molnár Antal kántortanító lakásába szintén az új községi hatóság intézkedésére Oláh Gyula líceumi növendék a szüleivel együtt beköltözött, és ezek mindkét lakásban még mindig ott laknak.

Mindezt Istené legyen a dicsőség!

Mély tisztelettel és őszinte szeretettel

Gáborján, 1945. január 24.

Könyves Tóth Albert
lelkipásztor

Hajdúbagos

A hajdúbagosi református egyházközséget ért mindennemű károkról a következőket jelentem:

EMBERÁLDOZATBAN; meghalt a hadiesemények következtében 6 férfi, 2 nő, összesen 8 személy.

Épületkárban; tűz égte meg a templomot annyira, hogy a négy csupasz falon kívül semmi nem maradt belőle, a torony is tűzérési tűz áldozata lett annyira, hogy a meglévő félmagassága is nagyon meg van rongálódva, hadicéla igénybe vették az egyházközségnek két harangját, a meglévő harmadik meg megrepedt, két tanítói lakás tűzérési tűz következtében annyira megrongálódott, hogy csak részben is alig lakható, két melléképület megrongálódott, a paróchia és két tanterem ablakai teljesen összetörték. Kisebb fedélzeti károk is vannak.

KLENÓDIUMOKBAN; eltűnt 1 darab ezüst úrasztali pohár, egy ezüst kancsó, egy ezüst keresztelőtál, 3 darab úrasztali bársonyterítő, 7 darab kisebb úrasztali terítő úrvacsoraosztáshoz való, bársony katedra terítő. Mindezekből semmit sem sikerült visszaszerezni.

LEVÉLTÁR: elégették az 1870-1890-ig szóló születési, házassági és halotti anyakönyvet. Elveszték az anyagi ügyek vitelére vonatkozó összes pénztári könyvek, naplók, magtári főkönyv és iratok. Elveszték a díjlevelek, biztosítási könyvek, adóssági kötvények és a parochiális könyvtár egy része.

Egyházi tisztviselők sorsa, a lelkipásztor szeptember végén tábori lelkészi szolgálatra vonult be. Felesége Dunántúlra menekült. Mindez ideig még egyikük sem tért haza. Két tanító katonai szolgálatot teljesített. Egyike azoknak ez év januárjában hazatérve azóta ellátja tisztét, míg a másik mindez ideig nem adott életjelet magáról. Három tanerő szerencsésen átvészelte a megpróbáltatásokat szolgálati helyén, kiknek egyike, Maklár Pap Ernő 1944. november 18-tól ellátta az igehirdetési teendőket 1945. január 25-ig, mikor is helyettes lelkész neveztetett ki a gyülekezetekbe.

Azóta az egyházi élet valamennyire normális mederbe terelődött. A meglévő harangot haranglábra helyeztük. Az istentiszteleteket a baptista imaházban tartjuk, aminek kis befogadó képessége miatt kevés az istentiszteleteket látogatók száma. Fájdalmas dolog, hogy a gyülekezet nagy részében minimális az egyházi terhek viselése iránti készség, ami talán azzal lenne indokolható részben, hogy a gyülekezet életében régóta csaknem ismeretlen fogalom az adakozás.

Jelentésem azért ilyen hézagos, mert alapjául későbbi tájékoztatás szolgált. Ennek ellenére jelentésem szíves tudomásul vételét kérve maradok kiváló tisztelettel.

Hajdúbagos, 1945. július 10.

*Barabás Mihály
helyettes lelkész*

Hajdúsámson

4300/1944. számú megsürgetett körlevélre tisztelettel jelentem, hogy az oroszok által Hajdúsámson megszállása 1944. október 18-án volt. A csapatok tömeges itten tartózkodása cirka 3 hétig tartott. Mindjárt az első napokban összerombolták a templomban az orgonánkat, s teljesen használhatatlanná tették, amelyet azonban a hívek áldozatkészségéből Isten segítségével rendbe hozattuk és 1946. február 10-óta ismét használatban van. Ugyancsak elvitték a templomból az összes úrasztali terítőket (16 darabot, úrvacsorai kancsókat és a poharakat, keresztelő medencét), sámsonkerti és martinkai úrvacsorai poharakat és terítőket, a lelkészi egész lakást, az irodát a gyülekezeti otthont berendezték kórháznak, a gyülekezeti otthon s iroda összeg berendezését felégették, a több évszázados irattárat az utca sarába hordták, az irattár teljesen elpusztult, az anyakönyvek megmaradtak, mert a Wertheim szekrényt nem tudták feltörni. 2 lelkész palástját széjjel tépték, bár lakásomból elűzték, feleségemmel együtt a gyülekezetben maradtam s csak 2 vasárnap nem volt istentisztelet, azután az istentiszteletet megtartottam, s azok egész évben nem akadályozták. Áldozatok is kerültek. Községünk főbíróját F. Szabó Istvánt, aki 25 éven át presbiter is volt

agyonlőtték, mintegy 10-12 hittestvérünket, akik otthonukat, testvérüket vagy feleségüket igyekeztek az ő barbarizmusoktól megmenteni, szintén lelőtték vagy meggyilkolták.

Az egyház 98 kataszteri hold földje s a lelkész 42 kataszteri hold földje kezünkben maradt. Az egyház a községi pénztártól megkapja az egyenes adók 10 %-át s önkéntes adományokból tartja el magát.

A tanyai istentiszteletek, házi istentiszteletek is meg vannak tartva.

A hajdúsámsoni orgona 1945. november hónapi megcsináltatási értéke. 3.000.000 pengő

16 darab úrasztali abrosz. 4.000 pengő

Kancsók és kelyhek. 1500 pengő

Keresztelő medence. 500 pengő

Sámsonikerti úrvacsorai kelyhek. 500 pengő

Martinkai úrvacsorai kelyhek és úrasztali terítők. 1000 pengő

Parókiális könyvtár és szekrény. 1000 pengő

Gyülekezeti otthon berendezése. 3000 pengő

Sámsonikerti iskolai berendezés. 10.000 pengő

Martinkai iskolai berendezés. 10.000 pengő

Sámsonikerti tanítói lakás. 6.000 pengő

Belsősegi tanítói lakások. 60.000 pengő

97.500 pengő, azaz kilencvenhétezer ötszáz pengő mind 1938. értékben és három millió pengő 1945. november értékben.

Hajdúsámson, 1946. március 18.

*Kiss János
református lelkipásztor*

Hencida

Jegyzőkönyv, amelyik felvétellett Hencidán 1945. január 15-én 1-kor Karakas András igazgató kántortanító iskola-termében a presbitériummal tartott tanácskozásáról.

Jelen voltak alulírottak:

Könyves Tóth Albert gáborjáni lelkipásztor ismertette a jelenlévőkkel. Főtiszteletű Püspök Úr két legutóbbi körlevelét, amelyeknek tartalmát a jelenlévők nagy megnyugvással tudomásul és alkalmazkodással vették. Amint a jelenlévő lelkipásztor megállapította, Hencidán a gyülekezet az anyaszentegyház ügyét a szíven hordozza, és nép-iskolát az egyházhoz tartozó intézményeknek tartja.

A rendkívüli átmeneti idők alatt a község támogatja az egyházat. Egyetlen eltérő eset, hogy az I-II. osztályos tanulókat izraelita vallású tanító tanítja, aki egyébként végzett tanító, és a község hatóság által lett alkalmazva.

Jelenlévő presbiteri tagok és a két őrhelyén maradt tanító azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulnak a Főtiszteletű Püspök Úrhoz, hogy a hencidai lelkipásztori szolgálat ellátásáról a lehetőséghez képest szükségszerűleg intézkedni méltóztassék.

A helyzet a következő. Csontos Jenő hencidai lelkipásztor október 10. előtti időben családjával együtt eltávozott gyülekezetünkéből. A szovjet katonaság elvonulása után kb. október 22. kezdve az istentiszteleti szolgálatokat vasárnap és temetések alkalmával Csarkó János tanító látja el. Karácsonykor az úrvacsorát Könyves Tóth Albert gáborjáni gyülekezet lelkipásztora szolgáltatta ki. Kívánt esetben temetést és keresztelést is ő végzett.

Az iskolák, miután két tanító őrhelyén maradt, a lehetőséghez képest működnek. Kívánatos volna, hogy az anyaszentegyház ügyeinek intézésére lelkipásztor álljon rendelkezésünkre.

Miután Csontos Jenő lelkipásztorunk mindez ideig nem tért vissza szolgálati helyére, és életjelt sem adott magáról, a monostorpályi esperesi hivatalról szintén nem tudunk semmit, így Főtiszteletű Püspöki úr szükségszerű intézkedését kénytelenek vagyunk igénybe venni.

Hencida, 1945. január 15.

*Könyves Tóth Albert
gáborjáni református lelkész*

Hosszúpályi

A hadi események egyházunkat is nagyon megpróbálták. 1944. október 16-19-ig nagy arcom színtere volt Hosszúpályi. A hadműveletek úgy a község lakosságában, mint az épületekben károkat okoztak. Közelebről egyházunk híveiben és épületeiben a következő károk keletkeztek: A harcok alatt 21 személy vesztette életét. Akiket egy kivétellel egyházi szertartással temettünk el. Megrongálódott súlyosan templomunk is. 22 ágyúlövés találta el, a torony különösen sokat szenvedett, egy harangot kilőttek, s a harangláb is majdnem használhatatlanná lett. A templom ablakait a légnyomás kivitte. A templom ablakait közdakozásból rendbe hozattuk, s a templom belsejét is használható állapotba helyeztük. A kár 20.000 pengő. A lelkészlakot is sok találat érte, a kár 500 pengő. Az iskolák és tanítói lakások is szenvedtek kisebb-nagyobb károkat, a kár értéke: 2000 pengő. Az úrasztalai felszerelések közül 17 darab terítő és ruha elveszett, a katedra s első padok bársonyterítői s az egyház egy régi palástja szintén. A kár itt 2500 pengő.

Az orosz megszállás időpontjában a lelkipásztor és a tanítók kettő kivételével helyükön maradtak. Az egyik tanító a fronton katonai szolgálatot teljesített, (Konc Bertalan), a másik Dávid Judit már előzőleg Debrecenben tartózkodó rokonaihoz távozott el.

Október 22-én már istentiszteletet tartottunk, s azóta zavartalanul folyik mindenféle egyházi munka.

Az iskolákat december 1-jén megnyitottuk.

Az egyház iratait semmiféle károsodás nem érte. Csupán a gondnoki napló tűnt el a gondnok lakásáról.

Az egyházi tisztviselői karban a lelkipásztort érte a legnagyobb károsodás. Dacára, hogy nem menekült el, lakását teljesen kifosztották, s egész családjának ruha és ágyneműjét elvittek. Ezek a dolgok pótolhatatlanok.

Bízó hittel nézünk mégis a jövő felé, s erős a meggyőződésünk, hogy egyházunkat és mindnyájunkat ért károsodásokat kiheverjük, s tovább folyhatik az áldott egyházi munka.

Hosszúpályi, 1945. december 28.

Nagy Márton
református lelkipásztor

Józsa

Templomunkban az orgonát leszerelték, sípjait leszedték és összetörték, összes terítéket, így az úrvacsora osztáshoz tartozó terítéseket is, összesen 18 darabot, 2 darab boros kancsót, templomi persely 10 pengővel, a templomi székek közül 15 szál foszni deszkát elvittek, a templom 4 ajtajának zárjait részben megrongálták vagy leszerelték. A templomunk 9 ablakjának 40 ablak karikája légnyomás következtében betört. Ez utóbbit már rendbe hozattuk.

I. Iskoláink 4 tanterme elképzeltetlen módon van megrongálva, az ellenség az iskolák padjait több alkalommal kidobálták, nagy részét összetörték és feltüzelték, az iskolákba több alkalommal lovakat kötöttek be. Az iskolák kályháit összetörték és kidobálták, a kályhák csöveit megsemmisítették. Az összes ajtók zárjait leszerelték az ajtókat megrongálták. Az iskolák felszereléseit teljesen megsemmisítették, az iskolák ablakai üveg tábláit betörték, több ablak szárnyát összetörték és megsemmisítették. Ezeknek következtében a négy tanteremből nagy nehezen kettő tantermet szereltünk fel, melyekben a tanítás jelenleg folyik. Iskoláink a legsiralmasabb képet nyújtja a nézőnek.

II. Az elmenekült lelkész Úr és tanító Urak természetbeni lakások teljesen kifosztva lakhatatlan állapotban vannak hagyva. A lelkész Úr lakásában az ellenség egy szoba sarkában téglából tűzhelyet épített, arra egy bádoggal hordót tett és abban vizet melegített, a szobát fürdőnek alakíttatta át, és így használták fürdőnek, azután a pádimentumot feltépték és a fürdővizet így eresztették le. A szobák ablakjait összetörték, az ajtók zárjait megrongálták és letépték. A lakások lakhatatlanok és a legsiralmasabb képet nyújtják.

III. Az elmenekült tanító Urak természetbeni lakásuk ugyan ilyen módon vannak feldúlva, és kifosztva.

Józsa II. református egyházunk kárai:

A templomunkat említésre méltó kár nem érte. A három tantermű iskolánk ugyan úgy rongálódtak meg, mint a Józsa I. és II. pont alatt jelentettek. Az elmenekült tanító Urak lakása is lakhatatlan állapotban van hagyva, mint a III. pont alatt jelentettek.

Tisztelettel jelentem, hogy a vonatkozó rendelet folyó hó 4-én érkezett ide.

Józsa, 1945. január 10.

Némethy István
kurátor

Kaba

Kabára 1944. október 8-ra virradó éjjel orosz előcsapatok érkeztek váratlanul, és a kis német csapattal fegyver- és géppuskaharcot vívtak, melynek számos magyar férfi és nő áldozata is lett. Október 9-én hajnaltól kezdve másfél napon át nagy orosz sereg vonult be Kabára. Utcái harcok voltak, tüzek keletkeztek. A megszálló orosz sereg nagy része október 11-én és 12-én Kabáról a szomszédos községekbe és kertekbe vonult. Október 13-án hirtelen egy német hadosztály szállta meg Kabát, mire mindenféle fegyver és irtózat az ágyúharc keletkezett, és bent a községben négy és fél napig éjjel-nappal szakadatlanul folyt. Dr. Papp Géza lelkipásztor családjával ezalatt a paróchián volt, ahol német parancsnokság helyezkedett el zsúfolásig megtöltve a mellékhelyiségeket is. A templomot, tornyot, paróchiát számos ágyúlövés érte. A paróchia tetőzete és mennyezete beomlott, a falak meghasadoztak, s bent a szobákban sok volt már a halott és sebesült, a templomban, toronyban, a paróchia udvarán és pincéjében folyt a kézitusa. Erre Dr. Papp Géza lelkipásztor családjával október 16-án későn este utcai harcok közt a szomszéd utca egyik pincéjébe menekült. A lelkipásztor családjának mindene elpusztult a paróchián. Áldozatul esett a Dr. Papp Géza lelkipásztor több mint háromezer kötetet kitevő idegennyelvű értékes magán könyvtára nagy része is. Az egyházi anyakönyvek, levéltár, irattár biztonságba helyezéséről szerencsére Dr. Papp Géza lelkipásztor felhívására már előbb intézkedés történt. Nagy a pusztulás az iskolai épületekben, tanítói lakásokban is úgy, hogy Dede Kálmán igazgató, Nagy Miklós és Pósalaky László tanítók, továbbá Gondáné Csatáry Ilona, Kovács Tiborné, Veress Irén, Kovács Gabriella tanítónők, Pataki Józsefné tanítóné, vitéz Nagy Lajos gondnok, Bálint László egyházi, Dede János és Budai Gábor harangozók családjaikkal együtt sokat szenvedtek az iszonyú utcai harcok alatt. A Kabán maradt egyházi tisztviselők Isten csodálatos kegyelméből mind életben maradtak. A harcoknak 38 férfi és 18 nő áldozata lett, beleértve a gyermekeket is, de nem számítva bele az 1944. augusztus 28-i repülőbombázás áldozatául esett 8 nő halottat. Kaba község romokban hever. A községtől 3 km. távolságra lévő lelkipásztori javadalmi tanyán is rettentő harc folyt. A nyári termények, még a melléktermények is (szalma, törek, pelyva) elégték, s a szántóföldön termett 30 hold kukorica, 6 hold napraforgó és 5 hold cukorrépa, melyek Dr. Papp Géza

1945. október 1-ig való lelkipásztori javadalmát képezték volna, teljesen elpusztultak a tankoktól letaposva, fegyverektől, harcoktól összetiporva. Ez a föld úgy le van taposva, lövészárkokkal tele ásva, harcikocsikkal, repülődarabokkal, robbanóanyagokkal teleszórva, hogy a 67 hold lelkipásztori javadalmi földből a községi előjáróság igénybevételével sem sikerült eddig egy talpalatnyi földet sem felszántani, sem bevetni.

1944. október 18-óta orosz megszálló katonák vannak Kabán. Állandó parancsnokság nincs, nemzetőrök nincsenek.

Részben 1944. október 7-én, részben már azelőtt elhagyták szolgálati helyüket, és azóta sem tértek vissza: Fehér László missziói lelkész, Tóth Lajos kántor-tanító, Koréh Endréné, Balogh Dezsőné, Simon Anna, Veress Magdolna tanítónők. Pataki József 1944. február 1-óta katonai szolgálatot teljesít, illetve most már orosz fogságban van. Kovács Gabriella tanítónő 1944. november végéig Kabán volt, s akkor édesanyjához Debrecenbe költözött. Farkas Bulcsuné Nagy Irén váncsodi református tanítónő (református vallású), aki Kabán tartózkodik, 1944. december 1-óta a kabai református népiskolánál teljesít szolgálatot.

A református népiskolai tanítás 1944. december 1-én megkezdődött 4 tanteremben, felváltva és azóta állandóan folyik.

Dr. Papp Géza lelkipásztor a megszálló orosz csapatok bevonulása (október 8., 9., 10.) után október 11-12-én, aztán az október 13-18-ig négy és fél napon át tartó nagy csata után október 23., 24., 25., 27., 29., 30., november 2-án tartott temetési-szertartásokat a gyászházaknál és a temetőben is. November 7-től kezdve pedig hétköznapi és vasárnapi istentiszteleteket a templomban. November 26-tól kezdve a presbitérium egyhangú határozata alapján, mivel a szakértők véleménye szerint a torony összeomlásától lehet tartani, a vasárnapi istentiszteleteket az egyház tulajdonát képező Kultúrház nagytermében, a hétköznapi istentiszteleteket, esketéseket és kereszteleket a lelkészi hivatalban tartja. A karácsonyi ünnepi istentiszteleteket és úrvacsoraosztást is a Kultúrházban végezte nevezett lelkipásztor népes, a nagytermet zsúfolásig megtöltő gyülekezet számára.

A gyermekeknek a konfirmációra való előkészítését, gazdasági iskolai, valamint az iparostanonciskolai tanulók vallásoktatását, az Aggmenház lelki gondozását és felügyeletét, betegek látogatását, a hadbavonultak családtagjai gondozását, házi istentiszteletek tartását, az egyházi egyesületek (Keresztyén Ifjúsági Egyesület, Cserkészfiúk Egyesülete, Középiskolai fiúk Bibliaköre, Nőegylet, Első Leányegyesület, Második Leányegyesület, Középiskolai Lányok Bibliaköre) vezetését Dr. Papp Géza lelkipásztor végzi, az utóbbi négy egyesület vezetését és a házi istentiszteleteket felesége és leánya segítségével. A vasárnapi iskolai Egyesület tagjai a református tantestületen kívül Dr. Papp Gézáné és Papp Irma Judit, elnöke Dr. Papp Géza lelkipásztor, aki a Vasárnapi Iskola Egyesület tagjai előkészítését is ellátja, a népiskolai és középiskolai tanulók részre külön istentiszteletet tart.

KÁROK:

A paróchia épületét számos ágyúlövés érte, cseréppel fedett teteje több helyen beszakadt, a szobák padlásai leszakadtak, a falak megrongálódtak és összehasadoztak, az ablakok összezúzódtak. A szobákban levő holmik elpusztultak. Ez lett a sorsa többé-ke-

vésbé valamennyi egyházi épületnek, tanítói lakásnak, iskoláknak és melléképületeknek.

A következő kárösszegeket részben szakértők meghallgatása után, részben 1944. évi árjegyzékek alapján állapítottuk meg.

A KÁROK ÖSSZECSERÚLEG:

Templom, torony:

A torony teteje, falai 300.000 pengő

A templom teteje, falai 200.000 pengő

A templom berendezése 10.000 pengő

Orgona 20.000 pengő

Paróchia, egyházi épületek 51.980 pengő

Kultúrház 118.500 pengő

Tantermek 69.149 pengő

Összes kár: 769.629 pengő

Az egyház úrvacsorai kelyheit Dr. Papp Géza lelkipásztor családja mentette meg.

Eddig a paróchia elpusztult tetőzete helyett az egész épületet újból cseréptetővel látták el, négy tantermet annyira rendbe hozták, hogy a tanítást meg lehetett benne kezdeni.

A kárjegyzéket ide mellékelve csatoljuk.

Kaba, 1945. január 28.

Dede Kálmán
presbiteri jegyző

vitéz Nagy Lajos
egyházi gondnok

Dr. Papp Géza
lelkipásztor

TORONY, TEMPLOM:

A torony falait számos, különböző úrméretű ágyúlövés érte. Tetejét ágyúlövések összezúzták. Kár előzetes becslés szerint: 500.000 pengő.

A templom épületét is különböző ágyúlövések érték. A falak megrepedtek, bolthajtásos mennyezet meglazult. Cseréppel fedett tető több helyen beszakadt. Kár előzetes becslés szerint: 300.000 pengő.

A templom belsejében tizennyolc változatos orgona játékasztala és sípszekrénye használhatatlan. Átvételi szerkezet, fújtatószerkezet megsemmisült. Sípok nagy része használhatatlan, nagy része hiányzik. Kár előzetes becslése szerint: 60.000 pengő.

Templomi ülőpad 48 darab, szószék terítő szőnyeg 1 darab, úrasztali bársonyterítők

24 darab, Úrasztali abroszok 4 darab, Úrasztali kivarrott kendők 4 darab. Kár összege előzetes becslés szerint: 150.000 pengő.

PARÓCHIA ÉS EGYHÁZI ÉPÜLETEK: Az egyházi épületeket számos találat érte, de főképpen a tetőzetet súlyosan megrongálta. Az épületeken belüli felszerelés is nagy károkat szenvedett. A kár részletezése:

Két melléképület 25.000 pengő
Három iskolai WC. 15.000 pengő
Tízezer cserép 12.000 pengő
Háromszázhetvenöt méter kerítés 50.000 pengő
Kétszáznyolcvanhat lapméter ablaküveg 80.000 pengő
Ablakszárny 68 darab 4.000 pengő
Ajtó 23 darab 23.000 pengő
Húsz darab szék 4.000 pengő
Asztal 5 darab 5.000 pengő
Kalor kályha 16 darab 50.000 pengő
Két mosdó-asztal és két mosdó-tál 1.000 pengő
Segédlelkészi lakáshoz ágyneműk 28.000 pengő
Nagy-kapu 10 darab 15.000 pengő

Légyvédelmi célokra beszerzett anyag: gázálarc 11 darab, kis- és nagy mentőláda gyógyszerrel 2 darab, víztartály 100 literes 14 darab, 50 literes 6 darab, veder 25 darab, vaslapát 24 darab, szikracsapó 24 darab, vederfecskendő vederrel 3 darab, ürszék 1 darab, csákány 6 darab, feszítővasrúd 3 darab, fejsze 6 darab, hordágy 1 darab, gumikesztyű 1 pár, gázvédelmi-öltöny 1 darab, minimax fecskendő 2 darab 15.000 pengő.

KULTÚRHÁZ: Egyházunk tulajdonát képező Kultúrház egy nagytermet (beépített felszerelt színpaddal, két készlet hangosfilm vetítő berendezéssel) négy berendezett tantermet, és egy négy szobás tanítói lakást foglal magába. Ez az épület találatoktól keveset szenvedett, de felszerelése, kivéve a nagyterem ülőszékeit, elveszett és megsemmisült.

Hiányzó felszerelések a következők: 1 darab keresztúros zongora, 1 darab harmónium, 1 darab nikkell zongora lámpa, 6 darab karos lámpa, 6 darab folyosói függő lámpa, 4 darab kijárat feletti lámpa, 28 darab karosszék, 1 darab rádió és hangszóró, 5 darab ablakroló, 5 darab ablakvédő vörös pokróc, 1 darab zongoraterítő posztó. 56.000 pengő.

SZÍNPAD: Hangosan beszélő készülék, mozivászon kötélzettel, bársony függöny 4x5 méter 1 darab, minimax fecskendő, kapcsoló-tábla a villanyhoz, színpadi és öltözői függő-lámpa 5 darab, kályha 2 darab, kétágú létra 1 darab, színpadi díszlet 3 sorozat szoba, erdő és kert díszlet 12 darab, falu részlet 3 darab 200.000 pengő.

KULTÚRHÁZI GÉPHÁZ: Hangosfilm vetítő berendezés két sorozat. Vetítógép asztal lámpaházzal 1 darab, tűz viselő dob és tükörlámpa 2 darab, kapcsoló tábla 6 darab, átkapcsoló 5 darab, minimax tűzálló készülék 1 darab, vizes dézsa 1 darab, vizes veder 1 darab,

Amper-mérő 1 darab, transzformátor 1 darab, toló ellenállás 1 darab, elektromotor 2 darab, fényelzáró szerkezet 3 darab, áttekerceselő készülék 2 darab, áttekerceselő asztal 1 darab, fix tekercestartó 10 darab, szétszedhető tekercestartó 1 darab, laposfogó 1 darab, hegyes fogó 1 darab, harapó fogó 1 darab, villás kulcs 1 darab, franciakulcs 1 darab, villanylámpa a gépházban és a rolnizóba 4 darab, izzó lámpa a gépbe 1 darab, vetítógépen gépszíj 1 darab, ventilátor motor 1 darab, kézi olajozó 2 darab, tartalék motor 1 darab, 600.000 pengő.

KULTÚRHÁZI PÉNZTÁR-SZOBÁBAN: Kályha, csővel 1 darab, pénztári asztal 1 darab, karos lóca 2 darab, karszék 1 darab, fali karlámpa 1 darab, két sor fogas falra erősítve, álló fogas 1 darab, szenes kanna 1 darab, szenes lapát 1 darab, szélfogó 1 darab, 5.000 pengő.

TORNATEREM: Torna-lóca (4 m-es) 4 darab, torna-zsámoly bőrfedőlappal 4 darab, ugró-mérce 2 pár, ugróléc tengernádból 4 darab, tornabot szekrény 1 darab, tornabot 50 darab, nagy bőrlabda 2 darab, kis bőrlabda 15 darab, ugrókötel vékony favéggel 23 darab, függeszkedőhöz vékony kötel 2 darab, fapuska állvány negyven fokkal 1 darab, tornabot leányok részére 20 darab, fapuska 5 darab, rugó-labda 2 darab, kis labda 3 darab, súlydobó-körte 3 darab, mászó pózna 4 darab, mászó kötel 4 darab, ugró kötel 3 darab, 30.000 pengő.

TANTERMEK: 242 négyzetméter ablak-üveg, 196 darab ablakszárny, 4 darab iskola ajtó, 126 darab iskolapad, 10 darab iskolatábla állvánnyal, 10 darab pódium, 10 darab asztal, 10 darab szék, 8 darab mosdó állvány és tál, 8 darab faliszekrény, 3 darab álló szekrény, 7 darab víztartály, 50 méter ruhafogas, térkép 10 darab, 47 darab természetrajzi szemléltető kép, 12 darab természetrajzi fali tábla, 14 darab Magyarország címer, 57 darab történelmi szemléltető kép, 12 darab zászló, 8 darab Kálvin kép, 18 darab természettani szemléltető kép, 5 darab számoló gép, 22 darab fali olvasó tábla, 2 darab fali óra. 254.500 pengő.

Összeg: 1.847.500 pengő.

Ezt a kárjegyzéket a kabai református egyház presbitériuma 1945. évi június 10-én tartott gyűlésén állapította meg.

Kaba, 1945. június 10.

Nagy Miklós
egyházi jegyző

Nagy Lajos
egyházi gondnok

Dr. Papp Géza
lelkipásztor

A kabai református egyház, 1944. októberi megszállás alkalmával történt kárainak összecszerű kimutatása.

TORONY, TEMPLOM:

A torony falait számos, különböző úrméretű ágyúlövés érte. Tetejét ágyúlövések összetűzták. Kár előzetes becslés szerint: 300.000 pengő.

A templom épületét is különböző ágyúlövések érték. A falak megrepedtek, bolthajtásos mennyezet meglazult. Cseréppel fedett tető több helyen beszakadt. Kár előzetes becslés szerint: 200.000 pengő.

A templomi padok egyrésze, kb. egynegyed része hiányzik. A karzat több helyen megsérült, illetve leszakadt. Kár előzetes becslés szerint 10.000 pengő.

A 18 változatos orgona játékasztala, és sípszekrénye használhatatlan, átvételi szerkezet, fűjtató szerkezet megsemmisült. Sípok nagyrésze használhatatlan, egyrésze hiányzik. Kár előzetes becslés szerint 20.000 pengő.

Paróchia és egyházi épületek:

Az egyházi épületeket számos ágyúlövés érte, melyek a falakat, de főképpen a tetőzetet, részben mennyezetet súlyosan megrongálták.

Cserép 13.000 darab, ára: 0.20 2.600 pengő.

Kerítés 375 méter, ára: 40. 15.000 pengő.

Ablaküveg 286 négyzetméter, ára: 50. 13.300 pengő.

Ablakszárny 68 darab, ára: 30. 2.040 pengő.

Ajtó 23 darab, ára: 200. 4.600 pengő.

Szék 6 darab, ára: 40. 240 pengő.

Kályha 15 darab, ára: 300. 4.500 pengő.

Nagykapu 10 darab, ára: 500. 5.000 pengő.

Tetőpala 4.000 darab, ára: 0.50. 2.000 pengő

Melléképület 1 darab, 500 pengő.

Vaskapu 1 darab, 1.000 pengő.

WC. tanulóknak 2 darab, 1.200 pengő.

KULTÚRHÁZ:

Egyházunk tulajdonát képező Kultúrház 1 nagy termet (beépített felszerelt színpaddal, 2 készlet hangosfilmvetítő berendezéssel) 4 berendezett tantermet és egy 3 szobás tanítói lakást foglal magában. Ez az épület szenvedett lövésektől a legkevesebbet, de felszerelése, kivéve a nagyterem ülőszékeit, elveszett és megsemmisült.

Hangos film vetítő berendezés (2 sorozat) 100.000 pengő.

Színpadi díszletek (3 sorozat) 3.000 pengő.

Bársony függöny 1 darab (5x4 méter) 3.000 pengő.

Zongora 1 darab 4.000 pengő.

Ablakpokróc 5 darab 5.000 pengő.

Szerszámok 3.000 pengő.

Különböző apróságok 5.000 pengő.

TANTERMEK:

Iskoláinkban 14 tanterem van.

Ablaküveg 242 négyzetméter, ára: 50. 12.100 pengő.

Ablakszárny 196 darab, ára: 30. 5.880 pengő.

Zárrongálás 13 darab, ára: 30. 390 pengő.

Bútorok 269 darab, 43.976 pengő.

Felszerelések, taneszközök 315 darab 6.803 pengő.

Összesen: 769.629 pengő.

Dede Kálmán
presbiteri jegyző

vitéz Nagy Lajos
egyházi gondnok

Dr. Papp Géza
lelkipásztor

Kokad

Kokad községbe az orosz hadsereg előőrse – néhány lovas katona – 1944. október 17-én (kedd) este érkezett. 18-án reggel keleten Székelyhid felől, nyugaton Nagyléta felől óriási nagytömegben érkezett a katonaság. Több ezerre tehető a megszálló csapatok száma. Előljött a lovasság, utána teher gépkocsikon a gyalogság, majd a trén, azután a hadifelszerelés mindenféle nemével és fajtájával több napon keresztül. Szinte dübörgött a föld a nehéz és nagymennyiségű járművektől.

A megszállók állandóan lövöldöztek, valószínűleg a lakosság megfélemlítése céljából. Már az első napon az összes lovakat, szekereket, kocsikat, mindenféle járművet és hozzátartozó szerszámokat összeszedtek, és a teheneknek kb. fele részét és elvitték előre, Debreczen és Hajdúböszörmény felé.

A községben megszállt több ezer orosz katona éjjel-nappal lövöldözött. Állandóan lakmároztak a lelőtt baromfiak és sertésekből. Minden ház és udvar zsúfolásig telve volt katonasággal, és éjjel-nappal dorbézoltak és mindent raboltak, ami megfogható volt. Nincsen olyan ember, vagy gazda a községben, aki tetemes kárt nem szenvedett volna. A pusztításnak minden eszközét felhasználta a megszálló hadsereg. A férfiakat ütötték-verték minden ok nélkül, vagy azért, mert magyaroknak vallották magukat. A községből a tanult emberek: görög katolikus lelkész, jegyző, postamester, tanítók már előzőleg elmenekültek, egyedül Jakab Lajos református lelkész maradt itthon családjával és élete kockáztatásával, mert az Erdélyből menekült lelkészek, rémhíreket mondtak. Védelmezte az egyház és iskolák vagyonát és értékeit.

A községben talán a legnagyobb mértékben jutott ki a szenvedésből a 65 éves lelkésznek – egyfelől azért, mert egyedül ő maradt itthon a községben – a nyáj mellett – a tanult emberek közül, másfelől azért, mert a lelkési lakás éppen szemben áll azon útvonallal, amelyen a tömérdek ellenség beözönlött. Ezeken kívül a tágas udvar és rakodó kert kedvező alkalmat mutattak arra, hogy 2 kazal luczerna szénáját megetessék, lovait, szekereit, kocsiját, 2 tehenét, 3 fias kocza sertését és kihizlalt disznóját, valamint gazdasági szerszámaikat, felszereléseiket egycsapásra elvigyék. A lelkész udvarán még lópatkoló kovácsműhelyt is állítottak be, és az összes tűzifát eltűzelték. A lakás bútorzatát és edényeit összetörték, még a lelkész ruháit és értékeit is elvitték részint katonák, részint a faluban lakó magyarok. A község elhagyott lakásaiból sok helyen volt a helybeli magyar emberek rabolása.

A katonaság veszedelmességét és brutalitását fokozta azon körülmény is, hogy Kodadon nagyon jó bor terem, és a nép azt hitte, hogyha itatják a katonákat, ezzel megszelídülnek. De tévedtek, akik ezt hitték, mert a katonák lerészegedve nők sérelmezésével és meggyalázásával, és az állatiasságnál alább való módon viselkedtek, nem kímélve az öreg nőket, sőt a 8-10 éves leánygyermekeket sem! Szabó Margit 18 éves leányt megölt egy orosz katona, mert nem akart neki engedelmeskedni. Bíró Gábort meglőtte egy másik katona, mert nem engedte meg a fiatal feleségét meggyalázni. Egy hajlottkorú asszony ilyenféle sérüléseibe később belehalt. A népnek egy kevés nyugodalma sem volt, mert a lakmározás és ivás után a férfiakat nőkeresésre kényszerítették, és egyik csapat jött a másik után.

Az elvetemült garázdálkodást éjjel-nappal folytatták úgy, hogy a nők később kénytelenek voltak a faluból a szőlőskertekben levő pajtákba és a határban levő tanyákra menekülni a részeg katonák elől. De utóbb még ott is felkeresték őket. Nincsen olyan tanya, melyet fel nem kerestek volna, és nincsen olyan pajta, melyet fel nem törtek volna valóságos orgiát rendezve fajtalansággal. Eltávozásuk után sok nőt orvos gyógyított és kezelt fertőző nemi betegség ellen. Az volt a lakosság kialakult véleménye, hogy az invázió alább való volt a régi tatárjárásnál!

1944. október 24-én éjjel a lelkész lakására részeg katonák betörték nő keresés végett, de a lelkészné és leánya hirtelen elmenekült. Jakab Lajos lelkészt ütlelegéssel kényszerítették a családja keresésére. S miután a lakásban és udvaron nem találták, reá lövéssel és ütlelegéssel kényszerítették a szomszédokba velük menetelre és keresésre. (A 3. szomszéd-asszony panaszba is tette ezt 7 hónap múlva a lelkész ellen, megtoldva az invázió alatti élményekkel és valótlan rágalmakkal. Az egyházi hatóság ezért a lelkészt felfüggesztette és elmozdításra ítélte. A fegyelmi ügy még folyamatban van.)

Irtózatossá kellett kiállni a lelkésznek az invázió alatt! Jóllehet a lakását fel dúlták, az elvihetőket elvitték, de az egyház irattárában, könyvtárában, klenódiumban, iskolai és egyházi anyakönyvekben - mik a lelkész őrizetében voltak -, s más egyházi értékekben, épületekben semmiféle kár nem történt. A templom ajtaját berúgták, a lakása oldalát – kis helyen – betörték, az úrasztala bordó piros plüss terítőjének elvitelén és sárba taposásán kívül egyházunk egyéb kárt nem szenvedett, pedig a községben egy rakodó udvar felgyújtásakor „vészjelzésül” egy katona a templom harangját is félreverte. A kevés kártétel és hiányosság az invázió után azonnal pótolva lett.

Az inváziónak 1945. november 15-én lett vége. Az nap 2 orosz katonatiszt a község házára hívta a bírót és a lelkészt. Elrendelte a rend helyreállítását, és elrendelték a templomi harangozást, a gyermekek iskolába járatását. Másnap a „Nemzetőrség”, azután a helybeli „Csendőrség” felállított a falusiakból. November 16-án harangozás volt, de a templomba a lelkészen kívül senki sem mert eljönni.

Az egyházi élet november 19-én – vasárnap – hálaadó istentisztelettel indult meg, melyen már Nagy Gábor tanító is részt vett. November 25-én az iskolában a tanítás megkezdődött: ezzel a normális állapot egyházunkban helyre állott minden tekintetben.

Örök emlékezet okáért, történeti hűségéből feljegyeztetik 2 sötét és szégyenletes esemény. Az egyik az, hogy Kokadon az invázió után kialakult pártoskodás azt eredményezte, hogy a kommunista párt jegyzőkönyvileg kérte Jakab Lajos – kisgazdapárti – lelkész internálását, ami meg is történt. A nagylétei rendőrkapitányság politikai osztálya a lelkészt behívta kihallgatásra 1945. szeptember 27-én, és október 1-jén Berettyóújfalu szállításra, ott október 18-ig a rendőrségen tartotta, azután 9 napig az internáltak politikai fogolytáborában dolgozott, s onnan október 27-én véglegesen hazabocsátották.

Az internálási idő alatt a lelkészi javadalmi földeket a kokadi kommunisták a maguk részére igénybe vették és bevetették maguknak, nem törődve azzal, hogy a lelkésznek nem is kellene az. Így a lelkésznek 43 hold javadalmi földön egy barázda vetése nem lett.

A másik sötét és szégyenletes esemény az, hogy 1945. október 18-án a kokadi föld-igénylő bizottság a Református Egyház kántor-tanító javadalmi 8 kataszteri 1341 négy-szögöl szántóföldjét telekhelynek kisajátította minden megkérdezés nélkül. Az egyház fel-lebbezése el lett utasítva. (A november 4-én lefolyt képviselő választáson titkos szavazással a „kisgazdapártra” 320, a „kommunistapártra” 194 szavazat adatott le.)

Tehát a jómódban élő kokadi nép - hiteles feljegyzés szerint – az első világháborút követő kommün alatt az Istentagadásig elment, a mostani invázió után a fentiekig! Ehhez bővebb kommentár nem kell! Az elmondottak teljes hitelességgel bírnak.

Kokad, 1945. december 26.

*Jakab Lajos
református lelkész*

Konyár

Az 1944. év október hó első hetében az ágyúdörgések és a bombarobbanások Nagyvárad felől igen erősen hallatszottak. Ez napról-napra lejjebb hangzott Berettyóújfalu, Püspökkladány, Hajdúszoboszló irányában, sőt Debrecen felől is.

1944. október 8-án vasárnap reggel a községünkben állomásozó német motorizált kórház alakulat hirtelen és váratlanul eltávozott. Egész vasárnap igen erős ágyúzás és géppuskaropogás hallatszott Hajdúszoboszló irányában.

Október 9-én hétfőn estefelé a még itt maradt német híradósok is felkészültek s eltávoztak. Ugyanakkor jött egy századnyi német gyalogság azzal, hogy ők majd szembe szállanak az oroszokkal és megvédik a községet. Alig telt el egy jó fél óra, már ők is készen voltak Hosszúpályi-Nagyléta irányában. Erre a hangulat ideges és zavaros lett. Tudtuk, hogy az események végzetesen közel lehetnek.

Este fél 9 óra tájban Derecske felől a falu alatt 3 ágyúlövés dördült el rövid időközben, majd géppisztoly lövések hangzottak és látszottak nyomjelző lövedékekkel a sötét éjszakában. Tudtuk, hogy megérkeztek. A németek nem viszonzták a lövéseket, így a páncélos ék, kozák csapatokkal együtt bejött a faluba, s annak egy részét még az éj folyamán megszállották. A lovak nyerítése és az oroszok kiabálása hallatszott most már egészen világosan. A Kállón levő folyás hídja, mivel fa alkotmány volt, csakhamar leszakadt egy harckocsi alatt, valószínűleg ennek tulajdonítható, hogy nem a németek után Nagyléta fele mentek, hanem lekanyarodtak Hencida irányában, amerre a Kalló vas hídján könnyen mehettek. A páncélos ék eleje még éjjel nekiindult Hencidának, úgyhogy még sötét hajnalon megérkeztek oda. Páncélosok és autók mentek egész éjjel, másnap délután 4 óráig. A nők nem voltak jelen, mi férfiak is teljesen felöltözve vártuk minden percen az oroszokat, éjjel is. Állandóan figyeltem, ez a csapat a templomhoz nem nyúlt.

Október 10-én a templomdomb oldalában egy orosz tisztet temettek el. A temetésnél segédkező magyarok mondták el másnap, hogy, amikor a sírt már téglával is körül rakták, egy orosz tiszt téglából egy keresztet helyezett a sírhalomra, azzal, hogy most van már készen. Én abból, hogy a templomot nem bántották, hogy a halottat a templomdombon helyezték el és a sírhalomra még keresztet is tettek, azt magyaráztam, hogy nem lehetnek olyan hitetlenek, mint a propaganda hirdette.

Az orosz csapat itt tartózkodása alatt nők lehetőleg egyáltalában nem mutatkoztak. Csak mi férfiak fogadtuk őket. Jöttek állandóan 3-4-5-ösével. Itt tartózkodásuk alatt raboltak, fosztogattak. A lovakat mind összeszedték a lószerszámmal együtt, azután különösen a csizmát, zsebórát, ékszereket, sapkát, felsőkabátot, öltözetet szedték el. A rádiót összetörték. Vittek, amit csak akartak. Ez a csapat szerdán hajnalban eltávozott. Kissé fellelegzettünk. Mindenféle a dúlás, fosztogató jele. Az emberek ki sem mernek jönni az utcára, mert azt gondolják, hogy jön az orosz. A Kallóban rekedt orosz páncélos őrzésére előbb 10, azután 5 orosz katonát hagytak hátra. Ezekről tudtuk meg, hogy ezen a környéken 3 irányban 300-300 páncélos ment előre. Úgyhogy Konyáron is 300 páncélos vonult keresztül a hozzátartozó felszereléssel.

Szerdán, csütörtökön, pénteken viszonylagos csend. Egy-egy lovas járőr be-bejön Hencida felől, de visszatér. Ugyanezen a napokon, amikor már mi itt Konyáron kifosztottan, kirabolva állottunk, a szomszéd Hajdúbagoson békésen munkálkodtak az emberek. Nem tudtak semmit sem. Én nagyon csodálkoztam azon, hogy amikor Derecskén keresztül egy ilyen igen számottevő páncélos ék Konyáron is keresztülhalad és folytatja útját, teljesen zavartalanul tovább: sem a német, sem a magyar katonai parancsnokság nem igyekszik megtudni azt, hogy mi is történik errefelé. Mintha egészen természetes lett volna az, hogy békés falvakon, csakúgy minden ellenállás nélkül vonuljanak át orosz csapatok. Tudtam, hogy most már Nagyvárad felől fognak közelesen jönni orosz és román csapatok. A köz-

beeső néhány napon széjjel jártam a faluban, s okulva az oroszok rövid itt tartózkodásán, mindenféle figyelmeztettem az embereket, hogy a bort engedjék el, mert az még több bajt fog okozni. Nagyon sokan megfogadták szavam, de voltak olyanok, akik sajnálták és ennek később e község lakosai vallották a kárát. Az oroszok ugyanis mindenütt vinát (bort) kerestek, s részegen még inkább izgálgádkodtak.

Október 14-én, szombaton végre jött egy német páncélos járőr Derecske felől. Az itt tartózkodó 5 orosz közül 4-et elfogott, egy elmenekült. Az elfogottak között volt egy 20 év körüli harckocsivezető is, aki előző napokban felgyújtással fenyegette az egész falut, ha nem adnak neki egy lovat, amelyen Hencidára mehet. A német páncélos csapat, kb. 30, Hencida irányában az oroszok után ment. Tudtam, hogy ezek nemsokára jönnek visszafele. Vasárnap, október 15-én állandóan hallatszott az igen erős ágyúzás Hencida és Gáborján felől, mindig közelebb és közelebb. Egy rádiós autó éppen itt állott a parókia mellett, attól tudtam meg, hogy az oroszok már csupán 2-3 km-re vannak a falutól. Nappal jártak a repülőgépek, német és orosz. A németek bombáztak, légi csata is volt. Igen gyakran le kellett a pincébe menni. A nők az éjeleket állandóan a pincében, előbb a padláson töltötték. Hétfőre virradóra olyan közel kezdett az ágyúzó hallatszani, hogy mi férfiak is lementünk a pincébe. Én állandóan a pince ajtóban tartózkodtam. Hajnaltól kezdve mindjobban hangzottak az ágyú és géppuskalövés, amelyek kölcsönösen válaszoltak egymásnak.

Október 16-án hétfőn reggel heves harckocsi csata kezdődött Konyáron. A faluban szétszórta lehetett vagy 20 harckocsi. A nagy utcán végig voltak a harckocsik, a templom, az iskola mellett. Délelőtt 10 óra tájban egy ágyúlövés éri a templomház tetejét. Füst szállott fel a nyomán. (Én ugyanis fent tartózkodtam az udvaron, vagy a szobákban.) A füst láttára azonnal szólottam a két fiamnak, s egy-egy veder vízzel meg baltával rohanunk fel az ágyútűzben a templom padjára. Azonban Istennek hála, a füst, ami látszott, csupán téglapor és gerendapor volt. Kora délután a németek kényszerítették a templomajtó kinyitására, mert különben betörték volna. Rögtön mondtam, hogy a toronynak vége, mert az oroszok bizonyára észreveszik őket és a tornyot lőni fogják. A német megfigyelő alig ment fel a toronyba, az oroszok azonnal elkezdték azt lőni. Két óra tájban jött a német hadnagy és jelentette, hogy bezárhatom a templomot most már, s az éjjel nyugodtan lehetünk, mert az oroszoknak minden páncélosát kilőtték. Alig egy jó fél óra múlva erősebb orosz tűz kezdődött, nagyobb méretű ágyúkkal. Éreztem, hogy a harc súlyosodik. A németek mind gyengébben válaszoltak az oroszok lövéseire, s 5 óra tájban az utolsó harckocsi is kivonult a faluból. Köröskörül hallatszott most már a kis puska és a géppisztoly állandó ropogása. Fél 6-kor orosz és román csapatok szállották meg a falut. Ezen az estén 2 tisztnek és 20 főnyi orosz legénységnek kellett vacsorát főzni, akik aztán itt is aludtak. Ekkor este a parókian összesen 56-an aludtunk. Az itt lévő orosz tisztektől tudtam meg, hogy észrevették a toronyban levő német megfigyelőt, és azért lőtték a tornyot.

Az oroszok itt tartózkodása alatt körülbelül 6 hétig a parókian állandóan 30-32-en tartózkodtunk az oroszokon kívül. Legnagyobb részben fiatal asszonyok és leányok. Közben pár hétig orosz és román tisztek is laktak állandóan legénységgel együtt. Ezeknek naponta kellett főzni. Még az első ék bevonulása alkalmával érdeklődtem, hogy a civil hallottakat eltemethetjük-e. Azt a választ kaptam, hogy temessük el, úgy, ahogy

szoktuk. Itt tartózkodásuk alatt több ízben temettem, de semmi bántódásom nem volt.

Lassan-lassan széjjel lehetett nézni. A templom tornyát 50-60 találat érte, a déli és a nyugati oldalon Hencida és Gáborján irányában. A nagy harang megrepedt. A torony fala, az ablakok, s a sétáló környéke igen súlyosan megsérült. A harang maga kapott vagy 8 lövést. A templomház teteje 3-at, a templomház maga egyet, amely a templom falát kilyukasztotta s az orgonát is jórészben megrongálta. A templomban belül október 17-én, kedden még nem volt nagyobb baj, szerdán már látszott a garázdálkodás nyoma. A szószékterítőt letépték, a bibliatartót felszakították, s a bibliával együtt ledobták, egy bőrkötéses zsoldárt összehasgattak. Erre én az ott levő terítőket, bibliákat (szószéki és úrasztali), a zsoldárokat behoztam a parókiára. Igen jellegzetes a szószék feletti 3 lövés, amely a szószék feletti galambnak volt szánva, de a jó Isten mindeniket elirányította. A templomból azután gyakran hallatszott ki részeg katonák lövöldözése.

A konyári határban 10 német és 5 orosz harckocsi fekszik még most is. Itt tartózkodásuk alatt az orosz katonák állandóan járták a lakóházakat, így a parókiát is. Kutattak, kerestek, s ami megtetszett, elvitték. Én első perctől kezdve úgy állottam elébük, mint a gyülekezet lelkipásztora. Soha semmi bántódásom nem történt, sőt többször azt vettem észre, mintha ez bizonyos tiszteletet parancsolt volna nekik. Több elmondta, hogy nekik is van papjuk, de annak a külseje más. A fő csapat 10 napig tartózkodott Konyáron. Később csak átvonuló katonák fordultak meg. A környező tanyákon egy-egy különítmény befészkelte magát, s onnan rettegett a környék lakosait, különösen éjjel. Csavargó katonák jártak, lövöldöztek, továbbá raboltak, az asszonyokat és a lányokat üldözték. Mi ennek dacára, akik itt voltunk együtt a parókián, a legsúlyosabb első napok kivételével minden este megtartottuk a házi áhitatot. Sokszor megtörtént, hogy bele-bele hangozott a kívül eldördült puskalövés.

Az oroszok az igákat elhajtották munkára Debrecenbe, Tiszapolgárra, Karcagra. A tehenek és az ökrök lába tönkrement, az emberek lerongyolódtak. Október 31-én egy orosz kapitány egy főhadnaggal jött ide, s úgy mutatkozott be, mint a község katonai parancsnoka. Összeszedték a lőfegyvereket, összeírták a jószágokat, s harmadnap 360 darab szarvas jószágot hajtottak el, 500 darab birkát, meg 40 darab kövér sertést. Mindezt természetesen pénz nélkül, dacára annak, hogy fizetést ígértek érte. Harmadnap elmentek és nem is jöttek vissza többet soha.

Egész október és november hónapban állandó volt a rablás és a fosztogatás. Lézengő, csavargó katonák meg-megjelentek nappal és éjjel, és amit gondoltak, elvittek. A mezőn az esetlegesen kissé rendbehozott lovakat kifogták és elvitték, az emberekről a kabátot és a lábbelit lehúzták. Zoli fiam lábáról is november 15-én húzták le az egészen új bakancsot.

Nagyon sokszor volt alkalmam tolmács útján orosz tisztekkel beszélni. Valamennyi azt mondotta, hogy náluk is van egyház, vannak papok, akiknek igen jól van dolguk. Egyik kapitánnyal, aki moszkvai elektromérnök volt, óráig tartó hittani beszélgetésem volt. Ez a kapitány Subanov nevű volt, igen művelt s képzett, teljesen jóindulatú ember.

November hónapban Feri fiam, aki 4-ik gimnazista, hozzáfogott az orgona rendbeszedéséhez. A szétszórt sípokat összeszedte, beállította, felhangolta s kb. két heti szorgalmas fáradhatatlan munka után, valamennyire használhatóvá tette, úgyhogy bár 103 síp hiányzik, az istentiszteleteken szólhat az orgona. A templomház teteje a gránátszilán-

kóktól nagyon sok helyen kilyukadt, s ennek, s a szétrombolt tetőnek ideiglenes helyreállítása is jó részben az ő közreműködésével történt meg. A templomnak 126 ablakkarikája tört be. Ezeknek behelyezése, illetve bedeszakázása is Feri fiam munkájának nem kis segítségével esett meg. Letakarítottuk a sétalót és a toronyban levő romokat, 4-5 szekér törmelékkel magam hánytam le 3 fiú segítségével. A templomot belül buzgó bibliaköri tagok alaposan kitakarították, s így a részben helyrehozott templomba december 10-én vasárnap délelőtt megtarthattuk a régen óhajtott és várt első istentiszteletet, amelyben a gyülekezet megtelt templommal adott hálát az örökkévaló Istennek a megtartásért és kegyelemért.

Egyházi alkalmazott csak magam voltam itthon. A tanítók mind katonák, illetve egy tanítónő elmenekült. A fosztogatás alól én sem voltam kivétel. Tőlem két lovat szerszámostól, szekeret, rádiót, írógépet, ruhaneműket, lábbeliket, kerékpárokat stb. vittek el. A tantestület itt maradt, családját is kifosztották, ezenkívül Csóka Imre igazgató magánlakását bomba is érte, s tűz is pusztított rajta. Maga a lakosság nagyon sokat szenvedett a garázdálkodó katonáktól. 6-8 hétig az emberek csak csoportosan lehettek együtt. Különösen sokat szenvedtek a fiatalabb asszonyok és nagyobb lányok, akik közül többen áldozatul is estek. A nőknek állandóan bujkálniuk kellett éjjelként padláson, pincében, fészkerben, veremben, nád és tengerikőrökupacokban. Isten egy csodálatos nagy kegyelme, hogy túlságos hideg nem volt, s így az idő miatt nem kellett külön szenvedni. A községet formálisan kirabolták, szegényt és jobbmódút egyaránt. Ahol egy kissé nagyobb ház vagy tisztaság volt, az nekik mind burzsuj volt. Különösen sok kár esett ott, ahol bármi okból kifolyólag nem tartózkodtak otthon, onnan még a bútorokat is elvitték. Egyik igen szomorú ténye a rajtunk átszáguldó rettenő heteknek az, hogy az oroszok után az üresen levő lakásokból a helybeli lakosok a többi embereknek szinte a szeme láttára, elhordták mindent.

Az oroszok még itt voltak, amikor a rend mielőbbi helyreállása végett október 30-án Derecskére mentünk a községi főbíróval, gyalog. Eredmény: semmi. Derecskén nagyon csodálkoztak azon, hogy ilyen időben ki mertünk mozdulni. Itt tudtam meg, hogy Derecskén Vadon Béla otthon van, Tomay Dezső ellenben elmenekült, de elmentek még nagyon sokan intelligens emberek, valamennyi doktor az öreg Mustó Sándor bácsi kivételével, adóhivatal, járásbíró, stb. November 14. és 20-án ismét Derecskén jártunk. Eredmény ismét csak semmi. Csupán annyit tudtunk meg, hogy a közigazgatás lassan megindul. Van főszolgabíró, s alakul a megye is. November 23-án Hencidán és Gáborjában voltam tájékozódás végett. A hencidai lelkipásztor, Csontos Jenő elmenekült, a parókia teljesen feldúlva, a templomon inkább csak ablaksérülések vannak. 2 tanító otthon van. Karakas András rektorral beszéltem. Gáborjában Könyves Tóth Albertet otthon találtam családjával együtt, sokat szenvedett. December 6-án ismét Derecskén, 11-én Hajdúbagoson és Hosszúpályiban voltam. A hajdúbagosi lelkipásztor, Kardos Lajos katona családja elment. A templom teljesen leégett, csupán a falai merednek az ég felé. A parókia teljesen feldúlva. 4 tanító otthon. Hosszúpályiban a templom és a torony sokat szenvedett, Nagy Márton otthon van, lakása még mindig össze-vissza. Lelkipásztorra sok panasz hangzik. December 14-én Debrecenben voltam szekérrel általános tájékozódás végett is Szöllőssy Ferenc írnokkal és Pataki Sándor atyánkfival. Találkoztam a püspök úrral is. Visszafele gyalog jöttünk. Sárándon Nagy Lajosnál háltunk. Ő is sokat szenvedett.

Közben kezdtük az iskolai épületeket is rendbe hozni. Mivel nagyon sok pad hiányzik, az ablakkarikák be vannak törve, csupán 3 tantermet tudunk egyelőre használhatóvá tenni. Így indítottuk meg a tanítást 3 tanteremben 5 tanerővel felváltva. Bár egyetlenegy tanerőnk sincs a régiek közül, Istennek hála 5 tanerőt tudunk beállítani: 3 okleveles tanító, 2 másodéves gazdasági akadémiai hallgató. Így a tanítás, ha gyengébb ütemben is, december 15-től folyik.

Az oroszok itt tartózkodásának egy igen érdekes és jellegzetes epizódja játszódott le Konyáron. Tudvalevőleg a rend olyan amilyen, helyreállítására egyik-másik faluban az oroszok egy-egy csendőrt hagytak. Konyáron nem volt senki. Ezért is jártunk volna ide-oda, mert egy esetleges csendőr sok mindenben lehetett volna segítségünkre. Egy alkalommal Szentpétterszegről egy ilyen csendőrszakaszvezető került ide, valahogy összekerült 3 más orossal, egy kapitány, egy főhadnagy és egy katona voltak. Együtt vacsoráztak, boroztak. Vacsora után a két tiszt a szegényes hajlékban hozzáfogott egy és más holmit összeszedni, és azt el akarta vinni. Ki is vitte a kint levő kocsi, amikor ez a csendőr egy utolsó pohár borra visszahívta őket. A csendőr megadásra szólította fel a két tisztet, mire azok ellenállást akartak kifejteni, a csendőr erre mindkettőt lelőtte. Másnap 10 tagú bizottság jött ki az ügy kivizsgálására egy csendőrőrnagy vezetésével. A vizsgálat végén az őrnagy megveregette a csendőrszakaszvezető vállát és azt mondta: Iván kharasó cselovek (Iván derék ember). *„Úgy kellett neked kutyáknak, miért akartak rabolni.”* Íme egy rendkívüli példa. Közben azt is megtudtuk, hogy Iván egy igazolványos kommunista, aki azt mondta, hogy Sztálinnak az az utasítása, hogy Magyarországon semmit sem szabad elvinni pénz nélkül. (Megjegyzésem, hogy Konyáron is, mint máshol is, az oroszok semmiért nem fizettek, csak ez az egyetlen orosz volt, aki az állítólagos Sztálin parancsot eleitől fogva szó szerint vette.) Halomás szerint Szentpétterszegen decemberig 14.800 pengőt fizettetett ki az elvitt dolgokért.

Volt még egy másik jellemző eset is. December közepén, amikor már csak szállásra jöttek oroszok, egyszer 12 fegyveres orosz érkezett Hencida felől. Azzal kezdték, hogy az utcán járva mindenfelé lövöldöztek. A lakosság mivel már elszokott az ilyen lövöldözésektől, megrémült. Azonban nyomban küldöttünk futárt Derecskére a csendőrparancsnoksághoz. Éjjel 12 órakor ugyanaz a csendőrőrnagy, amelyik már járt kint 30 csendőrrel, megjelent váratlanul, s a katonákat az ágyban fogdosták össze. Kitűnt, hogy ezek Hencidán 2 magyart megöltek, házakat gyújtottak fel, s az orosz csendőrre is rálóttek. Igen szép cselekedet volt, ami némiképpen visszaadta az emberekbe a bizalmat, hiszen annyit csalódtunk már rövid idő alatt.

December végén a vonat még nem közlekedik. Mennek ugyan vonatok, de kizárólag szolgálati és sebesült szállítók, amelyekre úgy lehet felmenni csak kivételesen, s a díj kitől mennyit tudnak beszélni. Posta egyáltalában még nincs. A községi előljáráson keresztül bonyolítják le elég nehézkesen. Só, petróleum, cukor, gyufa nincs, csak dugáru gyanánt. Só 1 kilogramm 20-25 pengő, cukor 1 kilogramm 50-80 pengő, gyufa egy doboz 2 pengő, egymásabúza viszont a régiár szerint 40 pengő. A feketepiacsörnyű módon folyik. Az élet csak nagyon lassan indul, a közeljövő bizonytalan és keveset ígérő. Adja a mindenható Isten, hogy e szörnyűséges vihar, mely alapjában rázott meg mindent, tegyen bennünket emberszeretőbb emberekké, hűségesebb honpolgárokká és buzgóságosabb

egyháztaggokká, és ezáltal Istennek alázatosabb és engedelmesebb gyermekeivé!

A konyári református egyházban szenvedett károk az 1944. évi október 16-iki ütközet és az azt követő időkben.

EMBERÁLDOZATBAN:

Meghalt puskalövés, vagy bomba által 12 helybeli és 3 vidéki atyánkfia. Súlyosabb és kisebb sebesülés számtalan van.

AZ EGYHÁZ KÁRA:

A torony déli és nyugati oldala nagyon megsérült.

A templomház tetején több nagyobb nyílás és igen sok kisebb lyuk van.

A templompadlás tűzfalát és a templomházat egy-egy ágyúlövés erősen megrongálta. A templomházon 126 karika, a tornyon valamennyi betört.

Az 560 kilogramm súlyú legnagyobbik harang megrepedt.

Az orgona igen súlyos rongálódást szenvedett, 103 darab síp megrongálódott, vagy elveszett.

A szószék terítőt leszakították, két párkányterítőt s egy kisebb terítőt elvittek.

Az előjáróság egy bőrkötéses zsoltárát összevagdalták.

A parókián 52 ablakkarika betört, a teteje kisebb kárt szenvedett.

Az egyháztanácstermében az ajtó, a szekrény és ládazárakat összetörték.

Az irattárban hiány nincs.

AZ ISKOLA KÁRA:

28 darab iskolai pad hiányzik.

134 ablakkarika (némelyik szárnyastól) hiányzik.

Ajtók, kilincsek kályhacsövek nincsenek.

Az iskolaépület tetőzete több helyen sérült.

Melléképületek, illemhelyek megrongálódtak (egy nincs).

A kerítések, kapuk összetörték.

Iskolai felszerelések, székek, pódium, szemléltető eszközök, fizikai szerek, térképek nincsenek.

A tanítói és az iskolai könyvtár legnagyobb része hiányzik.

1944. DECEMBER 31-IG BEÁLLOTT HELYREÁLLÍTÁSOK, JAVÍTÁSOK:

A templomház tetejét nagyjában ideiglenesen befoldottuk.

Az orgona meglevő sípjait beállítottuk s valamennyire használható.

A parókia ablakait részben kijavítottuk.

3 tantermet helyreállítottunk s abban a tanítás folyik.

A templomot rendbe hoztuk, és az istentiszteleteket december 10-óta rendszeren megtartjuk.

Konyár, 1944. december 31.

vitéz Úry Ferenc
református lelkipásztor

Mikepércs

Jelentem, hogy a mikepércsi református egyházközség lelkipásztora, Dr. Lencz G. Sándor folyó év október hó 8-án délután az egyházközséget elhagyta azzal a megindokolással, hogy családját szállítja el, és azután vissza fog térni. A mai napig nem jött vissza, és hollétéről sem tudunk. A gyülekezet lelkipásztor nélkül van.

A tanítótestület tagjai négy nő, egy férfi – Szakács Andor igazgató tanítót kivéve, ki katonai szolgálatot teljesít – helyén maradt. A pótbeírásokat november hó 17-18-án megtartottuk. A rendes tanítás november hó 20-óta folyik. Nehézségek vannak itten.

Az istentiszteletet egy vasárnap kivételével – amikor súlyos harcok voltak községünkben – mindig megtartottuk. Az igehirdetést, kántori teendőket magam végeztem és végzem ma is, a temetésekkel együtt. Bár még nem volt és még ma sincs erre meghatalmazásom, de úgy éreztem és láttam, hogy ennek a munkának teljesítésével csak javát szolgálom a gyülekezetnek. Tettem pedig azért, mert felettes hatóságaimmal összeköttetést e körlevél jöttéig felvenni nem tudtam.

Az épületekben esett károkat Seress László gyülekezeti taggal, ki szívvel-lélekkel segítségünkre volt – kit Alispán Úr a jegyzői teendőkkkel bízott meg – majdnem teljes egészében kijavítottuk és rendbe hozattuk.

A presbitérium a helyzet komolyságát felismerte, és teljes igyekezetével azon van, hogy az egyház ügyeit tehetségéhez mérten legjobb tudásuk szerint előbbre mozdítsák.

Anyagiakban szegények vagyunk. Pénzünk nincsen. Tisztviselőinket fizetni nem vagyunk képesek. A renoválási munkadíjakat sem tudtuk még rendezni.

Kérem a továbbiakra a Főtiszteletű Püspök Úr támogatását és tanácsait.

Mikepércs, 1944. december 14.

*Tisztelettel:
Kelemen László
egyházi gondnok*

*Megyeri Lajos
igazgató tanító helyettes*

Monostorpályi

Községünk életében a komoly hadi események 1944. október 15-én jelentkeztek, amikor vasárnap a déli órákban magyar tüzezek jelentek meg itt, és ágyúikat a templom előtti téren felállították. A délelőtti istentiszteletet még megtartottuk, de a délutánit már nem. A kormányzói szöveget e napon délután 2 órakor vettük hírül, amelyik a fegyver letétele jelentette, s amire a magyar katonák innen elvonultak. Másnap, 16-án már egészen közel szóltak az ágyúk, és Pocsaj, Esztár községekből ide-menekültek jelezték az orosz seregeknek az oda való bevonulást. Hozzánk folytonos ágyúzás közepette 17-én, kedden hajnalban vonult be az orosz sereg. Mindjárt a reggeli órákban a község lakosságának 80 %-át, gyermeket és aggot egyaránt, főleg a nyugati részen lakókat orosz és román katonák hajlékaikból kiterelték, és a Gorove gazdaság dohány hodályába helyeztek el. Szörnyű félelem szállta meg a népet, mindenféle veszedelemre gondoltak a megriadt emberi lelkek, pedig amint kesébb kiviláglott, az ágyútűz veszedelme alól menekítették a lakosságot. Este Pocsaj községbe vezényelték őket, s itt töltöttek két napot. Távollétükben lakásukat kifosztották. Lelkipásztor cca. 150-ed magával a magyar katonák vasárnapi irányítására a Csonkásón töltötte ezt az időt. A falu elfoglalása és megszállása félelmetes ágyúzás után 19-én este megtörtént. Nagyobb kár épületekben nem esett, ez alkalommal egy ember, Tözsér Áron halt meg puska lövéstől, leánya, Tözsér Erzsébet súlyosan megsebesült és kesébb ennek következtében meghalt. A megszállás négy első hetében sokat szenvedett a lakosság felelőtlen emberek zaklatása folytán. Egy ilyen október 26-án öt embert lőtt meg, hármat (Turi Imre, Turi Ferenc és egy orosz katona) halálosan, kettőt (Borók Antal és Szántó Sándor) súlyosan sebzett meg. Fájó szívvel kell arról a szörnyű eltévelyedésről is megemlékezni, amelyik hatalmába ejtette a lakosság egy részét, és megrohanták a lakásokat, testvér a testvért, magyar a magyart kifosztotta, kirabolta. Így pusztult el lelkipásztornak, tanítóknak, presbitereknek ingó vagyona.

Lelkipásztor és felesége a paróchián a folytonos zaklatások miatt nem lakhatott, egyik református családnál húzódott meg, de október 31-én innen távoznia kellett, s gyalog indultak útnak és Debrecenben találtak lakást. Itt voltak november 23-ig, amikor visszatértek, és azóta zavartalanul élnek, Isten oltalmazó kegyelme alatt végzik munkájukat. Kozma János segédlelkész október elején katonai szolgálatra bevonult, Papp József és Ökrös István tanítók katonák, Ács Jolán tanító szüleihez költözött, hollétéről nem tudunk semmit.

Az anyagi károkról jelentjük, hogy egyházi épületekben – hála érte a jó Istennek – nagyobb kár nem esett. Súlyosan megrongálódtak ezeken az ajtók, az ablakok, iskolai és irodai bútorok, valamint a kerítések, a kár összege: 20000 pengő. A templom ablakai épek, eleitől fogva itt tartjuk az istentiszteletet. Megrongálódott újonnan épített orgonánk, a kár összege: 5000 pengő. Anyakönyveink, klenódiumaink meg vannak épen, azonban nincs meg a konfirmált anyakönyve, egy darab vörös réz boroskanna, néhány régi, már nem használt úrasztali terítő, abrosz és kehely. Értéke: 5000 pengő. Iskolai és

egyházi irattárunkat feldúltak, sok könyvet és iratot megégettek és szétépték. Az 1944. évi gondnoki napló megvan, de a nyugták és ellennyugták eltűntek.

Az iskolai tanítás november 20-tól folyik, Komlóssy György, Lőrinczy József tanítók mellé beálltak és szorgalmasan tanítanak Komlóssyné és Lőrinczy Józsefné okleveles tanítók. Istentiszteletet és minden liturgikus szolgálatot november 19-től végzünk.

A megpróbáltatás nehéz óráiban sokszor éreztük a jó Isten szeretetét, hisszük és tudjuk, hogy ez az áldó isteni szeretet velünk marad ezután is. Úgy legyen!

A presbitérium a jelentést tudomásul veszi.

Monostorpályi, 1946. január 19.

Géczy Tihamér
egyházi jegyző

dr. Szász Imre
lelkipásztor

Nagyléta

A nagylétai református egyházközség tagjai, de általában Nagyléta község lakossága az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadi események, a községünkön nap-napután átmenő menekültek áradata által előidézett lelki hatás, de főként a helybeli németek, katonai parancsnokság 1944. október 15-én délelőtt közhírré tett kiürítési rendelete folytán – az ágyban fekvő betegek, az elagott vénék, s az igazán mindenre elszántak kevés számának kivételével – gyalog, szekereken, vagy a németek által rendelkezésre bocsátott teherautókon, ki hogy tehette, pánikszerűen futott a községből.

Legtöbben – s ezek voltak aránylag a szerencsésebbek – a tanyákon, szőlőskertekben húzódtak meg, s ott várták be az orosz megszállást, mely október 17-én estére fejeződött be.

Egyházunk képviselői és alkalmazottai közül – a fent említett okok folytán – Szilágyi István kántortanító és felesége október 15-én délelőtt Bagamérba távozott, Jónás Imre tanító- segédlelkész és itteni tanítónő felesége aznap délután Sárospatak felé vette útját. Radó József lelkipásztor családjának 4 nőtagja (köztük leánya Radó Margit itteni tanítónő) szintén október 15-én távoztak el a községből azzal a szándékkal, hogy egy barátunk rokonánál várják be, míg Nagyléta és környékének megszállása után a viszonyok némileg rendeződni fognak.

Eltávozott – október 15-én délután – Kocsis András harangozó is feleségével és 7 apró gyermekével.

Radó József lelkipásztor október 16-án távozott el Nagylétáról Fekete Lajos presbiter társaságában és fogatával. Céljuk volt az előző nap eltávozott családtagjaik részére élelmiszert vinni Nyíregyházára, s nevezettekkel együtt visszatérni, mihelyt erre a legkisebb lehetőség is mutatkozik.

Fekete Gyula igazgató tanító és Vida Anna tanítónő itt maradtak, s a megszállás első napjait részint rokonaik lakásán, részint (az utóbbi) a közeli szőlőskertekben éltek át.

Az eltávozottak visszatérése különböző időpontokban és körülmények között történt.

Radó József lelkipásztor és Fekete Lajos presbiter – együttesen eltávozott családtagjaik október 15-én Debrecenben tragikus körülmények között, különböző irányokban elszakadván egymástól, s így velük nem találkozhatván – Debrecenből nem mentek tovább. Ott várták be az orosz megszállást, s onnan október 20-án repülőbombák, ágyú és puskalövedékek hullása közben, Fekete Lajos – édesanyjától elszakadt – lányának, s utóbbi 2 barátnőjének társaságában – hátukon egy-egy zsákban cipelve holmijaiknak maradványait – gyalogszerrel hazafelé indultak.

Útközben a Debrecen felé menetelő orosz katonák gyakorta szóba álltak velük, hírt adtak Nagyléta megszállásáról, s látva rajtuk az előző nap Debrecenben átélt izgalmat, s a fárasztó gyaloglás nyomát, vigasztalgatták őket, s meg is mutatták, merre közelíthetik meg akadályoktól s kellemetlenségektől mentesebben Nagylétát. Találkoztak olyan vonuló csapattal is, melynek parancsnoka – látván szálnalmas kinézetüket és hallván (már amennyire meg tudták érteni), hogy elszakadtak családtagjaiktól – a messze Oroszországban elpusztult, vagy évek óta nem látott, s bizonytalan sorsban élő szeretteire gondolván – sírva fakadt, s folyton csak ezt mondogatta: „*Roszbaj, roszbaj!*” Utólag tudtam meg, hogy a szavak azt jelentik: háború, háború.

Aznap este 7 óra tájban – az eső is esni kezdett, szurok sötétségben értünk a vértesi határban egy erdőcskébe, hol halálra fáradtan dőltünk le a magunkkal hozott pokrócokra, zsákokra, melyeken – pillanatok múlva – a felettünk kifeszített esernyők alatt mélyen elaludtunk. A jóságos Isten kegyelme itt is velünk volt – mint az előző álmatlanul átvirrasztott éjszakán a debreceni Bika szálloda pincéjében – mert mikor éjszaka 11 óra tájban felébredtem, derült eget láttam felettünk, s az eső is elállott.

Október 21-én szép őszi reggel virradt reánk, 16 óra tájban útnak indulva rövidesen elérkeztünk az előző napon eltévesztett Kiss Antal vértesi földbirtokos – ma már Fekete Lajos nászuram – tanyájára. Innen – miután egy cigány által odavezetett kóborgó orosz (?) még a Debrecenből magunkkal cipelt holmijainktól is megfosztott bennünket – szekéren mentünk tovább Vértésre, onnan pedig akkor 21-én dél tájban érkeztünk meg Nagylétára.

Az itthon maradt, s a szőlőkből, tanyákról hazaszállingózott lakosság a legnagyobb szeretettel fogadott mindnyájunkat. Híveim szeretete abban is megnyilvánult irántam, hogy se lakásom, se háztartásom nem lévén (a paróchiát teljesen szétdúlva, kifosztva találtam, családom tagjai ismeretlen helyen és körülmények között) 5 hónapon keresztül tartottak, fehérneművel s egy öltözet ruhával (Fekete Gyula igazgató tanító ajándéka) elláttak. Lakásom előbb Fekete Lajos presbiternél, azután Belényesi Sándor II. gondnokával, majd Tömöry Ferencz nyugdíjas kokadi igazgató tanítónál, s végül a lelkészi irodába beköltözésem idejéig (1945. március közepe táján) Molnár Géza római katolikus vallású asztalosmesternél volt.

1944. október 22-én Fekete Gyula igazgató tanítóval és Szilágyi István kántortanítóval bejártuk a templomot és a paróchiális épületeket, s próbáltuk biztonságba helyezni, ami még menthető volt. Aznap részvétlátogatást tettem egyik itteni görög katolikus

tanítónál, kinek két viruló szép leánya (egyikőjük már férjnél volt) néhány nappal ez előtt öngyilkos lett. Amerre csak mentem, odavezető utamon a görög katolikus atyafiak mindenütt nagy szeretettel fogadtak, ölelgetett mondván: „*Hála Istennek, hogy legalább a magyar pap (sic!) itthon van!*” Az ő papjaik ugyanis (2 lelkész s egy segédlelkész) az orosz megszállás előtt már pár héttel eltávozott a községből. A görög katolikus hívek részéről irántam megnyilvánult ez a szeretet későbbben nagyon megkönnyítette a fáradozásomat, a tekintetben, hogy a közülük hangadóbbakat leszerelve sikerült a görög katolikus kollégák visszatéréséhez, illetve visszafogadásához a talajt előkészítenem, úgyhogy ők néhány hét múlva minden kellemetlenség nélkül hazajöhettek.

Szilágyi István kántortanító ugyanezen nap jött vissza Bagamérből Nagylétára feleségével együtt, amelyen én Debrecenből ideérkeztem. Pár héten keresztül ők is – lakásuk fel lévén dülva – hol egyik, hol másik hívünknel voltak meghúzódva, azoknál nyervén testi táplálkozásukat is. November közepe táján azonban beköltöztek családi otthonukba, miután annyira-amennyire sikerült, azt rendbe hozták.

Vida Anna tanítónővel – bár a község határán túl nem távozott – hazaérkezésem után csak jóval későbbben találkoztam, mert heteken keresztül folyton más-más hívünknel tartózkodott.

Jónás Imre tanító-segédlelkész 1944. karácsony szombatján érkezett haza kerékpáron Sárospatakról, úgyhogy az ünnepi szent szolgálatokat – a gyülekezet nagy öröme – már együtt végeztük. Feleségét – egyik tanítónőnket – 1945. február közepe táján hozta kisfiával együtt szintén Sárospatakról.

Az én családom, – köztük Margit, itteni tanítónő leányom – melyről egy félve át nem hallottam jóformán semmit, sok-sok szenvedés és hányattatás után 1945. június 10-én érkezett haza.

Kiss Gusztáv tanítónk, hosszú harctéri szolgálat után, 1945. október 25-én – amerikai fogságból, szökés útján – került vissza.

A gyülekezet szeretete, ragaszkodása nemcsak nyilvánult meg, mint arról már előbb szólottam, hanem egy vagy másformában mindegyik hazatért tisztviselő érezte annak melegét és őszinteségét. Különösen megemlítendőnek tartom e tekintetben, a sok közül még azt, hogy mikor megtudták a gyülekezet tagjai, miszerint Jónás Imre segédlelkésznek távolléte alatt bűnös kezek ellopták itthon hagyott palástját, a nőszövetség néhány lelkes tagja azonnal megindította a gyűjtést, s pár hét alatt cca 1800 pengőt szedtek össze, melyért – a már előbb említett Molnár Géza asztalosmester felesége egy szép, új palástot készített. A palást átadása Jónás Imre részére 1945. január egyik vasárnapján történt, amikor úgy az átadó lelkipásztor, mint az átvevő segédlelkész, de meg az egész egyházi templomi gyülekezet is könnyekre fakadt a megható és fölemelő jelenet hatása alatt.

A hazatért, meg az el sem távozott egyházi tisztviselők, mihelyt a viszonyok csak egy kissé is megengedték, vagy a körülmények úgy parancsolták, azonnal megkezdték egyházi s közéleti tevékenységüket.

November 7-én lelkipásztor és Szilágyi István kántortanító – orosz engedéllyel – meglehetősen izgalmas körülmények között – teljes egyházi szertartással ugyan, de harangszó nélkül – már temettek.

Az orosz megszállás alatti első istentiszteletet a helyi orosz parancsnokság rendelte, s a községet teljesen megnyugtató kijelentései alapján 1944. november 12-én délelőtt tartottuk meg zsúfolásig megtelt templomban, s a maguk és ismeretlen helyre, ismeretlen körülmények közé sodródott szeretteik sorsán kesergő hívek zokogása, s fel-feltörő jajszaivai közben. Az első keresztelés 1944. november 23-án, az első egyházi házasságkötés pedig 1945. január 24-én volt.

Az iskolai tanítás – a helyben levő Fekete Gyula, Szilágyi István és Vida Anna tanítók közreműködésével – 1944. november 20-án kezdődött meg, 1945. januárjában – az időben hazakerült – Jónás Imre is megkezdte a tanítói munkát.

Itt kell megemlítenem azt az érdekes eseményt, hogy nem sokkal a tanítás megkezdése után, az akkori helyi orosz katonai parancsnok személyesen sorra látogatta az osztályokat, és tolmács útján érdeklődött a tanítás menete, s a tanítók életkörülményei iránt.

Ez az érdeklődés meg volt különben az istentisztelet iránt is, melyen gyakorta megjelentek orosz katonák, s a kommandó vezetőjének felesége is, nem kis meglepetésére a híveknek. Az oroszok azonban a helyhez és alkalomhoz illendő viselkedést tanúsítottak mindig.

Az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadi események következtében gyülekezetünk tagjai közül 12 egyén pusztult el, közöttük 1 nő és 2 iskolahagyott fiúgyermek, utóbbi kettő az átvonuló katonai csapatok által elszórt lövedékek összeszedése közben robbanásnak lett az áldozata.

E szerencsétlen áldozatok közül nyolcat a hozzátartozók először – az orosz megszállás első hetében – csak a kertjeikben földelhettek el. 1944. végén, s 1945 elején azonban

– mikor rendes katonai parancsnokság állítatott fel Nagylétán, és magyar orvos is lett a községben – az ideiglenesen eltemetetteket a gyászoló felek exhumáltatták, és teljes egyházi szertartással temetőkertünkben helyezték el örök nyugalomra.

A többi 4 áldozat – 1 férfi, 1 nő, s a 2 iskolahagyott gyermek – egyenesen temetőkertünkben helyeztetett el, teljes egyházi szertartással.

Egyházközségünk épületeiben – templom, torony, lelkészi lak-irodák, tanítói lakások, tantermek, bérházak, különböző melléképületek – azok állagát tekintve, az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadi események folytán figyelemre méltóbb károk nem estek. Annál nagyobb azonban az a kár, amíg az orosz megszállás – 1944. október 17. – követő napokban: a templom, lelkészi iroda, tanácsterem, tantermek felszereléseiben ismeretlen tettesek okoztak azáltal, hogy a felszerelések értékesebb darabjait ellopták, az általuk értékesíthetőnek nem látott, vagy elszállíthatatlannak tapasztalt felszereléseket pedig vandál módon összetörték, szétépték, megsemmisítették.

ÍGY MENTEK VESZENDŐBE AZ ALÁBBI ANYAGI ÉRTÉKEK:

A TEMPLOMBAN:

A szószék és mőzesszék piros plüss terítői: 1250 pengő értékben.

Az orgona belső szerkezetét – bizonyára eldugott holmit keresve benne – nagyon meg rongálták.

A TANÁCSSTEREMBEN:

A ca 10 mázsa súlyú wertheim szekrény teljesen szétverték: 300 pengő.

A wertheim szekrényben, mint teljesen biztosnak vélt helyen elhelyezett: 2 darab ezüst kelyhet: 160 pengő; 1 darab bortöltőgető kannát: 300 pengő; 1 keresztelő tálát s kannát (mindkettő ezüst): 500 pengő; 1 plüss úrasztali terítőt: 260 pengő; 10 kisebb-nagyobb abroszt: 100 pengő; 2 darab kenyérvágó kést: 50 pengő; a gyülekezeti ház színpadának piros plüss függönye: 400 pengő; összesen: 2070 pengő értékben.

LELKÉSZI IRODÁBAN:

széttépték:

Az 1931-44. évi presbiteri gyűlési jegyzőkönyveket tartalmazó vastag bekötött könyvet.

Az 1943-44. évi keresztelési adatokat tartalmazó anyakönyvet.

Az 1924-44. évekről szóló halotti anyakönyvet.

Az 1-3 alatti könyvekben sok tiszta lap volt, azokat ellopták, a beírt lapok közül sokat sikerült a roncsokból összeszednem.

Rettenetesen szétdúlták az irattárat is. 1945. nyarára azonban úgy sikerült annyira-amennyire összeszednem. Ekkor azonban – az időközben hazakerült családommal együtt – 3-4 óra alatt az egész paróchiális épületet ki kellett ürítenem, és egy másik utcában levő lakásba költözni, hogy helyet adjunk az orosz kommandónak. A nagy sietség, s a berendezési tárgyak kíméletlen kihordása folytán – az addig nagy nehezen, de csak kis részben összeszedett iratok újra összezagylódtak, vagy teljesen elpusztultak.

Hasonló lett a sorsa azoknak az iratoknak is, melyet kiköltöztetésem alkalmával Jónás Imre lakására, mint legközelebbi szomszédoméra hurcoltunk át nagy hirtelenséggel, mert 1-2 nap múlva neki is ki kellett hurcolkodnia a lakásából.

Csak 1945. decemberében költözhattünk vissza a paróchiális épületekbe. Akkor újra hozzáfogtam az irattár rendezéséhez. Végleges munkát azonban akkor sem végezhettem, mert 1946. február közepétől 1946. március 16-ig internálva voltam, s kórházi ápolás alá is kerültem.

Ily körülmények között bizony – másirányú elfoglaltságaim miatt is, csak lassan halad előre a megmaradt irattári anyag kívánt módon való rendezése. Annyit azonban – addigi vonatkozó munkám alapján is – örömmel állapíthatok meg, hogy az iskolára, lelkészi, tanítói állásokra vonatkozó, meg az 1944. előtti költségvetési, számadási, vagyonleltári iratok, egyházlátogatási jegyzőkönyvek, statisztikai kimutatások, ha hiányosan is, de megvannak.

Megvannak a már említettek kivételével – az összes anyakönyvek és presbiteri jegyzőkönyvek is.

Csodák-csodája, hogy a paróchiális könyvtárból semmi, s a lelkészi könyvtárból is alig hiányzik valami.

Az egyház készpénz állományát 1944. őszén és később is semmi károsodás nem érte.

A paróchiális épület padlásáról szintén elloptak a fosztogatók 2 darab nemzeti színű, s 1 darab gyászlobogót 150 pengő értékben.

A tantermek közül kettőből az összes padokkal, asztalokkal, székekkel együtt az összes iskolai felszereléseket ellopták, vagy – összetörvén – teljesen használhatatlanná tették.

A többi – 3 – tanterem felszereléseit is nagyon meghiányosították, de ezekben legalább a padokat, asztalokat, székeket, térképeket, stb. meghagyták.

A tanítói, ifjúsági és segélykönyvtárak 90 %-ban elkallódtak, megsemmisültek.

A szintén ellopott kályhacsöveket időközben már pótoltuk, ugyancsak tettük az alakúvegekkel is. Úgyhogy 3 tanterem – a körülményekhez képest – kielégítő mértékben szolgálja a tanítás ügyét.

A negyedik tantermet – melyet ez idő szerint még a magyar portyázó század használ – a jövő iskolai évre a többi 3 tanteremből remélünk legalább padokkal ellátni, s így használatba venni. Az ötödiket azonban képtelenek vagyunk – anyaghiány miatt – még ennyire is felszerelni.

A tantermekben előállott károk 3590 pengőre rúgnak.

Az károk összege: 7060 pengőt tesz ki békebeli (háború előtti) értékben.

A sok károsodással szemben, mely egyházközségünket az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadi események folytán – lelki, erkölcsi és anyagi téren – érte, jóleső, s a jövőre nézve megnyugtató érzéssel állapítom meg, hogy az istentiszteleteket nagy buzgósággal látogatják a hívek, az úrvacsorával élők száma, bár sokan elpusztultak a szörnyű világháborúban s még nagyon sokan sínylődnek a különféle fogolytáborokban, a háború előtti évek számához képest – nem csökkent, a közteherviselés iránti készség semmivel sem kisebb, mint a normális időkben volt, az önként adakozók száma megszorodott, nagy mértékben megrongált orgonánkat – önkéntes adakozásból befolyt 25.000 pengő költséggel még 1945. nyarán teljesen rendbe hoztuk, sőt egy új változattal ki is bővítettük, az úrasztali és kereszteslési felszerelések is részben már pótolattak, de ígéretet kaptunk a még hiányzó pótlására is.

Ében-Házer, ad hénnáh azránu főhováh! (I. SÁM. 7:12)

Nagyléta, 1946. július 22.

Radó József
református lelkipásztor

Nagyrábé

VESZTESÉG:

Emberáldozatban a Nagyrábén 1944. október 8. hajnalától október 17. hajnaláig tartó 9 napos, naponkint megújuló véres harcok, főként állandó tüzérségi lövetés alatt, s azt követőleg: 43 lélek, 30 férfi, 13 nő, köztük 7 ifjú, 3 hajadon; 2 presbiter: id. Rác Ambrus, ki közel 50 évig töltötte be híven presbiteri tisztét, s 43 éven át adott bort a böjti úrvacsorához, felesége pedig kenyeret, s kit presbitérium tisztességadásul egy évvel előbb nagy családi bibliával ajándékozott meg; továbbá Gyarmati Lajos presbiter, ki 10 évig töltötte be e tisztét híven. A harcok első áldozata volt még október 8-án reggel id. Parti Sándor több ízben és hosszú időn át gondnok és volt presbiter, ki magas korára hivatkozással tisztsegeiről már előbb leköszönt ugyan, de hozzá kellett menni valahányszor olyat kellett megtudni

a múltból, amit pontosan már csak ő tudott. Id. Rác Ambrussal együtt ő volt oda Majtisa annak idején, 1901-ben, meghallgatni F. Varga Lajost, s az ő szavukra lett egyhangúan rábí elkipásztor a debreceni egyházmegye későbbi esperese, az ősz zsinati atya, és hány meg hány bizottság tagja, aki az örök munka élő szobra volt. Az áldozatok sorában van Galambos Sándor árvagyám, volt presbiter is, ki sebeivel szenvedve, többször óhajtotta magához elkipásztorát, s az ige az imádság égő sebeire mindig gyógyír volt. Megható és tragikus volt két ifjú hitves halála, kiknek férjük is odavolt. Legtragikusabb azonban az a 14 pernyési tömegáldozat, 7 családapa és 7 ifjú (köztük testvérek, apa és fiú), akik október 10-én együtt estek áldozatul. A fenti számadatban nincs benne 3 római katolikus vallású férfi halott, továbbá 1 református nő, 2 református férfi és 2 római katolikus nő halott, kik nem sebesülés, golyó vagy repeszdarab stb. folytán, hanem úgy haltak meg, bár kétségtelen, hogy a harcokkal előállott változások és helyzet sietteték, vagy esetleg okozhatták ezeknél is a halált. Így a veszteségi száma az áldozatoknak 50 fölé emelkedik, s még lehetne fokozni e számot.

Kapott sebeikből, sérüléseikből felépültek: id. Török Imre, Farmasi Sándor presbiter, utóbbinak felesége is megsebesült. A már fentebb említett Galambos Sándor közgyám házában, ennek felesége is súlyos sebeket kapván, 4-en voltak sebesültek együtt, s mert orvos és patika már nem volt (orvos és patikus is elmenekült), Farmasi Sándor presbiter, volt világháborús szanitéz volt a segélynyújtó és ápoló, a sebesült a sebesültek között. Id. Gyenge Károly presbiter már a harcok után kapott súlyos sérüléseket, de szerencsésen meggyógyult. Viszont a harcok alatt kapott sebeiből bár kiépülni látszott, mégis meghalt a község legöregebb embere, a soha betegnek nem tudott, korábban számos tisztséget viselt öreg Kalmár János 91 évével, miután a harcban leégett házuk feje felől. A harcban elhaltak közül kell még kiemelni a 86 éves Sólyom Imrét is, aki a régi betyárvilágból volt itt még élő tanú, suhancfővel maga is betyár a betyárok között, aki csikókat kötött el annak idején a Hortobágyról, börtönt is ült, de javára vált, mert jó mesterséget tanult, s itthon hazatérve tisztességben és közbecsülésben őszült meg, olvasóköri háznagy volt hosszú időn, sokat és szívesen mesélgetett a betyárvilágról, amelybe akkor ő is belesodródott.

A elkipásztor felesége, Sipos Károlyné szül. Melkó Irén, boldogemlékezetű Melkó István volt vas megyeri elkipásztor leánya, Budán élte át az ostromot, s onnan visszatérőbe került súlyos beteg a budapesti Ráday utcai ideiglenes vöröskeresztkórházba, s ott halt meg március 31-én, fél nappal elébb, ahogy érte indult tehervonat-kocsifedélzeteken napokig tartó küzdelmes úttal törekeny testtel is megbirkózó férje, a vele a harcok alatt is helyén maradt tanítónő-nővérével együtt hozzá feljuthatott.

Az emberáldozatokban való veszteség végső statisztikája még nem állítható fel teljeséggel azon nélkül, akik odavannak még mint katonák vagy munkaszolgálatosok.

Egy a harcok alatt október 13-án itthon súlyos sebeket kapott egyháztag, Gál Imre, nő, a nyíregyházi közkórházban halt meg október 28-án, ahova a németek vitték magukkal. Viszont Nagy Imre, nő, munkaszolgálatos Szekszárdon halt meg kórházban november 8-án, súlyosan halálos sebeiben, miket Bogyiszló határában november 7-én kapott. Papp Tibor 19 éves ifjú a pestkörnyéki harcokból hazatérőben vesztette életét. Biztos tudomásunkra mindez utólag jutott.

Az áldozatul esetek végtisztességtételein való szolgálataiért csak exhumálás közel 40 volt, magától értetődően nem fogadott el stólát lelkipásztor, sem a temetéseknél kántort-helyettesítő B. Súlyom Imre presbiter, ki idősebb nős fiát veszítette el itthon a harcok alatt. Egyház részére adott önkéntes adományokkal azonban igyekezett megörökíteni, a veszteségben is, az elhaltak emlékét kivétel nélkül minden hozzátartozó.

ÉPÜLETEKBEN:

Legelső találat érte Nagyrábén az 1944. október 8-án, vasárnap kezdődött harcokban a középületek közül már a reggeli órákban, 7 óra körül a templomot, illetve tornyot, s a torony és templom környékével együtt ettől fogva a harcnak mind a 9 napján állandó veretésben volt.

A hagyomány és egykori feljegyzések szerint immár harmadik rábéi templom, mely 1809-ben épült, s a száz éves évfordulón 1909-ben, majd legutóbb 1929-ben renoválódott, napról-napra sugártornyával, s azt szegélyező 4 kistoronnyal a templomházzal belőtt vagy kitört ablakaival, egyre több sérülésével mindinkább szomorúbb képet öltött, nagyon együtt szenvedett a hívekkel, községgel, s mindazokkal, akik itt éltek át a harcot. Állta ugyan a veretést templom és torony, mint legyőzhetetlen óriás, aki sebektől vérezve is őrzi a falut, csonkká leütni nem sikerült, csak az egyik délkeletnek néző kis-tornyot, de kívülről is szomorú kép: a toronyról lógó bádogok, a rostává lőtt templomtető, a falakat megbontó találatok, egy vaskeretestől a padokra bedöntött ablak, a szétvágott déli templomajtó, a súlyosan sérült homlokzat, a délről csaknem általánosságban bedöntött vasrácsos kőkerítés, s a sok törmelék ágyúgolyó- és gránát hüvely felrobbant vagy úgy maradt aknamaradványok. De milyen lett torony és templom belülről? A kép itt még sokkal szomorúbb! Míg csillag, kakas és gomb áll kívül fent sértetlenül, belül a hatalmas árbocfa 3 helyen is átlöve inog és lóg, az ehhez felfutó 8 sugárfából egy ép mindössze, kettő megtörve is áll még valahogy, de 5 teljesen roncs. A toronyváz tartó alaperendája is középen átlőtt. Lehullt gerenda, deszka-törmelékek, bádog darabok és roncsalékok itt is mindenütt. S lenézni is innen a falura, be szomorú! Tíz teljesen leégett ház leomlott vagy kormosan meredő falai, a 700-ból felénél több, közel 400 többé-kevésbé megsérült ház, melléképületek, szétszórt kerítések, itt-ott feketén kiugró kilőtt tankok, mind-mind kiáltják a háborút. A harangok közül a szépen csengő 216 kilogrammos kisharang, a „*Bocska*” kívül-belül találatot kapva, megrepedve áll hangtalanul. A toronyablakok is be vannak zúzva két oldalról. Még jó, hogy a 404 kilogrammos „*Kossuth*”, és 600 kilogrammos nagy „*Kálvin*”-harangok megvannak sértetlenül, s mindkettő szépen és tisztán szól. Áll a toronyóra is, ez is éppen eleget kapott. A toronyból lejövet, a torony alatti karból átellenben az orgona szomorú képe szökik elő. Több hiányzik a sípokból. Csaknem az egész mennyezet megsemmisült az orgona felett s körül. De az orgona csodálatosan mégis szól, sőt így is használható. A mennyezeten egyébként mintegy 7 helyen van több lapméter sávban, egyenkint is, lövések által megrongálva nemcsak a stukaturózás, hanem az alsó és felső deszkázat is, úgyszintén ezeknek megfelelően a tetőzet faváza és fedőbádog. Az 5 fő nagy ablak, s 4 kisebb mellékablak kivétel nélkül betört. Csak a katedra melletti nagy ablakkeretben maradt meg éppen 2 üveg alól, s a férfiak oldalán jobbról, a toronyalatti kijáratnak haladva, egy felső kis ablaküveg a nagyablakon. Az orgona-melletti számmutató is megsérült, a harcok után lezu-

hanva feküdt a padokon. A padok közül azonban számottevő sérülést nem kapott csak 2,1 a női, 1 a férfi padok közül. Épen maradt a vasrúdon függő korona a katedra fölött, maga a katedra is csak jelentéktelen repeszdarab-sérülést szenvedett belülről, a Mózes-széken is csak egy ilyen kis sérülés esett lábtól. Épen maradt az úrasztala, s az azt körülvevő rács, amit Őri József készített volt. Egy löveg az úrasztala előtt jobbra, a központi részen a templom kövezetébe fúródott, de nem robbant, s így nagyobb kárt nem okozott. Sértetlenül maradt a mennyezet központi részén levő nagy bibliás felírás is: „*Ez a hely Istennek háza és a mennyország kapuja.*” (I. Móz. 28:17.) A kár így is a templomnál és toronynál 100.000 pengőre tehető.

A templom után a lelkészlak szenvedett legtöbbet az egyházi épületek közül, összes mellékhelyiségeivel együtt. A lakás egész utcafronti tetőzete megsemmisült. Az utcafronti egész falazat, úgyszintén a kert felőli fal, nagyon megrongálódott, az összes külső ablakkal, ablakfákkal együtt. Bár a középső nagyszobában a padlást és mennyezetet is áttörte egy, a padlózatban eltűnt lövedék, belül nagyobb kár nem volt. Kisebb sérüléseket kaptak csak a bútorok. Minthogy a tűzérési megfigyelő bár a toronyban volt, de lelkészlakon is állandó német telefonszolgálat volt, leszedni az irodában is csak az ablakok egy részét lehetett, s így itt is sok ablak betört. Találatot kapott a WC 2 méternyire mindössze a pincétől. Az összes ólak, góré, főként a nagy istálló, melynek nagyobb félszakasza össze is omlott. Lelkipásztornak csaknem egész jószágállománya elpusztult: 2 szarvasmarha, 3 hízósertés, 2 anyakoca, 1 süldő, malacok, 100-nál több szárnyas, stb. Tönkrementek a kerítések. Súlyos találatot lehetett összeszámlálni épületeken és udvaron. 12 szekényi takarmány is részben a harcok alatt, részben azután megsemmisült. A kár itt összesen az épületekben, lelkipásztor saját kárait nem számítva: 30.000 pengő.

Iskolák és tanítói lakások (5 tanterem, 4 tanítói lakás) is jelentős károkat szenvedtek, kivétel nélkül, úgy a benti, mint az újtelepi iskolánál. Mindenütt lettek tető és mennyezet-károk, ajtó, ablak károk. A falazat az igazgatói lakásnál rongálódott meg leginkább, a tetőzet azonban az összes iskolai épületeknél megrongálódott, a levezető csatornákkal együtt. Az igazgatói lakásnál, az úttestre és templomra néző hatalmas tűzfalat érte a legtöbb veretés, egy erős lövedék átütötte az erős és vastag téglafalat is, ugyancsak találat érte itt a pincét, s a nagy iskolateremnek a mennyezetét, több helyen is. De találatok érték a kántortanítói lakást is, az udvar és kert felől. Megsemmisült a fedett tornác, a konyhaajtót szétvágta egy találat, amely károkat okozott a konyhában is. Kivágta a légnyomás a szomszédos előszoba ajtaját is. Bár egyébként a szobák ebben a lakásban szenvedtek legkevésbé, úgyhogy itt maradtak meg még ép ablakok is. Az e lakáshoz tartozó tanterem csak kisebb sérüléseket kapott, de a tetőzet az összes iskolai épületek közt – az újtelepi iskolán kívül – itt szenvedett a legtöbbet. Szinte az egész féltető paláza megsemmisült az udvar felőli oldalon. Az ezzel az épülettel összefüggő folytatólagos, de külön közös folyosójú III. és IV. számú tanterem kapott még sokat. A III. számú tanterem előtt a folyosóra bevágódott, s mély gödröt hagyó lövedék szétvágta a kettős folyosóajtót, megrongálta a szesz kamra ajtót, mely innen nyílik, darabokra szedte a szintén kettős tanteremajtót; a légnyomás kitörte az összes ablakot, amiket azért nem lehetett leszedni, mert németek voltak az iskolákban közvetlen a harcok előtt, csak a padokat sikerült kimenteni, a többi

tantermekből valókkal együtt, amelyekből inkább a harcok előtt, a többszöri német katonai igénybevétellel rongálódott meg igen sok.

A IV. számú kistanterem, amely 1937-ben bővítettett, az udvarfelőli sarkánál kapott tetőt, falat és mennyezetet átütő találatot. Sokat szenvedett az e tanteremre néző tanító-női lakás is tetőzetben ért károkkal, betört ablakokkal, tönkrement külső ajtóval. A benti iskolák szomorú képénél is szomorúbb az újtelepi (újrábéi) 1930-ban épült szép modern iskola képe, ahol lakás és iskola több súlyos találatot kapott. A tanteremnél az udvar felől a 3. ablak fölött fal és mennyezet nagy szakaszon áttörve, megrongálódott csaknem az egész palatető. A tanítói lakásrészt az utca felől érték súlyosabb találatok. Míg a többi tanítói lakások lakatlanul voltak a harcok idején, itt a hadbavonult Borsós László tanító felesége, 2 gyermekével példás hősiességgel állta ki a harcot az épület pincéjében, ahova nagyon sokan húzódtak le akkor az újtelepiek közül, s az mindnyájuknak jó fedezetet nyújtott. Idekint csodálatosan teljes épségben maradt meg az 1937. évben épített szép tornyos-harangláb, a haranggal együtt.

A benti iskolaépületekhez tartozó kettős sütőkonyha-tetőzet, továbbá a harangozó-iskolaszolgai szoba és magtár kapott a falat bedöntő nagyobb találatot, de megsérültek a melléképületeken is, általában a tetők.

Az iskolai asztalok közül 3 veszett el, s ezekből meg csak 1 került.

Az iskolai berendezésben esett károk az igazgatói tanteremben a legsúlyosabbak, ahol összetört egy nagy iskolai szekrény, s a benne levő összes érték: iskolai múzeumi gyűjteményes tárgyak, érme és ásványgyűjtemény, fizikai eszközök, stb., 20 fiú tornaruha (nadrág és trikó), 24 leány tornaruha, pártákkal, magyaros; nagyszámú kis zászló stb. elveszett vagy megsemmisült. Sok-sok szemléleti tárggyal és eszközzel, képpel, növénygyűjteménnyel, stb., 2 nagy földgömbbel együtt. Ezekről külön részletes kimutatást ör-zünk.

Csak a térképek maradtak meg sértetlenül, amiket előzetesen másutt helyezett biztonságba iskolaszéki elnök, egy kisebb asztali iskolai szemléltető-tárgy-szekrénykével együtt.

Az épületek kártétele: 50.000 pengőre, a felszerelési, berendezési, és szemléltetőtárgy-kártétel: szintén legalább 50.000 pengőre tehető.

Az újtelepi iskolánál berendezésben, felszerelésben, szemléltetőeszközökben lényeges károsodás nem volt.

Klenódiumokban, bár a veszteség nem számottevő, mert lelkipásztor, Szücs Gyula gondnokkal és Szőke Károly harangozóval, ki negyedszázada már, hogy itt megszákítás nélkül harangozó, a harcok előtt még idejében gondoskodott, hogy a paróchián levő pánccs szekrény biztonságába helyeztessenek az oda beférő klenódiumok, mégis, mert a pánccs szekrényt fel kellett nyitni a bevonuláskor, s a komendáns jöttéig majd két héten át még számtalanszor, s mert nem is lehetett mindenkor a jövő-menők nyomában lelkipásztor, eltűnt 1 darab hímezett keresztelő-edény terítő (Balogh Imréné ajándéka 1936-ból), s egy ismeretlen adományozótól származó zöldes alapszínű kockás úrasztali selyemkendő, megsérült október 21-ről október 22-re virradó éjszaka egy a pánccs szekrényből kiszorult, s az irodai nagy iratszékényben eltett, Fülöp Gusztáv volt nagyrábéi községi jegyző

által 1905-ben ajándékozott nagy megbarnult ón úrasztali kenyértartó tál, amit a lelkész-lakon akkor megszállt mintegy 60 főnyi orosz katona, akik itt a késő éjszakába nyúlva sütöttek-főztek, valószínűleg tűz fölé tett, s így olvadt ki egyik szelén és alján, bár úgy látszik, hogy faragni is próbálták. Lelkipásztor reggel a hamuban talált rá rögtönzött szabad tűzhelyen, a lakás előtt, illetve a magtár tornácán.

A harcok alatt vagy utána közvetlenül nyoma veszett még Nagyrábén a rögzített, aranszegélyes feketebársony szószek-szegélytakarónak (1926-ból özv. Dajka Jánosné szül. Papp Erzsébet ajándéka), amelynek anyagjából csupán egy félméternyi maradt meg, ami eredetileg sem volt használatban, hanem letéve őriztetett a többi úrasztali ruhákkal. Ennek eltűnése annál kevésbé érthető, mert a templomban az úrasztalától jobbra és balra levő kis asztalkákon a harcok után is épen maradtak meg a kis terítők, sőt a keresztelő edények is, nem különben a papi székben a biblia és énekeskönyv, amiket Patai Ambrus presbiterrel a harcok után közvetlenül épen talált meg rendes helyükön, s hozott be a lelkészlakra maga lelkipásztor. Ezek az utolsó istentiszteletről maradtak ott, mert a harc épp vasárnapra, váratlanul jött. A kárérték itt: 1500 pengőre tehető.

KÖNYVTÁRI, LEVÉLTÁRI ANYAGBAN:

A lelkészi hivatalnál anyakönyveink teljes épségben megmaradtak, a konfirmáltak anyakönyve II. kötete kivételével, amelyből az 1940/41. évfolyamot érte megcsonkulás, az 1940-es évfolyam 14. sorszámától az 1941. évfolyam végéig hiányoznak a lapok, amiknél kiszakítás nyoma látható. A bejegyzéseket egyébhelyt visszamaradó feljegyzéseiből, s az ez években konfirmáltak személyes berendeléséből kísérli meg rekonstruálni lelkipásztor.

Épen maradt meg a paróchiális könyvtár is, mindössze az iratterjesztés szenvedett némi kárt, pár biblia és zsolttár megsérülésével. A presbiteri bibliaórákon, továbbá vasárnap (bibliai) iskolában használt bibliákból is megsérült néhány.

Irrattári anyagban sem volt, s nincs is megállapítható lényeges károsodás, a kurrens iratok ágyásba szórattak szét, de idejében összeszedhette és kiválogathatta ezeket lelkipásztor, ami jóllehet nem kis munkát adott.

Megsérült viszont, illetve megcsonkult az 1943. évi sajátkezelésű adófülkönyv, az első 20 oldal a 201. tételszámig kitépetett belőle előlről, az átvonulásokkor valószínűleg tűzgyújtáshoz vagy egyéb célból. Így találta utánuk lelkipásztor.

A kárérték itt e pontoknál: 200 pengőre vehető.

AZ ISKOLÁKNÁL:

Osztálykönyveket, naplókat, iktatókönyvet, postakönyvet, s az összes fontosabb iratokat bár nagy gonddal szedte össze és helyezte el a lakása legbelső szobájában ott legnagyobb biztonságban gondolva Koczóh Sándor igazgatótanító, mégis mivel ő szeptember 28-án, több hónapi itthoni orvosi kezelés után, további gyógykezelésre, betegszabadságot kérve és kapva, családjával együtt Budapestre távozott, s mert lezárt lakását feltörték, előbb a németek szállva meg ott, majd a harcok után a benyomuló orosz-román harcosok, majd átvonulók jártak át meg át a lakáson, nem különben „helybeli zabrálók”, főként iskolát-hagyott gyermekek közül: osztálykönyvekből, naplóból is egyebekből is sok elkallódott. Sőt elveszett az iskola pecsétje is. Az iskolai nagy falóra is eltűnt, ez utóbbi azonban később előkerült. A harc után menthetőket lelkipásztor vette magához.

Teljes képet alkotni a hiányról itt még nem sikerült.

A könyvtári könyvek nagyobb része is eltűnt, az iskolai segélykönyvtár könyvei közül azonban maradt meg szépen, vagy visszakerült.

Igazgatótanító saját könyvtára azonban, számos vezérkönyvvel együtt elkallódott. Ezekből meg alig valami került.

A helyben maradt Sipos Ida tanítónő is hasonlóképpen járt, pedig ő itt volt, s lakásába naponként többször is átjuthatott.

A kárt itt felértékelni még hozzávetőleg sem tudjuk.

Más anyagi értékekben:

Az egyház páncélszekrénye (a községben egyedül ez az egy!) megmaradt sértetlenül, mert fel tudta nyitni kívánságra lelkipásztor, s bár átvizsgáltak benne mindent a bevonulók, először még sem a benne külön pénzesládácskában levő pénzt, sem egyebeket bántották, mint a templomhoz tartozókat. Mégis már a benyomulás másnapjára eltűnt a páncélszekrényben elhelyezett kasszából a benne levő 200.92 pengőből 171.57 pengő, ami a pénztárnapló és a talált, illetve visszamaradt pénzkészlet egyeztetéséből volt megállapítható. A páncélszekrényt október 17-én hajnaltól állandóan lezárni nem is lehetett november 1-ig, amíg a komendáns ide nem jött. A biztonságban tétel csak ettől fogva kezdődött.

Az egyház magtárjából is, mely falat átszakító találatot kapott, a zsákokban álló búzából 2 zsákkal eltűnt, súlyban 169 kilogramm. Több hiány is van minden bizonnyal, ha utána nem néz lelkipásztor, s le nem int több ott ólalkodó suhancot, s ismét le nem zárja a feltört magtárajtót, s el nem torlaszoltatja harangozóval a löveg okozta nagy nyílást a magtárfalon.

Az egyház sajátkezelésű 31 kataszteri hold földjén, valamint az 53 kataszteri hold lelkészi-, és 48 kataszteri hold tanítói javadalmi földeken is lényeges volt a kár mindenütt. Főként a tengeri és napraforgó-földek lettek hasznavehetetlenek a sűrűn beásott fedezékektől, a lelkészi javadalmi földön különösen, hol 4 kilótt tank is ott feketélik sorjában a Király út mentén csak egy darab kukorica-földön, továbbá a mindent tipró, mély bevágásokat hagyó tanknyomoktól, tankok, ágyúk beásásától, s a mozgó háború általában a harcok egyéb megnyilvánulásaitól. A minden termésében annyira megáldott esztendőben a gyönyörű tengerik összetörve feküdtek a földön, megégtek hatalmas szalmakazlak, vagy még csépeletlen búza-osztagok, egyéb csépeletlenül maradt kalászosok, semmivé vált a harcok előtt be nem szedett napraforgó. A kár általános viszonylatban is a legnagyobb a lelkészi javadalmi földön volt, a Király út mentén, ahol a harci felvonulások zöme mozgott. Legalább 100 mázsa tengeri kára volt ebből lelkipásztornak, s ugyanennyi a megmunkáló feleseknek, 7 felesnek, s családjának. Ez volt a sorsa a lelkészi javadalmi földön is, s másutt is a még be nem szedett napraforgónak, kisebb mértékben a répának. Lelkipásztornak szalmája is mind elégett, úgyhogy magának meg egy szál sem maradt. A harcok, illetőleg már inkább a harcok utáni idők martaléka lett továbbá házhoz behordott 12 szekérnyi szálas (lóhere, lucerna, széna) takarmánya, semmivé vált 5 holdnyi magrahagyott bodorka.

A lelkészi javadalmi földek mellett levő tanítói javadalmi földeken is nagyjában hasonló helyzet volt, bár ezek már beljebb estek a Király úttól, s a kár ezeken lényegesen kevesebb volt. Az egyház saját kezelésben lévő, de szintén feles gazdálkodás mellett haszno-

sított egyházi és iskolai célú földjein is tengeriben legalább 50 %-os kár volt, vagy inkább több. A kár felbecsülve itt 70 mázsa csöves tengerire tehető.

Semmi sem jött be viszont sem a javadalmi földekről, sem az egyháznak a köztes veteményekből: tök, stb., kóro, amikből más esztendőekben mindig pénz látott. A megmaradt kevés tengeri összeszedése is télvíz idejére maradt, s akkor is sok üggyel-bajjal történt összeszedése is, beszállítása is a járójóság nagy hiánya miatt. Mert a felesek nagyjából járójóság nélkül maradtak. A jóság-veszteség Nagyrábén közel 80 [...].

De a termésveszteségnél is nagyobb kár lett és súlyosabb gond a harcok nyomait viselő, hadszíntérre tett, a tengeri, a napraforgó, földeket általában sűrű, itt-ott mély felgödrölésben hagyott földeknek újra művelés alá vonása nehézségei. A felesek amúgy is általában nemcsak itt, de az egész körzetben elálltak a felesföldektől, s még javukra biztosított kétharmados művelés mellett sem lettek hajlandók a megmunkálásra; azt a földet egyáltalán nem, amelynek művelés alá vonása a bunkerek, fedezékek, gödrök behúzásával kétségtelenül sok munkát adott. Ilyen földekre még úgy sem akadt megmunkáló, ha egy év termés részére teljesen felajánlott. Az itt kiosztásra váró, azóta kiosztásra is került hatalmas 7000 holdas nagyváradi római katolikus püspökségi birtok is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy előálljon ez az állapot. De a járójóság, általában jóságfélék itten rendkívüli lepadása, s így a munkaerő hiánya is okozta, továbbá hogy esőnélküli, szegény volt a tavasz, s kiszáradt az eke a földből a tavaszi hónapokban.

Ezeknek a következménye lett, hogy az egyház 31 kataszteri holdat kitevő sajátkezelésű földjén mindössze 8 hold lett felszántva, s bevetve tavasziakkal: tengerivel, zabbal. Őszi vetésről nem lehetett szó egyáltalán. A 48 hold tanítói javadalmi földön pedig mindössze 4 hold lett felszántva, tengerinek s még 4 hold van lóherével beállítva. A lelkészi javadalmi földön, közelsége miatt, s mert egy feles, most kétharmados a kezén volt 13 hold földet ez évre is megtartotta, s mert még 3 feles szintén leszántotta a tarlókat, s mert a lelkészi javadalmi föld falufelőli részén a gyeppel legalább 10 holdat igénybevétele, megváltásra, tehát kiosztásra vártak, ennek egy részére mégis csak akadt megmunkáló, úgyhogy az 53 holdas lelkészi javadalmi földnek felerésze lett megközelítően folyó évben is megmunkálva.

A földreform végrehajtásával kapcsolatos igénybevételek során, mint 100 holdon felüli birtokrészt 32 kataszteri holdat vettek igénybe az egyházi földekből, melybe beleesik 18 hold különfekvő OFB-föld is, mely kifizetve még nincs, s nincs is telekkönyvezve az egyház nevében. Ezt az egyház adósságai rendezésére a múlt évben részben el akarta már adni, de mire a jóváhagyás lejött, a háború közvetlen előterében nem volt már vevő, s az előadást és adósságrendezést nem lehetett lebonyolítani. Ez is hozzátartozik egyház háborús kárai közé! A megválasztásra kerülő további 14 hold földet a már említett helyen a lelkészi javadalmi földből a falu felől (a gyeptől) a Király úttól a biharnagybajomi kövesútnak a leánytanítói (igazgatói) javadalmi földön át egyenes, törésnélküli vonalban veszik ki, amiből a lelkészi javadalmi földből 10 kataszteri hold 1435 négyszögöl, a leánytanítói javadalmi földre 3 kataszteri hold 162 négyszögöl esik. Ez ellen a presbitérium elnöksége hiába tiltakozott.

Veteményes, kerti földeknél a kár általános volt. A temetőben a kitermelésre váró akácokból hiányzik mintegy 60 mázsára becsülhető.

Mennyiben sikerült a harcok után évvégéig visszaállítani a normális állapotokat? S a továbbiak folytatólag:

A romok eltakarítása, a legsürgősebben szükséges lehető javítások.

A Nagyrábén és környékén 1944. október 8-17. között lefolyt harcok elképzelhetően sok romot hagytak hátra. Csak a községben 10 teljesen leégett ház, melléképületeket nem is véve számításba, 700-ból több mint 400 többé-kevésbé súlyosan megsérült ház, számos melléképület, összetört vagy teljesen elpusztult kerítések, leégett szalma és takarmánykazlak, leégett vagy szétlőtt tanyák, a sok elpusztult jószág, kilótt tankok, szétszórt fegyverek (csak bent a községben és közvetlenül körülötte 27 kilótt tank (orosz), 1 román ágyú, 2 német gépkocsi), gazdátlan sisakok, tört lőfegyverek, stb., a község központjában 9 napig veretett templommal, községben és határán hevenyészve, szükségképpen temetett, vagy temetetlenül maradt, s úgy felkutatott emberi és állati hullák: olyan kép volt, amelyet felidézni sem jó, s amire jellemző, hogy még maguk a végén benyomuló orosz és román katonák is sajnálkozva mondták rá, hogy ez egy második Sztálingrád. Később átvonuló oroszok, vagy mások sem tudtak, vagy tudnak átmenni községünkön még sem úgy, hogy meg ne állottak volna vagy meg ne állananak, legalább is ne nézték volna, vagy ne néznék még ma is nagyon a háborúknak sok-sok látható jelét és nyomát. Messziről, a legtávolabbról visszatért munkaszolgálatosok vagy katonák is mondták és mondják, hogy nem láttak ennyire vagy ennél jobban veretett községet útjukban sehol, s egy bokorban ennyi kilótt tankot, páncélost.

A romok eltakarítása, s a legszükségesebb és lehető javítások elkezdése és folytatása itt párhuzamosan, illetőleg egymást követőleg folyt.

Amint a harcok utáni szabad fellélegzés, bár a pusztulást, veszteséget látva bizonyos fokú visszavetés, zsidbadtság és tanácstalanság után erőt vett a lelkeken az élni és építeni akarás, mégis, aki csak tehetett, igyekezett saját és szomszédja, jóembere házat vagy ólját: ahogy tudta, igazítani. A harcok alatt, de közvetlen utána is, szép példákat mutatott az emberi együttérzés!

De odafordult a figyelem „*a saját mellett a másé*” kimondatlan jelszóval a középületek felé is, sohasem hallatszott annyit, mint most, nemes értelemben is, hogy az a templom, az az iskola a miénk.

A középületek romeltakarítási és javítási munkálatai során elsőnek kerültek sorra az egyházi épületek, mindjárt a malom lisztért, betévő falatért oly annyira sürgős, egyelőre csak kövön való sima őrlés, darálásig való ideiglenes javítása után, amit nem lehet sértve venni.

Lelkipásztor a harcok után közvetlenül, már október 8.-án szomorú szívvel nézte át Patai Ambrus presbiterrel együtt, mindjárt a reggeli órákban (de Szücs Gyula gondnok is jelentkezett már e nap reggelén a lelkészlakon lelkipásztoroknál) a templomot, azután az iskolákat, tanítói lakásokat, ez utóbbiakat Sipos Ida tanítónővel együtt, majd feljött Szőke Károly harangozó is, s fájtó volt a látvány: romok, mindenütt romok! Még e nap folyamán Patai Ambrussal a Hangya szövetkezet, Ványai Imre banki pénztárossal, gazdasági előjáróval a Hitelszövetkezet helyiségeit is megtekintette lelkipásztor, mint mindkettőnél ügyvezető elnök. A jövés-menés pedig még nem volt biztonságos. Nagy és nehéz gond volt ekkor még: saját erőből hogy és mint lesz itt újra rend, hogy lesznek eltakarítva

a romok, s hogy végződnek el csak a legsürgősebb és legszükségesebb javítások?

Erre volt a felelet, mikor a saját október végi kezdő próbálkozásokon túl, november elején már rákerült közmunkával a sor.

Először a lelkészi iroda ablak és ajtó üvegezésére, mert november 1-jén itt szállt meg, illetve Eröss András gazdától idejött át az orosz katonai parancsnok (komendant), s az iroda után, hét végére tető alá hozatta az utcafronton teljesen megsemmisült tetőzetű lelkészlakot, úgyhogy november első vasárnapjára a lelkészlak már újra tető alatt állott.

De sorra került mindjárt a templom is, kényszerítő körülmények nélkül ez lett volna az első. Fekete Lajos munkavezető mester, Lajos fiával, továbbá Papp Lajos, Ötvös András, meg Veress Miklós ácskőművesek, Papp Gyula és Mózsik Antal bádgosok végezték közmunkában is elismerést érdemlő odaadással a javításokat, s foglalkoztatták a melléjük rendelt (naponkint 10-15) segítő munkaerőt, kik részben a romokat takarították el és planírozták, részben kéz alá dolgoztak, kik között ott volt lelkipásztor is, csaknem állandóan.

November 25-re jutott a templomjavítás abba a stádiumba, hogy leányokat lehetett felrendelni, jöttek is szívesen sokan, hogy felsúrolják, kitakarítsák a templomot, letörögessék – harangozónak és Zsuzsánna leányának segítve – az összes padokat, szószéket, úrasztalát, karzatokat, orgonát, hogy készen álljon a templom másnapra, november 26-ra istentiszteletet (a harcok utáni első templom-istentisztelet) tartására és úrvacsora-osztásra. Az orgonát már előtte napokkal elkezdve, T. Papp Ferenc községi tisztviselő, egyedüli, aki helyén maradt a községi férfi tisztviselők közül, javíttatta és szedte rendbe nagy gonddal, ő volt különben a templomi, általában vasárnapi és ünnepnapon istentiszteleteknél a kántor, szíves felajánlkozással, minden ellenszolgáltatás nélkül, csak tiszteletből, egészen március végéig, Koczóh Sándor igazgatótanító visszaérkezéséig. Az orgona harcok utáni kitisztítása és használhatóvá tétele tehát a T. Papp Ferenc nevéhez fűződik.

A templom ez ideiglenes javítása magában foglalta a teljes tetőzet átjavítását, ajtó, padok és mennyezet részbeni deszkázat-javítását, harangoknál toronyfalazat és ablakok részbeni javítását, templom, karzatok és toronyfeljáró romoktól, törmelékektől való megszabadítását, teljes kitakarítását, s részben a toronyfedő bádog lehető igazítását is. A tetőjavításhoz Mester Lajosné egyháztagnól, továbbá a községi főjegyzői egyik melléképületről (nagy istállótornác) került le szükséges bádog.

Az iskola-épületek tetőjavítása már a templomjavítással párhuzamosan elkezdődött, november közepétől kezdve folytak itt is a munkálatok. Fekete Lajos egyháztagnól, munkavezető mester, aki készítette 1937-ben Újrábén is, az újtelepi iskolánál a haranglábat és tornyot, ott volt, irányított mindenütt. Az iskolák és tanítói lakások belső takarításánál, a szétszórt iratok, könyvek, naplók összeszedésénél és kiválogatásánál napokon keresztül ott volt szünet nélkül lelkipásztor, maga végezte a kiválogatás és szortírozás munkáját, s minden fontos dolgot a lelkészi lakra, a kevésbé fontosakat az iskolai szekrényekbe helyezte el, ahova már előzőleg is többször rakta vissza harangozóval együtt vagy nélküle az ismét és ismét átkutatott és kiszórt füzeteket, értesítőket, könyveket, naplókat. A tanterem első takarítása október 27-én volt.

A benti összes iskolai épületek és tanítói lakások tetőzete november végére lett kija-vítva, négy tanterem beüvegezése, külső egysoros ablakkal is megtörtént Daróczi Gyula és

Boszányi Dezső asztalosok odaadó munkájával december első napjaiban: a lelkészlakon az iroda ablakit előzőleg Dajka Antal asztalos javította, szintén egy sorral.

Az újtelepi iskola-épület tetőjavítását a tanítói lakásrész felett már előzőleg elvégezte Borsós Lászlóné, tanítóné édesapja, Dajka Pál presbiter Karácsony Lajos újrábéi iskolaszolgáival. De a teljes iskolatetőzet pala helyett cseréppel való lefedését, a mennyezet belőtt részének kijavítását, az ablakok egy részének bedeszkázását Kántor József ács végezte, míg az ablaküvegezést itt is Daróczi Gyula asztalosmester.

A tanítói lakás tetőzethez a pala-pótlást az iskolatető kevés megmaradt ép palájából, az iskolatető fedéséhez pedig a cserepet az ONCSA-tól kimaradt cserepekből pótolni sikerült. Mindez december elején megvolt.

Ezzel az összes egyházi és iskolai épületek ideiglenes javítása befejeződött, s csak a lelkési udvaron az ólak és góré, továbbá a benti iskolánál a 2 részes sütőház maradt javítatlanul és tető nélkül.

Az 1945. évben április hónapban a lelkési lakás utca felőli kert-kerítése, továbbá az udvar és veteményeskerti többi kerítések kijavítása került sorra, amit Fekete Imre végzett el kifogástalanul, fizetésért, munkadíja: 150 pengő volt. Június elején az összeomlott lelkési nagystállót bontatta le gondnok, s javíttatta ki, hozatta tető alá a megmaradt ólrészt és kocsiszínt, majd megtapasztatta az ólfalat, továbbá a lelkészlak kertre néző teljesen összelőtt nagy tűzfalát, s az egész lakásfalat, ahol hibás volt.

Még május hónapban ki kellett javíttatni a tornyon a villámhárító 5 helyen megszakadt drójtját, továbbá le kellett dróttal kötöztetni a viharok által megbontott bádogtetőt a templomon.

Szöke Károly harangozó megjavította, ellőtt oldalán végig feldeszkázta az iskolai nagy fáskamrát.

Óri József kerékgyártó kijavította a megsérült, találatot kapott templomi nagyperselyt, s a feltört két kisebb perselyt is.

Mészáros Mihály 8 napi fáradhatatlan munka után rendbe hozta s elindította a harcok alatt megsérült toronyórát, amely már a harcok előtt sem járt.

A templomnál szükséges belső javítások, külső javítások, tető és toronyjavítás, templomablakok beüvegezése állandó előkészületben vannak, áldozócsüörtök óta ezekre állandó adakozás van, adománygyűjtést indított meg ezenkívül lelkipásztor a debreceni nagytemplomra.

Egyháztagokra, gyülekezetre, és lelkipásztorra még továbbra is nagy feladatok vannak.

Tisztviselők munkába állítása.

Lelkipásztor helyén maradt a harcok alatt is, tehát a pásztori munkában megszakadás nem volt. A 9 napos harc alatt a lelkési pince volt a menedékhely, ahol a szomszédokkal együtt szent lelki közösségben nyújtott vigasztalást és megnyugvást az ige, a közös ének és imádság, ami olyan nagyon jó volt. A harcok kezdő napján, október 8-án, vasárnap már csak ilyen csöndes pincei istentisztelet volt. Október 15-én is, sőt a harcok után október 22-én is, bár előző nap, október 21-én szombaton, Gyarmati Lajos presbitert népes gyülekezettel temette itthon, de éppen szombaton estére érkezett a községben megszálló újabb

népes átvonuló csapat (gyalogosok), akik közül mintegy 60 főnyi szállt meg a lelkészlakon, s bár vasárnap reggel ezek tovább mentek, rendes istentisztelet tartására ez a vasárnap még nem nyújtott módot, s így csak háziistentisztelet volt, mint általában naponkint, melyeken az egész gyülekezetért imádkozott lelkipásztor. Október 23-án és 24-én a súlyos sebeivel nagy beteg Galambos Sándort látogatta meg lelkipásztor, ahol ígét olvasott, imádkozott a beteggel együtt, s közös éneklés volt. Nagyon köszönte ezt a beteg, neki ez olyan nagyon jó volt! Október 25-én még meglátogathatják leányai a szomszédos Bihartordáról, s e nap estéjén pihen el csendesen. 27-én temeti lelkipásztor. 29-én vasárnap gyülekezeti istentisztelet a lelkészlak nagy előszobájában, aminek előkészítésében (mert harangozás még nem volt), Patai Ambrus presbiter és özv. Nagy Károlyné gyülekezeti iratterjesztő segítik lelkipásztort. Délután ismét temetés volt. Október 31-én, a reformáció emléknapján temette lelkipásztor a sebeiben elhalt id. Rác Ambrus presbitert, kiről szintén volt szó már előbb. Az első keresztelés, egy héttel később, november 5-én volt. Az első esküvő pedig december 13-án (K. Dajka Imre bibliás ifjú, az első rábéi ifj. egyesületi tagok közül, Varga Rózával esküdött.)

A hívek egy részével, akik sűrűn keresték fel lelkipásztort, a harcok alatt is állandó kapcsolat volt, a harcok után viszont általánosságban szinte mindenkiel találkozott a lelkipásztor, lelkészlakon, utcán, a templom körül, a templom előtti kútnál főként már a kora reggeli órákban, továbbá a sorozatos temetéseken, községházán, családlátogatások alkalmával az egyes családoknál. S megkezdte lelkipásztor a konfirmándusok előkészítését is.

Presbiteri gyűlést december 10-én hívott először össze lelkipásztor. Ez az iskolában volt, minthogy a lelkészi irodát november 1-től a komendáns vette igénybe. Ezen a gyűlésen a presbitérium, hálaadással a megmaradásért, a károkkal és tennivalókkal foglalkozott. Tudomásul vette lelkészelnök előterjesztésében az általános helyzetképet, a károkat, az eddig történt javításokat, az iskolák újra megnyitását december 4-én, az egy helyén maradt rendes tanerő mellett, szükségképpen 3 női kisegítőtanerő beállítását. Ezen a gyűlésen ismertette és mutatta be lelkipásztor a Protestáns Lap harcok előtti utolsó számát, minthogy a harcok előtti utolsó gyűléskor, október 3-án ez még nem érkezett meg hozzánk „*A Tiszántúl Református népéhez és eljáróihoz!*” intézett püspöki szót előzőleg is ismertette már istentiszteleten, és családi összejöveteleken a harcok alatt is a pincébe. A harcok utáni december 5-én kelt 4300/1944. számú első püspöki körlevél ekkor még nem jött meg, csak később, december 15-re. S még ez nap alkalmi postával rövid tájékoztatást küldött be lelkipásztor Monostorpályiba Dr. Szász Imre espereshez. Együttal a szélesebb körű adatgyűjtő munkát is elkezdte.

Harang hívogathatott november 26-tól ismét templomba. Népesek voltak az adventi vasárnapokon az istentiszteletek, s a karácsonyi és újévi, az ablak nélküli templomban is buzgóság és adakozási készség megnövekedett. Istentiszteletet tartott és úrvacsorát osztott lelkipásztor Újrábén és Pernyéspusztán is, mindenütt fogyva is, megnövekedett gyülekezettel és áldozat készséggel, emellett lelkipásztor háziistentiszteleteket végzett.

Év végével az akkori pénztelenségben is, az adófizetési kötelezettség érzése is sokakban felébredt. Nem látszott, hogy eltérítette a háború Istentől, inkább közelebb vinni látott Hozzá az embert.

Újévtől, illetve újév után húsvétig, mindig népes gyülekezettel, s nagyskolában tartattak az istentiszteletek, húsvét után a templomban ismét megnövekedvén a szentház iránti szeretetet.

A húsvét szomorú volt, mert ekkor kellett lelkipásztornak 14 évi itteni szolgálata közben először távol lenni a gyülekezettől nagy ünnepen. Isten azonban most úgy végezte, hogy lelkipásztornak ekkor kellett felmenni Budapestre kórházban halálos betegen fekvő feleségéhez, akit már nem találhatott életben, s úgy kellett Isten akaratában megnyugodva is, fájó szívvel eltemetni. A húsvéti szent ünnepeken itthon lelkipásztort Ballay Aladár dancsházai lelkipásztor, egyházmegyei tanácsbíró és Kóczóh Sándor igazgató-tanító helyettesítették. Presbitérium és gyülekezet részvétét, a tanítóttestület részvételével együtt, Kóczóh Sándor tolmácsolta lelkipásztornak. De számosan keresték fel lelkipásztort, mély együttérzést tanúsítva, a hívek is. Lelkipásztor 8-ik évben járó kis árvaleánykájának is szolt ez a részvét, s annak az áldott lelkű, jószívű, betegeskedve is mindig munkában talált jó feleségnek, áldott emlékezetű papnénak, aki egy személyben volt Márta és Mária, aki túlélhette ugyan az ítéletes harcot, de a visszatérés öröme számára meg már csak a mennyei hazában adatott.

TANÍTÓK, TANÍTÓNŐK:

A harcok után, a tantermek rendbehozásával a tanítás december 4-én kezdődött. Mint-hogy Sipos Ida tanítónő, lelkipásztor nőtestvére volt az egyetlen rendes tanerő az 5 tanerőből (mert a 6 állás üresedésében volt), szükség-kisegítőket kellett beállítani: Zagyva Lenkét a benti III-IV. osztályhoz, Sólyom Géza érettségizett ifjút, az iskola volt kiváló növendékét, majd ennek egy hét utáni Debrecenbe távozásával, Lakatos Margit szintén VIII. középiskolát végzett volt községi tisztviselőt az V-VI. osztályhoz, az újtelepi iskolához pedig az I-IV. osztályokhoz Borsós László tanító feleségét, Borsósné Dajka Erzsébetet, míg a benti nagyobb létszámú I-II. osztályt Sipos Ida tanítónő vezette tovább, mint saját osztályait. Sipos Ida átmenetileg az igazgatói teendők ellátásával is megbízott. Lelkipásztor, mint iskolaszéki elnök a kezdetnél, de azután is, mindenben segítségükre volt. Újrábéra (az újtelepi iskolához) Tarrné Dombi Mária tanítónőnek haza lehetett volna már térnie, de férjét előbb hívta, majd nem fogadta vissza mégsem a nép, mint községi tisztviselőt, így nélküle két kis gyermekkel felesége sem jött. Kóczóh Sándor igazgatótanító pedig szeptember végétől betegszabadságon volt, s családjával együtt Pesten, illetve Kőbányán tartózkodott. Juhász Károly kántortanító és Borsós László újrábéi tanító, egyházi körzeti iskolafelügyelő pedig katonai, hadi szolgálatra hívatván be volt távol. Rendes tanerők beállítására így nem adhattott mód.

A 379 tankötelesnek azonban, a nagyfokú ruhátlanság és lábbeliltlenség miatt csak egy része járhatott fel, vagy váltakozva jártak fel az egy családból valók, váltogatva ruhát és cipőt, a február 5-i körzeti iskolalátogatáskor is ezt a helyzetet találta még Kádár János biharnagybajomi tanító, körzeti iskolafelügyelő.

A hiányzók és mulasztók szorgalmazására hiába tettek kísérleteket iskolaszéki elnök és községi vezetőjegyzők, valami eredmény minden szorgalmazásnál mutatkozott ugyan, de nem számottevő.

Úgy Sipos Ida tanítónő, kinek bár helyben maradt, anyagilag súlyos és felmérhetetlen károkat okozott a háború, valamint a kisegítők nagy szorgalommal és igyekezettel láttak a

tanításhoz, számukra február eleji látogatása alkalmával iskolafelügyelő is hasznos utasításokat adott, s maguk a kiségitők is igyekeztek magukat képezve, tanítva tanulni, ami még szembetűnőbb lett, s már a gyakorlat folytán is eredményesebb, mitől kezdve Koczóh Sándor igazgatótanító is, március 19-én, Isten csodálatos gondviselése és megőrző, megsegítő kegyelme folytán hazatért, s átvehette a benti V-VI. osztályt, eredeti osztályait, Lakatos Margit pedig Újrábéra Borsós Lászlóné mellé a III-IV. osztályhoz ment ki.

A tantestület tagjai példás egyetértésben végzik munkájukat, s végezték mindvégig. Munkájukban első helyre tették a vallásos nevelést, lelkipásztornak segítségére voltak vasárnapi iskolavezetésben, a gyermeket szorgalmasan vezették templomba, példaadóan látogatván a templomot maguk is. Vallásos délutánokra készültek növendékeikkel, amik a vallásos estéket helyettesítették. Ott álltak lelkipásztor mellett ebben is. A nemzeti segélyakcióra lelkipásztorral együtt felajánlották márciusi fizetésük 5 %-át, gyűjtést vezettek le a Vöröss Jánosné akció javára a visszaérkezett hadifoglyokért. Igen szép és eredményes volt a gyűjtés a Nemzeti Segély javára ismét, pénzben és természetben, 42 pesti gyermek elhelyezését előkészítették.

A szellemi munkások szakszervezete keretében mindkét nembeli ifjúság gondozásában, lelkipásztorral együtt, kiveszik a részt.

Példás egyháziasságukhoz kétség nem fér.

Igazgatótanítónak munkatöbbletet és sok dolgot ad az iskolai irattár, stb. rendezés, mint törzskönyv-vezetőnek új törzskönyv felfektetése, amiben segítségre vannak a többi tanerők is.

A tanítótestület tagjai közül őt érte legsúlyosabb anyagi veszteség, de nem veszítette el így sem munkakedvét. Reá csakugyan illik az ige: „*Akik az Úrban bíznak, erejük megújul.*” (ÉZSAIÁS 40:31) Megújult, Isten kegyelméből, az ő ereje is, hogy tudjon tovább hazát és egyházat szolgálni, mint kiváló pedagógus, a tanítás mestere, emellett több mint negyedszázada buzgó presbiter is. Visszatérése óta a templomi kántori szolgálatokat is szíves készséggel és odaadással végzi.

Sok imádsággal és könyörgéssel várjuk haza két fogságban levő katonatiszt hadbavonult tanítónkat is.

Gondnok, presbiterek feladataikat, a lehetőségekhez képest, odaadással végzik. Kivételesen ott voltak lelkipásztor mellett a legválságosabb időkben is. Két elhalt presbiter, s két elgyöngülése miatt felmentést kért magaskorú presbiter (id. Török Imre és id. Gyenge Károly) helyére pótpresbiterek hívtak be. A hadbavonult, s mindmáig odalevő egyházi helyett (Sólyom Károly) új egyházi (Sólyom Imre) választatott Benti és újtelepi harangozó és iskolaszolga, megmaradva, hűséggel végzik a szolgálatot.

A harci események rövid krónikája:

E cím alá nem jut már egyéb az elmondottak után, mint általános képet nyújtó rövid összefoglaló. A teljes anyag összehordása, felsorolása lehetetlen ma több okból is. Az eddigiekben csoportosítva vagy elszórtan azonban nagyjára minden ma leírható vagy elmondható lényegesen jellemző adat, e sorok írója megítélése szerint, bennfoglaltatik.

Az október 8-tól 17-ig tartó 9 napos harcot már hetekkel előbb általános vihar előtti feszültség és nyomás előzte meg itt is. Felkavart mindent egy hamis propaganda, amely

kétségtelenül a megfélemlítésre, sőt elrémítésre, mindenesetre arra dolgozott, hogy álljon meg minden munka, minden rend felbomoljon, menjenek szélnek a tisztviselők, lehetőleg minél kisebb valakire maradjanak a kézről kézre átadott hivatalok, akinek van valamije, az fusson, mentse és vigye magával, ami menthető. Menekültek rémhírei töltötték be a levegőt. Menjen a levente, menjen a javakorbéli férfi, menjen mindenki, aki tud túl a Tiszán, csak éppen azt nem tudta megmondani senki, hogy mi lesz ott, s mi lesz odébb, a Dunántúl. S ment a magyar város, ment a magyar falu, ment az intelligencia, ment a vagyonos - honfoglalás óta sem hordozott ez a föld talán annyi és olyan szekértábort. Nem volt nagyobb futás bizonyára a tatárjáráskor. Igaz, hogy ilyen általános átözönlés sem volt ezer év óta meg az országon, s a háború ekéje ilyen mélyen s egy barázdát sem hagyva el, magyar földet így át meg át meg nem szántott. Pedig a férfiak, s a munkaerők elvezénylése helyett jobb lett volna: földbe a búzával jelszóval vetetni minél többet és minél előbb! A nagy termés s munkaerő, még inkább munkakészség hiánya, elpropagandázása miatt csépeletlenül maradt asztagok is várták volna, hiszen így is vártak, míg jövő évi aratásra is elhintik a magot a sírva vetők. Nagyobb örömmel lehetne hordozni a kévéket most. Nyugodtan lehetett volna betörni többet a tengeriből, nem ment volna kárba annyi belőle a hadszíntérré vált tengeriföldön, s nem maradt volna annyi kint belőle télvíz idejére, szállítási nehézségekkel, jószágtalanul.

S mennyi időt elvettek a nem menekülőktől is a menekülők! A dolgozóktól vagy dolgozni akaróktól is a nem dolgozók!

Szívesen nyitjuk meg ajtónkat a jövevény előtt, befogadjuk, kenyérünket vele megosztjuk, de milyen vendéglátás az, amikor a céltalanságba visz az út, s valakit tovább így engedtünk?

Rábéről is mindenki futott, s mennyien futottak Rábén keresztül! S mint lett ez a menekülési láz olyan, mint a futó tűz! Rábén a paróchia a harcok előtti hetekben valóságos vendégfogadó. Pedig egész szeptember hónapban német tiszt lakója is volt. A németek sem hagyták el, csak a harcok előtti napon. De már a harcok kezdete napjának éjjelén, úgy két óra körül ablakot vertek újra, hogy itt lesz a kommandó! Ekkor már lelkipásztor is egyedül volt. Nem tudta kinek nyit ablakot. 5-6 óra közt jelezték érkezésüket, de már 3 óra után verte a paróchia utcafelőli falát a golyó, a vihar itt volt. A tanítói lakásból lelkipásztor nőtestvére is átfutott, sógornőjével, ki karján hozta két kisfiát, kik közül az egyik újszülött. A férj, az apa, lelkipásztor öccse hadbavonult. Később tudtuk meg, hogy eltávozással éppen akkornap Rábéra tartott, de csak Földesig jutott. Reggel 7 órára aztán a német erősítés páncélcocikkal, tigrisekkel a templomig befutott, szembe a benyomuló oroszokkal, akik a kövesúton Bajom felől, Sugár utcán, Szép utcán, Kistorony utcán, e mellékutcákon jöttek fel tankokkal, a Horthy Miklós utcára a malomnál is: Bajom-Dancsháza, Pernyész pusztája s Füzesgyarmat felől, a Király úton is, az egyházi földeken keresztül. Küldöttség ment volna már éppen az oroszok elé, páran el is indultak, s útban érte őket a tűz. Lelkipásztort is keresték ezek, s a községházára fel is ment velük, de vigyázatra intve őket is, maga visszajött. A küldöttségi fogadtatás mellett előző nap szombat délután a képviselőtestület határozott. A németek váratlan rajtaütése bravúros volt. Mindössze 127 német jött a páncélosokkal, s a sok ezernyi fő haderőt nem csak visszavetette, de csak vasárnap délig 20 tankot kilőtt.

Nagyobb részt bent a községben kisebb részt a községen kívül, majd 27-re, s a harcok végéig 42-re emelkedett ezeknek számuk. A 9 napos harc alatt 7-szer jöttek be, s verettek vissza az oroszok, kikkel román hadosztály is volt. A harc utolsó napján a németek észrevétlenül ágyútűz mellett hagyták el a falut, lelkipásztort nagyon kérték, hívták, hogy ne maradjon! De ő maradt, ha biztos halál is vár rá, nem hagyta egyházát, a paróchiát, a híveket, a templomot. Előtte voltak szüntelen a gályarab prédikátorok, a máglyák, a vértanúk, s a kereszt. Krisztus, aki megváltott. Aki nem félt a harcok alatt, a harcok után sem félt a haláltól. Pedig az sem volt könnyű, ami ezután jött!

Október 17-én hajnalban benyomultak a románokkal együtt az oroszok. A háború sorsa ezzel itt eldőlt. A 24 órás szabadrablás itt ugyan napokká, sőt hetekké nőtt, de mégis vége volt a harcnak, a romeltakarító és építő munka megkezdődött. A harci napok közül a legsúlyosabb kedd délutántól a szerda volt. November 1-re községünkbe Wallentin Patkov személyében orosz katonai parancsnok (komendánt) jött. Ez is megtalálta a lelkészlakot.

Nagyrabé, 1945. június 30.

Sipos Károly
lelkipásztor

Ottomány

Szeptember első hetében az iskolákban a tanítást rendesen megkezdettük, a mind sűrűbbé váló angol-amerikai-orosz repülőátadások és légi riadók miatt néha-néha a tanítást meg kellett szakítani. Az istentiszteletek tartását a légi riadók nálunk nem befolyásolták. Bombázás nálunk nem történt, bár a gépek felettünk húztak el.

Szeptember elején érkezett községünkbe az első német katonai csapat, gépjavító csoport, mely az állam tulajdonát képező, s a Levente Egyesület által bérelt régi kastélyban állította fel műhelyét. Szeptember 29-én érkezett a másik német csapat, mely az iskola épületeiben, s a község lakosainál nyert elhelyezést, parancsnokuk a lelkészlakásba szállásolta magát. Iskoláinkban a tanítást tovább folytatni nem lehetett. E megszállás felbolygatta a falu nyugalmát, de a katonaság nyugodtan viselkedett, senkit nem bántalmazott, a vásárolt élelmiszerekért – alku szerint – készpénzzel fizetett.

Október 9-én a szovjet hadsereg előnyomulása, s Nagyvárad irányából Margitta és Székelyhíd felé közeledése miatt az illetékes hatóságok a hivatalnokokat (jegyző, postamester, csendőrség) az érmihályfalvai járásból, s így községünkéből is visszavonták. Eltávozott a német gépjavító műhely is. Ugyanakkor távozott Kósa Károly igazgatótanító családjával Nyíradonyba azzal a szándékkal, hogy ott egyik tanyai iskolában várja be a háború, illetve harc átvonulását.

Október 13-án Kiss János vezető jegyző – aki a hivatalnokok kivonásakor szülőfalujába, Bagamérba költözött – bealkonyodás után megjelent a községben egy német lovas csapattal, s 30 községi lakost akart velük elhurcoltatni, jószágait elkobozva felajánlva

a német hadsereg élmezésére azon a címen, hogy ezek kommunisták, s a csendőrség kivonásával a karhatalmat a német hadsereg vette át. E községi lakosok olyan férfiak és nők voltak, akik szót emeltek Kiss Jánosnak egy év óta tartó jegyzői munkája, s az ez idő alatt folytatott önkényeskedései, durvaságai, kizsákmányolásai, s a zsidó ingóságok leltározása közben elkövetett lopásai miatt, vagy pedig nem voltak hajlandók neki ingyen szolgálmányokat teljesíteni.

A 14. elhurcolt Cs Nagy Dániel lelkész volt, akit, mert a Kiss János rosszakaratával szemben a lakosságnak sokszor védelmére kelt, sőt törvénytelen és zsarnok viselkedésért őt felsőbb hatóságnál fel is jelentette, a német katonai parancsnok előtt, mint főlázító és főkommunistát állította be. Lelkésznek elhurcolása előtt még volt annyi ideje, hogy a még – véletlenül – helyén levő szalaci csendőrőrsöt telefonon értesítette. Csendőrség értesítette a még szintén helyén levő főszolgabíró, ez a német katonai parancsnokságot, s ezek közbenjárására az elhurcoltak szabadon bocsátották, jószágaikat visszaadták. Lelkész is megmenekült. Másnap csendőrőrsparancsnok lelkészt Szalacsra hívatta, ott értesítette, hogy az őrs eltávozik, mivel tovább megvédelmezni Kiss Jánostól nem áll módjában, ajánlja, hogy ne maradjon itthon. Lelkész ekkor Nyíradonyba, ott segédlelkészi szolgálatot teljesítő fiához utazott, csatlakozott a tamási pusztán levő állami iskolánál tartózkodó feleségéhez, s Kósa Károly igazgatótanító családjához.

Itt élték át a német, magyar hadsereg visszavonulását, s a szovjet hadsereg előnyomulását, együtt szenvedvén el a velük levő, maguknál hordott ingóságoktól, élelemtől, ékszerektől, értéktárgyaiktól, pénzüktől valamint lovaiktól, szerszámaiktól való teljes megfosztásukat, s egy alkalommal valamennyiük agyonlövessel fenyegető halálfélelmét.

Az átvonulás után október 28-án valamennyien gyalog hazaindultak, orosz járőrök, csatangoló orosz és román katonák között, nem egyszer mellékutakon bujkálva, tanyákon lakó cselédektől s más magyar testvéreiktől segítve 3 napi út után október 30-án hazaérkeztek.

Lelkész lakását minden ruha és ágyneműjétől, összes ingóságaitól kifosztva találta. Ezeket részben német katonák, részben a szovjet-román hadsereg katonái, részben a község lakosai hordták el. Annyija maradt, amennyit magán viselt. Igazgatótanítónak egy láda ruhaneműjét, egy láda élelmiszert, írógépjét, 9 mázsa zabját, 6 mázsa árpáját, 4 mázsa búzáját, 10 szekér szénáját vittek el az orosz katonák, és több felszerelési tárgyat hordtak el a lakosok. Hazajövetelük után egy éjszakára az iskola udvarára irányított 200 darab marha mindkettőjük kertjéből leette, ami csak megrágható volt.

Községünkben ez idő alatt a következők történetek: október 17-én Éradony felől szovjet tankok jelentek meg, harcba bocsátkoztak a községünkben tartózkodó német hávédekkel. E harc alkalmával egyik akna a Nagyhegyen szüretelők közé csapott és Szávó Lajos harangozót halálosan, Erzsébet nevű leányát a lábán, Irma nevű leányát a fején súlyosan, de nem életveszélyesen megsebesítette. Tüzek is keletkeztek, de csak takarmány égett el. Az iskola tetejéről néhány cserepet sodort el, s az iskolák ablakait betörte a légnyomás.

A német katonaság október 19-én este 10 órakor elvonult községünkben, s 20-án dél előtt 10 órakor megjelentek a szovjet hadsereg lovas járőrei, délután 2 órakor megérkezett

a Nagyvárad felől Margittán át Érmihályfalva-Nyíregyháza felé nyomuló szovjet sereg. 23-án e sereg tovább vonult, magával vivén az összes lovakat, sok szekeret és szerszámot, itt tartózkodásuk idején felélve sok-sok szárnyast, sertést, kifosztva a lakosságot sok ruhaneműből és lábbeliből, feletetve takarmányt, az összes zabot és árpát, megbecstelenítve csak köztudomásúlag 30-nál több nőt, hitvestársakat és ifjú leányokat, megfertőzve őket különféle nyavajákkal. A község lakosai pincékbe, mezőre, s a mocsárba, nádasba menekültek és rejtőztek – különösen a nők. Hetekig tartott még az elmaradt és csatangoló katonák vonulása, s az általuk szenvedett zaklatás, fenyegetés, fosztogatás. Nem tudta ettől megvédeni a lakosságot az október 27-én községünkben megjelent, s pár hétig itt tartózkodó román csendőrség sem. Az év végéig több mint 2000 darab lovat szállítottak kisebb-nagyobb csapatokban községünkön keresztül 50-60 ember kísérettel, akik felélték a még megmaradt takarmányt és elszállással zaklatva a lakosságot. Az embereket, igákat folytonos közmunkára hajtották, lovak szállítására állandó embereket kértek. Így a határ nagy része vetetlen maradt, az év végén még a tengerik és napraforgók nagy része szedetlen maradt. Nagy hiány lett petróleumban, sóban, cukorban, sőt még lisztben is, mert a malmok későn indulhattak meg, egy kilogramm só ára egy fél mázsa búzáét is meghaladta. A cukor és petróleum kivételével ezekben az év végére javulás állt be.

Egyháztagjaink sorából még egy emberáldozat lett. Mészáros Imre idős testvérünk egy kézigránát talált a kertjében, mely a kezében felrobbant, s a súlyos vérvesztésébe belehalt.

A hadiesemények folytán egyházközségünk a következő károkat szenvedte:

Emberáldozatban 2 halott, 2 sebesült.

Épületekben templom, paróchia, iskolák és tanítólakások ablakai törtek be, ajtók és záruk betörték és felfeszítettek, melléképületeken aknaszilánkok okoztak rongálásokat.

Klenódiumokban: 1 darab régi szószéki terítő, 4 darab anyagmaradvány régi szószéki terítőhöz, 2 darab újabb szószéki terítő – ennek rojtmardványa és bélés, 1 darab nagy úrasztali terítő, házi szövésű, piros csikkal (Kéri Sándor Győrfi Sára) 1921., 1 darab kisebb úrasztali terítő aranyhímzésű, négy sarkán arany bojttal (1779. Kovács Andrásné), 1 darab kisebb úrasztali terítő piros bársony, aranybojttal (Szabó Irén 1894). 1 darab úrasztali terítő nagy, fehér, rojtos, Vieni gyártmány. 1 darab úrasztali terítő nagy, fehér (özv. Ozsváth Józsefné), 1 darab úrasztali terítő régi kék posztó. 1 darab úrasztali terítő nagy, fehér (özv. Kovács Istvánné Teleki Zsuzsánna 1878. 1 darab úrasztali pohár 1728) használaton kívül. 1 darab kenyéruha (Kéri Andrásné Szávó Eszter). 1 darab törlóruha. 1 darab kenyérvágókés. Úrasztali kegyeszerek ládája összetörve. Orgona oldalai feltörve, fújtatója megerőltetve, 3 cinksípja megrongálva, 2 cinksípja elveszett, kottatartója letörve. Perselyeket feltörték, kiürítették (sok pénz nem volt benne). Klenódiumok nagyobb és használatosabb része megmaradt, megmentették Kovács Károlyné Juhász Anna és Becski József egyháztagok.

Az iskolák felszerelése, szertárai, képek összetörve, majdnem teljesen tönkrementek, jóformán csak a bútort maradt meg.

Úgy a paróchia, mint az iskola irodájában minden könyv, irat szétszórva, iratszekrények felforgatva. Rendezés után megállapítottuk, hogy ezekben hiány alig van. Anya-

könyvek, jegyzőkönyvek, iskolák anyakönyvei mind biztonságba voltak helyezve, ezekben kár nincs.

November 5-én az istentiszteletek tartását megkezdtük, az iskolák fertőtlenítése után a tanítás december 7-e óta folyik. Cs Nagy Jolán tanítónőnk szeptember elején Kecs-kemétre gazdasági szaktanítóképzőbe távozott, egy év szabadság iránti kérését nem teljesítettük. Pályázatot hirdettünk, megszállás után az állást Cs Nagy Dánielné Fábíán Jolán értarcasai állami tanítónővel betöltöttük, iskolánk így két tanerővel működik. Iskoláink jövő sorsa aggasztó. Egyházi életünk a körülményekhez mérten ez idő szerint rendesen mondható, Isten kegyelme csodálatos és mindenható.

Ottomány, 1944. december 29.

Cs Nagy Dániel
református lelkész

Pocsaj

Szeptember eleje óta bekövetkezett hadicsелеkmények folytán az egyházközséget emberáldozatban a következő veszteségek érték:

Barcsa Gyula helybeli lakos, református, 54 éves, 8 gyermek atyja, golyó általi halált szenvedett. A beérkezett vélemények szerint, a helybeli honi légvédelem parancsnoka volt, akinél egyenruhát és fegyvert találtak. Ezért az orvosi lakásnál tartott kihallgatásnál kivégezték.

Ugyancsak golyó által végezték ki Rácz Gyula, helybeli lakos, református, nőtlen, 21 éves, Szűcs Sándor, helybeli lakos, református, nőtlen, 17 éves Siposs Jenő, helybeli lakos, református, nőtlen, 19 éves levante ifjakat, akik óvóhelyről feljövet az odaérkező vörös katonák előtt, leventesapkával a fejükön tisztelegtek. Szemtanúk véleménye szerint haláluk oka: a fejükön levő szabványos leventesapka volt.

ÉPÜLETKÁRBAN A KÖVETKEZŐ KÁROK ÉRTÉK AZ EGYHÁZKÖZSÉGET:

Templomunk tornya egy telitalálatot kapott. Rendbehozatala: kb. 2600 pengő. Az orosz hadsereg bevonulása után a német tüzérség tűz alá vette a templomot és környékét, valószínűnek tartották, hogy orosz megfigyelők vannak a templom tornyában. A másik telitalálat a templom északi oldalát érte. Majd a templom mellett kilőtt harcok miatt a német katonák felrobbantották a templom északi oldalán lévő összes ablak, a déli oldalon lévő kettő ablak teljesen megrongálódott. E téren a szakiparosok véleménye szerint 2.000 (kettőezer) pengő az anyagi kár.

Az igazgató-tanítói lakás pincelejárata páncéltörő ágyú repeszgránátjától kapott tetitalálatot. A délre néző kerítést és pinceajtót átfúrva, a lakás padlóján robbant. Így a lakás ablakai és padlózata súlyosan megrongálódott. Szakember véleménye szerint rendbehozatala 400 pengőbe kerül.

A leányiskola tetőzetének északi oldala több német aknától rongálódott meg. A tetőzet hiányosságához 400 darab palát vásárolt a presbitérium. Rendbehozatala 200 pengő volt.

Az egyházi épületek ablakainak 80 %-a használhatatlan. A helyi légvédelmi parancsnok utasítására bár a belső ablakokat egy raktár helységben tárolták, ennek ellenére azok nagyrésze is ismeretlen okokból használhatatlan állapotba került. E téren anyagi kár kb. 1000 (ezer) pengő.

A templom utcafelőli ajtaja a harcok robbantása következtében a légnomástól megrongálódott. Javítása 230 pengőbe került.

Az úrasztaláról eltűnt a piros plüssből készült, aranyhímzésű terítő mintegy 600 pengő értékű. Állítólag hősi halált halt orosz tisztet temettek el benne. Ugyancsak eltűnt a bordópiros színű, aranyhímzésű 2 darab szószékszegő kb. 500 pengő értékben. Az úrasztalából, amelynek zárát felfeszítették, eltűnt egy ezüst keresztelőtál 250 pengő értékben.

Az egyház páncélszekrényének feltörése után, abból eltűnt 320 pengő készpénz. A gondnoki hivatalból 3 kg drótszeg 6 pengő értékben, 2 kilogramm lágyhuzal 320 pengő értékben, 2 új veder 36 pengő értékben, 3 tábla horgonyozott lemez 5.70 pengő értékben, 2 darab fejsze 8 pengő értékben tűnt el.

Eltűnt az egyház magtárából 4 mázsa búza 160 pengő értékben, 2 mázsa borsó 135 pengő értékben, 3 darab jutazsák 15 pengő értékben, 54 darab háziseprű 208 pengő értékben, 15 darab felező-seprű 37.50 pengő értékben, 4 darab vizesdézsza 60 pengő értékben.

A templom egymanuális orgonája teljesen használhatatlan. Több principálsíp és belső fasíp hiányzik. Javítása kb. 2-3000 pengő.

Az összes egyházi épületek zárai felfeszítve, kulcsai eltűntek, javítások, illetőleg pótlásuk kb. 400 pengő. A gondnoki szobából eltűnt 5 darab fapersely lakattal, 75 pengő értékben. Megrongálódott 6 darab 4 méteres fenyőlóca, javítása 60 pengő. A toronyóra teljesen rossz. Eltűnt haranghúzó kötél.

Az iskolák berendezésének 10 %-a használhatatlan. 2 darab iskolapad eltűnt. A tantermekből elvittek 4 darab vizeskannát és 3 darab vizesstartályt 90 pengő értékben. Az iskolaszekrények zárai, számológép, harmónium javítása 200 pengő. A kályhacsövek 50 %-a eltűnt.

A lelkészi, tanítói és ifjúsági könyvtár anyagából az első betekintésre megállapítható, hogy azokból sok minden eltűnt, így könyvek, naplók, anyakönyvek, stb. Tekintettel arra, hogy a levéltárak, könyvtárak leltári naplója, valamint az egyház vagyonelemtári könyve még nem került elő, pontos hitelességgel ezek hiányában a kár nem állapítható meg. Csak egy új leltározás nyújt tiszta képet a meglévő levéltári, könyvtári állományról.

Eltűnt az egyház tulajdonát képező 6 darab nemzetiszínű zászló, 600 pengő értékben.

Amennyiben a fentemlített hiányokon kívül, még az ezután megejtendő leltározás után nagyobb hiány mutatkoznék, úgy azokat a presbitérium pótjelentésben jelenti.

A helyi hadieseményekről a presbitérium a következőket jelenti:

A főszolgabíró bizalmas rendeletére a községi elöljáróság értekezletet hívott egybe 1944. évi szeptember 8-án. A főjegyző a község tisztviselőit is egybehívatta. Ismertette a főszolgabíró bizalmas rendeletét, amelyben felszólítják a község exponált személyeit és azokat, akik el akarják hagyni a községet, hogy minél hamarabb távozzanak a községből. Az értekezlet úgy döntött, hogy senki nem távozik el, mindenki a helyén marad. A következő három héten már általános izgalom és rémület vett erőt mindenkin. Október első hetében, amint a front községünkhöz közeledett, állandó ágyúzás, gyalogsági tűz zaja dúlta fel az emberek lelkiállapotát. Október 9-én éjjel már senki sem aludt. Az esteli és késő éjszakai órákban már erős sorozattűz volt hallható. Másnap reggel 5-6 óra között, a vörös hadsereg elfoglalta a községet. Erős utcai harc fejlődött ki a Petőfi utcán. Majd október 13-án virradóra, minden harc nélkül a németek újból bejöttek a faluba Nagyléta felől. A faluban lévő magyar és német haderő parancsnokai parancsára a községet október 15-én 12 órára ki kellett üríteni. A menekülés iránya Pocsaj-Nagyléta volt. Ezt a parancsot dobszóval közhírré tették, majd honvédek és leventék házról-házra való járásával kötelezték mindenkit, hogy hagyja el a községet. A fenti napon menekült el Tassy János lelkipásztor családjával, valamint Fényes Jenő igazgató-tanító, tanítónő feleségével és gyermekével. Ezt a körülményt Lócsey Lajos tanító december hó 15-én a püspöki hivatalban bejelentette. Ők a mai napig sem tértek vissza, távollmaradásuk oka ismeretlen. Az orosz hadsereg másodízben október 17-én foglalta el a községet. A lakosság zöme Nagylétára menekült. Addig, amíg a falu lakói Nagylétán tartózkodtak Monostorpályi község lakosait ide irányították, amikor ők visszatértek községünkből, sok ingóságot tulajdonítottak el és vittek magukkal nagy kárt okozva a helybeli lakosságnak.

Az esztendő végéig a következőképpen sikerült a rendet helyreállítani. Kocsi Sándor vezetőjegyző felhívására Lócsey Lajos tanító a tanítást december 7-én kezdte meg. A beíratás 4-én és 5-én volt. A templom mivel erősen megrongálódott és ablakai nincsenek, így az istentiszteletet az új iskolában tartjuk. Az új iskola tantermét sikerült teljesen rendbe hozni. Meszelés és súrolás után tiszta állapotban, egészséges, szellőztethető, fűthető tanterem lett. Az első istentisztelet az iskolateremben december 10-én volt. A szolgálatot az esztendő végéig a nevezett tanító, Bartha Árpád református gimnáziumot végzett, egyetemi hallgató és Kalmár Gyula református gimnáziumba járó VII. osztályos tanuló látták el. 1945. évi január hó 1-től a lelkészi, kántori és tanítói szolgálatot egyedül látja el a nevezett tanító. December 10-e óta minden vasárnap délelőtt tartunk istentiszteletet. December 18-tól 24-ig minden reggel bűnbánati istentisztelet volt. Ünnepe másodnapján délelőtt Bede Gyula esztári lelkipásztor szolgált, aki úrvacsorát is osztott.

Az egyház presbitériuma Bede Gyula lelkipásztort felkérte, hogy a jövőben, amíg gyülekezetünk lelkipásztor nélkül lesz, a nagy alkalmakkor az úrvacsoraosztást és keresztelést végezze el.

Az utóbbi időben sikerült az egyik iskola tetőzetét, templomajtáját, kerítést rendbe hozatni. Egyéb érték és anyag eddig még nem került meg.

Így az egyházi életben Isten segítségével a normális állapotokat sikerült helyreállítani.

Pocsaj, 1944. december 31.

Bartha Gyula
presbiter

Bartha Károly
presbiter

Barcsa József
gondnok

Lőcsey Lajos
jegyző

Sárrétudvari

Az 1944. október 8-tól 1945. október 15-ig lefolyt harcieseményekkel kapcsolatban az alábbiakban teszem jelentésemet.

Veszteség emberáldozatokban:

Férfi: 14, nő: 10.

Lövés, gránátszilánk és légnyomás által haltak meg 22-en. Egy édesanya közvetlenül a harcok előtt félelmében agyonlőtte 13 éves lányát, s aztán maga is öngyilkos lett.

Az áldozatok nagy részét udvarokon, szertartás nélkül temették el. Kihantolásuk és rendes eltemetésük november 16-óta kettő kivételével már meg is történt. Nemcsak az ideiglenesen eltemetettek hozzátartozói, de a végleges helyen nyugvók hozzátartozói is kivétel nélkül kérték azt, hogy a gyülekezet közösségében, istentisztelet alkalmával imádkozzunk vigasztalásukért.

Veszteség épületkárokban:

Nagyobb épületkár, pl. összeomlás, nem történt. A templom tetején semmisült meg 2.500 cserép és az alatta lévő tetőszerkezet, amit még 1944. novemberében sikerült közmunkával pótolni. Az ablaküvegek teljesen elpusztultak. Pótlásukról a használaton kívüli ablakok üvegéből gondoskodtunk.

A torony több lövést kapott, de nem veszélyes, ablakai mentek tönkre. Teteje és óraszerkezete ép.

Az egyház többi épületei kisebb kárt szenvedtek. Helyreállításuk egy ócska épület lebontásával megoldást nyer és folyamatban is van.

VESZTESÉG BERENDEZÉSEKBE:

Az orgona teljesen tönkrement. Faszervezete áll részben, de kijávítása nem lehetséges.

Az iskolák berendezéséből a padok 70 %-a teljesen megsemmisült, székek, asztalok, szekrények 50 %-a. A padok pótlása még novemberben megkezdődött. Most négy tanteremre való szűkös berendezésünk megvan. Három termet kellene még berendeznünk, amire azonban anyag hiánya miatt most nem gondolhatunk.

VESZTESÉG EGYEBEKBE:

Az egyház irattára teljesen megsemmisült. Egy részét eltűzelték, másik az udvaron szétázott. A megmaradó kis rész nagy hiánysága miatt használhatatlan. Tekintettel arra, hogy az utolsó darabig ki lett hányva az udvarra, átválogatása és az értékesebbek rendezése most folyik.

Az egyházi könyvtár állapota ugyan az, mint az irattaré.

A jegyzőkönyvek visszakérültek teljes egészükben és használhatók is.

Anyakönyvek:

Halotti. Hiányzik:

1858-1867-ig

1898-1915-ig

1931-végéig

Keresztelési. Hiányzik:

1858-1867-ig

1894-1927-ig

1938-végéig

Házassági. Hiányzik: 1858-1867-ig

Konfirmáltak. Hiányzik: 1942-végéig

Áttérési. Hiányzik teljes egészében.

Veszteség klenódiumokban:

1786-ban készült vörösréz, elől aranyozott kenyérsztásra használt tányér. 40 pengő.

1772-ből rövid szárú talpas kapott aranyozott ezüstpohár. 100 pengő.

1893. III. 31. aranyozott ezüst pohár. 224 pengő.

Kína ezüst bortöltőgető kanna. 1908-ból. 50 pengő.

Ezüst kehely 1929-ből. 70 pengő.

Úrasztali terítők.

Szabó Imre neje gyűjtéséből készült bordó plüsssterítő. 237 pengő.

özv. Varga Dávidné által ajándékozott bordó terítő úrvacsorai alkalmakra.

1902-ben Nagy Margit által készített úrasztali terítő. 47 pengő.

Szabó Imre lelkész neje által ajándékozott két díszes futó 1912-ből. 10 pengő.

id. Tözsér Mihály által 1871-ben ajándékozott zöld posztóterítő. 10 pengő.

Konfirmált leányok által 1878-ban ajándékozott zöld posztó. 16 pengő.

2 darab csipkével szegélyezett damasztterítő. 10 pengő.

Gálfi Péter ajándékozta vékony gyolcsterítő. 60 pengő.

Nagy színselyem ezüst csipkével szegett terítő 1773-ból. 160 pengő.

3 darab asztalkendő. 5 pengő.
Kék alapszínű csíkos terítő. 4 pengő.
Fehér pamutterítő. 1906-ból. 16 pengő.
Úrasztali terítő 1928-ból a Leányegylet ajándéka. 200 pengő.
Úrasztali és szószéki gyászterítő. 400 pengő.
2 darab csipketerítő. 50 pengő.
Gyászterítőre fehérrel kivarrott kis terítő. 50 pengő.
Keresztelő edények megvannak.
Harangok sértetlenek.

TEMPLOMBAN:

Az úrasztalának az ajtaja. 100 pengő.
Orgonasípok, szalagok. 2000 pengő.
1 darab kályha és csövek. 300 pengő.
Egyházi tisztviselők helyzete:

Ary Endre, Zagyva László és Szilágyi József tanítók még a harcok előtt katonai, illetve munkaszolgálatra hívtak be.

Ary Endre és Zagyva László tanítóktól eddig semmit sem tudunk. Szilágyi József 1945. április 1-jén érkezett haza és állását elfoglalta. Ary Endréné és Szilágyi Józsefné anyagilag súlyos kárt szenvedtek. Az egyház terményjárandóságukat 1944. év végéig rendezték. Később pedig az állami iskolánál, mint kisegítő tanítók lettek alkalmazva.

Árva Sándorné Pál Mártha tanítónő férjével együtt elmenekült. Áprilisban jelentkezett újra. Igazolásig szüleihez ment.

Bárdos Lajos lelkipásztor 1944. szeptember 26-án családjával együtt elmenekült. Igazolásra 1945. május 20-án jelentkezett.

HARCI ESEMÉNYEK:

1944. október 8-án nagy tüzharc után az orosz csapatok foglalták el a községet. 10-én jöttek vissza a németek és 11-én utcai harcok után végleg az orosz csapatok kezére került. Közben az orosz csapatok parancsnoksága kímélni akarván a lakosságot, a szomszédos Szerrep községbe lakoltatta át a lakosság jó részét, ahonnan egy hét után tértek ismét haza.

Az egyházi élet megindítása:

A harcok elcsendesedésével az egyház körül a rend helyreállítását Nemes Sándor igazgató tanító kezdte meg. Temetésekét végzett. A szétszórt tárgyakkal a romokból való megmentése az ő érdeme. 1944. november 12-e óta mikor a helyetteslelkész jött tevékeny részt vett az egyházi élet különösen pedig az iskolák megindításában.

Az istentiszteletek rendszeresen folynak. Öröndetes az, hogy úgy a köznapi, mint a vasárnapi istentiszteleteken többen vesznek részt, mint a háború előtt. Az egyházi szolgálatot mindenkor igénybe veszik, az ünnepségek mindenkor istentiszteletet tartásával kezdődtek.

Az iskolai munka november 1-je óta folyik. Tanító és padhiány miatt az állami iskolával nálunk is ez a kezdet közösen lett megoldva, és a legnagyobb egyetértésben történik minden, ami a múlt békétlenségét tekintve öröndetes.

Anyagi téren súlyos gondokkal küzdünk, de hála Istennek azt megengedte, hogy az egyházi javadalmak fizetését ez év júliusáig rendezzük. Az általános helyzet javulásában bízva, reméljük, hogy a továbbiakra nézve is tudunk megoldást találni.

Sárrétudvari, 1945. június 20.

Szabó Ambrus
gondnok

Dávidházy Gábor
helyettes lelkész

Szentpéterszeg

Községünk 1944. szeptember közepétől került a hadi események sodrába, amikortól kezdve az ágyúzás egyre közeledően dörgött, s falunkba német, majd magyar csapatok szállásoltak be és rajtuk át megeléknült a katonaság forgalma, s egyre riasztóbb hírek, majd menekültek érkeztek a délnyugati bihari községekből. Október 9-én alkonyatkor 3 közeli ágyúlövés és az est homályában felszedelőzködő katonaság jelezték, hogy nemsokára hozzánk is elérkezik a háború a maga szörnyű valóságában. Ez éjjel nagyon kevesen tudtak aludni, s csakugyan hajnalban megkezdődött a lövöldözés a község északi oldalán bevonuló oroszok, és a déli részen kihúzódó németek közt, és délelőtt 11 órakor (október 10.) már a templom előtt voltak az oroszok, uraiként a községnek. E harcokban egyházunk tagjai közül e napon hatan (6) estek áldozatul, 2 eltévedt kisgolyónak g. Kun Lajos 58 éves, Turzó Mihály 60 éves. 4-et agyonlőttek, mint gyanús egyéneket: Góz Sándort útóri egyenruhájáért, Daróczi Lajos 33 éves, Furka László 28 éves, Furka Vince 21 éves, idevaló születésű debreceni lakosok, kik itteni hozzátartozóikhoz menekültek. Községünket egyre több orosz katonaság szállta meg, s míg Berettyóújfalu 8 napos ostroma tartott, sem éjjel, sem nappal nem volt nyugalalmunk, és átmentünk mindazon borzalmakon minden pillanatban halálra szántan, mely másutt is velejárt az ilyen megszállással. A falu vezetői és lakosai általában helyükön maradtak. Egy fiatal tanítónk, Dóczi Béla tűnt el október 10-re virradó éjjel, bizonyosat ma sem tudunk róla. Október 16-án estefelé a határban igazgató tanítónkat Kathó Istvánt (44 éves) lőtték agyon B. Ékes Pál földbérllővel (54 éves) és fiával B. Ékes Sándorral (15 éves) együtt. Kántortanítónkat egy orosz autó Tépére vitte magával utat mutatni, és onnan visszajövet tért be B. Ékes Pál bérelt tanyájára. Ugyanaznap Gázsó Pál szabadságos honvédezedest, ki az első nap megsebesült eltévedt golyótól, amikor a szintén meglőtt Turzó Mihálynak segítséget akart vinni. Így az áldozatok száma községünkben 10-re emelkedett.

Egynéhány épület megrongálódott, 1 leégett.

Templomunk egyik ajtaját betörték, perselyeket kifosztva összetörték, 2 úrasztali, 1 szószéki terítőt elvittek, karzati számtartó táblákat téglástól együtt kidöntötték a karzat mellvédjéről. Iskoláink és tanítói lakásaink ablakait összetörték, ajtókat megrongálták. Ta-

nítói szoba ajtaját, iskolapadokat, fáskamra és kerítésajtókat feltüzelték. Személyes vagyontárgyaink közül az alsó és felső ruháink majdnem egészben elszállították. Tanítónőnk még egyes bútordarabjaitól is megfosztották. Szintén nagy dúlásnak, sok veszteségnek volt színhelye kántortanítónk lakása is, kinek családja (özvegye, 5 árvája) itt lakó szüleikhez húzódtak. Egyházi épületekben a már említetteken kívül más rongálás nem esett. Megvannak klenódiумaink, irattárunk teljes egészében, s más anyagi károsodás sem történt. Egyházi behivatalnokokkal együtt községünk legtöbb lakosának elvitték lovát, szekerét, disznóállományt igen megkritkították, aprójóságokkal együtt.

Legsúlyosabban érinti egyházunkat 2 férfitanítója elvesztése. Kántortanítónk 24 éve munkása egyházunknak, kiegyensúlyozott egyénisége pótolhatatlan veszteség a mai időkben, s amellet népes családot hagyott támasz nélkül.

Utolsó istentisztelet és iskolai tanításunk október 9-én volt. A tanítást a valamennyire rendbe hozott tantermekben a megszállók utasítására október 27-én kezdtük, részint osztályösszevonással, részint pedig úgy, hogy lelkipásztor átvette az V-VI. vegyes osztály tanítását. Az istentiszteletek tartását október 29-én kezdtük meg. Az énekvezetést a temetéseken is Zák Róza tanítónőnk végzi, akin kívül még a megválasztott tanerők közül Fekete Gusztávné Bartha Borbála maradt szintén helyén és tanít.

Megtartottuk a reformációi és karácsonyi úrvacsoraosztást. Helybeli itthon maradt diákok közreműködésével karácsonyi ünnepi estét tartottunk szegény iskolás gyermekek tanszereinek beszerzésére. Aztán vallásos esték tartásával is próbálunk hetenként a felzaklatott lelkek építésére szolgálni, s Isten igéjének világosságához, megtartó erejéhez vezetni a széthulló, irányt tétozva kereső embereket.

Szentpéterszeg, 1945. január 22.

Fekete Gusztáv
lelkipásztor

Szerep

A hadiesemények emberáldozatot nem okoztak.

Épületkára sem keletkezett az egyháznak.

Klenódiумok sem szenvedtek kárt, vagy hiányt.

Anyakönyveink 1895-ig sértetlenek, az újabb anyakönyvek VII. kötete 1924-1932-ig felerészben hiányzik, de nem pótolhatatlan, mivel a községhezánál az állami anyakönyvek sértetlenül megvannak.

Levéltár teljesen eltűnt - tüzelőanyagként használták fel az orosz katonák az egyház tanácstermében felállított fürdő és fertőtlenítőhöz.

Templomi berendezésben a következő kisebb károk estek: 1 orgonasíp, a legkisebb bádoggal sípok közül, 1 szószéki bársonyterítő, s egy régi úrasztali használt terítő, a többi úrasztali felszerelést, sikerült a harangozó segítségével biztos helyre rejteni.

Két tanítónk elmenekült: Juhász Irén és Faragó Antal. Az itt maradtak: Ökrös István kántortanító és Fodor Gizella tanítónő december 1-óta tanítanak.

November 12-óta rendszeresen tartunk istentiszteleteket. Karácsonykor pedig úrvacsorát osztottunk. (Az úrvacsorázók száma elérte a régi átlagot.)

Szerep, 1944. december 29.

Szabó Sándor
lelkész

Tépe

Az 1944. évi szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán egyházközségünkben 3 nőtestvérünk vesztette életét. Egyházi épületeink kisebb mérvű rongálódást szenvedtek. A rongálódások a templom s torony kivételével kijavítottak. Templomban a szószék s padok kisebb mértékben rongálódtak, az orgona használhatatlanná tétetett, illetve szétszedetett. Egy darab úrasztali boros kancsó s keresztelő edény eltűnt. A levéltárból egy darab 1944. évben megkezdett esketési anyakönyv s az 1944. évi iktatott iratok nagy része eltűnt. A község hadszíntérré válása miatt lelkipásztor és 3 tanító 1944. október 8-án elhagyták állásukat. Visszatérésük után az iskolákban a tanítás 1944. november 10-én s az istentisztelet 1944. november 19-én megkezdődött. A normális állapot egyházközségünkben 1945. március 15-én teljesen helyreállott. Egyházközségünk tagjai nagyon súlyos megpróbáltatásokat szenvedtek.

Tépe, 1945. december 8.

Farkas János
lelkipásztor

Újléta

4300/1944. számú felhívásra tisztelettel jelentem, hogy egyházközségemben az emberáldozatok száma 4. Épületekben kár nem történt. Az egyházközség irattárát a parókhialis könyvtárral együtt, néhány könyv kivételével az orosz katonaság kemencében megégette. Az anyakönyveket, keresztelési és úrvacsorai edényeket és ruhákat sikerült megmenteni úgy, hogy már előre biztos helyre eltettem.

Újléta, 1945. június 3.

Hetey Pál
református lelkész

Vértes

Háborús áldozatok száma: 3.

Kovács Lajos községi tisztviselő, 64 éves.

Balla József gazdálkodó, 63 éves.

Kalmár Dániel földműves, 25 éves.

Az egyházi tisztviselők közül egyedül Dobrossy Zoltán református lelkész ment el, és családja. Családja visszatért Nyíregyházáról. Dobrossy Zoltánt Nyíregyházán 1944. november 2-án elfogták, s azóta még mindig nem tért vissza.

Tanítás volt 1944. szeptember 20-ig. Ettől kezdve december 1-ig a tanítás szünetelt. December 1-től 1945. július 14-ig a tanítás zavartalan volt.

Az istentiszteletek december 1-től kezdődtek – amikor is Dr. Szász Imre esperes Jónás Imre újlétai segédlelkész, Orvos Lajos tanítóképzőintézet növendék tartottak vasárnaponként istentiszteletet.

1945. április 1-től az istentiszteletek teljesen zavartalanok. A gyülekezet tagjai számmal vesznek részt az istentiszteleteken.

Vértes, 1945. augusztus 4.

Torma Béla
helyettes lelkész

A vértesi református egyházközség presbitériumának 1945. június 3-án tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből:

Elnök: Torma Béla lelkész, **Jegyző:** Dobos Ilona tanítónő.

Jelen vannak: Gáti Imre egyházi gondnok, Nagy Ferencz, Orvos György, Nagy József, Bun Bálint, Nagy Lajos, Eszenyi Sándor presbiterek és Pelő Imre presbiter.

Elnök az szívesen üdvözölve a megjelenteket, bemutatja a presbitérium tagjai által láttamozott 9-1945. számú meghívót, s ennek kapcsán megállapítja, hogy a mai gyűlés szabályszerűen I. t. c. 678 alapján hívta össze, s miként a presbitérium tagjai közül 8 jelen van, így a gyűlés az I. t. c. 678 alapján határozatképes a jegyzőkönyv hitelesítésére az összes jelenlevő presbitereket fölkeri, ezek után a gyűlést megnyitja.

Tudomásul vétetik.

Tárgyaltnak a vértesi református egyházat érő háborús károk a presbitérium által, mint hiányok megállapítása:

Templom és toronytető gránátcsapódás

10 darab ablaküveg

Orgonából 139 darab angol cinsíp

KLENÓDIUMOK:

- 2 darab talpas ezüstpohár vétetett a Kovács József alapítványból.
- 1 darab ezüst tányér.
- 1 darab keresztelési nikkelezett kancsó.
- 1 darab kenyérvágó kés.
- 1 darab piros bársony szószékterítő. Pap Ilona óvónő ajándéka 1930-ból.
- 1 darab sötétkék úrasztali terítő.
- 1 darab kékbársony aranyrojtos terítő. Tóth István ajándéka.
- Gazdaságiak:
 - 1 darab véka
 - 5.2.1. kilogramm mérlegsúlyok.
 - 70 darab $\frac{3}{4}$ -es deszka.
 - 2 darab foszni deszka.
 - 2 darab 5 méter és 4 méter létra.
 - 20 mázsa búza.
 - 5 mázsa borsó.
 - 5 mázsa csöves tengeri.

TÁRGYALTATIK A LEKÉSZI LAKÁSON OKOZOTT HÁBORÚS KÁR, MEGÁLLAPÍTVA A PRESBITÉRIUM ÁLTAL:

- 16 darab ablaküveg és ráma.
- Konyha, kamra, sütő házból 7 darab ablaküveg és ráma.
- 1 darab kertajtó.
- 8 méter esőcsatornacső.
- 4 szobából az összes kályha csöve.
- Kéményrongálás.
- Fal rongálódása lakáson.
- A lelkési irodán levő paróchiális könyvtár és egyéb könyvek és iratok hiányát megállapítani nem lehet, mert hiányzik a leltár, amelyből megállapítható lenne, hogy mi volt.
- Fentiekén kívül hiányzik még a lelkész hivatal és az egyházközség pecsétje.

TÁRGYALTATIK A KATONA FÉLE (ISKOLÁBAN) LAKÁSBAN ÉS TANTEREMBEN OKOZOTT HÁBORÚS KÁR, MEGÁLLAPÍTVA A PRESBITÉRIUM ÁLTAL.

- 1 darab ablak.
- 1 darab ablakrács.
- 1 darab ajtóbetét.
- 1 darab kamraajtó.
- 2 darab disznóól ajtó.
- 2 darab góré ajtó.
- 1 darab WC ajtó.
- Esőcsatorna.
- Kerítés és kerti kapu.

1 kémény.
Takarék tűzhely.

**TÁRGYALTATIK A MOLNÁR FÉLE LAKÁSBAN ÉS TANTEREMBEN OKOZOTT HÁBORÚS KÁR,
MEGÁLLAPÍTVA A PRESBITÉRIUM ÁLTAL:**

Lakásban:
1 darab szobaajtó.
2 darab kályha és csövek.
Esőcsatorna.
6 szárny szobaablak.
6 darab ablak üveg és ráma.
Verőceajtó.
Kémény.
Kulcsok.
Tanteremben:
3 darab ablak.
4 darab ablakráma.
Kéiben:
Kályhacső.
Kerítésdeszkák.
2 darab ajtó.

**TÁRGYALTATIK AZ ÚJ ISKOLÁBAN OKOZOTT HÁBORÚS KÁR, MEGÁLLAPÍTVA A PRESBI-
TÉRIUM ÁLTAL:**

Csatornacsövek.
Kályhacsövek.
Hangfogó párnák.
6 darab lámpaernyő.
5 darab ruhafogas.
2 darab villanykapcsoló.
2 darab ablaküveg.
2 darab kályha karika.
WC. ülődeszka.
1 asztal és 1 asztalfiók.

1945. június 4.

Orvos Béla
lelkész

Dobos Ilona
jegyző

VI. rész

FELSŐSZABOLCSI EGYHÁZMEGYE

Ajak

Az ajaki református egyházban 1944. szeptember elejétől az év végéig terjedő időről.

Az ajaki református egyházban Nagy Samu lelkipásztor és Orosz Mária kántortanító szolgált.

A szeptember hónapban folyó bombázások alatt az egyházközség semmi kárt nem vallott.

Október 15-22.-ig vállalkozva kisebb magyar és német csapatok vonultak vissza Nyíregyháza és Szatmárnémeti irányából.

Október 22.-én a délelőtti istentisztelet alatt előre törő orosz lovas járőrök jelentek meg a községben, azt a hiedelmet keltve, hogy utánuk nagyobb csapattestek fognak előnyomulni. A községben egy vonatostzag székely katonaság tartózkodott, akiket az orosz lovasok lefegyvereztek. A templomban a híveken nagy félelem vett erőt a hír hallatán. A lelkész azonban bátran folytatta és befejezte beszédét. *„Maradjunk Istennek s úgy lesz Isten is velünk s akkor senki sem lehet ellenünk.”* mondta beszédében. Istentisztelet után a hívek bántódás nélkül hazamentek.

Október 23.-án a Kisvárdán állomásozó német csapatok Demecser irányában visszaszorították az oroszokat. E harcok alatt Kozma Irén 6 éves gyülekezeti tagot a gondnok pincéjében golyó találta s meghalt. A gyülekezet templomát aknasérülés érte. Megrongálódott a toronygomb és a tető. A lelkészlak, iskola és tanítói lakás csaknem minden ablaka bezúzózott. A lelkészi hivatalba aknaszilánk csapódott be. Az irattárban azonban nagyobb kárt nem tett.

A gyülekezeti élet folytonossága 22.-én megszakadt. Egyrészt a helyben lejátszódó hadiesemények, másrészt, az egyes közeledő nagyobb mérvű ágyúzások miatt.

22-28.-ig német csapatok állomásoztak a községben. Kisebb átvonulások részint magyar, részint német részről ezalatt és ezután is voltak. A gyülekezet a német propaganda hatása alatt egyre idegesebbé vált. A lelkipásztor azonban helyén maradt. Ez erőt öntött a hívekbe is és egy tagja sem menekült el a gyülekezetnek.

Október 31.-én román csapatok szállták meg a községet. Körülbelül 10.000 főnyi. Magyar és német részről ellenállás már nem volt, így harc nem fejlődött ki. Nagyobb mérvű átvonulás négy napig tartott, mialatt mind a híveket, mind a lelkészt és tanítót nagy mértékben kifosztották. Kisebb átvonulások Dombrád, Cigánd felé körülbelül 3 hétig tartottak még.

A községben lévő római katolikus és görög katolikus lelkészek és a jegyzők elmenekültek. Így a 3000 lelkes község minden gondja, baja e nehéz megpróbáltatások idején a református lelkész vállára nehezedett, aki jól beszél románul és németül. A község minden lakója, felekezeti különbség nélkül, hozzáfordult segítségért, aki hivatása teljes tudatában nem féltve életét, fáradságot nem kímélve, 3 kisgyermekét és feleségét Isten oltalmába ajánlva, mindenütt ott volt, hol segítségre volt szükség.

Az orosz parancsnokság az istentiszteletek zavartalanságát csakhamar biztosította. November 12.-én meg is kezdtük az istentiszteletek tartását.

Iskolánkban a tanítás már december 4.-én megkezdődött. Iskolai felszerelések, képek, térképek csaknem sértetlenül megmaradtak.

Hála Istennek, templomunkban, egyházi épületeinkben az említett károkon kívül nagyobb veszteség nem ért. Klenódiumaink és anyakönyveink épségben maradtak.

Ajak, 1945. szeptember 2.

Balogh Dezső
református helyettes lelkész

Anarcs

Az anarcsi református egyházban 1944. szeptember óta megindult hadműveletek folytán, anyakönyvekben, klenódiumokban, levéltárakban semmi féle kár nem esett, mindössze annyi, hogy a könyvek fedele egy kis penészt kapott.

A templom és a mellette lévő iskolában sem történt semmiféle kár.

A paróchián a plafont egy orosz katona lelkész ilyesztésére keresztül lőtte, miután nem volt hajlandó megmutatni, illetve felfedni felesége rejtékhelyét, majd még fentebbi katona kilőtt az udvarra és nagy káromkodások között távozott.

A másik iskolánkban és tanítói lakásban az ablakokat, ajtókat, iskolapadokat és utcai kapukat miután, tanító minden különösebb ok nélkül elmenekült súlyosan megrongálták, kilyncseket elvitték, ablakokat kitörték és az iskola padokat összetörték részben pedig elvitték.

A községben a hadműveletek alatt az összes lovakat és több szekeret összeszedték és elvitték, némelyik helyet hátra hagytak egy néhány kimustrált lovat, továbbmenve az összes takarmányt felétették, 70 százaléban a község burgonya termelő és az nagyobb részben a burgonya odafagyott, így bizony a község tetemes kárt szenvedett anyagiakban, amit az egyház is megérez.

Község területén egy, a határában pedig két szeszgyár van egyébként pedig szőlőtermő vidék is, ennek folytán a hadműveletek során lerészegedtek és ezért éjszakánként sok zaklatásnak volt kitéve a lakosság, ezen zaklatásnak erkölcsi áldozatai sem maradtak el.

Ugyancsak a szesz áldozata lett községünkben egy tizenöt éves első kereskemista diák és egy ide menekült csendőr civilbe öltözve, előbbit egy orosz utóbbit egy román katona lőtt agyon.

Istennek hála a lakosság élelemben és tüzelőben még ezideig nem szűkölködött.

A hadműveleteknek legszomorúbb jelensége, hogy ezeregyszázhetven lélek számú gyülekezetünkben 80-van vannak távol, akikről már ötödik hónapja semmit nem tudunk.

Végül a két falu közötti hidat felrobbantották egy ház megrongálódott.

Anarcs, 1945. február

Onda Sándor
református lelkész

Benk

Igazolva 6/1944. számú azon nagybecsű rendelkezésének december hó 17.-én vételét, melyel Mándok egyházközség felügyeletével és pásztorálásával megbízattam, ezzel kapcsolatban jelentésemet nagy vonásokban az alantiakban van szerencsém megtenni.

December 19.-re összehívott presbiteri gyűlést a körülmények miatt csak december 25.-én volt alkalmam megtartani.

Presbitérium megállapította Batta Zoltán lelkipásztornak és családjának 1944. október 23.-án szolgálati helyéről való eltávozását, s egyben tudomásul vette oda való felügyelő lelkészi kirendelésemet.

A pásztor nélkül maradt nyájat temetés, keresztelés és időközönként egyházi beszédek tartásával teljesen önzetlenül Vajdics János mándoki görög katolikus lelkész és Balogh Gábor nyugalmazott református igazgató, kántortanító úr látták el.

Iratok rendezése, s azok összeszedése, valamint a Püspöki Körlevél 5. pontjabeli rendelkezések foganatosítása folyamatban van (kérve ez utóbbira szíves várakozását).

Iskolai tanítás december 10.-től megkezdődött. Milák Jenő, Tóth József, Kecskeméthy György, mint katonák vannak távol. Batta Izabella és Cserhalmy Irén tanítónők október 23.-án hagyták el szolgálati helyüket. Szolgálatban vannak: Kerékgyártó Emma, Pokol Borbála, és a fentálló rendelkezések értelmében szolgálatra kirendelt Mitrik Sarolta, tanítónő és Berecz András.

December 24.-től minden alkalommal szolgáltam a gyülekezetben, úrvacsorát másodnapon osztottam. Hogy kirendelésemmel saját gyülekezetem sem szenvedjen, hiányt vasárnaponként saját gyülekezetemben korábban kezdem az istentiszteletet, gyalog menve Mándokra 11 órára, s ott végezvén szintén gyalog jövök vissza, hogy még aznap gyülekezetben másodszor is szolgálhassak.

A kátétanítást is megkezdtem január 4.-én. Minden csütörtökön Mándokon tartózkodom, egyéb szolgálatokra pedig megkeresésre szintén megjelenek. Bár nehéz, kissé terhes a szolgálat, de jólesőleg teszek bizonyosságot arról, hogy Istennek ereje erőtlenségemben mindig megerősít, hogy mindkét gyülekezetemben mindenek ékesen és szép rendben történjenek.

Jelentésem tudomásul vételének reményében maradtam,

Benken, 1945. január 5.

Bartha Béla
református lelkipásztor

Alulírott a 4300/1944. számú Püspöki Körlevél 5. pontjának rendelkezésére Benk egyházközség helyzetéről az alantiakban van szerencsém jelentésemet megtenni.

Egyházközségem Isten különös kegyelme folytán sem emberáldozatban, sem anyagiakban ez ideig szeptember 1.-től semmi nemű károsodást nem szenvedett.

Istentiszteletek a legkritikusabb időben is tartattak még hétköznapokon is minden egyes alkalommal rövid áhítatok voltak a szép számban összegyülekezet asszonyok és leányok részére.

Újbori alkalomra úrvacsorát sajnos nem oszthattam.

Az egész idő alatt két vasárnap és 5 hétköznap nem tudtam istentiszteletet tartani. Október hó 30.-tól december 9.-ig harangszó nélkül jöttünk össze, de azóta úgy hétköz, mint vasárnapokon van harangszó. Konfirmációi oktatást megkezdtem december 10.-én, azóta tartom is hetente kétszer.

Iskoláinknál Hetey Sándor kántortanító áprilistól katonai szolgálatot teljesít: így tanítást nem végezhet.

A kántorizálást hétköznapokon és egyes vasárnapokon magam végeztem, míg ünnepeken, s több vasárnapokon és temetések alkalmával Tamás András presbiter végezte azt.

Patay Irén szeptember 5.-én megválasztott tanítónő szeptember 22.-től október 16.-ig tanított majd, december 19-24.-ig. Szolgálatételre még mai napig, valószínűleg komoly akadályok miatt nem jelentkezett. (Iratai szeptemberben 160/1944. szám alatt terjesztettek be az Esperesi Hivatalon keresztül a Központi Bizottsághoz)

Fentálló rendelkezések értelmében Barta Béla V. éves debreceni tanítójelölt rendeltetett ki iskolánkhoz december 20.-tól V-VIII. osztály vezetésére, ki jelenleg Patay Irén megérkezéséig I-VIII. vegyes osztályt is vezeti. Egyházi adó és egyéb szolgálmányok az értékesítési lehetőségek nem léte miatt jelenleg csak 3 egyháztag által rendeztettek.

Egyházi tisztviselők fizetése község előljárósága által összeíratott, de még mind ez ideig fizetés nem utaltatott.

Szeptember 1.-től úgy lelkész, mint családja sok mindenen ment keresztül, de még ezért is hála Istennek, hogy életünkben, egészségünkben, becsületünkben, hivatali ténykedésemben megtartott és megőrzött dacára a naponként megismétlődő molesztálásoknak. Voltak akik megvetőleg viselkedtek, de voltak olyanok is akik kézcsókkal juttatták kifejezésre úgy személyemmel, mint feleségemmel kapcsolatban a papi tiszt iránti tiszteletüket. Anyagiakban mintegy 10-12.000 Pengő veszteségem van, de mindezt „szemétnek ítélem” a mellett, hogy hivatásom teljesítésében úgy engem, mint családomat megsegített és megtartott az Isten.

„Ha a mi külső sátorunk megromol is a belső mindazonáltal napról napra újul.”

Jelentésem tudomásul vételének reményében maradtam,

Benken, 1945. január 6.

Bartha Béla
lelképásztor

Berkesz

1944. október 22. örökre emlékezetes lesz a berkeszi református egyház történetében. Ezzel a nappal kezdődött a megpróbáltatás nehéz ideje.

Vasárnap reggel volt. A menekülés útjáról tértem vissza. Alig fél óra múlva felsívít az első lövés, s hangzik a kiáltás: „Jönnék az oroszok.” Családommal együtt golyózáporban futottunk az óvóhelyre s ott éltük át azt a kínos pár órát, míg a falut megszállták, lakásunkat elsősíben kifosztották s jószágainkat elrabolták.

Ez az első bevonulás csak három napig tartott, mert a németek 25.-én egész napon át tartó kemény küzdelemben kiverték az oroszokat. Ekkor történt, hogy a németek óriási rést ütöttek a torony északi részén, közvetlen, a harang alatt, ez utóbbinak azonban semmi bántódása nem történt.

Ugyanakkor lőtték le a lelkészlakot. Déli oldalán a bejáratnál több lövést kapott (akna) összes ablakai bezúzódtak (bár mind nyitva volt), ajtófelek, ablakkeretek meg rongálódtak.

Kerítések mindenütt eltűzelték.

Jelenleg a lelkészlakás teljesen lakhatatlan. Lelkész papírral beragasztott ablakú konyhájában lakik.

A szörnyű csatában, melynek frontja a templom és paróchia volt, községünkben emberáldozat nem esett.

Legtöbb kárt szenvedett épületben az egyház, mert tornya, lakása és a lelkési istálló megrongálódott.

Anyakönyvek, hála Istennek megvannak, bár kissé megrongálódtak.

Levéltár teljesen elpusztult, a paróchiáis könyvek egy részével, mert a könyvszekrény is találatot kapott.

Jegyzőkönyvekből, pénztárkönyvekből, a tiszta lapot kitepték, a többit pedig szét szórták vagy elégették.

Az úrasztali kelyhek megvannak. Csupán egy darab úrasztali terítő tűnt el, míg egy másiktól jó darabot kivágtak.

A gyülekezet nagyrésze részvétlen magatartást tanúsított lelkipásztor és családja iránt. Egyesek azonban miként Illést, úgy táplálták lelkipásztorukat.

Az Úr Istené legyen a dicsőség a nagy megpróbáltatásért.

Berkesz, 1944. december 29.

Varga Dezső
lelkipásztor

Beszterec

1944. év október hó 22.-én reggel községünk telefonjai vészesen csengeni kezdtek. Vas-megyer központ bejelentette, hogy községünk felé elindult az úgynevezett „*Partizáncsapat*.”

Alig pár emberrel tudták közölni a hírt, már itt is voltak. Fél 10 volt. Száguldó lovakon jöttek, össze-vissza lövöldöztek, mivel községünkben bennrekedt pár német katona. Ezekkel vették fel a harcot. Vad iramban rohantak utánuk. Olyan volt a falu, mint erős zivatarkor a madárfészek. Csendes. Mindenki behúzódott hajlékába. Csillogó sugarakkal búcsúzott az öreg Nap az ősztől, de senkit sem tudott kicsalni fészkéből. Riadalom, halálfélelem, keserűség ült az arcokon. Sokan bunkerekbe, vagy pincékbe menekültek. Pokoli zenét szolgáltatnak a gépfegyver és a különböző gyalogsági fegyverek. Még akna is vegyült a koncertbe.

Pillanat alatt hadszíntérré vált a falu. Halottjaink, sebesültjeink lettek. A falu végén egy német lováról lelőtt egy 18 évesnek látszó fiatal kozákot. Az holtan bukott az úttestre. A német a kozák lovára pattant s úgy menekült bajtársai után.

A falu alsó végén általunk is sokáig felejthetetlen három magyar testvérünk ontotta drága vérért az édes magyar hazáért. Megszentelték községünk földjét kiömlő vérükkel. Ezek névszerint Barta Lajos (Csokaly, Bihar megye) Fekete Gusztáv (Szaniszló Szatmár, vagy Zala megye) Pongrácz Elemér (Budapest Kossuth L. 65. I. 14.) menekülőben voltak a csapat után, így kerültek össze a nagyszámú oroszokkal. Másnap aztán, mikor csillapodott a harcizaj, közös sírba tették őket községünk új temetőjébe.

Sebesülés 3 civilen történt. Urbán Andrásnak lábán, Bacskay Gábort lábán, Kovács Bertalan 13 éves gyermeket mellén találta sérülés. Bocskay Gábor oly súlyos sebeket kapott, hogy fél lábát le kellett vágni.

Ez a zászlóaljnyi csapat, mikor már biztonságban érezte magát a németek felől, ordítva, lövöldözve végig-végig nyargalásztta a falut. Házakba bementek „*Vinát*” követeltek. Az egyik család pincéjébe a kozák lóháton lépkedett le a lépcsőn a pincébe. Egy 50 literes hordót borral színig telve nyergébe kapott, s elvágtatott. Első két nap nagyon bizalmatlanok voltak. Rendszerint a közeli tanyákon és nem a faluban tartózkodtak. Ide csak estére jöttek be élelemért, főleg kenyérért, szalonnáért.

25-26.-án már bátrabban mozogtak, egész nap a faluban tartózkodtak. Ettek, ittak, nők után érdeklődtek. 26.-án este felé, mint derül égből villámcsapás, úgy jött nekik valami parancsféle. Nagy izgatottság, látás-futás. Nyergelt mindenik, s pár perc alatt nyaktörő sebességgel elhagyták a falut. A lakosság rosszat sejtett. Harctól félt. Becsukóztak lakásaikba, de nem aludt senki. Este 11 óra után erős székérgörgés riasztotta meg az amúgy is riadt embereket. A falu közepén megállottak a szekerek. Ismerős hang. Fütty, beszéd. Magyar beszéd! Olyan nagy volt a lakosság között a félelem, cseltől féltek, hogy csak erős bizonyítgatásra nyitottak ajtót az egy zászlóaljnyi magyar csapatnak. De csak pünkösdi királyság volt, mert ez a zászlóalj másnap délelőtt elment, 27.-én délután jött egy századnyi határvadász, szinte az árván maradt síró falu vigasztalására. De ezek is csak rövid ideig, mert 29.-én elmentek.

November 1.-én délután 2 óra tájban jöttek aztán a románok. 5000 ember, 750 ló. (A falu 1400 lelket számál.) Megkezdődött az elszállásolás. Volt olyan udvar, ahol 50 katonára, s olyan istálló, ahol 35 ló volt. Egy teljes hónapig, volt itt ez a csapat a falu nyakán. Front mögötti falu. Átélt a tatárdúlás minden viszontagságát. Az élelmezésük a faluból és környékéből telt ki. A férfiakat elhajtották munkára. Hídépítéshez, lövészárkok ásáshoz, lótakarításhoz. Kor nem határozott. Ment a 17 éves és a 65 éves is. Az oláh baka nem pucolt lovat, de a 68 éves magyar ember 6-8 lovat pucolt. Az asszonyokat főzésre, kenyérsütésre, mosásra kényszerítették. Tele voltak tetűvel! A sok mosás, főzés, lóitatás úgy ki-merítette a kutakat, hogy a lovakat a csatornákra hordát itatni. A lakásokat úgy lefoglalták, hogy a család nem ülhetett asztalhoz, családja számára csak lopva főzött a gazdaasszony. Nőjeinket örökösen zaklatták, úgyhogy éjjel pincékben, kemencékben, padláson elrejtve, bunkerekben virrasztottak, reszkettek.

Felbecsülhetetlen károkat okoztak. Igazi „*bocskoros*” módjára viselkedtek. Zsaroltak, loptak. Szekrényeket feltörték. Nincs olyan kár, amely kárt nem vallott volna miattunk. Az egyháznak is jelentős károkat okoztak. A paplakban is katonák laktak, főztek, gépfegyvert javítottak, olajoztak. Enne a nyoma sokáig látható lesz. Iskoláinkkal, mint a környéken mindenütt mostohán bántak el. Az egyik tanítólakásba és tanterembe lovakat kötöttek be. A tanterem berendezését összetörték, feltüzelték. A lovak a falakat lerúgták, ablakokat kitörték. Padlót tönkre tettek. Úgy-hogy az egyháznak okoztak vagy 20.000 Pengő kárt.

Nem volt előttünk semmi szent! Mindent lábbal tiportak. Mindenütt is hagyták bocskoruk nyomait.

Mint érdekességet említtem meg, hogy van eset, mikor a jó Isten egy emberen keresztül menti meg ezrek életét. A mi tüzeink a Tisza túlsó partján voltak tüzelőállásban. Falunkhoz a tüzelőállás légvonalban 8 kilométer volt. A bemérő egy falunkbeli tüzértizedes volt. Név szerint Csáki József. Csáki parancsba kapta, hogy mérje be Beszterec község tornyát. Amint bajtársai mesélték könnyek között teljesítette a parancsot. Bemérte szülőfaluja tornyát! De a lövés mégis minden esetben Beszterec és Dombrád községek közé esett.

Így menekült meg községünk a teljes pusztulástól!

Végre megkönyörült Istenünk ezen az agyongyötört falun s december 1.-én kiharcolta őket a faluból. Elmentek. Itt hagyták a sok rossz emléket, kárt, pusztulást, szennyet.

Beszterec, 1945. márc. 14.

Szabó Sándor
református lelkész

Demecser

Postahivatalunk megkezdvén működését, tisztelettel teszek jelentést a következőkről:

1944. október 21.-én, hatósági kiürítés következtében, feleségemmel és két leánnyal a Tisza jobbpartján, tőlünk 20 kilométerre fekvő Cigánd községbe távoztam.

A katonailag is megerősített nyírbogdányi petróleumfinomító szomszédsága miatt nagyobb harcokra volt kilátás, s erre a hatóság nyomatékosan figyelmeztette a lakosságot. Hitelt adtam az akkori kormány nyilatkozatainak is a tiszai védő és támadó vonal tárgyában. Azt reméltem, hogy 8-10 napon belül ismét visszatérhetünk otthonunkba. Helyettesítéssel Kiss Pál gégényi lelkészt bízam meg.

Másnap reggel azonban, amikor azt láttam, hogy szó sincs a védősereg felfejlődéséről, sőt a visszavonulás erőltetett ütemben folyik, elhatároztam, hogy visszatérek és újra a tiszai hídhoz hajtottam. A keskeny pontonhíd azonban csak egyirányú közlekedést engedett meg, s több kilométernyi hosszúságban várakoztak az átkelésre az autók, fogatok s katonai menetoszlopok. Ennek következtében a katonai parancsnokság nem engedett át bennünket s nem is nézte jó szemmel szándékunkat. Talán jobb is volt így, mert ebben a pillanatban a megszálló csapatok már Demecsert is elérték, s a környékén heves harcok voltak.

A túlsó parton rekedve, több lelkész társammal úgy határoztunk, hogy Miskolcon várjuk be a megszállást. Így is történt. Itt három hetes ostromot állottunk ki állandó ágyútűz alatt, s állandó életveszélyben. A Rudolf laktanyával szemben levő nagy bérház, ahol a lakásunk volt, az ellenséges ágyúállások között volt s nem számítva az állandó tüzérségi párbajt s a felettünk repülő gránátokat, két ízben kaptunk másfélórás pergőtűzet négy telitalálattal. Isten kegyelme megőrizte bennünket, jóllehet már nem volt időnk az óvóhelyre lemenni.

Az ostrom nehéz óraiban a bérház lakói számára minden este az óvóhelyen áhítatot tartottunk s az elmaradt újbóri úrvacsoraosztást is előkészítettük, de már nem tarthattuk meg, mert vasárnap reggelre a bevonulás megtörtént. Porzolt Ferenc dombrádi lelkész társammal felváltva végeztük a szent szolgálatot.

A megszállás megtörténte után a legelső alkalmat igyekeztem megragadni, hogy hazatérjek. Tehervonaton, gyalog, alkalmi szekéren utazva december 22.-én tényleg megérkeztem, s hivatalom végzését megkezdtém. Így a karácsonyi és újévi ünnepeket már együtt tölthettem gyülekezetemmel, amely örömmel fogadta szerencsés hazatérésemet.

Távollétem alatt az esperesi teendőkre nézve Pethő Károly gyulaházi lelkész, egyházmegyei főjegyző helyettesített. Így az egyházmegye élete is, amennyire a viszonyok megengedték, zavartalanul folyt.

Tisztelettel jelentem még, hogy az egyházakból az adatgyűjtés folyamatban van, a felterjesztésre nézve azonban haladékos kérek a kezdetleges postai viszonyok miatt.

Értesülésem szerint a lelkész nincs még otthon: Döge, Kisvárd, Mándok, Pap, Rév-arányos, Székely, Záhony községekben. Helyettesítésükről gondoskodás történt.

Jelentésem tudomásulvételét kérve, maradtam

Demecser, 1945. január 24.

Kiss Lajos
református esperes

Amikor 1944. augusztus 23.-án a románok letették a fegyvert és az arcvonalt e szakasza felbomlott, hazánk sem kerülhette el a háború pusztítását.

Az 1944. október 15.-i kormányzói kiáltvány a megkötendő fegyverszünetről végzetes fordulatot adott a magyar Alföldön és Debrecen térségében folyó ellenállási harcoknak. A magyar csapatparancsnokok között ugyanis meghasonlás támadt, mert egyik rész azonnal hajlandó volt a fegyverletételre, a másik azonban a hatalmat átvevő Szálasi kormány felhívására a háború folytatása mellett döntött.

Ilyen körülmények között bizonyossá lett az, hogy a két részre szakadt magyar hadsereg nem tudja megvédeni a Tiszántúlt, s elkerülhetetlenné válik annak katonai kiürítése, jöllehet a németek a debreceni csatához tekintélyes katonai támogatást adtak páncélosokban és nehéz fegyverekben, amelyekkel az ellenséget átmenetileg vissza is szorították.

Szeptember folyamán az egész országra kiterjedő légitámadásokat lehetett megfigyelni, amelyek nagyobb városainkat, vasutainkat igen megrongálták és a forgalmat jórészt megbénították. Szórványosan már előzőleg is voltak légitámadások, legsúlyosabb a június 2.-i, jelöl annak, hogy a háború véres zivatara egyre jobban közeledik hazánkhoz.

Az ágyúdörgés napról-napra közeledett, s 1944. október 21.-én a közigazgatási hatóság elrendelte a község kiürítését, s felszólította a lakosságot hogy jószágait maga előtt hajtva, a Tisza jobb partjára távozzon, ahol az új magyar hadsereg sorakozik fel ellentámadásra.

A hatósági felhívás következtében, mivel a nyírbogdányi szomszédos petróleumfinomító birtokáért súlyos harcokra volt kilátás, a lakosok közül sokan eltávoztak főként a környező tanyákra, vagy a szomszédos falvakba, vagy átmentek a Tisza túlsó partjára, mely mintegy 16 kilométer távolságban volt. Lelkész feleségével és 2 leányával, Lénárt Gyula segédlelkész feleségével Debrowszky Mária tanítónővel, Asztalos Péter igazgató tanító feleségével és leányával, Agárdy Sándor tanító a Tisza jobb partjára mentek át, hogy ott várják meg az ellentámadást. Amikor azonban ott nyilvánvalóvá lett, hogy az úgynevezett „*tiszai arcvonalt*” csak üres propaganda, s úgy a magyar, mint a német seregrészek gyorsított menetben vonultak vissza Sárospatak irányában, lelkész elhatározta a visszatérést, ez azonban a nagy torlódás miatt a keskeny pontonhídon másnap reggel már lehetetlen volt. Ugyanabban az időpontban, október 22.-én vasárnap reggel ért el a harc Demecser községig, s nemsokára megjelentek a megszálló sereg előőrsei.

A beözönlő orosz lovasok elvitték a község minden valamire való lovát. Megszállásuk 4 napig tartott s ez idő alatt különösen a mindenütt felkutatott és megivott bor hatására gyakori volt a fosztogatás és a nőkkal való erőszakoskodás.

Október 25.-én magyar és német csapatok visszaszorították a betört ellenséges éket, amikor október 31.-én ismét kénytelenek voltak visszavonulni. Utánuk román csapatok szállták meg a községet, akik a még megmaradt lovakat és szekereket szedték össze, ezenkívül bort, élelmiszert, baromfit, sertést, s részükről is gyakran előfordult a ruhaneműek, használati tárgyak, órák elvitele s a nőkkal való erőszakoskodás. Az ellenséges megszállás első hullámai után viszonylagos nyugalom állt be a község életébe. Azonban a nagy anyagi romlás kedvetlenné tette az egész falut, amelyet fokozott az elszenvedett erkölcsi kár és megaláztatás érzése. Az emberek mind a mai napig állandó ingyenes robotba járnak a termények összegyűjtése és elszállítása ügyében. Kevés fogattal és egészen hitvány lóal-

lománnyal rendelkezve, a legnagyobb aggodalommal tekintenek a tavaszi mezei munkák felé. Pedig az őszi vetések legnagyobb része elmaradt.

Egyházközségünknek, s magának a községnek nagyobb kára sem emberéletben, sem anyagiakban nem esett. Csak az állomás épületéhez tartozó rak-tárakat gyújtották fel a kivonuló németek, míg a malom és keményítő gyárte-lep épen maradt. A harcok súlypontja ugyanis a szomszédos Székely és Berkesz irányában tolódott el. A németek az összes hidakat és átereszeket is felrobbantották. Egy idősebb hívünk, akinek a fia csendőr, fegyver utáni zaklatás következtében ide-gileg összeroppant és öngyilkos lett, név szerint Vass András. Egy másik, Sebők József, aki fiatalasszony leányát védte egy erőszakoskodó katona ellen, a lábába lövést kapott. A belső, lelki tragédiákról természetesen számot adni nem lehet. Általános vélemény azonban az, hogy ilyen nagy összeomlás nemzetünket a mohácsi vész óta nem érte.

A lelkési és esperesi irattár épen maradt, hasonlóképen az úrvacsorai és keresztelési edények és terítők is. A parókiális könyvtár több darabját és lelkész könyvtárának nagy részét a román katonák eltűzelték, vagy szétszórták.

November folyamán szállást adott a község mintegy 1300 dombrádi menekültnek, akiknek a Tisza melletti községét el kellett hagyniuk a harcok miatt.

Lelkész családjával Miskolcon várta be a megszállást s december 22.-én tért vissza. A gyülekezet örömmel és szeretettel fogadta s a saját helyzetének a javulását és szilárdulá-sát érezte meg a visszatérés lehetőségében és tényében.

A templom épületét, iskolákat a megszálló csapatok tiszteletben tartották és az isten-tiszteletek tartása elé akadályt nem gördítettek. Az időközi helyettesítést Kiss Pál gégényi lelkész, az esperesi teendőkre nézve Pethő Károly gyuláházi lelkész, egyházmegyei főjegy-ző látta el.

Az egyház kára: könyvtár, kerítések, tűzifa, ablaküvegek címén 2000 Pengő. Lelkész kára: 4 ló, 2 szekér, 1 kocsi, 1 üsző, 11 hízó, 33 süldő, 18 malac, 107 magyar hold föld csak-nem összes termése, könyvtár, paplan, óra, 2 hegedű, fürdőkád, könyvvállvány, 2 kisebb asztal, rádió, kerékpár, 1 tehén, 5 darab festmény, befőttek, konyhafelszerelések: 80.000 Pengő.

Demecser, 1945. február 1.

Kiss Lajos
református lelkész-esperes

Dombrád

1943. március 18. emlékezetes nap egyházi munkánk múlt évi történetében: ekkor zártuk be népfőiskolai tanfolyamunkat. Határpontot jelent ez a nap azért, mert akkor kezdőd-tek életünkben a nagyobb megpróbáltatások. A következő nap értesültünk, hogy a néme-tek megszállták az ország főbb pontjait. Ez a tény fokozott légi veszélyt jelentett, amit mi

szeptember 13.-tól éreztünk nagyobb mértékben. Mintegy tíz napon át minden este óvóhelyre vonult a lakosság, körülöttünk kigyulladtak a „Sztálini gyertyák”, a határban lesett 3 bomba. Maga a község szerencsére nem kapott támadást. Október 15.-én, vasárnap már nagyon feszült lelkiállapotban gyűltünk össze a templomba: közeledett hozzánk a harctér. Debrecen környékén folyt a nagy páncélos csata. Községünkbe menekült a Szatmárnémeti Királyi Főigazgatóság. Rengeteg menekülő család, köztük sok lelkész és tanító, menekült át a községünkön. Lelkész október 20.-án egy szekérrel családjával együtt szintén elindult a Tiszán át Sárospatakra. De csak a Tiszáig ment, nem volt képes elszakadni otthonától és gyülekezetétől, és visszatért. Október 22.-én a harcok miatt már nem lehetett istentiszteletet tartani, 23.-án, hétfőn reggel Pátroha felől bevonultak a községbe az orosz csapatok. Mintegy 400 fő lovas csapat. Két nap voltak bent. Ezalatt a község lakosai, különösen lelkész és családja, sokat szenvedtek, lelkésznek élete is veszélyben forgott, lakásából el kellett távoznia, ismerőseinél rejtőzködött el. Agyonlőtték az oroszok Balla Gy. József presbiter gazdát, ismeretlen egyének felakasztották Kirchmayer Gyulát és feleségét. Október 25.-én hajnalban az oroszok kivonultak és magyar csapatok jöttek be. Ezeknek parancsnoka a község lakosai közül hetet kivégeztetett azért, mert az oroszok bentléte alatt raboltak. 26.-án reggel istentiszteletet tartottunk, Balla Gy. Józsefet és Kirchmayer családot eltemettük. Még ennek a napnak délutánján lelkész és családja segédlelkéssel együtt elhagyták a falut és Cigándon keresztül Sárospatakra, onnan Miskolcra menekültek.

Magyar és német csapatok november 1.-ig voltak bent. Ekkor átmentek a Tiszán túlra. Községünket elfoglalták a harcoló román csapatok. A község teljesen a tűzvonalba került. A románok át akartak kelni a Tiszán, aminek azonban ellenállt a túlsó oldalon ott lévő magyar és német csapatok szövetsége. Emiatt a lakosságot a községből eltávolították. Mindenkinek menekülnie kellett. Demecser és Gégény községekben települtek le, s itt voltak hat héten át. Ezalatt a község lakosságának vagyona elpusztult. Házainak több részét gránáttalálat ért, állatállománya, ruhakészlete s az élelmiszerek közül a szalonna és zsír készlet legnagyobbbrészt megsemmisültek. Karácsony előtt mintegy két héttel visszatértek az üresen maradt házakba. Majd a románok átkeltek a Tiszán, mert Sátoraljaújhely felől közeledő oroszok visszaszorították a magyar és német csapatokat.

Lelkész családjával és segédlelkéssel együtt Miskolcon élték át a harcokat. Lelkésznek Judit nevű leánya balkarján gránátszilánktól megsebesült. A seb gyógyulása mintegy három hónapot vett igénybe. A Vörös Hadseregnek Miskolcra jövele után (december 3.) lelkész és segédlelkész hazaindultak. Segédlelkész december 20.-án, lelkész pedig január 5.-én érkezett haza Dombrádra. A gyülekezet tagjai mindkettőjüket örömmel és szeretettel fogadta.

Lelkészek távolléte alatt istentiszteletet a harcok miatt nem lehetett tartani. Advent harmadik vasárnapján kezdődött meg az istentisztelet, amikor Papp Kálmán Jenő tiszakanyári lelkész végezte azt. A kántori teendőket Márton Ella dombrádi lakos, demecseri tanítónő és Veress Zoltán helybeli tanító látták el. A harcok idején elhunytakat udvarokba, kertekbe temették el ideiglenesen, s a segédlelkész hazaérkezése után a csendesebb idők beálltával vették onnan fel és rendes szertartás elvégzésével a temetőkertbe helyezték nyugalomra. Ennek, s az általában véve nagy halandóságnak volt következménye, hogy segédlelkész hazaérkezé-

se után pár hétig minden nap temetett, néha kettőt is naponta. A tanítók közül Pataki Lajos, Dr. Balla Ferencné, Szekeres Dénes elmenekültek, Veress Zoltán és Veress Ilona csak a katonai kiürítés idején távoztak el, a többi tanító, Dr. Berecky Zsigmond, Bárány István, Márton József és Kézy György, katonai szolgálatot teljesítettek.

A rendes élet lassankint kezdett helyreállani, s vele együtt az egyház építő munkája is megkezdődött. Az istentiszteleten kívül az ifúsági összejöveteleket vasárnap délután és minden szerdán délután bibliakört tart a lelkész.

Az egyház veszteségei:

Templom: A torony felső részén több gránát találat esett. A torony ablakai. Egyik harang koronája eltört, egyikek az ütőjét kiszakították.

Templomnak 96 ablaküveg táblája kitörött.

Elveszttek: egy darab ezüst úrvacsorai tányér, egy darab ezüst keresztelési kancsó és tányér, 23 darab úrasztali abrosz.

Egyházi épületekben:

Lelkész lakon: négy ablak teljes üvegezése, egy darab írógép, 1 wertheim szekrény.

Iskolában: 25 ablak üvegezése, két tanterem padlózata, 3 darab kályha, 20 méter kályhacső, 25 méter csatorna levezető cső, 60 darab iskola pad, 6 darab a fal térkép, összes iskolai napló, két tantermet elválasztó fal, egy tornác oszlop, 4 darab selyem zászló, 16 öl felvágott tűzifa, 20 mázsa szén, 2000 liter boros hordó, 2000 liter bor.

Tanítói lakásokon: 200 méter deszka kerítés, 10 ablak üvegezése.

Harangozói lakon: 3 ablak üvegezése.

Egyházi irattárban: 1 darab anyakönyv: 1890-től 1896.-ig.

1 presbiteri jegyzőkönyv eleje és utolja.

Legrégebbi anyakönyvekből több lap.

1 darab lelkészi pénztári napló.

Az irattár anyagát szétszórták, most lévén rendezés alatt, hiányai még pontosan nem állapítható meg.

Dombrád, 1945. február 19.

Porzolt Ferenc
lelkipásztor

Tóth László
segédlelkész

Vajda Balázs
főgonárnok

Döge

A dögei református egyházközség helyi eseményeinek krónikája az itteni hadiesemények ideje alatt 1944. szeptember 1. - 1944. december 1.-ig.

Emberáldozatok: A még mindig teljes erejével dúló világháború, a dögei református egyházközségtől is követelt Isten akaratából áldozatokat. B. Jánvári Sándor 18 éves ifjú testvérünk gépfegyver golyónak a robbanásától halt meg október 23.-án. Király János 32 éves keresztyén testvérünk géppisztoly golyótól halt meg a tiszai fronton, Szabolcsveszmaraton november 1.-én. November 22.-én hazahozatván, itthon temettetett el. Vajda Károly 16 éves ifjú a november 10.-ei belövés alkalmával ágyúgolyó szilánkjától halt meg. Szónok Albert 67 éves keresztyén testvérünk szintén november 10.-én ágyúgolyó szilánkjától megsebesülvén, december 3.-án halt meg a kisvárdai kórházban, onnan hazahozatván december 5.-én temettetett el.

Így a dögei református egyházközség itthoni hősi hallottjainak száma összesen: 4

Istennek adunk hálát, hogy több emberáldozatot nem követelt tőlünk. A veszteségekért is Övé a dicsőség mindörökké. Isten akaratában nyugszik meg lelkünk most és minden időben.

Épületkárok: Egyházi épületeinkben is vannak kisebb károk. A nagy iskolában légnyomás következtében betört 5 ablaküveg. A második számú tanítói lakás udvarára ágyúgolyó esett, a lakásnak minden ablaküvege betört, a falak és az ablakpaletták a repeszdarabokból megrongálódtak, a légnyomás a padlást egy helyen felszakította. A lakás és az iskola ajtajáról a zárat leverték. Templomunkban Isten kegyelméből és oltalmából semmi kár nem esett, csupán egy ajtó feletti félköríves ablaktábla és két ablaküveg tört be. A lelkészi irodában és lakásban a villanykapcsolókat és konnektorokat a falból kiverték a villanydrótokat a lelkészi lakban levagdalták, a cserépkályha két ajtaját leverték és egy ajtóból a kilincset kivették. A lelkészi irodában az egyik iratszekrény egyik ajtaját baltával levágták és elvitték, a másik iratszekrényből öt keresztideszkát elvittek és egyik ajtajáról a zárat lefeszítették. Az épületkárok tehát más községek egyházi épületeinek a káraihoz és az itteni álló front nagy és tartós voltához (4 hét) viszonyítva aránylag elég csekély.

Kegyszerek, könyvtár, levéltár: Kegyszereink: úrvacsorai és keresztelő edények, úrasztali terítő, egyházi parókiális könyvek, anyakönyvek Isten jóvoltából és az egyház vezetőségének elővigyázatosságából mind megmaradtak és biztonságban vannak. Az egyházi levéltár az irodában szét volt hányva és aránylag kevés (5 %) semmisült meg belőle.

Egyházközségünk tagjainak egyéni sorsa: Különösebb sorsdöntő helyi esemény egyházközségünkkel kapcsolatosan nem történt.

Egyházunk tagjainak és tisztviselőinek eléggé kijutott a szenvedésekből és megpróbáltatásokból. Anyagi kára úgyszólván mindenkinek bőven van. De ennél sokkal súlyosabb volt a lelki próbatétel az állandó félelmek és rettegek következtében. Egynéhány egyháztagunknak testi bántalmazásban is volt része. Istennek Lelke és igéje adott erőt gyülekezetünk tagjainak mind a testi, mind a lelki szenvedések elhordozására.

Az egyházi munka helyreállítása: Egyházközségünkben október 18.-tól november 31.-ig az istentiszteletek tartása és az egyházi munka szünetelt, egyrészt azért, mert Barcza József lelkipásztor úr szabadságot kért és eltávozott, másrészt pedig azért, mert október 31.-től november 31.-ig itt volt a front. Hajdú Elemér vésztői segédlelkész, aki szeptember 20.-án szabadságot kért Gönczy Béla vésztői lelkipásztor Úrtól, hogy a szüleit itthon meglátogathassa és hadi események következtében már nem tudott visszamenni, október 30.-tól Dögeben tartózkodván testvéreinél, miután a front eltávolodott, elkezdte helyben az istentiszteletek végzését. Azóta (december 1.) megszakítás nélkül végzi a dögei református egyházközség vezetői és pásztori munkáját, amelyre december 15.-én esperes helyettes úrtól megbízást is kapott.

Az iskolai tanítás december elején újra megkezdődött. Mivel négy tanerőnk helyett most csak kettő van, (a kántortanítónk katona, egy tanítónőnk jelenleg Kisvárdán van állásban, mivel ott laknak a szülei és még nem tud kijönni) az iskolai tanítást két katolikus tanítóval együtt közös iskolában végezzük református tankönyvek alapján.

Iratanyagunk 5 %-a megsemmisült, (eltépték) 95 % épségben megvan. Egyéb értékek mind megvannak, biztonságba helyeztetek, az elvitt tárgyakat a legnagyobb részben visszahozattunk.

Isten megőrizvén életünket, egyházközségünkben minden munka a mai lehetőségek határai között tovább folyik. Néki adunk azért hálát és kérjük egyházi életünkre és munkánkra az Ő további segedelmét és áldását.

Döge, 1944. december 28.

*Hajdu Elemér
református helyettes lelkész*

Eperjeske

Alulírott eperjeskei református lelkipásztor egyházközségem részéről a következő veszteségeket jelenthetem, amelyeket az orosz katonaság megjelenése okozott egyházközségemnek.

Emberéletben a következő veszteségeink voltak: Nagy Ferenc (3 apró gyermek apja) és Hidi Mihály (felnőtt gyermekei vannak) 1944. november 4.-én, (mint egyháztagjainkat) az esteli órákban több lövéssel, sőt az előbbi késszúrással is megölték. Szombathy Imre lelkipásztort ugyanakkor kézigránáttal bal lábán súlyosam megsebesítettek. Csak Isten különös kegyelme az, hogy lelkipásztor a részeg garázda katonák áldozatává nem lett. Így is több mint 5 hétig feküdt sebeibe. Többeket ugyanakkor összeverték, de ezeket az ütlegetéseket Isten kegyelméből kiheverték.

Épületekben csak általános s itt-ott feltűnőbb rongálódások tapasztalhatók. A kántortanítói kerítést kidöntötték s helyébe ágyúállást építettek, csűrének deszka ajtaját s más deszka részeket elvittek. Egyébként kisebb rongáláson kívül épületeink kárt nem szenvedtek.

Klenódiiumokban veszteségeink az úrasztali varrotas bársony terítón kívül, amelyet elvittek, csekélyek. A lelkési szószék bársony terítőjének egy részét is leszakították.

Egyéb értékekben egyházközségünk a következő kárt szenvedte. 350 Pengő iskolai pénzt megleltek és elvittek, a lelkési hivatal tiszta papírjait, borítékjait, tollhegyeit, ceruzáit stb. elvitték, a lelkési irattárt feldúlták és részben kihányták. Hasonlóképen az iskolai könyvtárt és irattárt is súlyosan megkárosították. Iskolai berendezéseink közül a táblákat, iskolai szekrényeket részben összetörték, iskolai padjaink közül sokat megrongáltak. Egy új iskolai szekrényt feltűzeltek. Tanítói lakásokból és iskolákból több kályhacső ugyanakkor eltűnt.

Az események leírása: 1944. október 18.-án kaptuk meg községünkben a kiűritési parancsot. Ez a parancs a lakosság eltávozását mindenkinek a tetszésére bízta, tehát községünkben nem volt kényszerkiűrités. A nevezett időponttól gyors egymásutánban zajlottak le az események. Magyar csapatattestek váltogatták egymást községünkben, (németek voltak,) amelyek átvonulóban lévén hosszabban nem tartózkodtak községünkben. A lakosság izgalma a front folytonos közeledése miatt tetőfokra hágott, különösen mikor a magyar tüzéség sok ágyút állított fel a község körül, hogy a Tisza túlsó partján az orosz hadsereg gyors előnyomulását akadályozza. Utolsó magyar csapat községünkben a Beregszász alól visszahúzódo hajdú ezred volt. Miután ezek minden ellenállást feladva 1944. október 30.-án délután a még itt levő tüzerekkel együtt községünkből a Tisza zempléni oldalára távoztak, 1944. október 31.-én az orosz katonaság puskalövés nélkül bevonult Mándokra, onnan községünkbe, illetőleg környékünkre. Mindamellott községünkben 1944. november 5.-ig nem szállásolta be magát orosz katonaság, tehát Nagy Ferenc és Hidi Mihály halálát és lelkipásztor sebesülését a Mándok községből kijáró részeg garázda katonák okozták. 1944. november 5.-én este azonban cirka 1600 ember, s több száz ló érkezett állandó szállásra községünkbe, akik egészen november 27.-ig, tehát 22 napig itt tanyáztak (községünk lakossága ez időben 1000-1100 lehetett). Az orosz katonák hosszú tartózkodása igen súlyos anyagi veszteséget okozott községünknek, amelyet a folytonos robot még súlyosbított. Községünk lakossága megadással viselve sorsát az anyagi veszteségen kívül újabb személyi kárt ez időtől kezdve nem szenvedett.

A folytonos robot, a megmaradt fogatok és emberek folytonos igénybevétele olyan súlyos volt továbbra is, hogy például karácsony első napján hajnali fél négykor dobszó vert fel, amely a lakosság összes férfi tagjait 16. évtől 80. évig a záhonyi híd építéséhez azonnali munkára rendelt ki. Ez a rendelkezés meg is látszott az úrvacsorázók számán. A szokásos 120-140 férfi létszám helyett ez alkalommal néhány aggastyán és fiú, összesen 18-an vettek úrvacsorát a férfi nemen levők közül. Hasonlóan újesztendőben is a teljesítendő robot miatt kevesen voltak a férfiak templomban. Ez a helyzet január második felétől fokozatosan enyhült.

Részben a front közelsége, részben az orosz katonaság nagy tömege miatt 1944. október 22.-től december 3.-ig harangszó nem volt. 1944. október 29.-én (vasárnap) az istentiszteletet harangszó nélkül végeztem. Az orosz katonaság nagy létszáma, de főleg súlyos sebesülésem miatt 1944. október 29.-től december 3.-ig istentiszteletet nem tartottam, s ez idő alatt megölt, már nevezett Nagy Ferenc és Hidi Mihály keresztyén testvérünket,

valamint a késő öregségében elhunyt özv. Varga Bálintné harang és énekszó, lelkészi és kántori szolgálat nélkül teljesen csendben hantolták el hozzátartozói. 1944. december 3.-án, minthogy már sebeim gyógyulóban voltak s lábra tudtam állani, s az orosz katonaság is eltávozott községünkől a templomi istentiszteletet haragszóval megkezdettem.

Községünk határában harci cselekmény nem volt, s így e miatt községünk és egyházunk külön kárt nem szenvedett.

Azokról a symptomákról, melyek az orosz hadsereg megjelenését a lakosság körében megelőzték és követték, szólni nem kívánok, mert ezek majdnem mindenütt egyformák voltak.

Jelentésem tudomásul vételét azzal a tiszteletteljes megjegyzéssel kérem, hogy én a Püspök Úr egyetlen körlevelét sem vettem kézhez a múlt év szeptember havától, tehát ha jelentésem hiányos az nem az én hanyagságomnak tudható be.

Mély tisztelettel vagyok,

Eperjeske, 1945. február 9.

Szombathy Imre
református lelkipásztor

Fényeslitke

Az orosz megszállás községünkben az 1944. október 31.-én délután 3 órakor történt meg. Községünkben a vezető intelligencia közül senki nem menekült el csak a postamester családjával. Itthon maradt a két református és római katolikus lelkipásztor, községi jegyzők, a református és róm. katolikus tanítók, orvos, patikus, állomásfőnök, mindnyájan családjakkal. Minek leírnom a sok szenvedést, megpróbáltatást, a sok veszteséget és kárvallást, amely egy ilyen megszállással jár, a jó Isten adott erőt azoknak mindez ideig való elhordozására. Dicséret és hála legyen az Ő szent nevének. Istené legyen a hála, községünket, református egyházunkat, templomunkat, iskolánkat, lelkész és tanítói lakásainkat, épületeinket ágyú vagy bombakárosodás nem érte, dacára annak, hogy községünk területe, határa, egész az 5 kilométerre folyó Tiszáig harci front volt, mintegy 6 héten keresztül a harcba vetett csapatok itt vonultak át udvarainkon, kertjeinken keresztül a Tisza folyó töltéséig, ahol éjjel-nappal heves ágyúzások és heves harcok voltak. Nehezítette a községi lakosok helyzetét a nagy szőlőtermés a nagy bor bőség, a község majdnem valamennyi lakosának több-kevesebb szőlőterülete van, csaknem valamennyi lakóház tornácán 8-10 hordó bor állott, sokan később kiöntögették a hordók tartalmát. Sajnos emberáldozat is sok 6-7 esetben. Kötél István 45 éves tisztöltés őr, István nevű 20 éves fiával, akinek lakóháza a Tisza partján volt, lövés által halt meg. 6 hétig voltak házuk udvarán elföldelve és csak azután lehetett a falu temetőjében elhantolni! Dancs Béla 20 éves hentessegéd lövés által halt meg. Szől. Gyüre Balázs 30 éves családos ember lövés által halt meg, Hrabovszki István máv segéd tiszt golyó által. Kötél Béniné, Kovács Lila asszony az izgalmaktól szívbé-

nulásba halt meg. Ismeretlen, névtelen magyar honvéd katona oszlásnak indult holttestét 6 hét múlva lelték meg a szántó földeken.

Református egyházunkban, mint írtam, nagyobb károsodás nem volt, úrasztali, keresztelési edényeink anyakönyveink mind megvannak, levéltáraink azok bizony szét lettek hányva, dülva éjszakára, éjjel a szoba ablakon ismeretlen tettesek, sok mindent szétdúltak, a lelkészi család ruháit, fehérneműit, lábbelijét és sok mindent elvittek, s miután világító gyertyájuk elégett: a levéltári vívmányokat meggyújtva világítottak, sőt a paróchiális könyvekből is téptek ki lapokat világítás végett, a papírok hamuját a bádog mosdótálba tették, illetve gyűjtötték. Röviden ezektől számoltam be a körlevél kérdéseire. A jó Isten óvja, védje továbbra is és nagyobb veszedelemtől mentse meg szegény hazánkat egyházunkat, s hozza el mielőbb a békesség napját. Ámen.

Fényeslitke, 1945. április 24.

Cseh Zoltán
református lelképásztor

Gemzse

A román és orosz hadak Gemzsére és Gemzsén át lett vonulásáról, és ezt megelőző és követő állapotokról különös tekintettel az egyházi és gyülekezeti helyzetre:

Gemzse község a Kisvárdra és Vásárosnamény közötti útszakaszon fekszik, egyiktől 14, másiktól 10 kilométerre. Az út kövezett és a legrövidebb az említett két hely között. Innen lett az, hogy mitől kezdve a harcok Erdélyben megkezdődtek, az az útvonal igen forgalmas lett. Az erdélyi harcokról különböző hírek érkeztek. Több rossz, mint jó, s valóknak a rosszak bizonyultak. Az ágyúszó mind közelebből-közelebből hallatszott. Falunkban mind sűrűbben és tömegesebben jelentek meg és vettek szállást a német katonák és harci alakulatok. A román és orosz kegyetlenkedésről egyre-másra érkeztek a rémhírek. Különösen a lelkészekkel kapcsolatban: a kapufélfára akasztják, a templomfalára feszítik stb. A menekülők növekvő karavánja, vonult át a községen éjjel és nappal. A lakosság izgalma folyton nőtt. Úgy október utolsó harmadában falunkat is elérte a magyar és német hadak özönlő visszavonulása. Gyalogosoktól, lovasoktól, autósoktól, gépkocsiktól, ágyuktól zsúfolt volt az út, s a menekülők fogatai tolongtak mindenütt. Az irány a Tisza volt. A cél ezen átjutni Dombrád és Cigánd között. Október 22.-én történt, hogy egy orosz ék Nyíregyháza felől befutott Kisvárdára s a fentiek útjába vágott úgy, hogy ezek pánikszerűen özönlöttek visszafelé. Október utolsó hetében magyar és német csapatok Gemzsén át, kelet és nyugat irányban frontot vettek fel. Gemzse úgy hosszúságban, mint szélességben a front közepébe esett. Tanácsolták, hogy a lakosság húzódjék el óvóhelyekre. Hozzám pedig eljutott a német tiszteknek ilyen sajnálkozása: „*Kár, hogy itt maradt, mert fel fogják akasztani.*”

Október 29.-én úgy estennen belöttek Ilk felől községünkbe. A lakosság elrejtőzött pincékbe, bunkerokba, óvóhelyekre. Az éjszaka csendben telt el. Másnap, október 30.-án reggel

megkezdődött az ítélet. Innen és ide, észak dél irányban elkezdődött a tüzelés. Rengett a föld, zengett az ég, csengett, bongott a légitér. Agyú, akna, golyószóró, gépfegyver együtt működtek, s a pokoli muzsikában egyszer is, másszor is, innen is, onnan is a levegőből belevegyült a repülőgépek bugása és csatazaja. Cserepek, palák csörömpölő zaja jelezte, hogy záporként hullik reánk a tüzeső. Mikor egy szünetben a pincéből felmentem, ahogy szétnéztem, látom, hogy a paróhiánk tetején, a délnyugati sarkon nagy baj történt. Találat érte. Nagy úr tátongott a nevezett helyen. Mire ismét este lett a román katonák és ideges gyorsasággal futkároztak szét a faluba, hogy hol vannak a németek?

Éppen akkor is fenn voltam, amikor több szuronyos román katona felsietett az udvarra. Találkoztunk: „Hol a német?” kérdezte. „Nincs itt német!” feleltem. Újra lementem, mert a fegyverek még szóltak, de nemsokára arra lettem figyelmes, hogy a lakáson zörgetnek, a tornácon járnak, majd zuhé, csörömpöl az üveg, beömlik valami. Felmegyek, a bejárati üvegajtó üvegét zúztak be minden keretestől együtt. A lakásban román katonák. Előzöltek mindent, mint hernyó a fát. Jöttek-mentek. Egyik almát, másik süteményt evett, a harmadik diót tört, negyedik flótázott. Bort kértek. Kaptak s így mulattak. Velük voltam. A vezetőjük civilben tanító volt. Jó! érezte magát. Ide adta noteszát, hogy írjak bel valamit. Ő is irt nekem egy levelet, de azért azt megtette, hogy társa intésére elhívott engem a lakás másik helyére, hogy a társaság zabrálhasson. Sok mindent elvittek. Az egész faluban ezt csinálták, sőt női sikoly is hallatszott az estén.

Reggel lett. Megérkeztek a román hadak. Házban, padon, magtárakban, istállóban, színben, csűrben, udvaron, szérún, kertben jöttek-mentek, kutattak, kerestek Minden lovat, szekeret, kocsit, hámot, zabot, árpát és mindent, ami csak nekik tetszett összeszedték. Azt lehetett megállapítani, hogy szabadrablásuk volt.

Két-három nap múlva ezután megérkeztek az oroszok. Ugyanazt csinálták, amit a románok. Mindenütt, még a gyufásskatulyákban is partizánt kerestek. Ez ürügy alatt mindent felhánytak, kihajigáltak, s tetszésük szerint elvittek. Így vitték el a palástomat, felső és alsó ruhákat, zsebórát, borotvát, nagyítót, az egyházi-pénztárból 70 pengőt, és még most sem tudom, hogy mi mindent.

Az nem mondható, sem az oroszra, sem a románra, hogy általában mindnyájan harácsolnak, sőt voltak közöttük igen nemes lelkű és tisztességtudó egyének is, akik elítéltek, és meg is akadályozták a túlkapásokat, zabrálásokat, részvételt voltak, s igyekeztek jót tenni a károkat. Azt lehet mondani, hogy a propaganda vadhíreit tekintve kellemesen csalódtunk. Körülbelül négy hétig nem volt sem éjjelünk, sem nappalunk, amíg a front a Tiszánál állott. Itt mentek át jórészen, vagy talán egészen, az utánpótlást szállító magyar tehenes fogatok, Akiket itt ért az este, itt maradtak éjjelre, de sokszor két-három napot is.

Azután állandóan jöttek, mentek a lógó katonák. Itt, mint kisebb helyen, megbújtak. Elhúzódtak a félreesőbb helyekre. Éjszaka aztán előjöttek, s nem egyszer családokat, sőt utcákat megzavartak. Nőt, szeszes italt kerestek. Történtek betörések. Nagy hiba volt, hogy sok környékbeli szeszgyárban ott volt a szesz, vagy ha elengedték a lakosság vitte szét, így sok háznál volt szesz, s a szeszért harácsolt holmit vettek. De legszomorúbb tapasztalatom az, hogy a legnagyobb rablást a civil magyar lakosság csinálta. Mint mondják, hogy a farkas örvével a kutya is eljár, úgy fájdalom, nagyon sok magyar felhasználta az alkalmat s

harácsol, betört, lopott, fosztogatott azzal, hogy úgy is az oroszra és románra gondolják. Így hordták el az egyháznak, vagyis az iskolának vagy 70-80 q felvágott száraz akác fáját. Megkezdte és hordta a katonaság, s vele együtt sok itteni. Kisebb kár esett még az iskola taneszközeiben s szemléltető képeiben. Nagyobb kár a lelkészlaknak a már említett betörése. A lövedék gránát volt. A tető említett délnyugati részén az élszarufán robbant, ezt kettészakította. A palatetőn, mintegy négy méter nagyságú rést hagyott, mely körül széles sávban lehulltak, vagy elmozdultak a palalapok s közelebb és távolabb a szét pattanó szilánkok nagyon sok kisebb-nagyobb rést ütöttek. Szilánkok voltak a padláson és a szobában is.

Egy ruhásszekrény felső és alsó lapját is átütötte a szilánk, egy kép üvegét összetörte, egy függönnyt megpörkölt és megszaggatott. A csata alatt a lelkészlak ablakai nyitva voltak, így csak egy ablaknak tört össze az üvege. Említettem, hogy bejövetelkor a románok bezúzták a bejárati üvegajtót. A kasszából egy orosz katona elvitt mintegy 70 pengőt. Az Egyház részéről anyagi egyebekben károsodás nem volt.

Szombathy Károly kántortanítót még 1942 nyarán behívták katonai szolgálatra. Felelése a másik tanító elmenekült Gemzséről ült a harmadik faluba, Papp községbe, honnan december folyamán tért vissza s a tanítást megkezdte.

Az egyházi és hitélet tevékenység nem szakadt meg az egyházban, egy pillanatra sem. Október 31.-ét kivéve, amikor a román hadak bevonulása megkezdődött, minden egyes alkalommal megtartottuk az isteni tiszteleteket. Keresztelések, esketések, temetések szintén megtartattak. Egyház és iskolai közigazgatási teendők végeztek. Konfirmációi oktatás folyik. Vasárnapi iskola tartatik. Egyházi gyülekezeti munka szünetel, részint anyagi okokból, fűtés, világítás híján, másrészt lelki okokból. Nők nem hajlandók összegyülekezni, férfiak, ha itthon vannak is nem hajlandók családjukat elhagyni.

Nagy lecke. Vajha használna és lenne a magyar Krisztusibb Keresztyén, de az úgy látom, hogy csak utópia. De nem! Hisszük... Higyünk... Úgy lesz...

Kimutatás az átvonulás alkalmával szenvedett egyházi háborús károkról

Lelkészlak tető, tetőnek romlása gránát lövéstől 1000 Pengő

Lelkészlakon ajtók, ablakok 100 Pengő

Iskolai tűzifa 400 Pengő

Iskolai eszközök 100 Pengő

Kézpénz 70 Pengő

Összesen: 1670 (arany) Pengő

A kár mostani Pengőben most már többszöröse ennek.

Gemze, 1945. január

Kriston Antal
református lelkipásztor

Gégény

Lelkész jelenti, hogy a háborús megszállás folytán a gégényi református egyházat is tetemes károsodás érte. Október 31.-én délután 1 és 3 óra között Gégény is tűz alá került. Román lovasok vonultak át a falun, s ezekre a visszavonuló magyar utóvéd rálőtt gépfegyverrel, kézfegyverrel és kis csimbum ágyúval, mire élénk tűzharc keletkezett a faluban. A lovasok visszafordultak s román gyalogosok nyomultak előre s haladtak át a falun az észak felé visszavonuló magyar utóvéd vissza vetése végett. Több aknavetőt is leállítottak s ezekkel lőtték a honvédeket, akik visszalóttak rájuk kis ágyúval. Így találta a tornyunkat több kis ágyúgolyó. A torony sisakját 4 és a toronyfalat 9 teli találat érte. Különösen a sisak bádoggal sérült tetemesen. A harangból csupán egy darab esett ki, mintegy 5 cm átmérőjű helyen belülről. Az órának semmi baja nem történt. A torony rendbehozása circa 20000 Pengőből telhetik ki. November 2.-én hajnalban nagy román csapat vonult át a községen Dombrád felé, amely azonban elsején estére visszavonult Gégénybe és itt letáborozott a házaknál. Kb. 6-8 ezer főre tehető. Ez itt volt circa 3 hétig, de a fele egy hét múlva elvonult Kótaj felé. Ez alatt az idő alatt igen súlyos kár érte az egyházat. A Berencsi Béla tantermébe és lakásába valamint a Vargáné iskolájába lovakat kötöttek be tiltakozásunk ellenére. Eltűzeltek 84 darab iskolapadot, melynek értéke ma a 120 Pengővel 10.080 Pengő. Janka iskolájában feltörték a 3 szekrényt és a tartalmát kihányták a trágyára, ahonnan 30 darab ifjúsági könyvet sikerült csak megmenteni. Az elveszett könyvek értéke 67 kötet 150 Pengő. A tanítói könyvtár teljesen megsemmisült 380 kötet 939.07 Pengő értékben az iskolai szerelvényekkel együtt. Az anyakönyveket a lelkesi irodában sikerült megmenteni az osztálykönyvekkel együtt, melyeket ott ládában a lelkes megőrzött. Csupán csak az 1944/45. évi iskolai beíratási napló veszett el. Elveszték a térképek is 200 Pengő értékben több történelmi képpel. A padonjáró ajtó 100 Pengő értékben elveszett. A fűskamara, a sertésól, kerítés megrongáltatott 2000 Pengő értékben, Jankánál. Ugyanott a W.C. tetemes rongálást szenvedett. Az előfala feltűzelteztett. Az ajtók letördelve. Kár 1000 Pengő. A Vargáné iskolájában 4 ablak teljesen megsemmisült. Értéke 2000 Pengő. A szekrényekből elvittek 500 darab vonalas, 300 darab kockás irkát, 42 szál ceruzát, 10 ív itatóst, 2 ½ l tintát, 2 doboz fehér és 2 doboz színes krétát, az összes vezérkönyvet, tananyag beosztást, órarendet, az 1944/45. évi naplót. Értéke ezeknek 200 Pengő.

Tetemesen meg lettek rongálva a Berencsi-féle új iskola ablakai, ajtó, padlója, kályhája és fűskamrája, valamint a W.C.-je. Ezeknek helyre állítása 5000 Pengő. A padlók annyira át vannak itatva a trágyalével, hogy azokat ki kell hányatni és a homokot is legalább egy fél méterre kicserélni. A két iskolánál ennek keresztül vitele a mai árak mellett 10.000 Pengőbe kerülne. A megszállók elpusztítottak 220 méter kerítést, melyet részint, feltűzeltek, részint egyéb célra felhasználtak.

Ennek helyre állítása 5000 Pengő. Az egyház kasszáját, mely a gondnoknál állott, a tűzharc alatt a románok kirabolták és elvitték a pénzkészletet 4428.72 Pengőt. Maga a lelkes is súlyos károkat szenvedett egyénileg. Az első 4 napon át a pincében húzódott meg

a családdal. Oda menekült a tűzharc elől 4 család, úgy hogy a pincében 31-en húzódtak meg. Az első éjjel a lakást 4 román katona feldúlta. Ruhaneműt vittek el circa 5000 Pengő értékben, felégették 10 szekér szénát, megittak a megszállók 700 liter bort, elvittek 2 lovat és 3 pár lószerszámot s a kocsinak 4 kerekét. Ezen kívül apróbb tárgyakat, edényeket, mintegy összesen 15000 Pengő kárt szenvedett. A paróchián egy hétnél tovább, több mint 10 román katona tartózkodott, majd az egyik csapat elvonulása után további 10 napig még 4 román katona. Az udvaron 6 szekér táborozott 18 lóval és 6 emberre. Az Emődy-féle iskola kertjében 16 szekér 9 lóval. Alig volt udvar a faluban, ahol legalább 2-3 szekér nem állott volna a megszállás első hetében és második-harmadik hetében is minden második udvaron. Ily körülmények közt nem csoda, ha községünk lakossága sokat szenvedett. Ehhez járult még, hogy Dombrádot katonailag a románok kiürítették és mintegy 1750 dombrádi menekültet fogadott be a község lakossága, mintegy 1 hónapig. A csapatok elvonulása után csupán 1 orosz hadnagy és 2 katonája maradt itt, akik a rekvirálást intézték. Nem tartozik ide, de azért megemlíti a lelkész, hogy minden lovat elvittek a községből s helyette itt hagytak kivergelt, agyonhajszolt, főként apró muszka lovakat. Elvittek 123 tehenet, 75 hízott sertést. Elpusztítottak rengeteg baromfit és valamennyi bort, ami általánosan ismeretes is. Lelkész tudtával a lakosság egyéb irányú erőszakosság, bántalmazás nem történt, asszonyainkkal és leányainkkal tisztességesen viselkedtek a megszálló katonák. Pár elvetemült nő azonban itt is akadt, aki kereste a megszállókkal való intimebb kapcsolatokat. Az istentisztelet pár súlyosabb napot leszámítva rendszeren megtartatott.

Presbitérium sajnálattal és magyar bánattal veszi tudomásul lelkész jelentését s megállapítja az elszenvedett károsodást, melyet az egyháznál 70000 Pengőre, s lelkésznel 15000 Pengőre becsül. Egyben az anyagi károsodás dacára örömmel állapítja meg, hogy a súlyos és megrendítő helyzetben erkölcsiekben lényeges kár nem esett. S pár legsúlyosabb napot kivéve a harang rendes időben minden hétköznapon és vasárnap hívogatta a híveket a templomba, ahol az Ige bátran hirdtetett a krisztusi szeretet és békesség szellemében. Presbitérium az elszenvedett károsodások megtérítését az Isten kegyelmére bízta, melyben rendületlen hittel bízik ezek után is. Aki megaláz, az fel is magasztalhat, feljebb mintsem kérjük, vagy elgondoljuk is.

Gégény, 1945. január 25.

Kész Pál
egyházi jegyző helyettes

Szilágyi Lajos
főgondnok

Kiss Pál
református lelkész

Gyulaháza

A fájdalmak préselte könnycsepp vagy felnagyítja vagy homályossá teszi a tényeket. A félelmeiktől meggyötört lélek szava pedig rendesen jajj szó, ha a rettegetés ugyan némává nem teszi. Olyan három hónap áll, Isten különösen hálált kegyelméből, a hátunk mögött, amelyekből riadt szemek görcsösen imára kulcsolt kezek vagy nem egyszer átkok süvitenek az égre. Hat éve beszélünk a háborúról, de a mi háborúnk csak ezzel a három hónappal kezdődött el. A kertjeinkben bömbölő ágyúk, sístergő aknák, futkosó katonák, sebesültek és halottak... ez a mi háborúnk.

1944. szeptember havában kezdődött. Szeptember közepén érkeztek meg az Erdélyből menekült magyarok tízezrei. Szeptember 23.-án feleségemmel együtt Nyírkarászban az állomáson találkoztunk velük először. Élelmiszert vittünk és szívünk szerinti jó szót. Ettől kezdve szinte naponként felkerestük őket 27.-éig amikor az első szállítmány községünkbe is elérkezett. Megkezdődött a vagonból való kitelepítés. Az egész község kitérte nemcsak a lakását, hanem a szívét is a háború áldozatai előtt. Ki gondolt volna még akkor arra, hogy reánk is ez a sors vár. Bár a hatóság amaz intézkedése, hogy a Tisza vonalától 25 kilométerre jobbra és balra fekvő községekbe menekülteket nem kell elhelyezni sokat engedett sejtetni a tervezett hadműveletekről.

Községünkben 750 menekült nyert elhelyezést. Jórészt Maros-Torda megyéből. Hozzánk Szépkényerúszentmártonból menekült hűgomon és családján kívül Káli Dénes szovátai lelkipásztor érkezett feleségével együtt. Ez időtől kezdve a bizonytalanság érzése nehezedett reánk, hiába próbáltuk magunkat erősíteni azzal a gondolattal, hogy a menekültek ide telepítése nyilvánvalóvá teszi vidékünk biztonságos voltát. Hiszen nem telepítették volna akkor ide szegény földönfutó magyar testvéreinket.

Az események lélegzetelállító gyorsasággal peregtek. Megjelentek műútjainkon a közelebbi vidékek, Szatmár, Máramaros, menekültjeinek karavánjai. Végeláthatatlan sorokban jöttek a különböző állami intézmények, csendőrség, rendőrség, menekülő csapatai, német és magyar katonaság vonatosztagei, mint a közlgő fergeteg előhírnökei. Nyugtalanágunkat fokozta a közigazgatási hatóságainknak a hivatalok menekítésére kiadott rendelkezése. Leventék permanenciában való tartása, a községünkben felállított légvédelmi figyelőőrs csomagolása és az érkező sok-sok rémhír, amelyik a hadiesemények által elért vidékek szenvedéseiről érkezett hozzánk ellenőrizhetetlenül.

Több ízben benn voltam ezekben a napokban a kisvárdai katonai parancsnokságnál, ahol mindjobban gomolygott a jövő menő katonák, különböző katonai felszereléseket, utánpótlásokat szállító tehérgépkocsik tömege. Mindenütt menekülésre készülő emberek, akik egymást biztatgatták a menekülésre azzal a biztos értesüléssel, hogy a Tiszántúl biztonság vár mindenkire, mert csak a Tiszáig adják fel országunk e részét. Ez a senki által meg nem cáfolt de mindenki által erősítgetett hír a menekülés végromlásába döntött igen sok e vidéki család.

Magam és családom sem vonhatta ki magát ezeknek hatása alól. Sok imádkozásban kerestük feleségemmel együtt Istennek akaratát és sorsunkra irányuló döntését. Hiába. Egyik pillanatban úgy éreztük küld bennünket Isten, de a másik pillanatban rájöttünk, hogy az Isten szavának tulajdonított szó csak a mi féltő és rettegő szívünk szava.

Hihetetlen gyötrődések után szántuk rá magunkat, hogy a közelgő veszedelmek elől családomat vagy Gejőcbe feleségem édes anyjához, vagy az e napokban nekünk meghálálhatatlan szeretetét megmutató Veresváry László alezredes családjához Várgedére (Borsod megye) menekítem, abban a meggyőződésben, hogy a Tisza vonalán túl biztonságban lesznek. Én csak akkor mennék utánuk, amikor erre a végszükség kényszerít. Közben szakadatlanul ömlött, nőtt a menekülők áradata.

Így fogtunk hozzá könnyezve, mindenkitől búcsúzokva a csomagoláshoz. Míg feleségem legnélkülözhetetlenebb ruhaneműeket és élelmiszereket, addig én az egyház irattárát, klenódiáimait, anyakönyveit. Hogy pedig pánikot ne keltsen elutazásunk (szándékom volt családomat elkísérni) presbitérium előtt feltártam szándékomat és tanácsukat kértem. Itt is köszönöm, hogy szeretettel értették meg elhatározásomat, annyival is inkább, mert ígéretet tettem a visszatérésre. Tájékoztattam a presbitériumot minden, az egyház értékei megőrzésére tett intézkedésemről. Közöltem az egyház ügyeinek, pénzeinek elrendezését s utána elbúcsúzkodtam arra az esetre, ha be nem látható események beállta visszatérésben gátolna.

Október 14.-én két gyermekemmel, feleségemmel Szabolcsveresmartra Vigh Bertalan földbirtokoshoz mentünk Veresváry László családjával együtt azzal, hogy október 15.-én, mi az alezredes úrral visszatérünk Gyulaházára, én istentiszteletet végezni, az alezredes úr: gazdaságába intézkedéseket tenni. Így is történt. Október 15.-én reggel 8 órakor családjainkat Veresmarton hagyva mi már Gyulaházán voltunk azzal az elhatározással, hogy délután dolgaink végeztével visszamegyünk és 16. Deo volente! Átmegyünk a Tiszán.

Így is történt. Én vasárnap lévén elvégeztem az istentiszteletet és délután az alezredes úrral kocsira ültünk, hogy családjainkhoz visszatérve másnap a menekülés, illetve a menekítés keserves útján elinduljunk. Isten azonban most már félreérthetetlenül kijelentette nekem akaratát. Kisvárdára érkezve a katonai parancsnokság előtt megállottunk. Az alezredes úrnak lett ott a parancsnokkal valami elintézni valója. Én a kocsin kint maradtam. Hirtelen feltárult a parancsnok ablaka és az alezredes úr behívott. Ott hallgattam meg egész sereg tiszt társaságában a Főméltóságú Kormányzó úrnak a nemzethez intézett szövegét, amiben Isten világosan megmutatta nekem azt, amit október 13.-i ígében (I. Mózes 31:28) a menekülést eldöntő nap után nem akartam megérteni és nem tudtam megérteni. Isten megmutatta nekem, hogy a Tiszántúl nem ment meg engem és családomat attól a sorstól, ami engem a háború borzalmaival szembeállít. Egy percig sem volt tovább kétséges mit kell tennem. Még az nap este, szemben a menekülők áradatával, családommal együtt visszatértem Gyulaházára, hogy Isten akaratából részemé tett kereszt alá hajtsam életem.

Az alezredes úr családjával együtt azonban tovább ment. Neki mennie kellett, mert ő tulajdonképpen csak költözködött. Őt, mint a kormányzói udvari őrség újonnan kinevezett parancsnokát Budapesten várta a hivatása és nem mindennapi kötelessége.

Október 16.-án reggel jóformán csak néhány órányi távollét után szolgálataimnak egy percnyi szüneteltetése nélkül elkezdtem híveim egy részével együtt a keserű pohár eltávoztatásáért való könyörgés szakadatlan sorát, miközben Isten irgalmassága szakadatlanul erősített minket mindama testi és lelki szenvedés elbírhatására, amelyek végül Istennek érte hála, osztályrészünk lett.

Az ágyúdörgés pedig egyre közeledett. Néha-néha már tisztán hallható volt gépfegyverek kattogása is. Október 26.-án bűnbánati hetet hirdettem, azzal a szándékkal, hogy október 31.-én szokásosan kiosztom az úri szent vacsorát. Isten másként végzett. Október 29.-én délelőtt az oroszok betörték Nyírtasson Ajakon keresztül Kisvárdára és egészen Dombrádig nyomultak előre. Úgy látszott a magyar és német csapatok végzetes körbe zártak. Félelmetes lehetőségek vetették előre árnyékaikat. Le kellett mondanunk az október 31.-i úrvacsora osztásról. De hogy a benne közölt isteni kegyelem bizonyosságát megnyerjük, még az nap 22.-én délután most már egészen közletről zengő ágyúszótól kísérve ki osztottam azt. Kezünk remegett, könnyeink a kehelybe hullottak de Isten szent Lelke erőt adott nekünk.

Nem lehet elfelejteni azt a megbízást, azt a félelem nélküli hősiesség gesztust, amellyel a községünkön átvonuló német előőrsök, akik e napon érték el községünket, fogadták a bekerítések hírére. Anélkül, hogy egy percre megállottak volna mentek egyenesen Anarcs irányában az őket bezáró orosz gyűrű legközelebbi részének. Másnap aztán megkezdődött körülünk félkörben az az öldöklő tempójú ágyúzás, melynek végső eredményeként újra megnyílt észak irányában az elvonulás útja.

A németek utóvédje egy ezredes parancsnoksága alatt október 28.-án érkezett meg. Az ezredes tisztjeivel házunkban szállott meg. „*Berner*” felírású tábla került a külső feljáró elé. Megtudtam, hogy ez az ezredes neve.

Udvaron állott először egy, majd később több páncélos terepjáró autó. Mind meglepően jó karban és tisztán, mintha most hozták volna ki a kocsi színből. Szobámba telefont vezettek s az ezredes segédtisztjeivel innen irányította a Nyírmada és Gyulaháza között megkezdődött ütközetet és tett jelentést a Nyírtasson székelő magasabb parancsnokságnak.

A németek ágyúi, olyan 15 cm-ek, a Liphay parkjában voltak felállítva. Dörrenéseik miatt kénytelenek voltunk ablakainkat kinyitni. Gránátjaik süvítése tisztán hallható volt.

Október 30.-án teljes erejéből fellángolt a harc. Már nemcsak az ágyúk és aknavetők hangja, hanem a géppuskák és gyalogsági puskák ropogása is tisztán hallatszott.

A község lakosságának jó része földbevéjt veremkbe (bunker) húzódott és várta sorsának beteljesülését. Dél tájban egyszerre elhallgattak a német ágyúk. Csak később sejtettük miért. Úgy látszik jó eredménnyel végezték dolgaikat, mert két orosz repülőgép jelent meg felettük. Eredménytelenül. A néma ágyúk helyét nem tudták felfedezni. Alig mentek el, újra megkezdődött a pokoli koncert.

A déli órákban szekér állott meg a kapum előtt. Magyar katonák ültek rajta. Érdeklődésemre megtudtam, hogy szekerekün fekszik, holtan, Juhász István honvéd. A Bartha féle tanya közelében akna ölte meg. Némán fordultam be a lakásba palástomért. Juhász István, te hősi halt magyar, aki Papkeszi (Veszprém megye) talán nótás ajakkal indultál el és némán érkezted meg a gyulaházai akácok temetőbe, bocsásd meg nekünk, hogy koporsó

nélkül fektettünk abba a földbe, mely ápol s eltakar. Igazi katona temetés volt. Az ágyú olyan közelről ordított, hogy sok gyulaházai asszony, aki harctéren levő fiát is siratta, a messze idegenben talán épen fiára gondoló édes anyát akarta helyettesíteni a végtisztes-ségtételt, ijedten menekült a temetőből. Valóban félelmetes volt mindaz, ami a nyitott sír körül tombolt. Mindnyájan zokogtunk, és nem tudtuk kit siratunk jobban: a halottat, aki a legnyugodtabb volt már köztünk, a messze távolban élő édesanyát é, akinek szent hely lett a gyulaházai temető, vagy magunkat é, akikre előre vetette rőt árnyát a testi és lelki szenvedés fekete csillaga.

Már elföldeltük Juhász Istvánt, ezt a remekbe szabott veszprémi 23 éves magyar hőst, amikor fej cédulájáról megtudtam, hogy római katolikus volt. Soha se éreztem magamhoz ilyen közel a katolikusokat.

Közben Szabolcsbáka felől egyre jöttek a német kerékpárosok. Vidáman, de sárosan. Ami nekünk a végzet volt, nekik csak epizód abban a hat éves véres táncban, amibe úgy látszik soha sem fognak belefáradni. Kígyózó vonaluk úgy vonult el Nyírtass irányában, mint egy kiránduló kerékpáros csoport hosszú lánc.

Otthon ezalatt előállott a Berner ezredes terepjáró kocsija. A parancsnok a rajvonalba indult. Egy kicsit irigyeltem, mert nagy kíváncsiság gyötört. El sem tudtam képzelni háttárunkat gyilkos aknák, életükért küzdő emberek, gránátok hasította tölcsérek tömegével. Nem hittem, hogy ott, ahol én soha nem láttam mást, csak az élet diadalát a vetésben és aratásba, ott most a halál és gyűlölet arat. De csak egy percig éreztem ezt. Ahogy megláttam az ezredes délceg alakját, könnyű, szinte nyári ruhában, kis, fejét alig takaró sipkában, egyszerre végig futott hátamon a hideg. Az a gondolat, hogy úgy is lehet a rajvonalba menni, ahol nem nézik ám az arany gallért, vagy ha nézik annál rosszabb mint egy kis kikocsizásra, elvette a kedvemet a kíváncsiságtól.

Póz nélkül beült a kocsiba és nem jött vissza csak vagy három óra múlva. Eközben végignézte az egész vonalat. Felrobbant mellette sok száz akna, körül süvítette számtalan golyó s ő sofőrje elbeszélése szerint egy pálcával kezében egy-egy fa alatt megbeszélést tartott alantasaival, vagy távcsövezett.

Úgy jött haza, mint aki már kiszórakozta magát. Pedig később megtudtam ez alatt az idő alatt döntött a továbbvonulás nagy kérdéséről. Bámultam a fölénnyét, irigyeltem a nyugalalmát.

A késő délutáni órákban aztán valósággal zuhogtak az események. Román foglyokat hoztak, akik nem tudván, hogy még itt vannak a németek besétáltak a temető felől a Barkóczy udvarra, ahol a legnagyobb meglepetésükre tízójüket két néma katona elfogta. El sem tudom képzelni: hogy fogta el. A románoknál három golyószóró volt s azonkívül gyalogsági puská. A két németnél két pisztoly. Így is érkeztek fel az udvaromra. Azt hittem nagy kihallgatás lesz. Csalódtam. Az ezredes kijött. Tekintetre is alig méltatva őket csak annyit kérdezett a tolmács útján: ki a divízió parancsnok, aki velem szembe áll? Ahogy megmondták, az ezredes, ez a komoly ember egyszerre hahotára fakadt. Csodálkozásunkra elmondta, hogy az ellenség oldalán vele szemben álló csapatok parancsnokával a legbizalmasabb baráti viszonyban élt az orosz fronton, amikor a románok még a németekkel együtt küzdöttek az oroszok ellen.

Közben itt is ott is hallani lehetett a német utóvéd ágyúkat vontató gépek morgását. Míg a német oldalon csendesedett az ágyúk és puskák ropogása, addig a közeledő románok harci zaja egyre nőtt. Közben idegünket tépte, ablakunkat rázta az a rengeteg akna robbanás, amivel a vissza vonuló német csapatok műszaki részlege szakadatlanul robbantotta a vasúti síneket és a síneken álló teherkocsikat. Csak később, mikor elviharzott felettünk a front, láttuk, hogy milyen rombolásokat végeztek ezek az aknák.

Este nyolc óra tájban október 30.-án búcsút vett tőlünk az ezredes és kísérete. Az ezredes volt az utolsó, aki a vonalat elhagyta. Kapunkban állva várta meg a legutolsó motorbiciklis jelentőt, amelyiktől megtudta, hogy elment az utolsó német is. Autójába ült. Alig zúgott el kíséretével néhány per múlva hatalmas robbanás rázta meg az egész falut. Levegőbe röpült a műúton átépített betonhíd. A detonáció olyan nagy volt, hogy a robbantó töltet által vágott kráterbe a házunkat el lehetett volna helyezni.

Bár a német ezredes megnyugtatót, hogy feküdjünk le nyugodtan, mert a románok reggelnél hamarabb nem jönnek be a faluba, elvonulásuk után az egész család a bizonytalanság révületével gyülekezett össze és hallgatta most már a falu szélén ropogó géppuskák tüzét. Itt ott már a torkolat tüze is látszott.

Ahogy így tanakodtunk, egyszerre szokatlan morajra leszünk figyelmesek. Alig érünk az ablakhoz, hogy killessünk az éjszakába, máris utcai ajtóm előtt egész sereg embert látok, akik közül egy falunkbeli Kádár Imre bekialt: Nagytiszteletű úr, tessék a kaput kinyitni, mert ide fog szállani a román csapatok parancsnoka.

Alig hült meg a német ezredes helye a szalonunkban, ott ült helyén a román ezredes.

Az utca valósággal sistergett a beözönlő katonaságtól. Kezdetét vette a megszállás. Ő ki tudná elmondani mi minden történt ezen az október 31.-ére virradó éjszakán. Egyetlen udvar vagy ház nem volt, ahol katonaság ne ütötte volna fel tanyáját. Megkezdődött a hadieseményekkel járó hajléktalanság. Egyszerre elvesztett pillanatok alatt mindenki mindent. Semmi sem volt többé az övé. Minden a győzteseké. Házában csak megtűrt, portáján csak szolgál. Kigyúltak a tűzhelyek, vilyogtak a baromfiak. Megkezdődött a sütés, főzés. Megkezdődött az orgiának egy olyan fertelme, amire ha lenézett a Mindenható Isten: bánhatta, hogy embert teremtett.

Férfiainkat kihajtották a felrobbant híd helyreállításához, amihez a faanyagot ott veték ahol találták. Volt olyan udvar, ahonnan a kútágast vágták ki és vitték el cölöpnek.

Ez az éjszaka volt a legsötétebb: csak az emléke maradt sötétebb nála.

Istennek érte hála, házunkban azonban semmi atrocitás nem történt. A román ezredes és kísérete példászerű viselkedése enyhítette félelmünket. Mire vacsoráját megfőzték, bennünket az egész családot asztalához invitált, amit mi megköszönve elhárítottunk. Jó szerencse, hogy ezért nem neheztelt sőt kifejezésre juttatta, hogy amióta Magyarországon szállást kell vennie, ha van a helységben, csak református papnál veszi azt. Ennek okát azonban nem sikerült megtudni.

Ami ezután jött és három hétig tartott, annak krónikája és leírása inkább a hadfelszerelés szakkönyvébe való. Végelláthatatlan fogat sorok, tehergépkocsik, ökrök és bivalyok által vonatatott szekerek, kisebb nagyobb csoportokban hajtott állatok és minden, minden, ami egy háborúban az utánpótlást jelenti. De jelentette az egyszersmind mind-

ezeknek a teljes ellátását mindennel, amire szükség van. Széna, zab, csirke, liba, sertés, ló, szekér, kenyér, zsír, szalonna... jaj annak, akinek nincs. Így történt meg, hogy a második héten már nincs Gyulaházán egyetlen ló sem.

A történeti hűség kedvéért meg kell jegyeznem, hogy az én nagyon kedves fekete lovat a németek vezették ki az istállóból és vitték el. Talán bizony vendéglátásom szíveségének viszonzásaként?

A román ezredes másnap tovább ment ugyan, de kaptunk helyébe más vendégeket. Rendes orvosok szálltak hozzánk, akik mindnyájan kifogástalanul viselkedtek, csupán a teljes ellátást igényelték. Volt olyan délelőtt, amikor a feleségem egy délelőtt három ebédet főzött összesen tizenegy tyúkból. A tyúknak különösen nagy kelete volt. Nem egyszer megesett, hogy megállott a kapuba egy teher autó, a katona leszállott egy két tyúkot hóna alá kapva ment csak tovább.

Bármilyen szomorú és bármilyen terhes volt is azonban mindez, ez csak a hadiesemények és a front hozzánk érkezésének természetes velejárója. Házunk békessége csak akkor vállalt szüntelen való rettegéssé, amikor községünkbe elszórtan, kisebb csoportokba verődött orosz katonák érkeztek. Egy ilyen hat tagú, szekérral érkezett csoport, bár a legszívesebben fogadták őket, mindent felkínálva nekik, az első lakásban édes apámmal együtt lakó sógoromat feleségével és gyermekével együtt lakásából kiűzte, majd utóbb a magtár minden zárját feltörte és az ott lévő összes értékeket elvitte.

Volt olyan orosz vendégünk, aki harmadmagával éjszaka rontott reánk. Egy szempillantás alatt házamat végig nézte, majd spirituszt követelve, utóbb hozva, bennünket vacsora főzésre kényszerített vagy éppen spiritusz ivásra bízott. Feleségem egész bent tartózkodásuk idején az ágy alatt elbújva rettegett, mindig attól tartva, hogy engem, amiért pálinkájukat visszautasítottam bántani fognak. Ez volt a legborzasztóbb élményünk, rettenetesebb attól is, amikor hat illuminált orosz fegyvert szegezve rontott reánk és mivel nekik spirituszt adni nem tudtam, házamban lövöldözni kezdett. Ennek nyomát lakószobánk teteje őrzi.

Községemben eközben mind több és több leány és asszony tragédiája került nyilvánosságra. E miatt feleségem nagyon sokszor bujdosott és velünk együtt testben, lélekben nagyon sokat szenvedett. Asszonyaink és leányaink közül azonban ép úgy estek áldozatul oroszoknak, mint románoknak. Csak az volt a különbség, hogy a románok inkább a külsőségeken, míg az oroszok válogatás nélkül keresték áldozataikat.

Legyen áldott mindörökre Isten neve, hogy templomunk és egyházunk minden szent dolga minden atrocitástól megkíméltetett. Sőt a bevonulás utáni napon, október 31.-én, amikor egy román főhadnagy szakaszával templomunkban rádiót vagy német katonát keresett, ez a főhadnagy nem vette tőlem rossz néven, hogy a templomba szájába vett, s meggyújtani akart cigarettát szájából kivettem és kezébe adtam. Elmosolyodott kiment a templomból és ott rágyújtott. Köszönöm az én gondviselő Istenemnek, hogy ezért az eléggé meg nem gondolt, de az Ő szent házának szentségét őrizni akaró tettemért esetleg könnyen kijáró fenytől megóvott.

Községünkben egy halálos áldozata volt a megszállásnak. K. Molnár István sok gyermekes hívenél a berontott román katonák lányait követelték s lövöldözéseikkel halálo-

san megsebesítették római katolikus vallású anyósát, ki az ablakon menekülő nagyobb leányok útját igyekezett biztosítani. Sérülésébe belehalt. Római katolikus szertartással, de harangszó nélkül temette el a községünkben tartózkodó menekült római katolikus lelkész. Meg kell jegyezni, hogy a harangozás nem volt tiltva, de nem volt ember, aki házát hagyva a harang meghúzására vállalkozott volna.

Három hétig tartott különösképpen megpróbáltatásaink súlyos része. Ez idő alatt nem volt nap, hogy sertéseinket, termelvényeinket, különösképpen zabot, babot, tojást, baromfit ne kellett volna rendelkezésre bocsátani. Szinte kétségbeesve kellett arra gondolnunk, mi lesz, ha már nem lesz mit adni és makacsságnak veszik a „nincs” szavát? Keserű emlékünknél, amíg élünk mindig, hogy voltak menekült családok, akik úgy a románokkal, mint az oroszokkal közös háztartásra léptek és nemcsak a katonákat küldötték reánk az általuk megnevezett élelmiszerek (lekvár, zsír, méz, cukor stb., liszt, baromfi) kikövetelésére, hanem nem általlották maguk sem, hogy katona kísérettel eljárjanak házaikhoz és a legválogatottabb fenyegetéssel ne követelőzzenek. Ezek így fizettek községünk lakosságának amiért szívét, kenyerét megosztották velük.

Hozzá tartozik a krónikához annak a szomorú ténynek a feljegyzése is, hogy szentvédéseink árjában nem egy magyar testvér is halászott, volt olyan magyar, aki magyar testvére házát és lányát ajánlani nem szégyellte. A maga házát úgy mentette, hogy a másikat felgyújtotta. Óh vajon van e még ennyi kegyelme az Úr Istennek, hogy bűneink árját befedezze?

Amikor a sorokat írom, látszólag nyugalom van. De érezzük, hogy az idő vajúdik. Nem volna érdemes élni, ha nem hinnénk rendületlenül, hogy: ha a jót elvettük Istentől a rosszat is el kell vennünk. Legyen áldott az Ő mindörökké szent keze.

Gyulaháza, 1944. december 31.

Pethő Károly
lelkipásztor

A gyulaházi református egyházközség hadiesemények következtében elszenvedett kárról:

A lelkipásztori lakáson lövöldözések következtében keletkezett rongálások helyreállítási értéke. 500 Pengő

A templomból elvitt légoltalmi vedrek értéke. 50 Pengő

A lelkészi és tanítói lakás állandó igénybevételével előállott szennyeződés tisztítására szükséglet. 800 Pengő

Az egyház és lelkészi magtár feltört zárai és kivert ablakai. 110 Pengő

A lelkészi irattár megrongált iratszekrénye. 100 Pengő

Szétépett iskolai térképek. 400 Pengő

Fizikai kísérleti eszközök, szemléltető képek. 600 Pengő

Iskolán és tanítói lakáson kitört ablakok és feltört ajtók kár értéke. 700 Pengő

Egy elvitt Maxim lámpa. 400 Pengő

Padok és iskolai ivóedények kárértéke. 550 Pengő

Széttépett színpadi függöny értéke. 800 Pengő

Két összetört szék. 80 Pengő

Anyagi károk összege: 5080 Pengő

Az év végére, Istennek érte hála, gyülekezetünkben az egyházi élet teljes zavartalansággal helyreállt. Iskolánk megnyílt, s abban katona férje helyett Jankáné Ujlaky Teréz, mint a hadiesemények előtt is helyettesként működő tanítónő, tanít. Sajnos a fent felsorolt, pótolható, értékekből ezideig visszaszerezni, illetve helyreállítani semmit sem sikerült, de annál inkább köszönjük Istennek, hogy pótolhatatlan értékeink, anyakönyveink, klenódiúmink, irattárunk sértetlen.

A lelkipásztor gyülekezete pásztorálásán kívül, mint egyházmegyei főjegyző, a hadiesemények miatt távol levő esperes távollétében az egyházmegye igazgatását is végezte.

A hadiesemények krónikája külön füzetben van e jelentéshez mellékelve.

Gyulaháza, 1944. december 31.

Pethő Károly
lelkipásztor

Batta József
gondnok

Gyüre

A gyülekezetünkben Batári Kálmán kántortanító katonai szolgálatot teljesít. Helyettesítéséről gondoskodtunk. A községi iskolával közösen fogadtunk egy menekült tanítót, aki a tanítást ellátja. Tehát a tanítás folyik.

Az istentiszteletek, egy vasárnap kivételével, közvetlen az orosz bevonulás után, állandóan folynak. A téli vallásos esték és ifjúsági munka részint a petróleumhiány, részint más gátló körülmények folytán egyelőre szünetelnek.

Gyüre és Nagyvarsány között egynapig tartó harc volt. Ez alkalommal az orosz erő tornyunkat lelőtte, ennek folyamán a torony tetőszerkezet, tető, fal, erősen megrongálódott, aminek folytán körülbelül 15-20.000 Pengő kár keletkezett.

A templomból 2 darab nagyobb terítő, (keresztelő asztalterítő, úrasztalterítő) ez alkalommal elveszett. Anyakönyvekben, levéltárban kárt nem szenvedtünk.

A harc alkalmával egyik lakos könnyebben megsérült.

A gyülekezet mivel főútvonalon van, nem annyira a főorosz erőtől, mint a későbbi csellengő-lézengő átvonulóktól sokat szenvedett. A lakosságnak ló, jószág, ruha tekintetében kárai voltak. Ugyanez áll a lelkész személyére is.

Jelentésem tudomásulvételét kérve maradtam

Gyüre, 1945. január 12.

Berencsi Géza
református lelkész

Az 1/1945 számú körlevél 4. pontjára mély tisztelettel jelentem a következőket:

Klenódiумokban, levéltárban, anyakönyvekben az egyház kárt nem szenvedett.

Épületkárban kb. 15-20.000 Pengő kárt szenvedtünk. Gyüre és Nagyvarsány között 1 napig tartó harc volt, ez alkalommal az orosz tüzéség tornyunkat lőtte s a torony fala, tető, tetőszerkezet erősen megrongálódott, úgy-hogy teljes átépítésre van szükség. A gyülekezet anyagiakban károkat szenvedett.

Gyüre, 1945. február 8.

Berencsi Géza
református lelkész

Kék

Az előzetes és naponként megismétlődő légi riadók után 1944. október 9.-én adatott le távbeszélő az első menekülési parancs, amely pár óra múlva vissza vonatott. Ezután öt nap nyugalomban telt el. Október 15.-én hajnalban mintegy 70-80 katonai teherautóból álló német hadtáp oszlop menekülés szerűen átrobogott a falun Beszterec község, illetve azon keresztül a Tisza felé. Aznap délután váratlanul elterjedt a fegyverszünet kéréséről szóló rádióhíradás, amely nyugtalanságot keltett. Ennek lecsillapodása után öt nap ismét csendesség volt. Ezalatt az idő alatt a nyírbogdányi petróleum finomító gyár őrzésére ide kirendelt légvédelmi tüzérosztag elvonult Tokaj felé. Október 20.-án pedig a körjegyző és néhány család elmenekült. Az október 21. a rémhírek hatása alatt a bizonytalan sors hova fordulásának vigyázása, imádkozások és csendes várakozás között múlt el. Másnap: október 22.-én délelőtt 10 órakor megjelentek az orosz járőrök; 11 órakor egy nagyobb partizán csapat átvonult a falun Beszterec felé. A nyomban ezután bevonult utóvéd csapat megszállotta a községet. Mindezek miatt az erre a napra tervezett istentiszteleti szolgálat: az igehirdetés, továbbá bibliaköri összejövetele elmaradt. Délután megkezdődtek a további három napon át folytatódtak a zsákmányolások, s a rémületet keltő erőszakoskodások. Október 26.-án hajnalban a Tiszától menekülés szerűen visszavonult és átrobogott a falun a partizán csapat. A felszabadulás után a lelképásztor faluszerte meglátogatta és

napokon át vigasztalta a lakosokat felekezet különbség nélkül. Október 29.-én bűnbánati vasárnap tartott igehirdetésekkel és bibliaköri összejövetellel. Másnap az átszenvedett megpróbáltatások miatt megrettent családok elmenekültek. Október 31.-én délután 2 órakor elő-, illetve utóvéd harcok központjába került a falu. Az ágyú belövések folytán keletkezett gránát-, és aknarobbanások szilánkjai és repeszdarabjai két ifjút (görög katolikus és római katolikus) megöltek. A harc után este 9 órakor egy nagyobb román csapat bevonult a faluba. Ez alkalommal az egyik család nőtagjai az óvóhelyen kerestek menedéket. Egy román katona abban a hitben, hogy az óvóhelyen németek húzódtak meg, golyószóróval végigseperte a menedéket keresőket s egy tíz éves lánykát halálosan kettőt pedig súlyosan megsebesített. Este 10 órától reggel 7 óráig egyes házaknál, közöttük a lelkészlakon is, szakadatlan sütés-főzés volt a román katonák részére. Közben a megszállók, zsákmányoltak, fosztogattak és erőszakoskodtak. November 1.-én reggel 9 órakor a román csapat elvonult a Tisza felé. November 2.-án újabb román csapat vonult be, s volt újabb megszállás, ismételt fosztogatás és rémületet gerjesztő erőszakoskodás három napon át. November 5.-én kora hajnaltól kezdve szüntelen szeker zörgés zaja az utcán. Hét óra tájban ágyúdörgés hallatszott Dombrád felől. Mindezek arra engedtek következtetni, hogy esetleg néhány órán belül ismét hadszíntér lesz a falu. Emiatt az aznapra meghirdetett őszi úrvacsoraosztás elhalasztott, s ezzel együtt az istentiszteleti cselekmények is elmaradtak. A délelőtti folyamán a falu 18-60 év közötti lakossága kirendeltetett sáncásásra, részint a Tiszához, részint pedig a falu határába. Délután a megszálló katonaság szakaszonként elvonult a Tisza felé. A következő két napon újabb csapatok érkeztek és vonultak el. Ezek részére szakadatlan kenyérsütés volt éjjel és nappal. Az utolsó csapat elvonulása utáni napok csendességben teltek el, csupán távolról hallatszottak ágyúdörgések. Ezekben a napokban a lelképásztor folytatta a családok látogatását és vigasztalását. November 10.-én a községi előljáróság itthon maradt tagjai felkeresték a lelkészt az orosz katonai parancsnokság első számú parancsának végrehajtása ügyében. A lelkész eleget tévén a parancsnak a községi előljáróságot megalakította, teendőit előkészítette s a főszolgabírói hivatalnak szóló jelentést az előírt 24 órán belül beterjesztette, egyben intézkedett új körjegyző kinevezése tárgyában. November 18.-án még egy nagyobb csapat román katonaság érkezett, amely aztán másnap elvonult a Tiszához, s a román parancsnokság helyét átvette, illetve elfoglalta az orosz katonai parancsnokság. Ez időtől kezdve ez vezetési és irányítási megpróbáltatással kapcsolatos ügyeket.

A megszállás következményeként súlyos károk érték a községet is a református egyházat is. A katonai utánpótlás címén összeszedték és elzsákmányolták a lovakat és mezőgazdasági járműveket. Az elmenekültek berendezéseit közprédává tették s azoknak elrablásában, vagy elpusztításában a helybeliek is buzgón tevékenykedtek. A román katonaság az iskolát teljesen feldúlta, értékes felszerelését, továbbá könyvtárát és berendezését összetörte és feltűzelte, a tantermeket lóistállónak használta.

Az orosz katonai parancsnokság rendelkezésére 1945. január 15.-én megkezdődött a tanítás. Február 5.-ig a lelkész látta el a tanítói teendőket az I-VI. osztályú vegyes iskolában, valamint az ismétlő iskolában. Ettől kezdve kettő osztatot az iskola, s az I-III. osztályú tagozat tanításába beállított a menekülésből február 1.-én visszatért Dávidné

Juhász Anna óvónő, a IV-VI. osztályú tagozat tanítását pedig a lelkész folytatta tovább február 13.-ig, amikor is beteggé esvén, maga helyett a Kékén tartózkodó Márton Ferencz mezősasi kántortanítót állította be. Március 6.-án Márton Ferencz újabb katonai szolgálatra hívatván be, a IV-VI. osztályú tagozat vezetésével és tanításával a lelkész felügyelte mellett Szöllősy Sándorné gimnáziumi érettségit tett itteni lakos bizott meg iskolai kisegítő gyanánt. Április 3.-án, a húsvéti szünidő után a márczius 21.-én menekülésből visszatért Kovaltsik Lászlóné tanítónő vette át a IV-VI. osztályú vegyes iskola vezetését.

Kék, 1945. április 5.

Szepey József
református lelkész

Kékcse

Gyülekezetünk életét a november 1.-én történt végleges megszállást megelőzően rendkívüli módon befolyásolta s a lelkeket nyugtalanította a szeptember második felétől, községünkön átvonuló menekültek tábora, majd az ugyancsak itt hátráló magyar és német seregrész, akiket napról napra elszállásoltunk.

Ez alkalmakkor tanács, s nem egyszer kemény felszólításképpen kaptam felhívást arra, hogy családommal együtt meneküljek. Nagyon éreztem a hiányát felsőbb hatóságaink részéről való ilyen irányú tájékoztatásnak és határozott állásfoglalásnak. Az összehívott lelkészegyesületi gyűlés elmaradt. Az egyházkerületi hivatalos lap épp azon számát csak utólagos reklamáció után, meglehetősen későn kaptam meg, amelyben idevonatkozóan van rendelkezés. Sok tusakodás és tépelődés után a drága istentiszteleti alkalmak, a gyülekezőnek pásztorával való élete-halála erősítettek meg abban, hogy nem távozhatom. Az én Istenemnek adok hálát, hogy adott erőt az itt maradásra. Annál inkább érzem ezt, mert Isten a nagy próbák idején az én alázatos szolgálattal egy megriadt nyájat nyugtathattott meg, községünk egész lakosságát, a kiűréssel kapcsolatos mérhetetlen szenvedésektől, a felbecsülhetetlen anyagi veszteségektől menthette meg. Itt maradásommal ő segített át, úgyszólván számba sem vethető, anyagi veszteségek nélkül, egy 30 napos megszállás és front sok sok nehézségén, amikor menekültek ingóságait naponként látom szállítani lakásom előtt.

A jövődő bizonytalanságára tekintettel az egyház klenódiumait, a beteg úrvacsorázáshoz és kereszteléshez szükséges edények kivételével, úrasztali terítőket, anyakönyveket, irattár lényeges részét és számadási naplókat az egyház ladjába helyezve Kuli János és Hajdu Elemér kollégáimmal a torony alatt a templom belsejében elástuk. Részben itt, részben a paróchia masszív és száraz pincéjében az iskola irattár egy részét s más fontosabb oktatási eszközt Kántor István igazgató tanítóval helyeztünk biztonságba. Ezeket a december 1.-én kivonuló csapatok utáni napokban teljesen sértetlenül vettem fel és helyeztem előbbeni helyükre.

Templomunk, iskolánk, épületeink teljesen sértetlen állapotban vannak. Istennek adunk hálát, hogy a részben templomunk kertjéből irányított egy napos magyar utóvéd harc és egy hónapos mindössze három kilométeres Tiszamenti harc ellenére, amikor ágyúk és aknák folytonos tüzelése közben nemcsak ezek a mi legdrágább anyagi értékeink, de községünk egyetlen épülete sem sérült meg és polgári lakosa sem esett áldozatul illetve sebesült meg.

A román csapatok távozása után a határban egy gránát sebzett halálra egy egyháztagunkat. Emberáldozatban veszteségünk tehát: egy férfi.

Istentiszteleti szolgálatok megszakítás nélkül folytak október 29.-ig, kivéve október 22.-én, vasárnap, amikor német katonák a hajnali órákban feltörték a községben lévő mintegy 7000 liter szeszt tartalmazó szeszgyárat. Ennek folytán az itt állomásozó nagy számú magyar és német katonaság és a helybeli lakosság apraja és nagyja az utolsó liter elfogytaig szünet nélkül hordta vedérszámra a szeszt. A látottak alapján többek megkérdezésével nem mertem vállalni a felelősséget az istentisztelet rendben és ékesen való lefolyásáért, ami esetleg beláthatatlan következményekkel és lelki kárral járhatott volna. Október 29.-án meghirdettem az újbori úrvacsora osztást, ami azonban elmaradt az 1.-re bekövetkezett mintegy 3000 román katonának az 1600 lakosú községünkbe való érkezésével. Ennek következtében bűnbánati istentiszteleteink is elmaradtak. E hét folyamán két harangszó nélküli temetést végeztem a csendőrpáncsnokság engedélyével. Az ezredparancsnok asztalánál való vendéglátás folytán, aki törzsével és konyhájával a paróchiát foglalta el, megragadtam az alkalmat, hogy amennyiben a katonai lehetősége megvan, istentisztelet tartását engedélyezze. Így november 5.-én, vasárnap délután lektiós istentiszteletet tartottam, amelyen a félelem s részben az elásott ruhák miatt nagyon kevesen voltunk jelen, azonban könnyekben kicsorduló legdrágább érzelmeink jelezték azt, hogy istentiszteleti szolgálatunk mélységes meggazdagodást jelentett, de a megkondult harang szava a távollevők számára is az életet hirdette. Másnap új ezredparancsnok jött, aki a harangszót a front közelségére hivatkozással betiltotta. Utána 19.-ig nem tarthattunk istentiszteletet, amikor vasárnap délelőttre ismét kaptam engedélyt. A 26.-ra véglegesen megkapott engedély után fennakadás nélkül tarthattunk istentiszteleteket.

November 3.-án este dobszó útján értesültünk arról, hogy a front közelségére tekintettel községünk lakosságát 24 órán belül ki kell üríteni s a hátrább fekvő Gyulaháza községbe kell elszállásolni. Kétségbeesve mentem az ezredparancsnokhoz s kértem, hogy hacsak egyetlen lehetősége van, mentse meg községünket a kiürítéssel kapcsolatos beláthatatlan lelki szenvedésektől s jóvátehetetlen anyagi károktól. Az ő emberi megértésének és meg nem hálálható jóindulatának köszönhető, hogy a kiürítés borzalmaitól megmenekülhettünk. Utólag tapasztalhatjuk ezt, amikor a szomszédos Tiszakanyár község lakossága a számára úgyszólván az maradt meg, amit kenyérnekvalóban, ruhában, állatban és takarmányban kis székérekjűnkkel magukkal vittek.

A lakosság anyagi vesztesége ruhaneműkben, főképpen baromfi, ló, sertés állományban óriási. Az egy ezred huszárság pedig a község egyébként is kevés szálatakarmányát úgyszólván az utolsó szálig feletette. Mezőgazdasági munkálatok, vetés és betakarítás október közepén megszűntek. December 1.-én kivonult ugyan a katonaság községünkéből,

azonban a férfi lakosság 16-tól 60 évig, és a megmaradt igaállomány teljes számban a közeli dombrádi híd felállításához, a Tiszatöltés javításához, majd a Sátoraljaújhely melletti Bodrog híd veréséhez vezényeltetett ki megszakítás nélküli éjt napot egybetevő nagyon kemény, egy illetve két hetes munkára, ami miatt a betakarítás és vetés munkája nagy részben elmaradt.

A 3000 román huszárnak és loállományának elszállásolása kicsiny befogadó képességű községünkben természetesen nem mehetett zökkenő nélkül. Lakosságunk állatállományával együtt a szabad ég alá kisebb részben pincékbe szorult. A november havi nagy esőzések és hűvös éjszakák bizony nem kis megpróbáltatást jelentettek számukra.

Mélységes szomorúsággal jelentem, hogy a mi jó Istenünk a megmondhatója annak a lelki szenvedésnek, amelyben asszonyaink és leányaink öt heti hihetetlen kísértés közben keresztül mentek. Közvetlen a bevonulás második napján zokogó szülők jelentették, hogy 10 gyermekükkel lakásukból kizavarták őket, két leányukat megbecstelenítették. Azonnal jelentettem az ezredparancsnoknak, aki személyesen ment azt kivizsgálni, sajnos megnyugtatókép mindössze azt tudta ajánlani, hogy vegyem magamhoz őket, s itt helyezzem biztonságba, ami meg is történt. Ilyenekről sajnos többről számolhatnánk be.

A már említett uradalmi 7000 liter tiszta szesz, valamint 16000 liter óbor, hozzászámítva a községi szőlőskertekben termett újbor nagyban növelte az erkölcsi és lelki kárt, amellyel a megszállás egyébként is járt.

Két szomszéd községbeli nőnek a megszállókkal lakásomon való hosszabb időn át való tartózkodása és züllése, s ennek tehetetlenül tudomásulvétele hatott rám és családomra a legfájdalmasabban.

December 1.-én a várva várt elvonulás megtörtént. Fellélegezve adtunk hálát Istennek, hogy kemény próbák és kísértések után ugyan, de sokkal nagyobbak hitt szenvedésektől és veszteségektől mentett meg.

„Ében-Háezer” Mindeddig megsegített minket az Úr!” (I. SÁM. 7. 12.)

Kékcse, 1945. január 2.

Szónok Béla
lelkipásztor

Hajdú Péter
gondnok

Kimutatás a kékcsei református egyházközség veszteségeiről és anyagi káráról:

Emberáldozatban: 1 férfi.

Iskolai anyagi károk:

Magyarország és Európa politikai térképe. 31 Pengő

40 mázsa szén és 35 mázsa bükk hasábfa. 1000 Pengő

30 m deszka 10 m drótháló kerítés. 800 Pengő

A Tiszántúli egyházkerület térképe. 10 Pengő
 A Föld képe félteképben. 31 Pengő
 Íróasztal. 100 Pengő
 Szemléltető képek és eszközök. 80 Pengő
 Számológép 40 Pengő
 Tanítói könyvtárból 30 kötet könyv. 150 Pengő
 Segély és ifjúsági könyvtárból 120 kötet. 500 Pengő
 Öt iskolai pad. 100 Pengő
 Értesítő könyvecskék 15 darab. 15 Pengő
 Színpadi felszerelés nagyrésze. 200 Pengő
 Egy Maxim és 4 közönséges lámpa. 140 Pengő
 Naplók, hivatalos lapok egy része. 30 Pengő
 Vezérkönyv 5 darab. 20 Pengő
 Összesen: 3247 Pengő, azaz háromezerkettőszáznegyvenhét pengő.

Kékcse, 1945. január 2.

Szónok Béla
lelkipásztor

Kántor István
igazgató tanító

Hajdú Péter
gondnok

Kisvarsány

A gyülekezetben önként eltávozott egyházi tisztviselő nincs. A lelkész Bertalan Zoltán katonai szolgálatot teljesít 1944. szeptember hava óta. Helyettes lelkész Berencsi Géza gyürei lelkész. Az istentiszteletek a harcok idejének pár napja kivételével folynak. Orosz Gyula kántortanító végzi.

Csala Imre református egyházi iskolai tanító 1944. február 19. óta katonai szolgálatot teljesít. Helyette Orosz Gyula kántortanító végzi a tanítást. Az iskolába járó tankötelesek száma a lábbeli és ruhahiány miatt igen kevés. Tankönyvvel alig van ellátva.

Emberáldozatban, épületkárokban, klenódiumokban, anyakönyvekben az egyház nem szenvedett veszteségeket.

A nehéz megpróbáltatások első percétől az oroszul beszélő Orosz Gyula kántor tanító nehéz és fáradtságot nem ismerő munkát végzett a község lakossága között az egyes orosz katonák erőszakos viselkedésével szemben, úgyhogy a lovak, némi takarmány, élelmiszer és ruhadarab elhurcolásán kívül a lakosságot különösebb baj, vagy

károsodás nem érte. Ebben a munkájában több oroszul is tudó egyháztág is segítségre volt.
Jelentésem tudomásvételét kérve maradtam

Kisvarsány, 1945. január 13.

kiváló tisztelettel:

Berencsi Géza

református lelkész, mint helyetteslelkész

A kisvarsányi református anyaegyházközség lelképásztorát, Bertalan Zoltán nagy tiszteltetű urat 1944. szeptember 15.-én táborilelkései szolgálat teljesítésére, Szombathelyre behívták. Egyházának felügyeletére az Esperes úr Berencsi Géza gyürei lelképásztort bízta meg, aki ez időtől fogva kivéve az akadályoztatásokat, a gyülekezet életét irányította. És az istentiszteleteket, október 30.-tól november 6.-ig, amikor ezen a vidéken a harcok dúltak s a megtartása lehetetlen volt, Orosz Gyula kántor- és igazgató tanító úr segítségével végezte.

Csala Imre református egyházi népiskolai tanító úr 1944. február 19. óta katonai szolgálatot teljesít, s így a kántor-tanító úrnak az egyházi törvényben megengedett istentiszteletek végzésén kívül a két tanerős iskola tanítása és vezetése is reászakadt. Azonban minden nehézség ellenére december 4.-én az iskolai munka megindult és azóta az ismert nehézségeket leszámítva, megszakítás nélkül folyik.

Örömmel jelentem továbbá, hogy az őszi hadiesemények ideje alatt a gyülekezetben halálos bántás senkit sem ért, egyházi épületekben ideértve a templomot és a tornyot, úrvacsorai edényekben, anyakönyvekben, egyházi irattárban, iskolai könyvtárban és egyéb mellékhelyiségekben Istennek legyen hála, semmi kár nem esett.

Fenti jelentésemet azért küldöm ilyen késői dátummal, mert felügyelő lelkész nagy elfoglaltságára és lófogat hiányára való tekintettel, idáig teljesen kimerítő jelentést, s a hadi események krónikáját felterjeszteni nem tudta és én is az esperes úrtól a lelkései helyettesítésre csak február 15.-én kaptam megbízatást.

Ez időpontig a papi református gyülekezet vezetését végeztem.

Kisvarsány, 1945. február 19.

Szolgálatkész tisztelettel:

Balogh Dezső

helyettes lelkész

Láttamozzák:

Orosz Gyula

igazgató kántortanító, presbiter

Kovács Sándor

gondnok

A kisvarsanyi református anyaegyházban 1944. szeptember 15. napjáig Bertalan Zoltán teljesített szolgálatot. Lelkipásztor bevonulása után Berencsi Géza felügyelő lelkész irányította a gyülekezet életét. Szeptember 15.-től Zergi Gábor III. éves exmittált theologus fungált, felügyelet mellett, október 26.-ig. (Előzőleg Záhonyban teljesített szolgálatot.) A községben október 11.-én magyar hadász csapatok jelentek meg, de csak pár napra szállásoltak be. Október 27.-ig több magyar csapat alakulatok vonultak át a községen, akik részint a közelgő harcokat készítették elő, részint pedig a visszavonulást hajtották végre. Végre október 27.-én a nyíregyházi 12-ik gyalogezred I. zászlóalj és a nyíregyházi 6-ik tüzér osztály (tábori ágyú, tarack és aknavető üteg), és a 24. tüzér osztály 3. ütege Göttmann Ferenc százados vezetésével érkezett meg és készültek elő a Vásárosnamény és Vitka felől orosz-román csapatok várható támadásának kivédésére. A magyar katonák egyházi és egyéb középületekben helyezkedtek el. Ittlétük ideje alatt teljes fegyelem, rend és a lakosságon nyugalom uralkodott. A faluban az idegesség akkor lett úrrá, amikor 29.-én a magyar csapatok parancsnoka, Huszár őrnagy úr a robbantásokat tervszerűen végrehajtó német szakaszt eltökélt szándékában, hogy a vasúti pályatesteket, tekintettel a közel fekvő lakóházakra, dinamittal ne robbantsák fel, megakadályozni nem tudta és a hatalmas robbanások a lakosságra megfélemlítő, ideg romboló hatást gyakoroltak. E cselekedet keserű tényeit magyar lakóházak bezúzott ablakai, összeroncsolt ajtói és megrongált tetői bizonyítják. 29.-én este aztán a magyar csapatok utó védje is Mándok-Záhony irányában elhagyta a községet. A nép, mely tiszta református, lélegzet visszafolytva várta a bekövetkező eseményeket. Asszonyok és leányok a terjesztett propagandának helyt adva, óvóhelyekre menekültek. A férfi lakosság pedig Orosz Gyula igazgató kántor-tanító úr vezetésével, a védtelenek és a község nyugalma felett őrködött.

30.-án hajnali 4 órakor az orosz csapatok a falu alatt vezető köves úton áthaladtak, a községbe csupán fél 8 órakor női ruhába öltözve, nagy idegesen egy felderítő orosz tiszt jelent meg. Feladata az volt, hogy megállapítsa, hogy magyar és német katonák nincsenek-e. Orosz Gyula kántort-tanítót, aki oroszul jól tudván, a tisztet meggyőzte, hogy itt katona hátramaradva nincsen, a lakosság pedig fegyelmezetten, minden durva viselkedés nélkül fogadta a megszálló, illetve átvonuló katonaságot s erre a tiszt megnyugodva eltávozott. Az elkövetkezendő időben a lakosságot kisebb nagyobb zaklatások érték és a férfi lakosság munkabíró részét közmunkára hurcoltak el. A megszállás közben egy hétre elnémult a harangszó, istentisztelet nem volt, a folytonosan meg-megújuló ágyúdörgések közben mindenki a saját életét védte. November 6.-án aztán ez az idegfeszítő, nyomott hangulat kezdett feloldódni és a lakosság rájött, hogy nagyobb volt a félelem, mint a valóság s maga az orosz parancsnokság is kijelentette, hogy az istentiszteleteket nyugodtan meg lehet tartani. Ettől kezdve aztán zavartalanul a régi mederben folyik a vallásos élet, az istentiszteleteket majdnem teljes egészében Orosz Gyula református kántor tanító végzi, (idáig) kinek úgy a község, mint az egyház odaadó munkáságáért, önzetlen szolgálataért hálás lehet. Új bori és karácsonyi úrvacsora osztást (két szín alatt) Csörgő József vásárosnaményi segéd lelkész végezte, mert a felügyelő lelkész akadályoztatása miatt nem jöhetett át. A belmissziói munka csupán annyiban szenvedett hiányt, lévén iskolánk eleinte párt politikai célra volt igénybe véve, de jelenleg már szabad, mert nem volt kinek a vallásos

estéket ifjúsági, egyesületet, bibliaköröket vezetni, mivel lelkész helyben állandóan nem tartózkodott, kántor tanítója pedig egyházi szolgálatán kívül még a közigazgatás munkájában is igénybe volt véve, a nagytiszteletű asszony pedig a családi gondok, s férje hiányában reászakadt munkák és három gyermekének nevelése mellett úgy ahogy részt szeretett volna venni, nemvolt képes, csupán a nőszövetségi munka folytonosságát biztosította.

Isten segítségével rajta leszek minden derék, odaadó egyházi munkás bevonásával, hogy az egyházi élet, a belmisszió munkája terén se szenvedjen hiányt.

Kisvársány, 1945. február 19.

Szolgálatkész tisztelettel:

Balogh Dezső

helyettes lelkész

Orosz Gyula

igazgató kántortanító, presbiter

Kovács Sándor

gondnok

Kisvárda

Azokról a veszteségekről, amelyeket a kisvárdai református egyház szenvedett az 1944. évi hadiesemények idején.

A mellékelt krónikában már említettük, hogy gyülekezetünknek három emberáldozata van.

ÉPÜLET ÉS EGYÉB KÁROK EZEK:

Gyülekezeti ház és lelkészlakás aajtajai és ablakai. 600 Pengő

Az iskola aajtajai és ablakai. 200 Pengő

Iskolai padok, tanítási eszközök. 500 Pengő

Gyermekkonyhai felszerelés. 500 Pengő

Templomkert kerítése. 150 Pengő

Iskolaudvar kerítése. 250 Pengő

Tűzifa (20 m. ára: 15 Pengő, 33 gyerekcipőtalp (ára: 5. 30 Pengő) 475 Pengő

Az egyházi tisztviselőket is érték kisebb vagy nagyobb anyagi veszteségek. Ezek közül azonban csak Szabó Sándor vallásoktató palástját említjük, mivel az, mint a szolgálatához szükséges lelkészi ruha állandóan a lelkészi hivatalban volt. Értéke: 1000 Pengő

Egyházi iratterjesztésünk készlete. 800 Pengő
 Ifjúsági egyesületek (KIE és SDG) vesztesége könyvekben, játékokban, felszerelésekben 500 Pengő

Összesen: 4975 Pengő Négyezer kilencszázhetvenöt Pengő.

*Kuli János
 Köblös Mihály
 Szabó Sándor
 lelkészek*

A kisvárdai református egyházban a front ideérkezése előtt öt lelkész teljesített szolgálatot, Kiss Gyula lelkipásztor, Kuli János és Szabó Sándor vallásoktató lelkészek, Köblös Mihály segédlelkész és Dr. Nyulak Béla vallásoktató segédlelkész.

Kiss Gyula lelkipásztor október 10.-én tárgysorozat nélküli presbiteri értekezletet hívott össze. Hivatkozva arra, hogy családját előzőleg már Budapestre menekítette és arra, hogy egy esetleges rendszerváltozás alkalmával eddigi politikai állásfoglalása és közszereplése miatt ittmaradása életveszélyes, távozáshoz a presbitérium hozzájárulását kérte. Másnap az esperes úrtól szabadságot kért, aki az ügyek vezetésével Köblös Mihály segédlelkészt bízta meg. Ezek után Kiss Gyula lelkipásztor Budapestre távozott. Igaz ugyan, hogy október 20.-án még visszatért, másnap 21.-én azonban végleg eltávozott. Azóta semmit sem tudunk felőle.

Dr. Nyulak Béla vallásoktató segédlelkész október 25. óta nem jelentkezett szolgálattételre. Tudomásunk szerint elmenekült feleségével, Kántor Jolánnal, aki mint rendes tanítónő van alkalmazva iskolánknál.

Kiss Gyula lelkipásztor távozása után Köblös Mihály vette át az egyház ügyeinek vezetését. A pásztori teendők elvégzésében és az ügyvitelben semmi fennakadás nem volt. Az orosz előcsapatok október 22.-én délelőtt 11 óra körül jöttek be községünkbe, Köblös Mihály helyettes lelkész a klenódiумokat magához véve, golyózáporban vitte ki édesapjának tanyájára biztonságba helyezés végett. Az orosz előcsapatok másnap visszahúzódtak. Halottaikat Köblös Mihály temette el. Tekintettel a közeli veszélyre, anyakönyveinket, fontosabb iratainkkal együtt szintén ő helyezte biztonságba. A végleges orosz és román bevonulásig még egy hétig tartott istentiszteletet és végezte a többi lelkészi szolgálatot. Október 31.-én, délután megtörtént a végleges megszállás. November 2.-án, amikor még az emberek nem nagyon mertek az utcán járni, felkereste az orosz városparancsnokot, tőle kért és kapott szabad mozgási engedélyt. Aznap délután, míg a kórházban volt beteglátogatáson, feleségét két orosz katona megtámadta és súlyosan bántalmazta. November 26.-án egy román ezredes kérésére Pátrohára ment ki istentiszteletét tartani. Maga a román ezredes jött érte autójával. Mikor biztosan tudtuk, hogy az esperes úr eltávozott, december 11.-én az egyházmegyei főjegyzőnél, Pethő Károly gyulaházai lelkipásztornál személyesen jelentkezett Kuli János és Szabó Sándor vallásoktató lelkészekkel. Jelentették, hogy tudomásuk szerint hol nincs lelkipásztor. Egyben felajánlották szolgálatukat. Az esperes helyettes dr. Köblös

Mihályt Pátróhára rendelte gondozó lelkésznek, aki Kisvárdán továbbra is megtartotta segédlelkési munkakörét. Pátróhán, mivel a lelkipásztor hamarosan hazatért, csak rövid ideig teljesített szolgálatot.

Kuli János és Szabó Sándor vallásoktató lelkészek mindaddig végezték a vallásoktatást, amíg az iskolák a rendkívüli idők miatt be nem csukták kapuikat. A kényszer szünetben kisegítő lelkési szolgálatot végeztek. Az iskolák december elsején kezdték meg a tanítást. Kuli János a gimnáziumi vallásoktatások kívül tanárhiány miatt, fölkérésre világi tárgyakat is tanít. A helyettes esperes rendelkezésére december 15.-től átvette a lelkési hivatal vezetését is. Szabó Sándor az összes református elemi iskolások vallásoktatását és az összes polgári leányiskolába járó református tanulók vallásoktatását végzi, mivel hatásági rendelkezés miatt a felekezeti iskolák (református elemi, római katolikus leány polgári) egyelőre beolvadtak az állami iskolákba. Tanító és tanárhiány is előmozdította ezt az intézkedést. A többi iskolában a tanítás egyelőre szünetel. Szabó Sándor ezek mellett minden alkalmat megragad, hogy lelkési szolgálatokat végezhesen nemcsak helyben, hanem vidéken is.

Köblös Mihály, Kuli János és Szabó Sándor szolgálatot végző lelkészek sok nyomorúság, megaláztatás és veszedelem közepette élték át a nehéz napokat. Nem egyszer életveszélyes körülmények között végezték szolgálatukat és védelmezték hozzátartozóikat. Végző fokon mindnyájan hálát adnak Istennek, aki védelmezte őket is, szeretteikkel egyetemben.

Tanítóinkról a következőket jelenthetjük: Nagy András igazgató tanító és Martsa Imre kántortanító katonai szolgálatra vonultak be. Itthol maradt családjaikat nagy megpróbáltatás és anyagi veszteség érte, de a legrosszabbaktól Isten kegyelme őket is megőrizte. Dr. Nyulak Béláné, Kántor Jolán szolgálattételre mindezekig nem jelentkezett.

Gondnokunkat, presbitereinket, egyháztagjainkat szintén érték megpróbáltatások és anyagi veszteségek. Talán legtöbbet szenvedtek leányaink és asszonyaink, akik tisztességükért és becsületükért remegve sokat bujkáltak, sokszor kerültek igen veszedelmes helyzetbe. Hogy ezen a téren mennyi tragédia játszódott le, azt csak az Isten tudja.

Rövid ideig tartó utcai harc a város egy részében csak október 22.-én volt. Bombatámadástól és nagyobb harcoktól Isten megőrizte községünket. Az eldobált kézigránatok sebesüléseket okoztak.

Ezen a környéken sok bor terem és szeszt is készítenek. Itt Kisvárdán egy szeszfinomító is van. Így részegítő italhoz mind a polgári lakosság, mind a megszálló katonaság könnyen és nagy mennyiséghez juthatott. A részegség pedig kivetkőztette az embereket nemesebb érzéseikből. Egyik oldalon nagyobb lett az erőszakosság, a másik oldalon pedig a türelem csökkent. Ennek tulajdonítható egyházközegünkben három haláleset. A többi felekezetnek is voltak veszteségeik. A kórházból pedig több vidéki református testvérünket temettük el.

Háborús idők természetes velejárója az erkölcsök hanyatlása. Legmegdőbentőbb jelei voltak a fosztogatás, üzletek feltörése és mások elrejtett értékeinek kiadása és felkutatása.

Nagy megnyugvással kell azonban megállapítanunk, hogy községünk lakosságának nagyobb és jobbérzésű része bűnbánattal, megalázkodással beszél az eseményekről, melyeken át Isten ítéelő, megpróbáló akaratát látják. Nagyon sokan vannak, akiknek élete napról napra aggodalommal és szomorúsággal telik. Szinte alig van család, amelyikből ne hiányozna valaki. S katonákról, levante ifjainkról és az elmenekült hozzátartozókról és más vidéken

lakó szeretteinkről semmi hír nem érkezik. Sok-sok vigasztalásra szoruló léleknek kell hirdetni az Igét minden alkalommal.

A templomlátogatók száma megnőtt, az úrvacsorázóké pedig kétszeresére emelkedett. Az adakozásban sohasem rest gyülekezetünk e nehéz időkben csodálatos módon megérzi, hogy most még többet vár tőle az anyaszentegyház. Egyre többen és többen hozzák adományaikat még a legszegényebbek is. Az 1944. évi perselypénzünk összege 6.831 Pengő, az önkéntes adományoké pedig 9673.50. A kettő összege 10161.10 Pengő több, mint az 1945. évi békésebb esztendőé.

Sokat szenvedtünk mindnyájan, de a legnagyobb nyomorúság idején is csak egy érzésünk volt: „*Aldott legyen az Úr! Napról-napra gondoskodik rólunk a mi szabadításunk Istene!*” (ZSOLT. 68:20. v.)

Kisvárd

*Kuli János
Köblös Mihály
Szabó Sándor
lelkészek*

Komoró

A komorói református egyházban az 1944. év szeptember hó eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán előállott helyzetről a következőket jelentem.

Komoró községbe a harcoló orosz csapatok 1944. év október hó 31.-én reggel vonultak be. Lelkész feleségével és két leányával október 20.-án hatósági felhívásra szolgálati helyét elhagyta. A hatósági felhívás október hó 16.-án estve közöltetett vele. Október 19.-én presbiteri gyűlést tartott lelkész, mely gyűlésen a presbiterek teljes számban megjelentek s ez alkalommal távozási szándékát bejelentette. A tanítás az iskolában csak október 18.-án szakadt meg. Czövek Klára tanítónő édesatyával a lelkésszel együtt távozott, Berczky Sándor kántortanító 1944. év május hó 1. óta katonai szolgálatot teljesített. A lelkész családjából fia: Czövek Sándor debreceni gazdasági akadémia hallgató otthon maradt, azonban az október 31.-én bejött katonaság a lelkész lakást teljes egészében igénybe vette, s így neki is a lakást el kellett hagynia. A megszálló haderő a Tisza folyón való átkelést a község határában megkezdte s így a község határa s a község egész belterülete ágyú és gépfegyver állások tere lett. Állandóan mintegy 7-8000 katona tartózkodott az 1100 lakosú kis községben. Igénybe vette a katonaság mindkét iskolát, a templom tornya pedig tüzérségi megfigyelő hely lett. Istennek hála a Tisza Zemplén megyei oldaláról ide irányított ágyú lövedékek a község belterületén csak jelentéktelenebb kárt okoztak, mert azok a községen túl fekvő területen hullottak le. December 2.-ig állandóan tűz vonal volt itten, mert csak ekkor vonultak át a Tisza folyón megépített kompokon az itt tartózkodó katonák. Ez idő alatta a község lakosai nappal és éjjel a Tiszai öt komp megépítésénél teljesített munkát.

Az istentiszteletet a hadi helyzet miatt itt rekedt Komolay Sándor debreceni harmadéves hittan hallgató Tiszabezdédre exmittált segédlelkész végezete három alkalommal az 1944. év folyamán, mert többször nem lehetett. A hívek azonban részben a hadi munkában való beállítás, részben a félelem miatt alig jelentek meg.

Lelkész ez idő alatt Alacska Borsod megyei községben teljesített lelkészi szolgálatot az onnan elmenekült lelkész helyett ahova a megszálló csapatok december 11.-én vonultak be, innen lelkész 1944. év december 23.-án családjával elindult haza, de leírhatatlan megpróbáltatások után csak 1945. január 8.-án érkezett haza üresen maradt otthonába. Lelkipásztori munkáját nyomban megkezdte. Czövek Klára tanítónő a tanítást Czövek Sándor gazdasági akadémiai hallgatóval, akit is a helybeli katonai helység parancsnok még 1944. év szeptember hó 16.-án a tanítás végzésére beállított mielőtt az iskolába behelyezett katona lovaktól s alájuk aljazott mindennemű egyházi és iskolai iratoktól, ezek elégetése után a tantermet kitisztította. Lelkipásztort a gyülekezet a legigazabb szeretettel fogadta, szeretete jeléül a földi javakkal szinte elhalmozta. A hadszíntéri helyzet Istennek hála a község lakosai közül áldozatot nem követelt. Heten ugyan megsebesültek. A község közepén elterülő közlegelő szélén egy bekerített orosz katonai temető létesült amelyben állítólag 126 orosz katona, legnagyobb részt tisz, nyugszik.

Templom tornya tetejéről a csillagot egy orosz katona lelőtte, amely tettéért majorja maga lőtte agyon. A templomban az Úr asztala, a harmónium a persely és egy ülő pad összetört. Az Úr asztali terítői közül három, valamint az Úr asztala alatti szőnyeg eltűntek. Elpusztult a lelkészirattár teljesen. Tanuk szerint az iskolába bekötött lovak alá aljazták, iskolatakarítás alkalmával elégették. A Parókiális könyvtár könyvei közül csak 12 kötet maradt meg. A legújabb 1927. év óta vezetett presbiteri jegyzőkönyv, a régi pénztárkönyv, ellenőrzőkönyv, vagyonleltárkönyv eltűntek. Az anyakönyvek, Istennek hála az át és kitértek kivételével, megmaradtak.

Az I. számú régi iskola padjai ablaktokjai ablaküvegjei s az új II. számú iskola padjai közül 3 elpusztult. Az iskolai segélykönyvtár, tanítói vezérkönyvek, összes térképek, történelmi térképsorozat elpusztultak.

A lelkészlak körüli kerítések legnagyobb részben és az iskolák körüli kerítések részben felégettek.

Lelkipásztor a torony csillagának újjal való kicserélésére nyomba adakozást hirdetett, s persely pénzben is önkéntes adakozásból rövid idő alatt mintegy 20.000 pengő össze is gyűlt s ma már a tornyon új csillag hirdeti a gyülekezetek tagjainak áldozatos készségét.

Lelkipásztor, valamint a még mindig orosz fogságban levő kántor-tanító felesége a tanítónő 1944. évre szóló termény és pénzbeli járandóságokat a hívektől 1945. év március elsejéig teljes egészében megkapták.

Komoró, 1945. szeptember. 28.

Czövek Zoltán
református lelkipásztor

Kopócsapáti

A kopócsapáti-i református egyházból egyházi tisztviselő nem távozott el. Kötelességüket és hivatásukat egyetlen egy vasárnap kivételével teljesítették, illetve végezték.

Egyházközségünknek sem ember, sem épületben kára nem származott. Anyakönyveink, levéltárunk és klenódiúmink biztos helyre lettek elhelyezve, azok épek és megvannak. Lelkész, tanító és az egész gyülekezet, mivel fő felvonulási útirányba esett községünk rablásnak, fosztogatásnak és egyéni megpróbáltatásnak voltak kitéve.

Iskolánkban a tanítás, miután a felvonulások megszűntek megkezdődött, és azóta zavartalanul folyik.

Jelentésem tudomásul vétele mellett, vagyok

Kopócsapáti, 1945. január 10.

Oláh Balázs
református lelkész

Laskod

Laskod község a megszállást Isten gondviselő kegyelme folytán a lehető legnagyobb szerencsével úszta meg. Bár anyagiakban igen nagy veszteségei voltak, de erkölcsileg úgyszólván semmi. Ennek magyarázata főképpen abban rejlik, hogy az első megszálló csapatok románok voltak s azoknak tisztjeik rendkívüli vasszigorral őrködtek a legénység felett. Az a tény hogy állandóan sütni és főzni kellett a megszálló katonáknak úgy, hogy alig maradt a faluban kacska és más szárnyas jószág, mindent megért, csakhogy leányainkban és asszonyainkban semmi hiba nem esett.

A lelkipásztor és családja közvetlen a megszállás előtt 2 nappal eltávozott a községből, mert jó előre figyelmeztették, hogy bosszút akarnak rajta állani demokratikus magatartása miatt. Eltávozott Czövek Zoltán tanító is.

Lelkész helyettesítette magát Szécsi András theológussal. Az istentiszteletek tehát zavartalanul megtartottak minden vasárnap délelőtt, délután. Az átvonulás idején október 23.-tól november 6.-ig hétköznapokon nem volt istentisztelet. November 6.-tól azonban kivétel nélkül mindig volt.

Az iskolákban a tanítás november 21.-én megkezdődött.

Az iskolában a tanítást két Laskodon rekedt menekült egyén látta el, névszerint Tőkés György kar. iskolai tanár és Bányai Sándor járásbíró, kiadó. A tanítás ugyan nem volt nevezhető módszeres tanításnak, de legalább a gyerekek feljártak az iskolába. A voltaképpeni tanítás csak a tanító haza térte után (december 28.-án) kezdődött újra módszeresen.

Az átvonulás emberáldozatot nem ejtett. Épületeinkben igen nagy károk estek. Temp-
lomunkon a bádoggal tetőt felfeszítették megfigyelő állásokat helyeztek ott el. Iskolánk észak-
nyugati oldalán a palát felszedték, figyelő állásnak használták. A padlózatot sok helyen fel-
szedték, padokat megrongálták. Ajtó kilincseket mind elvitték. Ablakainkat betörték. Iskola
udvar és a lelkészlak kerítéseit mind elvitték, W.C.-t szétszedték és feltüzelték. Iskolai nap-
lót, segédkönyveket, térképeket stb. feltüzelték.

A klenódiuumokat elástuk, mind megmaradt. Lelkész palástját ellopták. (Nem a meg-
szállók, hanem az Isten adta nép.)

Lelkészi levéltárat össze-vissza dúlták. A hiányok megállapítása hosszabb időt igényel.

Anyakönyvek 1879-től a mai napig 5 kötetben megvannak, mivel ezek is el voltak ásva.

Egyházi ingóságokban is elég tetemes a veszteség. Az egyház terményeit mind elhordták.

Az egyházközség tagjai tekintettel arra, hogy nagyobb szenvedésben részük nem volt,
általában lelki nyugalmukat megőrizték. Tekintettel arra, hogy csak anyagi veszteségeink
voltak, mint jó kálvinistához illik csakhamar túltették magukat a veszteségen is, bizalommal
fordultak a jövő kialakítója, az Isten felé! Ezt azonban csak azok tették, akik valóban Isten
félő lelkűek voltak a múltban és lesznek a jövőben is. Egy bizonyos elem, sajnos a lakosság 50
% azonban kivetkőzött emberi formájából is, felszabadult állati ösztönük hatása alatt, mivel
fék nem volt állandóan lopott és rabolt és ezt folytatja még ma is. Minden istentelenség kel-
lett például ahhoz, hogy ellopja a lelkész palástját. A lelkészi lakról, amit egy pár jobb belá-
tású ember nem tudott megmenteni, mindent elloptak. Ugyanígy tettek a tanító lakásával is.

December 23.-án visszatért Czövek Zoltán tanító és dec.ember28.-án Ary Antal lelkész
is Ary Magdolna tanítónő is. A visszatérést örömmel fogadta a gyülekezet, és úgy az ó évi,
mint az új évi istentiszteleteken együtt örült az egész gyülekezet a tisztviselőkkel.

Laskod, 1945. október 25.

Ary Antal
lelkész

Lövőpetri

Lövőpetri községet a magyar hadsereg 1944. október 30.-án este adta fel. A községtől délre
Ilk és Gemzse községnél erős harc volt napokon át. A község lakosai súlyos aggodalommal
tekintettek a bekövetkezendő események elé. Az első orosz katonák október 31.-én reggel 6
órákor érkeztek meg, minden házba bementek így a lelkészhez is, s érdeklődtek, nincsen-é
német, magyar katona, lőszer, fegyver, vagy szesz? 10 óra tályban egy tüzérezred vonult
keresztül. Délután 1 óra körül az egész orosz katonaság elhagyta a községet. Elvittek 45
lovat, 3 szekeret, lőszerszámokat. Senkit nem bántalmaztak. A zseb és karkötő órákat mind
összeszedték. A tőlük való félelem lassan feloldódott, mindenütt élelemmel, itallal, dohány-
nyal kínálták őket. 6-8 tiszt a lelkészlakon vendégtetett meg. A megszállók ukránok.

Lövedék a községet nem érte, sebesülés nem történt.

Az egyházat sem értékeiben sem levéltárában a legkisebb károsodás sem érte.

Az élet november 10. után kezd mozgalmassabbá válni. A szomszédos Pap, Kisvárda községet erős katonaság szállja meg, az Tiszán nem tudnak átkelni, s mikor azokat kiélik ide is csapatostól látogatnak el, ételmezt, bort, pálinkát kérnek. A lelkészlakon nagyon sokan megjelennek, különösebb kellemetlenséget nem okoznak. November 31.-án este 10 órakor a lelkészlakást 3 orosz feltörte, 30 partizánt keresett, még a borítékokban is. 12 óra után sok érték összeszedése után eltávoztak, nem bántván senkit.

Karácsonyig elég gyakran jönnek szökőben levő katonák, akik ételmezt és ellátást kérnek. Lassan elmaradnak, s ha olykor olykor be-be téved egy, a nemzetőrség tagjai az őrszobában helyezik el.

A községben mindeztideig sem nőt, sem férfit testileg nem bántalmaztak.

Lövőpetri, 1945. február 20.

Fogarassy Dezső
lelkész

Mándok

EGYHÁZKÖZSÉG:

Emberáldozatokban alant megnevezett egyháztagok nevét írta be nemcsak a halotti anyakönyvbe, de mindnyájunk szívébe, kegyelettel őrizve meg emléküket: szeptember 19.-én Dancs Andrásné bombatámadás áldozata lett, október 27.-én Orgován Lajos halt meg lövés következtében, november 1.-én vitéz Dajka István orosz golyótól találva kötözött el közölünk, míg Jenei Sándor a Tiszaugorós-lónyai híd készítésénél dolgozva partizánnak nézetett, összeverve került a kisvárdai kórházba, hol november 10.-én halt meg.

Épületekben egyháztagjainknál szeptember 19.-én bombatámadás következtében hajléktalanok lettek: Vas István, Rab János, Rab Mihály, Dancs András, Dancs István, Dajka András, Dajka Károly.

RONGÁLÁST SZENVEDTEK ÉPÜLETEKBEN:

Makai József, Makai Lajos, Berecz Péter, Berecz Áron, Czap János, Balogh Pál András, Ref. templom, lelkészlak, 2 iskola s tanítói lakások.

Hajléktalanok politikai község által épület anyaggal kártalanítottak kis részben.

EGYHÁZKÖZSÉG ÉPÜLETEINÉL:

január 7.-én tartott presbiteri gyűlés határozatából megalakult, s szakemberek bevonásával kiküldött bizottság alanti károkat állapította meg.

TEMPLOM:

szeptember 19.-ei bombatámadás következtében
Ácsmunka, tetőszerkezet leszedése, feltétele s újjakkal pótlása. 15.500 Pengő
Asztalos munka ablak, ajtó üvegezés s anyag. 5.000 Pengő
Kőműves munka állványozás s anyag. 8.000 Pengő
Bádogos munka anyaggal s festéssel. 12.000 Pengő
(Orgona használhatatlan állapotban szakértők hiányában nem értékeltetett.)
Összesen: 40.500 Pengő

LELKÉSZLAK

szeptember 19.-iki bombatámadás következtében:
Kőműves munka anyaggal és munkadíjjal. 2500 Pengő
Asztalos munka anyaggal és munkadíjjal. 3500 Pengő
Bádogos munka anyaggal és munkadíjjal. 800 Pengő
Összesen: 6800 Pengő

IFJÚSÁGI EGYLET

szeptember 19.-iki bombatámadás következtében
Ács munka lebontással, anyaggal és munkadíjjal. 8.000 Pengő
Kőműves munka anyaggal és munkadíjjal. 2.500 Pengő
Asztalos munka anyaggal és munkadíjjal. 4.800 Pengő
Összesen: 15.300 Pengő

KÖZPONTI ISKOLA

Ácsmunka anyag és munkadíj. 800 Pengő
Kőműves munka anyag és munkadíj. 2000 Pengő
Asztalos munka anyag és munkadíj. 2000 Pengő
Összesen: 4800 Pengő

IGAZGATÓI ISKOLA

egy lakás és egy tanterem, szeptember 19. bombatalálat következtében
Ács munka munkadíj anyaggal együtt. 500 Pengő
Kőműves munka munkadíj anyaggal együtt. 1200 Pengő
Bádogos munka munkadíj anyaggal együtt. 500 Pengő
Asztalos munka munkadíj anyaggal együtt. 1800 Pengő
Összesen: 4000 Pengő

VASÚT UTCAI ISKOLA

Ács munka munkadíj anyag. 450 Pengő
Asztalos munka munkadíj anyag. 650 Pengő
Kőműves munka munkadíj anyag. 150 Pengő

Összesen: 1250 Pengő
Összesen kár épületekben
Templom. 40.500 Pengő
Lelkészlak. 6.800 Pengő
Ifj. Egylet. 15.300 Pengő
Központi iskola. 4.800 Pengő
Igazgatói iskola. 4.000 Pengő
Vasút u iskola. 1.250 Pengő
Összesen: 72.650 Pengő

KLENÓDIUMOKBAN:

Úrasztali és szószéki terítők. 8.000 Pengő
Egyéb anyagi értékek: 500 Pengő.
Írógép. Tanszerek: térképek, szemléltető földrajzi történelmi képek tanítói és tanuló könyvtár táblák, számológép, padok székek harmónium. 8.000 Pengő.

LEVÉLTÁRAKBAN:

Paróchiális könyvtárból VII., XV., XVI. kötet. Istentiszteleti R. T. Ágendás könyv. 100 Pengő.
Termény és adóbeszedési napló 1944-ről.

Sorsdöntő események krónikája:

1944. szeptember 18.-án este községünk ellen bombatámadás intéztetett. Célpont a református templom s vele egy tömbben fekvő lelkészlak, központi iskola, ifjúsági egyleti helyiség s ennek folytán szomszédságában lévő egyháztagok épületei. Kihatott a támadás kisebb mérvű más utcacsúszletekre is, hol kisebb rombolások történtek.

1944. október 27. - október 30.-ig magyar csapatok tartózkodtak községünkben, honnan a község feladása után kivonultak.

1944. október 31.-én reggel 8 órakor községünk orosz megszálló csapatok birtokába került minden ellenállás nélkül.

1944. november 28.-án a megszállói hátvéd csapat elvonult csak az úgynevezett kommandó maradt hátra 40 taggal, kiknek élelmezését Mándok és a környékbeli községek vállalták el.

Egyháztagok különösen egyházi tisztviselők egyéni sorsa:

Bevonulástól kezdve lakosaink a fenyőerdőbe állították ki a hídhoz szükséges fakitermelés céljából később a Tiszamogyorós-lónyai utóbb a záhonyi híd felépítésére hajtattak ki. A már régebben elszedett lófogatok hiányában ökor és tehénszekerekkel közmunkát teljesítettetek Dombrád, Nyíregyháza, Tokaj, Bodrogszerdahelyre hadi anyagot szállításával terhelve. Állandó zaklatásoknak voltak kitéve eleség, különösen bor, háztartási cikkek, sertés, takarmány, árpa és zab iránt.

Testi sértések nem fordultak elő (emberáldozatok előbb kimutatva)

Egyházi tisztviselőinktől emberáldozatokat a szeptember 1. utáni idők Istennek különös kegyelme folytán nem igényeltek.

Szolgálati helyükről eltávoztak:

október hó 23.-án Batta Zoltán lelkipásztor, feleségével és édesanyjával. Batta Izabella, Cserhalmy Irén, Pokol Rozália tanítónők, utóbbi szüleikhez, a közel fekvő Záhony községbe ment át.

Mint a katonák voltak és vannak távol: Milák Jenő igazgató tanító, Tóth József kántortanító, Kecskeméthy György kántortanítók.

Tisztviselők családtagjaik közül eltávoztak: Milák Jenőné.

Helyükön maradtak: Balogh Gábor nyugdíjas igazgató kántortanító, Fazekas Zsuzsanna nyugdíjas tanítónő. Kerékgyártó Emma tanítónő.

Tisztviselők megpróbáltatásai felől csak az alantikat jelenthetem:

Batta lelkész és felesége elbeszélésünk szerint a szeptember 19.-i bombatámadás alkalmából géppuska és gépfegyver tüzelésnek voltak kitéve. Valósággal üldözték őket. Kert ajtójánál láthatók a nekik szánt golyók maradványai ütése. Akkor szerencsésen menekültek.

Veszteségei az elmenekült tisztviselőknek:

Batta lelkész hátrahagyott ingóságai mind lefoglaltattak s a parancsnokságra vitettek, házvezetőnő bementése alapján elszállíthatott:

2 ágy, 1 siffon, 2 éjjeliszekrény, 1 toalette tükör, 1 varrógép, 1 vitrin, 1 darab 3 ajtós kombinált szekrény, 1 asztal, 2 fotel, 4 kemény üléses szék, 2 rekamié, 1 ebédlő szekrény, 1 darab 3 ajtós komód, 1 francia asztal, 5 szék bordó huzattal, 1 jégszekrény, 1 fürdőkád kályhával együtt, 1 ebédlőszőnyeg, 2 tehén, 22 felesbe adott sertés. Gabonát még a magyar katonák idejéből 2 szekérral vittek el. Érték megállapíthatatlan.

Milák igazgató lakása teljesen kifosztva. Érték megállapíthatatlan.

Normális állapotok felé, tisztviselők munkába állítása:

A megszállás előtti és közvetlen utáni időkben Kerékgyártó Emma tanítónő hithűségről szóló bizonyágtétele írandó be az emlékezet könyvbe, ki házanként összegyűjtve lányokat és asszonyokat tartott áhítatokat Bibliaolvasással énekkel és imádsággal.

Temetéseket kereszteléseket, s időközönként istentiszteleteket Vajdics János helybeli görög katolikus lelkész úr végezte nagy buzgalommal, szolgálatkészséggel s Isten előtti szent felelőséggel.

Kántori teendőket minden egyes alkalommal Balogh Gábor nyugdíjas igazgatókántortanító úr látta el szolgálata mellett féltő gonddal őrködve a pásztor nélkül maradt nyáj összetartása felett.

Mint tanerők munkában állottak december 6., illetve 10.-től: Kerékgyártó Emma, Pokol Rozália tanítónők, mint beosztott tanerők működnek Mitrik Sarolta tanítónő és Berecz András gazdasági iskolai tanuló, gazdasági tárgyak tanításával megbízva. Balogh Gábor nyugdíjas igazgató tanító úr gyakorol felügyeletet az iskolákra és végzi a kántori teendőket.

Felügyelő lelkészül az egyházmegyei főjegyzői hivatala által 6/1944. szám alatt Bartha Béla benki lelkész rendeltetett ki, ki december 24. óta látja el a szolgálatot minden vasárnap és ünnepnapokon istentiszteletek tartásával s más egyéb előforduló szolgálatokkal

gyalog téve meg benki szolgálata mellett oda s vissza a 10 km-es utat. Minden csütörtökön (eddig a szükséghez képest kedden is) Mándokon tartózkodik, hol a kátétanítást is végzi.

Visszaszerzésre intézkedések folyamatban vannak az elvitt szószéki és úrasztali terítőkre harmóniumra és a lefoglalt rozs mennyiségre.

Javasat:

A 3000 lelkes exponált mándoki gyülekezetbe lelkészjellegű egyén kiküldése, amit eléggé indokol a két katolikus (római és görög) lelkészek helyben maradása.

Külön részleteket felfedő kérelem mellékelve.

Mándokon, 1945. január 17.

Bartha Béla

benki lelkész a mándoki egyház felügyelő lelkésze

Mezőladány

Az orosz hadsereg bevonulása Mezőladányba:

1944. október hó 31.-én, reggel 6 órakor vonult be községünkbe az orosz hadsereg. Déli irányból, Vásárosnamény felől érkeztek. Községünk területén nem találtak ellenállásra. A lakosoktól jószágot, ennivalót s egyéb értékes holmit vettek el.

Református egyházunk épületeiben, templom, iskola, lelkészlak, nem szenvedett kárt. Egyházi irataink, könyveink nagy részben elpusztultak, iskolai könyveink s térképeink megrongálódtak. Ezek azonban nemcsak az oroszok kártevésének tudhatók be, hanem inkább a lakosok egyrésztének fékevesztettsége dühöngte ki magát, az iratok szétszórásában.

A kegyszerek, úrvacsorai kehely, tányér, kancsó, a keresztelő edény, teljesen épen megmaradtak. Ügyszintén teljes egészben meg vannak az anyakönyvek.

Mezőladány, 1945. szeptember 30.

Nagy László

református lelkész

Nagyvarsány

1944. október 29.-én délután egy órakor a közeli tanyáról a lelkész lakásra bejött Végh Daniel tábori lelkész s arra kért, hogy engedjem meg neki, hogy délután a katonáknak úrvacsorát oszthasson. Mint a törzsnél lévő tájékozottnak vélt egyéntől érdeklődtem, hogy a közelben hangzó ágyúzásra, meg a nagy sietséggel átvonuló magyar és német katonák kapkodó magatartására tekintettel mikorára várhatjuk az oroszokat. Legkorábbra csütörtökre jelezte érkezésüket. Ebben a reményben tértünk nyugalomra, hogy amitől reme-

günk, még csak néhány nap múlva szakad ránk. Ám reggel hétfőn hat órakor minden ágyúszó és fegyverzaj nélkül megjelentek falunkban az oroszok. A községen átvonulva a köves úton Gyürének tartottak, amikor szembe tüzet kaptak. Erre megkezdődött este tíz óráig tartó kemény csata. Községünkben körülbelül száz különféle nagyságú és fajtájú ágyút állítottak fel, melyek szakadatlanul szóltak. Megfigyelőik a toronyban helyezkedtek el. A szembenlévő magyar véreink dicséretére írássék, bár ott volt a megfigyelő toronyra és templomra egy lövést le nem adtak, annál jobban lőtték az oroszok a gyürei templomot és tornyot, hol a magyar figyelő tartózkodott. A lelkész lakásba helyeztek el a rádiójukat. Ez időtől kezdve húszan, harmincan tartózkodtak a szobában. A jövő menő nagy része kutatott és rabolt, minden zeget zugot megnéztek padon magvakat aszalványokat kiszórták aranyneműt sejtve benne. Közben feleségem egész nap rántottát süített és apró marhát pucolt és süített. Jó magamnak a bort kellett számukra vinni. 150 liter bort megittak és elöntöztek. Délután három óráig tűrhető volt a magatartásuk, addig míg két orosz meg nem sebesült és egy meg nem halt a kapu előtt. Gúnyosan goronbán bántak velem. Mikor érdeklődtem a szerencsétlenek felől durván mellbevágva zavartak el. Éjszakára egy távolabb lévő pincébe mentünk el, hol harmincan összezsúfolódva virradtam ki. Reggelre az oroszok az elvonuló magyarok után mentek. Kétségbeejtő volt látni a lakást, mit elhagytak. Feldúlva halomra hányva minden. Egyházi és magán iratok, könyvek a szobában szerteszét. Egyház ládája kifeszítve tartalma kiszórva. Elsorolni kevés volna egy lap, hogy mi mindent vittek el. Az itt harcoló oroszok nemcsak a paróchiával bántak el, hanem más és igen sok lakással. Ami megtetszett nekik elvitték, sőt meg a ruhát is lehúztak sok szerencsétlenről. Hát amit a lányokkal és asszonyokkal követtek el, az az apokalyptikus bestiákat is megszegyenítené. Anyát és apát vertek félholtra, mert 14-15 éves lányát védte. A megfertőzöttekről a körorvos úr tudna felvilágosítást adni, de mennyien lehetnek a rejtve maradottak.

A harcoló csapatok elvonulásával nem jött meg a nyugalom, sőt sok tekintetben nehezebbé vált a helyzetünk. Állandó zaklatás, merő bizonytalanság napról, hétről hétre. Mindent túrtünk és szenvedtünk imádkozva a kegyelem Istenéhez erőért. Istentiszteletünk mindössze egy hétig szünetelt, úgyszintén a tanítást is folytattuk iskoláinkban. Egyházunkat az úrasztali terítők egy részének, mely a ládában maradt, az értékeseket elrejtettük, elrablásával és 28 ablak beömlésével érte kár.

Nagyvarsány, 1945. október 3.

*Balogh Miklós
lelkész*

Nyírkarász

Nyírkarász községben, 1944. szeptember haváig, legfeljebb csak harctéren járt katonák elbeszéléseiből, napilapok harctéri tudósításaiból, bombázott városok közöttünk megfordult lakóitól tudtunk valamit arról, hogy milyen borzalmas dolog a háború. Valójában azonban fogalmunk sem volt arról az apokaliptikus tűz és vérözönről, melynek értékpusztító és embermészárló iszonyatban fuldokolva agonizál, a magát műveltnek és keresztyénnek gúnyoló európai kultúr embervilág. Szeptember első napjaiban már kaptunk egy kis ízelítőt, az ököljogot szentesítő, s az „*aki bírja marja*” elvét valló és hirdető háború döglétes leheletéből, s kezdtük realizálva látni, az eleddig csak homályos sejtelmünket, hogy nemzetünk rövidlátó és lelkiismeretlen politikai irányítói, a jobbak és messzebbrelátók, minden figyelmeztetése ellenére, olyan szakadékok felé irányították egy modern háborúra sem lelkileg, sem anyagilag fel nem készült nemzet, politikai, és katonai vezetését, amely a trianoni tragédiánál is nagyobb tragédiához, hazánk, nemzetünk és népünk teljes anyagi és erkölcsi katasztrófájához vezethet, illetve vezetett el.

A szeptemberi első napokban, már közvetlenül láttuk a háború eltorzult, véres démoni arcát. Városaink, ipartelepeink, közlekedési gócpontjaink elpusztítására, esténként feltűntünk átdübörgő bombázógépek százai, az ég alját köröskörül megvilágító sztálinlámpák kísérteties fénye, a bombázás helyén felcsapódó lángnyelvek infernális látványa, még az erős idegekkel rendelkező paraszti népünkben is hisztériás hangulatot és pánik félelmet keltettek. Aztán a mi községünkben is megjelentek, százával, ezrével a háború első magyar polgári nyomorultjai és földönfutói, a fájdalomosan valóságot öltött magyar sorstragédia borzalmainak első átéltői ijedt szavú hírhozói: az erdélyi menekültek. A nem egészen 3.000 lelket számláló Nyírkarász községre, 1.400 menekülő elhelyezése és élelmezése rótt, igen súlyos, szinte megoldhatatlannak látszó feladatot. Menekültekről kellett gondoskodnunk, mikor magunknak is a menekülésre kellett gondolnunk! A menekültekről addig, míg elég későn, az állam és a közigazgatás (amely hetekig a füle, botját sem mozgatta és bagatell dolognak tartotta az egész problémát és kényelmesen karitatív módon akarta elintéztetni), szóval míg a közigazgatás is belátta, hogy a menekültek ellátása és elhelyezése, csupán társadalmi, úton és az egyházak és egyesületek szeretetmunkája által meg nem oldható kérdés, kizárólag az egyházak és a földönfutók nyomora mellett szeretetlen szívvel elmenni nem tudó irgalmas lelkű egyesek gondoskodtak.

A községünkön áthaladó menekültek végehosszat nem erő sora, a visszavonuló katonai alakulatok, a közigazgatás, a csendőrség, földbirtokosok, stb. elmenekülése, az egyre közelebről hallatszó harcizaj, valamivel később a vasúti hidak, s egyéb berendezések felrobbantása, kézzelfoghatóan és nagyon is szemléltetően jelezték a közeledő vihart. A sok rossz és olykor elképesztően borzalmas hírek hatása alatt és egy hozzám beszállásolt német evangélikus táborigazgató (Stancke Stettini lelképásztor) jóindulatúnak látszó tanácsára magam is a menekülésre gondoltam, mivel a propagandisztikus célzatú elbeszélések után, a puszta életemet is veszélyeztetve láttam. Sok éjjeli, nappali gyötrődés és tusakodás

után, mindent mérlegre vetve, pénzhiány, kormányzói proklamáció, magyar katonák általános dezertálása, stb. miatt, de különösen a nép megható és erőt adó marasztalására, megerősödött bennem az a határozott akarat, hogy minden körülmények között a helyemen maradok és a menekülés kockázata helyett, az itt maradás kockázatát vállalom.

A közigazgatás és csendőrség eltávolozása után, ha nem is éppen anarchisztikus, de bizonyosfajta törvényen kívüli állapot következett be. Megalakult ugyan a nemzetőrség, de az vagy nem tudta, vagy talán nem is akarta meg akadályozni, hogy a csőcselék, közöttük igen sok tekintélyesebb, jobban mondva módosabb gazda is, meg ne kezdje a községből elmenekültek, vagy az innen tovább menekülő erdélyiek itt hagyott, s talán éppen az őrizetükre bízott javainak az eltulajdonítását. A fosztogatás eleinte szórványos, de később szemérmetlenül rendszeres volt. A legszomorúbb az volt a dologban hogy a harácsolásra, amely később a vandalizmus paroxizmusáig fokozódott, maga a visszavonuló katonaság adta az alkalmat és sok esetben a biztatást. Mikor a lakosság látta, hogy egyes demoralizált katonai alakulatok, elhánnyák lőszereiket, pénzért, civilruháért elherdálják az őrizetükre bízott kincstári értékeket, elvesztette minden erkölcsi gátlását. Amikor az utolsó katonai alakulat (egy német hadosztálytörzs) is elhagyta a községet, azzal az ürüggyel, hogy a németek úgyis mindent felégetnek és az ellenség úgyis mindent elvisz, az idemenekült vasutasok kezdeményezésére feltörtek és kiraboltak egy vasúti szerelvényt és elvittek mindent, akár volt rá szükségük akár nem. Tönkretettek, hivatali, kórházi berendezéseket, orvosi műszereket, s mintha valami elmeegógyintézetből kiszabadult őrzöngő elmebetegek lettek volna, földhöz vertek az emberek ezreinek életét megmentő gyógyszerek, kötöző anyagok egész rakományát. Tédig jártak a lisztben, főzelékfélében (bab, lencse, borsó) s a vagonokban levő hatalmas üvegtáblák (valószínűleg valami építkezésből megmentett üvegtáblák voltak) üvegtörmelékében. A menekültek még vagonokban hagyott bútorait szétvágták, hogy hozzájuthassanak az azokban levő textilfélékhez. A vezérek az itteni és a menekült vasúti munkások voltak.

Ezekben a napokban nem dolgozott senki, megállt teljesen a munka, nem törődött senki a vetés és betakarítás máskor annyira fontosnak és sürgősnek tartott munkájával. Senki sem gondolt a holnapra, mindenki élt a mának és mint akiknek már minden mind-egy, átadták magukat a féktelen ivásnak. Azt nem mondom, hogy a harácsolók felelőtlen társaságában református ember nem volt, de azt állítom, hogy kevés kivételtől eltekintve józanabbak voltak és a figyelmeztetésre jobban hallgattak.

De... „Mindennek éljő az ő sora, minden bűnnek ostora.” A bűnök sokasága után elkövetkezett a bűnhődés iszonyatossága, a legkomiszabb sors. De, ahogy Ady írja: „*S nincs oly komisz sors, mit meg nem érdemeltünk.*”

Október 30.-án községünk bekerült a harctér kellős közepébe. Egész nap hullott a gránát és az akna a községhatárára, s a kora délutáni órákban már magára a községei is. Amikor egy az utcán robbanó tűzészégi lövedék, a szemem láttára tépett szét egy 18 éves fiút, aki még akkor is az elmenekült jegyző borát dézsmálgatta. Körülbelül 5-6. óra tájban már a község utcáin tombolt a harc. Egy cirka 10, tagból álló román patrulból, 7 katonát, a református templomhoz pár méterre levő hősök oszlopánál lőtt agyon egy német gépfegyveres. Ez a hét katona református templom mellett, az én kertemben van eltemetve. Aztán

drámai gyorsasággal peregetek az eseményék, s körülbelül 7 órakor az ellenséges románok bevonultak a községbe.

Nem akarok részletesebben foglalkozni a megszálló román katonaság garázdálkodásaival és nem is tudnám leírni, amit átélünk. Csak annyit, hogy a megszállás első napjai, de különösen az első éjszakája leírhatatlanul borzalmas volt. Az egész éjszaka rablásban, fosztogatásban, értelmetlen rombolásban, erőszakoskodásokban, becstelenségekben és megbecstelésekben telt el. Ahogyan mondják, de ahogyan magam is hallottam, a falu minden részéből részeg, erőszakoskodó katonák vad ordítása, a cine mintye embertelen retorziója megvert gyermekek, öregek jajveszélése, üldözött asszonyok már szinte nem is emberi, hanem valami kifejezhetetlen állati sikoltása hallatszott, iszonyatos büntetése és megérdemelt bűnhődése egy bűnös népnek.

A saját megpróbáltatásaimról sem akarok terjengős és érzelgős lamentációkat írni. Hiszen..”*volt a panasz végtére is miért?*” *Hisz a keservét mutató kebelnek vagy szájalommal, vagy gúnyval fizetnek*”....Csak annyit.. Én is szenvedtem és én is olyan, vagy még olyanabbul megérdemelten szenvedtem, mint a többi magyar. A megszállás éjszakáján a község minden megfogható és megtalálható férfi lakosságával együtt, engem is fogva tartottak, s velem olyan megalázóan és brutálisan bántak, mintha én gyújtottam volna fel az egész világot, hogy lelkileg is meggyötörjenek azt a tendenciózus hírt hozták be, hogy a lakásomon rengeteg fegyvert találtak, s az utcai harcokban több civillel együtt én is részt vettem, mindezt pedig valószínűleg azért, hogy fogva tartásomat megindokolják, s őrizet nélkül maradt lakásomat feldúlják és kirabolják, ami később fájdalmas igazolást is nyert. A lakásom teljesen őrizetlenül maradt, mert én fogva voltam, a feleségemet pedig egy románul jól beszélő erdélyi menekült református családhoz küldtem, hogy nem maradjon egyedül, s a hol igen biztonságos helyzetben is volt. Természetesen a teljesen őrizetlenül maradt lakásomat teljesen feldúlták, padlóját összeégették, bútoraimat meg rongálták, könyvtáramat, lelkészi irattárat szétszórták és az utcára kihányták, élestáramat kifosztották, még a padomat is feldurták, az egész konyha felszerelést elhordták, egyszerűen mindent elpusztítottak, amit idejében biztonságba nem helyeztünk. A legszomorúbb az, hogy nagyon kevés elveszett dolgom került elő eddig, pedig biztos tudomásom van arról, hogy nagy részök a helybeli menekülteknél van, akik a román nyelvet beszélve, egyszerűen összepaktáltak a román katonákkal, a vendéglátók kifosztására. Magától értődő, hogy nem általánosítok és kifejezetten a menekültek salakjára gondolok. Az én veszteségemet, nagy általánosságban és nagyon szerényen számítva 8000 Pengőre taksálom.

Bár az egész lakosság igen nagy veszélynek volt kitéve és lelkileg mindenki, testileg is igen sokan igen sokat szenvedtek, mégis a Gondviselő Isten különös kegyelme folytán, a hadi cselekmények következtében, egyházunknak emberéletben vesztesége nem volt. Az egész községben, melynek 3/4 része görög és római katolikus vallású, mindössze 3 görög katolikus és 1 római katolikus halálos áldozata volt a háborúnak, illetve a községben lefolyt harci cselekményeknek. Ezek is azért pusztultak el, mert illuminált állapotban voltak.

Hála a kegyelmes Istennek, templomunkat, lelkészlakunkat, iskolánkat, tanítólakásunkat, szóval egyházi épületeinket, a lelkészlakás padlójának felégetésén és az ajtózárak

megrongálásán és a lelkészi udvaron levő gazdasági épületet (istállót) ért jelentéktelenebb sérülésen kívül, semmi számottevőbb baj, vagy sérülés nem érte. Anyakönyveink, úrasztali felszerelésünk, keresztelési edényünk mind megvannak. Az irattárt szétszórták, de azt sikerült majdnem hiánytalanul összeszedni. Ellenben elveszett 1 darab presbiteri jegyzőkönyv, (1912-1944) 2 darab parochiális könyvtári könyv. Elégették az összes hivatalos lapot és az 1944. évi Protestáns Szemléből 1 példányt. A lelkészi lakásban okozott egyházi károsodás: 1.000 Pengő.

Az egyházi élet az egész évben, így a még a legkritikusabb napokban is egy vasárnaptól eltekintve (október 29.) amikor nagyon meglátszott a templomlátogatók számán a front közelsége, a megszokott módon, tehát teljesen normális mederben folyt. Az istentiszteletek, hétköznap és vasárnap állandóan meg tartattak. Október 15.-ik napjától állandóan bűnbánati istentiszteleteket tartottam. Így igyekeztem a bánat, a világszerinti bánat helyett, az Isten szerinti bánat, a bűnbánat érzését felkelteni, az Isten irgalmát és kegyelmét kereső szívekben. Az igehirdetés alapigéje minden alkalommal Péter I. levele 4. rész. Témája: Szenvedéseink: bűneink méltán megérdemelt büntetése. Egyesületeink összejöveteleit, átmenetileg, a szokott helyen, vagyis az iskolában nem tartjuk meg. Ennek a kisebb és esetleg megszüntethető oka: a világító és tüzelőanyag hiány, a nagyobb és elfogadhatóbban indokolt oka, hogy úgy a szülők, mint inkább az ifjak, különösen a leányok, ma amikor a kóbor katonák állandóan jönnek mennek és nem egy esetben kellemetlenkednek is, nem szívesen hagyják el az otthonukat. Az elmaradt egyesületi összejövetelek pótlására, feleséggel együtt, fokozottabb mértékben látogatjuk híveinket otthonaikban, s házi istentiszteleteket is tartunk egyik másik helyen. A templomlátogatók száma nem csökkent, sőt inkább emelkedik. Karácsonykor az úrvacsorájával élők száma: az utóbbi 10 év óta a legmagasabb volt.

Egyházunknak előbb, vagy utóbb, holnap inkább, mint ma legsúlyosabb problémája: a közönséges szükségletek fedezéséről való gondoskodás. Eddig, egyházi és iskolai szükségleteinket, az állami adókkal együtt kezelt, egyházi és iskolai adók fedezték annyira amennyire. Már a folyóévben is, csak az 1/3-a folyt be a kivetett adóknak, nem az adómorál leromlása, hanem inkább a hadihelyzet következtében bekövetkezett, pénzügyi adminisztráció felbomlása miatt. Ez a helyzet, csak az elmúlt években elért pénzmegetkarítások miatt nem tudta teljesen felborítani, eddig mindig kiegyensúlyozott pénztári helyzetünket. Fedezet nincs, a szükségletek viszont éppen úgy megvannak, mint eddig. Számolnunk kell az államsegélyek beszüntetésével is. Földbirtok nélkül, kevés számú és szegény egyháztaggal, minden említésre méltó jövedelemforrás nélkül, egyházat fenntartani, egyházi tisztviselők egzisztenciáját biztosítani, ez már nem is probléma, hanem utópia. Úgy látom, hogy itten nincsen és nem is lesz, aki segítsen, csak az Isten. Rendíthetetlenül hiszem, hogy Ő, ezen a téren is meg fogja mutatni a Benne bizóknak, a kimenekedés útját.

Egyházunknak, egy, egytanerős I. VI. oszt. elemi népiskolája van. Kántortanítónk: Márton József, már több mint egy éve, állandóan a harctéren van. A múlt 1943.-1944. iskolai évben, jobban mondva a második iskolai félévben én helyettesítettem, mivel több ízbeni hirdetés dacára sem kapott az egyház kiegészítő tanerőt. A még mindig katonai szol-

gálatot teljesítő és távollevő tanító helyettesítését, tanerő hiányában, máig sem sikerült megoldanunk. Ideiglenesen és átmenetileg, felsőbb hatóságaim utólagos jóváhagyásától feltételeztem, a hasonló helyzetben levő római katolikus és görög katolikus egyházak lelkészeivel együtt arra a megállapodásra jutottunk, hogy kooperálunk, s a három felekezet iskolaköteles gyermekeinek tanítását, a helybeli tanyai iskola két tanítónőjére (a tanyán nem lehet tanítani) két idemenekült erdélyi tanítónőre és a helybeli róm. katolikus kántortanítóra bízuk. Ebbe a kényszer megoldásba, ha nem is szívesen, de belementem. Egyrészt azért, mert egyházunknak jelenleg nincs tanítója a fent említett ok miatt, másrészt azért, mert a hatóságok a legszigorúbb rendelkezést adták ki az iskola feltétlen megnyitására és nem akartam, hogy a ref. iskola tanítás nélkül maradjon, harmadszor belementem ebbe a kooperálásba azért is, mert az alkalmazott öt tanerő közül, három református vallású és pedig buzgó reformátusok. A tanítást november 10.-én kezdtük. Az I. és III. osztályok a ref. iskolába járnak, a II. oszt. a görög katolikus iskolába, a IV., V., VI. osztályok pedig a római katolikus iskolába járnak felekezeti különbség nélkül.

A vallástanítást a lelkészek látják el, úgy, hogy minden kedden 8-1.-ig minden felekezet lelkésze a maga felekezeti iskolájában tanítja, felekezete gyermekeit. Kedden, hitoktatáson kívül más tanítás nincsen. A tanyai községi iskolában hitoktatás nincsen, mert egyfelől a tanerők bent a községben tanítanak, mint fentebb említettem, másfelől pedig a gyermekek nagyrésze is bent lakik a faluban, ugyanis a tanyai lakosok a rendkívüli körülmények miatt, jórészt a községbe beköltöztek. A református gyermekek részére a vasárnapi iskolát is tartom. A református iskola tantermében, a megszállás napjaiban elhelyezett román katonaság, szétszórta és megsemmisítette, a segélykönyvtár és a tanítói könyvtár nagy részét. Az okozott kár kb. 600 pengő értéket tesz ki.

A hadbavonult tanító szegényes ingósága is a megszálló katonaság és a fosztogató civilek, szabad prédájává vált. Tehetetlen öreg édesanyja őrizetére bízott szegénységéből alig maradt meg valami. Az okozott kár: 5.000 Pengőre tehető.

Ezzel jelentésemet befejezem. Tudom, hogy hiányos hézagos, töredezett ócska tükre, az itt megtörtént eseményeknek, de annyit mégis mutat, hogy az Ur isten végtelen irgalma és kegyelme megőrizte bennünket, csodálatosan vigyázott életünkre, kik csak eltűrést sem érdemlettünk.

Nyírkarász, 1945. január 10.

Ormós István
református lelképásztor

Nyírlövő

Isten iránti hálaadással jelentem, hogy a nálunk 1944. október 31.-én kezdődő orosz megszállás alatt a nyírlövői református gyülekezetet, illetve annak tagjait, különféle ingóságok elvitele következtében, csak anyagi károsodás érte.

Személyekkel elkövetett kegyetlenkedés csak egy esetben fordult elő. Egy asszonytestvérünket egy éjszaka összeverte és megrugdosta egy román katona. Sérüléseiből kb. 4 hét alatt gyógyult fel és betegségének semmi utókövetkezménye nincs. Ezen kívül még csak kismértékű kitengés sem fordult elő.

Magát a nyírlövői egyházat, mint intézményt, semmi néven nevezendő károsodás nem érte. Még egyetlen irat sem veszett el. 3 hetes szünet után az egyházi élet teljes egészében a régi mederben folyt tovább.

Iskolánkban 1945. január 1.-től pedig két tanerővel (2 képzős) váltakozó tanítás folyik. A lelkipásztor a megszállás alatt a nyáját egy pillanatra sem hagyta el.

Nyírlövő, 1945. július 10.

Balogh Oszkár
református lelkész

Nyírmada

Tisztelettel jelentem, hogy községünk tisztviselői közül csak a Főgondnok úr, Hunyady Béla távozott el. A helyettesítését az egyházközség gondnoka látja el.

Istentiszteletek csupán a hadiesemények ideje alatt, továbbá a megszállás első napjaiban nem tartattak és pedig október hó 27. és november hó 3. között. Ez idő alatt csak 3 temetést és sok családlátogatást végeztem.

A tanítást rendes időben kezdtük 3 tanerővel. A 4. tanerő katonai szolgálatot teljesített. November hó 27.-től, az időközben hazaérkezett 4-ik tanerő is munkába állván, a tanítás megszakítás nélkül folyik. A növendékek 50-55 %-a rendszeren jár iskolába. A növendékek nagy része lábbeli és ruha hiányában szenved, ezért nem járnak iskolába. Tüzelőanyagban hiányt nem szenvedünk. Karácsonyi szünidő december 21.-től január 2.-ig bezárólag tartott. Földrajzot, történelmet beszédértelem gyakorlat alakjában tanítunk. December 31.-től a Himnusz éneklése a községi orosz katonai parancsnokság által megakadályoztatott, így a Szózáttal együtt ezeknek tanítása is lehetővé vált az iskolában. Tantestületünk tagjai nagy buzgalommal végzik munkájukat, de még mindig csak 3 tanteremben. Az I. III. IV. V. VI. osztály tanítása délelőtt, a II. osztály tanítása délután folyik.

Úrvacsorát osztottunk a hadiesemények után november 5., november 12. és most karácsonykor. A templomlátogatók száma növekedett, az adakozás olyan mérvű lett, hogy az

1943. évi eredményt 100 %-al felülhaladta.

Például: természetbeni adományok értéke. 2230.900

készpénz adomány Isten dicsőségére. 1195

készpénzadomány bombakárosultak részére. 1524.14

Perselypénz a feltört perselyből kb. elvitt 400 Pengőn kívül. 1452.62 (988.75)

Formális presbiteri gyűlések nem tarthatók.

Nyírmada, 1945. január 3.

Fejér István
lelkipásztor

A hadi események alatti időben veszteségeink a következők voltak:

Ágyú tűz következtében két gyülekezeti tagunk meghalt.

A gondnokhoz kihelyezett úrasztali terítők közül 8 darab elveszett.

Épületeinkben ablakban és zárukban van jelentős kár.

A Főgondnok úr kivételével az egyházközség egyházi és világi tisztviselői valamennyien helyükön maradtak s úgy ezek, valamint a gyülekezet tagjainak többsége ingóságaikban nagy károkat szenvedtek, különösen a felvonulási útvonalba esett lelkipásztor, kántor, harangozó és Kala Ferencz gyülekezeti tag Lelkipásztor élete két orosz katona által nov. 1.-én súlyosan veszélyeztetve volt. Bár a templom környékére sok akna és gránát esett, a templom, paróchia, s más egyházi épületek sértetlenek maradtak.

Jelenleg orosz katonai parancsnokság van községünkben s annak két tagja lelkipásztornál van teljes ellátáson s a nagy fűtés következtében hálólhelyükön szobatorú keletkezett, melynek következtében egy heverő, egy kis asztalka, padló elégett s szoba falazata, egy ablak teljesen elpusztult.

Nyírmada, 1945. január 4.

Fejér István
lelkipásztor

Nyírtass

Főtiszteletűségednek a felsőszabolcsi egyházmegye esperesi hivatala útján közölt nagybecsű felhívására a nyírtassi gyülekezetnek a múlt év őszén lezajlott hadiesemények alatti életéről, valamint a megindult egyházi és iskolai életéről jelentésemet az alábbiakban van szerencsém megtenni:

Október 22.-én, a kora reggeli órákban jelent meg községünkben az első orosz járőr, melyet nyomon követett az a tüzéségből és gyalogságból álló nagyszámú alakulat, melynek feladata lett volna a német-magyar sereg visszavonulás útját a Tisza felé átvágni. En-

nek az alakulatnak élcsapatai Kisvárdáig, sőt azon is túl nyomultak előre s mi a legnagyobb aggodalmak között szemléltük, mint ássák be magukat ezek a csapatok a községünkől mintegy egy kilométerre húzódó Kisvárdá-nyíregyházai állami út és az azt keresztező Nyírtass-pátróhai bekötő út mentén. Ezek a csapatok állandóan nem tartózkodtak községünkben, csak lovasjárőreik száguldoztak szüntelenül a községen keresztül és végeztek állandó felderítést Nyírkarász irányában. A község lakosaival és velem is folytatott beszélgetéseik barátságosak voltak és barátságos magatartásukról a parókhán tett többszöri látogatásuk alkalmával is meggyőződtem. Feleségemmel már korábban elhatároztuk, hogy ha hozzánk bejönnek, kicsiny gyermekeinket magunk elé állítjuk, nekünk nincs más fegyverünk, csak a gyermek, és kiletemet ettünk azonnal felfedem. Így is cselekedtünk minden esetben és nagy megkönnyebbüléssel láttuk, mint veszik ölükbe és mint simogatják gyermekeinket az első vonalbeli, marcona katonák!

Október 24.-én, kedden aztán bekövetkezett az, amitől rettegtünk. Kora délután vágató orosz járőrök nyomában végig dübörgött községünkön az első német páncélos kocsis, s ezt követte a második, a tizedik és századik! Fél háromtól éjfél utánig tartott a község területén és a község alatt a csata. A német gépesített tüzérség az utcákon, kertekben, udvarokon állva lőtte szakadatlanul a községtől egy km-re lévő állami út mentén húzódó orosz állásokat. Ez is elviselhetetlen volt a fülnek, de még elviselhetlenebb az udvarokba, kertekbe becsapódó orosz gránátok éles csattanása. Ezeket a szörnyű órákat természetesen pincékben, bunkerekben, ezek hiányában, házainkban meghúzódva töltötte a falu lakossága s Isten megőrző csodájaképpen a kiállott félelemtől eltekintve senkinek semmi baja nem történt.

A csata eldőlte után egy álló hétig tombolt a küzdelem a község határán kívül. Templomunk tornya német tüzérségi megfigyelő volt s innen irányították rádióirányítással az oroszok ellen bevetett páncélos erőket. Minden pillanatban el voltunk reá készülve, hogy tornyunkat lelövik, amint az igen sok becsapódó golyó, gránátszilánk számtalan helyen beszakította, a toronyban tartózkodó németek is sok nehéz tárgyat zúdítottak reá, úgy hogy tetőnk mindenütt beázik s az átázott mennyezet sok helyen leszakadással fenyeget.

Október 31.-én reggel vonultak be Nyírtassa a románok. Az ezzel járó csetepatét mi tűzkeresztségen átesett, harcedzett tassiak jóformán már észre sem vettük. Ettől kezdve bizony még jobban megnehezedett eddig is éppen eléggé zaklatott életünk. Erőszakoskodások inkább csak a perifériákon és a tanyákon fordultak elő szörványosan: ehhez kevés volt a katonák vad ösztöneit felkorbácsoló alkohol, mert a községbeli két uradalmi szeszgyár tartalmát, valamint a rengeteg kiforratlan bor legnagyobb részét még a románok bevonulása előtt megsemmisítettük. A megszálló román katonaság magatartása a lakossággal szemben tűrhető volt, kielégülni nem képes étvágyuknak azonban megszámlálhatatlan baromfi és igen sok sertés esett áldozatul. Tetemes anyagi károkat szenvedtünk. Szeke-reinket, lovainkat, lószerszámainkat, kocsijainkat elvitték, szénánkat, szalmánkat, zabunkat csaknem az utolsószálig feletették. Terheinket csaknem elviselhetlenné fokozta az, hogy a még augusztus havában idetelepített 400 főnyi csiki székelyen kívül az evakuált Tiszakanyár egész lakosságát, másfélezer embert rengeteg háziállattal együtt községünkbe telepített az orosz és román hadvezetőség, és ez rettentő túlszűfolttságot idézett elő közsé-

günkben. Én magam a tiszakanyári lelkipásztortestvéremet, Papp Kálmán Jenőt láttam vendégül szeretettel nyolc tagból álló családjával együtt, miután a parókiát az egyetlen hálószoba kivételével elfoglaló parancsnokság kérésünkre megengedte, hogy Papp Kálmán Jenő nyolcadmagával az irodában lakhassék. November 4.-tól 29.-ig, csaknem egy hónapig tartott ez az állapot, erősítvén magunkat ez alatt az idő alatt egymás hite által. Megható volt az a szeretet, amellyel híveink s a község egész lakossága befogadta a hajlékaikból elűzötteket és a nyomorúság nagyságához képest súrlódások csak szórványosan fordultak elő. Reggeltől estig, külön-külön, de egymás társaságában is, házról-házra járva kerestük fel híveinket, erősítve a csüggedőket, vigasztalva a szomorkodókat. A lelkipásztori munka soha vissza nem térő és meg nem ismétlődő drága alkalmai nyíltak meg számunkra, s ha munkánk nyomán könnyek száradtak fel és csüggeteg lelkekbe tért vissza a reménység, ezért egyedül Istent illeti a dicsőség és a hála.

Iskolánkat a községben működő három felekezeti és egy négy tanerős községi iskola közül elsőnek nyitottuk meg december 2. napján, s benne a tanítás azóta háborítatlanul folyik. Iskolánk épületében jelentős kár nem esett a beszállásolt mindenféle katonaság azonban az iskola termében nagy rombolást végzett. A padokat részben feltűzelték, részben tönkretették. A szemléltető fali képeket, térképeket szétszaggatták, a szekrényt feltörték s az összes fizikai stb. szemléltető eszközöket összetérték, segélykönyvtárunk is csaknem teljesen megsemmisült. Arra a kérdésre, hogy ezeket az iskolai felszereléseket miért nem igyekeztünk megmenteni, feleletem az, hogy a hadi események oly váratlanul szakadtak reánk, hogy megmentéseikre gondolni sem lehetett. A pincéből való előmerészkedésünk után már csak a kárt konstatálhattuk nagy szomorúan.

Annál boldogabban jelenthetem, hogy klenódiumainkban, úrasztali, keresztelési edényeinkben semminemű kárt nem szenvedtünk. Csupán annyi történt, hogy az irodába beszállásolt SS katonák az utolsó pár évfolyam kivételével az összes egyházmegyei, kerületi, konventi és zsinati jegyzőkönyveket elhasználták, vagy feltűzelték, úgyszintén a Debreceni Protestáns Lap összes évfolyamait. Sajnos, ennek a szekrénynek zárai igen gyöngék voltak. A másik, erős zárrakkal és ajtókkal ellátott saját szekrényemben levő összes értékek megmaradtak, bár ebben is megpróbáltak kotorászni, amit a letört és kezükben maradt szekrényajtó fogantya is bizonyít.

Még csak annyit, hogy az előbb román, majd orosz tiszték egy hónapnál tovább tartó beszállásoltságuk tartama alatt irántunk mindvégig a legudvariasabb magatartást tanúsították. Vacsorájukra több ízben meghívtak, amelyek ha számomra nem is éppen voltak kedélyesek, de mindenesetre megnyugtató volt az, hogy a szíves meghívásnak egy alkalommal „ellenállani” nem tudó feleségemet a legnagyobb udvariassággal és tisztelettel vették körül. Gyermekeinket különösképpen az oroszok nagyon szerették, s nálunk tartózkodó fiatal leány sógornóm közöttük biztonságosan és félelem nélkül járt kelt mindvégig.

Hozzánk hasonlóan élték át a megszállás és átvonulás heteit Kollonay László kántortanító és családja is. A nehézségekből és nélkülözésekből ők még inkább kivették részüket, mert Tiszakanyárról, Berkeszről, Szakolyból idemenekült sógornőikkel és azok családtagjaival is meg kellett osztani szükös asztalukat és még szükösebb hajlékukat. Családfő és fizetés nélkül maradt többgyermekes asszonyok ezek, férjeik, köztük Keresztessy József

szakolyi és Keresztessy Zoltán berkeszi kántortanítók katonai szolgálatot teljesítenek, sorukról mai napig semmit sem tudnak. Egyetlen szobában és konyhában összezsúfolva 25-en, köztük 6 kicsiny gyermek és csecsemő, szorongtak hosszú heteken keresztül.

Vasárnapi istentiszteleteinket október 22.-én, november 5.-én és november 19.-én nem tarthattuk meg, úgyszintén október 31.-én sem. Részben a harcok, részben az átvonulások izgalmakban bővülködő napjai voltak ezek. A többi vasárnapokon és hétköznapokon is, harangszóval vagy anélkül, istentiszteleteinket megtartottuk. Férfiak és lányok bizony kevesen voltak, érthető okokból, de a jelenlevők annál megrendültebben hallgatták a fenséges jeremiási igéket és annál bizakodóbb lélekkel énekeltek: Ha e nehéz időkben elcsügged a szívem, vigasztalást Igédben Uram, Te adj nekem.

Íme így tett bennünket próbára Isten súlytó keze és így őrizett meg mégis mindnyájunkat az a könyörülő szeretet, mely nem gyönyörködik a bűnös halálán, hanem azt akarja, hogy megtérjen és éljen. Alázatosan ismerjük be, hogy ennél sokkal többet érdemeltünk volna es sokkal korábban. Ez a kemény isteni próbatétel ébressze fel és indítsa bűnbánatra szegény magyar népünket!

Mély tiszteletem kifejezésével vagyok Főtiszteletű Püspök Urnak

Nyírtass, 1945. február 2.

Kovács Miklós
lelkipásztor

Pap

Mély tisztelettel jelentem, hogy a felsőszabolcsi egyházmegye esperesi teendőjét, közigazgatását átvevő lelkészi főjegyző Úr, mint katonaságtól leszerelt s Gyulaházán szüleinél tartózkodó lelkész a papi református egyház községbe lelkészi szolgálatok végzésére ki-rendelt.

Készséggel vállalkoztam pásztor nélküli gyülekezetben a hitélet megindítására és (E. T.) az egyházi törvényekben előírt kötelességek végzésére. Folyó hó 19.-én gyalog menve a gyülekezetben megjelentem és a Főtiszteletű Püspök Úr 4300/1944. számú körlevelére a következő alázatos jelentésemet beterjesztem:

A gyülekezet gondnokának és egy presbiternek jelenlétében a fent említett időben a parókiára mentem, ahol mindent feltörve és széjjeldobálva találtam. A kapott rendelkezések értelmében megkezdtém a károk megállapítását. A lelkipásztor úr, Molnár János, október 27.-én elhagyva gyülekezetét az egyházi vagyon őrzését a gondnokra és egyházfira bízta, akik gyorsan következő hadiesemények és az idő rövidsége miatt nem tudták a hivatalt, egyházi épületeket, klenódiumokat, levéltárat, anyakönyveket a rongálástól megvédeni vagy olyan helyre eltenni, ahol azokat kér ne érte volna. Így történt meg, hogy a hivatalban őrzött egy darab 12 literes úrvacsorai bortartó kanna oldalát behorpasztották, fedelét letépték, a katonák, 1 darab úrvacsorai kelyhet szétzúztak, 1 darab két literes úrvacsorai

bortartó ezüstkanna eltűnt a kenyérvágó késsel és a keresztelő ezüst tányérral együtt. Rongálás nélkül megmaradtak: az összes úrasztali terítők 2 darab úrvacsorai kehely, keresztelő pohár a kenyeres tállal.

ÉPÜLETKAROK: a lelkészihivatalban az összes írószerek eltűntek. Három ablaküveg ki van törve, két zár letörve, egy íróasztal felvágva. A lelkipásztor lakásán három zár fölfeszítve, a kilincsek leszaggatva, két ablaküveg betörve, a fürdőszobában a csap és a vezeték leszaggatva, a melegítőkályha darabokra törve ki van dobálva, a konyháról a veréce, az istállóról az ajtó, a sertésórlól pedig a kerítésdeszkák hiányoznak.

Istennek legyen hála az anyaszentegyház templomát és tornyát sem külső sem belső rongálás nem érte s annak felszerelése teljes épségben meg van.

A papi református egyház anyakönyveit, mivel nem gondosan tették el a földben átázva, különösen a régebbi eredetűek, átázva, megrongálódva, kerültek vissza az egyházi hivatalba.

Az irattár viszont nagyon hiányos, mert ennek 80 %-át a katonák elégették és különböző célokra használták fel. Az 1943-44-i iratokból egyetlen példány nincs meg.

A paróchia könyvtárat is nagy károsodás érte. A következő munkák hiányzanak: Imre Lajos és Makkai Sándor: Krisztus jó vitéze? Forgács Gyula: Belmissziói és Curapastoralis kézikönyve, Ravasz László: Agenda, Teológiai Szemléből 2 darab eltűnt, Az aranykönyv, mely díszes aranyozott kötésben volt szétszedve, értékes fedelétől megfosztva, az 1944. évi bejegyzések híjával van meg.

A Debreceni Protestáns lapnak minden példánya elpusztult.

A konventi kerületi és egyházmegyei jegyzőkönyvek egyrésze is megszagott állapotban volt összeszedhető.

A felsorolt károkat mivel felbecsülhetetlen és a mai viszonyok között szinte beszerezhetetlen drága értékek pusztultak el, még hozzávetőlegesen sem tudom megállapítani szakértő nélkül. Nem is csoda, ha ilyen károsodás érte az egyházat, mert a paróchia a megszállás óta, október 31.-től teljesen gazdátlan volt, sőt meg a szomszédban lakó kántori teendőkkal megbízott Somogyi János állami igazgató tanító is elmenekült, kinek még annyija sem maradt, mint az itteni lelkipásztornak.

A papi református gyülekezetben október 27.-től december 19.-ig alig volt istentisztelet. Isten kegyelméből és segítségével sikerült a hitéletet minden oldalon a régi megszokott mederben helyreállítani, s a gyülekezet tagjainak az egyháztól jogosan elvárt igényét ez időponttól kezdve a legteljesebb mértékben időt és fáradságot nem kímélve kielégíteni. A karácsonyi szent ünnepek alatt s előtte minden istentisztelet meg lett tartva úrvacsorát két szín alatt osztottunk. A bor beszerzésében nagy segítségemre volt Papp Gyula községi vezető jegyző főgondnok. Az egyházközségnek külön iskolája nincsen. A község vezetőjével karöltve noha az állami iskolák is különösen belső berendezésüket illetve a katonaság által erősen meglettek rongálva, sikerült odáig jutni, hogy az elmenekült 5 tanerő helyett 3 okleveles tanítónőt és két 4. éves tanítóképzős ifjút, akik közül az egyik a kántor tanítói teendőket fogja végezni, hogy 1945. január 2.-ától kezdve a tanítás munkájába állíthatjuk. A papi református egyházat különösen vallástanítás szempontjából érinti ez kedvezően. A hat tanerőből így 4 református.

Továbbá alázatos tisztelettel jelentem, hogy a papi anyaegyház községhez tartozó jékei leányegyházközségben is, szolgálati helyemre való megérkezésem óta ugyan ilyen mértékben sikerült a normális állapotokat helyreállítani. Munkám itten könnyebb volt, mivel a jékei gyülekezet előkönyörgő kántortanítója, szembe nézve a reá váró súlyos megpróbáltatásokkal, szolgálati helyén maradt, s így idejében előreláthatóan tudott gondoskodni a klenódiumoknak megőrzéséről és az istentiszteleteket egy vasárnap kivételével megtartotta. A tanítást is a hatóság által elrendelt időben megkezdte és folytatja. A kár csupán az iskola épületen, ahol 22 ablak karika van bezúzva, az iskolai könyvtárban, hol a hiányt a katalógus eltűnése miatt megállapítani nem lehet, a kerítésben kisebb ajtórongálásban és egy darab maxim lámpa eltűnésében mutatkozik. A kár összege kb. 600 Pengő. Itt is a templom, torony, és berendezés teljes épségében van.

A sorsdöntő helyi események krónikáját még összeállítani nem tudom, mert a szeptemberi és októberi hadiesemények ideje alatt Jéke és Pap községben nem voltam és az innen-onnan kapott történetek valóságától még nem állt módomban meggyőződni. Emberáldozat egyik helyütt sem történt.

A klenódiumok, anyakönyvek s egyéb értékes tárgyak biztonságosabb helyeken való őrzéséről gondoskodtam.

Pap, 1944. december 28.

Balogh Dezső
helyettes lelkész

Oláh A. Balázs
gondnok

Kovács Balázs
presbiterek

A vörös hadsereg megszállása következtében a papi református anya- és a jékei leányegyházakat ért eseményekről megbízható szemtanúk és a tények ismerete alapján az alábbi tiszteletteljes jelentésemet terjesztem be.

1944. október 20.-án este 6 órakor a tantestület tagjaival és Tóth István földbirtokos családjával, feleségemmel együtt eltávoztam a községből és az Előljáróság által kijelölt Szécsénybe törekedtünk.

Elmenetelem előtt az anyakönyveket, mint pótolhatatlan értékeket az egyházi gondnoknak adtam át megőrzés végett és kértem, hogy az úrasztali edényeket is vigye magával. Miután nem volt szándékom elhagyni a gyülekezetet, az e napon váratlanul feljánlott fogat (melynek hiányában, ha akartam volna sem lett volna lehetséges távoznom) másította meg tervemet, így kevés idő állott rendelkezésemre, hogy úgy az egyház, mint saját értékeim közül minél többet magammal vigyek, vagy elrejtsek.

Október 22.-én a vörös hadsereg csapatai Nyíregyházától előre törve Kisvárda déli részét megszállták. A községben ekkor egy átvonuló zászlóaljnyi magyar csapat tartózkodott. Pap községben való létünket délelőtt 11 órakor akna és ágyúlövedékek robbanása zavarta meg. A parancsnok azonnal készülséget rendelt el és Jéke község irányába vonultak tovább.

Október 27.-én Takács nevezetű százados, utász csapataival robbantás céljából Papon megjelent, felkeresvén éjszaka a község főjegyzőjét tájékoztatást kért. Céljuk az volt, hogy a két szeszgyárat, valamint a nagy mennyiségben kb. 20 vagon, felhalmozott gabonát lepetrózva felégessek.

A lakosságon ezt tudva idegesség és rémület vett erőt. Végre a vezetőségnek sikerült a parancsnokot meggyőzni, hogy ez szükségtelen részint mert a községben sok az ellátatlan szegény, tehát a termény nagyrésze szétosztható, a szeszgyár pedig a község szívében van, s a robbantás következtében sok lakóház elpusztul. Ugyanez a helyzet volt Jéke községben is. Az illető százados a kérésnek helyt adva ez indokok alapján a parancsot nem hajtotta végre. 29.-én, ezen kevés létszámú csapat is elvonult a faluból Kisvárda felé tudván, hogy a harcoló csapat zöme ezután vonul vissza.

Még e két napig óriási harcok dúltak Tisza mentén, keleti irányban. A lakosság szorongó érzések közepette várta a vörös és román sereg csapatait. Az emberek óvóhelyekre menekültek. Különösen a leányifjúság az esetleges reá váró borzalmas megpróbáltatások elől bújt el.

Október 31.-én reggel 8 órakor megjelent az első lovas orosz katona. Majd rövidesen követte a többi, egy óra múlva megérkezett a harcos csapat zöme, melyet ló, szekér stb. kicserélés követett. Három nap múlva ezek is elmentek. Utánok érkezett a 2 utánpótló zászlóalj, akik 3-4000 létszámmal szállásolták be magukat. Kisebb nagyobb bántódásoktól eltekintve, halálos áldozat nem történt, csupán Mudri Pál félrement 3 golyótól találva könnyebben sebesült meg.

Ha emberi élet nem is, de anyagi javak és értékek mindenki részéről estek áldozatul, vagy az ittas katonák erőszakoskodásainak, vagy ami még szomorúbb egyes megtévedt emberek aljas ösztöneinek, lopási, vagy rombolási vágyainak. E súlyos időben egyházunkat a következő károk érték: Az úrasztali edények közül egy bortartó (12 literes) ezüstözött kanna fedelét letörték. Egy db. 2 literes ezüstözött úrvacsorai bortartó kannát elvittek és eltűnt egy darab szintén ezüstözött kenyeres tálca (ez utóbbit mint egy kárunkra reverzálást adó egyháztag „*kiengesztelő*” adományát az illető magatartása következtében elvből nem használtuk).

Az irattárból az 1943. és 44. évi iratok nagyrésztét megsemmisítették valamint a Debreceni Protestáns Lapok összes példányait.

Két ajtózárat megrongáltak és három ablaküveget betörték. Templomban és más egyházi épületekben sem Papon, sem Jékén, Istennek legyen hála, semmi kár nem történt.

Sokat köszönhetnek a község lakosai, főként a református egyház hívei Pap Gyula körjegyzőnek, egyházközségi főgondnoknak, aki orosz nyelven beszélve mindenkor segítségére volt a lakosságnak, a rend helyreállításával pedig szorgalmazta a presbitériumot, hogy helyettes lelkészt kapjon a gyülekezet.

Ennek eredménye lett, hogy december 19.-én Balogh Dezső helyettes lelkész gyülekezetünkbe érkezett és lelkipásztor visszatértéig (február 10.) a lelkipásztori teendőket legjobb tudása és lelkiismerete szerint végezte mindkét helyen. Balogh Albert jékei előkönyörgő kántortanító mindvégig szolgálata helyén maradt híven teljesítve kötelességét.

Lelkipásztor Szécsényből, hol az illető egyházmegyei főjegyző által megbízva mindvégig lelkészi teendőket végzett, február 10.-én érkezett vissza gyülekezetébe, hol a hívek megértő szeretettel fogadták. Anyagi kára jelentékeny ugyan, de Istennek és a jó embereknek legyen hála nem ad okot sem a zúgolódásra sem a panaszcra, hiszen saját életében tapasztalta meg, hogy „*Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut...*”

Jelentésem tudomásul vételét ismételten mély tisztelettel kérve, maradtunk Nagytiszteletű Esperes Úr iránt

Pap,

Molnár János
református lelkipásztor

Oláh A. Balázs
gondnok

A papi református anyaegyházban és a jékei leányegyházban Molnár János református lelkipásztor szolgált.

1944. október 20.-án este 7 órakor a községben lakó Tóth István római katolikus földbirtokossal a lelkipásztor és tantestület tagjai, családjukkal, elhagyták a községet. Lakásuk berendezésének nagyrésztét és jószágait rendezetlenül hátra hagyták. A községben egyetlen tisztviselő, a körjegyző maradt, aki utasítás szerint a nemzeti erőket beszervezte és a rend fenntartásáról gondoskodott.

Október 22.-én délelőtt a Vörös hadsereg csapatai Nyíregyházától előre törve Kisvárdra község déli részét megszállták. A községben akkor egy átvonuló, zászlóaljnyi magyar csapat tartózkodott. Pap községben való létüket délelőtt 11 órakor akna és ágyúlövedékek robbanása zavarta meg. A parancsnok azonnal készültséget rendelt el és csapatával zászlóaljukat hátrahagyva, melyet Papp Gyula körjegyző vett őrizetbe, Jéke község irányában elhagyta a községet. Valószínűleg, Fényeslitke irányában vonultak tovább. Nagyobb volt az ijedelem, mint a valóság, mert az oroszokat visszaverték.

Október 27.-én Takács nevezetű százados utász csapataival, robbantás céljából Pap községbe megjelent, felkeresvén éjszakának idején a község vezetőjét és tájékoztatást kért. Céljuk az volt, hogy a két szeszgyárat, valamint a nagymennyiségben, kb. 20 vagon, felhalmozott gabonát lepetrózva, felélessék. A lakosságon, ezt tudva, idegesség és felelem lett úrrá. Végre a vezetőségnek sikerült a parancsnokot meggyőzni, hogy ez szükségtelen, részint, mert a községben sok az ellátatlan szegény, tehát a termény nagyrésze szétosztható, a szeszgyár pedig a község szívében van, s a robbantás következtében a lakóházak nagyrésze elpusztul. Ugyan ez a helyzet volt Jéke községben is. Az illető százados a kérésnek helyt adva az indoklást

helyesnek találta és a kapott parancsot nem hajtotta végre. A magyar katonák a gazdátlan portákon, s így a paróchián is, helyezkedtek el. Az egyházi állítása szerint ebben az időben az egyház portáján tűrhető rend volt.

29.-én ezen kevés létszámú csapat is Kisvárdra irányában a faluból elvonult, tudván azt, hogy a harcoló csapat zöme ezután vonul vissza. Még egy-két napig óriási harcok dúltak a Tisza mentén, keleti irányban. A lakosság szorongva különböző érzések közepette várta a vörös és román hadsereg csapatait. Az emberek óvóhelyekre menekültek. Különösen a lányifjúság a borzalmas megpróbáltatások elől bujt el. Halálos és súlyos testi bántás senkit sem ért. A falu kihalt. Lakóházukat elhagyták az emberek. A harang elnémult. Istentisztelet nem volt.

Ok. 31.-én reggel 8 órakor, remegve, megjelent az első lovas orosz katona. Néhány pere múlva követte a többi, akik holmi teljesíthetetlen követeléseket, kívánságokat támasztottak. 1 óra múlva megérkezett a harcos csapat zöme, melyet ló, szekér stb. kicserélés követett. 2-3 nap múlva ezek is elmentek. Azután megérkezett a lótáp és egészségügyi oszlop, 2 utánpótló zászlóalja, akik majdnem állandó, 2-3000, létszámmal december 3.-ig tartózkodtak a községben. Kisebb-nagyobb bántódásoktól eltekintve, halálos áldozat nem történt. Csupán Mudri Pál nevezetű cseléd 3 golyótól könnyebben sérült meg, kit még ma is ápolnak.

Viszont ez idő alatt a paróchián, mert idejében semmi gondoskodás nem történt, felbecsülhetetlen értékek pusztultak el. Például Klenódiumok, könyvek, irattár, egyházi és lelkesi berendezések. Az ingóságok és jószágok nagyrészt a katonák és civil lakosság emésztette, illetve vitte el. Hasonló sorsra jutott az állami iskola és 6 állami tanító, kik közül 1 kántori teendővel is meg volt bízva, lakása.

Leltározás folyamán megállapítást nyert, hogy az egyháznál és iskolánál a felettes hatóságok óvatossági intézkedés 1 %-ban sem hajtottak végre. Így az ittas állapotban levő katonák és a zavarosban halászni szerető lakosság egy része mindenhez, mivel nyitva és szem előtt volt, könnyen juthatott hozzá, ill. kénye-kedve szerint rombolhatott. A presbitérium azzal védekezik, hogy semmi rendelkezést nem tudott és a lelkipásztor előzetes bejelentés nélkül, az éj leple alatt távozott.

Örvendetes tény: A város hadsereg parancsnoksága 1 hét múlva rendet igyekezett teremteni. Istentiszteletek tartását és iskolák megnyitását szorgalmazta. Azonban lelkész és tanító nem volt. A gyülekezet pedig nem járt lelkész után.

December 17-ig az egyházi hitélet magrekedt. Ettől kezdve, azután Isten segítségével sikerült az istentiszteleteket megkezdeni. A leányegyesület és ifjúsági összejöveteleket megtartani. Vallásos estét és asszonybibliakört az esti órákban rendszeresíteni.

A jékei leányegyházban is megkezdődtek a belmissziói munkák. Hiányt csupán anynyiban szenved, hogy a beteges, előkönyörgő kántortanító nem tud teljes mértékben segítségemre lenni, és aztán fogat hiány, gyalog nem mindig tudok közbejött akadályok, esketés, temetés s egyéb egyházi szolgálatok miatt, minden esetben átmenni.

Sokat köszönhetnek a református egyház hívei Papp Gyula egyházközségi főgondnoknak, ki orosz nyelven beszélve a rend helyreállítása után hazafias kötelességteljesítésére, munkára szólította az embereket. Szorgalmazta, hogy a presbitérium keressen valahol lelkészt, aki az Istentiszteleteket végezné.

December 17.-én aztán a kisvárdai református lelkészi hivatalba megjelent a harangozó és jelentette, hogy lelkészünk és tanítójuk nincsen. December 19.-én, miután az esperesi teendőket átvevő egyház megyei főjegyző úr a papi egyházközség vezetésére kirendelet, szolgálattételre a gyülekezetben megjelentem.

Az első napokban végzett működésemről a Főtiszteletű Püspök Úrhoz intézett 3 jelentésben, már beszámoltam, azzal az eltéréssel, hogy későbbi beigazolás szerint nevezett lelkipásztor nem október 27.-én, hanem október 20.-án este 7 órakor hagyta el gyülekezetet.

Gondviselő Isten megőrizte mindkét gyülekezet legdrágább szenthelyét, templomát s így ismét zúgó harangok hívó szavára, áhítatos gyülekezeti közösségben összegyűlhetünk, dicsérvén Istent zsoltárokban és dicséretekben, hallgatva Krisztus tanítását, és a Szentlélek Isten vezetése mellett épülhetünk a jóban, erősödhetünk a hitben, engedelmisségben, ápolván a testvéri szeretetet és egymás terhét hordozva, szolgálhatjuk egyházunk, felebarátunk és sokat szenvedett magyar hazánk javát.

Pap, 1945. január 16.

Balogh Dezső
helyettes lelkész

Pátroha

Melléketlen csatolom az idegen hadsereg megszállásával a pátrohai református egyházat ért károk kimutatásától. Jelentem továbbá Nagytiszteletűségednek, hogy az eddigi megállapítások szerint a tantestület tagjai akik 1944. október 27.-én eltávoztak Miskolcra a három hétig tartó ostromló tüzérségi tűz veszélyén és megfélemlítő hatásin kívül más megpróbáltatáson nem mentek át

A tantestület egy részével, mivel egyik leányom is tagja a pátrohai református tantestületnek, én is együtt voltam. Istennek végzése az volt számomra, hogy én is elszakadjam a gyülekezetemtől. Minden szándékom és elhatározásom az volt, hogy családommal együtt Pátrohán várom meg a már biztosra vélt ellenséges megszállást. Ezzel ellentétben mégis 1944. október 20.-án családommal együtt elindultam Dombrád felé, hogy a Dombrád és Cigánd községek között lévő pontonhídon átkeljek a Tiszán, s annak jobb partján keressek biztonságot. Lelkításám, amely idegeimet annyira megrongálta, talán ekkor kezdődött. Mikor felnéztem az indulás előtt a templom tornyára elfogott a hangos zokogás. Kimondhatatlan szorongó érzés fogott el a búcsúzásnál, s ahogy távolodtam, mint a bűn súlytoló érzése úgy nehezkedett rám a lelkiismeretem mely a hűtlen pásztor szavával égette lelkemet. A családom az úton velem együtt sírt. Úgy gondoltam, hogy örökre el kell szakadnom attól a gyülekezettől melyet Isten gondjaimra bízott, amelynek 13 éven át a szeretetét, ragaszkodását és megbecsülését éreztem. Gyötrődésem fokról fokra nőtt. Családom látva ezt a lelki fájdalmat, elhatározta, hogy inkább vállalja az otthon maradás kockázatát és visszafordul. Nagy volt az örömöm, boldogságom, mikor hazaérkeztünk. Ugyanezt tapasztaltam

a gyülekezetemnél is. Ezt az együtt örvendezést megzavarta 22.-én az orosz hadsereg első megszállása. A községi vezetők közül én voltam az, aki felkerestem a katonai parancsnokságot s a jó és békés szándékunk harangoztatása mellett kértem emberséges elbánást.

A rossz hír szárnyakat kap. Dombrádon a lelkipásztor s a gyülekezet tagjaival szemben elkövetett kilengések hírei fokozott mértékben érkeztek hozzánk. Ennek hatása alatt családom arra az elhatározásra jutott, hogy átmeny a Tisza jobb partjára, hogy kívül essék a tiszai megrögzített hosszú álló harc tüzérségi tűz tűzhatás körén, melyek mind a német mind a magyar katonai hatóságok kilátásba helyeztek, s azon felül az elsővonalban harcoló katonák nagy csoportja elől is kitérjen.

1944. október 27.-én feleségemmel és két leánnyommal átkeltem a Tiszán azzal a szándékkal, hogy a családom biztonságba helyezése után visszatérek gyülekezetemhez. Felőlem itt is másképpen végzett az én Istenem. A Tisza jobb partján a német katonai parancsnokság megakadályozott a visszatérésben. Fájdó szívvel utána indultam családomnak s Miskolcon talákoztunk újra.

Itt tartózkodtam december 18.-ig. Közben Miskolc városának ostroma három hétig tartott. Ez idő alatt a Soltész Nagy Kálmán u 1, 2. számú három emeletes bérház lakóinak, kik az ostrom alatt óvóhelyekre kényszerültek bevonulni, minden vasárnap Kiss Lajos esperes, és Porzsolt Ferenc lelkészársaimmal együtt felváltva istentiszteleteket áhítatokat tartottunk.

Lelkipásztori kötelességemnek tartottam azt is, mikor a bérházban lakó egyik orvos édesanyja már négy nap óta temetetlen volt és sem katonai hatóság sem polgári egyén sem temetkezési vállalat nem volt hajlandó a halottat az életveszélyes gránáttűzben a temetőbe kiszállítani. Az ötödik nap reggelén az egyik fiatal pátrohai református tanítóval név szerint Dráviczi Lászlóval és a fogatommal elindultunk a koporsóba zárt halottal a temető felé. Alig haladtunk 200 métert, tüzérségi tűzbe kerültünk. A mi jószágos Istenünk meghallgatta a bérház lakóinak imádságát és megoltalmazott a veszedelmek között. A temetőben tartott rövid szertartás után a koporsót a többi eltemetetlen sok halott mellé helyeztük s szerencsésen megérkeztünk szeretteinkhez.

Családom s fogatom élelmezése, testi munkára is kényszerített s elég gyakran fuvaroztam. Az ilyen szállítások alkalmával olykor esperesemmel olykor tantestületem férfi tagjaival nem egyszer kellett menedéket keresnem valamelyik épület erős kőfala mellett, a ránk eső gránátok és aknák elől.

Végre aztán december 3.-án, váratlanul, megérkezett a megszálló orosz csapat. Még aznap délután elvittek az orosz katonák a lerombolt Sajó híd megépítéséhez munkásnak. Délután, egész éjjel és másnap délig hídlábakat vertem a Sajó vize felett 3-4 méter magasan és 5-6 mázsás nyers tölgyfagerendákat emeltem társaimmal együtt. Másnap délután az egyik németül beszélő orosz tiszt jóindulata, mivel már a tenyeremen bőr nem volt, lehetővé tette a szökést. A megszállás után eltelt két hét minden zökkenő nélkül Isten segédelmével szerencsésen telt el.

December 18.-án Dr. Enyedy Andor püspök atyánk soha meg nem hálálható személyes közbenjárására az orosz vezérparancsnoktól megkaptam a hazautazási engedélyt.

Nyomban útnak indultam s a különböző járműveknek igénybevételével, de legnagyobb részt gyalog utazással december 21.-én Pátróhára haza érkeztem.

A fogadtatás kedvessége a viszontlátás öröme felejtette velem azt a szomorú képet, melyet a lakásom és környéke nyújtott. Boldog voltam, amikor templomba mehettam, s Istennek legyen érte dicsőség az üres lakásból anyagiakban kifosztva, de lélekben meggazdagodva zsúfolt templomba mentem, s a karácsony szent ünnepén 518 személynek osztottam ki az úrvacsorát.

Midőn ezen jelentésemet Nagytiszteletűségedhez felterjesztem, Isten változhatatlan akarátán megbékélve maradok

Pátróha, 1945. január 20.

Csűry István
református lelkipásztor

Körlevelére tisztelettel jelentem, hogy a pátróhai református egyház tantestülete és lelkésze a községi előjáróság hivatalos felszólítására 1944. október 27.-én Pátróháról Miskolcra távozott. Miskolc városának 1944. december 3.-án történt megszállása, illetve elfoglalása után a város katonai parancsnokságától nyert hazatérési igazolvánnyal a tantestület 1944. december 24.-én Szoboszlai Margit kivételével Pátróhára hazaérkezett.

A tanítók helyettesítésére szükség nem volt, mert a tanítók hazaérkezésük után azonnal munkába állottak, s azóta is megszakítás nélkül folyik a tanítás. Szoboszlai Margit helyettesítése és feleslegessé vált, mert a tankötelesek a lábbeli és ruha hiányában olyan kevés létszámban látogatják az iskolát, hogy négy tanerő is kényelmesen és eredményesen taníthatja a feljáró növendékeket.

Az egyházi-életben, különösen a belmisszió terén közelebbről az ifjúsági munkában részvétlenség illetve pangás állott be. A leányokat a szülők nem engedik összejövetelekre még a nappali órákban sem, a háborús viszonyok miatt. A fiuk szintén vonakodnak az összejövetelektől, mert az állandó közmunka kifárasztja őket, továbbá sem világítóeszköz, sem tűzifa nincs s azon felül az esteli közlekedés is tilos. Egyedül az asszonyok vasárnap délutáni összejövetele maradt meg, s a gyermekek vasárnapi iskolája, de ez is nagyon gyér létszámmal.

A mindennapi elemiiskola 1944. december 12.-én vette kezdetét, két menekült tanító vezetése mellett, kiket megérkezésük után felváltattak a megválasztott és hazaérkezett református tanerők.

Ez idő szerint két tanteremben folyik a tanítás négy tanerővel a dél előtti és délutáni órákban, mivel még ennek a két tanteremnek sincs biztosítva a tűzifa ellátása a tüzelési időre.

A tanerők szorgalma és odaadása már majdnem pótolta a kényszer-szünidőben előállott mulasztásokat, úgyannyira, hogy két tanerő már elérte a január hónapot s minden

remény meg van arra, ha új zavaró körülmény nem szolgál gátlással, az év elteltével a jól végzett munka érzésével zárhatjuk le az 1944-45. iskolai esztendőöt.

Pátroha, 1945. január 31.

Csűry István
református lelképásztor

Körlevelére tisztelettel küldöm azt a jelentést, mely a pátrohai református egyházat érte a román és orosz katonai megszállással kapcsolatban.

Az egyházi levéltár teljesen elpusztult, mert a lelkészi irodát a román csapatok konyhának alakították át, s az iratok legnagyobb részét elégették, vagy a szemétdombra dobálták, ahol a teherautók sárba taposva használhatatlanná tették.

Az egyház nagy vasveretesládájában őrzött úrasztali terítőket és két úrvacsorai kelyhet és az ott elhelyezett több évi nyugtákat ládástól együtt elrabolták. A szekrényben tartott keresztelő edényt, betegkelyhet és kenyértányért elástam, de erre is rátaláltak és magukkal vitték. Értéküket a mai időben felbecsülni nem lehet.

1778. évtől kezdődően a legújabb időkig az anyakönyvek föld alá rejtve megmaradtak. Parochiális könyvtár kötetei 3 darab kivételével mag vannak. Nyilvántartási, pénztári könyvek elvesztek. Egyházkerületi és konventi jegyzőkönyvek, hivatalos lapok hiányoznak.

Egyházi épületek farészeiben, iskolák padjaiban és mozdítható alkatrészeiben szintén nagy pusztítás látható. Az iskolai padok 50 %-a, a szekrények 75 %-a, felszerelés, térkép, képek, fizikai, kémiai kísérleti eszközök, táblák 80 %-a hiányzik. Kerítés deszkák, tengerikás, jászoldeszkek mind eltűntek.

A feles munkálásban termelt burgonyája az egyháznak földbe fagyott, tengerije, a hosszan tartó harc miatt töretlen maradt. Az elcsépel apró magvakat, mint egy 100 q-t, eddig minden ellenszolgáltatás nélkül szállította el az orosz katonai parancsnokság.

Az egyház haszonbérletben levő földjei után a haszonbérleteket a bérlők nem hajlandók fizetni. Jövedelem hiányában az egyház fizetéseképtelenné vált, s így tisztviselőinek járandóságai kiegyenlítetlenül maradtak.

Midőn ezen jelentésemet Nagytiszteletűségedhez felterjesztem, maradtam

Pátroha, 1945. január 31.

Csűry István

Petneháza

A petneházi református egyház tisztviselői közül csupán Kopácsy Klára helyettes tanító-nő menekült el szolgálati helyéről. Helyettesítését Szabó László kántortanító látta el.

Az iskolai munka 1944. október 15.-től november 15.-ig szünetelt. 1944. november 15. óta megindult az iskolamunka, de ruhátlanság és cipőtlenység miatt a beiskolázott növendékeknek 50 %-a nem jár iskolába.

Az egyházi életet és munkát hadiesemények nem zavarták meg. Az 1944 őszén gyakoribb lett légitámadások Petneháza községben is nagy pánikot keltettek, mivel légi harcok a község légi terében is voltak. Istennek legyen hála, sem a légi támadások, sem a földi harcok emberélet áldozatot nem okoztak községünk lakosai közül. A megszállás 1944. október 30.-án következett be román csapatok részéről. Harc nélkül jöttek be a községbe, de bevonulásuk után a német tüzérség aknatűz alá vette a községet. Ez délelőtt 9 órától délután 4 óráig tartott. Ez idő alatt lelkészt 68 férfitársával a református iskolateremben őrizet alatt tartották. Egy aknatalálat érte a lelkészlakás északi oldalán a tetőzetet, egy pedig az iskolaudvaron fűródott a földbe. A mai árak szerint egyházközség kára kb. 1500-2000 Pengő.

A hadi események következtében egyházközségünk tagjai súlyosabb megpróbáltatásokon nem estek át.

Jelentésem tudomásulvételét kérve, maradok

Petneháza, 1945. január 3.

Deák Lajos
református lelképásztor

Rétközberencs

1944. október hó elején egyre közelebb hallatszott az ágyúszó Debrecen Nyíregyháza irányából. Október 24.-én, vasárnap délelőtti istentisztelet alatt Szabó Lászlóné tanító-nő beszólt ijedten a templomba, hogy az oroszok az ajaki vasúti átjárónál vannak. Az ijedten mozgolódó híveket lecsendesítettem, s pár perc múlva befejeztük az istentiszteletet s csendben hazatértünk. Az oroszok azonban nem jöttek, hanem Kisvárdába szaladtak be az előőrsök, ahonnan egy nap múlva kiverték őket, az ottani utcai harcban elpusztult egy-egy háztagunk, név szerint Horváth Ferenc, akit napok múlva hoztak haza s itt temettem el. A következő napokban egyre közelebb szólt az ágyúszó, de már Vásárosnamény-Mátészalka irányából is. Német harciocsik jelentek meg községünkben, állást foglaltak el a falu kertjeiben, majd 28.-án eltávoztak. Hírek jöttek Dombrád és Pátroha 24.-i megszállásáról és bizonyos atrocitásokról, melyek félelemmel töltötték el a lakosságunkat. Október 30.-án

magyar aknavető század foglalt állást községünkben s aknáikat a parókia udvarán állították le. Az ágyúszó már egész közel, Gyulaháza, Ajak felől hallaszik. Október 31.-én délelőtt 9-kor az ellenség feltűnik Ajaknál s közeledik felénk, mire a toronyból kémlelő tiszt tüzet vezényel, s ezzel kezdetét veszi egy napi harc a faluért. A lakosság pincékbe és óvóhelyekre menekülve húzza meg magát. Szakadatlan aknaharc fülsiketítő detonációkkal. Délután 5-kor a magyar aknavetők hirtelen elvonulnak, s nyomukban az ellenség a kerteken keresztül felsorakozik s birtokba veszi a falut. Mikor már házainkban vannak, akkor látjuk, hogy románok. Házakat, utcákat megszállják és elrendezkednek. Pincékből előjövén, szinte meglepetve látjuk, hogy alig sérültek meg házaink s a torony, templom is szilárdan áll.

Az egyház ingóságai teljes biztonságban vannak, amiatt nem kell aggódni. Az épületeket repeszek találták s úgy a torony-templom, mint a kántori lak bádogtetejét alaposan kiszaggatták, ablakait a légnomás bezúzta. Lelkészlakon ilyen kár nem volt, mert az összes ablakok nyitva voltak s csak egyet vágott be a repesz. Lelkipásztor és két tanítóháznál tisztek voltak elszállásolva egy álló hónapig, egymást váltogatva, de személyükben semmi sérelmet nem szenvedtek, ingóságaikban s baromfi és sertés állományaikban annál inkább, ami nem csoda, ha számbavesszük, hogy a községet cirka 3000 ember tartotta megszállva annyi ideig. Lakását nem merte elhagyni senki, mezei munka elmaradt, s így vetés alig van valami, sok burgonya és répa szedetlen maradt, a káposzta levágatlan, mely körülmény máris sok aggodalomra ad okot. Harangozni a Tiszaparti front közelsége miatt nem volt szabad s így istentiszteleten november első felében senki sem jelent meg s az újbori úrvacsoraosztás is elmaradt. Nem lett volna sem kenyér, sem bor, sem résztvevő hívő. Az október 31.-i harcok alatt aknaszilánk találta a háza konyhájában tartózkodó Kovács Gyula atyánkfiát karján és lábán, aki szegény orvosi segély nélkül estére elvérzett, temetése 3 nap múlva történt meg akadály nélkül. November második felétől rendes istentiszteletek tarthatók, de még harangozás nélkül, a hívek már szórványosan jelentkeznek s egyre bátrabban és többen jelennek meg. Egy vasárnap értem jönnek Pátróhárol is azzal a kéréssel, hogy tartsak nekik istentiszteletet, mert lelkipásztoruk nincs otthon. Átmentem s örömmel szolgáltam.

A román katonaság november 30.-án hagyja el a községet, azóta senki sincs nálunk idegen. Az egyház ingóságait épségben találtam, még a paróchiális könyvtárt is s karácsony ünnepében már az elővett, de ismét biztonságba helyezett edényekkel osztottuk ki a szent jegyeket Istennek nagy alázattal nyújtott, hálaadás mellett, hogy mindeddig életünket megkímélte s ha bűneink miatt próbált is, de meg nem semmisített minket. Isten óvja meg nagyobb bajtól, csapástól szegény hazánkat, s egyházunkat.

Rétközberencsen, 1945. január 2.

*Kiss Gyula
lelkipásztor*

Révaranyos

A révaranyosi református egyházból egyházi tisztviselőként Rásky András távozott el, helyettesítésével Oláh Balász kopócsapáti-i lelkész lett megbízva. Az istentiszteletek tartását advent első vasárnapján kezdte meg és minden vasárnap tartott Aranyoson istentiszteletet. Bűnbánati héten tanító tartotta az istentiszteleteket, ünnepeken pedig helyettes lelkész.

A tanítással Hetey András menekült tanítót bízta meg presbitérium, aki december 15.-én kezdte a tanítást és azóta zavartalanul folyik.

Az egyházközségeknek épületekben, emberáldozatban vesztesége nem esett. Anyakönyveit, irattárát és klenódiumait rendes lelkész eltávózása előtt biztonságba helyezte, azok épek és megvannak.

A gyülekezet és az egész község, mivel felvonulási útirányba esett fosztogatásnak és rablásnak volt kitéve.

Jelentésem tudomásul vétele mellett, vagyok

Révaranyos, 1945. január 10.

Oláh Balázs
helyettes lelkész

Szabolcsbáka

Tisztelettel jelentem, hogy a szabolcsbákai református egyház kántortanítója: Petrovich Ede kántortanító úr még 1944. év április havában bevonult katonai szolgálatra s ez idő óta megszakítás nélkül teljesíti katonai szolgálatát. Jelenleg is katonai szolgálatban van s miután 1944. október 20 napján a felesége, mint szabolcsbákai községi tanítónő, elmenekült s ez ideig sem tért haza, így a szabolcsbákai kántor tanítói javadalom gazdátlanul áll.

A kántori teendőket magam látom el, ami bizony a temetéseknél erőmet meghaladó munka.

A tanítást egyelőre Károlyi Antal erdőszádai menekült igazgató tanító úr látja el a református iskolában, aki feleségével együtt szeptember hó 22. napjától az én vendégem.

Az egyházi élet a szükség által korlátozott. Vallásos estéket, s bibliaköröket a petróleum hiány miatt nem tartunk. A templomi szolgálatunkban azonban csak október 31. napjától november hó 4. napjáig tartottunk szünetet. A templomlátogatás gyengült, amit egyelőre szeretném a ruhátlansággal menteni. A tankötelesek iskolába járásánál is hasonló a helyzet.

A nehéz időkben egyházi adót nem szedtünk s így tisztviselőink járandóságai nincsenek rendezve.

Presbiteri gyűlést az általános gyűlés tilalomban nem tartottunk, de a közeli napokban a választók névjegyzékének összeállítására presbiteri gyűlést is fogunk tartani.

Szabolcsbáka, 1945. január 4.

Ignéczy Sándor
református lelkipásztor

A szabolcsbákai református egyházközségnek az 1944. év október hó 15. napjától 1945. január 4. napjáig tartó életfolyamatáról.

A szabolcsbákai református egyházközség a Kisvárda-Vásárosnamény között fekvő kövesút mentén fekszik, mely köves út egyik fel és visszavonulási útja volt a német és magyar seregeknek, elvonulási útja az észak és északkeleti Magyarország menekülteinek, a bevonulási útja a Magyarországot elfoglaló orosz és román hadaknak.

Már, a magyar és német hadaknak a községünkön át történt felvonulása és utánpótlása is nyugtalanítólag hatott a község lakosainak életére, de ez a nyugtalanság erősen megnövekedett a magyar és német hadsereg községünkön való visszavonulásában és községünkbeni ellenállásban és harcban.

1944. október 15. napján már szinte megszakítás nélkül éjjel és nappal vonultak visszafelé a német teher és személyautók. A teherautók szállították a sok-sok magyar értéket: bútorokat, élelmiszereket, állatokat stb. Az állatok sok-sok csordait és nyájait lábön hajtották a német és magyar katonák. Ezek a gépesített és gyalogos elvonulók csak némi kis élelmet vettek fel a községünkben, amiket szívesen nyújtott számukra község lakossága.

Az 1944. október 15. és 1944. október 22. napjai közötti héten már a német és magyar csapatok trénei, tüzér és gyalogos osztagai haladtak át a községen, akik között szinte megszakítás nélküli sorozatban az észak és északkeleti Magyarország jobb módú lakosságának menekülte: földbirtokosok vármegyei és községi tisztviselők, csendőrök, rendőrök, lelkészek, tanítók és tanárok stb. Ez idő alatt már minden éjszaka csaknem minden lakásban szállást kértek és nyertek úgy a visszavonuló magyar és német katonák, mint a pihenésre és utánpótlásra szorult menekült magyarok,

1944. október 22. napján a vasárnap dél előtti istentiszteletet harangszó nélkül s csak hétköznapi formában s a gyülekezet kis létszámával tartottuk meg, mert az ágyúlövések közel hallatszottak, a menekültek szekér sorai kétsorosakká lettek az ország úton. E napon már a délutáni istentiszteletet nem is tartottuk meg, mert három óra tájban a kocsisorok meg állottak és visszafordultak. A szomszédba Anarcs községben előre törő orosz tankok lötték az utat, járműveket kilőtték és halottakat, sebesülteket ejtettek. Az úttesten a visszafordulásban járművek törtek s olyan zavarok támadtak, hogy a kocsisorok megálltak és sokáig vesztegeltek. Több óra kellett a torlódás elhárítására s a visszavonulásnak és menekülésnek a Vásárosnamény és Csap útvonalra való átvitelére. Ez éjjelen mintegy 40 darab német harckocsi haladt át községünkön, akik másnap ismét szabaddá tették visszavonulási és menekülési útvonalunkat.

A német harckocsik bevetése sikeres volt, mert október 23.-án reggel már újra megindultak a trén és menekült kocsisorok.

Az október 22-29. napok még nehezebbek lettek a szabolcsbákai lakosokra. Mind közelebről és közelebről hallatszottak az ágyúdörgések. A visszavonuló magyar és német alakulatok szekereket, lovakat, sertéseket, baromfiakat requiráltak. Az elszállásolt katonák élelmezése s az állatoknak takarmánnyal való ellátása csaknem teljes egészében felemészítette a község lakosainak élelmét és takarmányát. A lakosok e héten a jószágaik mentésében a nappalt a határban, napraforgó táblákon és kukoricaföldeken töltötték. A lelkeszi lakásban minden éjszakában új és új szállók, rendesen tisztak, pihentek meg, akiknek segítségével mérsékelgettük a requirálók fokozódó actioját. Csaknem viselhetetlenül veszélyesek lettek az udvarokon a baromfi lövöldözések, a szeszes italok és bor követelések.

Október 29. napján hatósági rendelkezésre a község kenyértelen lakosait igyekeztünk kenyérral ellátni s ez e célra átengedett Futura raktárakból fedezte szükségletét az igénylő lakosság.

Október 29-31. napok a szabolcsbákai csata napok. A község belterületén felállított német ágyuk mind sűrűbben és sűrűbben adják sorozatos lövéseiket, a menet oszlopok megritkulnak, a szekerek sebesülteket szállítanak a Szabolcsbákára is hullanak már az orosz ágyú és akna lövedékek. Egyik akna a lelkeszi kert közvetlen közelében robbant.

E napokon a határ rejtek helyei megtelnek szökött magyar katonákkal, akik polgári ruhába öltözve odahagyták csapataikat, fogataikat, s így akarják biztosítani az orosz bevonulás után hazatérésüket. A legnagyobb részüknek sikerült is. Az elhagyott honvéd fogatok tovább vezetésére a község lakosaiból vettek igénybe embereket.

Október 29. napján Gemzse felől jött a községbe egy hadnagy vezetésével egy kis magyar csapat, akik a szabolcsbákai lelkesznél megebédeltek és sietve mentek Lövépetri községbe, hogy annak határában vegyék fel az oroszokkal a harcot. Este ismét érkezett egy hadnagy vezetésével egy kis magyar csapat, akik ismét a szabolcsbákai lelkesznél tértek be. Egy sebesült volt közöttük, akit azonnal szekérre ültettem és tovább küldtem. A lába volt ellőve. Egy törzsrőmester légnyomást kapott s a többiek kiéhezetten és rettenetesen elcsigázva és elfáradva fogyasztották el a vacsorát s többször hangoztatták, hogy nincs több magyar csapat utánunk. Úgy tíz óra tájban távoztak gyenge fogatikon Kisvárdá felé.

Október 30. napján már csak németek vannak a községben. Ágyúik egész napon át szólnak, de ők is elvonuláshoz készülnek. Aláaknazzák a községből Kisvárdá felé vezető kövesutat, újra átszortírozzák a lakosok lovait, szekereit, a megfelelőket requirálják, az élelmi szereket, sertéseket, baromfiakat, a lakosság tiltakozása ellenére is, szedik és pakolják. Este felé kiveszik a tüzelő állásból az ágyúikat, hatalmas stájer lovaikkal a föld úton, feneketlen sárban elvonulnak Gyulaháza felé. Még ki sem értek a községből, már felrobbant a köves út s összeomlott az A. Takács Károly presbiter háza, megrongálódott s lakhatatlanná lett a B. Jónás Sándor háza, az özv. Bódi Sándorné háza, az út melletti istállók s szalma fedeles házak erősen megrongálódtak.

Egész szürkületben vonult el a községből egy hadnagy vezetésével az utolsó géppisztolyos és géppuskás csapatnak, mintegy tizenöt német katonája, akiknek géppisztoly, és géppuska tüzelése mindinkább halkult, míg az orosz akna és géppuska tüzelés mindig

erősebb és erősebb lett. A község lakosai lakásaikba tértek és várták a rémes éjszakában az orosz haderő bevonulását. De az reggelig nem jött.

Ez éjszakán a lelkipásztor két ízben végig járta a községet s nyugalomra s egyetértésre intette az ébren levőket, a mely tény bizonyos bizalmat öntött a község lakosaiba.

Október 31. napján reggel 8 nyolc órakerkezték a román csapatok. A község lakosai fehér kendőket helyeztek a kapufélfákra s legrosszabb ruháikban öltözve szemlélték a bevonulást s adtak enivalókat a hozzájuk betért román katonáknak.

Az október 31.-iki emlékűnnepünket nem tartottuk meg.

Az első bevonulók után jött román csapatok összeszedték a községben a még el nem requirált lovakat, szekereket, szerszámokat. Szedték a lakosoktól az élelmiszereket, baromfiakat, telefonokat, órákat stb., ami bizony nagy elkeseredést csinált a lakosok között.

A bevonuló román csapatok között, mintegy 12 óra tájban, érkezett a községbe Leolescu román tábori lelkész, aki magával hozott egy ismeretlen román vagy orosz halott katonát. Helyet kért számára. Mi a templom virágos kertjében, még mindig nyíló virágaink között ástuk meg e hősi halott sírját s néztük végig a nagyon hosszú temetési szertartást. Temetés után a román tábori lelkész és kísérete a lelkészi lakásba jött, informált a bevonulásról, az elfoglalt részeken állapotokról, a hadi helyzetről, miután megebédeltünk s hagyta részemre a másolatban és magyar fordításban is csatolt igazolást, melynek igen nagy hasznát vettem a továbbiakban.

A reformáció emlék ünnep egész napján igen erős a román és orosz csapatok előre törése. Az estében érkezett községünkbe a 8 román divisionak egy zászlóaljja. A templom körzetbe elszállásolt századparancsnoka egy volt belényesi tanár, mint főhadnagy, aki a parochián kapott szállást s a zászlóalj parancsnoka egy őrnagy, akinek a felesége szódemeteri születésű Moldovan leány. Mindkét román tiszttel tárgyalásokat folytattam a község további érdekeinek megóvására vonatkozólag s ígéretet nyertem, hogy Szabolcsbáka elsőhelyen fog kapni organisatiót és csendőrséget.

November 1. napján felkeresett Nicolescu román királyi csendőr főhadnagy s felkért a falu vezetésére s a falu közigazgatásának a végezésére. Mentegetőzésem dacára megmaradt szándéka mellett s adta részünkre a másolatban is csatolt igazolványt.

November 1. napján este volt az első találkozásunk a községen átvonuló orosz tisztekkel. Határtalan volt a barátságuk, a szívességük. A magukkal hozott tiszta szesszel kínálgatóztak s azt maguk is módfelett fogyasztották. A parocian is megjelentek, közölték, hogy nem igaz a német propaganda amelyet róluk köztudatba helyeztek. Nem bántják a papokat, nekik is kell vallás s ennek bizonyítására megmutatták a nyakukban levő keresztet. Betegnek kellett úrvacsorát vinnem s így távollétemben a parochián lakó Károlyi Antal igazgató tanító úr és felesége láthatták barátságukat.

November 2.-tól november 7. napjáig védtük a község lakosságát az átvonuló román, orosz katonák esetleges jogtalan requirálásaitól. A nappalban átvonulók részére felállítottuk a pihenő s étkező helyet, gondoskodtunk a pihenő hely melegítéséről s az érkező katonák étkezéséről. Minden család felajánlott étkezdénk részére egy-egy kenyeret és felajánlották a napi sorkoszt adást. E sorkoszt adhatáshoz a hús szolgáltatásáról a

szabolcsbákai hitelszövetkezet gondoskodott. Az étkeztető helyünket sokan felkeresték községünkön hazatérő munkaszolgálatos magyar, ruszin és zsidó egyének s igen hálások voltak e missioi szolgálatunkért.

Az éjszakák nap nap után nehezebbek lettek. A megszállt katonák bőven találtak a község lakosainál bort és szeszt s bizony megrészegedve zavarkodtak, erőszakoskodtak, nőket követeltek s egyik másik helyen nőkben kárt is tettek. Nehéz helyzetbe jutottak a korcsmárosok és a bort érlelők, akiket nagyobb számban is felkerestek és mérték nélkül fogyasztották készleteiket.

Ahol nagyobb volt a baj, ahonnan panaszkodtak a károsultak, Károlyi igazgató úrral mindenütt megjelentünk s kéréseinkre a legtöbb helyen sikerült a bajt elhárítani. Különösen az idősebb orosz katonák hallgattak a kéréseinkre, s amikor értésükre adtam, hogy község lelkipásztora kéri őket legtöbbször tisztelettel kezelt csókoltak és szó nélkül engedelmeskedtek.

November 7.-től november 20. napjáig előző kéréseinkre román királyi csendőrség tartózkodott Szabolcsbákán s szolgálatuk körébe vonták Anarcs, Gyulaháza, Gemze és Lövöpetri községeket. Székhelyük Szabolcsbáka, ahol a kántortanítói lakásban foglalt helyet az őrs székhely, de pár román csendőrnek a lelkészi lakásban adtunk szállást. A román csendőrség igyekezett a rendet helyre állítani, a közbiztonságot biztosítani s ez jórésztben sikerült is számukra. Étkezésükről sorkoszt adásban gondoskodott a község lakossága. E két heti idő tartamban más községek lakosai igen sokat szenvedtek, a mi községünkben bárhol jelentkezett a baj, a veszedelem, a csendőrség azonnal jelentkezett s elhárította a bajt és veszedelmet. Egy családnál maga a csendőrség őrzárata csinált bajt, de annak orvoslása a hadbírószág elé került.

A csendőrség elősegítette missioi szolgálataink tovább építését az átvonuló katonák további szállásolásában és étkeztetésében, megerősítette román nyelven embereink részére kiadott személyazonossági bizonyítványokat stb.

Kuriózum képpen említjük meg és jegyezzük fel a szabolcsbákai lelkészi lakáson elszállásolt Ilie nevezetű román királyi csendőrnek 1944. év november 17. napjának éjszakáján a három éves kis papunokának: Beszterczey Klárikának krampusz játékával átélt küzdelmét.

A lelkész család előtt tett csaknem szó szerinti önvallomás a következő: Nem jól aludtam, mert alvásomat megzavarta a nagy tükör állványán elhelyezett vörös ruhába öltöztetett ördög. Az égő lámpa világításában állandóan felém fordulva engem nézett. Órákig tűrtem s álltam a nézést, míg elhatároztam, hogy megfordítom a tükör állványon, hogy befelé legyen félelmetes arca. Megcselekedtem, de ekkor meg a lámpafényben a tükör mutatta talán még félelmetesebben rettenetes arcát és borzalmas alakját. Küzdöttem ismét órákon át vele s már arra határoztam magam, hogy lelövöm, de ez elhatározásomat nem hajtottam vége, mert azt gondoltam, hogy nagyon megzavarom a család nyugalalmát. Végre mentő gondolatom támadt s a csúnya és félelmetes alakot egy szekrény háta megé helyeztem s így mert tovább nem láttam félelmetes arcát és borzalmas alakját: a reggelben elaludtam. Kérem azonban a következő éjszakára ágyamat a másik szobába áthelyezni. Ez a kérelem teljesített is.

Igen veszedelmes nap volt a lelkészcsalád életében az 1944. november 18. E napon bejött tolmácsával a lelkészi lakásra egy orosz főhadnagy, egy orosz hadnagy s néhány orosz altiszt, akik kértek a lelkésztől ötven magyar fogoly számára megfelelő helyet s éjszakai szállást a foglyokat őrző és kíséző orosz katonáknak is. A községben levő román csendőrség azonnal sietett és felajánlotta a szolgálatát s hamarosan biztosították a szállásokat. Az orosz főhadnagy azonban, mert a lelkész neje, a lelkészi lakáson tartózkodó Károlyi igazgatótanító felesége félelmet mutatott s a lakásról a szomszédok lakásába mentek: úgy a maga, mint egész katonasága részére a lelkészi lakást vette igénybe.

A lelkészi lakás nagy ebédlőjében mint egy 20 orosz katona ülte körül az ebédlőasztalt, egy közülük újságot olvasott s a többiek nagy lelkesedéssel hallgatták. A két tiszt s a tolmácsuk a lelkészi lakás hálósobájában a lelkészi család között foglaltak helyet s igen erős ellenszenvet mutattak, a minek szóban is kifejezést adtak. Nem fogadták el az egyszerű vacsorát, hanem ők is táborig érkezett leveleiket, újságjaikat olvasták. A lelkészi lakás udvarára orosz őrszemet állítottak, a kinek és a magyar fogoly öröknek váltását, óránként, egész éjszakában pontosan végezték. Mint egy 10 óratájban a két tiszt elfoglalta lelkészi család hálósobájában két ágyat s abba befeküdtek. Egy nyugvó hely kellett a tolmácsnak s a megmaradt három fekvő helyre ledőltek a lelkészcsalád tagjai és vendégei heten. Egész éjen át nem hunyta le a lelkészcsalád s vendégei közül a szemét egy sem. Virradatkor keltek az oroszok, megreggeliztek a lelkész család jóvoltából s útra keltek. Búcsúzásakor adták a tiszték értésünkre, hogy a lelkész családnak szállásukkal megakarták törni azt a német propagandát, hogy az oroszok a lelkészeit bántalmazzák.

A román királyi csendőrség nagy szolgálatokat tett a község lakosainak főként abban, hogy a logó orosz és román katonákat jogtalan rekurálásaikban fékezte, a lakosságot őrlési lehetőségekhez juttatta és biztosította a határban való szabad mozgást s ezzel elősegítette a termés betakarításokat. Volt olyan nap, hogy 30-40 szökésben levő vagy logó román katonát is beszállított velünk a csendőrség és illetékes katonai parancsnoksághoz.

Az 1944. november 19-20. napok ismét félelmetesek voltak. A Tisza felől félelmetes ágyúzás hallatszott s a csendőrség egyénei közölték a lakosokkal, hogy esetleges visszavonulások lesznek s ennek feltevésére engedett következtetni ama tény, hogy a csendőrség november 20. napján hátrafele elvonult és többé nem is tért vissza.

Az 1944. november 20-27. napok ismét küzdelmesek és veszedelmesek voltak. Nincs csendőrség. Növekszik a logó román és orosz katonák száma. Gyöngéknak bizonyulnak velük szemben polgári őrünk. Csúnyán requirálnak, fosztogatnak. November 21. napján feldőlnek a lelkészi hivatal, kifosztották a perselyeket a lelkészi hivatalban s bántalmazzák Károlyi Antal igazgató urat. A nők menekülnek a látogatók elől, éjszakára bujkálnak s padlásokon és más rejtékhelyeken virrasztanak. A lakosság közkívánatára 1944. november 27.-én a lelkész vezetésével a faluvezetőség Kisvárdába megy, hogy a közbiztonságot megteremthesse, az orosz hadak e napon vonultak el Kisvárdáról, a járás vezetőségét ideiglenesen megbízta a városi katonai parancsnokság és e vezetőséggel való tárgyalásban új vezetőséget kapott Szabolcsbáka község is, akik hivatalukat 1944. november 28. napján el is foglalták s a községet a rend kibontakozásához és helyre állásához vezették.

Az egyházközség értékei, anyakönyvei s ingóságai szerencsésen megmentettek, de

az iskola naplói, anyakönyvei, szertára, könyvtára még a németek alatt elpusztultak, az iskolai padok, táblák feltüzeltek.

Szabolcsbákán, 1945. január 9.

Ignéczy Sándor
református lelkipásztor

E jelentésben foglaltakat tárgyalta a szabolcsbákai református egyházközség presbitériuma s azokat nemcsak helyeslőleg tudomásul vette, hanem a falu vezetésért a lelkipásztornak és Károlyi Antal menekült igazgató úrnak teljes elismerést és hálás köszönetet is szavazott.

Szabolcsbáka, 1944. január 9.

Ifgnéczy Sándor
református lelkipásztor

Takács Gábor
gondnok

Szabolcsveresmart

A szabolcsveresmarti presbitérium levélben azon eseményekből, amelyek gyülekezetünkben a fenti idő alatt történtek, vázlatosan az alábbiakban számolok el.

A község ágyúzása október 31.-én Döge felől a késő délutáni órákban kezdődött. Ennek az ágyúzásnak gyülekezetünkben 3 halálos áldozata lett. Megjegyzem itt, hogy ennek az ágyútűznek semmi értelme nem volt, mivel a községben sem magyar, sem német katonák már nem voltak. A halálos áldozatok a következők: Balogh Ida, Balogh Sándor és Csire Mária 22 éves lánya. Barta Imre, Barta Imre és Bacskó Anna 16 éves fia. Barta Tibor, Barta Sándor és Karancsi Borbála 9 éves fia. Mivel a nagy zavarban a lelkészt nem találták a lelkészi lakáson, az összeroncsolt holttesteket másnap pár ember élete veszélyeztetésével ágyútűzben temette el a közeli temetőben. A 4.-ik halálos áldozata a háborúnak a község külterületén fekvő Pusztarozsályon lett november 2 -án. [...] A 4 halotról, özv. Gáspár Mihályról a december 10.-én tartott istentisztelet alkalmával emlékeztem meg s imádkoztam Istenhez hozzátartozóik megvigasztalásáért.

Az egyházat ért veszteségek között legnagyobb az, hogy a templom tornyát igen sok ágyúlövedék érte, bádognetejét átlukadta s nem lehetetlen, hogy a tetőszerkezetet is annyira megrongálta, hogy egy nagyobb vihar könnyen ledöntheti. Különösen nagy ágyútűz alatt állott november 22.-én.

Az anyakönyveket és szentedényeket az ágyútűznek nagyon kített lelkészi lakásról már korábban elvittem s november 12.-én Gy. Nagy István presbiternek adtam át megőrzés végett, aki kötelességének hűségesen megfelelt úgy, hogy ezekben nem érte veszteség egyházunkat. Az úrasztali terítők, kancsók s egyéb edények, bár ezek a templomban maradtak, mind megvannak s csak az olcsóbb a kevésbé díszes úrasztali terítők közül hiányzik 1-2 darab. Ezeket kapcának vitte el a rabló. Éppen így hiánytalanul megőrizte az egyház pénztárában lévő pénz a helyettes gondnok: Vass Sándor.

Veszteség érte egyházunkat azáltal, hogy a lelkészi irodában levő pénzszekekrényt a rablók erősen megrongálták. Az erősen megsérült pénzszekekrényt felújítani eddig nem tudtuk. Ugyanakkor feltörték az egyház perselyét amelyben nem volt nagyobb összeg. Szédülták a levéltár egy részét. Különösen szétszórták a számadási nyugtákat, s ha a fontosabb iratokból csak igen kevés, vagy talán semmi sem fog hiányozni az csak annak tulajdonítható, hogy a lelkész a legfontosabb iratokat idejében elvitte a lelkészi lakásról. Több évfolyam hiányzik a Debreceni Protestáns Lap összegyűjtött példányaiból.

Megemlítem még azt is, hogy a lelkészi lakás homlokzatát is érte egy ágyúlövedék, átlyukasztotta azt, beesett az irodába, de szerencsére nem robbant fel s hogy a rablók a tanító lakás ajtajait feltörvén, az összes kályhacsöveket elvitték. Csak a tűzhelyet sikerült csövestől együtt megmenteni s az iskola fáját pár mázsa veszteséggel. Itt Szabó Bertalan egyháztag tett hasznos szolgálatot az egyháznak.

Az egyházi tisztviselők közül első sorban a lelkészt érte veszteségről számolok be. A veszteségek legfőbb oka az volt, hogy mivel a templom tornya katonai megfigyelő hely volt, a templom közelében fekvő lelkészi lakás erős ágyútűznek volt kitéve s életveszély nélkül nem lehetett benn maradni. Legnagyobb veszteség érte fehérművekben és ruhában. Csak 2 darab kabát, 1 darab jó, 2 darab viseltes nagykabát, 1 nadrág, 1 ing és lábravaló 2 darab s 2 pár cipő maradt. Hogy fehérruhát válthasson Kertész Sámuel presbiter s Papp Kálmán tiszakanyári lelkész jött szeretettel segítségére. Kevés veszteség érte bútorban, ágyneműkében (pár lepedő), konyhai edényekben s tűzifában. Nagyobb veszteség érte csöves tengeriben (20-30 mázsa) és sertésállományában (2 darab hízó sertés) 6 darab kacsa, 50 darab baromfi, 35 család méh ez pénzben 1200 Pengő. Elveszték a lelkészi oklevelek egy kibocsátványon s a lelkészszentelési okmányon kívül. Nem nagyértékű, de kellemetlen veszteségek a zsebkés, borotvák, hajnyírógépek stb. elrablása. Hogy a szenvedésekről is legyen megemlékezés, első éjszaka, mikor a rablók megvendégelése alkalmával a paróchián levő 5-6 liter bor elfogyott, a lelkészt meg akarták korbácsolni s az utolsó csapat, mint „burzsuly”-t át akarta löni.

Feltörték a hadbavonult kántortanító lakását és ott azáltal tettek nagy kárt, hogy a különböző értékes magvakat összekavarták.

Hogy a gyülekezet tagjai mit vesztek anyagiakban, az szinte kiszámíthatatlan s hogy mennyit szenvedtek, arra nézve szolgáljon például az a borzalmas esemény, amely az első éjszaka az egyik más vallású szabolcsveresmarti lakossal történt. Az illetőt, [...] Beregszászról menekült görög katolikus igazgató tanító) kényszerítették, hogy hagyják el a családi hajlékot s átkísérték őket egy másik ház udvarára, hogy annál szabadabban végezhessék aljas munkájukat. [...] Gyülekezetünk tagjai úgy védekeztek az erőszak ellen, hogy

asszonyaikat, leányaikat pincékbe, bunkerekbe rejtették el, vagy pedig több család gyűlt össze egy-egy pincében hálásra. A sok ember látása a legtöbb esetben tartózkodóbbá tette a minden emberies érzésből kivetkőzött bestiát. Igen sok lakás éjszakára üresen maradt, nyitva maradtak az ajtók, és ha bezárták, betörték s még nagyobb lett a kár, a rabló szabadon rabolhatott s dühében a konyhai edényeket, tányérokat törte szét s az esetleg ott maradt ruhát és ágyneműt rabolta el. A legutolsó közkatonára is kedvére rabolhatott mindent. Tolmács úgy szólván nem volt s azok, akik az előbbi világháborúban hadifoglyok voltak Oroszországban, pár szó ismeretéig terjedő tudásukkal nem tudták magukat tökéletesen megérteni s a parancsokat tolmácsolni. Megtörtént, hogy az egyik úgynevezett „Kapitány” figyelmeztetett garázdálkodó katonát s a figyelmeztetés eredménye az lett, hogy a rabló katonára azzal vágta ki magát, hogy te nem az én kapitányom vagy, neked ehhez semmi közöd. Még tudok pár olyan esetet, amikor a tiszt a rablást és erőszakot megakadályozta. A ló, a szekér, a sertés, az aprójószág, a csizma, a nagykabát, a sapka stb. minden akadály nélkül került a rabló orosz katonák birtokába.

Még a dunnákat is elszedték sok szegény családtól s kivitték a főgondnokunk, Vigh Bertalan tanyájára, hogy a lövészárkokban a katonák azzal takarózzanak. Ezek románok voltak. Meg is jegyezték, hogy melyik dunna kié s meg is óvták, hogy sértetlenül visszaadják tulajdonosaiknak s mikor a visszaadásra került sor, alig pár darab volt meg közülök.

Az oroszok október 31.-től november 26.-ig voltak községünkben, illetve ennyi ideig volt a község hadszíntér. November 26.-án vonultak ki a községből, átelve a megáradt Tiszán. November 28.-án, csaknem egy hónapi némaság után megszólaltak harangjaink (ezeket nem rongálták meg az ágyúlövedékek), s a templomban hálaadó istentiszteletet tartottunk. Dacára sok félelemnek, rettegésnek, szenvedésnek, anyagi kárnak, vagyonrablásnak, még mindig volt okunk a hálaadásra. Az ágyútűz csak pár házat rongált meg kisebb mértékben. A Tisza másik oldalán harcoló magyar csapatok parancsnoka, a Szabolcsveresmartról származó katonák kérelmére is, meg talán magyar szíve indításából is, megkímélte a nagyobb rombolástól községünket.

Szenvedésben a november 26.-i kivonulás óta is volt részünk. December 2.-án 30 tehenes szekeret hajtottak el, hogy ezek a Bodrogon építendő katonai hídhoz szállítsák a faanyagot. 60-70 km utat kellett ezeknek megtenni, a köves út feltörte az állatok patáját s az orosz katonák kisebztett lábú állatokat teherbíró képességükön felül terhelték s amikor a szegény állat nem bírta a terhet, puskatussal ütötték, pár darabot agyon is vertek s a puskatustól származó ütlegből jutott nem egy állat gazdájának is. A túlterhelt szekérről ahelyett, hogy kíméletesen engedték volna leemelni a terhet, egyszerűen feldöntötték s a következmény a szekér összetörése lett. Az egyik gazda összetört szekerét, a másik beteg jószágát nem tudta hazahozni.

Községünkben a főgondnokunk, Vigh Bertalan 750 katasztrális hold birtoka teljesen igavonó és szekér nélkül maradt. Igen sok gazdától minden kárpótlás nélkül elvették a lovat, szekeret, hámot, vagy pedig adtak helyette selejtes minőségűeket. Az őszi búzavetés határunkban úgyszólván elmaradt, népünknek a kezén megfogyatkozott az igavonó állat, a gazdasági felszerelés, és nem lehetetlen, hogy tavaszra még jobban megfogyatkozik s akkor határunk jó része vetetlen marad. Ehhez már csak egy gyenge termésű év kell,

s jön a legnagyobb csapás: az éhínség. Bízunk a jó Istenben, hogy ezt elfordítja tőlünk. Az ő kegyelme mindenre elégséges.

Szabolcsveresmart, 1945. január 9.

Sarkadi Nagy Antal
református lelkész

Székely

Jelentem, hogy a székelyi református egyházat 1944. szeptember 1. óta a következő károk érték:

Emberéletben egy személy, idős Lipták Dénes.

Épületkárok: A templom és torony tetőzete a harcok folyamán sok helyen megrongálódott. A lelkési lakás tetőzetét aknatalálat érte, s ennek következtében a falazat is megrongálódott. Az iskolaépület tetőzete tűzérési találatot kapott, s a tetőzeten sok cserép összetört és a robbanás egy gerendát is kiszakított. az iskolaépület elé becsapódott akna iskolának minden ablakát bezúzta, az ablakok farészeit összehasogatta, és a falról a vakolatot letépte.

Az egyházi irattárat feldúlták, kihányták, csak a régi anyakönyveket lehetett megmen-teni. Az iskolai anyakönyvek egyrészt szintén megsemmisítették.

Az iskolából három darab térképet, földgömböt, sok szemléltető és kísérleti eszközt megsemmisítettek.

Klenódiumokban csupán annyi kár esett, hogy a keresztelő edény talpa elveszett. A templom persely feltörték és kirabolták.

Hódy Gusztáv lelképásztor az első bevonulás alkalmával hivatali helyén maradt, azonban mikor irodájának és lakásának rosszakaratból eredő pusztulását látta, hogy azt a község lakossága teszi, lakásának felgyújtását is megkísérelték, annyira elkésérítette, hogy hivatali helyéről ismeretlen helyre eltávozott. Vele távozott felesége Hódy Gusztávné tanítónő is.

A gyülekezet tagjai a hadiesemények alatt földalatti óvóhelyeken tartózkodtak.

Székely, 1945. január hó 28.

Kajor Menyhért
tanító egyházi jegyző

Elnöklő segédlelkész ismerteti a Főtiszteletű Püspök Úr 4300/1944. és 25/1945. számú körlevelet, melynek nyomán a presbitériumot, mind lelki, mind anyagi tekintetben fokozott órállásra és hűségre hívja fel.

Tárgyaltatt fenti körlevél értelmében azoknak a károknak a megállapítása, amelyek az egyházat 1944. szeptember 1. óta érték.

Presbitérium sajnálattal állapítja meg, hogy az egyház sok kárt szenvedett ugyan, mégis Isten kegyelméből és az Ő segítségével átvészelte a nehéz időket.

Károk keletkeztek:

Emberáldozatban egy személy, idős Lipták Dénes.

Épületkárok: A templom és torony tetőzete a harcok folyamán sok helyen megrongálódott. A lelkészi lakás tetőzetét aknatafalat beszakította, s ennek következtében a falazat is megrongálódott. Az iskolaépület tetőzete tűzérési találatot kapott, s a tetőzeten sok cserép összetört és a robbanás egy gerendát is kiszakított. Az iskolaépület elé becsapódott akna az iskolának minden ablakát bezúzta, az ablakok farészeit összehasogatta, és a falról a vakolatot letépte.

Az egyházi irattárat teljesen feldúlták és kihányták a régi anyakönyvek kivételével, melyeket meg lehetett megmenteni. A templom perselyt feltörték és kirabolták.

Az iskolai felszerelésből megsemmisítettek három darab térképet, egy földgömböt, sok szemléltető és kísérleti eszközt, az iskolai anyakönyveket kihányták és egyrészt megsemmisítették.

Klenódiumokban csupán annyi kár keletkezett, hogy a keresztelő edény talpa hiányzik.

A lelkészi lakást teljesen feldúlták és kiürítették, nem maradt meg az összetört zongorán kívül semmi más.

Tárgyaltatt az 1945. évi választók névjegyzékének megállapítása.

Presbitérium tekintettel arra, hogy az adósok pontos névsorát, az adókönyvek elvesztése miatt, megállapítani nem tudja, egyhangúan úgy határoz, hogy az 1945. évről az 1944. évi választói névjegyzék marad érvényben.

Szóke Bertalan gondnok indítványozza, hogy a község határában szétszórtan és felületesen eltemetett hősi halottakat gyűjtsék össze és az egyház temetőjében illendőképpen helyezték el.

Presbitérium az ügyet magáévá teszi és az azokban való eljárásra gondnokot, aki egyszemélyben törvénybíró is, megbízza.

Több tárgy nincs, elnök a gyűlést berekeszti.

Székely

*Kajor Menyhért
tanító egyházi jegyző*

Tiszabezdéd

Tiszabezdéd község a felső Tisza kanyarulatában fekszik, Záhonyhoz 4 km.-re, Csaphoz 7 km.-re, a Tiszához 1 és fél km.-re. Így kivette a részét azon harcok idején, amelyeket az orosz haderő folytatott 1944. november hónapban a tiszai átkelésért „Csap körüli”-nek nevezett harcok idején.

A községet 1944. október 31.-én 10 órakor szállták meg orosz lovasok, illetve román gyalogosok. Éppen akkor, amikor a hívek készültek az istenházába a reformáció ünnepe alkalmával az úrvacsorához járulni. Ez nem volt megvárható. A megszállás előtt községünk nem szenvedett nagyobb mértékben, mert a Vásárosnamény felől előnyomuló oroszok, minden komolyabb ellentállás nélkül nyomult be községünkben. Előtte ugyan felállították védelemre a községben egyik magyar hegyi tüzérdandárt, Csap védelmére, de nem került sor rá, mert a közben Beregszász felől Csap ellen előre tört ellenséges erők arra kényszerítették a magyar tüzérséget, hogy itten kiépített állásaikat harc nélkül elhagyják, mert Csap elfoglalása után nem lett volna visszavonulási útjuk.

Ellenben annál bőségesebben szenvedett a község a tiszai átkelésért november hóban folytatott közel négy hetes harcok idején. A visszavonult német-magyar tüzérség tartotta négy hétig tűz alatt községünket, mert nagyszámú orosz haderő vett itten szállást és innen mentek ki a Tiszához naponként a harcra. Főként gránát és aknaharc folyt községünkben, amely számtalan házat megrongált, legjobban egyházi épületeinket, mert a toronyban elhelyezett orosz megfigyelőket akarták kilőni. A lakosság földárkokban és pincékben keresett védelmet és sikerült is. Isten csodálatos kegyelme által csak egy ember vesztette életét rejtett aknarobbanás által, a megszálláskor megöltek egy férfit és egy erőszakoskodó orosz katona ölt meg egy két hetes gyermeket az anyja öléből, aki erősen ellenállt. Több halottja nem lett a polgári lakosságnak.

Községünk lakosságának épületeiben igen csekély kár keletkezett. Lényeges és tetemes kárt a református egyház szenvedett csak, mert minden épületünk közvetlen szomszédos a toronnyal és azt akarták lelőni. De a torony maga egyetlen lövést nem kapott, ellenben a szomszédos egyházi épületek több mint 600.000 Pengő kárt szenvedtek.

Tiszabezdéd, 1945. május 3.

László Albert
református lelkész

1944. november havában az orosz-német háború kapcsán a tiszabezdédi református egyházat súlyos károk érték, a felső Tisza kanyarulatában folyó harcok idején.

November 2.-án, 17.-én és 21.-én igen erős tüzérségi és légi harc folyt községünkben és felette, aminek kapcsán templomházunkat két teletalálat érte. Díszes mennyezetét teljesen összerongálta, még a padok is sok sérülést szenvedtek. De a fő kár az, hogy a horgany

bádog tető és födém szerkezet számtalan lyukkal megrongálódott, úgy hogy tetőnk számtalan helyen csorog, ázik a tető és mennyezet, valamint a belső berendezés is. Kijavítani nem lehet, le kellene venni az egész horganybádog födéket és átfedetni teljesen. Erre pedig sem anyag, sem pénz. Mai árak mellett circa 200.000 pengőbe kerülne kijavítása, ami viszont 1000 gramm aranytak felel meg.

Még súlyosabban rongálódott meg régi iskolánk és az azzal egybeépült II. számú tanítói lakásunk. Három teletalálat érte olyan, hogy tető, födém, mennyezet, falak tönkrementek úgy a tanteremben, mint a lakásban. Ez idő szerint teljesen hasznavehetetlen. Födém, horganybádog lemez még átfedés után sem használható fel, annyira rostára van lyukgalva. Mennyezet és fedélszerkezet is részben újítandó. Ma circa 280.000 pengőbe kerülne kijavítása, ami 1400 gramm aranytak felel meg.

Két tele találatot kapott új iskolánk tanítói lakása és színpada. Súlyos károkot okozott mennyezetben és falakban. De a tető könnyen kijavítható volt, mert cserép. A tanítói lakást, mennyezetét, falát és az épület tetőzetét kijavítottuk. De a színpad feletti rész, falak és ablakok hiányoznak. Ma ennek kijavítása circa 26.000 pengőbe kerül, 130 gramm arany.

Lelkészlak és iroda magtár felett két akna robbant, ami a külső falakban és főként a horgonybádog födémekben okozott kárt. Kijavítása ma circa 90.000 pengőbe kerülne, ami 451 gramm arany.

Ezen épület károkon kívül 3 helyen rongálódott meg súlyosabban vasbeton drótkerítésünk találatok következtében, aminek kijavítása 16.000 pengőbe, azaz 80 gramm aranytak kerülne.

Végül a lelkészi irodából semmisítették meg 3 darab paróchiális könyvtári kötetet, egy legújabb jegyzőkönyvi könyvet, s a régi iratokat majdnem mind.

Épületekben esett összes kára tiszabzdédi református egyháznak: 602.000 pengő, azaz hatszázkettőezer pengő, ami mai árfolyam mellett 3010 azaz háromezertíz gramm aranytak felel meg.

Tiszabzdéd, 1945. május 3.

László Albert
református lelkész

Daku Miklós
gondnok

November hónapban a felső Tisza kanyarulatában folyó harcok alkalmával egyházunkat súlyos károk érték. November 2.-án a Tisza túlsó oldaláról német és magyar tüzérség ágyútűz alá vette községünket. Ezen alkalommal régi iskolát 2 teletalálat érte. Tanterem és tanítói lakás egyik szobája erősen megrongálódott. Új iskola színpada szintén belövést kapott. Itt a kár kisebb méretű. Új iskola kerítései 2 becsapódástól kisebb hibát szenvedtek. November 17.-én még nagyobb támadást kaptunk. Új iskola tanítói lakása teletalálatot kapott, úgy hogy lakás teljesen használhatatlanná vált. Ablakok betörték, közfalak beom-

lottak, a cseréptető megrongálódott. Templom fölött srappell robbant. Szilánkok bádogg tetőzetét belyuggatták. Templom mennyezetében kevés kár.

November 21.-én érte községünket a 3. támadás. A templomház tetejét gránát találat érte. Tetőt átlukasztotta. Szilánkok tetőzetben kisebb károkat okoztak. Mennyezet több helyen megrongálódott. Régi iskola tanítói lakásának másik szobája is találatot kapott. Tető és szoba mennyezete beomlott. Ezen iskola és tanítói lakás használhatatlan.

Az új iskolát ért hibákat kijavíttattuk. Az egyházat ért összes kár circa 8000 pengő. Ennek fedezésére egyház kasszájában egy fillér sincs.

A lelkési lakás padlásán felhalmozott termények nagy részét a vörös hadsereg elszállította.

Tiszabездé

Tiszakanyár

Az 1944. év nyomorúságai úgy jöttek, mint egy nyári orkán ijesztő jelei tavasztól egészen őszig: március 19.-től október 15.-ig amikor már semmi kétségünk sem volt afelől, hogy a helyzet végzetessé vált. Meggyőződött bennünket efelől a posta teljes elmaradása szeptember hóban a vérszenes közeledő ágyúdörgés a gazdasági élet teljes leállása, a menekülők növekvő áradata. Október 5-20. között ember embert ért szekér szekerét. Mindenki Dombrádnál akart átkelni. Ide pedig az egyik út Tiszakanyáron keresztül vezetett. Az embereket már nem fogta a munka. A község állandóan dübörgött.

Elmaradt a lelkészértekezlet, egyházmegyei közgyűlés. Csak a bizonytalanság nőtt. Sokan tanácstalankodtak, hogy hogyan helyezték biztonságba az egyház értékeit. Október 18. után kevesebb lett a polgári menekült. A katonaság vonult felváltva magyar és német. Az utóbbi, éjszakára rendszerint itt maradt a községben. Megindult a szabad gazdálkodás azzal, hogy úgy is minden prédává jut. Repülőgépek állandóan eregették a bombákat itt is-ott is néha elég közel. Október 21-re állítólag felrobbantották a dombrádi pontonhidat. Orosz és román sereg Pátroha, Gégeny felől megközelítette Dombrádot oda bementek. Községünkben német páncélos alakulat rekedt 4 „*tigrissel*”. Éjszakára mint már más fél hónapja óvóhelyre húzódtunk, olykor a pincébe. A vasárnap délelőtti istentiszteletet megtartottuk, mint eddig. Ekkor már az iskolában. Alig múlt el a dél a páncélosok néhány lövés leadása után a községbe húzódtak, a „*tigrisek*” a templom iskola, lelkészlak előtt vettek fel állást azzal, hogy azonnal tüzet nyitnak Kisvárdra felé. Ré múlt emberek kiabálására, hogy meneküljön mindenki a határba, mi is feleségem, 3 kicsi gyermek (7, 5, 2) 77 éves anyám, öcsém, leánycselédünk, egy kevés holmit felpakodva, kirohantunk a községtől 2, 2 és fél km-re lévő „*Szárhegy*” fás szakadékaiba, hol őket némi biztonságban tudva (fedezékben) 80-100 főnyi emberrel, köztük Kovács Ferenc igazgató tanító és családja, visszatértem a községbe és az éjszakát benntöltöttem. Az volt a hír, hogy jön a megszálló csapat, s fogadnunk kell. Az emberek kértek, hogy legyek ott. Az éjszaka ágyútűzben telt el. Reggel-

re a páncélosok Dombrád felé húzódtak el. Mi várakozunk. Utánam küldtek, hogy itt a megszálló csapat páncélosokkal. Kisült, hogy német páncélosok voltak. Ekkor kimentem a családért. Amíg a „Szarhegyen” tanácskoztunk, hogy hol lenne biztonságosabb, a páncélosok oda ontottak tüzet. Az otlévők visítva-jajgatva bújtak össze. Egy gránát 10-14 lépésre vágott le, a gépfegyverek a fák ágait nyírták. Amint azonban kicsit szűnt a tűz, összekapkodtuk a holmit és a dombok-fák védelme alatt, az ágyútűz ellenére rohantunk hazafelé: feleségem mezítláb nagybatyuval a hátán, öcsém, cselédleány 2-2 nehéz csomaggal, magam két nagy kabáttal, karomon a kis leányával, 2 kis fiú egy-egy kis csomaggal. A község végén levő temetőnél csaknem összeestünk. A velünk ott tanyázott, szekérral levő uradalmi cselédekben nem volt annyi készség, hogy feleségem csomagját felvegyék. „Van ott már elég ez volt a felelet.” Délután 2 órára értünk be. Ekkor további német páncélosok jöttek a faluba. Az éjszakát a pincébe töltöttük. Reggelre a páncélosok elvonultak Dombrád felé át a Tiszán. Az ott levő orosz-román kötelék elvonult Pátroha irányába. Hozzánk magyar kötelék érkezett s mentek is tovább. Ekkor hallottunk a Dombrádon történetekről és a megtorlásról. Ezután újra egymást válogatták a német és magyar csapatok. Október 27.-én egy ember aknára lépett és meghalt. Római katolikus vallású volt. Mi temettük el. Október 30.-án magyar kötelék érkezett, parancsnokság hozzám szállt. Újkenézből jöttek jelezték, hogy 2 napig lesznek, azután a megszálló csapat jön. Így lett. November 1.-re bejött a román megszálló csapat. Gondnokunk édesanyja meghalt, de eltemetésére az ágyútűz, koporsóhiány miatt gondolni sem lehetett. Kértük a parancsnokságot, engedjék meg a harangozást. Nem „javasolták”. Azt fejtegették, hogy esetleg odalőnek. Sajnos a tornyot anélkül is találat érte. Teteje lement, oldala kilyukadt. A kár jelenlegi becslés szerint 20-25 ezer pengő. Javaink pusztulása megindult. Milyen jó, hogy az egyház értékeit október 16. táján elástuk, gondoltuk legalább nem lesz tűz martaléka. Mindig pincében aludtunk. November 2.-án éjjel 12 órakor egy civil és egy géppisztolyos katona jött be, ahol 20-an húzódtunk meg. Hordót kerestek. Azt mondták, hogy még akkor éjjel át akartak menni. November 3.-án kidobolták, hogy november 4.-én este 6 órára a községet főbelövetés terhe mellett mindenki hagyja el. Ez a nap volt életünk legsötétebb napja. Fogatunk nem volt, sem nekem, sem a tanítói karnak. Valóban rá voltunk utalva az emberek jóindulatára. Többen ígérték jóakarukat, hogy egy-egy csomagot visznek. Siralmas nap volt a november 4.-e. A hosszas esőzés miatt nagy volt a sár. Az utca síró emberekkel, aszszonyokkal volt tele. Hol az egyik, hol a másik csoportot vigasztaltam. Ne féljenek, együtt menetelünk. Nyírtassra voltunk irányítva. Hallani sem akartak arról, hogy másfelé menjünk. Délelőtt 11 óra tájban indult a község zöme. Családom (3 kis gyermek, édesanyám) gyenge tagjai Háda Sándor akkori főbíró ekkorra elkészített szekérén, magam, feleségem, öcsém, tantestület tagjai gyalog meneteltünk az ökor szekér mellett, amit a kanyári legelő szélen vagy 100 méteren erőnk megfeszítésével toltunk. Így a többiek is. Ez alatt szólt az ágyú és a gépfegyver. A gyülekezet tagjai szenvedtek a kóbor katonáktól is. Volt, kinek lovát kifogták és elvitték, másoknak csomagját vagy ruháját dézsmálták meg, azt a keveset is, amit magával vitt a 3-4 napra. Mert arról volt szó, hogy csak 3-4 napra kell elmenni. Vonultunk nehéz gonddal. Mi lesz Tasson? Ott is katonaságot sejtettünk. Oda érünk-e esetleg? Egy párszor elakadtunk, de Isten megsegített: felvergődtünk a pátrohai köves útra. Itt

már nem kellett tolni a szekeret, de viszont az út féloldalán mehettünk csak a nagy forgalom miatt. A mellettünk robogó autók állandóan fröcskölték ránk a sarat. Feldöntött telefon póznák, elpusztult lótetemek pihentek a marasztaló sárban. Délután 2 órára érkeztünk be Pátróhára. A falu tele volt katonasággal, ágyúval. Micsoda menet lehettünk? Feleségem cipője össze-vissza szakadva, csak a talpa alatt volt valami. Mindnyájan sárosan, piszkosan. Ahogy mentünk a község utcáján, emberek felismertek, utánunk kiabáltak, némelyek könnyeztek, asszonyok jajszóra fakadtak. Olykor magam sem tudva visszafolytani könnyeimet, csak simogattam a közelemben jutott pátróhiaiakat. A falu közepe táján kérdeztem: „*Itthol van-e a tiszteletes úr?*” „*Nem, uram*” volt a felelet, innen mindenki elment csak a rongyosa maradt! Torkunkat marta, fojtogatta valami, de ha az ekhós szekérre néztünk, gyermekeink mosolygó arcára, lelkünkben az Isten, Krisztusban megjelent szeretetének biznysága új erőt adott. Estébe hajlott az idő, hogy beértünk Tassra. Megkerestük a lelkipásztort, Kovács Miklóst. Mi ő hozzá, Kovács Ferenc igazgató tanító Kolonnay László tanítóhoz szállt. A gyülekezet, a község zöme ide is oda is elvonultak ideiglenesen, a katonáktól, 500 erdélyi menekültől amúgy is túlsúfolt községbe. Kovács Miklós lelkipásztor, volt gimnáziumi tanulótársam megértéssel fogadott. Ők 9-en voltak apósával, anyósával, sőt 10-en egy tolmáccsal, s mi 8-an mentünk hozzájuk. Belátta más valakihez nem mehettünk egy ismeretlen községben. Nála román tisztak állomásoztak az ebédlöben, a vendég-hálóban, a konyhában, istállóban, udvaron katonák. Másnapra egyik román kapitánnyal beszéltem németül és kértem ne nehezteljenek meg, ha mint menekült lelkipásztor magamat családommal meghúzom a más bejárátú irodában, amit különben sem foglaltak le. Igen udvariasan felelt. Arra kért, imádkozzunk, hadd menjen el a háború mielőbb, hogy hazamehessenek. Kolonnay tanítónál 23-an szorongtak, ezenfelül tisztak, úgy hogy az ablakon jártak ki s be. Pár nap alatt a gyülekezet tagjai is elhelyezkedtek: hol magánházaknál, üres zsidólakásban, hol üres iskola épületben. Biztonságosabbnak az látszott, hogy sokan legyenek. Így egyik iskolában 53-an szorongtak. Ennivalót igen fűteni valót nem vittünk magunkkal, úgy hogy mi is csak lefekvésre kaptunk 8-10 darab aprított fát, ami arra volt jó, hogy a dideregve-sírva lefekvő kis gyermek háló ruháját megmelegítsük. Nappal tüzelő hiánya miatt, Kovács kollegám családjával kényszerültünk együtt lenni, olykor 18-an egy szobában. Aludni az iroda szolgált, hol feleségem 2 kisgyermekkel ágyon, én, öcsém, anyánk és kislányunk padlón aludunk, akkor is, amikor már tisztak, sem legénység nem jött szállásra. Kovács kollegám jónak látta az el nem foglalt díványt, ágyat megvetve készen tartani. E nyomorúságos állapotban a nyirtassiak nagy részéről eltekintve, megható kivételektől, semmi megértéssel nem találkoztunk. A község otthonmaradt jegyzője, bírója ahelyett, hogy megoldást találtak volna a menekültek részére minimális fűteni-tüzelni való tekintetében, állandóan azt hányták szememre és a kanyári főbíró szemére, hogy a kanyáriak lopják a fát, sőt egy napon Kovács kollegám is szemrehányóan panaszkolta, hogy a templom kertből éppen vágják a fát, amire haraggal eltelve magam mentem megnézni ki az, velem jött Kovács Miklós kollegám is, és kisült, hogy senki sem volt ott, még csak vágás nyomát sem láttuk. Velünk sokféle ember volt, akiért mi felelősséget nem vállalhattunk, viszont senki sem akarta belátni, hogy mi nem jókedvünkől mentünk oda. November 12.-én délelőtt én végeztem az istentiszteletet, délután Kovács kollegám. November 19.-én

történt a nagyobb orosz kötelék bevonulása, ami miatt az istentisztelet elmaradt, de már november 26.-án újra volt, amikor is délelőtt újra én végeztem. Az istentiszteleteken kevés tassi, inkább csak a kanyáriak voltak. Ez idő alatt halottunk is volt 2. Sok volt, hűlés miatt, a beteg. Sokan jöttek hozzám orvosságért. Nagy hasznát vettük a megmentett homeapataszereknek. Orvosságért még tassiak is jöttek. Nem hiányoztak a ragaszkodás megható jelei sem. Sokan hoztak húst, tejet, almát stb. November 29.-én végre jött a hír: mehetünk haza. November 30.-án haza indultunk, ugyancsak nagy sárban, most már Dombrád felé, ami 26 km volt Tiszakanyárig. Ekkor húzódtak haza azok is, akik Pátrohán, vagy Rétközberencsen esetleg Kékcsén rekedtek meg, míg kb. 40 családot előbb haza engedtek a tisztviselők kivételével. Amikor haza jöttünk a falu végén még volt román katonaság, de készülődtek. Ahogy a karaván tagjai leálltak, haza értek, nagy volt a sírás, öröm és bánat egyben. Öröm, hogy a házak épen maradtak, bánat, hogy azonkívül minden oda van. Így voltunk magunk is. Annyi tányérunk sem maradt, hogy mind a nyolcan egyszerre ehessünk, annyi fazék sem, hogy abban jólakásra lehessen főzni. A veszteség külön lajstromra kívánczik. December 3.-án könnyek között tartottuk meg az istentiszteletet a megrongált templomban. Hazajövén további próbák jöttek: több mint 2 hétig állandó, tömeges közmunka a Tiszánál és kóborló katonák zaklatása, amiben jegy gyűrűm elvételéig nekem is részem volt. December 16.-án 5, majd pár napra még egy halálos áldozata lett a lerakott aknáknak. Az öt halottat december 17.-én temettük. Szomorú karácsonyunk volt 1944-ben. Mi egyházi emberek nem mentünk el: együtt szenvedtünk a néppel magunk és népünk bűnének igazságos büntetését. *Hisszük, Istenünk vigasztalása nem késik.* (Ézs. 40:1)

Papp Kálmán Jenő
református lelkipásztor

Háda Ernő
gondnok

Alulírott, mint a gyülekezet lelkipásztora, mély tisztelettel jelentem, hogy gyülekezetünk-ből, mint menekült, helyét a hadi események alatt senki el nem hagyta. Október hó elején tényleges katonai szolgálatának megkezdésére bevonult Veres Sándor III. számú álláson működő tanító. Helyének kiegészítő tanerővel leendő betöltése ügyében a már megakadt postaforgalom miatt már lépéseket nem tehattünk. A tanítás október 21.-ig folyt jelentéktelenebb megszakitásokkal az I-II. osztályokban 3 tanerő működése mellett. Egyházunk 4 tanerős 3 tantermes iskolát tart fenn: 2 férfi 2 nő tanít rendes körülmények között.

Október hó végén a község hadművelleti területté, harcterré változott. November 1.-én megjelentek a megszálló csapatok. November 4.-én katonailag kiürítették a községet és el kellett hagynunk azt. Nyírtassra kellett mennünk. Csak november 30.-án kerültünk haza. Ezalatt az egyik tantermet istállónak használták. Padló kilyuggalták, oda csöveket verte be. Mikor hazajöttünk Kovács Ferenc igazgató tanító Debrecenből kibombázott öccse, az iskolaszolga és én magam is hánytuk a trágyát a tanteremből. Itt tanításról szó sem lehetett egyrésről a trágyaszag, majd a padok hasznavehetetlenségig való összetörése és a kályha

elhurcolása miatt. Padokat egy másik tanteremben is összetörték. Két tanteremben mégis összetakoltattuk a padokat, de itt meg kályhacsövek veszttek el, amiket nem lehetett pótolni. Tanítást mégis megkezdtük december 18.-án: fűtetlen tanteremben.

Ezidő szerint tanítónk Kovács Ferenc igazgató kántortanító, Baloghné Kovács Ibolya, Mónyiné Csillag Angéla I-VI. osztályok tanítását 2 tanteremben, egyben váltakozó módszerrel, meg tudjuk oldani. Az istállónak használt tantermet legfeljebb február 1. táján használhatnánk az esetleg megnyitandó VII-VIII. osztály számára. Ide kérnénk esetleg kisegítő tanerőt, jóllehet fizetését az egyházközség említett okok miatt aligha tudná biztosítani.

December 22.-re január 3.-ig szünidőt adtunk.

Kovács Ferenc igazgató tanító nem kapta meg 22 mázsa rozsát, Baloghé Kovács Ibolya a 294 pengő fizetését, ugyanennyit 294+49 pengő = 343 pengőt-t, Mónyiné Csillag Angéla 294 pengőt az államtól.

Egyházi élet megszakítás nélkül folyt szinte. Csak az újbori úrvacsoraosztás maradt el. November 4.-től 30.-ig Nyírtasson megszakításokkal december 1.-től, idehaza megszakítás nélkül.

Jelentésünk tudomásul vételét kérve, vagyunk

Tiszakanyár, 1944. december. 30.

Papp Kálmán Jenő
református lelkipásztor

Háda Ernő
gondnok

GYÜLEKEZETI VESZTESÉG:

Termény (búza, árpa, zab) 910 mázsa, liszt 81.6 mázsa, kukorica 1463.5 mázsa, bab 95.5 mázsa, ló 19 db. Tehén 49 db., sertés 147 db. sovány, hizott 160 db., baromfi (tyúk, csirke) 20.000, liba 1.000, kacska 2.000, házinyúl 200, galamb 100.

Ezekon kívül van a bútorzat, házi felszerelés, ruhanemű, vászonnemű, ágynemű, aminek viszonylagos arányát adja Papp Kálmán Jenő lelkipásztor alatt közölt veszteség jegyzéke.

PAPP KÁLMÁN JENŐ LELKIPÁSZTOR VESZTESÉG JEGYZÉKE:

1 db. tavaszi férfi kabát, 1 öltözet tavaszi férfi ruha, 5 öltözet női ruha, 1 pár női cipő, 8 db. férfi ing, 8 db. férfi alsónadrág, 7 pár férfi rövid harisnya, 1 db. jegyűrű (14 kar. arany), 1 db. sétatob, 1 db. fényképezőgép, 1 db. állványos kistükör, 1 db. 3 oldalas majolika betétes metszett üvegű tükör, 10 db. párna, 2 db. paplan, 20 db. lepedő, 6 db. párnahaj, 24 db. törölköző, 6 db. asztalkendő, 2 db. ágyterítő, 3 db. matrac, 20 db. zsebkendő, 2 konyha terítő garnitúra, 14 zsák, 4 db. függöny 150x300 cm, 1 db. sodronyos huzatos összecsuksukható vasággy, 1 db. Csepel varrógép új, 1 db. szalmazsák, teljes piroszománcos

konyhaedény felszerelés, 1 db. húsdaráló 8-as, 1 db diódaráló, 1 db. kávédaráló, 1 pasz-szírozó gép, 1 konzerváló gép, 1 db. szita, 2 db. lavor (1 nagyméretű), 2 db. mosóteknő, 50 db. nagy porcellán tányér, 27 db. kis porcellán tányér, 1 db. kristály kosár, 3 teás szerviz porcellán, 2 feketekávés porcellán, 5+6 likőrös szerviz, 5 db. 5 literes borosüveg, 1 db. 5 literes vizesüveg, a mosdó kancsó, 3 mosó fazék, 3 db. bútorseprű, 65 üveg paradicsom $\frac{3}{4}$ l, 10 üveg uborka 3 liter, 6 üveg töklaska 4 liter, 8 üveg zöldbab 3 liter, 5 üveg paprika 4 liter, 2 üveg csalamádé 3 liter, 22 üveg lekvár 1 liter, 15 üveg sóska $\frac{1}{4}$ liter, 14 üveg málnaszörp $\frac{1}{2}$ liter, 6 személyes evőeszközészlet (40 db.), 4 zsíros kanna 40 liter, 3 lekváros fazék cserép 10, 1 db. tengeridaráló, 1 maximálámpa, 1 db. 11-es lámpa, 1 db. 8-as lámpa, 10 db. gobelin kép, 10 kg mosószappan, 10 kg méz, 1 db. ébresztő óra, 1 db. locsoló kanna, 20 m 5 m átmérőjű gumitömlő, 1 db. 5 m-s létra, 2 db. szakajtó kosár, 1 db. mángorló, 2 db. vasaló, 2 db. vesszőszék (nagy), 2 db. vesszőszék (kicsi), 1 db. vesszőkanapé, 15 mázsa szalma, 20 mázsa tengeri (csöves), 30 mázsa vágott aprított akácfa, 1 gumikeres bőrredőnyű mély hintó, 3 db. sertés (160 és 2x100), 2 mázsa árpa, 1 mázsa zab, 36 db. tyúk, 4 db. liba, 1 fehér köpeny, 1 30x40 intartziakép (Berdany), 1 db. minőségű 1 literes termosz, 5 tálca, kerti szerszámok, kézi és favágó szerszámok.

Papp Kálmán Jenő
református lelkipásztor

Háda Ernő
gondnok

Tisza-mogyorós

Az 1944. december hónapban kelt I. számú püspöki körlevél 5. pontjára a következőkben teszem meg tiszteletteljes jelentésemet.

Istentiszteletet a hadiesemények miatt október 29.-től december 17.-ig nem tarthatunk sem hétköznap sem vasárnap, ezért az újbóri úrvacsoraosztás is elmaradt.

Lelkész nem menekült el.

Egyházközségünk iskoláiban a hadiesemények miatt a tanítás október 15.-től december 6.-ig szünetelt. Mindkét tanító helyben maradt, s azóta a tanítás megszakítás nélkül folyik.

Egyházközségünk az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán, hála érte Istenünknek, emberáldozatokban, klenódiiumokban kárt nem szenvedett.

Egyéb veszteség és károsodás a következő: az egyik iskolánkat az ellenség heteken keresztül istállónak használta, s így padlózata, falazata, ajtó, ablaki és bútorzata annyira megrongálódott és megsemmisült, hogy abban máig sem lehet tanítani. (alapterülete 66 m²) 1 darab szekrény, melynek magassága 1.75 m, szélessége 1.10 m és 0.50 m., 1db. szekrény, magassága 2.35 m, szélessége 1.28 és 0.50. Az első szekrény négy fiókkal, két ajtóval, a másik pedig 9 fiókkal és két ajtóval volt ellátva. 1 darab iskolai ajtó, mérete 2 m x 1.15 m.,

4 darab iskolapad; hossza 2.60 m. magassága 0.75 m., 8 darab fogas, 1 darab tábla állvány-nyal, 1 darab dobogó 3 x 2,50 m. mérettel, 1 db. számológép, 1 db. kályha (vasból) csővel együtt; fizikai felszerelések; mértani testek, 1 db. víztartály, 2 darab veder (bádogból); 4 csatorna (egynek a mérete 4 m) 1db. 6 m hosszú templomi csatorna, 18 darab ablaktábla 37 cm x 40 cm-es mérettel, 14 db. ablaktábla 67 x 52 cm mérettel, 6 db. ablakráma 70 x 50 mérettel, 2 darab Horthy kép, 2 darab magyar zászló, 4 darab iskolai címer beüvegezve; 9 db. szemléltetőkép, 4 db. fali olvasótábla 8 darab vezérlőkönyv; 2 darab új haladási-napló; 1 darab új mulasztási napló, 2 darab új tananyagbeosztás, 10 darab tanítási vázlatfüzet; Magyarország politikai térképe (vászonból), az öt földrész térképe 1 darab földgömb.

Tanítói könyvtárból hiányzik 50 kötet, az ifjúsági könyvtárból pedig 80 kötet könyv.

Tanítói lakásokban tett károk: 2 db. kályha (vasból) csővel felszerelve; 1 db. takaréktűzhely, ablak 1.12 x 0.39 mérettel 3 db, 0.57 x 0.38 mérettel 7 db, 0.40 x 0.30 mérettel 4 db, padlás mázolás (fegyver kilövés miatt)

sertésől 1.70 m hosszú 30 cm széles deszkából 30 db, 22 darab 2 m hosszú 30 cm széles deszka 16 db, 2 m hosszú, 30 cm széles deszka.

Isztálló 16 szál 6 m hosszú 32 cm széles deszka, 2 darab 6 m hosszú gerenda, 2 darab ajtó 1.80 x 1 m és 1.50 x 0.70 m ; 2 2 m hosszú kerítés.

Mély tiszteletünk nyilvánítása mellett vagyunk a Főtiszteletű Püspök Úr

Tiszamogyorós, 1945. február 15.

*Szoboszlai Sándor
lelkész*

*Takács András
gondnok*

Tizzaszentmárton

A megszállás és más fontosabb események a tizzaszentmártoni református egyházközségben, 1944. szeptember 1. óta.

A tizzaszentmártoni református egyházban az idők 1944. szeptember elejétől kezdtek megnehezedni. Mivel egy vasúti gócponthoz mindössze pár kilométerre vagyunk, előrelátható volt, hogy ki leszünk téve légitámadásnak. Szeptember 15.-én éjjel aztán be is következett egy elég tekintélyes bombázás. Két lakóház, több melléképület teljesen elpusztult, 4 lakóház súlyosan, 7 pedig részben megrongálódott. Emberéletben, Istennek hála, nem volt veszteség, sőt még sérülés sincs, csupán néhány házi állatban. Azután is kaptunk légi támadást, de a bombák és aknák a határba estek, hol számottevő kárt nem okoztak. A lakosság nagy lelkiérőrről tett bizonyosságot, amit mutat az, hogy az akkor és azután következő időkben is, a halálozás, vagy a súlyosabb betegségek a normálisnál kisebbek voltak. A szeptember 15.-i bombázáskor, a templomunk és kisebb mértékben az iskolánk

megrongálódott. A templomnak az összes ablakai rámástól-keretéstől-üvegestől teljesen elpusztultak. A deszka stukaturban is történt rongálás. Az orgona külsőleg nem látható, de belsőleg kárt szenvedett (lehangolódás, sípládák, sípok eltolódása). A templomház tetőzetén kupáspalák eltörése, leesése, a torony tetőzetén a bádoggal részbeni felszakadása. Az iskolán a tetőszerkezeten 2 gerenda megtörése és néhány palának az eltörése, valamint 3 ablak súlyos rongálódása történt. Mindezeket az okozta, hogy a bombák mintegy 100-150 méter távolságban csapódtak le és igen nagy volt a légnyomás. Az iskolatermeket főként a német katonaság és magukkal hozott ukrán családok huzamosan igénybe vették és bennük padlózatban, ablakban, padokban tetemes kárt okoztak. A katonai kiürítés október 30.-án történt, amikor levente ifjakat vittek magukkal, kik azonban pár hét múlva szerencsésen visszaérkeztek.

Az orosz csapatok október 31.-én vonultak be minden harc nélkül. A községből a közigazgatás vezetőin kívül senki sem menekült el, hanem kitartott nyugodtan a következő nehéz időkben is, amikor mintegy 4 hétig községünkhöz csak 5 km-re volt az arcvonal.

Egyházunkban templomi istentisztelet a nagy rongálódások miatt 1944. szeptember 15.-től 1945. április 1.-ig nem tartatott. Az egyik, hamarosan jól-rosszul helyreállított tanteremben volt istentisztelet, kivéve november hónapot, amikor hadszíntér voltunk.

A közben volt temetések azonban rendes egyházi szertartással mentek végbe.

A lelkipásztor és családja, a kántortanító családja, a tanítónő mindvégig a helyükön maradtak. A kántortanítót 1944. augusztus végén behívták katonának, de november közepén ő is visszajött és elfoglalta helyét.

A tanítás részben a bombázás és katonaság igénybevétele miatt jóformán karácsony után folyt rendszeresen.

Anyakönyveink, úrasztali felszerelésünk semmi kárt nem szenvedett, irattárban, könyvtárban sincs pótolhatatlan veszteség. Lelkésznek és tanítónak háborús kára bőven van, de ez van mindenkinek.

Épületkár 1938-as árakat véve figyelembe és beszámítva az adakozásból és megtakarításból helyrehozott, illetve teljesen újonnan épített templomablakokat, kitesz mintegy 18.000 arany pengőt. A teljes helyreállítást a mai viszonyokat tekintve csak külső segítségével lehet megoldani, addig csak részben pótolni.

Tiszaszentmárton, 1945. szeptember 30.

*Gyüre Lajos
refomátus lelkész*

Tornyospálca

Környékünket 1944. október 31.-én vette birtokába az orosz hadsereg. Előzőleg heteken át német katonák laktak községünkben, akiknek egy része II. számú iskolánkban volt elszállásolva. A sok légiriadó, később az elszállásolás miatt a tanítás iskoláinkban október hónapban szünetelt. Október második felében elmenekültek a hivatalok, csendőrség, uradalmi tisztviselők, a falunk határában felállított német messzehordó ágyúk szakadatlan dörgése, a vasút robbantásának zaja, az orosz zavarórepülések minden komoly munkát lehetetlenné tettek és a környék lakosságát a legnagyobb mértékben megfélemlítették. Október 29 -én vonult keresztül Tornyospálcán a kisvárdai magyar katonaság, legnagyobb része fegyvertelenül, azzal a hírrel, hogy nyomukban vannak az oroszok. 30 -án elhagyta községünket az utolsó német katona is. 31-én reggel istentiszteletre készültünk, amikor beszólt egyik oroszul is beszélő presbíterem, hogy orosz lovasok közelednek a parókiához. Azonnal megkérdeztük őket, szabad e harangozni. „*Csak úgy mindent, mint régen*” volt a felelet. Harangozónk legényfiát azonban a később jött oroszok a toronyból lehúzták, és ha az összeszaladt nép között el nem tűnik, megölték volna. Istentiszteletünket azért megtartottuk s azon sok fegyveres orosz katona is részt vett. Délelőtt kocsin tisztek jöttek hozzám és sokáig vallattak a harangzóért, mint német katonáknak adott állítólagos jelért. Reformációi emlékünnepeink így este elmaradt s négy napig könyörgéseink is szüneteltek. Akkor sikerült a harangozásra engedélyt kapnunk, s azóta könyörgéseinket és, istentiszteleteinket is zavartalanul tarthatjuk. Templomunkban sok orosz katona megfordult, néhányan karácsonykor Úrvacsorát is vettek. A megszállás után hamarosan megkezdődött a tanulás is, bár nem folyamatosan, mert egy ízben kórház berendezése, több ízben beszállásolások miatt kénytelenek voltunk rövidebb szüneteket tartani. A helyi katonai parancsnokság azonban minden igénybevétel után iskoláinkat kitakarította, a padokat vissza hordatta s a tantermeket tisztán adta át.

Gyülekezetünkben a hivatalosak közül senki sem menekült el, mindössze egy újonnan választott tanítónőnk nem tudta elfoglalni állását a vonathiány miatt. Állásáról később le is mondott s helyette gyülekezetünk a Hadadról menekült Cseh Margit tanítónőt alkalmazta, egyházi felettes hatóságaink utólagos jóváhagyásának reményében. A görög katolikus iskolának mindkét tanítója elmenekült, elmenekült az állami iskolai tanítónő, a római katolikus tanító katona lett, így egy ideig tanítás csak református iskoláinkban folyt.

A lelkeszlakást gyakran igénybe vették. Ez volt azonban a jobbik eset, mert ha tisztik nélkül maradtam, éjjel gyakran fosztogattak. A tisztek részéről a legnagyobb jóindulatot tapasztaltuk s minden alkalommal készséggel támogattak, ha ügyeinkben hozzájuk fordultunk. Komoly veszedelemben lelkipásztor másodszer akkor forgott, amikor G. P. Úr emberei tanítónő esküvői fényképeit megtalálták s annak hadapródörmester eltűnt férjét lelkipásztorral azonosították. Lelkipásztort akkor, mint bujkáló őrmagyart el akarták hurcolni s fél napos vallatás után engedték szabadon. Tanítónőnk lakását feldúlták, bútorait megrongálták, részben eltűzelték, sok ruhaneműjét, ágyneműjét, étkezészetét, élelmiszerét elvitték.

Lelkészlakáson ezekben az időkben a református tanítónő, állami óvónő s a büdszentmihályi nyugdíjas főjegyző családotól kerestek menedéket. Mind a hatan itt laktak négy hónapig. Kende Miklós nyugdíjas főjegyző itt is halt meg január hó első felében.

A gyülekezet magatartása egyházával szemben meglepően jó. Híveink a parókián minden nap nagy számmal érdeklődtek hogylétünk felől. Az első napok rémületének csillapultával templomlátogatóink régi száma a nőknél megszorodott, csak a férfiak sora gyérebb a hajdaninál, mert őket munkára hajtják. Az adakozás buzgósággal folyik, párbérukot, egyházi adójukat fizetik, sokan hátralékaikat is törlesztik. A megváltozott idők elé híveink egyházhűsége szempontjából nyugodtan nézhetünk. Rendkívül nagyra értékelik, hogy lelkipásztoruk tanítói velük maradtak. Bennünket ők maguk minden közmunkától, beszolgáltatástól mentesítettek. Fontos községi ügyek elintézése előtt lelkipásztort a hivatalosok mindig megkérdik, s gyakran igénybe veszik, hogy különböző fórumok előtt eljárni segítsen.

Közel se ilyen megnyugtató az az erkölcsi magatartás, amelyet híveink egy része a változott viszonyok között mások tulajdonával szemben tanúsított. Az üresen maradt zsidó és hivatalnoklakások kifosztásában többen részt vettek s a fosztogatók közt néha meglepően jó gazdákat találtunk. Reméljük, hogy ez csak tüneti betegség s a könnyű alkalom lapos partjain túlsapott lelkek már visszatértek a régi mederbe.

Gyülekezetünk tetemes kárt nem szenvedett. A gyakori igénybevétellel rongálódtak iskolaépületeink és berendezéseink, de még használható állapotban vannak. Teljesen lebontották a kántorlakás disznóólját, kiszedték a kántori istálló, kocsiszín, fáskamra, pince ajtóit, elvitték a kántori magtár deszkázatát, a W.C. ajtóval, két templompadot, megbontották a bádogtornyot, ahol figyelőállomást állítottak fel, eltűzelték kerítéseink egy részét, szép akácfákat vágta ki temetőkertünkéből. E kevés kár méltó büntetésként ért bennünket, a megmaradt sokért pedig hálát adunk Istennek, Aki érdemünkön felül megőrzött minket. Sokkal többre voltunk elkészülve, mint ami végbement rajtunk s ha a várt egész töviskoronából csak egy töviske jutott nekünk, sebe szolgáljon Isten dicsőségére. Aki méltatlanságunkban is ennyire szeretett minket.

Tornyospálca, 1945. február 3.

Fekete Károly
lelkipásztor

Kimutatás a tornyospálcai ref. egyházat az orosz megszállás alatt ért károkról:

Kántor disznóólja szétszedve
Istálló, kocsiszín, fáskamra-ajtók
5 W.C. ajtó, 1 pinceajtó
Magtárdeszkázás
templompadok
Toronybádog rongálása

Kerítések
 Akácfa a temetőbe
 Ablakok, kályhacsövek.
 Veder, kútlánc
 Iskolai ivóedények

Tornyospálca, 1945. február 3.

Fekete Károly
lelkipásztor

Tuzsér

Egyházi javakban csak a templomtorony rongálódott meg tüzéségi ágyútűztől, amit a presbitérium kb. 50.000 Pengőre becsült. Ugyancsak ezen ágyútűz által okozott légnyomás a templom leszedhetetlen ablakait és a templom mellett levő iskola fenthagyott ablakait tette tönkre. Klenódiiumokban, anyakönyvekben, levéltárban, melyeket lelkipásztor lakásán őrizett, semmi kár nem esett.

Emberáldozatban Isten különös kegyelme folytán semmi kár nem esett. Pedig, községünk a Tisza mellett lévén a Tisza vonalán egy hónapig tartó harc volt, melynek kellős közepébe esett községünk. Agyúlövedék a község területére sok esett, de lakóházba csak kettő csapott, ami Isten jóvoltából anyagiakban csak kevés, emberéletben semmi kárt nem tett.

A gyülekezet erős lélekkel hordozta a harc, illetve megszállás próbáit. Tettleges bántalmazás nem nagyon történt. Ami történt, az is erősen szeszese állapotban. Anyagiakban azonban sok kártérités nélküli igénybevétel történt: ló, lószerszám, szekér, sertés, baromfi, takarmány, élelmiszer. Zaklatásban bőven volt része a lakosságnak különösen a szeszeseitalért. A férfilekosságot a harc idején a Tiszához kényszerítették, részben az átkelés kierőszakolásához, részben a Tisza másik oldalán harcoló magyar csapatok dezertáló részének áthozatalához. Eközben nem egyszer veszedelmes ágyútűzbe és géppuskatűzbe jutottak. Erkölcseleg aránylag sok kár esett, ahogy suttoják. Kb. 35-40 megbecstelenített nőről beszélnek. Állítólag elrejtőzött leányokat a bűvőhelyükről kihúzza becsstelenítették meg.

Lelekpiásztor egyénileg Isten kegyelméből családotól együtt minden nagyobb baj nélkül élte át a nehéz napokat. Bár lakása körül sok gránát csapott le, de a lakást egy sem érte. Kisebb zaklatás sokszor érte, de baj nem volt. Ez talán annak tulajdonítható, hogy két tiszt volt lakásán elszállásolva, akik elég emberségesen viselkedtek. A csúrben elszállásolt 12 főnyi legénység eleinte volt vad, később megszelídültek s tisztességesen viselkedtek. Anyagi kár lelekpiásztort nem érte, kisebb zabrlásokról eltekintve (kerékpár, zseblámpa, borotva stb.). De élelmiszert, mivel élelmezni is kellett őket, sokat elfogyasztottak egy hónap alatt.

Általában megállapítható, hogy a jó Isten megmérhetetlen irgalma és kegyelme nyilvánult meg hozzánk a súlyos időkben. Dicsőség legyen Neki érte!

Tiszteletteljes szeretettel:

Pethő Gyula

lelkipásztor

Újkenéz

Hazánkban s így környékünkön 1944. év szeptember hó elején nagy erővel megindult hadieseményekkel kapcsolatban van szerencsém röviden összefoglalva a következőket jelenteni.

A tanítást az iskolában szeptember hó 5.-én megkezdjük. Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a református egyház iskolájában a kántortanítónak katonai szolgálata miatt 1939. évtől 1943. évig október haváig, majd Dévaványára megválasztása s férfitanító hiány miatt a III – VI. vegyes oszt. növendékek oktatását minden tantárgyból lelkész végezte és végzi minden ellenszolgáltatás nélkül; ugyanakkor, a kántori teendőket pedig szintén minden ellenszolgáltatás nélkül Orgován József községi tanító végezte. A tanítás, a légítámadások miatti kisebb nagyobb megszakításokkal október 27.-ig tartott, amikor a hajnali órákban megszállta községünket a magyar tüzéség és gyalogság. Ettől az időtől; mert tornyunkat tüzéségi megfigyelőnek használták, templomi istentiszteletet sem tartottunk december 8.-ig, részben az orosz katonák állandó nyugtalanítása miatt. Községünkben a magyar katonák október hó 30.-án este 8 órakor harc nélkül kivonultak s az orosz katonák október 31.-én a reformáció emlékűnépén hajnali négy órától kezdve özönlőttek el községünket. Néhány órai itt tartózkodásuk után tovább mentek magukkal vivén községünkbeli lóállományunkat és fogatainkat. A frontnak közelsége miatt éjjel-nappal állandóan ki voltunk téve a legkülönbébb zaklatásoknak és megpróbáltatásoknak egészen december hó első napjáig amidőn sikerült az oroszoknak a záhony-dombrádi szakaszon átmenni a Tiszán. December hó 8.-án a templomi Istentiszteletet és az iskolát ismét megkezdhetjük azonban, az utóbit, a ref. egyház iskolájában véghezvitt rombolások miatt váltakozó tanítási rendszer mellett a községi iskolatanteremben.

Községünkben senki sem menekült el. Lelkész és községi tanító helyén állta az események zuhatagát. Helységünk környékén zajló hadiesemények községünkben emberáldozatot nem követeltek; de hogy e vérzivatar községünkbeli távoli harcmezőkön küzdő testvéreinkből mennyi áldozatot szedett és szed: annak csak a jó Isten a megmondhatója.

A légítámadások és a nagy visszavonulások okozta bizonytalanságok és nyugtalanságok miatt az ősztermények legnagyobb része lemunkálatlanul és betakarítatlanul maradt; melyek igen jelentékeny egyéni és nemzeti kárt jelentenek.

A református egyházat ért anyagi károk.

Toronynál ablakok keretek betétek (4 darab ára: 500 Pengő). 2.000 Pengő

Templomi külső ajtó. 500 Pengő

Lelkészi könyv és irattár. 200 Pengő

25 darab iskolai pad rongálása. 500 Pengő
Taneszközök. 500 Pengő
Iskolaikönyvtár. 500 Pengő
2 darab vaskályha tanítói lakásból csövekkel. 800 Pengő
Iskolai kályha (csövekkel) megrongálása csövek eltűnése. 500 Pengő
Iskolai harmónium rongálása. 500 Pengő
Ablakok ajtók rongálása betörése. 300 Pengő
Szekrények megrongálása. 200 Pengő
2 darab szék eltűnése. 100 Pengő
Összesen 6.600 Pengő
Lelkészt ért anyagi károk értéke 80.000 Pengő

Újkenéz, 1945. január 14.

Újlaky Lajos
református lelkész, iskolaszéki elnök

Záhony

Jelentem, hogy Juhász Jenő záhonyi lelképásztor eltávozott 1944. október 25.-én családjával együtt.

Lelkészlak tetőzete ágyúgolyótól átlöve. Ablakai, ajtajai megrongálva. Magtár teljesen összeomolva, csűr deszkáitól megfosztva, pince istállónak használva. Lakást az oroszok fürdőnek használták és jelenleg is elszállásolásokra használják. Presbitérium a lelkészlak és mellélépületekben levő kárt 50.000 Pengő értékelte.

Úrvacsorai és keresztelő edények megvannak. Anyakönyvek épen maradtak az egyik presbiternél. Paróckiális könyvek és más könyvek részben megmaradtak az anyakönyvekkel együtt.

A templomot és annak tornyát telitalálat érte, így fedélzete nagyon meg van rongálódva. Belülről elég jó. Néhány ablakkeret összetörve. Felkértem folyó hó 21.-én tartott gyűlésen úgy a torony, mint a templomtető ideiglenes befedésére. Presbitérium még e héten befedeti. A kárt 100.000 Pengőre értékelte.

A gyülekezet tagjai közül 5 esett áldozatul.

Két tanító katonai szolgálatot teljesít, egy római katolikus tanít.

A záhonyi lelképásztor ideiglenes helyettesítését a tizsaszentmártoni, győröcskei lelkészársaimmal látjuk el.

Záhony, 1945. január 23.

Bodnár Péter
zsurki lelképásztor

Zsurk

15/1944. számú körlevél 4. pontjára hivatkozással jelentem, hogy a zsurki templom mellé kb. 30 m-re esett egy bomba, így a légnyomás és a repeszek ablakkereteit és az üvegeit összetörte. A mennyezetét is megrongálta. A presbitérium a kárt 20.000 Pengőben állapította meg.

A lelkészlakhoz kb. 50 m-re 3 darab nagyméretű bomba esett, amely ablaküvegeit, tetőzetén a palát, a lakás vakolatát nagyon megrongálta. Presbitérium a kárt kb. 5000 Pengőre értékelte.

A lelkési istálló aknatalálatot kapott és tetőzete megrongálódott. A kár 400 Pengőre lett értékelve.

Az I. és II számú iskolák és tanítói lakások a légnyomás következtében szintén megrongálódtak. Az I. számú iskola ablakai betöredeztek és a vele összeépített tanítói lakás kidülöfélben van. A II. számú iskolánál csak az ablaküvegek törtek össze. A kárt a presbitérium kb. 5000 Pengőre értékelte.

Bombázták Zsurkot 1944. szeptember 16.-án, 18.-án, 20.-án. A falu belterületét 12 bomba, külterületére kb. 200 bombát dobtak. A front fővonala Csapon volt, amely légvonalban Zsurkhoz kb. 2 km. Csapot és Zsurkot kezdték lőni október 27.-től december 3.-ig. Ez idő alatt a lakossággal pincében voltam. Emberáldozat egy lett. November 2.-án egy aknaszilánk talált el egy asszonyt, aki azonnal elvérezve meghalt.

November 3.-án megszállták Zsurkot az oroszok és a Tisza mellé és a lakások közé aknavetőket és ágyukat ástak be. A templom utcát végig lövették úgy az oroszok, mint a magyarok. Ezen az utcán egy-egy udvarban 4, 5 becsapódás is van.

Egyházi iratok, könyvek, úrvacsorai és keresztelési edények épen maradtak. Úrasztali terítők, anyakönyvek szintén épen megvannak.

Velem az oroszok nem gorombáskodtak, sőt még előzékenyek voltak, mert még munkára sem engedtek menni. November 3.-án már harangozást és iskolába járást rendeltek el, habár még akkor hullottak az aknák és ágyúgolyók. Isten különös kegyelméből megmaradtam életben és sértetlenül.

Zsurkot egy napra sem hagytam el.

Zsurk, 1945. január 23.

Bodnár Péter
református lelképásztor

HELYSÉG-ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Á. Borsy István	Aranyosmeggyes	Bagoly Gizella
Abádszalók	Arató Ferenc	Bagoly Zsuzsánna
Abapuszta	Arday Aladár	Bagossy Vince
Abary Antalné	Arday István	Bágyi Ernő
Abony	Argyelán Zoltán	Baja Mihály
Ábrahám András	Ari Antal	Bajkay Dezső
Ábrahám Antal	Ármós Zsigmond	Bajkay Dezsőné
Abrók Sándor	Ártánd	Bajusz Gyula
Ács Ferenc	Árva Sándorné Pál Mártha	Bakó Gyula
Ács Jolán	Ary Antal	Bakó Istvánné
Ács Katalin	Ary Endre	Bakó László
Adametz Ede	Ary Endréné	Bakó Péter
Adorján Béla	Ary Magdolna	Bakóczy Imre
Adorján István	Asszonyvására	Bakonszeg
Adorjáni János	Asztalos Péter	Bakonszegi Gyuláné
Adorjáni Jánosné	Átány	Bakonyi László
Ady Elemér	Áts Katalin	Bakos Béla
Ady László	Áts Tibor	Bakos Kálmán
Agárdi Béla	Azeri Imre	Bakos Lajos
Agárdy Sándor	B. Bertalan Lajos	Bakos Lajosné Vajda Krisztina
Ajak	B. Debreczeni Andrásné	Bakoss Ottilia
Ajtay Jenő	B. Ékes Pál	Baksay László
Alacska	B. Ékes Sándor	Baktalórántháza
Albert Etus	B. Jánvári Sándor	Bakura Sándor
Almássy Márton	B. Kiss Imre	Balássy Mária
Álmosd	B. Kiss Károly	Balatonfőkajár
Alsófernezely	B. Kiss Sándor	Balatonfüred
Alsótótfalu	B. Kiss Zsigmond	Balatonlelle
Ambrózfalva	B. Kovács Péter	Balatonszárszó
Ambrus Julia	B. Major László	Balatszepezd
Anarcs	B. Sólyom Imre	Balázs Andrásné
Andó Ferenc	B. Szabó Lajos	Balázs István
András Miklós	Babos (Babós) Lászlóné	Balázs Istvánné
Angyal Samu	Babus Gyula	Bálint Béla
Angyal Zoltánné	Bacsa Imre	Bálint Eszter
Antal Ferencet	Bacsa Lajos	Bálint István
Antal Gyula	Bacskó Anna	Bálint János
Antalfy	Bacsó Irma	Bálint László
Antóni Ernő	Bacsó Jenő	Balkány
Antóni János dr.	Bagamér	Balla Ferencné
Apagy	Bagdi Ágnes	Balla Gy. József
Apostol Elek	Bagdi Ilona	Balla József
Apostolné Ember Mária	Bagi Emil	Balla Margit
Arad	Bagi Gábor	Balla Zsigmond
Aradványi István	Bagoly Berta	Ballay Aladár

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Balmazújváros	Barabás Béláné	Bartha Gedeon
Balog Gyula	Barabás Béláné Deák Ilona	Bartha György
Balog István	Barabás Mihály	Bartha Gyula
Balog Kálmán	Báránd	Bartha Jenő
Balog Tibor	Bárány István	Bartha Jolán
Balogh Andor	Baranya Pál	Bartha Károly
Balogh András	Baranyi Barna	Bartha Lajos
Balogh Anna	Baranyi Barnáné	Bartha László
Balogh Antal	Baranyi Gábor	Bartha Zoltán
Balogh Béla	Barát Bálint	Bartos Lajos
Balogh Dániel	Baráth Gusztáv	Bary A. Zoltán
Balogh Dezső	Baráth Imre	Batári Kálmán
Balogh Dezsőné	Baráth István	Báthory család
Balogh Gábor	Baráth László	Báthory László
Balogh Ida	Baráth Mihály	Bátori Mária
Balogh Imre	Baráth Sándor	Batta Izabella
Balogh Imréné	Barcza József	Batta József
Balogh István	Bárczay Gyula	Batta Miklós
Balogh József	Barcsa Béla	Batta Zoltán
Balogh Károly	Barcsa Gyula	Battonya
Balogh Lajos	Barcsa József	Bátyu
Balogh Mátyás	Barcsa Lenke	Bay József
Balogh Miklós	Bardi János	Bazó Józsefné
Balogh Oszkár	Bárdi Zsigmond	Bazsó Ilona
Balogh Pál András	Bárdos Lajos	Béczy Ernő
Balogh Róza	Bari András	Becsei Imre
Balogh Sándor	Barkász Aladár	Becsei István
Baloghné	Barkaszi Károly	Becski József
Baloghné Kovács Ibolya	Barkaszi Sándor	Becsy Sándor
Balsa	Barkóczy Józsefné Pál Juliánna	Bede Géza
Bán István	Barna Lajos	Bede Gyula
Bana Ilona	Barna Miklós	Beke István
Bancsik János	Barta András	Békefi Benő
Bánhegyesi Kálmán	Barta Béla	Békés
Bánszegi László	Barta Imre	Békéscsaba
Bányai	Barta István	Békési Lajos
Bányai Anna	Barta Lajos	Békési Sándor
Bányai Gizella	Barta Rebeka	Békéssámson
Bányai N. Zoltán	Barta Sándor	Békésszentandrás
Bányay (Bányai) Sándor	Barta Sándorné	Belenczéressy József
Bara József	Barta Tibor	Belényes
Bara Kálmán	Bartha Árpád	Belényesi Sándor
Barabás	Bartha Béla	Belgrád
Barabás Béla	Bartha Dezső	Beliuszki Pál
Barabás Béla	Bartha Erzsébet	Bellovics

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Belsőböcs	Bernáth	Boda Ferenc
Bélteky Lajos	Bernáth István	Bódis Andor
Bélteky Mária	Bernáth Sándor	Bódis Gyula
Bélteky Sándor	Bertalan Gyula	Bodnár Demeter
Bencze János	Bertalan Imréné	Bodnár László
Bende Balázs	Bertalan Zoltán	Bodnár Péter
Benedek Eszter	Bertalan Zsigmond	Bodnárné Kéri Róza
Benedek Jolán	Bertha Bálint	Bodnárné Takács Margit
Benedek László	Bertha Ferenc	Bodó Ferenc
Benk	Bertha Jenő	Bodrogkeresztúr
Benkő Ferencz	Bese Imre	Bodrogszerdahely
Benkő Károly	Besenyőd	Boérné
Benkő Viktor	Beszterczey Klárika	Bogár Gábor
Bérczy Miklós	Beszterec	Bogyiszló
Bereckey Zsigmond	Besztereczy László	Bohácsi Jánosné Oláh Róza
Berecz András	Betlehendi Pálné	Bojt
Berecz Áron	Biczó János	Bokor Imréné Janyik Ilona
Berecz Péter	Bihar	Bokor János
Berecz Sándor	Bihari István	Bokross Elek
Bereczki Lajos	Bihari Mihály	Bokross István
Bereczky J.	Biharkeresztes	Bolgár
Bereczky Sándor	Biharnagybajom	Bolgár Elek
Beregdaróc	Biharpüspöki	Bonczy István
Beregsurány	Biharszentjános	Bónizs
Beregszász	Bihartorda	Borbánya
Beregújfalu	Biharugra	Borbás Károly
Berekböszörmény	Bíró Dániel	Borbás Károlyné Füzesi Róza
Berencsi Béla	Bíró Gábor	Borbély Gábor
Berencsi Géza	Bíró Gyula	Borbély Lajos
Berencsi Gyula	Biro J.	Bori László
Berencsi Mihály	Bíró János	Boris Margit
Berend	Bíró József	Bornemissza István
Berentei Ernő	Bíró Károly	Borók Antal
Berényi József	Bíró Lajos	Boros család
Berényi Sándor	Bíró László	Boros Erzsébet
Béres Antal	Bíró Lászlóné	Boros Imre
Béres Józsefné László Zsu- zsánná	Bíró Sándor	Boros Jenő
Béres Károly	Birtha Józsefné	Boros Péter
Beretzi Sándor	Bitay György	Boross Mihály
Berettyószentmárton	Bittó Zoltán	Boross Sándor
Berettyóújfalu	Bizóné Szilvasán Erzsébet	Borpaták
Berkesz	Bod Emilné	Bors
Berky Lajosné	Bod Lajos	Borsa Imre
Berlin	Boda Aladár	Borsay Aladár
	Boda Dezső	Borsi József

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Borsos József	Bükki Lajos	Csarkó János
Borsós László	Bütösi Mihály	Csarkó Vince
Borsós Lászlóné	C. Nagy Sándor	Csaroda
Borsósné Dajka Erzsébet	Cégénydányád	Császár
Borsy Erzsébet	Cegléd	Császló
Borsy Imre	Cellödömlök	Császy Elek
Borsy István	Cibakháza	Csatári István
Borsy Lajosné	Cigánd	Csatáry Dezső
Boruzs Janos	Czap János	Csatáry Jenő
Botos András	Czeder Béla	Csathó Kálmán
Botos Antal	Czeglédi István	Csathó Kálmánné Szász
Botpalád	Czeglédy Jenő	Erzsébet
Bozsányi Dezső	Czeglédy Sándor	Csáthy Erzsébet
Bököny	Czibere Lászlóné	Csató Sándor
Börvely	Czihat Károlyné	Csávás István
Börzsönyi József	Czina Pál	Csávás Sándor
Börzsönyi Józsefné	Czira Ferenc	Csécsi József
Börzsönyi Józsefné Bán	Cziriák Géza	Csecskedi Károly
Magda	Czirják	Cseh Margit
Böszörményi Ede	Czobe József	Cseh Zoltán
Böszörményi Jenő	Czompó Andor	Cseke Antal
Bráda Lajos	Czövek Kálmán	Csekey László
Bráda Lajosné	Czövek Kálmánné Győrfi	Csenger
Braunau	Margit	Csengerbagos
Breslau	Czövek Károly	Csengeri Zsigmond
Breznay Mihály	Czövek Klára	Csengersima
Brezovszky Pálffy Gizella	Czövek Sándor	Csengerújfalu
Bucsa	Czövek Zoltán	Csenky (Csenki) Ferenc
Bucsy László	Cs. Kovács Imre	Csenteri Zsigmond
Buda Károly	Cs. Nagy Dániel	Csépes Jánosné
Budai Gábor	Cs. Nagy Dánielné Fábián	Csépe Pálma
Budapest	Jolán	Cserepes Imre
Bugyi Antal	Cs. Nagy Jolán	Cserépfalu
Buj	Cs. Nagy Károly	Cserés József
Bukarest	Cs. Oláh Miklós	Cserhalmy Irén
Bun Bálint	Cs. Tóth Ferenc	Cserna Ferenc
Bundy Adél	Cs. Tóth Istvánné	Csernák Béla
Bundy Margit	Cs. Vadon József	Csernefalva
Bura	Csaholc	Csete Bálint
Burai Mihályné	Csáky Imréné	Csicsó
Burján Sándor	Csala Imre	Csiha Ernő
Bustya Mária	Csanádpalota	Csiha Gábor
Butyka Béla	Csanády Róza	Csiha Gábor
Buzgó Jánosné	Csánky Benjámín	Csika Gábor
Büdszentmihály	Csap	Csikesz Sándor

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Csikgöröcsfalva	Dajka István	Debrecen-Kossuth utca
Csiki Zsuzsánna	Dajka Jánosné Papp Erzsébet	Debrecen-Mester utca
Csikós Imre	Dajka Károly	Debrecen-Péterfia
Csikósné Mészáros Irén	Dajka Pál	Debrecen-Téglavető
Csilizpatas	Daku Miklós	Debreczeni András
Csinády Gerő	Dancs András	Debreczeni Dániel
Csincsik Istvánné	Dancs Andrásné	Debreczeni I.
Csire Mária	Dancs Béla	Debreczeni Károlyné
Csiszár Árpád	Dancs István	Debreczeni László
Csiszár Árpád	Dancsháza	Debrowszky Mária
Csiszér Béla	Dancsházi Sándor	Decs
Csizmadia Éva	Dancsházy Sándor	Déda
Csobay J.	Dancsy László	Dede János
Csogor Ferenc	Dandé Imre	Dede Kálmán
Csok Bertalan	Daniel Mária	Dékán Elek
Csóka Imre	Danka Lajos	Dékán Imre
Csokaly	Dankó Sándor	Dékány Lajos
Csokonay József	Danku Pál	Dékány Lajos
Csokonyavisonta	Dányi Mihály	Deli Kálmán
Csomár Zoltán	Darabont Eszter	Demecser
Csongrád	Darcsi Andrásné	Demeter L.
Csontos Jenő	Darnó	Demjén Endre
Csökmő	Daróczi Gyula	Derecske
Csörgő József	Daróczi Katalin	Derzsi Ella
Csőrögei Mártonné Tolnai	Daróczi Lajos	Derzsi Endre
Katalin	Darvas	Derzstomaj
Csörömbey Zoltán	Darvas Tibor	Dés
Csősz Ferenc	Dávid György	Dévaványa
Csubay L-né	Dávid István	Dézi Mihály
Csuhai István	Dávid Judit	Dezső Klára
Csukás Zoltán	Dávid László	Dezső Sándor
Csurka Gabriella	Dávidházy Gábor	Dézszy Zoltán
Csutoros Albertné	Dávidné Juhász Anna	Diák István
Csúz	Deák	Diósgyőr
Csűry István	Deák Lajos	Dobó János
Csűry Miklós	Deák Margit	Dobos Ilona
D. Lőrinczy Sándor	Debrecen	Dobos Katalin
D. Nagy László	Debrecen-Árpádtér	Doboz
D. Nagy Sándor	Debrecen-Csapó utca	Dobrossy Zoltán
D. Szabó Antal	Debrecen-Csapókert	Dóczi Béla
Daday Ákos	Debrecen-Homokkert	Dohy (Dohi) Árpád
Daday Ákosné	Debreceni Károly	Dolha
Daday Éva	Debrecen-Ispotály	Dombrád
Dajka András	Debrecen-Kerekestelep	Domján János
Dajka Antal	Debrecen-Kistemplom	Domokos István

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Domokos Miklós	Eperjesi Mihály	Falussy Gusztáv
Domokos Sándor	Eperjeske	Famin
Dózsa Balázs	Éradony	Faragó Antal
Dózsa Ernő	Ercsey Ernőné	Faragó Károly
Döge	Erdei Gyula	Faragó Károlyné
Drávicki László	Erdei Károly	Faragó Lajos
Drotár Ferenc	Erdei Miklós	Faragó Sándor
Ducza Ignácné	Erdei Zsófia	Farkas Benedek
Dudás Péter	Erdélyi Imre	Farkas Beniamin
Dukla	Erdélyi Imréné Nagymaté	Farkas Bulcsuné Nagy Irén
Dunapentele	Mária	Farkas György
Durkó Gábor	Erdélyi István	Farkas Imre
E. Nagy Sándorné	Erdélyi László	Farkas István
Ecse di Balázs	Érdengeleg	Farkas Istvánné
Ecse di István	Erdőd	Farkas János
Ecseg	Erdőhegy	Farkas Kálmán
Ecse gpuszta	Erdős Károly	Farkas L.
Eger	Erdős Lajos	Farkas László
Egerei Pál	Erika testvér	Farkas Miklós
Egeressy Gyula	Érkeserű	Farkas Pál
Egerlővő	Érmihályfalva	Farkas Sándor
Egri József	Eröss Gyula	Farkas Sándorné dr.
Egyed Márta	Eröss János	Farmasi Sándor
Ékes Károlyné Koczok Pirooska	Eröss Zsigmondné	Faur János
Elek	Érpatak	Fazekas Gábor
Elek Sándor	Értarcsa	Fazekas István
Elek Sándor Ferenc	Ertsey Gyula	Fazekas János
Elekes	Eszenyei Béla	Fazekas Sándor
Elekes Illés	Eszenyei Gyula	Fazekas Zsuzsánna
Elekes Mária	Eszenyi József	Fegyvernek
Éles Zoltán	Eszenyi Sándor	Fehér Bertalan
Élesd	Esztár	Fehér János
Ella testvér	Esztergom	Fehér Károly
Ember Béláné	Éva Sándor	Fehér László
Emódi Imre	F. Kiss Ferenc	Fehér Margit
Emódi Sándor	F. Nagy Imre	Fehérgyarmat
Encsencs	F. Szabó László	Fehérváry József
Endrédi Pál	F. Tóth Sándor	Fejér István
Endrőd	F. Varga Lajos	Fejes Ida
Endrődnyé Turi Juliánna	Fábián Sándor	Fejszés Endre
Enyedi Andor	Fábiánháza	Fekete Antal
Enyedi Etelka	Fabó Zsigmond	Fekete Ferencné
Enyedi József	Fabó Zsigmondné	Fekete Gusztáv
Enyedy Andor	Fabu Erzsébet	Fekete Gusztávné Bartha
Enyedy István	Fajt Mihályné	Borbála

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Fekete Gyula	Forró Imre	Gacsályi Károly
Fekete Imre	Földeák	Gádos
Fekete István	Földes	Gajdos Elvira
Fekete János	Földesi Róza	Gál Andor
Fekete Józsefné	Földessy Ferenc	Gál Andor
Fekete Károly	Földessy Zsigmond	Gál András
Fekete Lajos	Frencel Klára	Gál Ferenc
Fekete Miklós	Fuhrmann Zsuzsánna	Gál Imre
Fekete Sándor	Furiakovics Eleonóra	Gál Lajos
Fekete Viktória	Furka László	Gál László
Felsőcéce	Furka Vince	Gál Mihály
Felsővisó	Furta	Gál Miklós
Fényes Jenő	Futor Béla	Galambos Imréné
Fényes Kálmán	Fux Antal	Galambos Sándor
Fényes Kálmánné	Füle Éva	Galánffy András
Fényeslitke	Füleki Kovács Mihály	Gálbory Erzsébet
Fenyves Ferenc	Fülep Imre	Gálbory Margit
Ferenczi Etel	Fülesd	Gálfi Péter
Ferenczi Gizella	Fülöp Ferenc	Galgóczi Imre
Ferenczi Juliánna	Fülöp Gusztáv	Galgóczy Árpád
Ferenczy Károly	Fülpös	Gán János
Fésűs Margit	Fülpösdaróc	Garaguly Gyula
Fesztóry Sándor	Fürge	Garamszentgyörgy
Ficsér László	Füzes Gyula	Garbolc
File Endre	Füzesabony	Garzó Sándor
File Gyula	Füzesgyarmat	Gáspár Aranka
Filep Gusztáv	Füzessi Vilma	Gáspár Endre
Filep Sándor	Füzessy Géza	Gáspár Ferenc
Finta Gerő	G. Nagy Antal	Gáspár Kálmán
Fintor Béla	G. Nagy Eszter	Gáspár Mihályné
Fodor Béla	G. Nagy Istvánné	Gáti Imre
Fodor Gizella	G. Tóth Sándor	Gáva
Fodor Ilona	Gaál alezredes	Gazsó Pál
Fodor János	Gaál Éva	Gebe
Fodor László	Gaál Géza	Géberjén
Fodor M.	Gaál István	Géczy Tihamér
Fogarassy Dezső	Gaál Miklós	Gecsei Zoltán
Fogarassy Jenő	Gaal Zsigmondé Márkus Ilona	Géder József
Fontos Gyula	Gábor András	Gégény
Forgács Gyula	Gábor János	Gejőc
Forgó Gáborné	Gáborján	Gelénes
Fóris Eszter	Gáborjáni Szabó Gábor	Gemzse
Fóris Etelka	Gáborjáni Szabó Szabolcs	Gerembey Péterné
Fóris Lajos	Gachal E. György	Gergely Endre
Forrai István	Gacsály	Gergelyugornya

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Gerő Péter	Gy. Molnár Lajos	Hadad
Gerzsenyi István	Gy. Nagy István	Hadady István
Geszt	Gyárfás Sándorné	Hadházy Ferenc
Gesztely	Gyarmat	Hadházy Lajos
Gesztelyi Nagy Béla	Gyarmathy Istvánné	Hadházy Lászlóné
Geszteréd	Gyarmati	Hadházy Mária
Giday Endre	Gyarmati Irén	Hadházy Pál
Gilicze László	Gyarmati Lajos	Hadházy Sándor
Godács (Godáts) Imre	Gyebrószky József	Hajdú András
Gombás	Gyene Istvánné	Hajdú András
Gombkötő Sándor	Gyene Pál	Hajdú Béla
Gombos Gáborné	Gyene Zsigmond	Hajdú Elemér
Gombos Lajosné	Gyenge Jánosné	Hajdu Gyula
Gonda Balázs	Gyenge Károly	Hajdu János
Gonda Erzsébet	Gyenge Sámuel	Hajdu József
Gonda Lajos	Gyerák János	Hajdú Károly
Gondáné Csatáry Ilona	Gyergyói János	Hajdú Klára
Gorzás Sándor	Gyermely	Hajdu Miklós
Góz Sándort	Gyoma	Hajdu Pál
Göczy József	Gyökös Imre	Hajdú Péter
Göda Sámuel	Gyökössy Dániel	Hajdú Péterné
Gödöllő	Gyöngyös	Hajdu Sándor
Gönczi József	Gyöngyössy Elek	Hajdúbagos
Gönczi László	Györffy Kálmán	Hajdúböszörmény
Gönczi Sándor	Györffy Lajosné	Hajdúdorog
Gönczy Béla	Györffy Péter	Hajdúhadház
Gönczy János	Györfi Erzsébet	Hajdúnánás
Gönczy Sándor	Györfi Lilla	Hajdúsámson
Görbeháza	Györfi Sára	Hajdúszoboszló
Görgényszentimre	Györfy Imre	Hajdúszovát
Görög Sándor	Györi István	Hajnal Eszter
Görög Sándorné	Györke István	Hajnal Ilona
Görömbey Károly	Györtelek	Hajzer Antal
Görömbey Zoltán	Györy György	Hajzer Erzsébet
Görömbölytapolca	Gyula	Hajzer István
Görömley Sára	Gyulaháza	Hajzer János
Göttmann Ferenc	Gyulavári	Halász Szabó Imre
Grác	Gyulavarsánd	Halmi Tivadarné
Gresztelyi Nagy Lenke	Gyügye	Halmi
Guba Imre	Gyüre	Halmi Imre
Guba Mihály	Gyüre Balázs	Haluska János
Gulács	Gyüre Lajos	Hamburg
Gulya Géza	H. Tóth Sándor	Hampton, lord
Gulyás Elvira	Háda Ernő	Hamvas József
Gulyás Sándor	Háda Sándor	Hanczkó Klára

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Harangi Péter	Hodossy Dezső	Icsa Sándor
Harasztosi Gyula	Hódy Gusztávné	Idrányi Anna
Harcza Sándor	Homokbödöge	Ignéczy Sándor
Harkay Ilona	Homoky Ferenc	Iklódi Ilona
Harsány	Homorád	Ilgisz Grehovi
Harsányi Imre	Homoródi Endre	Ilie
Harsányi István	Homorog	Ilk
Harsányi Pál	Hordós Gyuláné Kóródi	Illésy Sándor
Hathy Tibor	Erzsébet	Illye
Hatvan	Horthy László	Illyés Edit
Hegedűs Ferencné Takács	Horthy Miklós	Illyés Péter
Magdolna	Horváth Árpád	Illyés Zoltán
Hegedűs Kálmán	Horváth Béla	Imre János
Hegedűs Tibor	Horváth Éva	Imre Lajos
Hegyaljai Kiss Géza dr.	Horváth Ferenc	Incze Beniamin
Hegyessy Béla dr.	Horváth Gábor	Incze Gábor
Hegyi József	Horváth Gyula	Incze Ilona
Hegyközújlak	Horváth Imre	Incze Imre
Hegyközsáldobágy	Horváth Imréné	Incedy Márton
Heléczy Ilona	Horváth István	Irlanda Dezső
Helén testvér	Horváth Istvánné	Isaák Jolán
Helmeczy Adolf	Horváth János	Iván Mária
Helmeczy Sándor	Horváth József	Ivanics (Ivanits) Bertalan
Helmeczy Sára	Horváth Kálmán	Ivanovics Kaszinov Alexander
Helmeczy Sarolta	Horváth Károly	Iványi Antalné
Hencida	Horváth Károlyné	Jaczó Gyula
Hercegh János	Horváth Lajos	Jakab Andrásné
Herczegh Kálmán	Horváth László	Jakab Árpádné Incze Erzsébet
Herczegh Sándorné	Horváth Mária	Jakab K. Borbála
Hermán Tibor	Horváth Sándor	Jakab Lajos
Hermánszeg	Horváth Sándorné Istenes	Jakab Tamásné
Hermeci József	Zsuzsánna	Jákó Balázs
Herpay Gábor	Horváth Zoltán	Jákó Dezső
Hetefejércse	Hosszúmező	Jákóhódos
Hetey András	Hosszúpályi	Jakucs László
Hetey György	Hrabéczyné Bartha Ida	Jakucs Sándor
Hetey Pál	Hrabovszki István	Jakusbokor
Hetey Sándor	Hujbert S-né	Jámbor József
Heves	Hunyady Béla	Jámi Gusztáv
Hézsér Lajos	Huszár Lajos	Jánd
Hidi Mihály	Huszka Mihályné	Jánk
Hidvégi Gábor	Huszi András	Jankáné Ujlaky Teréz
Hobka Ilonát	Huszi Elek	Jánossy Gábor
Hodász	Huszi István	Jánossy Imre
Hódmezővásárhely	Ibrány	Jánossy Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Jánszky Elemér	Jutka testvér	Kalmár László
Janthó Sándor	K. Balogh Ferenc	Kalóz Dezsőt
Jánváry István	K. Csontos Mihályné Kiss	Kalydy János
Jármi	Terézia	Kamandi Sándor
Jármy Anna	K. Dajka Imre	Kanalas Károly
Jászkisér	K. Kiss Gáborné	Kántor Bertalan
Jászszentandrás	K. Kovács Lajos	Kántor István
Jéke	K. Molnár István	Kántor Jolán
Jena	K. Nagy Ilona	Kántor József
Jenei Dezső	K. Nagy János	Kántor Lajos
Jenei Mihály	K. Papp Lajos	Kántorjánosi
Jenei Sándor	K. Pető Lajos	Kapás
Jenescu Emanuel	K. Szabó Sándor	Kapás Rezső
Jeney József	K. Tarsoly Gyuláné Gy. Szabó	Kapcsos Mihályt
Jeney László	Róza	Kapoly
Jeskó Sándor	K. Tóth Lajos	Kapuvár
Jezerniczkyne Bíró Etelka	Kaba	Karacsne Császi Mária
Jóna Ilona	Kacskó János	Karácson András
Jóna János	Kádár Antal	Karácsony György
Jónás Ferenc	Kádár Elek	Karácsony Lajos
Jónás Imre	Kádár Ernő	Karácsony Sára
Jónás Lajos	Kádár Gáborné	Karácsonyi Istvánné
Joó Károly	Kádár János	Karakas András
Joób Olivér	Kádár Lajos	Karakas Gyula
Józsa	Kádár Mária	Karakas Lajos
Józsa Lajos	Kádárta	Karakas Sándor
Józsa László	Kajor Menyhért	Karancsi Borbála
Józsa Sándor	Kakszentmárton	Karcag
Józsefháza	Kakucs Imréné Késmárky	Kardos Lajos
Juhász Bálint	Gizella	Kardos Sándor
Juhász Barna	Kala Ferencz	Karmazsin Istvánné
Juhász Dezsőné Máté Irma	Káli Dénes	Karmazsin Károly
Juhász Elek	Kalla Sándor	Karola
Juhász Eszter	Kállay Ferencné	Károly Anna
Juhász Ferenc	Kállay Imre	Károly Ferenc
Juhász Imréné	Kállay Szabolcs	Károly József
Juhász Irén	Kállósemjén	Károlyfalva
Juhász István	Kálmán Dénes	Károlyi Antal
Juhász Jenő	Kálmán Sándor	Károlyi János
Juhász Károly	Kalmár András	Kárpádi Árpád
Juhász Lajos	Kalmár Anna	Kárpáti György
Juhász Nagy Sándor	Kalmár Dániel	Karsai Sándor
Juhász Sámuel	Kalmár Gyula	Kassa
Juhász Sándor	Kalmár János	Kasza Emma
Juhos Imre	Kalmár József	Kathó István

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Kató Gáborné	Kerekes Sándor	Kisléta
Katona Elvira	Kerékgyártó Emma	Kislónya
Katona Gyula	Kerényi I. Kálmán	Kismajor
Katona József	Keresztes Sándor	Kismarja
Katona Kálmán	Keresztes Sándorné	Kisnamény
Katona Livia	Keresztessy József	Kispalád
Katona Mária	Keresztessy Zoltán	Kisrát
Katona Miklós	Keresztury Sándor	Kiss Albert
Katona Sándor	Keresztury Sándorné	Kiss Albertné
Katona Valéria	Kéri Andrásné Szávó Eszter	Kiss Antal
Kazai Benjamin	Kéri Sándor	Kiss Bertalan
Kecskemét	Kérsemjén	Kiss Ferenc
Kecskeméthy György	Kertész Sámuel	Kiss Gusztáv
Kecskeméthy Sára	Kertész Sándor	Kiss Gy. János
Kecskés Balázs	Kéry Sándor	Kiss György
Kegyess Istvánné	Kész Pál	Kiss Gyula
Kék	Kétegyháza	Kiss Ilona
Kékcse	Ketesd	Kiss István
Kéky Gyula	Kézy György	Kiss János
Kelemen Ernő	Kicsi Miklós	Kiss Jenő
Kelemen Etelka	Kigyós Sándor	Kiss József
Kelemen Ferenc	Kincses Endre	Kiss József
Kelemen József	Király Ágnes	Kiss Kálmán
Kelemen László	Király István	Kiss Károly
Kelemen Zoltán	Király János	Kiss Lajos
Kelemen Zsigmond	Király Lajos	Kiss László
Kelemen Zsigmondné	Király Sándor	Kiss Márton
Keller Mihály	Király Zoltán	Kiss Pál
Kemecse	Kirchmayer Gyula	Kiss Viola
Kemecsey Ferenc	Kis Ilona	Kiss Zoltán
Kende György	Kis Imre	Kisújszállás
Kende Miklós	Kis János	Kisvárd
Kenderes	Kis József	Kiszombor
Kenderesi István	Kis Lajos	Kisszántó
Kenéz Kálmánné	Kis Magda	Kisszekeres
Kenéz Sándor	Kis Mihály	Kocó Pál
Kenéz Sándorné	Kis Tamás	Koczóh Sándor
Kenézlő	Kisar	Kocsár Imréné
Kenyeres Sándor	Kisbodak	Kocsi Géza
Kerekes Éva	Kishódos	Kocsi Sándor
Kerekes Ferenc	Kiskálló	Kocsis András
Kerekes Imre	Kiskereki	Kocsis Béla
Kerekes István	Kiskirályság	Kocsis János
Kerekes János	Kisköre	Kocsis Kálmán
Kerekes József	Kiskunlacháza	Kocsis Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Kocskay Ferencné	Korsós József	Kozma János
Kocsord	Kósa Béla	Kozmáné Varga Irma
Kodácsi János	Kósa Ferenc	Köblös Mihály
Koffler Ferenc	Kósa Feri	Ködmön Gábor
Kokad	Kósa Károly	Kökényessy András
Kollár József	Kósa Lajos	Kökényessy Endréné
Kolláth József	Kósa Zsigmond	Kölcse
Kolonnay László	Kótaj	Kölgýessy László
Kolozs Károly	Kotvics Imre	Költő Gyula
Kolozs Sándor	Kovács Balázs	Kömörő
Kolozsvár	Kovács Bertalan	Könczey Albert
Kolozsvári Kiss László	Kovács Endre	Könyves Kálmánné
Komádi	Kovács Ernő dr.	Könyves Tóth Albert
Komáromy Gábor	Kovács Ferenc	Körösfő
Komlódtótfalu	Kovács Gabriella	Kőrösi Balázs
Komlós	Kovács Gizella	Körösladány
Komlósi Gábor	Kovács Gyula	Körösnagyharsány
Komlóssy György	Kovács Ibolya	Köröstarcsa
Komlóssyné	Kovács Ilonka	Köröstarján
Komolay Sándor	Kovács Imre	Körösszakál
Komoró	Kovács Irma	Körösszegapáti
Konc Bertalan	Kovács István	Körtvélyessy László
Konc Aurélné	Kovács Istvánné Teleki Zsu- zsánna	Köszl Ottóné
Konc István	Kovács János	Kötcse
Konc Janika	Kovács Jenő	Kötegyán
Konc József	Kovács József	Kötél Béniné Kovács Lila
Konc Tamás	Kovács József	Kötél István
Konc Zoltán	Kovács Juliánna	Kövendy Lajos
Kondor Béla	Kovács Károly	Kövér András
Kónya Ferenc	Kovács Károlyné Juhász Anna	Kövér Endre
Kónya Gábor	Kovács Lajos	Kövér László
Konyár	Kovács Lajosné	Krakkó József
Kopácsy Klára	Kovács László	Kregcsy Valdemár
Kopcsó András	Kovács Mária	Kreskay Ferencné
Kopócsapáti	Kovács Mihály	Kresznerics Gyula
Koppányi Gyula	Kovács Miklós	Kriston Antal
Koréh Endréné	Kovács Pál	Kriston Elek
Kormos Gyula	Kovács Sándor	Kriston Géza
Kormos Lajos	Kovács Tibor	Kriston Sándor
Korocz László	Kovács Tiborné	Kruchió Lajos
Kóródy Gyula	Kovács Zsigmond	Kuki Lajos
Korolyó kapitány	Kovácsné	Kulcsár Endre
Korom József	Kovaltsik Lászlóné	Kulcsár Erzsébet
Korpos Zsófia	Kozák Mária	Kuli János
Korsos István	Kozma Irén	Kulin Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Kulóz Miklós	László Albert	Erzsébet
Kun Albert	László Gyula	Lovas Márton
Kun Antal	László János	Lőcsey Lajos
Kun Elek	László Jenő	Lőrinc Mihály
Kun Ilona	Lázári	Lőrinczy András
Kun István	Lecsó József	Lőrinczy József
Kun Józsefné Zakor Juliánna	Lédeczi Béla	Lőrinczy Józsefné
Kun Pál	Leel-Össy Árpád	Lövő
Kun Vilibald	Leffelholcz Gábor	Lövőpetri
Kunágota	Leffelholcz Judit	Ludász Gyula
Kuncsorba	Lénárt Gyula	Lukácskó András
Kunhegyes	Lénártfalva	M. Kiss Gyula
Kunmadaras	Lencz G. Sándor	M. Kiss Gyuláné Tarczali
Kunszentmárton	Lencse Jenő	Erzsébet
Kunyhó Szabó István	Lengyel Antal	M. Tóth József
Kurdi Sándor	Lengyel Bálint	Maár Olga
Kurucz József	Lengyel Ferenc	Mácsa
Kuruczné	Lengyel Jenő	Mád
Kustár Dániel	Lengyel József	Madai Sándor
Kuszka István	Lengyel Sándor	Madar Sándor
Kutasy Margit	Lengyel Sándorné	Madarassy András
Kürthy Erzsébet	Lengyel Zoltán	Madarassy Géza
L. Nagy Emília	Lenkey Endre	Madarász József
L. Nagy István	Lenthe Lajos	Madarász Károlyné Balogh
L. Nagy Juliánna	Leolescu	Terézia
L. Tóth András	Léva	Mados Imre
L. Tóth Józsefné	Lévai Mihály	Mados Miklósné
Laczkó László	Lévay Géza	Magi Mátyás
Laczkó Lászlóné	Lévay Károly	Magoss Sándor
Ladányi Imre	Lévay Mária	Magyar Ágnes
Lajos Béla	Ligárt Mihály	Magyarcsanád
Lajos Mihály	Lipcsei Gábor	Magyardombegyház
Lajosmajor	Lipcsei Sándor	Magyarhomorog
Lakatos Margit	Liptai Lajosné	Magyari Béla
Lakay Vilma	Lipták Dénes	Magyari Vince
Laki Lajos	Liszkai Gyula	Magyaró
Láng István	Lisznyai Albert	Magyarosi Béla
Lanku József	Litke	Magyary-Kossa István
Lányi Pál	Loós András	Majsay József
Láposhidegkút	Losonc	Majtis
Lapu György	Losonczy Endre	Makai József
Laskai Pál	Losonczy Géza	Makai Lajos
Laskay Péterné Molnár	Lovadi Lajos	Makkai Márton
Katalin	Lovas Gábor	Makkai Sándor
Laskod	Lovas Gáborné Létay Anna	Makkoshotyka

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Maklárly Károlyné	Máté Géza	Mezőzombor
Maklárly Pap Ernő	Máté János	Micsinay Péterné
Makó	Mátészalka	Mihály István
Makra Sándor	Máthé Kálmán	Mihályfalvi Margit
Mali Máté	Matolcs	Mihályháza
Mánai Szücs Ferenc	Matolcsi Antal	Mihályi Gyula
Mancsa Imre	Mátyus	Mihályi Sára
Mánd	Mauks László	Mikács Erzsébet
Mandel Mór	Megadja Erzsébet	Mikecz Gábor
Mándok	Megyeri Béla	Mikecs Lajos
Mándy István	Megyeri Lajos	Mikepércs
Mányi Jánost	Megyéry Pál	Miklovicz Sándor
Máramarossziget	Méhes Ilona	Mikó Imre
Marcza Imre	Méhész Sándor	Mikó József
Marcsek Márta	Méhtelek	Mikó László
Margitta	Melegh Dániel	Mikó Miklós
Máriapócs	Melegh Tibor	Mikó Sándor
Marika testvér	Melkó István	Mikolay Istvánné
Marján Ferenc	Menyhért Tóni	Mikolay Pál
Marján János	Mérk	Milák Jenő
Marjay Géza	Mester István	Milák Jenőné
Marjay Károly	Mester János	Mile Barna
Márki Gábor	Mester József	Milota
Márki Róza	Mester Lajosné	Milotay Lajos
Markó Jenő	Mészáros Imre	Miskolc
Márokpapi	Mészáros István	Miskolczy Barnáné
Marozsán Ilona	Mészáros József	Misztótfalu
Marsalkó József	Mészáros Mihály	Mitrik Sarolta
Marsalkó Józsefné Balogh	Mészáros Sándor	Mitrovics Gyula
Emma	Mezei Béla	Moczok Lászlóné
Mártha Lajos	Mezei Lajos	Mogyorós Sándor
Mártha testvér	Mezei Sándor	Mohács
Márton Antal	Mezei Sándorné	Mohácsi József
Márton Árpád	Mező Bernát	Molnár (Gabi) Gabriella
Márton Ella	Mezőberény	Molnár A. Béla
Márton Ferenc(z)	Mezőcsát	Molnár Antal
Márton Gábor	Mezőgyán	Molnár Aranka
Márton István	Mezőhegyes	Molnár Bálint
Marton József	Mezőkaszony	Molnár Béla
Márton Lászlót	Mezőkeresztes	Molnár Elemér
Márton Sándor	Mezőkovácsháza	Molnár Ernő
Martonffy Béla	Mezőkövesd	Molnár Ferenc
Martsa Imre	Mezőladány	Molnár Géza
Maszyik Endre	Mezősas	Molnár Gyula
Mátay Andorné	Mezőtúr	Molnár Imre

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Molnár István	Nagy Dániel	Nagyhalász
Molnár János	Nagy Dezső	Nagyhodos
Molnár Jenő	Nagy Elek	Nagykálló
Molnár József	Nagy Ferenc(z)	Nagykároly
Molnár Klára	Nagy G. Sándor	Nagykerek
Molnár Lajos	Nagy Gábor	Nagykőrös
Molnár László	Nagy Géza	Nagylak
Molnár Márton	Nagy Gizella	Nagyléta
Molnár Pál	Nagy Gyula	Nagylónya
Molnár Pálné	Nagy Imre	Nagymágocs
Molnár Sámuel	Nagy Irma	Nagymajlát
Molnár Sándor	Nagy István	Nagymajor
Molnár Vince	Nagy J. Lajos	Nagymáté Juliánna
Molnár Zoltán	Nagy János	Nagymáté László
Monoki Ilona	Nagy Jenő	Nagymáté Margit
Monor	Nagy József	Nagymáté Péterné Csabai
Monori Imre	Nagy Juliánna	Anna
Monostorpályi	Nagy Kálmán	Nagypalád
Mónus Ferenc	Nagy Károly	Nagypirit
Monus Sándor	Nagy Károlyné	Nagyrábé
Mónyiné Csillag Angéla	Nagy Lajos	Nagyszalonta
Mór	Nagy László	Nagyszántó
Morvay Aladár	Nagy Lóránt	Nagyszékely
Moszkva	Nagy Margit	Nagyszekeres
Mózes Anikó	Nagy Márton	Nagyszénás
Mózsik Antal	Nagy Mátyás	Nagyszöllős
Mudri Pál	Nagy Mihály	Nagytomaj
Munkács	Nagy Mihályné	Nagyvárad
Munkácsy (Munkácsi) György	Nagy Miklós	Nagyvarsány
Munkácsy Károly	Nagy Olga	Nánási Mihály
Muraközi Ferencné Horváth Ilona	Nagy Samu	Nánási Pirooska
Muraközy Éva	Nagy Sándor	Nánássy Andor
Muraközy Gyula	Nagy Tibor	Nánássy Erzsébet
Murányi József	Nagy Zoltán	Nánay Attila
Mustó Sándor	Nagyar	Nánayné
N. Nagy Ilona	Nagyatádi Szabó István	Napkor
Nábrád	Nagybacskó	Némedy István
Nadányi János	Nagybajom	Némedy Zoltán
Nádor János	Nagybánya	Nemes Alajosné Révész Juliánna
Nádudvar	Nagybereg	Nemes Ferencz
Nagy Adél	Nagybocskó	Nemes Imre
Nagy Balázs Dezső	Nagydobos	Nemes István
Nagy Béla	Nagyecsed	Nemes János
Nagy Bertalan	Nagygéc	Nemes Sándor
	Naggyörgy Sándor	

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Nemesborzova	Nyírparasznya	Orosháza
Nemesné	Nyírpazony	Orosz B. Sándor
Német István	Nyírtass	Orosz Gyula
Németh Gizella	Nyírtét	Orosz János
Németh Lajos	Nyírtura	Orosz Kálmán
Németh László	Nyírvasvári	Orosz Lajos
Németh Vince	Nyitray Etelka	Orosz Mária
Némethy István	Nyitray Zoltán	Orosz Sándorné
Némethy Mária	Nyulak Béla	Orosz Tamás
Nicolescu	O. Tóth György	Oroszlán Sándor
Nikolajevics Baikov Barisz	O. Varga Imre	Orth Imre
Nobik József	Ófehértó	Orvos Béla
Novák Károly	Ohat	Orvos György
Novi Sambor	Okány	Orvos Lajos
Nyárad	Ókéscke	Osváth Sándor
Nyéky Imre	Oláh A. Balázs	Ottomány
Nyerges Ferenc	Oláh Balázs	Óvári
Nyerges Jolán	Oláh Béla	Óváry Géza
Nyeste Géza	Oláh Gyula	Ózd
Nyeste István	Oláh István	Ozsváth Józsefné
Nyeste Istvánné	Oláh János	Öcsöd
Nyeste József	Oláh József	Öcsödi Gáborné
Nyikos Sándor	Oláh Károly	Ökrös Erzsébet
Nyírábrány	Oláh Mihály	Ökrös István
Nyíracsád	Oláh Sándor	Ökrös József
Nyíradony	Oláh Zsigmond	Őr
Nyírbátor	Olajos Pál	Ördög Lajos
Nyírbogát	Olasz Béla	Ördöglút
Nyírbogdány	Olasz István	Őri József
Nyíregyháza	Olcsva	Őry Zoltán
Nyíresújfalú	Olcsvaapáti	Ötvös András
Nyírgelse	Olteanu István	P. Nagy Elek
Nyírgyulaj	Onda Sándor	P. Oláh Mihály
Nyiri Albert	Ónodi Géza	P. Szász Lajos
Nyiri István	Ópályi	Paál Gyula
Nyíribrony	Orbán Elek	Pájér Gyula
Nyírrákó	Orbán Elekné	Paks
Nyírrarász	Orbán Gyula	Paksi Kis Sándor
Nyírkáta (lásd Gebe)	Orbán Sámuel	Paksi Sándor
Nyírkércs	Orbán Sándor	Paksy Kiss Sándor
Nyírlövő	Orcskó Gizella	Paksy Sándor
Nyírlugos	Orgován József	Pál Albert
Nyírmada	Orgován Lajos	Pál Erzsébet
Nyírmeggyes	Ormós István	Pál Ferenc
Nyírmihálydi	Oros	Pál János

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Pál József	Papp László	Pethő Antal
Pál Mihály	Papp Mihály	Pethő Ferenc
Palágyi István	Papp Pálné	Pethő Gyula
Pálfi Antal	Papp Sándor	Pethő Károly
Páll Dezső	Papp Sándorné	Pethő Zoltán
Páll Sándor	Papp Tibor	Petneháza
Pallagi István	Parrag Gyula	Petneházi László
Pallagi Istvánné	Parti Sándor	Petri Imre
Palotás István	Paszab	Petrovich Ede
Pálur Istvánné	Pásztó	Pettes Andor
Pánczél Jenő	Pásztor Erzsébet	Pikó Imre
Pánczél László	Pásztor Géza	Pincési Sándor
Pankota	Pásztor János	Pinczés Imre
Pankovits Jolán	Pásztor Zsigmond	Pintér Benjámin
Panyola	Patai Ambrus	Pintér Sámuel
Pap	Pataki József	Pintér Sándor
Pap Andor	Pataki Józsefné	Pipis István
Pap Béla	Pataki Lajos	Piricse
Pap Erzsébet	Pataki Sándor	Pista Ilona
Pap Ilona	Pataki Zoltán	Pocsaj
Pap László	Pátaky László	Pokol Borbála
Pap Zsigmond	Patay Irén	Pokol Rozália
Pápa	Patkós Imre	Polgár
Pápai Károly	Patkós János	Polgárdi
Pápai Sándor	Patkov Wallentin	Polyik Jánosné
Papkeszi	Patóháza	Pongrácz Elemér
Papoczy Zoltán	Pátroha	Porcsalma
Papos	Pátyod	Porcsalmi Lajos
Papp	Paulicsek	Poroszlay Ferenc
Papp Amanda	Péchy Szabolcs	Porzolt
Papp Andor	Pécs	Porzolt Ferenc
Papp Béla	Pelbárthida	Porzolt István
Papp Ferenc(z)	Peleskey Sándor	Porzolt Judit
Papp Gábor	Pelle Erzsébet	Pósalak
Papp Gézáné	Pelő Imre	Pósalaky László
Papp Gyula	Penke Lajosné Kovács Ilona	Posta József
Papp Imre	Pénzes Erzsébet	Pótor Aladár
Papp Imre	Penyige	Pótor Dániel
Papp Irma Judit	Perbenyik	Pótor Iboly Erzsébet
Papp József	Perecz István	Pótor Sámuel
Papp Kálmán	Pernyéspusztá	Póvik Albert
Papp Kálmán Jenő	Pesti László	Pozsár Gyula
Papp Károly	Péter István	Pozsgay Károly vitéz
Papp Lajos	Péter Lajos	Pozsonyi Jánosné Tóth Zsu-
Papp Lajosné	Péter Szarka László	zsanna

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Prága	Rákosszentmihály	Sajtos Mihály
Prügy	Ramocsaháza	Salga Margit
Puskár Juliánna	Rapcsák Péter	Sallai Péter
Puskás Lajos	Rápó Károly	Sallay Gézáné
Pusztagyenda	Rápol	Sallayné Kovács Ibolya
Pusztai Sándor	Rápolthy László	Sándor Imréné
Pusztakengyel	Rápolyt Árpád	Sándor Kálmánné Antal
Pusztarozsály	Raposs Viktor	Erzsébet
Putnoki István	Rásky András	Sándor Nándor
Püspökladány	Ratkai István	Sándor Pál
Püspöklele	Rátkay László	Sánta Erzsébet
R. Hegedűs Ferenc	Rátonyi Irma	Sáp
R. Nagy László	Rátz Lajos	Sápi Ibolya
R. Szücs Erzsébet	Ravasz László	Sárbogárd
R. Tarsoly Antal	Rébék Pál	Sarkad
Rab János	Rebi Ferencz	Sarkadi Nagy Antal
Rab Mihály	Rédai József	Sarkadkeresztúr
Rác Ambrus	Rédey (Rédei) József	Sarkadmeggyes
Rác Antal	Reformátuskovácsháza	Sarkadújtelek
Rác Géza	Reho Gyula	Sarkady Ferenc
Rác Gyula	Rékasi Gábor	Sarkady Ilona
Rác János	Rékasi Sándor	Sarkady István
Rác Jenő	Remenyik Sándorné	Sarkady Károly
Rác József	Resch Mihályné	Sarkady Pál
Rác Károly	Réthy Lajos	Sárköz
Rác Lajos	Rétközberencs	Sárközi István
Rác Mihály	Sarkadi Pál	Sárospatak
Rác Miksa	Rév	Sárossy Imre
Rác Sándor	Révaranyos	Sárrétudvari
Rác Zoltán	Révész Dezső	Sass Kálmán
Rácsai Lajos	Révész Imre	Sass Sándor
Rádi István	Rezes Mihály	Saszet Győző
Radnóthi Endréné	Rohod	Sátoraljaújhely
Radó József	Román László	Sch. Bán Rozália
Radó Margit	Romhányi Istvánné	Scholz
Radványi János	Rónay Gyula	Schuller János
Raffay Lajos	Rostás Jánosné Tóth Mária	Schwirián László
Rahó	Rózsa Jenő	Schwirián Lászlóné
Rakács Sándor	Rozsnyó	Sebestyén Béla
Rakamaz	Rudabánya	Sebestyén Kálmán
Rákó Aliz	Ruth testvér	Sebestyén László
Rákó György	S. Debreczeni Lajos	Sebeszta Gyula
Rákóczfalvi Edit	Sáfár Sándor	Sebők Jánosné Nagy Borbála
Rákóczfalva	Sajti Károly	Sebők József
Rákossy József	Sajtós Imre	Sebők Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Seeberg Béla	Smóling Gábor	Szabó Bertalan
Séllői Vilma	Soltész János	Szabó Dániel
Semjén	Soltikápolna	Szabó Dezső
Sényő	Solymosi József	Szabó Elek
Sényő Szabolcs	Sólyom Ferencné Balogh	Szabó Elemér
Séra Gyula	Margit	Szabó Endre
Séra Mihály	Sólyom Géza	Szabó Erzsébet
Serdült Károly	Sólyom Imre	Szabó Ferenc
Seres Béla	Sólyom Károly	Szabó Gáspár
Seress Imre	Somogyi Antal	Szabó Géza
Seress László	Somogyi Etelka	Szabó Gyula
Sértő Radics István	Somogyi György	Szabó Imre
Sesztina Nagybákay Jenő	Somogyi István	Szabó Imréné Tóth Gizella
Sigulenszki Dusán	Somogyi János	Szabó Irén
Sikolya Albert	Somogyi József	Szabó István
Siménfalvy Árpád	Somogyi Mihály	Szabó István
Simon Anna	Sonkád	Szabó János
Simon Elek	Soós Béla	Szabó Jenő
Simon Endre	Soós Ferenc	Szabó József
Simon Erzsébet	Soós Imre	Szabó Kálmán
Simon Gyula	Soós István	Szabó Károly
Simon Imre	Soós Márton	Szabó Katalin
Simón István	Sopron	Szabó Lajos
Simon Károly	Sópuszta	Szabó Lajosné
Simon László	Sóstó	Szabó László
Simon Lászlóné	Sőreghy János	Szabó Lászlóné
Simon Pál	Stancke Stettini	Szabó Mária
Simon Péter	Staudinger Béla	Szabó Mihály
Simon Sándor	Strompf László	Szabó Pál
Simon Sándorné	Sulyok Sándor	Szabó Péter
Sinai Lajos	Sütő Imre	Szabó Rózsa
Sinka József	Sütő Károly	Szabó Sándor
Sipka Sándor	Sütő Lajos	Szabó Sándorné
Sipos Ferenc	Sütő Miklós Dezső	Szabó Sára
Sipos Ida	Sütő Zoltán	Szabó Tibor
Sipos Imre	Sz. Tóth András	Szabó Zoltán
Sipos István	Szabad Károly	Szabolcs
Sipos Istvánné	Szabadfi Sándor	Szabolcsbáka
Sipos József	Szabadka	Szabolcsveresmart
Sipos Károly	Szabados László	Szajol
Sipos Károlyné Melkó Irén	Szabó Ambrus	Szakács Andor
Sipos Róza	Szabó Andor	Szakáts József
Siposs Jenő	Szabó Antal	Szakoly
Siter	Szabó Antalné	Szakolyi Sándor
Smaregla Mihály	Szabó Béla	Szalacs

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Szalacsi József	Szathmár Gábor	Szentetornya
Szalárd	Szatmár	Szentgál
Szálasi Ferenc	Szathmárcseke	Szentjóni Menyhért
Szalay András	Szathmárgörbed	Szentjóny-Szabó Tibor
Szalay Józsefné	Szathmárhegy	Szentszéki István
Szalay Pál	Szathmári László	Szentszéki József
Szalay Sándor	Szathmárnémeti	Szennyessy József
Száldobágyi József	Szathmárökörítő	Szépkényerűszentmárton
Szalics Ilona	Szathmárvári	Szepsy József
Szálkay Antal	Szávó Lajos	Szeremley Béla
Szalkay Sándor	Széchenyi Endre	Szerencs
Szalonna	Széchy Péter	Szerencsi János
Szalontai Sándor	Szécsény	Szerenyi Pál
Szamosangyalos	Szécsi András	Szerep
Szamosbecs	Szécsi Ferenc	Szibéria
Szamosdara	Szeged	Szigethy Lászlóné Fodor
Szamosdob	Szegedi Ilona	Margit
Szamoskér	Szeghalmi József	Szigeti Károly
Szamoskóród	Szeghalmy Sándor	Sziksai Erzsébet
Szamoslány	Szeghalom	Sziksai Csilla
Szamosatárfalva	Székely	Sziksai István
Szamosújlak	Székely Dániel	Sziksai Jánosné
Szamoszeg	Székely Ferenc	Sziksai József
Szaniszló	Székely László	Szilágyi Árpád
Szaniszló Endre	Székely Mária	Szilágyi Erzsébet
Szanka Margit	Székely Sándor	Szilágyi Imre
Szánthó Béla	Székelyhíd	Szilágyi István
Szántó Gábor	Székelyhídi Béla	Szilágyi János
Szántó Gusztáv	Székelyhídi Béláné Katona	Szilágyi József
Szántó Imréné	Mária	Szilágyi Józsefné
Szántó József	Szekeres Dénes	Szilágyi Károly
Szántó Margit	Szekeres Gabriella	Szilágyi Lajos
Szántó Sándor	Szekeres László	Szilágyi Márton
Szanyigó Ferenc	Szeksárd	Szilágyi Sándor
Szappanos Károly	Szél Balázs	Szilágyi Sándor
Szarka Boldizsár	Széles Lajos	Szilva Endre
Szarka László	Szeles Sándor	Szilveszter Ákos
Szarka Sándor	Széll Gyula	Szilve János
Szarka Zoltán	Szénásy Imre	Szinérválja
Szarvas	Szenczy István	Szini Béla
Szarvassziget	Szenes László	Szinok Zoltán
Szász	Szentandrás Elek	Szirkai Sándor
Szász Béla	Szentannay Dénesné	Szlezák László
Szász Imre	Szentes	Szoboszlai Sándor
Szászi József	Szentesi(i) Gedeon	Szokody

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Szokond	Szücs Jenő	Tassy Kálmánné
Szólád	Szücs József	Tát
Szolády Sándor	Szücs Lajos	Tata
Szolnok	Szücs Lajos András	Tatár András
Szolyva	Szücs László	Tatár Antal
Szombathely	Szücs Péter	Tatár József
Szombathy Béla	Szücs Sándor	Tatár Tamás
Szombathy Bertalan	Szügyi Dániel	Técső
Szombathy Imre	Szük Károly	Tedej
Szombathy Károly	T. Bertalan Ferencz	Téglás
Szondy György	T. Papp Ferenc	Telegdy József
Szondy István	T. Tóth Albertné	Telekháza
Szónok Albert	Taar Ferenc	Temesvár
Szónok Béla	Taar Mihály	Tenyei Gyula
Szócs Gyula	Tájak Ilona	Tenyeiné Horogh Ilona
Szócs Piroska	Tájnel Sándor	Tényő
Szódemeter	Tajta Miklós	Tépe
Szódliget	Takács Ambrus	Terjék József
Szóke Bertalan	Takács András	Tetétlen
Szóke Ferenc	Takács Gábor	Thamó Béla
Szóke Ilona	Takács Imre	Thuróczy Zoltán
Szóke Imréné	Takács István	Thurzó Ilona
Szóke Károly	Takács László	Tikász István
Szóke Mihály	Takács Mária	Tikos Jánosné
Szóke Sándor	Takács Sándor	Tisza Imre
Szóke Zoltán	Tákos	Tiszaadony
Szóllósi Károly	Taktaharkány	Tiszabábolna
Szóllósi Sára	Tamás András	Tiszabecs
Szóllóssy Ferenc	Tamásváralja	Tiszabercel
Szóllósy Sándorné	Tápiószele	Tiszaberek
Szőnyi Mihály	Tapolca	Tiszabездéd
Szőrényi László	Tár Ferenc	Tiszabő
Szövetes Mihály	Tár János	Tiszabökény
Sztálingrád	Tár József	Tiszabura
Sztrelkó Lajos	Tár Károly	Tiszacsécse
Szundy Béla	Tár Lajos	Tiszacsege
Szundy László	Tarcal	Tiszadada
Szücs András	Tarczali Viktor	Tiszaderzs
Szücs Antal	Tarcsi Lajos	Tiszadob
Szücs Endre	Tariska Béla	Tiszaeszlár
Szücs Endre	Tariska Zoltán	Tiszafegyvernek
Szücs Eszter	Tarpa	Tiszaföldvár
Szücs Gyula	Tarné Dombi Mária	Tiszafüred
Szücs Imre	Tarsoly Imre	Tiszagyulaháza
Szücs János	Tassy János	Tiszaigar

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Tiszainoka	Tornyospálca	Török Ida
Tiszakanyár	Tót Gábor	Török Imre
Tizsakerecseny	Tóth Andor	Török Jánost
Tizsakóród	Tóth Anikó	Török József
Tizsakürt	Tóth Árpádné	Török László
Tizsalök	Tóth Béla	Török Vince
Tizsalúc	Tóth Dezső	Török Zsigmond
Tizamogyorós	Tóth Ernő	Törökbálint
Tizanána	Tóth Etelka	Törökszentmiklós
Tizaörs	Tóth F. Lajos	Tözsér Áron
Tizapéterfalva	Tóth Ferenc	Tözsér Erzsébet
Tizapolgár	Tóth Gábor	Tözsér Mihály
Tizarád	Tóth György	Trencsényi János
Tizaroff	Tóth I. István	Trosztel Aranka
Tizsasas	Tóth Imre	Tukacs János
Tizsasüly	Tóth István	Tukacs Jánosné Erdős Mag-
Tizszazalka	Tóth Istvánné Nemes Erzsébet	dolna
Tizszaszalók	Tóth János	Tukács László
Tizszaszentimre	Tóth Jenő	Tunyog
Tizszaszentmárton	Tóth József	Turai Kálmán
Tizszaszőlős	Tóth Józsefné Horváth Er-	Turai Kálmánné
Tizsaug	zsébet	Turgony
Tizsajhely	Tóth Kálmán	Turi Ferenc
Tizsajlak	Tóth Károly	Turi Imre
Tizsavárkony	Tóth Katalin Erzsébet	Turi Sándor
Tizsavid	Tóth Lajos	Túristvándi
Tivadar	Tóth László	Túrkeve
Tivadar András	Tóth Mária	Túrricse
Tivadarfalva	Tóth P. Etelka	Turtóczki Sándor
Tóbiás Gábor	Tóth P. József	Turzó Mihály
Toka Gyulát	Tóth Sándor	Tuzsér
Tokaj	Tótkomlós	Tyukod
Tokaji Károly	Tőkés Elek	U. Nagy László
Tolcsva	Tőkés György	Újfegyvernek
Told	Tőkés Sándor	Újfehértó
Toldy Irén	Tőkés Tibor	Ujházi Béla
Tomay Dezső	Tőkési Sándor	Ujhelyi Mihály
Tomor	Tölcser István	Újiráz
Topa Dezső	Tömör Ferencz	Újkenéz
Torda	Tömör Ilona	Újlaki Gyula
Torday Ferenc	Tömör Lajos	Ujlaky István
Torday Zsigmond	Török Andrást	Ujlaky Lajos
Torkos Béla	Török Ede	Újléta
Torma Béla	Török Eszter	Újszalonta
Tornyai Gyula	Török Gyula	Újszentgyörgy

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Ujvári Eszter	Váralmás	Vasvári Sándor
Újváros	Varga András	Vatga Ferencné
Ujvárosi Péter	Varga Bálint	Vecseri Lajos
Ujvárossy Imre	Varga Bálintné	Vécsey Arthurné
Ungvári Erzsébet	Varga Béla	Vécsey József
Unoka Lajos	Varga Dávidné	Vécsy Gyula
Uray Miklós	Varga Dezső	Végh András
Uray Sándor	Varga Éva	Végh Dániel
Urbin Lajos	Varga Ferenc	Végh Endre
Urbin Mária	Varga Gyula	Végh Gábor
Úry Ferenc	Varga József	Végh István
Uszka	Varga Károly	Végh Lajos
Ürögdi Ferenc	Varga Lajos	Végh Lukács
Üveges Zoltán	Varga Lajosné	Végh Mihály
V. Molnár István	Varga László	Végh Sándor
Vác	Varga Lászlóné Lázár Gizella	Vékony Sándor
Vác Sándor	Varga Levente	Velencéről Kiss Károly
Vadai Béla	Varga Róza	Vencsellő
Vadai Ferenc	Varga Sándor	Verecke
Vadász Jánosné	Varga Sándorné	Veres Bertalan
Vadon Béla	Várgede	Veres János
Vadon József	Vargha Gyuláné	Veres Lajos
Vadon Sándor	Vargha Irén	Veres Sándor
Vági József	Vargha Zoltán	Veress Barna György
Vágó Mihály	Vári Imre	Veress Ilona
Vaja	Varju Gyula	Veress Irén
Vajda Balázs	Varjúlapos	Veress János
Vajda Benő	Vas István	Veress József
Vajda József	Vas József	Veress Károly
Vajda Károly	Vásárhelyi Sándor	Veress László
Vajda Krisztina	Vásárosnamény	Veress Magdolna
Vajda Sándor	Vásáry József	Veress Miklós
Vajdics János	Vasmegyer	Veress Zoltán
Vajó János	Vass András	Veresváry László
Vajó Zoltán Zsolt	Vass Antal	Versényi Sándor
Valek Ágnes	Vass Emília	Versényiné Bernáth Erzsébet
Vámosatya	Vass Ferenc	Verserényi Béla
Vámosoroszi	Vass Géza	Vértes
Vámospércs	Vass Gyula	Veszprém
Váncsod	Vass János	Veszprémy István
Váncsodi Imre	Vass József	Vésztő
Vándor Ernő	Vass Károly	Vezendy József
Ványa Inna	Vass Lajos	Vezeny
Ványai Imre	Vass Zoltán	Vida Anna
Váradolaszi	Vasvári János	Vida Magdolna

Vígh Bertalan	Zolnai Mihály
Vígh Erzsébet	Zoltán Gábor
Vígh György	Zuber Lajos
Vígh Sándort	Zsadány
Vígvári Lajos	Zsardon Sándor
Vígvári Mihály	Zsáka
Vincze Antal	Zsarolyán
Vincze Béla	Zsemlye Jánosné Alföldy
Virág Mária	Margit
Visegrád	Zsengellér Margittal
Visk	Zsófia testvér
Visky	Zsoldos Ferenc
Viss	Zsuga Júlia
Vitályos Sándor	Zsurk
Vitéz Máté	Zsurkay György
Vitka	
Vizsoly	
Voronyezs	
Vörös Lajos	
Vörös Mihály	
Vöröss Jánosné	
Wágner Lajos	
Waldeck Hubert	
Weindl	
Wenkheim gróf	
Z. Katona Sándor	
Z. Papp Mihály	
Zádor Mihály	
Zágonyi Jakab	
Zagyva Imre	
Zagyva László	
Zagyva Lenke	
Záhony	
Zák Róza	
Zámbory Sándor	
Zazar	
Zeke Árpád	
Zeley László	
Zergi Gábor	
Zétényi Gyula	
Zirc	
Zita testvér	
Zittau	
Zolnai Imréné	
Zolnai Irma	

KRISZTUSBAN NYERT ERŐ I-II.

HELYSÉG-ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Melléklet

- Á. Borsy István II 170
 Abádszalók I 235 II 12, 14, 17, 19, 21, 47, 48
 Abapuszta II 151
 Abary Antalné I 26
 Abony II 279
 Ábrahám András I 139
 Ábrahám Antal II 103, 107, 110, 111
 Abrók Sándor I 35
 Ács Ferenc II 253
 Ács Jolán I 316
 Ács Katalin II 25
 Adametz Ede II 126
 Adorján Béla II 338
 Adorján István II 188, 196
 Adorjáni János II 256
 Adorjáni Jánosné II 256
 Ady Elemér II 140
 Ady László II 140
 Agárdi Béla I 268
 Agárdy Sándor I 362
 Ajak I 354, 377, 423, 424
 Ajtay Jenő I 23
 Alacska I 395
 Albert Etus I 181
 Almássy Márton I 26
 Álmosd I 227, 229, 230
 Alsófernezely II 348
 Alsótótfalu I 219
 Ambrózfalva
 Ambrus Julia I 211
 Anarcs I 355, 377, 426, 429
 Andó Ferenc I 187, 188, 190
 András Miklós II 233
 Angyal Samu I 47
 Angyal Zoltánné II 124
 Antal Ferenc II 172
 Antal Gyula II 283
 Antalffy II 29
 Antóni Ernő II 122
 Antóni János dr. II 122
 Apagy II 131, 132, 193, 206
 Apostol Elek I 31, 33, 43, 44
 Apostolné Ember Mária I 43
 Arad I 53, 116, 132, 135 II 28, 103, 270, 295
 Aradványi István II 178
 Aranyosmeggyes II 130
 Arató Ferenc I 35, 36, 37
 Arday Aladár II 58
 Arday István I 161
 Argyelán Zoltán II 122
 Ari Antal II 190
 Ármós Zsigmond I 230
 Ártánd I 170 171, 172, 185 II 275
 Árva Sándorné Pál Mártha I 345
 Ary Antal I 26, 397
 Ary Endre I 345
 Ary Endréné I 345
 Ary Magdolna I 397
 Asszonyvására I 226, 227
 Asztalos Péter I 362
 Átány II 15
 Áts Katalin II 68
 Áts Tibor II 124
 Azeri Imre I 254
 B. Bertalan Lajos II 259
 B. Debreczeni Andrásné II 124
 B. Ékes Pál I 346
 B. Ékes Sándor I 346
 B. Jánvári Sándor I 366
 B. Kiss Imre I 236
 B. Kiss Károly II 132
 B. Kiss Sándor II 108
 B. Kiss Zsigmond I 98, 99
 B. Kovács Péter II 37
 B. Major László II 37
 B. Sólyom Imre I 324
 B. Szabó Lajos II 51
 Babos (Babós) Lászlóné
 Babus Gyula I 159
 Bacsá Imre II 108
 Bacsá Lajos II 108
 Bacsók Anna I 431
 Bacsó Jenő II 156, 157
 Bacsó Jenő I 250
 Bagamér I 229, 230, 317, 319 337
 Bagdi Ágnes II 258
 Bagdi Ilona II 107
 Bagi Emil II 122
 Bagi Gábor II 97
 Bagoly Berta I 238
 Bagoly Gizella I 82
 Bagoly Zsuzsánna II 202
 Bagossy Vince I 240, 241
 Bágyi Ernő I 146
 Baja Mihály I 265
 Bajkay Dezső I 39
 Bajkay Dezsőné I 39
 Bajusz Gyula II 82
 Bakó Gyula II 139
 Bakó Istvánné II 239
 Bakó László I 133, 138, 140
 Bakó Péter II 367
 Bakóczy Imre I 223
 Bakonszeg I 231, 233, 243
 Bakonszegi Gyuláné I 239
 Bakonyi László I 13
 Bakos Béla I 151
 Bakos Kálmán I 187, 188
 Bakos Lajos II 107
 Bakos Lajosné Vajda Krisztina II 107
 Bakoss Ottilia II 102
 Baksay László I 159
 Baktalórántháza II 132, 134, 139, 185, 200
 Bakura Sándor I 151
 Balássy Mária I 195
 Balatonfőkajár II 282
 Balatonfüred I 248
 Balatonlelle II 83
 Balatonszárszó I 137
 Balatonszepezd I 78
 Balázs Andrásné
 Balázs István II 20
 Balázs Istvánné II 26
 Bálint Béla II 333
 Bálint Eszter II 201
 Bálint István II 257
 Bálint János II 201
 Bálint László I 300
 Balkány II 134, 135, 165, 202
 Balla Ferencné I 365
 Balla Gy. József I 364
 Balla József I 349
 Balla Margit I 48
 Balla Zsigmond II 319
 Ballay Aladár I 245, 334
 Balmazújváros I 16, 18, 19, 34, 52, 74, 181
 Balog Gyula II 344
 Balog István II 146
 Balog Kálmán II 234
 Balog Tibor I 243
 Balogh Andor II 256, 257
 Balogh András I 101
 Balogh Anna I 39
 Balogh Antal I 39
 Balogh Béla I 272
 Balogh Dániel II 17
 Balogh Dezső I 355, 389, 391, 415, 417, 419 II 245
 Balogh Dezsőné I 301
 Balogh Gábor I 356, 401 II 17
 Balogh Ida I 431
 Balogh Imre II 266
 Balogh Imréné I 326
 Balogh István
 Balogh József I 193
 Balogh Károly I 202
 Balogh Lajos I 207 II 266
 Balogh Mátyás I 89
 Balogh Miklós I 403
 Balogh Oszkár I 409
 Balogh Pál András I 398
 Balogh Róza I 188
 Balogh Sándor I 69

- Baloghné II 284
 Baloghné Kovács Ibolya I 442
 Balsa II 136, 137, 138, 143, 144, 148, 227
 Bán István II 48, 50, 51, 52, 53
 Bana Ilona I 76
 Bancsik János I 207, 211
 Bánhegyesi Kálmán I 42
 Bánszegi László I 49
 Bányai I 72
 Bányai Anna I 125
 Bányai Gizella I 133
 Bányai N. Zoltán II 331
 Bányay (Bányai) Sándor I 396
 Bara József II 296, 363
 Bara Kálmán II 379
 Barabás I 144, 151, 160, 165
 Barabás Béla dr. II 94
 Barabás Béla II 218, 236
 Barabás Béláné II 93
 Barabás Béláné Deák Ilona II 235
 Barabás Mihály I 296
 Báránd I 54, 233, 235, 236, 240
 Bárány István I 365
 Baranya Pál I 228, 229
 Baranyi Barna dr. II 166
 Baranyi Barnáné II 167
 Baranyi Gábor I 193
 Barát Bálint II 203
 Baráth Gusztáv II 235
 Baráth Imre II 147, 148, 149, 150
 Baráth István II 235, 245
 Baráth László II 235
 Baráth Mihály II 158
 Baráth Sándor II 235
 Barcza József I 367
 Bárczay Gyula I 94
 Barcsa Béla I 82, 83
 Barcsa Gyula I 340
 Barcsa József I 157, 343
 Barcsa Lenke I 39
 Bardi János II 167
 Bárdi Zsigmond II 41
 Bárdos Lajos I 345
 Bari András I 75
 Barkász Aladár II 207
 Barkaszi Károly I 146
 Barkaszi Sándor I 146
 Barkóczy Józsefné Pál Juliánna
 Barna Lajos I 26
 Barna Miklós II 248
 Barta András I 199
 Barta Béla I 357
 Barta Imre I 431
 Barta István II 16, 68
 Barta Lajos I 359
 Barta Rebeka I 231
 Barta Sándor I 431
 Barta Sándorné I 231
 Barta Tibor I 431
 Bartha Árpád I 342
 Bartha Béla I 356, 357, 401, 402 II 344
 Bartha Dezső I 85, 86
 Bartha Erzsébet I 201
 Bartha Gedeon II 344
 Bartha György I 93, 94
 Bartha Gyula I 27, 343
 Bartha Jenő I 344
 Bartha Jolán II 119, 120
 Bartha Károly I 343
 Bartha Lajos II 119, 120
 Bartha László I 34, 50
 Bartha Zoltán II 217
 Bartos Lajos I 33
 Bary A. Zoltán II 259
 Batári Kálmán I 382
 Báthory család I 252
 Báthory László I 142
 Bátori Mária II 94, 95
 Batta Izabella I 356, 401
 Batta József I 382
 Batta Miklós II 253
 Batta Zoltán I 356, 401
 Battonya I 88, 89, 105, 128, 132
 Bátyu I 144, 151
 Bay József I 102, 104
 Bazó Józsefné II 98
 Bazsó Ilona I 180
 Béczy Ernő I 207, 208, 211, 214, 215
 Becsei Imre I 109
 Becsei István I 112
 Becski József I 339
 Becsy Sándor II 185
 Bede Géza I 187, 188, 189
 Bede Gyula I 293, 342
 Beke István II 218
 Békefi Benő II 177, 180
 Békés I 89, 148, 90 II 28, 54, 263, 272
 Békéscsaba I 91, 93, 95, 105, 128 II 44, 270
 Békési Lajos I 146
 Békési Sándor I 268
 Békéssámszon I 93, 94, 105
 Békésszentandrás I 94, 95
 Belenczéreassy József II 132
 Belényes I 428
 Belényesi Sándor I 318
 Belgrád II 141
 Beliuszki Pál I 293
 Bellovics II 141
 Belsőbócs II 207
 Béltékylajos I 45, 48, 51
 Béltékyl Mária I 89
 Béltékyl Sándor II 295
 Bencze János II 220
 Bende Balázs II 12, 13, 68
 Benedek Eszter I 238
 Benedek Jolán II 212
 Benedek László I 201
 Benk I 356, 357, 401, 402
 Benkő Ferencz I 98
 Benkő Károly I 51, 52
 Benkő Viktor II 61
 Bérczy Miklós I 188
 Bereckyl Zsigmond I 365
 Berecz András I 356, 401
 Berecz Áron I 398
 Berecz Péter I 398
 Berecz Sándor II 173
 Bereczki Lajos I 82
 Bereczky J. II 153
 Bereczky Sándor
 Beregdaróc I 145, 147
 Beregsurány I 147, 148
 Beregszász I 144, 146, 148, 151, 152, 159, 160, 163, 164, 165, 368, 432, 436 II 344, 396
 Beregújfaluy I 148, 150
 Berekbőszörmény II 256, 265
 Berencsi Béla I 373
 Berencsi Géza I 383, 388, 389, 390
 Berencsi Gyula II 190
 Berencsi Mihály II 159
 Berend II 316
 Berentei Ernő II 122
 Berényi József I 263
 Berényi Sándor II 296
 Béres Antal II 38
 Béres Józsefné László Zsuzsánna
 Béres Károly I 221
 Beretzki Sándor I 107
 Berettyőszentmárton I 172, 173
 Berettyőújfaluy I 172, 188, 190, 191, 192, 208, 231, 240, 242, 308, 346 II 303
 Berkesz 358, 363, 412, 413
 Berky Lajosné II 346
 Berlin II 325
 Bernáth II 19
 Bernáth István II 19
 Bernáth Sándor I 207
 Bertalan Gyula II 257
 Bertalan Imréné I 195
 Bertalan Zoltán I 388, 389, 390
 Bertalan Zsigmond II 259
 Bertha Bálint II 344

- Bertha Ferenc II 171
 Bertha Jenő II 169, 170
 Besze Imre I 98, 100 II 120
 Besenyőd II 138, 139
 Beszterczey Klárka I 429
 Beszterec I 359, 360, 383
 Besztereczy László II 264
 Betlehendi Pálné II 140
 Biczó János I 109
 Bihar I 97, 169, 178, 221, 274,
 285, 346, 359 II 54
 Bihari István II 36, 39, 99
 Bihari Mihály I 227
 Biharkeresztes I 173, 175, 185,
 211, 292
 Biharnagybajom I 192, 237, 240,
 242, 243, 329, 334 II 51
 Biharpüspöki I 176, 177, 178,
 179, 181, 182, 183, 205, 209, 289
 Biharszentjános I 211
 Bihartorda I 69, 243, 244, 333
 Biharugra I 293, 257, 259, 262
 Bíró Dániel I 102
 Bíró Gábor I 307
 Bíró Gyula II 246
 Biro J. I 52
 Bíró János I 26
 Bíró József I 56
 Bíró Károly II 338
 Bíró Lajos II 235, 236, 319
 Bíró László I 89
 Bíró Lászlóné II 38
 Bíró Sándor II 192
 Birtha Józsefné II 132
 Bitay György I 186
 Bittó Zoltán I 177, 211, 212 II
 266
 Bizóné Szilvasán Erzsébet II 157
 Bod Emilné I 231
 Bod Lajos II 37
 Boda Aladár I 241
 Boda Dezső I 271
 Boda Ferenc I 175
 Bódis Andor I 81
 Bódis Gyula II 197, 198
 Bodnár Demeter II 380
 Bodnár László I 82
 Bodnár Péter I 450
 Bodnárné Kéri Róza I 196
 Bodnárné Takács Margit II 152
 Bodó Ferenc I 36
 Bodrogkeresztúr II 153
 Bodrogszerdahely I 400
 Boérné I 262
 Bogár Gábor I 71
 Bogyiszló I 323
 Bohács Jánosné Oláh Róza II 75
 Bojt I 183, 185
 Bokor Imréné Janyik Ilona
 Bokor János I 98
 Bokross Elek II 204
 Bokross István II 282, 283
 Bolgár II 272
 Bolgár Elek II 59
 Bonczy István II 170
 Bónizs I 72
 Borbánya II 179
 Borbás Károly II 307
 Borbás Károlyné Füzesi Róza
 I 39
 Borbély Gábor II 94
 Borbély Lajos II 179
 Bori László II 48, 50
 Boris Margit II 112
 Bornemissza István
 Borók Antal I 316
 Boros család
 Boros Erzsébet I 241
 Boros Imre I 231
 Boros Jenő II 369, 373, 374, 380
 Boros Péter I 231
 Boross Mihály II 254
 Boross Sándor I 261
 Borpatak II 288, 289, 348
 Bors I 170, 186, 205
 Borsai Imre I 231
 Borsay Aladár I 188
 Borsi József I 38
 Borsos József I 211, 212
 Borsós László I 326, 334
 Borsós Lászlóné I 332, 335
 Borsosné Dajka Erzsébet
 Borsy Erzsébet II 165
 Borsy Imre II 168
 Borsy István II 170
 Borsy Lajosné II 170
 Boruzs János I 76
 Botos András II 50
 Botos Antal I 42
 Botpalád II 288, 325, 326
 Bozsányi Dezső I 332
 Bököny II 151, 210
 Börvely II 163
 Börzsönyi József II 117
 Börzsönyi Józsefné II 120, 123
 Börzsönyi Józsefné Bán Magda
 II 120
 Böszörményi Ede I 142
 Böszörményi Jenő I 141, 142
 Bráda Lajos II 36
 Bráda Lajosné II 38
 Braunau II 265
 Breslau II 399
 Breznay Mihály II 21, II 50
 Brezovszky Pálffy Gizella II 140
 Bucsa II 18
 Bucsay László I 123
 Buda Károly II 298
 Budai Gábor I 300
 Budapest I 98, 105, 125, 128, 133,
 134, 150, 184, 188, 199, 208, 213,
 266, 270, 280, 327, 334, 376, 392
 II 12, 19, 21, 22, 42, 49, 55, 56,
 70, 71, 81, 83, 94, 96, 103, 105,
 106, 108, 109, 110, 113, 130, 171,
 275, 285, 303, 322
 Bugyi Antal II 123
 Buj II 137, 138, 140, 141, 142,
 143, 144, 145, 149, 150, 194, 215
 Bukarest II 143, 397
 Bun Bálint I 349
 Bundy Adél I 39
 Bundy Margit I 39
 Bura II 16
 Burai Mihályné I 206
 Burján Sándor I 18
 Bustya Mária I 211
 Butyka Béla II 112
 Bugzó Jánosné II 256
 Büdszentmihály II 70, 295
 Bükki Lajos II 42
 Bütösi Mihály II 182
 C. Nagy Sándor II 38
 Cégénydányád II 290, 291, 343
 Cegléd II 42, 92, 106, 107, 110
 Celldömölk II 12
 Cibakháza II 69
 Cigánd I 354 II ,223
 Czap János I 398
 Czeder Béla
 Czeglédi István I 99
 Czeglédy Jenő
 Czeglédy Sándor I 33, 35 ,36, 37
 Czibere Lászlóné II 368
 Czihat Károlyné II 123
 Czina Pál I 203
 Czira Ferenc II 55
 Cziriák Géza II 117, 118, 119,
 120, 121, 125, 128
 Czirják I 123
 Czobe József I 229
 Czompó Andor II 123
 Czövek Kálmán II 82
 Czövek Kálmánné Gyórfi Margit
 II 82
 Czövek Károly II 329, 341
 Czövek Klára I 394, 395
 Czövek Sándor I 394, 395
 Czövek Zoltán I 395, 396, 397
 Cs. Kovács Imre II 38
 Cs. Nagy Dániel II 172

- Cs. Nagy Dánielné Fábíán Jolán
 Cs. Nagy Jolán
 Cs. Nagy Károly I 187 II 259
 Cs. Oláh Miklós I 43
 Cs. Tóth Ferenc II 62
 Cs. Tóth Istvánné II 124
 Cs. Vadon József II 192
 Csaolc II 291, 292, 304, 401
 Csáky Imréné II 124
 Csala Imre I 388, 389
 Csanádpalota I 124
 Csanády Róza I 48
 Csánky Benjámin II 42
 Csap
 Csarkó János I 298
 Csarkó Vince I 184
 Csaroda I 150
 Császár II 266
 Császló II 292
 Császy Elek I 18
 Csatári István I 98
 Csatáry Dezső I 161
 Csatáry Jenő I 155
 Csathó Kálmán I 116
 Csathó Kálmánné Szász Erzsébet I 116
 Csáthy Erzsébet II 172
 Csató Sándor II 94
 Csávás István II 36
 Csávás Sándor I 138, I 85
 Csécsi József
 Csecskedi Károly II 379
 Cseh Margit I 446
 Cseh Zoltán I 370
 Cseke Antal I 49
 Csekey László II 88, 89
 Csenger II 293, 297, 329, 333, 343, 357, 362, 402
 Csengerbagos II 296, 298
 Csengeri Zsigmond II 257
 Csengersima II 296, 298, 333, 350
 Csengerújfalu II 298, 299
 Csenky (Csenki) Ferenc
 Csenteri Zsigmond II 300
 Csépes Jánosné II 170
 Csépe Pálma II 380
 Cserepes Imre I 194
 Cserépfalu II 82
 Cserés József
 Cserhalmy Irén I 356, 401
 Cserna Ferenc II 41
 Csernák Béla I 176, 177, 207, 211, 214, 216
 Csernefalva II 285
 Csete Bálint I 148
 Csicsó I 125
 Csiha Ernő I 195
 Csiha Gábor I 39
 Csiha Gábor I 39
 Csika Gábor I 34
 Csikesz Sándor I 136
 Csikgöröcsfalva II 194
 Csiki Zsuzsánna I 206
 Csikós Imre II 36
 Csikósné Mészáros Irén II 119
 Csilizpatas
 Csinády Gerő II 37
 Csincsik Istvánné I 135
 Csire Mária I 431
 Csiszár Árpád II 351, 367
 Csiszár Árpád II 351, 367
 Csiszér Béla I 280 II 351, 367
 Csizmadia Éva II 235, 236
 Csobay J. II 153
 Csogor Ferenc I 77 II 153
 Csok Bertalan I 145, 146
 Csóka Imre I 312
 Csokaly I 359
 Csokonay József I 229, 230
 Csokonyavisonta II 82
 Csomár Zoltán III 134
 Csongrád I 141
 Csontos Jenő I 298, 312
 Csökmő I 187, 190 II 284
 Csörgő József I 166, 167
 Csőrögei Mártonné Tolnai Katalin
 Csörömbey Zoltán II 366
 Csősz Ferenc I 34, 39, 41
 Csubay L-né II 153
 Cshai István I 233, 236
 Cszakás Zoltán II 124
 Csurka Gabriella I 230
 Csutoros Albertné II 146
 Csúz I 97
 Csúry István I 421, 422
 Csúry Miklós II 395
 D. Lőrinczy Sándor
 D. Nagy László I 185
 D. Nagy Sándor II 71
 D. Szabó Antal I 50
 Daday Ákos I 244
 Daday Ákosné I 244
 Daday Éva I 244
 Dajka András I 398
 Dajka Antal II 332
 Dajka István I 398
 Dajka Jánosné Papp Erzsébet
 Dajka Károly I 398
 Dajka Pál I 332
 Daku Miklós I 437
 Dancs András I 398
 Dancs András I 398
 Dancs Béla I 369
 Dancs István I 398
 Dancsháza I 245, 334, 336
 Dancsházi Sándor I 248
 Dancsházy Sándor I 248
 Dancsy László I 34, 40
 Dandé Imre I 229
 Daniel Mária I 39
 Danka Lajos I 55
 Dankó Sándor II 75, 81, 84
 Danku Pál II 81
 Dányi Mihály II 17
 Darabont Eszter I 226
 Darcsi Andrásné I 148
 Darnó II 299, 300
 Daróczy Gyula I 331, 332
 Daróczy Katalin II 121
 Daróczy Lajos I 346
 Darvas I 103, 190, 192
 Darvas Tibor I 103
 Dávid György
 Dávid István II 179
 Dávid Judit I 298
 Dávid László I 49
 Dávidházy Gábor I 242, 346
 Dávidné Juhász Anna
 Deák I 176
 Deák Lajos I 423
 Deák Margit I 256
 Debrecen I 11, 12, 14
 Debrecen-Árpádtér I 251
 Debrecen-Csapó utca I II 410
 Debrecen-Csapókert I 458
 Debrecen-Homokkert I 268
 Debreceni Károly I 39
 Debrecen-Ispotály I 410
 Debrecen-Kerekestelep I 268
 Debrecen-Kistemplom I 458
 Debrecen-Kossuth utca I 458
 Debrecen-Mester utca I 458
 Debrecen-Péterfia I 248
 Debrecen-Téglavető I 458
 Debreczeni András II 117
 Debreczeni Dániel II 122, 123
 Debreczeni I. I 158
 Debreczeni Károlyné I 39
 Debreczeni László II 119
 Debrowszky Mária I 362
 Decs II 109
 Déda II 218
 Dede János I 300
 Dede Kálmán I 300, 302
 Dékán Elek I 153
 Dékán Imre II 30
 Dékány Lajos II 259
 Dékány Lajos II 259
 Deli Kálmán I 207

- Demecser I 354
 Demeter L. II 153
 Demjén Endre II 248
 Derecske I 213, 272, 273
 Derzsi Ella II 410
 Derzsi Endre I 31,33
 Derzstomaj II 19, 20, 21, 22, 23
 Dés II 398
 Dévaványa I 449 II 28
 Dézsi Mihály II 179
 Dezső Klára
 Dezső Sándor II 70
 Dézsy Zoltán II 348
 Diák István II 235
 Diósgyőr I 82,196 II 19
 Dobó János I 26
 Dobos Ilona I 349, 351
 Dobos Katalin I 228
 Doboz I 95, 97
 Dobrossy Zoltán I 349
 Dóczy Béla I 346
 Dohy (Dohi) Árpád I 410
 Dolha I 458
 Dombrád I 354, 360
 Domján János II 259
 Domokos István II 154
 Domokos Miklós II 155, 156
 Domokos Sándor I 48, 49
 Dózsa Balázs II 35
 Dózsa Ernő I 185, 203
 Döge I 366, 367
 Dráviczi László I 420
 Drotár Ferenc II 75
 Ducza Ignácné II 124
 Dudás Péter II 124
 Dukla II 141
 Dunapentele II 64
 Durkó Gábor I 138, 138
 E. Nagy Sándorné II 168
 Ecsedi Balázs I 231
 Ecsedi István II 234
 Ecseg II 126
 Ecsegpuszta II 126
 Eger II 15, 17
 Egerei Pál I 136
 Egeressy Gyula I 277
 Egerlövő II 82
 Egri József II 153
 Egyed Márta II 25
 Ékes Károlyné Koczok Piroska II 411
 Elek
 Elek Sándor I 43 II 280
 Elek Sándor Ferenc II 280
 Elekes II 107
 Elekes Illés II 108
 Elekes Mária II 107
 Éles Zoltán II 330
 Élesd I 190, 193
 Ella testvér II 411
 Ember Béláné II 123
 Emődi Imre II 124
 Emődi Sándor II 124
 Encsencs II 146
 Endrédi Pál II 251
 Endrőd I 100, 102, 103
 Endrődyné Turi Juliánna I 89
 Enyedi Andor I 257
 Enyedi Etelka I 39
 Enyedi József I 40
 Enyedy Andor I 420
 Enyedy István II 173
 Eperjesi Mihály I 158, 113
 Eperjeske I 367, 369
 Éradony I 338
 Ercsey Ernőné I 459, II 278
 Erdei Gyula I 280
 Erdei Károly I 267 II 12
 Erdei Miklós II 225
 Erdei Zsófia II 22
 Erdélyi Imre II 226
 Erdélyi Imréné Nagymáté Mária II 202
 Erdélyi István II 61
 Erdélyi László I 290, 292, 293
 Érdengeleg II 232
 Erdőd II 300, 301
 Erdőhegy II 411
 Erdős Károly I 51
 Erdős Lajos II 107, 111
 Erika testvér II 411
 Érkeserű I 195, 196
 Érmihályfalva I 195, 337, 339
 Eröss Gyula II 257
 Eröss János II 177
 Eröss Zsigmondné I 179
 Értatak II 151
 Értarcsa I 195, 340
 Ertsey Gyula I 40
 Eszenyei Béla I 205
 Eszenyei Gyula I 220
 Eszenyi József II 258
 Eszenyi Sándor I 349
 Esztár I 287
 Esztergom II 112, 302
 Éva Sándor II 179
 F. Kiss Ferenc I 459
 F. Nagy Imre II 22, 27
 F. Szabó László II 97
 F. Tóth Sándor II 45, 47
 F. Varga Lajos I 323
 Fábíán Sándor II 282
 Fábíánháza II 232
 Fabó Zsigmond II 48, 50, 53
 Fabó Zsigmondné II 48
 Fabu Erzsébet II 224
 Fajt Mihályné II 23
 Falussy Gusztáv II 61
 Famin I 52
 Faragó Antal I 348
 Faragó Károly I 103
 Faragó Károlyné I 103
 Faragó Lajos II 257
 Faragó Sándor I 258
 Farkas Benedek II 35
 Farkas Beniamin I 231
 Farkas Bulcsuné Nagy Irén I 301
 Farkas György II 344
 Farkas Imre II 151
 Farkas István I 119 II 193
 Farkas Istvánné I 119
 Farkas János I 348
 Farkas Kálmán I 199
 Farkas L II 153
 Farkas László II 36, 266, 275
 Farkas Miklós II 185
 Farkas Pál I 260
 Farkas Sándor I 292 II 308, 344
 Farkas Sándorné dr II 38
 Farnasi Sándor I 323
 Faur János II 123
 Fazekas Gábor II 161,162, 185
 Fazekas István I 280
 Fazekas János II 75, 76, 282
 Fazekas Sándor II 23
 Fazekas Zsuzsánna I 401
 Fegyvernek II 33, 40, 45, 94, 97, 126
 Fehér Bertalan II 379
 Fehér János I 45, 48, 51
 Fehér Károly I 207
 Fehér László I 301
 Fehér Margit I 272, 280
 Fehérgyarmat II 291, 297, 301 302, 303, 309, 317, 319, 322, 329, 333, 339, 342, 369, 387, 401, 402
 Fehérváry József I 114
 Fejér István I 410
 Fejes Ida I 108
 Fejlesztés Endre I 26 II 275
 Fekete Antal II 343
 Fekete Ferencné II 172
 Fekete Gusztáv I 347, 359
 Fekete Gusztávné Bartha Borbála II 347
 Fekete Gyula I 318, 320
 Fekete Imre I 332
 Fekete István I 80, 82, 83, II 123
 Fekete János II 113
 Fekete Józsefné I 175

- Fekete Károly I 447, 448
 Fekete Lajos I 317, 318, 331 II
 226, 386
 Fekete Miklós II 17
 Fekete Sándor I 100
 Fekete Viktória II 331, 370
 Felsőcece I 67
 Felsővisó II 162
 Fényes Jenő I 342
 Fényes Kálmán I 175
 Fényes Kálmáné I 175
 Fényeslitke I 369, 370, 417
 Fenyves Ferenc I 75
 Ferenczi Etel I 157
 Ferenczi Gizella I 157,
 Ferenczi Juliánna
 Ferenczy Károly I 259, 266
 Fésűs Margit II 257
 Fesztóry Sándor II 153
 Ficser László II 157
 File Endre I 164
 File Gyula I 164
 Filep Gusztáv II 292
 Filep Sándor I 18
 Finta Gerő I 208
 Fintor Béla I 220, 222
 Fodor Béla II 123
 Fodor Gizella I 348
 Fodor Ilona II 155, 170
 Fodor János I 234
 Fodor László I 153
 Fodor M II 153
 Fogarassy Dezső I 398
 Fogarassy Jenő I 97
 Fontos Gyula II 40
 Forgács Gyula I 414
 Forgó Gáborné II 37
 Fóris Eszter I 171
 Fóris Etelka II 249
 Fóris Lajos II 234
 Forrai István I 197
 Forró Imre II 94, 97
 Földeák I 105, 115, 116, 124
 Földes I 24, 34, 49, 244, 289, 336,
 Földesi Róza I 238
 Földessy Ferenc II 30, 32
 Földessy Zsigmond II 28
 Frencl Klára I 77
 Fuhrmann Zsuzsanna
 Furiakovics Eleonóra II 168
 Furka László I 346
 Furka Vince I 346
 Furta I 192, 196, 197
 Futor Béla II 150
 Fux Antal I 136
 Füle Éva I 116
 Füleki Kovács Mihály I 251, 252
 Fülep Imre I 26
 Fülesd II 303, 305
 Fülöp Ferenc I 26
 Fülöp Gusztáv I 326
 Fülöpös II 305, 361
 Fülöpösdaróc II 305, 306, 361
 Fürge II 124
 Fűzes Gyula I 228
 Fűzesabony I 201, II 82
 Fűzesgyarmat I 53, 89, 97, 98,
 336 II 284
 Füzessi Vilma I 39
 Füzessy Géza I 197
 G Nagy Antal I 256
 G Nagy Eszter II 118
 G Nagy Istvánné II 118
 G Tóth Sándor II 258
 Gaál alezredes II 347
 Gaál Éva I 103
 Gaál Géza II 170
 Gaál István II 28, 47, 103, 105,
 106, 108, 109, 110, 111, 116
 Gaál Miklós I 144
 Gaal Zsigmondé Márkus Ilona
 I 51
 Gábor András I 51
 Gábor János I 71, 460
 Gáborján I 293, 294, 295, 297,
 298, 310, 311, 312
 Gáborjáni Szabó Gábor II 101
 Gáborjáni Szabó Szabolcs II 292
 Gachal E György II 391
 Gacsály II 299, 306, 307, 321
 Gacsályi Károly I 144, 160
 Gádoros I 98, 124
 Gajdos Elvira II 42
 Gál Andor II 302, 395
 Gál Andor II 302, 395
 Gál András I 151
 Gál Ferenc II 22
 Gál Imre I 206, 323
 Gál Lajos II 70
 Gál László II 36
 Gál Mihály II 362
 Gál Miklós I 166
 Galambos Imréné
 Galambos Sándor I 323, 333
 Galánffy András I 49
 Gálbory Erzsébet I 208, 210,
 211, 212
 Gálbory Margit I 211
 Gálfi Péter I 344
 Galgóczi Imre I 238
 Galgóczy Árpád II 361
 Gán János I 166
 Garaguly Gyula I 175
 Garamszentgyörgy II 155
 Garbolc II 307, 308
 Garzó Sándor I 184
 Gáspár Aranka I 159
 Gáspár Endre II 168
 Gáspár Ferenc I 109
 Gáspár Kálmán I 107, 111
 Gáspár Mihályné I 431
 Gáti Imre I 207, 349
 Gáva II 140, 141, 144, 147, 149,
 150, 151, 189, 194, 195,
 Gazsó Pál I 346
 Gebe II 232, 233
 Géberjén II 308
 Géczy Tihamér I 317
 Gecsei Zoltán I 103
 Géder József I 262
 Gégyény I 361, 363, 364, 373,
 374, 438
 Gejóc I 376
 Gelénes I 151, 152, 160
 Gemzse I 370, 372, 397, 427,
 429, II 236
 Gerembey Péterné II 165
 Gergely Endre I 164
 Gergelyugornya I 164, 165
 Gerő Péter I 157
 Gerzsenyi István I 223
 Geszt I 190, II 262, 263, 264, 282
 Gesztely II 200
 Gesztelyi Nagy Béla II 337
 Geszteréd II 151, 152, 165
 Giday Endre I 251
 Gilicze László I 142
 Godács (Godáts) Imre I 107,
 108, 112
 Gombás II 130
 Gombkötő Sándor I 179
 Gombos Gáborné I 227
 Gombos Lajosné II 264
 Gonda Balázs I 132, 134, 136
 Gonda Erzsébet II 112, 113
 Gonda Lajos II 108
 Gondáné Csatóry Ilona I 300
 Gorzás Sándor II 25
 Góz Sándort I 346
 Göczy József
 Göda Sámuel II 25
 Gödöllő I 181, 187, 188, 235 II
 42, 275
 Gönczi József II 21, 22
 Gönczi László II 50
 Gönczi Sándor I 203
 Gönczy Béla I 136, 367
 Gönczy János II 192
 Gönczy Sándor II 347, 348, 350
 Görbeháza I 66
 Görgényzentimre I 50

- Görög Sándor I 48,
 Görög Sándorné I 48
 Görömbey Károly I 117, 118
 Görömbey Zoltán II 249
 Görömbölytapolca I 257
 Görömley Sára II 200
 Göttmann Ferenc I 390
 Grác II 234
 Gresztelyi Nagy Lenke I 139
 Guba Imre II 49
 Guba Mihály II 15
 Gulács I 153, 163, 191
 Gulya Géza II 324
 Gulyás Elvira
 Gulyás Sándor I 89, 252
 Gy Molnár Lajos II 48
 Gy Nagy István I 432
 Gyárfás Sándorné I 47
 Gyarmat II 290
 Gyarmathy Istvánné
 Gyarmati II 124
 Gyarmati Irén I 244
 Gyarmati Lajos I 322, 332
 Gyebrószky József II 172
 Gyene Istvánné II 355
 Gyene Pál II 355
 Gyene Zsigmond II 355
 Gyenge Jánosné I 212, 215
 Gyenge Károly I 323, 335
 Gyenge Sámuel I 126
 Gyerák János II 225
 Gyergyói János II 38
 Gyermely II 232
 Gyoma I 90, 100, 102, 104 II 28,
 29, 122, 126
 Gyökös Imre II 66
 Gyökössy Dániel I 102, 104
 Gyöngyös II 29, 70, 82
 Gyöngyössy Elek I 89
 Györffy Kálmán II 122, 125
 Györffy Lajosné II 123
 Györffy Péter II 122, 123
 Györfi Erzsébet II 37
 Györfi Lilla
 Györfi Sára I 339
 Györfi Imre II 266
 Győri István II 95, 96
 Györke István I 150
 Györtelek II 309, 313, 387
 Gyóry György I 266
 Gyula I 95, 104, 105, 106, 115,
 127, 148 II 103, 122, 140, 272,
 285
 Gyulaháza I 361, 375, 376, 377,
 378, 380, 381, 382, 386, 392, 413,
 424, 427, 429
 Gyulavári I 104 II 122, 281
 Gyulavarsánd II 281
 Gyügye II 290, 314
 Gyüre I 382, 383, 388, 389, 403
 Gyüre Balázs I 369
 Gyüre Lajos I 445
 H Tóth Sándor I 117
 Háda Ernő I 441, 442, 443
 Háda Sándor I 439
 Hadad I 446
 Hadady István II 363
 Hadházy Ferenc I 34
 Hadházy Lajos II 176
 Hadházy Lászlóné I 42
 Hadházy Mária II 202
 Hadházy Pál II 392, 393, 394
 Hadházy Sándor I 280, II 164,
 176, 178, 180
 Hajdú András I 78
 Hajdú András II 179
 Hajdú Béla I 102, 103,
 Hajdú Elemér I 367, 385,
 Hajdu Gyula I 242, II 285
 Hajdu János II 122
 Hajdu József II 69
 Hajdú Károly II 395
 Hajdú Klára I 293, 294, 295
 Hajdu Miklós II 133
 Hajdu Pál II 122
 Hajdú Péter I 387, 388
 Hajdú Péterné II 118
 Hajdu Sándor I 40
 Hajdúbagos I 295, 296, 309, 312
 Hajdúböszörmény I 25, 29, 30,
 34, 35, 42, 197, 256, 257, 280,
 306 II 209
 Hajdúdorog I 30, 31, 32, 33, 34,
 35, 43, 210, II 211
 Hajdúhadház I 33, 34, 35, 36, 39,
 40, 41, 42 II 189, 210, 211, 217
 Hajdúnánás I 31, 33, 34, 43, 44,
 77, II 189, 351
 Hajdúsámson I 296, 297,
 Hajdúszoboszló I 12, 44, 45, 47,
 48, 49, 50, 51, 308 II 172
 Hajdúszovát I 50, 51, 52, 69, 70,
 71 274
 Hajnal Eszter II 107
 Hajnal Ilona II 285
 Hajzer Antal II 190
 Hajzer Erzsébet
 Hajzer István
 Hajzer János
 Halász Szabó Imre I 138
 Halmi Tivadarné I 39
 Halmi II 162, 325, 346
 Halmi Imre I 113
 Haluska János I 124
 Hamburg II 285
 Hampton, lord I 249
 Hamvas József I 280
 Hanczok Klára II 122
 Harangi Péter I 26
 Harasztosi Gyula
 Harcsa Sándor II 172
 Harkay Ilona II 327
 Harsány I 178
 Harsányi Imre I 251
 Harsányi István I 251
 Harsányi Pál I 105, 119
 Hathy Tibor I 125
 Hatvan I 246, 248, 249, 259,
 261, II 155
 Hegedüs Ferencné Takács Mag-
 dolna II 202
 Hegedüs Kálmán I 185, 201
 Hegedüs Tibor II 94
 Hegyaljai Kiss Géza dr I 251,
 256
 Hegyessy Béla dr II 40
 Hegyi József II 281
 Hegyközújlak I 197
 Hegyközszáldobágy I 181, 197
 Heléczy Ilona II 71
 Helén testvér I 30
 Helmeczy Adolf II 156
 Helmeczy Sándor II 169, 170
 Helmeczy Sára II 169
 Helmeczy Sarolta II 330
 Hencida I 291, 297, 298, 309,
 310, 311, 312, 313
 Hercegh János I 201
 Herczegh Kálmán I 177, 178,
 181
 Herczegh Sándorné II 123
 Hermán Tibor I 125
 Hermánszeg II 290, 314, 315
 Hermeci József I 227
 Herpay Gábor I 39
 Hetefejércse I 153
 Hetey András I 425
 Hetey György II 172
 Hetey Pál I 348
 Hetey Sándor I 357
 Heves I 135, II 15
 Hézsér Lajos I 151, 152, 160
 Hidi Mihály I 367, 368
 Hidvégi Gábor I 89
 Hobka Ilonát I 75
 Hodász II 234
 Hódmezővásárhely I 106, 110,
 111, 112, 113, 115, 124, 135 II
 58
 Hodossy Dezső I 75
 Hódy Gusztávné I 434

- Homokbödöge II 266
 Homoky Ferenc I 151, 152
 Homorád II 300
 Homoródi Endre II 154
 Homorog I 190
 Hordós Gyuláné Kóródi Erzsébet II 113
 Horthy László II 201
 Horthy Miklós I 50, 336 II 106, 227, 317, 399
 Horváth Árpád II 38
 Horváth Béla I 239
 Horváth Éva I 252
 Horváth Ferenc I 423
 Horváth Gábor I 155
 Horváth Gyula II 344
 Horváth Imre II 12, 233
 Horváth Imréné II 233
 Horváth István II 340
 Horváth Istvánné II 118
 Horváth János II 42
 Horváth József I 201
 Horváth Kálmán I 124, 127
 Horváth Károly I 288, 291
 Horváth Károlyné I 290, 292
 Horváth Lajos I 100
 Horváth László II 180
 Horváth Mária II 124
 Horváth Sándor II 102
 Horváth Sándorné Istenes Zsuzsanna II 218
 Horváth Zoltán I 158
 Hosszúmező II 162
 Hosszúpályi I 248, 271, 298, 299, 309, 312
 Hrabéczyné Bartha Ida II 161
 Hrabovszki István I 369
 Hujbert S-né II 153
 Hunyady Béla I 409
 Huszár Lajos I 193
 Huszka Mihályné I 47
 Huszti András I 164
 Huszti Elek I 48
 Huszti István I 26
 Ibrányi II 140, 152, 180, 196
 Icsa Sándor I 100
 Idrányi Anna II 112
 Ignéczy Sándor I 426, 431
 Iklódi Ilona I 182
 Ilgisz Grehovi
 Ilie I 429
 Ilk I 370, 397, II 234, 235, 236, 243, 245
 Illésy Sándor II 91
 Illye II 272
 Illyés Edit I 231
 Illyés Péter I 43
 Illyés Zoltán II 364, 388
 Imre János II 168
 Imre Lajos I 414
 Incze Beniamin I 231
 Incze Gábor I 208, 209
 Incze Ilona I 211
 Incze Imre II 98
 Inczédy Márton II 403
 Irlanda Dezső I 88, 105, 128, 131
 Isaák Jolán II 163
 Iván Mária I 43
 Ivanics (Ivanits) Bertalan I 105, 122
 Ivanovics Kaszinov Alexander
 Iványi Antalné
 Jacsó Gyula II 124
 Jakab Andrásné II 146
 Jakab Árpádné Incze Erzsébet I 231
 Jakab K Borbála II 330
 Jakab Lajos I 306, 307, 308
 Jakab Tamásné I 43
 Jákó Balázs II 67
 Jákó Dezső II 117, 118
 Jákóhódos I 198
 Jakucs László I 262
 Jakucs Sándor I 18, 19
 Jakusbokor II 178
 Jámbor József II 235
 Jámi Gusztáv I 198
 Jánd I 155
 Jánk II 328, 340
 Jankáné Ujlaky Teréz I 382
 Jánossy Gábor II 344
 Jánossy Imre I 26, 30
 Jánossy Lajos I 29
 Jánszky Elemér I 89
 Janthó Sándor II 184, 185
 Jánváry István I 280
 Jármí II 236, 237
 Jármy Anna II 201
 Jászkisér II 41, 42, 65, 66, 67
 Jászszentandrás II 48, 49
 Jéke I 415, 416, 417, 418
 Jena I 250, II 70
 Jenei Dezső I 188
 Jenei Mihály I 252
 Jenei Sándor I 398
 Jenescu Emanuel
 Jeney József II 237
 Jeney László I 116
 Jeskó Sándor II 50
 Jezerniczkyne Bíró Etelka II 119, 120
 Jóna Ilona I 43
 Jóna János I 271, 272
 Jónás Ferenc II 156
 Jónás Imre I 317, 319, 320, 321, 349
 Jónás Lajos II 49
 Joó Károly I 164
 Joób Olivér II 177
 Józsa I 299, 300
 Józsa Lajos II 236, 244
 Józsa László II 281
 Józsa Sándor II 50
 Józsefháza II 130
 Juhász Bálint II 49
 Juhász Barna I 77
 Juhász Dezsőné Máté Irma I 67
 Juhász Elek II 232
 Juhász Eszter II 313
 Juhász Ferenc I 75, 76, II 384
 Juhász Imréné II 264
 Juhász Irén I 348
 Juhász István I 377, 378
 Juhász Jenő I 450
 Juhász Károly I 334
 Juhász Lajos I 100, II 156
 Juhász Nagy Sándor I 255
 Juhász Sámuel I 197
 Juhász Sándor I 293, 294
 Juhos Imre I 238
 Jutka testvér II 303
 K. Balogh Ferenc II 278
 K. Csontos Mihályné Kiss Terézia II 76
 K. Dajka Imre I 333
 K. Kiss Gáborné II 69
 K. Kovács Lajos I 188
 K. Kovács Lajos I 188
 K. Nagy Ilona II 46
 K. Nagy János I 139
 K. Papp Lajos II 69
 K. Pető Lajos I 183
 K. Szabó Sándor I 202
 K. Tarsoly Gyuláné Gy. Szabó Róza
 K. Tóth Lajos I 100
 Kaba I 300
 Kacsó János II 67
 Kádár Antal I 238
 Kádár Elek II 239
 Kádár Ernő I 200
 Kádár Gáborné II 179
 Kádár János I 334
 Kádár Lajos I 233, 236, 238
 Kádár Mária II 179
 Kádárta I 259
 Kajor Menyhért I 434, 435
 Kakszentmárton II 315
 Kakucs Imréné Késmárky Gizella I 43
 Kala Ferenc I 410

- Káli Dénes I 375
 Kalla Sándor II 17
 Kállay Ferencné II 197
 Kállay Imre I 43
 Kállay Szabolcs II 317
 Kállósejmen II 53, 156, 173, 207
 Kálmán Dénes II 242
 Kálmán Sándor I 26, 27, 29
 Kalmár András II 207
 Kalmár Anna II 346
 Kalmár Dániel I 349 II 382
 Kalmár Dániel I 349 II 382
 Kalmár János I 323
 Kalmár József II 235
 Kalmár László II 264, 281
 Kalóz Dezsőt I 76
 Kalydy János
 Kamandi Sándor II 97
 Kamandi Sándor II 97
 Kántor Bertalan I 146
 Kántor István I 385, 388
 Kántor Jolán I 392, 393
 Kántor József I 332
 Kántor Lajos II 138
 Kántorjánosi II 203, 237, 2 38
 Kapás I 123
 Kapás Rezső II
 117,118,119,121,125
 Kapcsos Mihályt I 75
 Kapoly I 229
 Kapuvár I 98
 Karacsné Császi Mária I 47
 Karácson András I 90
 Karácsony György I 40
 Karácsony Lajos I 332
 Karácsony Sára I 47
 Karácsonyi Istvánné II 69
 Karakas András I 29, 312
 Karakas Gyula II 107
 Karakas Lajos II 108
 Karakas Sándor II 107
 Karancsi Borbála I 431
 Karcag I 98,311 II 34, 15, 23, 36,
 38, 39
 Kardos Lajos I 312
 Kardos Sándor I 18
 Karmazsin Istvánné II 124
 Karmazsin Károly II 123
 Karola I 178
 Károly Anna I 463
 Károly Ferenc II 345
 Károly József II 290
 Károlyfalva II 228
 Károlyi Antal I 425, 428, 431
 Károlyi János I 33
 Kárpáti Árpád II 330
 Kárpáti György II 37
 Karsai Sándor II 172
 Kassa II 95, 226, 235, 241
 Kasza Emma I 244
 Kathó István I 346
 Kató Gáborné I 103
 Katona Elvira II 15
 Katona Gyula I 101, 102, 103,
 104
 Katona József I 238
 Katona Kálmán II 256
 Katona Livia II 330
 Katona Mária I 228
 Katona Miklós II 330
 Katona Sándor I 228, 238
 Katona Valéria
 Kazai Benjamin II 70
 Kecskemét I 110, 141, 340, 356,
 401 II 102, 180
 Kecskeméthy György I 356, 401
 Kecskeméthy Sára II 180
 Kecskés Balázs I 213
 Kegyes Istvánné I 100
 Kék I 338
 Kékse I 385
 Kékgyula I 26
 Kelemen Ernő II 161
 Kelemen Etelka I 211,212
 Kelemen Ferenc II 249, 251, 344
 Kelemen József II 344
 Kelemen László I 315
 Kelemen Zoltán II 121
 Kelemen Zsigmond II 45, 46
 Kelemen Zsigmondné II 45
 Keller Mihály II 18
 Kemece II 153, 156, 159, 171,
 180, 221, 225
 Kemecey Ferenc II 180
 Kende György II 290, 291
 Kende Miklós I 447
 Kenderes II 15, 39, 41, 42, 48,
 49, 96, 221, 225
 Kenderesi István II 221, 225
 Kenéz Kálmánné II 123
 Kenéz Sándor II 123
 Kenéz Sándorné II 123
 Kenézlő II 143, 203
 Kenyeres Sándor II 43
 Kerekes Éva I 43
 Kerekes Ferenc II 342
 Kerekes Imre I 219
 Kerekes István II 113
 Kerekes József II 112
 Kerekes Sándor I 193, 256
 Kerégyártó Emma I 356, 401
 Kerényi I. Kálmán II 233
 Keresztes Sándor II 146
 Keresztes Sándorné II 140
 Keresztessy József I 412
 Keresztessy Zoltán I 413
 Keresztury Sándor I 49
 Keresztury Sándorné I 48
 Kéri Andrásné Szávó Eszter I
 339
 Kéri Sándor I 339
 Kérsejmen II 317
 Kertész Sámuel I 432
 Kertész Sándor II 216
 Kéry Sándor II 48, 50, 52
 Kész Pál I 374
 Kétegyháza I 105, 115, 116
 Ketesd
 Kézy György I 365 II 239
 Kicsi Miklós II 114
 Kigyós Sándor I 48
 Kincses Endre II 239
 Király Ágnes II 211
 Király István II 291
 Király János I 366 II 404
 Király Lajos I 98
 Király Sándor I 69, 244 II 235
 Király Zoltán I 268
 Kirchmayer Gyula I 364
 Kis Ilona I 211
 Kis Imre I 211 II 123
 Kis János I 243
 Kis József I 26
 Kis Lajos I 207
 Kis Magda I 26
 Kis Mihály I 47 II 224
 Kis Tamás I 213
 Kisar II 301, 317, 318, 319, 320
 Kisbodak II 155
 Kishódos II 321
 Kiskálló II 205
 Kiskereki I 195
 Kiskirályság I 100
 Kisköre II 15, 65
 Kiskunlacháza I 162
 Kisléta II 158
 Kislőnya I 156
 Kismajor I 75
 Kismarja I 198
 Kisnamény I 291, 299, 321, 322
 Kispalád II 323, 328, 338
 Kisrád II 134
 Kiss Albert II 48
 Kiss Albertné I 271 II 48
 Kiss Antal I 55, 56, 63 ,64, 318
 II 266
 Kiss Bertalan I 146 II 368, 378,
 379
 Kiss Ferenc I 36, 196 II 108, 124
 Kiss Gusztáv I 319
 Kiss Gy. János I 238

- Kiss György I 52,55 II 176
 Kiss Gyula I 37, 39, 392, 424
 Kiss Ilona II 331
 Kiss István I 55, 64, 102, 103, 258 II 61,117
 Kiss János I 98, 238, 297, 337, 338 II 70,113
 Kiss Jenő II 169
 Kiss József I 28 II 190, 206
 Kiss József I 28 II 190, 201, 206
 Kiss Kálmán II 15
 Kiss Károly 108, 200, 207, 208, 211, 212 II 131,132
 Kiss Lajos I 50, 248, 361, 363, 420, II 161,162, 171,186,
 Kiss László I 176, 178, I 80, 181, 182, 238, 247, 262
 Kiss Márton II 62
 Kiss Pál I 361, 363, 374
 Kiss Viola I 203
 Kiss Zoltán I 63
 Kisújszállás I 123, 194 II 16, 19, 20, 22, 28, 29, 33, 40, 41, 65, 126
 Kisvárdai I 354, 361, 366, 367, 370, 375, 376, 377, 391, 392, 393, 394, 398, 411, 416, 417,418, 419, 423, 426, 427, 430, 438, 446 II 188, 301
 Kiszombor I 115, 116, 124
 Kisszántó I 186, 199, 200, 205, 211
 Kisszekerés II 328, 329, 401
 Kocó Pál II 49
 Koczóh Sándor I 327, 331, 334, 335
 Koczok Piroska II 202
 Kocsár Imréné II 388
 Kocsi Géza II 123
 Kocsi Sándor I 342
 Kocsis András I 317
 Kocsis Béla II 82, 84
 Kocsis János II 364, 366
 Kocsis Kálmán II 361
 Kocsis Lajos I 171, 172
 Kocsy Ferencné II 26
 Kocsord II 313, 329, 331, 370
 Kodácsi János II 181
 Koffler Ferenc I 41
 Kokad I 306, 307, 308, 318
 Kollár József II 126
 Kolláth József II 16
 Kolonnay László I 440
 Kolozs Károly II 82, 84
 Kolozs Sándor I 49
 Kolozsvár I 33, 36, 218, 262 II 60, 153, 349, 398
 Kolozsvári Kiss László I 262
 Komádi I 26, 191
 Komáromy Gábor I 18
 Komlódtótfalu II 332, 334
 Komlós I 126
 Komlósi Gábor II 61
 Komlóssy György I 317
 Komlóssyné I 317
 Komolay Sándor I 395
 Komoró I 394, 395
 Konc Bertalan I 298
 Koncz Aurélné I 265
 Koncz István I 31, 33
 Koncz Janika II 382
 Koncz József II 243
 Koncz Tamás I 164
 Koncz Zoltán I 250
 Kondor Béla I 221
 Kónya Ferenc I 82
 Kónya Gábor II 159
 Konyár I 275, 276, 308, 309, 310, 311, 313, 314
 Kopácsy Klára I 423
 Kopcsó András II 172
 Kopócsapáti I 396, 425
 Koppányi Gyula I 93
 Koréh Endréné I 301
 Kormos Gyula II 107
 Kormos Lajos II 107
 Korocz László II 2, 17, 176, 178, 180, 181, 182, 238, 247, 262
 Kiss Márton II 62
 Kiss Pál I 361, 363, 374
 Kiss Viola I 203
 Kiss Zoltán I 63
 Kisújszállás I 123,194 II 16, 19, 20, 22, 28, 29, 33, 40, 41, 65, 126
 Kisvárdai I 354, 361, 366, 367, 370, 375, 376, 377, 391, 392, 393, 394, 398, 411, 416, 417, 418, 419, 423, 426, 427, 430, 438, 446 II 188, 301
 Kiszombor I 115, 116, 124
 Kisszántó I 186, 199, 200, 205, 211
 Kisszekerés II 328, 329, 401
 Kocó Pál II 49
 Koczóh Sándor I 327, 331, 334, 335
 Koczok Piroska II 202
 Kocsár Imréné II 388
 Kocsi Géza II 123
 Kocsi Sándor I 342
 Kocsis András I 317
 Kocsis Béla II 82, 84
 Kocsis János II 364, 366
 Kocsis Kálmán II 361
 Kocsis Lajos I 171,172
 Kocsy Ferencné II 26
 Kocsord II 313, 329, 331, 370
 Kodácsi János II 181
 Koffler Ferenc I 41
 Kokad I 306, 307, 308, 318
 Kollár József II 126
 Kolláth József II 16
 Kolonnay László I 440
 Kolozs Károly II 82, 84
 Kolozs Sándor I 49
 Kolozsvár I 33, 36, 218, 262 II 60, 153, 349, 398
 Kolozsvári Kiss László I 262
 Kocsy Ferencné II 26
 Kocsord II 313, 329, 331, 370
 Kodácsi János II 181
 Koffler Ferenc I 41
 Kokad I 306, 307, 308, 318
 Kollár József II 126
 Kolláth József II 16
 Kolonnay László I 440
 Kolozs Károly II 82, 84
 Kolozs Sándor I 49
 Kolozsvár I 33, 36, 218, 262 II 60, 153, 349, 398
 Kolozsvári Kiss László I 262
 Kocsy Ferencné II 26
 Kocsord II 313, 329, 331, 370
 Kodácsi János II 181
 Koffler Ferenc I 41
 Kokad I 306, 307, 308, 318
 Kollár József II 126
 Kolláth József II 16
 Kolonnay László I 440
 Kolozs Károly II 82, 84
 Kolozs Sándor I 49
 Kolozsvár I 33, 36, 218, 262 II 60, 153, 349, 398
 Kolozsvári Kiss László I 262
 Komádi I 26, 191
 Komáromy Gábor I 18
 Komlódtótfalu II 332, 334
 Komlós I 126
 Komlósi Gábor II 61
 Komlóssy György I 317
 Komlóssyné I 317
 Komolay Sándor I 395
 Komoró I 394, 395
 Konc Bertalan I 298
 Koncz Aurélné I 265
 Koncz István I 31,33
 Koncz Janika II 382
 Koncz József II 243
 Koncz Tamás I 164
 Koncz Zoltán I 250
 Kondor Béla I 221
 Kónya Ferenc I 82
 Kónya Gábor II 159
 Konyár I 275, 276, 308, 309, 310, 311, 313, 314
 Kopácsy Klára I 423
 Kopcsó András II 172
 Kopócsapáti I 396, 425
 Koppányi Gyula I 93
 Koréh Endréné I 301
 Kormos Gyula II 107
 Kormos Lajos II 107
 Korocz László II 217
 Kóródy Gyula I 171, 172, 465, II 417
 Korolyó kapitány I 263, 465 II 417
 Korom József I 262, 465 II 417
 Korpos Zsófia I 49, 465 II 417
 Korsos István I 465 II 38, 417
 Korsós József I 465 II 182, 417
 Kósa Béla I 465 II 318, 319, 320, 417
 Kósa Ferenc I 105, 465 II 417
 Kósa Feri I 104, 465 II 417
 Kósa Károly I 337, 338, 465 II 417
 Kósa Lajos I 221, 465 II 417
 Kósa Zsigmond I 465 II 308,

- 312, 313, 417
 Kótaj I 465 II 6, 159, 207, 417
 Kotvics Imre I 465 II 92, 417
 Kovács Balázs I 415, 465 II 417
 Kovács Bertalan I 359, 465 II 322, 417
 Kovács Endre I 465 II 241, 417
 Kovács Ernő dr. I 465 II 417
 Kovács Ferenc I 438, 440, 441, 442, 465 II 417
 Kovács Gabriella I 300, 301 II 417
 Kovács Gizella I 465 II 380, 381 417
 Kovács Gyula I 76, 424 II 368, 373, 379, 387, 417
 Kovács Ibolya I 34, 39, 442, 455, 465 II 407, 417
 Kovács Ilonka I 103, 465 II 417
 Kovács Imre I 457, 465 II 13, 38, 269, 409, 417
 Kovács Irma I 231, 465 II 417
 Kovács István I 40, 149, 339, 465 II 23, 207, 213, 214, 417
 Kovács Istvánné Teleki Zsuzsánna I 339, 465 II 417
 Kovács János I 465 II 66, 417
 Kovács Jenő I 465 II 123, 346, 384, 417
 Kovács József I 40, 270, 350, 465 II 146, 417
 Kovács Juliánna I 231, 465 II 417
 Kovács Károly I 151, 226, 231, 339, 465 II 417
 Kovács Károlyné Juhász Anna I 339, 465 II 417
 Kovács Lajos I 45, 48, 84, 188, 254, 349, 463, 465 II 415, 417
 Kovács Lajosné I 48, 465 II 417
 Kovács László I 207, 233, 240, 465 II 417
 Kovács Mária I 93, 465 II 417
 Kovács Mihály I 251, 252, 460, 465 II 42, 118, 412, 417
 Kovács Miklós I 413, 440, 465 II 417
 Kovács Pál I 184, 465 II 417
 Kovács Sándor I 32, 89, 103, 226, 389, 391, 465 II 417
 Kovács Tibor I 300, 465 II 256, 417
 Kovács Tiborné I 300, 465 II 417
 Kovács Zsigmond 26, 465 II 417
 Kovácsné I 465 II 124, 417
 Kovaltsik Lászlóné I 385, 465 II 417
 Kozák Mária I 116, 465 II 417
 Kozma Irén I 354, 465 II 417
 Kozma János I 316, 465 II 417
 Kozmáné Varga Irma I 26, 465 II 417
 Köblös Mihály I 392, 393, 394, 465 II 417
 Ködmön Gábor I 465 II 120, 124, 417
 Kökényessy András I 465 II 27, 68, 417
 Kökényessy Endréné I 465 II 26, 417
 Kölce I 465 II 8, 303, 334, 336, 337, 361, 385, 417
 Kölgyessy László I 465 II 153, 417
 Költő Gyula I 175, 185, 203, 204, 205, 209, 211, 465 II 417
 Kömörő I 9, 394, 395, 465 II 8, 318, 337, 338, 361, 417
 Könczey Albert I 465 II 156, 157, 417
 Könyves Kálmáné I 290, 292, 465 II 417
 Könyves Tóth Albert I 294, 295, 297, 298, 312, 465 II 417
 Körösfő I 465 II 140, 417
 Körösi Balázs 465 II 88, 417
 Körösladány I 6, 116, 117, 118, 119, 465 II 28, 29, 40, 417
 Körösnagyharsány I 465 II 7, 265, 266, 268, 417
 Köröstarcsa I 6, 93, 105, 119, 122, 465 II 417
 Köröstarján I 170, 465 II 417
 Körösszakál I 465 II 7, 226, 268, 275, 417
 Körösszegapáti I 465 II 7, 268, 269, 417
 Körtvélyessy László I 465 II 138, 417
 Köszl Ottóné I 100, 465 II 417
 Kötcese I 134, 137, 465 II 417
 Kötegyán I 465 II 7, 269, 272, 274, 417
 Kötél Béniné Kovács Lila I 369, 465 II 417
 Kötél István I 369, 465 II 417
 Kövendy Lajos I 253, 465 II 417
 Kövér András I 30 II 465 II 417
 Kövér Endre I 26, 465 II 417
 Kövér László I 119, 465 II 417
 Krakkó József I 465 II 352, 417
 Kregcsy Valdemár I 465 II 323, 417
 Kreskay Ferencné I 465 II 19, 417
 Kresznerics Gyula I 465 II 36, 417
 Kriston Elek I 372, 465 II 417
 Kriston Elek I 465 II 208, 417
 Kriston Géza I 465 II 150, 417
 Kriston Sándor I 465 II 225, 417
 Kruchió Lajos I 101, 465 II 417
 Kuki Lajos I 82, 465 II 417
 Kulcsár Endre I 217, 465 II 417
 Kulcsár Erzsébet I 465 II 220, 221, 226, 417
 Kuli János I 385, 392, 393, 394, 465 II 417
 Kulin Lajos I 466 II 182, 417
 Kulöz Miklós I 466 II 25, 418
 Kun Albert I 98, 466 II 418
 Kun Antal I 272, 466 II 418
 Kun Elek I 466 II 37, 418
 Kun Ilona I 466 II 48, 418
 Kun István I 75, 466 II 418
 Kun Józsefné Zakor Juliánna I 466 II 201, 202, 418
 Kun Pál I 466 II 48, 53, 418
 Kun Vilibald I 76, 466 II 418
 Kunágota I 6, 105, 122, 466 II 418
 Kuncsorba I 466 II 5, 44, 45, 47, 418
 Kunhegyes I 192, 466 II 5, 12, 16, 20, 21, 23, 26, 40, 41, 47, 51, 53, 94, 96, 97, 418
 Kunmadaras I 466 II 5, 21, 22, 23, 24, 26, 40, 48, 49, 54, 56, 87, 418
 Kunszentmárton I 466 II 5, 57, 59, 60, 61, 69, 90, 418
 Kunyhó Szabó István 466 II 124, 418
 Kurdi Sándor I 122, 466 II 418
 Kurucz József I 213, 280, 466 II 418
 Kuruczné I 466 II 144, 418
 Kustár Dániel I 104, 106, 466 II 418
 Kuszka István I 466 II 122, 418
 Kutasy Margit I 466 II 156, 157, 418
 Kürthy Erzsébet I 466 II 161, 418
 L. Nagy Emília
 L. Nagy István II 118
 L. Nagy Juliánna
 L. Tóth András II 123
 L. Tóth Józsefné II 123
 Laczkó László I 26
 Laczkó Lászlóné I 26
 Ladányi Imre I 89, 164,

- Lajos Béla I 181
 Lajos Mihály II 162
 Lajosmajor II 300
 Lakatos Margit I 334, 335
 Lakay Vilma
 Laki Lajos II 16, 68, 94, 95, 96
 Láng István I 109
 Lanku József I 76
 Lányi Pál II 182, 198
 Láposhidegkút II 289
 Lapu György II 70
 Laskai Pál II 238
 Laskay Péterné Molnár Katalin II 206
 Laskod I 396, 397, II 190, 201
 László Albert I 436, 437
 László Gyula II 122
 László János II 279, 280
 László Jenő I 99
 Lázári II 160, 379
 Lecső József II 36
 Lédeczi Béla II 40, 41, 42
 Leel-Össy Árpád II 276, 281
 Leffelholz Gábor II 190
 Leffelholz Judit
 Lénárt Gyula I 362
 Lénártfalva II 289
 Lencz G. Sándor I 315
 Lencse Jenő I 109
 Lengyel Antal II 344
 Lengyel Bálint II 146
 Lengyel Ferenc II 160
 Lengyel Jenő I 95
 Lengyel József I 196
 Lengyel Sándor II 161
 Lengyel Sándorné II 163
 Lengyel Zoltán II 199, 233
 Lenkey Endre II 232
 Lenthe Lajos I 33
 Leolescu I 428
 Léva II 155
 Lévai Mihály I 77
 Lévy Géza I 223
 Lévy Károly II 48
 Lévy Mária II 243
 Ligárt Mihály II 234
 Lipcsei Gábor I 89
 Lipcsei Sándor II 17
 Liptai Lajosné II 202
 Lipták Dénes I 434, 435
 Liszkai Gyula II 97
 Lisznyai Albert II 124
 Litke I 231
 Loós András I 45, 47
 Losonc I 159
 Losonczy Endre I 107, 108
 Losonczy Géza I 142, 175
 Lovadi Lajos I 178, 182
 Lovas Gábor II 75, 82
 Lovas Gáborné Létay Anna
 Erzsébet II 83
 Lovas Márton I 26
 Lócsey Lajos I 342, 343
 Lőrinc Mihály II 364
 Lőrinczy András II 183
 Lőrinczy József I 317
 Lőrinczy Józsefné I 317
 Lövvő II 387
 Lövvőpetri I 397, 398, 427, 429
 Ludász Gyula II 347
 Lukácskó András II 177, 179, 180
 M. Kiss Gyula I 37, 39
 M. Kiss Gyuláné Tarczali Erzsébet I 37
 M. Tóth József II 169
 Maár Olga I 139
 Mácsa I 176
 Mád I 82
 Madai Sándor II 172
 Madar Sándor II 172
 Madarassy András II 306
 Madarassy Géza II 367
 Madarász József I 56
 Madarász Károlyné Balogh Terézia II 120
 Mados Imre II 300
 Mados Miklósné II 278
 Magi Mátyás I 43
 Magoss Sándor II 170
 Magyar Ágnes II 266
 Magyarcsanád I 123, 124
 Magyardombegyház I 122
 Magyarhomorog II 274, 275
 Magyarai Béla II 169
 Magyarai Vince I 197
 Magyaró I 50
 Magyarosi Béla II 256
 Magyary-Kossa István II 94
 Majsay József I 141, 142
 Majtis I 323 II 339, 340, 341
 Makai József I 398
 Makai Lajos I 398
 Makkai Márton I 116
 Makkai Sándor I 414
 Makkoshotyka I 79 II 178
 Makláry Károlyné II 50
 Makláry Pap Ernő I 296
 Makó I 53, 111, 113, 115, 116, 123, 124, 126, 132, 135 II 19, 110
 Makra Sándor II 124
 Mali Máté II 289
 Mánai Szücs Ferenc II 62
 Mancsa Imre I 124
 Mánd II 342, 343, 370
 Mandel Mór I 155
 Mándok I 356, 361, 368, 390, 398, 400, 402 II 241
 Mándy István II 50
 Mányi János II 172
 Máramarosziget II 160, 161, 162
 Marcsa Imre II 61, 62, 63
 Marcsek Márta II 211
 Margitta I 337, 339 II 313
 Máriapócs II 158
 Marika testvér I 26
 Marján Ferenc II 170
 Marján János II 170
 Marjay Géza I 95
 Marjay Károly II 61
 Márki Gábor II 117, 120
 Márki Róza II 257
 Markó Jenő II 122
 Márokpapi I 156, 157
 Marozsán Ilona II 306
 Marsalkó József II 256, 265
 Marsalkó Józsefné Balogh Emma II 256
 Mártha Lajos I 67
 Mártha testvér II 303
 Márton Antal I 48
 Márton Árpád I 108, 110, 114
 Márton Ella I 364
 Márton Ferenc(z) I 385 II 290
 Márton Gábor I 50 II 203
 Márton István I 213
 Marton József II 47, 103, 107, 108, 109
 Márton László II 172
 Márton Sándor I 195
 Martonffy Béla I 78
 Martsa Imre I 393
 Masznyik Endre II 67
 Mátay Andorné I 250
 Máté Géza II 124
 Máté János II 265
 Mátészalka I 157, 423 II 238, 239, 275, 301, 311, 333, 362, 387
 Máthé Kálmán I 26
 Matolcs II 320, 340, 341, 342, 387
 Matolcsi Antal II 380, 381
 Mátyus I 157, 158
 Mauks László II 124
 Megadja Erzsébet II 202
 Megyeri Béla II 233
 Megyeri Lajos I 315
 Megyéry Pál II 92
 Méhes Ilona II 257

- Méhész Sándor II 172
Méhtelek II 343, 344
Melegh Dániel I 45
Melegh Tibor I 49
Melkó István I 323
Menyhért Tóni I 32
Mérk II 240
Mester István II 24
Mester János II 190
Mester József II 190
Mester Lajosné I 331
Mészáros Imre I 339
Mészáros István I 103
Mészáros József I 103
Mészáros Mihály I 332 II 12, 16
Mészáros Sándor II 198
Mezei Béla II 330
Mezei Lajos I 241
Mezei Sándor I 39, 40
Mezei Sándorné I 39
Mező Bernát I 157
Mezőberény I 104, 125
Mezőcsát II 99
Mezőgyán II 276, 282
Mezőhegyes I 105, 124, 125,
126, 132, 133, 135, 137 II 398
Mezőkaszony I 144
Mezőkeresztes II 82
Mezőkovácsháza I 88, 133, 134,
136, 137
Mezőkövesd I 270 II 82, 87
Mezőladány I 402
Mezősas I 385 II 268, 276, 277
Mezőtúr I 124 II 15, 43, 46, 61,
63, 103, 126, 203, 270
Mezőzombor II 199
Micsinay Péterné I 109
Mihály István II 123
Mihályfalvi Margit II 120, 124
Mihályháza II 82
Mihályi Gyula II 123
Mihályi Sára I 197
Mikács Erzsébet II 124
Mikecz Gábor II 156
Mikecz Lajos II 334
Mikepércs I 315
Miklovicz Sándor II 96
Mikó Imre II 48, 50
Mikó József I 43
Mikó László I 43
Mikó Miklós I 36, 37 II 190
Mikó Sándor I 78, 79, 80, 81, 85
Mikolaj Istvánné II 146
Mikolay Pál II 182
Milák Jenő I 356, 401,
Milák Jenőné I 401
Mile Barna II 38
Milota II 344, 346, 383, 384
Milotay Lajos I 280
Miskolc I 192, 262, 266, 361,
363, 364, 419, 420, 421 II 127,
194, 197, 207, 210, 302
Miskolczy Barnáné I 231
Misztótfalu II 288, 289, 290
Mitrik Sarolta I 356, 401
Mitrovics Gyula II 228
Moczkó Lászlóné II 202
Mogyorós Sándor II 296
Mohács I 363
Mohácsi József II 17
Molnár (Gabi) Gabriella I 34, 39
Molnár A. Béla I 89
Molnár Antal I 293, 294, 295
II 225
Molnár Aranka I 34, 36, 37
Molnár Bálint II 176, 179, 180
Molnár Béla II 305
Molnár Elemér II 25, 100, 331
Molnár Ernő I 125
Molnár Ferenc I 34, 35, 36, 37,
39, 55
Molnár Géza I 318, 319
Molnár Gyula I 98, 270 II 92,
267
Molnár Imre II 259
Molnár István I 104, 106 II 186
Molnár János I 248, 413, 417 II
264, 279, 280, 347
Molnár Jenő I 52
Molnár József I 18, 52 II 83
Molnár Klára II 165
Molnár Lajos II 146
Molnár László I 221 II 203
Molnár Márton II 256
Molnár Pál II 161
Molnár Pálné II 163
Molnár Sámuel I 109
Molnár Sándor II 153, 158, 163,
221, 225
Molnár Vince I 192, 193 II 51
Molnár Zoltán I 34, 42
Monoki Ilona I 39
Monor II 106
Monori Imre II 30
Monostorpályi I 266, 298, 316,
317, 333, 342
Mónus Ferenc I 109
Monus Sándor I 207, 208, 215
Mónyiné Csillag Angéla I 442
Mór II 304
Morvay Aladár I 173
Moszkva I 11, 38, 311 II 23, 30
Mózes Anikó I 47
Mózsik Antal I 331
Mudri Pál I 416, 418
Munkács I 152, 163 II 323,
345, 396
Munkácsy (Munkácsi) György
II 181
Munkácsy Károly II 91
Muraközi Ferencné Horváth
Ilona II 203
Muraközy Éva II 107, 111, 112
Muraközy Gyula II 110
Murányi József II 306
Mustó Sándor I 312
N. Nagy Ilona II 44
Nábrád II 352, 353
Nadányi János I 209
Nádor János I 56
Nádudvar I 34, 49, 52, 54, 55, 56,
57, 62, 63, 72
Nagy Adél I 184
Nagy Balázs Dezső I 56
Nagy Béla I 107, 183
Nagy Bertalan II 350
Nagy Dániel I 219, 338
Nagy Dezső I 144, II 13, 106
Nagy Elek II 319
Nagy Ferenc(z) I 39, 47, 349,
367, 368 II 270
Nagy G. Sándor I 188
Nagy Gábor I 308 II 190
Nagy Géza I 203
Nagy Gizella II 243
Nagy Gyula II 232
Nagy Imre I 207, 323
Nagy Irma I 47
Nagy István I 24 II 272
Nagy J. Lajos I 188
Nagy János I 31, 252
Nagy Jenő II 37
Nagy József I 34, 37, 39, 40, 193,
230, 280, 349
Nagy Józsefné II 159
Nagy Juliánna
Nagy Kálmán I 26, II 36
Nagy Károly II 12, 14, 16, 17,
169, 403
Nagy Károlyné I 333
Nagy Lajos I 89, 100, 202, 206,
207, 209, 211, 220, 221, 222, 300,
302, 304, 306, 312, 349
Nagy László I 402 II 338
Nagy Lóránt II 82
Nagy Margit I 280, 344, 12
Nagy Márton I 299, 312
Nagy Mátyás II 41
Nagy Mihály I 234, 235
Nagy Mihályné I 235
Nagy Miklós I 300, 304

- Nagy Olga II 244
 Nagy Samu I 354
 Nagy Sándor I 106, 109, 139, 207, 255, 270 II 70, 172, 277
 Nagy Tibor I 47
 Nagy Zoltán I 26, 109, 186 II 307
 Nyagar II 317, 319, 346, 347
 Nagyatádi Szabó István
 Nagybacsó II 162
 Nagybajom I 52, 192, 213
 Nagybánya II 289, 324, 347, 348, 349, 350, 398, 399, 403
 Nagybereg I 148, 161
 Nagybocskó II 182
 Nagydobos II 236, 240, 241, 242, 244, 250
 Nagyecséd II 235, 245, 246
 Nagyég II 350, 351
 Naggyörgy Sándor
 Nagyhalász II 144, 163, 164, 180, 196
 Nagyhodos II 321, 351, 352
 Nagykálló II 134, 141, 153, 155, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 185, 191, 199, 205, 207
 Nagykároly II 232, 245, 307, 324, 355
 Nagykereki I 175, 185, 200, 203, 204, 205, 220
 Nagykőrös I 122, 289
 Nagylak I 124
 Nagyléta I 230, 306, 308, 309, 317, 318, 319, 320, 322, 342
 Nagylónya I 158, 159
 Nagymágocs I 100
 Nagymajlát I 126
 Nagymajor I 75
 Nagymáté Juliánna II 202
 Nagymáté László I 76, 78
 Nagymáté Margit II 202
 Nagymáté Péterné Csabai Anna
 Nagypalád II 325, 326, 327
 Nagypirit I 188
 Nagyrábé I 322, 324, 326, 327, 329, 330, 337
 Nagyszalonta I 178, 187, 211, 274 II 58, 262, 263, 264, 269, 270, 272, 273, 274, 278, 279, 280, 291, 355
 Nagyszántó I 185, 186, 200, 204, 205, 207
 Nagyszékely I 183
 Nagyszekeres II 352
 Nagyszénás I 99, 124
 Nagyszöllös II 163
 Nagytomaj II 19
 Nagyvárad I 53, 170, 171, 175, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 197, 200, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 216, 219, 226, 231, 235, 274, 280, 289, 292, 308, 309, 329, 337, 339 II 14, 23, 50, 103, 163, 172, 266, 270, 273, 279, 331, 398
 Nagyvarsány I 382, 383, 402, 403
 Nánási Mihály II 41
 Nánási Piroska II 124
 Nánássy Andor II 170
 Nánássy Erzsébet II 187
 Nánay Attila I 115
 Nánayné II 235
 Napkor I 84 II 149, 187, 228
 Némegy István I 65
 Némegy Zoltán II 71
 Nemes Alajosné Révész Juliánna II 71
 Nemes Ferencz I 241
 Nemes Imre II 362
 Nemes István II 26
 Nemes János II 19, 21
 Nemes Sándor I 345
 Nemesborzova II 343
 Nemesné II 68
 Német István I 223
 Németh Gizella I 103
 Németh Lajos I 77
 Németh László II 12, 16
 Németh Vince II 93, 94, 95
 Némethy István I 300
 Némethy Mária I 280
 Nicolescu I 428
 Nikolajevics Baikov Barisz I 38
 Nobik József II 58
 Novák Károly II 38
 Novi Sambor I 158
 Nyárad II 264
 Nyéky Imre II 340
 Nyerges Ferenc II 187
 Nyerges Jolán II 156
 Nyeste Géza II 156
 Nyeste István I 197
 Nyeste Istvánné II 155
 Nyeste József II 154, 168
 Nyikos Sándor II 92
 Nyírábrány I 31
 Nyíraczád I 64, 65
 Nyíradony I 337, 338, II 171, 172, 186
 Nyírbátor II 153, 166, 172, 173, 174, 182, 198, 199, 207
 Nyírbogát II 140, 174, 175
 Nyírbogdány I 361, 362, 383 II 175, 176, 220
 Nyíregyháza I 26, 32, 220, 317, 323, 339, 349, 354, 370, 400, 411, 416, 417, 423 II 131, 134, 140, 141, 144, 149, 150, 153, 154, 155, 166, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 186, 189, 194, 196, 209, 220, 221, 270, 301
 Nyíresújfalú I 149
 Nyírgelse II 158, 181
 Nyírgyulaj II 181, 182, 193
 Nyiri Albert II 38
 Nyiri István II 392, 393, 394
 Nyíribrony II 169, 182, 183, 189
 Nyírvákó II 183, 184, 185, 200
 Nyírkarász I 375, 404, 408, 411
 Nyírkáta (lásd Gebe)
 Nyírkércs II 184, 185, 200
 Nyírlövő I 409
 Nyírlugos II 172
 Nyírmada I 377, 409, 410
 Nyírmeggyes II 246
 Nyírmihálydi II 169, 171, 172, 185, 186
 Nyírparasznya II 247, 248
 Nyírpazony II 186, 187
 Nyírtass I 377, 378, 410, 411, 413, 439, 440, 441, 442 II 353
 Nyírtét II 187, 188, 195
 Nyírtura II 189, 205, 206
 Nyírvasvári II 173
 Nyitray Etelka II 87, 88
 Nyitray Zoltán II 88
 Nyulak Béla I 392, 393
 O. Tóth György II 16
 O. Varga Imre I 40
 Ófehértó II 192
 Ohat I 73, 75
 Okány II 280, 282
 Ókéske I 134 II 91
 Oláh A. Balázs I 415, 417
 Oláh Balázs I 396, 425
 Oláh Béla II 259, 262
 Oláh Gyula I 294, 295
 Oláh István I 102, 103, 125
 Oláh János II 154
 Oláh József II 36, 285
 Oláh Károly II 150, 188, 197, 206, 216
 Oláh Mihály II 83, 258
 Oláh Sándor II 324, 347, 349
 Oláh Zsigmond I 192, 240
 Olajos Pál II 112
 Olasz Béla I 207, 214
 Olasz István I 112
 Olcsva II 243, 248, 250
 Olcsvaapáti II 243, 249, 250, 251, 254

- Olteanu István I 38
 Onda Sándor I 355
 Ónodi Géza I 39
 Ópályi II 251
 Orbán Elek II 235, 243
 Orbán Elekné II 235
 Orbán Gyula I 24
 Orbán Sámuel II 119, 120
 Orbán Sándor I 151, 152
 Orcskó Gizella II 202
 Orgován József I 449
 Orgován Lajos I 398
 Ormós István I 408
 Oros I 220 II 189, 191, 192
 Orosháza I 88, 124, 127, 132
 Orosz B. Sándor I 150
 Orosz Gyula I 388, 389, 390, 391
 Orosz János II 330, 331
 Orosz Kálmán II 384
 Orosz Lajos I 195
 Orosz Mária I 354
 Orosz Sándorné I 231
 Orosz Tamás II 229
 Oroszlán Sándor I 156, 161
 Orth Imre I 177, 181, 182, 183
 Orvos Béla I 351
 Orvos György I 349
 Orvos Lajos I 349
 Osváth Sándor II 123
 Ottomány I 337, 340
 Óvári II 295, 368, 373, 379
 Óváry Géza II 87
 Ózd II 169
 Ozsváth Józsefné I 339
 Öcsöd I 88, 105, 128 II 69
 Öcsödi Gáborné II 25
 Ökrös Erzsébet II 330
 Ökrös István I 316, 348
 Ökrös József I 179
 Ór II 193
 Ördög Lajos I 243
 Ördögműt
 Óri József I 325, 332
 Óry Zoltán II 316
 Ötvös András I 331
 P. Nagy Elek I 88, 105, 128
 P. Oláh Mihály II 83
 P. Szász Lajos I 89
 Paál Gyula II 270
 Pájer Gyula I 26
 Paks I 159
 Paksi Kis Sándor I 211, 212
 Paksi Sándor I 98
 Paksy Kiss Sándor I 177
 Paksy Sándor II 274
 Pál Albert I 76
 Pál Erzsébet I 76
 Pál Ferenc I 85 II 172
 Pál János I 49
 Pál József II 146
 Pál Mihály I 75
 Palágyi István I 148
 Pálfi Antal I 52
 Páll Dezső II 65
 Páll Sándor I 226
 Pallagi István II 76
 Pallagi Istvánné II 75, 76
 Palotás István I 103, 104
 Pálur Istvánné I 227
 Pánczél Jenő II 299
 Pánczél László I 109
 Pankota II 103, 105, 106, 108, 110
 Pankovits Jolán I 93
 Panyola II 302, 317, 353
 Pap I 398, 413, 415, 416, 417, 419
 Pap Andor I 211
 Pap Béla II 36, 37, 39
 Pap Erzsébet II 285
 Pap Ilona I 350
 Pap László I 211, 215
 Pap Zsigmond II 28
 Pápa I 175 II 16, 82
 Pápai Károly II 123
 Pápai Sándor II 24
 Papkeszi I 377
 Papolczy Zoltán II 289
 Papos II 251, 252
 Papp I 72
 Papp Amanda II 197
 Papp Andor I 208
 Papp Béla II 96
 Papp Ferenc(z) I 76, 139, 231
 Papp Ferencné II 89
 Papp Gábor I 105, 119
 Papp Gézané I 301
 Papp Gyula I 39, 331, 414, 417, 418 II 69
 Papp Imre I 293 II 267, 301
 Papp Irma Judit I 301
 Papp József I 27, 316 II 163
 Papp Kálmán I 432
 Papp Kálmán Jenő I 364, 412, 441, 442, 443
 Papp Károly I 98, 234 II 267
 Papp Lajos I 179, 331,
 Papp Lajosné II 123
 Papp László I 162, 192, 207, 209, 238
 Papp Mihály I 192
 Papp Mihályné I 191
 Papp Pálné II 69
 Papp Sándor I 205 II 258
 Papp Sándorné II 173
 Papp Tibor I 323
 Parrag Gyula I 197
 Parti Sándor I 322
 Paszab II 150, 169, 188, 189, 193, 197, 206, 216
 Pászto II 154, 302
 Pásztor Erzsébet II 201
 Pásztor Géza II 45, 46
 Pásztor János II 75
 Pásztor Zsigmond II 113
 Patai Ambrus I 327, 330, 333
 Pataki József I 300
 Pataki Józsefné I 300
 Pataki Lajos I 365
 Pataki Sándor I 312 II 118
 Pataki Zoltán II 387
 Pátaky László II 181
 Patay Irén I 357
 Patkós Imre II 28
 Patkós János I 124 II 62
 Patkov Wallentin I 337
 Patóháza II 130
 Pátroha I 364, 392, 393, 411, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 438, 439, 440, 441
 Pátyod II 285, 356
 Paulicsek II 19
 Péchy Szabolcs II 355
 Pécs I 241 II 160, 232
 Pelbárhida I 198
 Peleskey Sándor II 241, 244
 Pelle Erzsébet I 212, 215
 Pelő Imre I 349
 Penke Lajosné Kovács Ilona II 370
 Pénzes Erzsébet I 32
 Penyige II 353, 354
 Perbenyik II 241
 Perekz István II 265
 Pernyéspusztá I 333
 Pesti László I 199
 Péter István II 344
 Péter Lajos II 344
 Péter Szarka László I 45
 Pethő Antal II 156
 Pethő Ferenc II 70
 Pethő Gyula I 449
 Pethő Károly I 361, 363, 381, 382, 392
 Pethő Zoltán II 243
 Petneháza I 423
 Petneházi László I 119
 Petri Imre I 99
 Petrovich Ede I 425
 Pettes Andor I 232

- Pikó Imre I 232
Pincési Sándor I 293
Pinczés Imre I 16
Pintér Benjámin II 97
Pintér Sámuel II 97
Pintér Sándor II 97
Pipis István II 21
Piricse II 173, 197, 198, 199
Pista Ilona I 112
Pocsaj I 289, 316, 340, 342, 343
Pokol Borbála I 356
Pokol Rozália I 401
Polgár I 65, 66, 67, 68, 257, 291
Polgárdi II 282, 283
Polyik Jánosné II 21
Pongrácz Elemér I 359
Porcsalma II 354, 356, 358, 359
Porcsalmi Lajos II 108, 113
Poroszlay Ferenc I 34, 40
Porzsolts I 34
Porzsolts Ferenc I 361, 365, 420
II 153
Porzsolts István II 166, 171
Porzsolts Judit
Pósalak I 193
Pósalaky László I 300
Posta József I 18
Pótor Aladár II 330
Pótor Dániel II 331
Pótor Ibolya Erzsébet II 313
Pótor Sámuel II 295
Póvik Albert I 238
Pozsár Gyula II 211
Pozsgay Károly I 280
Pozsonyi Jánosné Tóth
Zsuzsánna II 179
Prága II 323
Prügy II 144
Puskár Juliánna II 257
Puskás Lajos I 70, 71
Pusztagyenda II 93, 94, 96, 97
Pusztai Sándor II 275
Pusztakengyel II 43, 44, 103,
106, 109, 116
Pusztarozsály I 431
Putnoki István I 213
Püspökladány I 52, 54, 233, 236,
308 II 17
Püspöklele I 115, 116, 124
R. Hegedűs Ferenc II 132
R. Nagy László II 90
R. Szücs Erzsébet I 100
R. Tarsoly Antal II 175
Rab János I 398
Rab Mihály I 398
Rác Ambrus I 322, 323, 333
Rác Antal I 49
Rác Géza II 164
Rác Gyula I 26, 340
Rác János II 168
Rác Jenő I 164, 165
Rác József II 133, 134
Rác Károly I 26, 109
Rác Lajos II 257
Rác Mihály I 211 II 279
Rác Miksa II 15
Rác Sándor II 122
Rác Zoltán I 262
Rácsai Lajos II 267
Rádi István II 200
Radnóthi Endréné II 12
Radó József I 317, 318, 322
Radó Margit I 317
Radványi János II 313
Raffay Lajos I 234, 237, 239
Rahó II 162
Rakács Sándor II 344
Rakamaz II 55, 137, 191, 206,
207
Rákó Aliz I 32
Rákó György I 32
Rákóczfalvi Edit II 107
Rákóczifalva II 63, 65, 113
Rákossy József I 239
Rákosszentmihály II 70
Ramocsaháza II 184, 185, 199,
200, 201, 202
Rapcsák Péter I 107, 108, 114
Rápó Károly I 105, 119, 121
Rápolts II 357, 359, 360
Rápolthy László II 185, 200, 201
Rápolthy Árpád I 270
Raposs Viktor I 136
Rásky András I 425
Ratkai István II 124
Ratkay László I 104 II 122
Rátonyi Irma I 228
Rátz Lajos II 305
Ravasz László I 414
Rébék Pál I 119, 121
Rebi Ferencz I 164
Rédai József II 206
Rédey (Rédei) József II 131,
132, 178, 185
Reformátuskovácsháza I 124,
132, 135, 136, 137
Reho Gyula I 163
Rékasi Gábor II 69
Rékasi Sándor II 107, 113
Remenyik Sándorné I 75
Resch Mihályné I 215
Rét I 207, 209, 210, 211, 213,
214, 215
Réthy Lajos I 33
Rétközberencs I 423, 424, 441
Rév I 216, 217
Révaranyos I 361, 425
Révész Dezső II 203
Révész Imre I 11, 47, 208, 249,
255 II 205
Rezes Mihály II 172
Rohod II 203, 204
Román László I 190, 194
Romhányi Istvánné II 124
Rónay Gyula II 122, 123, 125
Rostás Jánosné Tóth Mária II
202
Rózsa Jenő II 257
Rozsnyó II 82
Rudabánya II 92
Ruth testvér II 303
S. Debreczeni Lajos II 124
Sáfár Sándor II 17
Sajti Károly I 194
Sajtos Imre II 112
Sajtos Mihály I 221
Salga Margit II 42
Sallai Péter II 123
Sallay Gézáné I 39
Sallayné Kovács Ibolya I 34
Sándor Imréné II 29
Sándor Kálmánné Antal
Erzsébet II 285
Sándor Nándor I 280
Sándor Pál II 33, 45
Sánta Erzsébet II 107
Sáp I 69
Sápi Ibolya I 195
Sárbogárd I 142
Sarkad I 96 II 29, 264, 271, 273,
274, 276, 279, 281, 282
Sarkadi Nagy Antal I 434
Sarkadkeresztúr II 272, 281, 283
Sarkadmeggyes II 282
Sarkadújtelek II 282
Sarkady Ferenc II 354
Sarkady Ilona II 269
Sarkady István II 238
Sarkady Károly II 314
Sarkady Pál I 209, 211, 213, 215
Sarkadi Pál I 207
Sárköz II 130, 325, 327
Sárközi István II 315
Sárospatak I 317, 319, 362, 364
II 153, 225, 228, 235
Sarossy Imre I 28
Sárrétudvari I 235, 236, 238,
242, 343, 346 II 23
Sass Kálmán II 349
Sass Sándor I 195
Saszet Győző I 177, 181

- Sátoraljaújhely I 364, 387 II
218, 221
Sch. Bán Rozália I 139
Scholz I 178
Schuller János II 205
Schwirián László II 36, 37
Schwirián Lászlóné II 38
Sebestyén Béla I 142
Sebestyén Kálmán II 123
Sebestyén László II 87
Sebeszta Gyula I 268
Sebők Jánosné Nagy Borbála
II 202
Sebők József I 363
Sebők Lajos I 252
Seeberg Béla I 151
Séllei Vilma I 89
Semjén II 155
Sényő II 188, 190, 205, 206, 216
Séra Gyula II 133
Séra Mihály II 154
Serdült Károly I 244
Seres Béla I 107, 108, 115
Seress Imre I 161
Seress László I 315
Sértő-Radics István I 105, 125
Sesztina Nagybakay Jenő I 266
Sígulenszki Dusán II 30
Sikolya Albert II 71
Siménfalvy Árpád II 163
Simon Anna I 301
Simon Elek I 151
Simon Endre I 146
Simon Erzsébet II 157
Simon Gyula I 151
Simon Imre I 151, 179
Simón István II 111
Simon Károly I 40
Simon László II 348
Simon Lászlóné II 124
Simon Pál I 146
Simon Péter II 118
Simon Sándor I 76, 151, 152
II 123
Simon Sándorné II 123
Sinai Lajos I 32
Sinka József I 155
Sipka Sándor I 109
Sipos Ferenc II 20, 99
Sipos Ida I 328, 330, 334
Sipos Imre I 219
Sipos István II 41
Sipos Ivánné II 99
Sipos József I 179
Sipos Károly I 337
Sipos Károlyné Melkó Irén I
323
Sipos Róza I 43
Siposs Jenő I 340
Siter I 218
Smaregla Mihály II 348
Smóling Gábor II 112
Soltész János II 75
Soltikápolna I 188
Solymosi József I 235, 240
Sólyom Ferencné Balogh Margit
II 256
Sólyom Géza I 334
Sólyom Imre I 335
Sólyom Károly I 335
Somogyi Antal I 71
Somogyi Etelka II 188
Somogyi György I 197
Somogyi István II 198, 280
Somogyi János I 414
Somogyi József I 109
Somogyi Mihály I 103
Sonkád II 325, 360, 361, 385
Soós Béla I 123, 124
Soós Ferenc I 252
Soós Imre II 122
Soós István I 207, 208
Soós Márton I 242
Sopron I 77 II 275, 387
Sóspuszta II 300
Sóstó II 141, 178
Sőreghy János I 251
Stancke Stettini I 404
Staudinger Béla II 400
Strompf László II 67
Sulyok Sándor I 248
Sütő Imre II 37
Sütő Károly I 234
Sütő Lajos I 179
Sütő Miklós Dezső II 321
Sütő Zoltán II 108, 111
Sz. Tóth András II 123
Szabad Károly II 155, 165, 171
Szabadfi Sándor II 120, 123
Szabadka I 183
Szabados László I 138, 139
Szabó Ambrus I 346
Szabó Andor II 107, 113
Szabó Antal I 125 II 172, 185,
239
Szabó Antalné I 47
Szabó Béla II 131, 218, 219
Szabó Bertalan I 161, 432
Szabó Dániel I 124, 137, 218
Szabó Dezső II 98
Szabó Elek II 58
Szabó Elemér II 235
Szabó Endre I 270, 272 II 330,
331
Szabó Erzsébet II 124
Szabó Ferenc II 22
Szabó Gáspár II 36
Szabó Géza II 42
Szabó Gyula I 26, 162 II 159,
308
Szabó Imre I 124, 133, 134,
141, 344
Szabó Imréné Tóth Gizella I 294
Szabó Irén I 339
Szabó István I 188, 231, 233 II
45, 46, 49, 235, 247
Szabó János II 172
Szabó Jenő II 36, 152, 251
Szabó József I 39, 179 II 172
Szabó Kálmán I 109 II 223, 226
Szabó Károly II 168
Szabó Katalin I 231
Szabó Lajos I 195, 207, 209, 280
II 228
Szabó Lajosné I 195
Szabó László I 23, 423 II 83,
239
Szabó Lászlóné I 423
Szabó Mária II 330
Szabó Mihály II 174
Szabó Pál I 66, 68
Szabó Péter II 155
Szabó Rózsa II 48
Szabó Sándor I 348, 360, 391,
392, 393, 394 II 113, 225
Szabó Sándorné II 118
Szabó Sára II 388
Szabó Tibor
Szabó Zoltán I 119
Szabolcs II 136, 170, 177, 206,
207
Szabolcsbáka I 378, 425, 426,
427, 428, 429, 430, 431
Szabolcsveresmart I 366, 376,
431, 432, 433, 434
Szajol II 103, 105, 109
Szakács Andor I 315
Szakáts József II 248
Szakoly I 412, 413 II 207, 208
Szakolyi Sándor II 208
Szalacs I 338
Szalacsi József II 360
Szalárd I 218, 219, 220
Szálasi Ferenc II 106, 227
Szalay András II 346
Szalay Józsefné I 50
Szalay Pál II 370
Szalay Sándor I 160
Száldobágyi József I 226
Szalics Ilona II 161
Szálkay Antal I 26, 27

- Szalkay Sándor II 206
 Szalonna II 155
 Szalontai Sándor I 76
 Szamosangyalos II 361, 362
 Szamosbecs II 362
 Szamosdara II 351, 368, 379
 Szamosdob II 296, 363, 379
 Szamoskér II 317, 364, 366, 388
 Szamoskóród II 379
 Szamossályi II 240, 249, 250, 366
 Szamostatárfalva II 343, 367,
 Szamosújlak II 290, 333, 367
 Szamosszeg I 70, 71 II 252,
 253, 388
 Szaniszló I 359
 Szaniszló Endre II 182
 Szanka Margit I 43
 Szánthó Béla II 203
 Szántó Gábor I 223
 Szántó Gusztáv II 232
 Szántó Imréné II 124
 Szántó József I 240
 Szántó Margit I 188
 Szántó Sándor I 316
 Szanyigó Ferenc I 100
 Szappanos Károly II 26, 68
 Szarka Boldizsár II 353
 Szarka László II 140, 175
 Szarka Sándor I 145 II 319, 320
 Szarka Zoltán I 112
 Szarvas I 94, 105, 124, 137, 138
 II 28, 29
 Szarvassziget II 178
 Szász I 72
 Szász Béla II 36
 Szász Imre I 50, 243, 266, 317,
 333, 349
 Szászi József II 22
 Szathmáry Gábor II 142
 Szatmár I 70, 71, 359, 375 II
 153, 162, 294, 295, 297, 309, 312,
 316, 317, 321, 323, 327, 333, 334,
 335, 337, 340, 350, 359, 362, 363,
 368, 369, 370, 371, 373, 377,
 378, 400
 Szatmárcseke II 331, 369, 370
 Szatmárgörbed II 130
 Szatmárhegy II 316, 368
 Szatmári László II 13
 Szatmárnémeti I 354, 364 II
 163, 178, 252, 293, 307, 316, 332,
 339, 340, 343, 344, 351, 359, 371,
 378, 380, 398, 399, 402, 403
 Szatmárökörítő II 356, 359, 382
 Szatmárudivari II 316
 Szávó Lajos I 338
 Széchenyi Endre II 61, 63
 Széchy Péter II 87
 Szécsény I 415, 417
 Szécsi András I 396
 Szécsi Ferenc II 212
 Szeged I 53, 124, 133, 134, 138,
 139, 140, 183 II 398
 Szegedi Ilona II 148
 Szeghalmi József I 179
 Szeghalmy Sándor I 208
 Szeghalom I 105, 188 II 284
 Székely I 361, 363, 434, 435 II
 184, 188
 Székely Dániel II 328
 Székely Ferenc I 139
 Székely László II 344
 Székely Mária II 132
 Székely Sándor II 168, 169
 Székelyhid I 229, 306, 337
 Székelyhidy Béla I 228
 Székelyhidy Béláné Katona
 Mária I 228
 Szekeres Dénes I 365
 Szekeres Gabriella II 391, 394
 Szekeres László II 380, 381
 Szekszárd I 323
 Szél Balázs I 109
 Széles Lajos I 79, 81
 Szeles Sándor I 147
 Széll Gyula I 139
 Szénásy Imre II 45, 46, 47
 Szenczy István II 135
 Szenes László I 249
 Szentandrás Elek I 119, 121
 Szentannay Dénesné II 37
 Szentes I 53, 107, 124, 132, 141,
 142 II 58, 69
 Szentesy(i) Gedeon II 321, 327
 Szentetornya I 99
 Szentgál II 283
 Szentjóni Menyhért II 235, 236
 Szentjóny-Szabó Tibor I 77
 Szentpéteri István II 49
 Szentpéterszeg I 313, 346, 347
 Szenyessy József I 219
 Szépkényerűszentmárton I 375
 Szepsy József I 385
 Szeremley Béla I 261
 Szerencs II 150, 199, 301, 302
 Szerencsi János II 239
 Szerenyi Pál I 145
 Szerep I 345, 347, 348
 Szibéria II 59, 223, 315
 Szigethy Lászlóné Fodor Margit
 II 347
 Szigeti Károly II 266
 Szikszai Erzsébet I 211
 Szikszay Csilla I 241
 Szikszay István II 165
 Szikszay Jánosné II 137
 Szikszó II 383
 Szilágyi Árpád II 23, 55, 56
 Szilágyi Erzsébet I 195 II 157
 Szilágyi Imre II 350
 Szilágyi István I 317, 318, 319,
 320
 Szilágyi Istvánné II 120
 Szilágyi János I/222
 Szilágyi József I 41, 345 II 282
 Szilágyi Józsefné I 345
 Szilágyi Károly II 282
 Szilágyi Lajos I 374
 Szilágyi Márton I 238
 Szilágyi Sándor I 207 II 103,
 105, 106, 108, 110
 Szilágynagyfalva II 221
 Szilva Endre I 34, 39
 Szilveszter Ákos I 135
 Szilye János I 26
 Szinerváralja II 323, 325
 Szini Béla II 70, 73
 Szinok Zoltán II 138, 145
 Szirbik Sándor I 124
 Szlezák László I 150
 Szoboszlai Sándor I 444
 Szokody II 89
 Szokond II 300
 Szólád I 134, 137
 Szolády Sándor I 100
 Szolnok I 102, 199 II 16, 47,
 69, 70, 71, 103, 106, 109, 110,
 127, 303
 Szolyva I 144, 146, 148, 149,
 152, 159, 163, 164, 165 II 163,
 396, 397
 Szombathely I 389
 Szombathely Béla I 73, 77
 Szombathely Bertalan II 288
 Szombathely Imre I 367, 369
 Szombathely Károly I 372
 Szondy György II 234
 Szondy István II 152
 Szónok Albert I 366
 Szónok Béla I 387, 388
 Szócs Gyula I 26
 Szócs Piroska I 26
 Szódemeter I 428
 Szódliget II 179
 Szőke Bertalan I 435
 Szőke Ferenc I 207, 210
 Szőke Ilona I 177, 180, 182
 Szőke Imréné I 231
 Szőke Károly I 326, 330, 332
 Szőke Mihály II 61

- Szóke Sándor I 203
 Szóke Zoltán I 171
 Szöllösi Károly I 121
 Szöllösi Sára II 182
 Szöllössy Ferenc I 312
 Szöllösy Sándorné I 385
 Szőnyi Mihály I 237
 Szörényi László II 30
 Szövetes Mihály II 76
 Sztálingrád I 330
 Sztrelkó Lajos II 40
 Szundy Béla I 69
 Szundy László I 132
 Szűcs András II 352
 Szűcs Antal II 224, 225
 Szűcs Endre II 275
 Szűcs Endre II 268
 Szűcs Eszter I 238
 Szűcs Gyula II 377, 378
 Szűcs Imre I 119, 121
 Szűcs János II 83
 Szűcs Jenő II 124
 Szűcs József I 78, 81
 Szűcs Lajos I 78
 Szűcs Lajos András I 77
 Szűcs László I 238
 Szűcs Péter II 387
 Szűcs Sándor I 340
 Szügyi Dániel II 67
 Szük Károly II 50
 T. Bertalan Ferenc II 258
 T. Papp Ferenc I 331
 T. Tóth Albertné I 76
 Taar Ferenc I 230
 Taar Mihály I 230
 Tájak Ilona I 175
 Tájnel Sándor II 161
 Tajta Miklós II 76
 Takács Ambrus I 43
 Takács András I 444
 Takács Gábor I 431
 Takács Imre I 231
 Takács István I 89
 Takács László I 89
 Takács Mária II 201
 Takács Sándor II 317
 Tákos I 160, 161
 Taktaharkány I 79
 Tamás András I 357
 Tamásváralja I 161 II 162
 Tápiószele II 42
 Tapolca II 42, 152
 Tar Ferenc II 283
 Tar János I 226 II 258
 Tar József II 313
 Tar Károly II 284
 Tar Lajos II 258, 260
 Tarcal I 26
 Tarczali Viktor II 265
 Tarcsi Lajos I 199
 Tariska Béla II 252
 Tariska Zoltán I 266
 Tarpa I 154, 159, 160, 163
 Tarrné Dombi Mária I 334
 Tarsoly Imre II 259
 Tassy János I 342
 Tassy Kálmánné II 347
 Tát II 302
 Tata II 232
 Tatár András II 202
 Tatár Antal I 48
 Tatár József I 39
 Tatár Tamás II 202
 Técső II 162, 209
 Tedely I 43
 Téglás I 34, 35, 39, 40 II 207, 209, 210, 211, 213, 214
 Telegdy József II 379
 Telekháza I 75
 Temesvár I 39, 132, 183, 287 II 278
 Tenyei Gyula II 18
 Tenyeiné Horogh Ilona I 56
 Tenyő II 43, 106, 109
 Tépe I 274, 348
 Terjék József II 148, 150
 Tetétlen I 49, 70, 71
 Thamó Béla II 156
 Thuróczy Zoltán II 177
 Thurzó Ilona II 107
 Tikász István I 89
 Tikos Jánosné I 231
 Tisza Imre I 104
 Tiszaadony I 161
 Tiszababolna II 80
 Tiszabecs II 338, 345, 361, 383, 384
 Tiszabercel II 147, 188, 189, 195, 206, 215, 216, 217
 Tiszabездé I 395, 436, 437, 438
 Tiszabó II 33
 Tiszabökény II 162
 Tiszabura II 65, 67
 Tiszacséce II 345, 384
 Tiszacsége I 72, 77
 Tiszadada I 78, 80, 81
 Tiszaderzs II 20, 23, 25, 26, 67, 68
 Tiszadob I 80, 81, 82, 83
 Tiszaeszlár I 84
 Tiszafegyvernek I 178
 Tiszaföldvár II 57, 60, 69, 70, 72, 73
 Tiszafüred II 24, 49, 54, 73, 75, 77, 81, 82, 84, 87
 Tiszagyulaháza I 66
 Tiszaigar II 73, 81, 85, 88
 Tiszainoka II 88, 90, 91, 110
 Tiszakanyár I 364, 386, 411, 412, 432, 438, 441, 442
 Tiszakerecseny I 160, 161, 162
 Tiszakóród II 369, 385, 386
 Tiszakürt II 89, 90, 92, 93
 Tiszalök I 84, 85, II 157, 207
 Tiszalúc II 207
 Tiszamogyorós I 398, 400, 443, 444
 Tiszanána II 48
 Tiszaörs II 54
 Tiszapéterfalva II 162
 Tiszapolgár I 311
 Tiszarád I 39, II 217, 225, 226
 Tiszaroff II 16, 42, 68, 93, 94, 95, 96, 97, 113
 Tiszasas II 93, 97, 98
 Tiszasüly II 65
 Tiszaszalka I 162
 Tiszaszalók II 12, 17, 21, 68
 Tiszaszentimre II 20, 21, 22, 23, 24, 25, 36, 56, 66, 98, 99, 100
 Tiszaszentmárton I 444, 445, 450
 Tiszaszőlös II 24, 98, 100, 101
 Tiszaug II 70, 90, 101, 102
 Tiszaújhely II 162
 Tiszaújlak II 162, 324, 345, 351, 383, 396
 Tiszavárkony I 119
 Tiszavid I 163
 Tisztaberek II 386
 Tivadar I 160, 163, 164, II 318
 Tivadar András II 107
 Tivadarfalva II 162
 Tóbiás Gábor II 70, 73
 Toka Gyula II 168
 Tokaj I 383, 400, II 136, 137, 144, 166, 191
 Tokaji Károly I 89
 Tolcsva II 227
 Told I 185, 220, 222, II 150
 Toldy Irén II 170
 Tomay Dezső I 280, 312
 Tomor I 31
 Topa Dezső I 69
 Torda II 74, 75, 82
 Torday Ferenc II 382
 Torday Zsigmond I 280
 Torkos Béla II 92
 Torma Béla I 349
 Tornyi Gyula II 258
 Tornyospálca I 446, 447, 448

- Tót Gábor I 56
 Tóth Andor I 56
 Tóth Anikó II 120
 Tóth Árpádné I 250
 Tóth Béla I 107, 112, 173, 199
 Tóth Dezső II 89, 93
 Tóth Ernő I 203
 Tóth Etelka I 39
 Tóth F. Lajos I 188
 Tóth Ferenc I 231, II 328
 Tóth Gábor I 199
 Tóth György II 48
 Tóth I. István II 132
 Tóth Imre I 49, 221, 238, II 38
 Tóth István I 126, 132, 157, 350, 415, 417, II 38
 Tóth Istvánné Nemes Erzsébet II 26
 Tóth János I 43, 157, II 23, 26, 41, 48, 50, 51, 55, 56
 Tóth Jenő II 180, 243
 Tóth József I 221, 356, 401, II 179, 264
 Tóth Józsefné Horváth Erzsébet II 203
 Tóth Kálmán I 49, 108, II 36, 38, 75
 Tóth Károly I 238, II 83
 Tóth Katalin Erzsébet II 107
 Tóth Lajos I 100, 123, 262, 301, II 44, 103, 106, 109, 117, 122, 125, 132
 Tóth László I 365
 Tóth Mária II 75, 83, 202
 Tóth P. Etelka I 188
 Tóth P. József I 188
 Tóth Sándor I 76, 78, 151, 221, II 16, 45, 66, 259, 319
 Tótkomlós I 94
 Tőkés Elek II 117, 124
 Tőkés György I 396
 Tőkés Sándor II 36
 Tőkés Tibor II 140
 Tőkési Sándor II 123
 Tölcséry István I 109
 Tömöry Ferencz I 318
 Tömöry Ilona II 48
 Tömöry Lajos I 127
 Török András II 168
 Török Ede I 139, 140
 Török Eszter I 49
 Török Gyula II 325
 Török Ida II 37
 Török Imre I 323, 335, II 321, 351, 352
 Török János II 168
 Török József II 338, 402
 Török László II 90, 103, 104, 105, 109, 110, 111
 Török Vince II 35, 39
 Török Zsigmond I 221
 Törökbálint II 92
 Törökszentmiklós I 184, II 28, 40, 45, 47, 102, 103, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 126
 Tözsér Áron I 316
 Tözsér Erzsébet I 316
 Tözsér Mihály I 344
 Trencsényi János II 211
 Trosztel Aranka II 275
 Tukacs János II 233, 246
 Tukacs Jánosné Erdős Magdolna II 370
 Tukacs László II 300, 322
 Tunyog II 341, 386, 387, 389
 Turai Kálmán II 25, 68
 Turai Kálmánné II 25
 Turgony II 40, 41
 Turi Ferenc I 316
 Turi Imre I 316
 Turi Károly II 125
 Turi Sándor II 188, 196, 197
 Túristvándi II 389, 392, 393, 394,
 Túrkeve II 117, 118, 120, 126, 127, 128, 130
 Túrricse II 395
 Turtóczki Sándor II 345
 Turzó Mihály I 346
 Tuzsér I 448
 Tyukod II 395
 U. Nagy László II 45, 47, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111
 Újfehyvernek I 219
 Újfehértó II 166, 211, 218, 219
 Újházi Béla II 35, 37
 Újhelyi Mihály II 112
 Újhelyiné Boris Margit II 112
 Újiráz II 270
 Újkenéz I 439, 449, 450
 Újlaki Gyula I 199
 Újlaky István II 212
 Újlaky Lajos I 450
 Újléta I 271, 348
 Újszalonta II 276
 Újszentgyörgy II 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27
 Ujvári Eszter I 211
 Újváros I 111, 207, 209, 211, 215
 Újvárosi Péter II 124
 Újvárossy Imre I 27
 Ungvári Erzsébet II 179
 Unoka Lajos I 145
 Uray Miklós II 184, 378
 Uray Sándor I 266
 Urbin Lajos II 165
 Urbin Mária II 165
 Úry Ferenc I 314
 Uszka II 338, 345, 383, 396, 397
 Űrögdi Ferenc II 290
 Űveges Zoltán I 266
 V. Molnár István II 69
 Vác I 139, 181
 Vác Sándor II 182
 Vadai Béla I 183, 190, 194
 Vadai Ferenc I 191
 Vadász Jánosné I 211
 Vadon Béla I 272, 273, 287, 312
 Vadon József II 387
 Vadon Sándor II 386, 389
 Vági József I 100
 Vágó Mihály II 174
 Vaja II 193, 203, 219, 220
 Vajda Balázs I 365
 Vajda Benő I 41
 Vajda József I 280, 281
 Vajda Károly I 366
 Vajda Sándor II 120, 125, 127
 Vajdics János I 356, 401
 Vajó János II 37
 Vajó Zoltán Zsolt II 265, 266
 Valek Ágnes I 268
 Vámosatya I 144, 165
 Vámosoroszi II 397, 401, 403
 Vámospércs I 85, 86, 230, 291
 Váncsod I 185, 222, 223, 301
 Váncsodi Imre II 118
 Vándor Ernő II 131, 193
 Ványa Inna II 331
 Ványai Imre I 330
 Váradolaszi I 207, 208, 209, 210, 211, 214, 215
 Váralmás I 155
 Varga András I 40, 199
 Varga Bálint II 124
 Varga Bálintné I 369
 Varga Béla I 89
 Varga Dávidné I 344
 Varga Dezső I 358, II 70
 Varga Éva I 211
 Varga Ferenc II 358
 Varga Ferencné II 92
 Varga Gyula I 151
 Varga József II 36
 Varga Károly I 280, I 174, 182
 Varga Lajos II 233
 Varga Lajosné I 215
 Varga László I 35, 36, 37
 Varga Lászlóné Lázár Gizella I 183, 184

- Varga Levente II 186
 Varga Róza I 333
 Varga Sándor I 40, 112
 Varga Sándorné I 40
 Várgede I 376
 Vargha Gyuláné II 12
 Vargha Irén I 228
 Vargha Zoltán II 21, 48, 50, 51, 52, 96
 Vári Imre I 119
 Varju Gyula II 135
 Varjúlapos II 178
 Vas István I 398
 Vas József II 24
 Vásárhelyi Sándor I 211
 Vásárosnamény I 157, 164, 166, 167, 370, 390, 402, 423, 426, 436, II 250, 252
 Vásáry József I 256
 Vasmegyer I 323, 359, II 220, 221, 225, 226
 Vass András I 363
 Vass Antal
 Vass Emília I 171
 Vass Ferenc II 224, 225
 Vass Géza I 171
 Vass Gyula II 228
 Vass János II 193
 Vass József II 209
 Vass Károly I 171
 Vass Lajos II 226
 Vass Zoltán II 82
 Vasvári János II 174
 Vasvári Sándor II 198
 Vecseri Lajos I 142
 Vécsey Arthurné I 47
 Vécsey József I 39
 Vécsy Gyula II 291
 Végh András II 276
 Végh Dániel I 402
 Végh Endre II 344
 Végh Gábor II 344
 Végh István II 45
 Végh Lajos II 123
 Végh Lukács I 77
 Végh Mihály I 39
 Végh Sándor I 49
 Vékony Sándor I 289, 290, 292
 Vencsellő II 136, 150, 206, 227, 228, 229
 Verecke I 177
 Veres Bertalan II 235, 236
 Veres János II 275
 Veres Lajos II 124
 Veres Sándor I 441
 Veress Barna György II 48
 Veress Ilona I 365, II 48
 Veress Irén I 300
 Veress János I 280
 Veress József II 83
 Veress Károly II 190, 206
 Veress László I 139, II 190
 Veress Magdolna I 301
 Veress Miklós I 331
 Veress Zoltán I 364, 365
 Veresváry László I 376
 Versényi Sándor I 218
 Versényiné Bernáth Erzsébet I 218
 Veszérenyi Béla I 43
 Vértes I 318, 349, II 283
 Veszprém I 78, 377, 378, II 94, 173
 Veszprémy István I 40
 Vésztfő I 96, 105, 367, II 28, 263, 284
 Vezendy József I 278
 Vezseny II 256
 Vida Anna I 318, 319, 320
 Vida Magdolna II 182
 Vigh Bertalan I 433
 Vigh Erzsébet II 107
 Vigh György II 275
 Vigh Sándor I 75
 Vígvári Lajos I 244
 Vígvári Mihály I 177, 179
 Vincze Antal II 344
 Vincze Béla II 269
 Virág Mária I 89
 Visegrád I 128
 Visk II 162
 Visky II 238, 239
 Viss II 228
 Vitályos Sándor I 218
 Vitéz Máté II 381
 Vitka I 390, II 253, 254
 Vizsoly II 223, 225, 226
 Voronyezs II 354
 Vörös Lajos I 89, 105, 128
 Vörös Mihály I 108
 Vöröss Jánosné I 335
 Wágner Lajos II 36
 Waldeck Hubert II 93, 94
 Weindl I 19
 Wenkheim gróf I 116
 Z. Katona Sándor I 238
 Z. Papp Mihály II 282
 Zádor Mihály I 39
 Zágonyi Jakab I 43
 Zagyva Imre II 42
 Zagyva László I 345
 Zagyva Lenke I 334
 Záhony I 361, 368, 390, 400, 401, 436, 449, 450,
 Zák Róza I 347
 Zámory Sándor I 154
 Zazar II 289
 Zeke Árpád II 344
 Zeley László I 126
 Zergi Gábor I 390
 Zétényi Gyula I 207
 Zirc I 289
 Zita testvér II 303
 Zittau I 71
 Zolnai Imréné II 15
 Zolnai Irma I 25
 Zolnai Mihály I 25
 Zoltán Gábor I 109
 Zuber Lajos II 69
 Zsadány I 178, 190, II 282, 283, 284, 285, 286
 Zsador Sándor II 26
 Zsáka I 192, 223
 Zsarolyán II 403, 404
 Zsemlye Jánosné Alföldy Margit II 107, 113
 Zsengellér Margit I 105
 Zsófia testvér II 303
 Zsoldos Ferenc II 140, 145
 Zsuga Júlia I 43
 Zsurk I 450, 451
 Zsurkay György II 182

